John Adams Library,



IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.



SHELF No.
ADAMS
142.8

2-8

C. SILII ITALICI

DE

BELLO PUNICO SECUNDO,

POËMA

Ad fidem veterum monimentorum caſtigatum, fragmento auctum.

OPERIS INTEGRI

EDITIO PRINCEPS.

Curante JOAN. BAPT. LEFEBVRE DE VILLEBRUNE.

Perpetui nunquam moritura volumina Silî.

Martial.

PARISIIS,

VIA ET ÆDIBUS SERPENTINIS.

M. DCC. LXXXI.

Cum Approbatione, & Regis Privilegio.

*Adams
142.8

EPISTOLA.

LEFEBVRE DE VILLEBRUNE,

J. B. D'ANSSE DE VILLOISON,

Regiæ Inſcriptionum Academiæ Pariſienſis, Scientiarum Londinenſis, Berolinenſis, &c. Socio.

S. P. D.

DIU rogas, iterumque rogas, eruditiſſime Villoſonî, Silium Italicum ad finem tibi permultiſque optatum velim perducere. En igitur, quem te præſertim auctore repurgandum, emendandum ſuſcepi, ſin reſtitutum ex aſſe, ſaltem non mutilum, non his quibus antea fœdis maculis turpem, defamatiſſimum : adeo ut jam non judicium, non vituperationem doctorum, non poſteritatis verecundiam pertimeſcat. Dolebas quidem, & ipſe quoque dolebam, angebanturque quibus non vapida mens, non obtuſi hebeteſque animi ſenſus, Poetam Conſularem, cui ſincerus ſermo, ſuperbiſſimiſve non ingrata latinitas; grande, ornatum, copioſiſſimum dicendi genus, reconditiſſima doctrina; qui non, ut Virgilius, latrones, umbratileſque tantùm pugnas, ſed heroas totius orbis maximos, horrendas ſtrages, ipſiuſque Romæ prope deſperatæ & triumphantis fata dignè canit, adhucdum mole errorum premi, obrui, ſævientibus Librariorum vecordiâ, ignorantiâ; primorumque Editorum, ſi Pomponium exceperis, accedente malâ iſtâ fide de quâ tu ipſe in tuæ doc-

tiſſimæ diatribes indice tanto jure conqueſtus es, (lit. E.) Quot Silio caſtigando incubuerant diligentiſſimi viri, atque hi in literis facile principes, noſti. Quæ tanta in hunc noſtrum Poetam paraverat, optimorum librorum eruditioniſque politioris inſatiabilis Modius, ut ipſe, in literis quas ſcribebat Comiti Egmontio, Mureto, Ortelio aliiſque, non ſemel promiſerat, ea jam obſcurâ, immo æternâ nocte tecta jacent, maximo totius orbis eruditi deſiderio. Tantæ jacturæ reparandæ ſeſe accinxerant plures nec infimi commatis palæſtritæ; Gronovium dico, literarum ſidus illud præfulgidum, Barthium ſæpius in textum famamque Silii incaute, temere graſſantem, N. Heynſium, ſagaciſſimum ac non rarò feliciſſime conjectantem; nimio licet mutandi pruritu abreptus plurima vel minùs tutè, vel in pejus voluerit caſtigata. Nec tacebo D. Heynſium juveniliter in Silium, prudentiùſque quàm in Simplicium luxuriantem. His accedat Dauſqueïus, Canonicus ille bene doctus Tornacenſis, aſt cui Modii fama inique inverecunde proſciſſa, & D. Heynſii amœniſſima crepundia ſucco loliginis, tætroque amarore conſperſa. Sed jam tu tibi revocas dictum Heſiodi:

ϗ κεραμεὺς κεραμεῖ φθονέει ϗ τέκτονι τέκτων.

Palmam pluribus certe abſtulerat Germaniæ ſuæ lux decuſque maximum C. Cellarius, quem caute, docte in hoc Poëma aberrantem minùs quàm par erat audivit, amplexus eſt Drakenborch. Quid jam de hoc ultimo ſentiam, fortaſſis exſpectas. De eo tantùm non dicam quod de Barthio jure pronuntiare auſim: ſæpe nimis, nimiuſque oſtendit

ὡς ὐδὲν ἡ μάθησις ἂν μὴ νῦς παρῇ

idque luculenter de Drak. probatum in meis, brevioribus licet pro deſiderio, notis, conſpicuis.

N. Heynſium non rarò veluti ſacrum inter & ſaxum hærentem, ubi nulla dubitandi ratio, miratus ſum; caſſam eruditionem largiori manu fundentem, ſibique fucum facientem, & fumum aliis venditantem faſtidivi: verùm Drakenborchium tot auxiliis ornatum, ac duce ſuo præceptore, inſigni P. Burmanno, non ſecus ac andabata, εἰς ἀέρα πυκτεύοντα, minùſque ſubactæ eruditionis mole fatiſcentem, plerumque ſtupui: ſtupui, inquam, quum prælargis ſpoliis N. Heynſii onuſtus, blandâ nimis ſed falsâ ſpecie aut ſpe frugis actus, nec ipſe ſuum nec alterius agrum coleret; vepribuſque & ſentibus quibus horrebat relictis, frugiferos ramos temerarius cum emacrantibus ſtolonibus amputaret, aut, veri vanus, ſine ullâ prudentiâ læderet, noviſque pulullaret erroribus. Sed indignationem donemus juniori Drakenborchio, qui, tanto oneri tunc impar, multa tamen præſtitit; ac quanta in Silio exigenda relinqueret non videtur ignoraſſe. Præterea

Nimiùm boni eſt cui nihil eſt mali,

aiebat Ennius: atque hoc dictum noſtras in partes traxiſſe non fuerit fortaſſis inutile. Habe igitur Silium cultiorem, & lib. XVI, 28, egregio auctum fragmento quod ſibi minùs verecundè, nonnullis mutatis, vindicaverat, ſuoque poëmati Africæ lib. VI, adſuere non eſt veritus (*) Fr. Petrarcha. Tantùm autem ſeſe exſerunt inter ejus verſus, hi Siliani,

Quantùm lenta ſolent inter viburna cupreſſi.

Nec aliter de his judicat cl. Brotier, quem tu merſâ nare ſagacique veſtigia Plinii preſſiùs

(*) Duplicem uſuram ex ſorte reſecare voluit ſat inverecundè Petrarcha, qui fragmentum, totum ſuo poemati inſertum, in oratione Syphacis, a Lælio Romam abducti, paraphraſticè eſt quoque imitatus.

L. VII.	670	occultabat
L. IX.	192	pluſque
	289	cœlo
	370	certamine
	474	Germano
	488	circumd. acri
	523	vibravit
	651	qui Deus
L. X.	86	ignarum ſævo a certamine
	112	vocantis
	289	ſed vano
	316	transfixi clypei
	455	exhalabat
	477	& tum comes &c. *vide not.*
	633	renovare pig.
L. XI.	126	referet
	150	faſtus exſ.
L. XI.	198	replete cad.
	215	pateat ne
	449	formabat
	563	claſſes
L. XII.	23	clypeive
	82	pectora
	145	minantur
	227	ora
	253	magno ſociûm
	391	ut ævo
	585	ad nob.
	597	motis exerc.
L. XIII.	287	tenui
	630	in oras
	895	lætus
L. XV.	105	fors inſid.
	117	fragrant.
	246	victa
L. XVI.	9	rabidus

Errata typographica vide ad calcem.

Præcipua exemplaria quorum variæ lectiones adferuntur.

C. *Col.* Codex *Colonienſis* antiquiſſimus, optimus.

C. *Ox.* Codex *Oxonius*, membranaceus.

C. T. Codex *Tellerianus*, in Italiâ inchoatus anno 1413, abſolutus an. 1417. bonæ notæ, non integer, variâ manu ſcriptus, chartaceus.

C. P. Codex nunc *Puteanus*, antea Venetus, recens; membranaceus: male N. Heynſio collatus.

R. 1. Editio Andreæ.

R. 2. Editio Pomponii Læti.

Parm. Editio Parmenſis.

Med. Editio Mediolanenſis.

Marſ. Editiones Marſi Venetæ.

Ben. vel *Beneſ.* Editio Beneſſæ.

D. H. Danielis Heynſii Editio, & crepundia.

H. Heynſii filii notæ in Drakenborch.

Huet. Huetii Epiſcopi notæ ſcriptæ in exemplari Dauſq.

Aſul. Ald. Editio Veneta Aſulani.

Cellar. Editio Cellarii.

TESTIMONIA

DE C. SILIO ITALICO.

Vide Tacit. Hiſtor. L. III. c. 65.

Plin. L. III. epiſt. 7.

Martial. L. IV. epig. 14. L. VI. epig. 64. L. VII. epig. 63. L. VIII. epig. 66. L. IX. epig. 86. L. XI. epig. 49, 51.

Sidon. Apollinar. ad Felicem. v. 260.

Non Gætulicus hîc tibi legetur
Non Marſus, Pedo, Silius, Tibullus.

His quæ e Mureto, Lernutio, aliiſque in laudem Silii attulit Dauſqueius, adde doctiſſimam Cellarii de Silio diſſertationem in qua fuſe de ejus vita & Poemate locutus eſt.

Dixit de eo N. Heynſius « optimæ latinitatis » ſcriptor, ac perpetuus cum Ciceronis, tum Vir- » gilii imitator ».

Modius epiſt. 98. « eram hodie in Silio Italico, » Poeta bono quidem, ut ſciunt omnes », &c.

Beneſſa « illud tamen oportet fateri materiâ ſu- » perari Virgilium cum quo certatur oratione ». epiſt. 2.

Cruſius in vitis Poetarum, Anglicé. Londini, 1753 tom. II, p. 53. But, though J have not failed obſerving Silius fault, J think he has mani more excellencies : *ſo that he juſtly deſerves the character of a good poet, who would be much more eſteemed, were he more known.* Quæ ultima ſic verto. « Adeo ut boni Poetæ nomen jure mereatur : » qui quidem pluris æſtimaretur, ſi magis inno- » tuiſſet ».

Nec longe ab his abludit Edward Harwood in Biographiâ Anglicâ Auctorum claſſicorum. Londini, 1778, p. 333.

VARIÆ

SILII EDITIONES

Ab inventâ Typographiâ.

1471 ROMÆ, per Conradum Sweynheym, & Arnold. Pañartz recognita a Jo. An. Epiſcopo Alerienſi in inſula Cyrno. die V menſis Aprilis. Pauca bona in eâ : in multis locis deſunt unus & alter verſus : in-fol.

1471 Romæ, a Pomponio Læto, ſine nomine Typographi, minùs elegans quàm præcedens : ſed eodem tempore, e multo meliori codice excuſa. Viginti ſex diebus poſt editionem Andreæ prodiit : in fine legitur : « Opus » jam neglectum Pomponius recognovit » anno Domini M. CCCC. LXXI. VI. kal. Maii. » Rome ». Editio princeps eſt ut altera. Nullum exemplar tam ſæpe accedit ad optimum textum codicis Agrippinatis. Suas in tribus aut quatuor locis lacunas habet. In-fol. minori formâ : auro contra cara ; nec cuiquam Editori nota.

1474 Romæ, in-folio, non omnium prima ut putavit Cellarius.

1480 Romæ, in-folio.

1481 Parmæ, in-folio, ſat bona editio, rariſſima.

1481 Mediolani, in-folio, impreſſit Antonius Zarothus.

1483 Venetiis, in-folio : cum comment. Petri Marſi. VI Maii.

1492 Venetiis, in-folio, XV kal. Junias, cum comment. P. Marſi.

1504 Ex recenſione Martini Herbipolenſis, cum argumentis Hermanni Buſchii.

1508 Pariſiis, in-4. apud Laliſeau, die XII menſis Decembris.

1512 Pariſiis cum comment. P. Marſi, in-fol. Accuratior quàm Venetæ Marſi, apud Nicol. de Pratis, XI kal. Maii.

1514 Lugduni, curante Damiano Beneſſâ Raguſæo, apud Barthelemy Troth. nemini nuncupata. Poſt editionem Pomponii optima inter veteres, in-8.

1515 Florentiæ, apud Philip. Juntam, ex emendatione Ambroſii Nicandri, qui textum auctoris pervertit prope integrum, in-8.

1522 Baſileæ, apud Thomam Volfium. In hac plura non in meliùs mutata : cum argumentis Buſchii, in-8.

1523 Venetiis, apud Aldum & And. Aſul, in-8. peſſima hæc, nec ſpectanda, niſi longum fragmentum, vere Silianum, reddidiſſet. in-8.

1531 Pariſiis, apud Simon. Colin. in-8. mala.

1543 Baſileæ, apud Henric. Petri, cum ſcholiis in margine, & argument. Herman. Buſchii. mala.

1547 Lugduni, apud Sebaſtian. Gryph. in-12. unus alterve Silii locus in hac reſtitutus.

1551 Lugduni, apud Gryph. in-12.

1566 Antverpiæ, apud Philip. Nutium, in-12. nullius frugis.

1578 Lugduni, in-12.

1598 Lugduni, apud Anton. Candid. (le Blanc) in-12.

1600 Lugduni Batavor. apud Chriſtophor. Rapheleng. cum D. Heynſ. Crepundiis, in-16. bonæ frugis : nunquam ſatis hæc commendabuntur Crepundia in Silium.

1601 Antverpiæ, apud Giſlenum Janſenium, in-12.

1603 Lugduni, apud Sam. Criſpinum in corpore Poetarum, in-4.

1603 Lugduni, apud Johan. Pillehotte, in-12.

1607 Genevæ, apud Hæredes Jacobi Chouet, in-12.

1611 Lugduni Batav. apud Chriſtophor. Rapheleng, in-16.

1614 Lugduni, in-8.

1615 Pariſiis, apud David Douceur, cum comment. Dauſquei, eadem quæ falſo titulo indicatur apud eumdem an. 1618. Mala.

1627 Amſtelodami, in-16.

1640 Coloniæ Allobrog. in-4. in corpore Poetar. latin.

1646 Crepundia Siliana D. Heynſii, *Cantabrigiæ* apud R. Daniel.

1695 Lipſiæ, apud J. Thom. Fritſch, cum notis Cellarii : bonæ frugis editio.

1717 Trajecti ad Rhen. apud Guill. Vande Water, in-4. curante Arnoldo Drakenborch.

1765 Mediolani 3 vol. in-4. cum Verſione Italicâ Monachi Maximiliani Buzii : peſſima.

1775 Mittaviæ, curante Joanne Petro Schmidio, qui Gloſſarium latinitatis adjecit, in-8. majori formâ : turpiſſimâ chartâ. textus idem ac in Drakenb. in Gloſſario refert notas Heynſii, Drak. &c : ſed ſæpe futiliſſimus nugator; cui ſatius fuiſſet Silium nunquam attigiſſe.



C. SILII ITALICI

DE

BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER PRIMUS.

HERMANNI BUSCHII

ARGUMENTA.

ARGUMENTUM

IN LIBRUM PRIMUM.

PRINCIPIO Libyæ deſcribitur urbis origo.
Junonis ſtimulis furit hîc puer Hannibal actus,
Et jurat medio per Punica numina templo
Se fore Romanis hoſtem patientibus annis.
Accipit imperium poſt hæc, ſucceſſor iniqui
Aſdrubalis : durâ premit obſidione Saguntum;
In quâ Dulichii virtus interrita Murri
Spectatur, donec rigido cadit enſe ferocis
Hannibalis. Romam cives, clàm milite, pauci,
Sarrano, miſſi; Sicoris quos inter acerbam
Expōnit ſortem Patribus fatumque ſuorum.
Nec mora : Legati pacis pactique jubentur
Poſcere ruptorem ; & ſpreti, de more vetuſto
Triſtia fœdifragis indicere prœlia Pœnis.

ORDIOR arma, quibus cœlo ſe gloria tollit
Æneadum, patiturque ferox Œnotria jura
Carthago. Da, Muſa, decus memorare laborum
Antiquæ Heſperiæ; quantoſque ad bella creârit,
Et quot Roma viros, ſacri quum perfida pacti
Gens Cadmêa ſuper regno certamina movit:
Quæſitumque diu quâ tandem poneret arce
Terrarum Fortuna caput. Ter Marte ſiniſtro
Juratumque Jovi fœdus, conventaque Patrum
Sidonii fregêre duces: atque impius enſis
Ter placitam ſuaſit temerando rumpere pacem.
Sed medio finem bello, excidiumque viciſſim
Molitæ gentes: propiùſque fuêre periclo
Quîs ſuperare datum. Reſeravit Dardanus arces
Ductor Agenoreas: obſeſſa Palatia vallo
Pœnorum, ac muris defendit Roma ſalutem.
Tantarum cauſſas irarum, odiumque perenni
Servatum ſtudio, & mandata nepotibus arma
Fas aperire mihi, Superûmque recludere mentes.
Jamque adeò magni repetam primordia motûs.
Pygmalionêis quondam per cærula terris
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum
Fatali Dido Libyes appellitur oræ:
Tum, pretio mercata locos, nova mœnia ponit
Cingere quà ſecto permiſſum litora tauro.
Hîc Juno, ante Argos (ſic credidit alta vetuſtas)
Ante Agamemnoniam gratiſſima tecta Mycenen
Optavit profugis æternam condere gentem:
Verùm ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
Exſerere, ac miſſas etiam trans æquora claſſes
Totum ſigna videt victricia ferre per orbem,
Jam propiùs metuens, bellandi corda furore
Phœnicum exſtimulat: ſed enim conamine primæ
Contuſo pugnæ, fractiſque in gurgite cœptis
Sicanio Libycis, iterum inſtaurata capeſſens
Arma remolitur. Dux agmina ſufficit unus

Turbanti terrâ, pontumque movere paranti.
  Jamque Deæ cunctas ſibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet ſolum componere fatis.
Sanguineo quæ læta viro, atque in regna Latini
Turbine mox ſævo venientûm haud inſcia cladum,
Intulerit Latio, ſpretâ me, Troïus, inquit,
Exſul Dardaniam, & bis numina capta Penates,
Sceptraque fundârit victor Lavinia Teucris,
Dum Romana tuæ, Ticine, cadavera ripæ
Non capiant; ſimiliſque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia, & ſtipantibus armis
Corporibuſque virûm retro fluat; ac ſua largo
Stagna reformidet Thraſymenus turbida tabo:
Dum Cannas tumulum Heſperiæ, campumque cruore
Auſonio merſum, ſublimis Iapyga cernam:
Teque vadi dubium coëuntibus, Aufide, ripis
Per clypeos, galeaſque virûm, cæſoſque per artus
Vix iter Adriaci rumpentem ad litora ponti.
  Hæc ait; ac juvenem facta ad Mavortia flammat.
Ingenio motûs avidus, fideique ſiniſter
Is fuit; exſuperans aſtu, ſed devius æqui.
Armato nullus Divûm pudor: improba virtus,
Et pacis deſpectus honos: penituſque medullis
Sanguinis humani flagrat ſitis: his ſuper, ævi
Flore virens, avet Ægates abolere parentûm
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.
Dat mentem Juno, & cladum ſpe corda fatigat.
Jamque aut nocturno penetrat Capitolia viſu,
Aut rapidis fertur per ſummas paſſibus Alpes.
Sæpe etiam famuli, turbato, ad limina, ſomno,
Expavêre trucem per vaſta ſilentia vocem,
Ac largo ſudore virum invenêre futuras
Miſcentem pugnas, & inania bella gerentem.
  Hanc rabiem in fines Italûm, Saturniaque arva
Addiderat tandem puero patrius furor. Ortus
Sarranâ priſci Barcæ de gente, vetuſtos
A Belo numerabat avos: namque orba marito

Quum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides juvenis vitaverat arma tyranni,
Et ſe participem caſus ſociârat in omnes.
Nobilis hoc ortu, & dextrâ ſpectatus Amilcar,
Ut fari, primamque datum diſtinguere linguâ
Hannibali vocem, ſollers nutrire furores,
Romanum ſevit puerili in pectore bellum.
Urbe fuit mediâ ſacrum genitricis Eliſſæ
Manibus, & patriâ Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum, & piceæ ſqualentibus umbris
Abdiderant, cœlique arcebant lumine, templum.
Hoc ſeſe, ut perhibent, curis mortalibus olim
Exuerat regina loco. Stant marmore mæſto
Effigies, Beluſque parens, omniſque nepotum
A Belo ſeries: ſtat gloria gentis Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix:
Ipſa ſedet tandem æternum conjuncta Sychæo:
Ante pedes enſis Phrygius jacet. Ordine centum
Stant aræ cœlique Deis, Ereboque potenti.
Hîc crine effuſo, atque Hennêæ numina Divæ,
Atque Acheronta vocat ſtygiâ cum veſte ſacerdos.
Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbras
Sibila; inaccenſi flagrant altaribus ignes.
Tum magico volitant cantu per inania Manes
Exciti, vultuſque in marmore ſudat Eliſſæ.
Hannibal hæc, patrio juſſu, ad penetralia fertur.
Ingreſſique habitus, atque ora explorat Amilcar.
Non ille evantis Maſſylæ palluit iras,
Non diros templi ritus, aſperſaque tabo
Limina, & audito ſurgentes carmine flammas.
Olli permulcens genitor caput, oſcula libat;
Attollitque animos hortando, & talibus implet:
Gens recidiva Phrygum Cadmêæ ſtirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: ſi fata negârint
Dedecus id Patriæ noſtrâ depellere dextrâ,
Hæc tua ſit laus, nate, velis: age, concipe bella
Latura exitium Laurentibus: horreat ortus

Jam pubes Tyrrhena tuos, partuſque recuſent,
Te ſurgente, puer, Latiæ producere matres.
His acuit ſtimulis; ſubicitque haud mollia dicta:
Romanos terrâ, atque undis, ubi competet ætas,
Ferro ignique ſequar, Rhœtêaque fata revolvam.
Non Superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celſæ obſtiterint Alpes, Tarpeiaque ſaxa.
Hanc mentem juro noſtri per numina Martis,
Per Manes, regina, tuos. Tum nigra triformi
Hoſtia mactatur Divæ, raptimque recludit
Spirantes artus, poſcens reſponſa, ſacerdos;
Ac fugientem animam properatis conſulit extis.
Aſt ubi quæſitas artis de more vetuſto
Intravit mentes Superûm, ſic deinde profatur:
Ætolos late conſterni milite campos,
Idæoque lacus flagrantes ſanguine cerno:
Quanta procul moles ſcopulis ad ſidera tendit,
Cujus in aërio pendent tua vertice caſtra:
Jamque jugis agmen rapitur: trepidantia fumant
Mœnia, & Heſperio tellus porrecta ſub axe
Sidoniis lucet flammis: fluit ecce cruentus
Eridanus: jacet ore truci ſuper arma, viroſque,
Tertia qui tulerat ſublimis opima Tonanti.
Heu! quianam ſubitis horreſcit turbida nimbis
Tempeſtas, ruptoque polo micat igneus æther?
Magna parant Superi: tonat alti regia cœli,
Bellantemque Jovem cerno. Venientia fata
Scire ultra vetuit Juno: fibræque repente
Conticuêre: latent caſus, longique labores.
Sic clauſum linquens arcano pectore bellum,
Atque hominum finem Gades, Calpenque ſecutus,
Dum fert Herculeis Garamantica ſigna columnis,
Occubuit ſævo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Aſdrubali traduntur habenæ:
Occidui qui ſolis opes, & vulgus Iberum,
Bæticolaſque viros furiis agitabat iniquis.
Triſtia corda duci, ſimul immedicabilis ira,

Et fructus regni feritas erat: aſper amore
Sanguinis, en! metui demens credebat honorem:
Nec notâ docilis pœnâ ſatiare furores!
Ore excellentem, & ſpectatum fortibus auſis
Antiquâ de ſtirpe Tagum, Superûmque hominumque
Immemor, erecto ſuffixum robore mæſtis
Oſtentabat ovans populis ſine funere regem.
Auriferi Tagus adſcito cognomine fontis,
Perque antra, & ripas Nymphis ululatur Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna ſibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flaveſcit arenis.
Primus inire manu, poſtremus ponere Martem.
Quum rapidum effuſis ageret ſublimis habenis
Quadripedem, non enſe virum, non eminus haſtâ
Siſtere erat: volitabat ovans, acieſque per ambas
Jam Tagus auratis agnoſcebatur in armis.
Quem poſtquam diro ſuſpenſum robore vidit
Deformem leti famulus, clam corripit enſem
Dilectum domino, pernixque irrumpit in aulam,
Atque immite ferit geminato vulnere pectus.
At Pœni ſuccenſi irâ, turbataque luctu
Et ſævis gens læta, ruunt, tormentaque portant.
Non ignes, candenſque chalybs, non verbera paſſim
Ictibus innumeris lacerum ſcindentia corpus,
Carnificeſve manus, penituſve infuſa medullis
Peſtis, & in medio luctantes vulnere flammæ
Ceſſavêre: ferum viſu, dictuque, per artem
Sævitiæ extenti, quantùm tormenta jubebant,
Creverunt artus; atque omni ſanguine rupto
Oſſa liqueſcentis fumârunt fervida membris.
Mens intacta manet, ſuperat ridetque dolores:
Spectanti ſimilis, feſſoſque labore miniſtros
Increpitat, dominique crucem clamore repoſcit.
Hæc inter ſpretæ miſeranda piacula pœnæ,
Erepto trepidus ductore exercitus, unâ
Hannibalem voce, atque alacri certamine poſcit.

Hinc ſtudia accendit patriæ virtutis imago,
Hinc fama in populos jurati didita belli,
Hinc virides auſis anni, fervorque decorus,
Atque armata dolis mens, & vis inſita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore ſalutant:
Mox & Pyrenes populi, & bellator Iberus.
Continuòque ferox oritur fiducia menti
Ceſſiſſe imperio tantùm terræque, mariſque.
Æoliis candens auſtris & lampade Phœbi,
Æſtifero Libye torquetur ſubdita Cancro,
Aut ingens Aſiæ latus, aut pars tertia terris.
Terminus huic roſeos amnis Lageûs ad ortus
Septeno impellens tumefactum gurgite pontum:
At quà diverſas clementior aſpicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes videt arva jugis: ultra obſidet æquor;
Nec patitur nomen proferri longiùs Atlas.
Atlas ſubducto tracturus vertice cœlum.
Sidera nubiferum fulcit caput, ætheriaſque
Erigit æternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris
Pinea ſylva premit; vaſtant cava tempora venti,
Nimboſoque ruunt ſpumantia flumina rictu.
Tum geminæ laterum cautes maria alta fatigant:
Atque ubi feſſus equos Titan immerſit anhelos,
Flammiferum condunt fumanti gurgite currum.
Sed quà ſe campis ſqualentibus Africa tendit
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix quà pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Hennêa, Phario nec victa colono.
Hic paſſim exſultant Nomades, gens inſcia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadripedem flectit non cedens virga lupatis:
Altrix bellorum, bellatorumque virorum
Tellus, nec fidens nudo ſine fraudibus enſi.
Altera complebant Hiſpanæ caſtra cohortes
Auxilia Europâ genitoris parta tropæis.

Martius hinc ſonipes campos hinnitibus implet :
Hinc juga cornipedes erecti bellica raptant.
Non Eléus eat campo ferventior axis.
Prodiga gens animæ, & properare facillima mortem.
Namque ubi tranſcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi ſpernit noviſſe ſenectam,
Et fati modus in dextrâ eſt. Hîc omne metallum :
Electri gemino pallent de ſemine venæ,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit.
Sed ſcelerum cauſas operit Deus. Aſtur avarus
Viſceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infelix effoſſo concolor auro.
Hîc certant, Pactole, tibi Duriuſque, Taguſque;
Quique ſuper Gravios lucentes volvit arenas
Infernæ populis referens oblivia Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhoſpita Baccho,
Nullaque Palladiâ ſeſe magis arbore tollit.
Hæ poſtquam Tyrio gentes ceſſêre tyranno,
Atque dati rerum freni, nunc arte paternâ
Conciliare viros, armis conſulta Senatûs
Vertere, nunc donis. Primus ſumſiſſe laborem,
Primus iter carpſiſſe pedes, partemque ſubire,
Si valli feſtinet opus : nec cætera ſegnis
Quæcumque ad laudem ſtimulant : ſomnumque negab
Naturæ, noctemque vigil ducebat in armis.
Interdum projectus humi, turbæque Libyſſæ
Inſignis ſagulo duris certare maniplis :
Celſus & in magno præcedens agmine ductor
Imperium perferre ſuum : tum vertice nudo
Excipere inſanos imbres, cœlique ruinam.
Spectârunt Pœni, tremuitque exercitus Aſtur,
Torquentem quum tela Jovem, permixtaque nimbis
Fulmina, & excuſſos ventorum flatibus ignes
Turbato tranſiret equo : nec pulvere feſſum
Agminis ardenti labefecit Sirius aſtro.
Flammiferis tellus radiis quum exuſta dehiſcit,
Candentique globo medius coquit æthera fervor,

Femineum putat inventâ latuiſſe ſub umbrâ:
Exercetque ſitim, & ſpectato fonte recedit.
Idem correptis ſternacem ad prœlia frenis
Frangere equum, & famam letalis amare lacerti:
Ignotique amnis tranare ſonantia ſaxa,
Atque e diversâ populos arceſſere ripâ.
Idem expugnati primus ſtetit aggere muri;
Et, quoties campo rapidus fera prœlia miſcet,
Quà ſparſit ferrum, latus rubet æquore limes.
Ergo inſtat fatis erumpere fœdera certus.
Quà datur interea Romam comprendere bello
Gaudet, & extremis pulſat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbârunt claſſica portas,
Bellaque ſumta viro belli majoris amore.
Haud procul Herculei tollunt ſe litore muri,
Clementer creſcente jugo, quìs nobile nomen
Conditus excelſo ſacravit colle Zacynthos.
Hic comes Alcidæ remeabat in agmine Thebas
Geryone exſtincto, cœloque ea fata ferebat.
Tres animas namque id monſtrum, tres corpore dextras
Armârat, ternaque caput cervice gerebat.
Haud alium vidit tellus cui ponere finem
Non poſſet mors una viro, duræque ſorores
Tertia bis rupto torquerent ſtamina filo.
Hinc ſpolia oſtentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Quum tumidas fauces accenſis ſole venenis
Calcatus rupit letali vulnere ſerpens:
Inachiumque virum terris proſtravit Iberis.
Mox profugi ducente Noto advertêre coloni,
Inſula quos genuit Graio circumflua ponto,
Atque auxit quondam Laërtia regna Zacynthos.
Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes
Sedis inops, miſit largo quam dives alumno
Magnanimis regnata viris; nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto ſervata, decuſque
Majorum, & Pœnis urbi imperitare negatum.

Admovet abrupto flagrantia fœdere ductor
Sidonius caſtra, & latos quatit agmine campos.
Ipſe caput quaſſans circumluſtravit anhelo
Muros ſævus equo; menſuſque paventia tecta
Pandere jamdudum portas, ac cedere vallo
Imperat; & longe clauſis ſua fœdera, longe
Auſoniam fore; nec veniæ ſpem Marte ſubactis:
Scita Patrum, & leges, & jura, fidemque, Deoſque
In dextrâ nunc eſſe ſuâ: verba ociùs acer
Intorto ſancit jaculo, figitque per arma
Stantem pro muro, & minitantem vana Caïcum:
Concidit exacti medius per viſcera teli;
Effuſiſque ſimul prærupto ex aggere membris
Victori moriens tepefactam retulit haſtam.
At multo ducis exemplum clamore ſecuti
Involvunt atrâ telorum mœnia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quiſque
Ora duci portans, ceu ſolus bella capeſſit.
Hic crebram fundit Baliari verbere glandem,
Terque levi ductâ circum caput altus habenâ
Permiſſum ventis abſcondit in aëre telum.
Hic valido librat ſtridentia ſaxa lacerto;
Huic impulſa levi torquetur lancea nodo.
Ante omnes ductor, patriis inſignis in armis,
Nunc piceâ jactat fumantem lampada flammâ,
Nunc ſude, nunc jaculo, nunc ſaxis impiger inſtat.
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, ſagittas
Contendit nervo, atque inſultat fraude pharetræ.
Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris
Spicula quæ patrio gaudens acuiſſe veneno,
Fundit apud ripas inopina binominis Iſtri.
Cura ſubit collem turritâ cingere fronte,
Caſtelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu! priſcis numen populis, ac nomine ſolo
In terris jam nota Fides! ſtat dura juventus,
Ereptamque fugam, & claudi videt aggere muros.
Sed dignam Auſoniâ mortem putat eſſe Sagunto

Servatâ cecidiſſe fide. Jamque acriùs omnes
Intendunt vires : adductis ſtridula nervis
Phocaïs effundit vaſtos balliſta molares :
Atque eadem ingentis mutato pondere teli
Ferratam excutiens ornum media agmina rumpit.
  Alternus reſonat clangor. Certamine tanto
Conſeruêre acies, veluti circumdata vallo
Roma foret : clamatque ſuper; « Tot millia, gentes
Inter tela ſatæ, jam capto ſtamus in hoſte !
Anne pudet cœpti ? pudet ominis ! en bona virtus,
Primitiæque ducis ! taline implere paramus
Italiam famâ ? tales præmittere pugnas » !
  Accenſæ exſultant mentes, hauſtuſque medullis
Hannibal exagitat, ſtimulantque ſequentia bella.
Invadunt manibus vallum, cæſaſque relinquunt,
Dejecti, muris dextras. Subit arduus agger,
Imponitque globos pugnantûm deſuper urbi.
  Armavit clauſos, ac portis arcuit hoſtem
Librari multâ conſueta phalarica dextrâ.
Horrendum viſu robur, celſiſque nivoſæ
Pyrenes trabs lecta jugis, cui plurima cuſpis;
Vix muris toleranda lues, ſed cætera pingui
Uncta pice, atque atro circumlita ſulfure fumat.
Fulminis hæc ritu ſummis e mœnibus arcis
Incita, ſulcatum tremulâ ſecat aëra flammâ;
Qualis ſanguineo præſtringit lumina crine
Ad terram cœlo decurrens ignea lampas.
Hæc ictu rapido pugnantûm ſæpe per auras
Attonito ductore tulit fumantia membra.
Hæc vaſtæ lateri turris, ceu turbine, fixa,
Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adeſis,
Arma, viroſque ſimul preſſit flagrante ruinâ.
Tandem condenſis actæ teſtudinis armis
Subducto Pœni vallo, cæcâque latebrâ,
Pandunt prolapſam ſuffoſſis mœnibus urbem.
Terribilem in ſonitum procumbens aggere victo
Herculeus labor, atque immania ſaxa reſolvens,

Mugitum ingentem cœlo dedit. Alpibus altis
Aëriæ rupes, ſcopulorum mole revulsâ,
Haud aliter ſcindunt reſonanti fragmine montem.
Surgebat cumulo certatim prorutus agger,
Obſtabatque jacens vallum, ni protinus inſtent
Hinc atque hinc acies mediâ pugnare ruinâ.
Emicat ante omnes primævo flore juventæ
Inſignis Rutulo Murrus de ſanguine: at idem
Matre Săguntinâ Graius, geminoque parente
Dulichios Italis miſcebat prole nepotes.
Hic magno ſocios Aradum clamore vocantem,
Quà corpus loricam inter galeamque pateſcit,
Conantis motus ſpeculatus cuſpide ſiſtit,
Proſtratumque premens telo, voce inſuper urget.
Fallax Pœne, jaces: certe Capitolia primus
Scandebas victor! quæ tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Jovi. Tum fervidus haſtam
Adverſi torquens defigit in inguine Iberi,
Oraque dum calcat jam ſingultantia leto,
Hàc iter eſt, inquit, vobis ad mœnia Romæ.
O metuenda manus! ſic, quò properatis, eundum:
Mox inſtaurantis pugnam circumſilit ărma,
Et rapto nudum clypeo latus haurit Iberi.
Dives agri, dives pecoris, famæque negatus
Bella feris arcu, jaculoque agitabat Iberus.
Felix heu! nemorum, & vitæ laudandus opacæ,
Si ſua per patrios tenuiſſet ſpicula ſaltus.
Hunc miſeratus adeſt infeſto vulnere Laudus.
Cui ſævum adridens, narrabis Amilcaris umbris
Hanc, inquit, dextram, quæ jam poſt funera vulgi
Hannibalem vobis comitem dabit: & ferit alte
Inſurgens gladio criſtatæ caſſidis æra,
Perque ipſum tegimen crepitantia diſſipat oſſa.
Tum frontem Chremes intonſam umbrante capillo
Septus, & horrentes effingens crine galeros:
Tum Maſulus, crudâque virens ad bella ſenectâ
Karthalo, non pavidus fetas mulcere leænas,

Flumineâque urnâ cælatus Bagrada parmam ;
Et vaſtæ Naſamon Syrtis populator Hyempſal ,
Audax in fluctu laceras raptare carinas ,
Unâ omnes dextrâque cadunt, irâque perempti :
Nec non ſerpentes diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves ſopire chelydros,
Ac dubiam admoto ſobolem explorare ceraſte.
Tu quoque fatidicis Garamanticus accola lucis,
Inſignis flexo galeam per tempora cornu,
Heu! fruſtra reditum ſortes tibi ſæpe locutas,
Mentitumque Jovem increpitans, occumbis, Iarba.
En, jam corporibus cumulatus creverat agger,
Perfuſæque atrâ fumabant cæde ruinæ.
Tum ductorem avido clamore in prœlia poſcit.
Fulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
Quum ſylvam occurſu venantûm perdidit, hirto
Horreſcit ſætis dorſo, & poſtrema capeſſit
Prœlia, candentem mandens aper ore cruorem;
Jamque gemens geminat contra venabula dentem.
At parte ex aliâ, quâ ſe inſperata juventus
Extulerat portis, ceu ſpicula nulla, manuſque
Vim ferre, exitiumve queant, permixtus utriſque
Hannibal agminibus paſſim furit, & quatit enſem
Cantato nuper ſenior quem fecerat igni
Litore ab Heſperidum Temiſus : qui carmine pollens
Fidebat magicâ ferrum crudeſcere linguâ :
Quantus Biſtoniis late Gradivus in oris
Belligero rapitur curru, telumque coruſcans
Titanum quo pulſa cohors, flagrantia bella
Cornipedum afflatu tonat, & ſtridoribus axis.
Jamque Hoſtum, Rutulumque Pholum, ingentemque Metiſcum,
Jam Lygdum, Duriumque ſimul, flavumque Galæſum,
Et geminos Chromin atque Gyam, demiſerat umbris;
Daunum etiam (gratâ quo non ſpectatior alter
Voce movere fora, atque orando fingere mentes,
Nec legum cuſtos ſollertior) aſpera telis

Dicta admiſcentem : « Quænam te, Pœne, paternæ
Huc adigunt furiæ ? non hæc Sidonia tecta
Femineâ fabricata manu, pretiove parata,
Exſulibuſve datum, demenſis, litus, arenis.
Fundamenta Deûm, Romanaque fœdera cernis ».
Aſt illum, toto jactantem talia campo,
Ingenti raptum niſu, medioque virorum
Avulſum inter tela globo, & poſt terga revinctum
Hannibal ad pœnam lentæ mandaverat iræ;
Increpitanſque ſuos inferri ſigna jubebat :
Perque ipſos cædis cumulos, ſtragemque jacentûm
Monſtrabat furibundus iter, cunctoſque ciebat
Nomine, & in prædam ſtantem dabat improbus urbem.
Sed poſtquam a trepidis adlatum, fervere partem
Diverſam Marte infauſto, Murroque ſecundos
Hunc Superos tribuiſſe diem, ruit ociùs amens
Lymphato curſu, atque ingentes deſerit actus :
Letiferumque nutant fulgentes vertice criſtæ;
Crine ut flammifero terret fera regna cometes
Sanguineum ſpargens ignem; vomit atra rubentes
Fax cœlo radios, & ſævâ luce coruſcum
Scintillat ſidus, terriſque extrema minatur.
Præcipiti dant tela viam, dant ſigna, virique;
Atque ambæ trepidant acies : jacit igneus haſtæ
Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
Qualis ubi Ægæo ſurgente ad ſidera ponto
Per longum vaſto Cori cum murmure fluctus
Suſpenſum in terras portat mare; frigida nautis
Corda tremunt : ſonat ille procul, flatuque tumeſcens
Curvatis pavidas tramittit Cycladas undis.
Non cuncta e muris unum inceſſentia tela,
Fumanteſque ante ora faces, non ſaxa per artem
Tormentis excuſſa tenent. Ut tegmina primùm
Fulgentis galeæ conſpexit, & arma cruento
Inter ſolem auro rutilantia, turbidus infit :
En, qui res Libycas, incœptaque tanta retardet
Romani Murrus belli mora. Fœdera faxo

Jam noſcas quid vana queant, & veſter Iberus.
Fer tecum, caſtamque fidem, ſervataque jura;
Deceptos mihi linque Deos. Cui talia Murrus:
Exoptatus ades. Mens olim prœlia poſcit,
Speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Præmia, & Italiam tellure inquire ſub imâ:
Longum in Dardanios fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpeſque tibi mea dextera donat.
Hæc inter cernens ſubeuntem comminus hoſtem,
Præruptumque loci fidum ſibi, corripit ingens
Aggere convulſo ſaxum, & nitentis in ora
Devolvit, pronoque ſilex ruit incitus ictu.
Subſedit duro concuſſus fragmine muri:
Tum pudor accendit mentem, nec conſcia fallit
Virtus preſſa loco; frendens luctatur, & ægro
Scandit in adverſum per ſaxa vetantia niſu.
Sed poſtquam propior vicino lumine fulſit,
Et totâ ſe mole tulit, velut incita clauſum
Agmina Pœnorum cingant, & cuncta paventem
Caſtra premant, lato Murrus caligat in hoſte.
Mille ſimul dextræ, denſuſque micare videtur
Enſis, & innumeræ nutare in caſſide criſtæ.
Conclamant utrimque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit urgenti languentia leto
Membra pavens Murrus, ſupremaque vota capeſſit:
Conditor Alcide, cujus veſtigia ſacra
Incolimus, terræ minitantem averte procellam,
Si tua non ſegni defenſo mœnia dextrâ.
Dumque orat, cœloque attollit lumina ſupplex,
Cerne, ait, an noſtris longe Tirynthius auſis
Juſtiùs adfuerit. Ni diſplicet æmula virtus,
Haud me diſſimilem, Alcide, primoribus annis
Agnoſces invicte tuis: fer numen amicum,
Et, Trojæ quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiæ delenti ſtirpis alumnos.
Sic Pœnus, preſſumque irâ ſimul exigit enſem
Quà capuli ſtatuêre moræ: teloque relato

Horrida labentis perfunditur arma cruore.
Ilicet ingenti caſu turbata juventus
Procurrit: nota arma viri, corpuſque ſuperbo
Victori ſpoliare negant. Coit aucta viciſſim
Hortando manus, & glomeratâ mole feruntur.
Hinc ſaxis galea, hinc clypeus ſonat æreus haſtis:
Inceſſunt ſudibus, librataque pondera plumbi
Certatim jaciunt: deciſæ vertice criſtæ,
Dereptumque decus nutantûm in cæde jubarum.
Jamque agitur largus per membra fluentia ſudor,
Et ſtant loricæ ſquamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare ſub ictu:
Genua labant, feſſique humeri geſtamina laxant.
Tum creber, penituſque trahens ſuſpiria, ſicco
Fumat ab ore vapor, niſuque eliſus anhelo
Auditur gemitus, fractumque in caſſide murmur.
Mente adverſa domat, gaudetque niteſcere duris
Virtutem, & decoris pretio diſcrimina penſat.
Hîc ſubitus ſciſſo denſa inter nubila cœlo
Erupit quatiens terram fragor: & ſuper ipſas
Bis Pater intonuit geminato fulmine pugnas.
Inde inter nubes ventorum turbine cæco
Ultrix injuſti vibravit lancea belli,
Ac femine adverſo librata cuſpide ſedit.
Tarpeiæ rupes, Superiſque habitabile ſaxum,
Et vos virgineâ lucentes ſemper in arâ
Laomedonteæ Trojana altaria flammæ,
Heu! quantùm vobis fallacis imagine teli
Promiſêre Dei: propiùs ſi preſſa furenti
Haſta foret, clauſæ ſtarent mortalibus Alpes;
Nec Thraſymene tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Juno aſpectans Pyrenes vertice celſæ
Nava rudimenta, & primos in Marte calores,
Ut videt impreſſum conjectâ cuſpide vulnus,
Advolat, obſcurâ circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab oſſibus haſtam.
Ille tegit clypeo fuſum per membra cruorem,

Tardaque paullatim, & dubio veſtigia niſu
Alternata trahens, averſus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras, pontumque tenebris
Condidit, & pugnas ereptâ luce diremit.
At duræ invigilant mentes, molemque reponunt
Noctis opus. Clauſos acuunt extrema pericli,
Et fractis rebus violentior ultima virtus.
Hinc puer, invaliduſque ſenex, hinc femina ferre
Certat opem, in dubiis miſerando nava labori;
Saxaque mananti ſubvectat vulnere miles.
Jam Patribus, clariſque ſenum ſua munia curæ.
Concurrunt, lectoſque viros hortantur; & orant
Defeſſis ſubeant rebus, revocentque ſalutem,
Et Latia extremis implorent caſibus arma:
Ite citi; remis veliſque impellite puppim,
Saucia dum caſtris clauſa eſt fera: tempore Marti
Utendum eſt rapto, & graſſandum ad clara periclis.
Ite citi, deflete fidem, muroſque ruentes,
Antiquâque domo meliora arceſſite fata.
Mandati ſumma eſt: dum ſtat, remeate, Saguntos.
Aſt illi celerant, quà proxima litora, greſſum,
Et fugiunt tumido per ſpumea cærula velo.
Pellebat ſomnos Tithoni roſcida conjux,
Ac rutilus primis ſonipes hinnitibus altos
Afflârat montes, roſeaſque movebat habenas.
Jam celſa e muris exſtructâ mole juventus
Clauſam nocturnis oſtentat turribus urbem.
Rerum omnes pendent actus, & milite mæſto
Laxata obſidio, ac pugnandi ſubſtitit ardor;
Inque ducem verſæ tanto diſcrimine curæ.
Interea Rutulis longinqua per æquora vectis
Herculei ponto cœpêre exiſtere colles,
Et nebuloſa jugis attollere ſaxa Monœci.
Thracius hos Boreas ſcopulos immitia regna
Solus habet, ſemperque rigens nunc litora pulſat,
Nunc ipſas alis plangit ſtridentibus Alpes:
Atque ubi ſe terris glaciali fundit ab Arcto,

Haud ulli contra fiducia ſurgere vento.
Vorticibus torquet rapidis mare, fractaque anhelant
Æquora, & injecto conduntur gurgite montes:
Jamque volans Rhenum, Rhodanumque in nubila tollit.
Hunc poſtquam Boreæ dirum evasêre furorem,
Alternos mæſti caſus bellique, mariſque,
Et dubium rerum eventum ſermone volutant.
O Patria! o fidei domus inclyta! quo tua nunc ſunt
Fata loco! ſacræne manent in collibus arces?
An cinis, heu! Superi, tanto de nomine reſtat?
Ferte leves auras, flatuſque ciete ſecundos,
Si nondum inſultat templorum Pœnicus ignis
Culminibus, Latiæque valent ſuccurrere claſſes.
Talibus illacrymant noctemque diemque querelis;
Donec Laurentes puppis defertur ad oras;
Quà pater, acceptis Anienis ditior undis,
In pontum flavo deſcendit gurgite Thybris.
Hinc conſanguineæ ſubeunt jam mœnia Romæ.
Concilium vocat auguſtum, caſtâque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis
Conſul, & æquantem Superos virtute Senatum.
Facta animoſa viros, & recti ſacra cupido
Attollunt, hirtæque togæ, neglectaque menſa,
Dexteraque a curvis capulo non ſegnis aratris,
Exiguo faciles, & opum non indiga corda,
Ad parvos curru remeabant ſæpe penates.
In foribus ſacris, primoque in limine templi
Captivi currus, belli decus, armaque rapta
Pugnantûm ducibus, ſævæque in Marte ſecures,
Perfoſſi clypei, & ſervantia tela cruorem,
Clauſtraque portarum pendent: hîc Punica bella,
Ægates cernas, fusâque per æquora claſſe
Exactam ponto Libyen teſtantia roſtra:
Hîc galeæ Senonum, penſatique improbus auri
Arbiter enſis ineſt, Galliſque ex arce fugatis
Arma revertentis pompa geſtata Camilli:
Hîc ſpolia Æacidæ, hîc Epirotica ſigna

Et Ligurum horrentes coni, parmæque relatæ
Hiſpanâ de gente rudes, alpinaque gæſa.
Sed poſtquam clades patefecit & horrida bella
Orantûm ſqualor, præſens adſtare Sagunti
Ante oculos viſa eſt extrema precantis imago.
Tum ſenior mæſto Sicoris ſic incipit ore :
Sacratâ gens clara fide, quam rite fatentur
Marte ſatam populi ferro parere ſubacti,
Ne crede emenſum levia ob diſcrimina pontum.
Vidimus obſeſſam Patriam, muroſque trementes :
Et. quem inſana freta, aut cœtus genuêre ferarum,
Vidimus Hannibalem. Procul his a mœnibus, oro,
Arcete, o Superi, noſtroque in Marte tenete
Fatiferæ juvenem dextræ. Quâ mole ſonantes
Exigit ille trabes! & quantus creſcit in armis!
Trans juga Pyrenes, medium indignatus Iberum,
Excivit Calpen, & merſos Syrtis arenis
Molitur populos, majoraque mœnia quærit.
Spumeus hic, medio qui ſurgit ab æquore, fluctus,
Si prohibere piget, veſtrâ ſe franget in urbe.
An tanti pretium motûs, ruptique per enſes
Fœderis, hoc juveni, jurata in bella ruenti
Creditis, ut ſtatuat ſuperatæ jura Sagunto?
Ociùs ite, viri, & naſcentem exſtinguite flammam,
Ne ſeræ redeant poſt aucta pericula curæ.
Quanquam, o! ſi nullus terror, non, obruta, jam nunc
Semina fumarent belli : veſtræ ne Sagunto
Spernendum conſanguineam protendere dextram?
Omnis Iber rapidis, omnis fera Gallia turmis,
Omnis ab æſtifero ſitiens Libys imminet axe.
Per, vos, culta diu Rutulæ primordia gentis,
Laurentemque larem, & genitricis pignora Trojæ,
Conſervate pios, qui permutare coacti
Acriſionéis Tirynthia culmina muris.
Vos etiam Zanclen Siculi contra arma tyranni
Juviſſe egregium : vos & Campana tueri
Mœnia, depulſo Samnitum robore, dignum

Sigæis duxiſtis avis. Vetus incola Dauni,
Teſtor vos fontes, & ſtagna arcana Numici;
Quum felix nimiam dimitteret Ardea pubem,
Sacra, domumque ferens, & avi penetralia Turni,
Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.
Cur ut deciſa, atque avulſa a corpore membra
Deſpiciar, noſterque luat ſua fœdera ſanguis?
Tandem, ut finitæ voces, miſerabile viſu!
Submiſſi palmas, lacerato tegmine veſtis,
Affigunt proni ſqualentia corpora terræ.
Inde agitant conſulta Patres, curaſque fatigant.
Lentulus, ut cernens accenſæ tecta Sagunti,
Poſcendum pœnæ juvenem, celerique negantis
Exuri bello Carthaginis arva jubebat.
Aſt Fabius, cautâ ſpeculator mente futuri,
Nec lætus dubiis, parcuſque laceſſere Martem,
Et melior clauſo bellum producere ferro,
Prima ſuper tantis rebus penſanda, duciſne
Ceperit arma furor, Patres an ſigna moveri
Cenſuerint: mittique viros qui exacta reportent.
Providus hæc, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius ſurgentia bella
Ut ſæpe e celsâ grandævus puppe magiſter
Proſpiciens ſignis venturum in carbaſa Corum,
Summo jamdudum ſubſtringit lintea malo.
Sed lacrymæ, atque irâ mixtus dolor impulit omnes
Præcipitare latens fatum: lectique Senatu,
Qui ductorem adeant: ſi perſtet ſurdus in armis
Pactorum, vertant inde ad Carthaginis arces:
Nec Divûm oblitis indicere bella morentur.

DE BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

HANNIBAL ut cernit Latiam per cærula velis
Adventare ratem, & mandata afferre Senatûs,
Obſtrepere Auſoniis lituos jubet : ociùs illi
Ad muros vertunt iter infelicis Eliſſæ.
Adjuvat arma Libys, Garamantûm prædita ſceptro;
Aſbyte : hanc Theron clavâ deturbat ab alto
Bellantem curru : Tyrius quem ductor ovantem
Virginis exſtinctæ ſpoliis præturbidus irâ
Occupat, & leto damnat mittitque viciſſim.
Interea Libycis indicit bella prophanis
Cum ſocio Fabius. Clypeum fulvo ære micantem
Callaïci donant Regi. Delapſa Saguntum
Alma fides, populi penetrando pectora firmat;
Qui ſe mox ſævo per flammas eximit hoſte.

CÆRULEIS provecta vadis jam Dardana puppis
Triſtia magnanimi portabat juſſa Senatûs,
Primoreſque Patrum. Fabius Tirynthia proles
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abſtulit una dies, quum Fors non æqua labori,
Patricio Cremeræ maculavit ſanguine ripas.
Huic comes æquato ſociavit munere curas

Publicola, ingentis Voleſi Spartana propago.
Is, cultam referens inſigni nomine plebem,
Auſonios atavo ducebat conſule faſtus.
Hos ut depoſitis portum contingere velis
Adlatum Hannibali, conſultaque ferre Senatûs,
Jam medio ſeram bello poſcentia pacem,
Ductoriſque ſimul conceptas fœdere pœnas;
Ociùs armatas paſſim per litora turmas
Oſtentare jubet minitantia ſigna, recenſque
Perfuſos clypeos, & tela rubentia cæde.
Haud dictis nunc eſſe locum: ſtrepere omnia, clamat,
Tyrrhenæ clangore tubæ, gemituque cadentûm.
Dum detur, relegant pontum; neu ſe addere clauſis
Feſtinent: notum quid cæde calentibus armis,
Quantùm iræ liceat; motuſve quid audeat enſis.
Sic, ducis affatu, per inhoſpita litora pulſi,
Converſo Tyrios petierunt remige Patres.
Hîc alto Pœnus fundentem vela carinam
Inceſſens dextrâ; noſtrum, prô Jupiter! inquit,
Noſtrum ferre caput parat illa per æquora puppis.
Heu! cæcæ mentes, tumefactaque corda ſecundis.
Armatum Hannibalem pœnæ petit impia tellus.
Ne depoſce, adero: dabitur tibi copia noſtri
Ante exſpectatum: portiſque, fociſque timebis,
Quæ nunc externos defendis, Roma, penates.
Tarpeios iterum ſcopulos, præruptaque ſaxa
Scandatis licet, & celſam migretis in arcem,
Nullo jam capti vitam penſabitis auro.
Incenſi dictis animi, & furor additus armis.
Conditur extemplo telorum nubibus æther,
Et denſâ reſonant ſaxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
Inque oculis profugæ Martem exercere carinæ.
Ipſe autem incenſas promiſſa piacula turmas
Flagitat, inſignis, nudato vulnere ductor;
Ac repetens queſtus furibundo perſonat ore:
Poſcimur o ſocii! Fabiuſque e puppe catenas

Oſtentat, dominique vocat nos ira Senatûs.
Si tædet cœpti, culpandave movimus arma,
Auſoniam ponto propere revocate carinam.
Nil moror: evinctâ lacerandum tradite dextrâ.
Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyes populis, tot circumfuſus Iberis
Servitium perferre negem? Rhœteïus immo
Æternum imperitet populis, ſeclisque propaget
Signa ferox: nos juſſa virûm nutuſque tremamus.
Effundunt gemitus, atque omina triſtia vertunt
In ſtirpem Æneadum, ac ſtimulant clamoribus iras.
Diſcinctos inter Libyas, populoſque bilingues
Marmaricis audax in bella Œnotria ſignis
Venerat Aſbyte proles Garamantis Iarbæ.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Meduſæ
Cinyphiumque Macen, & iniquo e ſole calentes
Battiadas, late imperio, ſceptriſque regebat:
Cui patrius Naſamon, æternumque arida Barce,
Cui nemora Autololûm, atque infidæ litora Syrtis
Parebant, nullâque levis Gætulus habenâ.
Atque is fundârat thalamos Tritonide Nymphâ:
Unde genus, proavumque Jovem regina ferebat;
Et ſua fatidico repetebat nomina luco.
Hæc ignara viri, vacuoque aſſueta cubili,
Venatu, & ſylvis primos dependerat annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuſo,
Dictynnam, & ſaltus, & anhelum impellere plantâ
Cornipedem, ac ſtraviſſe feras immitis amabat:
Quales Threïciæ Rhodopen, Pangæaque luſtrant
Saxoſis nemora alta jugis, curſuque fatigant
Hebrum, innupta manus. Spreti Ciconeſque, Getæque
Et Rheſi domus, & lunatis Biſtones armis.
Ergo habitu inſignis patrio, religata fluentem
Heſperidum crinem nodo, dextrumque feroci
Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine lævam
Thermodontiacâ munita in prœlia peltâ,
Fumantem rapidis quatiebat curſibus axem.

*

Pars comitum bijugo curru, pars cætera dorſo
Fertur equi: nec non Veneris jam fœdera paſſæ
Reginam cingunt: ſed virgine denſior ala eſt.
Ipſa autem gregibus per longa mapalia lectos
Ante aciem oſtentabat equos: tumuloque propinquum
Dum ſequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorquens ſummâ ponebat in arce.
Hanc, haſtâ toties intrantem mœnia, Mopſus
Non tulit, & celſis ſenior Gortynia muris
Tela ſonante fugat nervo, liquidaſque per auras
Derigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, æriſonis Curetûm advectus ab antris
Dictæos agitare puer levioribus annis
Pennatâ ſaltus aſſuetus arundine Mopſus.
Ille vagam cœlo demiſit ſæpe volucrem,
Ille procul campo linquentem retia cervum
Vulnere ſiſtebat, rueretque inopina ſub ictu
Ante fera, incautus quàm ſibila poneret arcus.
Nec ſe tum pharetrâ jactavit juſtiùs ullâ,
Eoïs quanquam certet Gortyna ſagittis.
Verùm ut, opum levior, venatu extendere vitam
Abnuit, atque artæ res exegêre per æquor,
Conjuge cum Merone, natiſque, inglorius hoſpes,
Intrârat miſeram, fato ducente, Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris, calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoïa tela.
Hic medius juvenum, Maſſylæ gentis in agmen
Crebra Cydonêo fundebat ſpicula cornu.
Jam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque ruentes
Giſconem, levemque Bagam, indignumque ſagittæ,
Impubem malas, tam certæ occurrere, Lyxum
Fuderat, & plenâ tractabat bella pharetrâ.
Tum vultum intendens, telumque in virginis ora,
Deſertum non grata Jovem per vota vocabat.
Namque ut fatiferos converti proſpicit arcus,
Oppoſito procul inſidiis Naſomonias Harpe
Corpore, præripuit letum, calamumque volantem;
Dum

Dum clamat, patulo excipiens tramiſit hiatu.
En, primæ ferrum a tergo videre ſorores;
At comitis caſum frendens labentia virgo
Membra levat, parvaque oculos jam luce natantes
Irrorat lacrymis, totiſque adniſa doloris
Viribus, intorquet letalem in mœnia cornum.
Illa volans humerum rapido tranſverberat ictu
Conantis Dorylæ, junctis jam cornibus arcus,
Et ducti ſpatium nervi complente ſagittâ,
Excutere in ventos reſoluto pollice ferrum.
Tum ſubitum in vulnus præceps devolvitur altis
Aggeribus muri: juxtaque cadentia membra
Effuſi versâ calami fluxêre pharetrâ.
Exclamat paribus frater vicinus in armis
Icarus, ulciſcique parat lacrymabile fatum:
Atque illum, raptim promentem in prœlia telum,
Hannibal excuſſi prævertit turbine ſaxi.
Labuntur gelido torpentia frigore membra,
Deficienſque manus pharetræ ſua tela remiſit.
 At pater in gemino natorum funere Mopſus
Correptos arcus ter mæſtâ movit ab irâ:
Ter cecidit dextra, & notas dolor abſtulit artes.
Pœnitet, heu! ſerò, dulces liquiſſe penates,
Arreptoque avide, quo concidis, Icare, ſaxo,
Poſtquam ævum ſenior, percuſſaque pectora fruſtra
Sentit, &, ut tantos compeſcat morte dolores,
Nil opis in dextrâ, vaſtæ ſe culmine turris
Præcipitem jacit, & delapſus pondere prono
Membra ſuper nati moribundos explicat artus.
 Dum cadit externo Gortynius advena bello,
Jam nova molitus ſtimulato milite Theron,
Alcidæ templi cuſtos, aræque ſacerdos,
Non exſpectatum Tyriis effuderat agmen,
Et fera miſcebat reſeratâ prœlia portâ.
Atque illi non haſta manu, non vertice caſſis,
Sed fiſus latis humeris, & mole juventæ
Agmina vaſtabat clavâ, nihil indigus enſis.

Exuviæ capiti impoſitæ, tegimenque leonis
Terribilem attollunt excelſo vertice rictum.
Centum angues idem Lernæaque monſtra gerebat
In clypeo, exſectis geminam ſerpentibus hydram.
Ille Jubam, Thapſumque patris, clarumque Micipſam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a mœnibus actos,
Palanteſque fugâ, præceps ad litora curſu
Egerat, atque unâ ſpumabant æquora dextrâ.
Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis
Marmaridæ, nec cæde Rothi, nec cæde Jugurthæ,
Aſbytes currum, & radiantis tegmina lænæ
Poſcebat votis, gemmataque lumina peltæ,
Atque in belligerâ verſabat virgine mentem.
Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, lævumque per orbem
Fallaci gyro campum ſecat, ac velut ales
Averſo rapitur ſinuata per æquora curru.
Dumque ea ſe ex oculis aufert, atque ocius Euro
Incita pulveream campo trahit ungula nubem,
Adverſum late ſtridens rota proterit agmen,
Ingerit & crebras virgo trepidantibus haſtas.
Hic cecidêre Lycus, Thamyriſque, & nobile nomen
Eurydamas, clari deductum ſtirpe parentis:
Qui thalamos auſus quondam ſperare ſuperbos,
Heu demens! Ithacique torum: ſed enim arte pudicâ,
Fallacis toties revoluto ſtamine telæ
Deceptus, merſum pelago jactârat Ulyſſem.
Aſt Ithacus vero fictâ pro morte loquacem
Affecit leto, tædæque ad funera verſæ.
Gens extrema viri campis deletur Iberis,
Eurydamas Nomados dextrâ: ſuper inſtrepit acer,
Et ſervat curſum perfractis oſſibus axis.
Jamque aderat remeans virgo, inter prœlia poſtquam
Deſtringi Therona videt, ſævamque bipennem
Perlibrans mediæ fronti, ſpolium inde ſuperbum,
Herculeaſque tibi exuvias, Dictynna, vovebat.
Nec ſegnis Theron tantæ ſpe laudis, in ipſos

Adverſus conſurgit equos, villoſaque fulvi
Ingerit objectans trepidantibus ora leonis.
Attoniti terrore novo, rictuque minaci
Quadripedes, jactant reſupino pondere currum.
Tum ſaltu Aſbyten conantem linquere pugnas,
Occupat, incuſsâ gemina inter tempora clavâ,
Ferventeſque rotas, turbataque frena pavore
Disjecto ſpargit colliſa per oſſa cerebro;
Ac raptâ properans cædem oſtentare bipenni,
Amputat e curru revolutæ virginis ora.
Necdum iræ poſitæ; celsâ nam figitur haſtâ
Spectandum caput: id geſtent ante agmina Pœnûm
Imperat, & propere currus ad mœnia vertant.
Hæc cæcus fati, Divûmque abeunte favore
Vicino Theron edebat prœlia leto.
Namque aderat toto ore ferens iraſque, minaſque
Hannibal, & cæſam Aſbyten, fixique tropæum
Infandum capitis, furiatâ mente dolebat.
Ac ſimul ærati radiavit luminis umbo,
Et concuſſa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuêre, fugam percuſſa repente
Ad muros trepido convertunt agmina curſu.
Sicut agit levibus per ſera crepuſcula pennis
E paſtu volucres ad nota cubilia Veſper:
Aut ubi Cecropius formidine nubis aquoſæ
Sparſa ſuper flores examina tollit Hymettos,
Ad dulces ceras, & odori corticis antra
Mellis apes gravidæ properant, denſoque volatu
Raucum connexæ glomerant ad limina murmur.
Præcipitat metus attonitos, cæcique feruntur.
Heu blandum cœli lumen! tantone cavetur
Mors, reditura, metu, naſcentique addita fato?
Conſilium damnant: portâque atque aggere tuto
Erupiſſe gemunt: retinet vix agmina Theron:
Interdumque manu, interdum clamore, miniſque,
State, viri: meus ille hoſtis: mihi gloria magnæ,
State, venit pugnæ. Muro tectiſque Sagunti

Hac abigam Pœnos dextrâ : ſpectacula tantùm
Ferte, viri : vel ſi cunctos metus acer in urbem,
Heu deforme ! rapit, ſoli mihi claudite portas.
At Pœnus rapido præceps ad mœnia curſu,
Dum pavitant trepidi rerum, feſſique ſalutis,
Tendebat : ſtat primam urbem, muroſque patentes
Poſtpoſitâ cæde, & dilatâ, invadere, pugnâ.
Id poſtquam Herculeæ cuſtos videt impiger aræ,
Emicat, & velox formidine prævenit hoſtem.
Gliſcit Eliſſæo violentior ira tyranno,
Tu ſolve interea nobis, bone janitor urbis,
Supplicium, ut pandas, inquit, tua mœnia leto.
Nec plura effari ſinit ira : rotatque coruſcum
Mucronem : ſed contortum prior impete vaſto
Daunius huic robur juvenis jacit : arma fragore
Icta gravi raucum gemuêre, alteque reſultant
Ære illiſa cavo nodoſæ pondera clavæ.
At viduus teli, fruſtrato proditus ictu,
Pernici velox curſu rapit incita membra,
Et celeri fugiens perluſtrat mœnia plantâ.
Inſtat atrox terga increpitans fugientia victor.
Conclamant matres, celſoque e culmine muri
Lamentis vox mixta ſonat : nunc nomine noto
Appellant, ſeras feſſo nunc pandere portas
Poſſe volunt : quatit hortantûm præcordia terror
Ne ſimul accipiant ingentem mœnibus hoſtem.
Incutit umbonem feſſo, aſſultatque ruenti
Pœnus, & oſtentans ſpectantem e mœnibus urbem ;
I, miſeram Aſbyten leto ſolare propinquo.
Hæc dicens, jugulo optantis dimittere vitam
Infeſtum condit mucronem, ac regia lætus
Quadrupedes ſpolia abreptos a mœnibus ipſis,
Quis aditum portæ trepidantûm ſepſerat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia caſtra.
At Nomadum furibunda cohors miſerabile humandi
Deproperat munus, tumulique adjungit honorem,
Et rapto cineres ter circum corpore luſtrat.

Hinc letale viri robur, tegimenque tremendum
In flammas jaciunt: ambuſtoque ore, geniſque
Deforme alitibus liquêre cadaver Iberis.
Pœnorum interea quîs rerum ſumma poteſtas
Conſultant bello ſuper, & quæ dicta ferantur
Auſoniæ a populis, oratorumque minaci
Adventu trepidant. Movet hinc fœduſque fideſque
Et teſtes Superi, jurataque pacta parentûm:
Hinc popularis amor captantis magna juventæ:
Et ſperare juvat belli meliora. Sed olim
Ductorem infeſtans odiis gentilibus Hannon,
Sic adeò increpitat ſtudia, incautumque favorem.
Cuncti equidem, Patres (neque enim cohibere minantûm
Iræ ſe valuêre) premunt formidine vocem.
Haud tamen abſtiterim, mortem licet arma propinquent:
Teſtabor Superos, & cœlo nota relinquam
Quæ poſtrema ſalus rerum, Patriæque repoſcit.
Nec nunc obſeſſâ demum, & fumante Sagunto
Hæc ſerus vates Hannon canit: anxia rupi
Pectora ne caſtris innutriretur & armis
Exitiale caput monui, &, dum vita, monebo,
Ingenitum noſcens virus, flatuſque paternos:
Ut qui ſtelligero ſpeculatur ſidera cœlo
Venturam pelagi rabiem, Caurique futura
Prædicit miſeris haud vanus flamina nautis.
Conſedit ſolio, rerumque invaſit habenas.
Ergo armis fœdus, faſque omne abrumpitur armis:
Oppida quaſſantur, longeque in mœnia noſtra
Æneadum arrectæ mentes; disjectaque pax eſt.
Exagitant manes juvenem, furiæque paternæ,
Ac funeſta ſacra, & converſi fœdere rupto
In caput infidum Superi, Maſſylaque vates.
Haud nunc ille, novi cæcus caligine regni,
Externas arces quatit, haud Tirynthia tecta,
(Sic propriâ luat hæc pœnâ, nec miſceat urbis
Fata ſuis!) nunc hoc, inquam, hoc in tempore muros
Oppugnat, Carthago, tuos, teque obſidet armis.

Lavimus Hennêas animoſo ſanguine valles,
Et vix conducto produximus arma Lacone.
Nos ratibus laceris Scyllæa replevimus antra,
Claſſibus & refluo, ſpectavimus, æquore raptis
Contorta e fundo revomentem tranſtra Charybdim.
Reſpice, prô! demens, prô! pectus inane Deorum,
Ægates, Libyæque procul fluitantia membra.
Quò ruis? & Patriæ exitio tibi nomina quæris?
Scilicet immenſæ, viſis juvenilibus armis,
Subſident Alpes! ſubſidet mole nivali
Alpibus æquatum attollens caput Apenninus;
Sed campos fac vane dari; num gentibus iſtis
Mortales animi? aut ferro, flammâve fatiſcunt?
Haud tibi Neritiâ cernes cum prole laborem.
Pubeſcit caſtris miles, galeâque teruntur
Nondum ſignatæ flavâ lanugine malæ.
Nec requies ævi nota, exſangueſque merendo
Stant prima inter ſigna ſenes, letumque laceſſunt.
Ipſe ego Romanas, perfoſſo corpore, turmas
Tela intorquentes correpta e vulnere vidi:
Vidi animos, morteſque virûm, decoriſque furorem.
Si bello abſiſtis, nec te victoribus offers,
Quantùm heu! Carthago donat tibi ſanguinis Hannon?

Geſtar ad hæc: namque impatiens, aſperque coquebat
Jamdudum immites iras, mediamque loquentis
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
Concilione, inquit, Libyæ, Tyrioque Senatu,
Prô Superi! Auſonius miles ſedet? armaque tantùm
Haud dum ſumta viro: nam cætera non latet hoſtis.
Nunc geminas Alpes, Apenninumque minatur:
Nunc freta Sicaniæ, & Scyllæi litoris undas:
Nec procul eſt quin jam Manes, umbraſque paveſcat
Dardanias: tanta accumulat præconia leto,
Vulneribuſque virûm, tollitque ad ſidera gentem.
Mortalem, mihi crede, licet formidine turpi
Frigida corda tremant, mortalem ſumimus hoſtem.
Vidi ego quum, geminas artis poſt terga catenis

Evinctus palmas, vulgo traheretur ovante
Carceris in tenebras, ſpes, & fiducia gentis
Regulus Hectoreæ, quum robore pendens
Heſperiam cruce ſublimis ſpectaret ab altâ.
Nec verò terrent puerilia protinus ora
Sub galeâ, & preſſæ properatâ caſſide malæ.
Indole non adeò ſegni ſumus: aſpice turmæ
Quot Libycæ certant annos anteire labore;
Et nudis bellantur equis. Ipſe, aſpice, ductor
Quum primam tenero vocem proferret ab ore,
Jam bella, & lituos, ac flammis urere gentem
Jurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo creſcant Alpes, altuſque coruſcos
Apenninus agat ſcopulos: per ſaxa, niveſque,
(Dicam etenim, ut ſtimulent atram vel inania mentem)
Per cœlum eſt qui pandat iter: pudet Hercule tritas
Deſperare vias, laudemque timere ſecundam.
Sed Libyæ clades, & primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis æſtus,
Parietibuſque domûs imbellis femina ſervet
Singultantem animam. Nos, nos contra ibimus hoſtem,
Quîs procul a Tyriâ dominos depellere Byrsâ,
Vel Jove non æquo, fixum eſt: ſin fata repugnent,
Et jam damnatâ ceſſit Carthagine Mavors,
Occumbam potiùs, nec te, Patria inclyta, dedam
Æternum famulam; liberque Acheronta videbo.
Nam quæ, prô Superi! Fabius jubet, ociùs arma
Exuite, & captâ deſcendite ab arce Sagunti;
Tum delecta manus ſcutorum incendat acervos:
Uranturque rates, ac toto abſiſtite ponto:
Dì procul, o! merita eſt ſi nunquam talia plecti
Carthago, prohibete nefas, noſtrique ſolutas
Ductoris ſervate manus: tum deinde reſedit;
Factaque cenſendi Patribus, de more, poteſtas:
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Inſtat, & auctorem violati fœderis addit.

Tum verò attoniti, ceu templo irrumperet hoſtis,
[illegible]luêre Patres, Latioque id verteret omen
Oravére Deum. At poſtquam diſcordia ſentit
Pectora, & infidas ad Martem vergere mentes,
Non ultra patiens Fabius rexiſſe dolorem,
Concilium expoſcit propere, Patribuſque vocatis
Bellum ſe geſtare ſinu, pacemque profatus,
Quid ſedeat legere, ambiguis neu fallere dictis
Imperat, ac ſævo neutrum renuente Senatu,
Ceu clauſas acies gremioque effunderet arma:
Accipite infauſtum Libyæ, eventuque priori
Par, inquit, bellum: & laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit pugnandi nuntius arces.
  Atque ea dum profugæ regnis agitantur Eliſſæ,
Acciſis velox populis, quîs ægra lababat
Ambiguo ſub Marte fides, prædâque gravatus
Ad muros Pœnus revocaverat arma Sagunti.
  Ecce autem clypeum ſævo fulgore micantem
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaïcæ telluris opus, galeamque coruſcis
Subniſam criſtis, vibrant cui vertice coni
Albentes niveæ tremulo nutamine pennæ:
Enſem unà, ac multis fatalem millibus haſtam.
Præterea textam nodis, auroque trilicem
Loricam, & nulli tegimen penetrabile telo.
Hæc, ære, & duri chalybis perfecta metallo,
Atque opibus perfuſa Tagi, per ſingula lætis
Luſtrat ovans oculis, gaudetque in origine regni.
  Condebat primæ Dido Carthaginis arces,
Inſtabatque operi ſubductâ claſſe juventus:
Molibus hi claudunt portus: his tecta, domuſque
Partiris, juſtæ Bitia venerande ſenectæ.
Oſtentant caput effoſſâ tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore ſalutant.
  Has inter ſpecies, orbatum claſſe, ſuiſque
Ænean pulſum pelago, dextrâque precantem
Cernere erat. Fronte hunc avide Regina ſerenâ

Infelix, ac jam vultu ſpectabat amico.
Hinc & ſpeluncam, furtivaque fœdera amantûm
Callaïcæ fecêre manus: it clamor ad auras,
Latratuſque canum; ſubitoque exterrita nimbo
Occultant alæ venantûm corpora ſylvis.
Nec procul Æneadum vacuo jam litore claſſis
Æquora, nequidquam revocante, premebat, Eliſſâ.
Ipſa pyram ſuper ingentem ſtans ſaucia Dido,
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris:
Ardentemque rogum mediâ ſpectabat ab undâ
Dardanus, & magnis pandebat carbaſa fatis.
Parte aliâ ſupplex infernis Hannibal aris
Arcanum Stygiâ libat cum vate cruorem,
Et primo bella Æneadum jurabat in ævo.
At ſenior Siculis exſultat Amilcar in arvis:
Spirantem credas certamina anhela movere.
Ardor ineſt oculis, torvumque minatur imago.
Necnon & lævum clypei latus aſpera ſignis
Implebat Spartana cohors: hanc ducit ovantem
Ledæis veniens victor Xanthippus Amyclis.
Juxta triſte decus pendet ſub imagine pœnæ
Regulus, & fidei dat magna exempla Sagunto.
Lætior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, & cælata mapalia fulgent.
Nec procul, uſta cutem nigri ſoror horrida Mauri
Aſſuetas patrio mulcet ſermone leænas.
It liber campis paſtor, cui ſine fine ullo
Invetitum ſaltus penetrat pecus: omnia Pœnum
Armenti vigilem patrio de more ſequuntur.
Gæſaque, latratorque Cydon, tectumque, focique
In ſilicis venis, & fiſtula nota juvencis.
Eminet excelſo conſurgens colle Saguntos,
Quam circum immenſi populi, condenſaque cingunt
Agmina certantûm, pulſantque trementibus haſtis:
Extremâ clypei ſtagnabat Iberus in orâ,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal abrupto tranſgreſſus fœdere ripas,

B v

Pœnorum populos Romana in bella vocabat.
Talis ſublimis dono, nova tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celſuſque profatur:
Heu! quantùm Auſonio ſudabitis, arma, cruore.
Quas, belli judex, pœnas mihi, Curia, pendes!
Jamque ſeneſcebat vallatis mœnibus hoſtis,
Carpebatque dies urbem, dum ſigna, manuſque
Exſpectant feſſi ſocias, tandem æquore vani
Avertunt oculos, fruſtrataque litora ponunt.
En propiùs ſuprema vident! ſedet acta medullis
Jamdudum, atque inopes penitus coquit intima peſtis.
Eſt furtim lento miſere durantia tabo
Viſcera, & exurit ſiccatas ſanguine venas
Per longum celata fames: jam lumina retro
Exeſis fugêre genis: jam lurida ſolâ
Tecta cute, & nervis male juncta trementibus oſſa
Exſtant, conſumtis viſu deformia membris.
Humentis rores noctis, terramque madentem,
Solamen fecêre mali, caſſoque labore
E ſicco fruſtra preſſerunt robore ſuccos.
Nil temerare piget. Rabidi jejunia ventris
Inſolitis adigunt veſci: reſolutaque nudos
Linquentes clypeos, armorum tegmina mandunt.
Deſuper hæc cœlo ſpectans Tirynthius alto,
Illacrymat fractæ nequidquam caſibus urbis.
Namque metus, magnique tenent præcepta parentis,
Ne ſævæ tendat contra decreta novercæ.
Sic igitur cœpta occultans, ad limina ſanctæ
Contendit Fidei, ſecretaque pectora tentat.
Arcanis Dea læta, polo tum, ſorte, remoto,
Cælicolûm magnas volvebat conſcia curas.
Quam tali alloquitur Nemeæ pacator honore.
Ante Jovem generata, decus Divûmque hominumque,
Quâ ſine non tellus pacem, non æquora nôrunt,
Juſtitiæ conſors, tacitumque in pectore numen,
Exitiumne tuæ dirum ſpectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere pœnas

Urbem lenta potes ? moritur tibi vulgus, & unà
Te matres, vincente fame, te mæſta virorum
Ora vocant: primâque ſonant te voce minores.
Fer cœlo auxilium, & feſſis da ſurgere rebus.
Hæc fatus Alcmenâ : contra cui talia virgo.
Cerno equidem, nec pro nihilo eſt mihi fœdera rumpi,
Statque dies auſis olim tam triſtibus ultor.
Sed me pollutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectiſque novis ſuccedere adegit
Fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui,
Et, quantùm terrent, tantùm metuentia regna,
Ac furias auri, nec vilia præmia fraudum;
Et ſuper hæc, ritu horrificos, ac more ferarum
Viventes rapto populos, luxuque ſolutum
Omne decus, multâque oppreſſum nocte pudorem.
Vis colitur, juriſque locum ſibi vindicat enſis:
Et probris ceſſit virtus. En, aſpice gentes:
Nemo inſons: pacem ſervant commercia culpæ.
Sed ſi cura tuâ fundata ut mœnia dextrâ,
Dignum te ſervent, memorando fine, vigorem,
Dedita nec feſſi tramittant corpora Pœno:
(Quod ſolum nunc fata ſinunt ſerieſque futuri)
Extendam leti decus, atque in ſecula mittam;
Ipſaque laudatas ad Manes proſequar umbras.
Inde ſevera levi decurrens æthere virgo
Luctantem fatis petit inflammata Saguntum:
Invadit mentes, & pectora nota pererrat,
Immittitque animis numen: tum, fuſa medullis,
Implicat atque ſui flagrantem inſpirat amorem.
Arma volunt, tentantque ægros ad prœlia niſus.
Inſperatus adeſt vigor, interiùſque recurſat
Dulcis honos Divæ, & ſacrum pro virgine letum:
It tacitus feſſis per ovantia pectora ſenſus
Vel leto graviora pati, ſævaſque ferarum
Attentare dapes, & menſis addere crimen.
Sed prohibet culpâ pollutam extendere lucem
Caſta fides, paribuſque famem compeſcere membris.

Quam ſimul inviſæ gentis proſpexit in arce,
Forte ferens ſeſe Libycis Saturnia caſtris,
Virgineum increpitat miſcentem bella furorem,
Atque, irâ turbata gradum, ciet ociùs atram
Tiſiphonem, imos agitantem verbere Manes:
Et palmam tendens, hos, inquit, noctis alumna,
Hos muros impelle manu, populumque ferocem
Dextris ſterne ſuis, Juno jubet: ipſa propinqua
Effectus, ſtudiumque tuum de nube videbo.
Illa Deos ſummumque Jovem turbantia tela,
Quîs Acheronta moves, flammam immaneſque chelydros,
Stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac, mixto quæ ſpumant felle venena,
Et quidquid ſcelerum, pœnarum quidquid & iræ
Pectore fecundo coquitur tibi, congere præceps
In Rutulos, totamque Erebo demitte Saguntum:
Hac mercede Fides conſtet delapſa per auras.
Sic voce inſtimulans, dextrâ Dea concita ſævam
Eumenida incuſſit muris: tremuitque repente
Mons circum, & gravior ſonuit per litora fluctus.
Sibilat, inſurgens capiti, & turgentia circum
Multus colla micat ſqualenti tergore ſerpens.
Mors graditur vaſto pandens cava guttura rictu,
Caſuroque inhiat populo: tunc luctus, & atri
Pectora circumſtant planctus, mærorque, dolorque:
Atque omnes adſunt pœnæ, formâque trifauci
Perſonat inſomnis lacrymoſæ janitor aulæ.
Protinus aſſimulat faciem mutabile monſtrum
Tiburnæ, greſſumque ſimul, ſonitumque loquentis.
Hæc bello vacuos, & ſævi turbine Martis
Lugebat thalamos Murro ſpoliata marito;
Clara genus, Daunique trahens a ſanguine nomen.
Cui vultus induta pares, disjectaque crinem
Eumenis, in medios irrumpit turbida cœtus:
Et mæſtas lacerata genas; quis terminus, inquit?
Sat Fidei, proaviſque datum: vidi ipſa cruentum,
Ipſa meum vidi lacerato vulnere noſtras

Terrentem Murrum noctes, & dira ſonantem.
Eripe te, conjux, miſerandæ caſibus urbis,
Et fuge, ſi terras adimit victoria Pœni,
Ad Manes Tiburna meos: cecidêre Penates,
Occidimus Rutuli, tenet omnia Pœnicus enſis.
Mens horret! nec adhuc oculis abſiſtit imago.
Nullane jam poſthac tua tecta, Sagunte, videbo?
Felix Murre necis, Patriâque ſuperſtite felix!
At nos Sidoniis famulatum matribus actas,
Poſt belli caſus, vaſtique pericula ponti,
Carthago aſpiciet victrix: tandemque ſupremûm
Nocte obitâ, Libyes gremio captiva jacebo.
Sed vos, o! juvenes, vetuit quos conſcia virtus
Poſſe capi, quîs telum ingens contra aſpera mors eſt,
Veſtris ſervitio manibus ſubducite matres:
Ardua virtutem profert via. Pergite primi,
Nec facilem populis, nec notam invadere laudem.
His ubi turbatas hortatibus impulit aures,
Inde petit tumulum, ſummo quem vertice montis
Amphitryoniades ſpectandum ex æquore nautis
Struxerat, & grato cineres decorârat honore.
Excitus ſede, horrendum! prorumpit ab imâ
Cæruleus maculis auro ſqualentibus anguis.
Ignea ſanguineâ radiabant lumina flammâ;
Oreque, vibranti ſtridebant ſibila linguâ:
Iſque inter trepidos cœtus, mediamque per urbem
Volvitur, & muris propere delabitur altis,
Ac ſimilis profugo vicina ad litora tendit,
Spumantiſque freti præceps immergitur undis.
Tum verò excuſſi mentem; ceu prodita tecta
Expulſi fugiant Manes, umbræque recuſent
Captivo jacuiſſe ſolo, ſperare ſaluti
Pertæſum, damnantque cibos: agit addita Erinnys.
Haud gravior duris Divûm inclementia rebus,
Quàm leti proferre moras: abrumpere vitam
Ociùs attoniti quærunt, lucemque gravantur.
Certatim ſtructus ſurrectæ molis ad aſtra
In mediâ ſtetit urbe rogus; portantque trahuntque

Longæ pacis opes, quæſitaque præmia dextris,
Callaïco veſtes diſtinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et priſcâ advectos Rutulorum ex urbe penates,
Huc, quidquid ſupereſt, carptim, clypeoſque, ſimulque
Infauſtos jaciunt enſes, & condita bello
Effodiunt penitus terrâ: gaudentque ſuperbi
Victoris prædam flammis donare ſupremis.
Quæ poſtquam congeſta videt feralis Erinnys,
Lampada flammiferis tinctam Phlegethontis in undis
Quaſſat, & infernâ Superos caligine condit.
Inde opus aggreſſi toto quod nobile mundo
Æternum invictis infelix gloria ſervat.
Princeps Tiſiphone lentum indignata parentûm
Preſſit ovans capulum, cunctantemque impulit enſem,
Et dirum inſonuit Stygio bis terque flagello.
Invitas maculant cognato ſanguine dextras,
Miranturque nefas aversâ mente peractum,
Et facto ſceleri illacrymant. Hic, turbidus irâ,
Et rabie cladum, perpeſſuſque ultima vitæ,
Obliquos verſat materna per ubera viſus:
Hic raptam librans dilectæ in colla ſecurim
Conjugis, increpitat ſeſe, mediumque furorem
Projectâ damnat ſtupefactus membra bipenni.
Nec tamen evaſiſſe datur: nam verbera Erinnys
Incutit, atque atros inſibilat ore tumores.
Sic thalami fugit omnis amor: dulceſque marito
Effluxêre tori, & ſubiêre oblivia tædæ!
Ille jacit, totis conniſus viribus, ægrum
In flammas corpus, denſum quà turbine nigro
Exundat fumans piceus caligine vertex.
At medios inter cœtus pietate ſiniſtrâ,
Infelix Tymbrene, furis; Pœnoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temeraſque ſimillima membra.
Vos etiam primo gemini cecidiſtis in ævo

Eurymedon fratrem, & fratrem mentite Lycorma;
Cuncta pares; dulciſque labor ſua nomina natis
Reddere, & in vultu genitrici ſtare ſuorum.
Jam fixus jugulo culpâ te ſolverat enſis,
Eurymedon, inter miſeræ lamenta ſenectæ:
Dumque malis turbata parens, deceptaque viſis,
Quo ruis? huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
Ecce ſimul jugulum perfoderat enſe Lycormas.
Sed magno, quianam, Eurymedon, furor iſte? ſonabat
Cum planctu, geminæque notis decepta figuræ
Funera mutato renovabat nomine mater,
Donec tranſacto tremebunda per ubera ferro
Tunc etiam ambiguos cecidit ſuper inſcia natos.
Quis diros urbis caſus, laudandaque monſtra,
Et fidei pœnas, & triſtia facta piorum
Imperet evolvens lacrymis? vix Punica fletu
Ceſſaſſent caſtra, ac miſereſcere neſcius hoſtis.
Urbs, habitata diu fidei, cœloque parentem
Murorum repetens, ruit inter perfida gentis
Sidoniæ tela, atque immania facta ſuorum,
Injuſtis neglecta Deis! furit enſis, & ignis!
Quique caret flammâ, ſcelerum eſt locus! erigit atro
Nigrantem fumo rogus alta ad ſidera nubem.
Ardet in excelſo proceri vertice montis
Arx intacta priùs bellis; hinc Punica caſtra,
Litoraque, & totam ſolita inſpectare Saguntum.
Ardent tecta Deûm. Reſplendet imagine flammæ
Æquor, & in tremulo vibrant incendia ponto.
Ecce inter medios cædum Tiburna furores,
Fulgenti dextram mucrone armata mariti,
Et lævâ infelix ardentem lampada quaſſans,
Squalentemque arrecta comam, ac liventia planctu
Pectora nudatis oſtendens ſæva lacertis.
Ad tumulum Murri ſuper ipſa cadavera fertur.
Qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
Irâque turbatos exercet regia Manes
Alecto, ſolium ante Dei ſedemque tremendam

Tartareo eſt operata Jovi, pœnaſque miniſtrat,
Arma viri, multo nuper defenſa cruore,
Imponit tumulo illacrymans: Maneſque precata
Acciperent ſeſe, flagrantem lampada ſubdit.
Tunc rapiens letum, tibi ego hæc, ait, optime conjux,
Ad Manes, en, ipſa fero: ſic enſe recepto
Arma ſuper ruit, & flammas invadit hiatu.
Semiambuſta jacet nullo diſcrimine paſſim,
Infelix obitûs, permixto funere, turba.
Ceu ſtimulante fame, quum victor ovilia tandem
Faucibus invadit ſiccis leo, mandit hianti
Ore fremens imbelle pecus, patuloque redundat
Gutture ructatus large cruor, incubat atris
Semeſæ ſtragis cumulis; aut murmure anhelo
Infrendens, laceros inter ſpatiatur acervos.
Late fuſa jacent, pecudes, cuſtoſque moloſſus,
Paſtorumque cohors, ſtabulique gregiſque magiſter;
Totaque vaſtatis disjecta mapalia tectis.
Irrumpunt vacuam Pœni tot cladibus arcem.
Tum demum ad Manes, perfecto munere, Erinnys
Junoni laudata redit, magnamque ſuperba
Exſultat rapiens ſecum ſub tartara turbam.
At vos, ſidereæ, quas nulla æquaverit ætas,
Ite, decus terrarum animæ, venerabile vulgus,
Elyſium, & caſtas ſedes decorate piorum.
Cui verò non æqua dedit victoria nomen,
(Audite, o gentes, ne rumpite fœdera pacis,
Nec regnis poſtferte fidem) vagus exſul in orbe
Errabit toto, patriis projectus ab oris;
Tergaque vertentem trepidans Carthago videbit.
Sæpe Saguntinis ſomnos exterritus umbris
Optabit cecidiſſe manu; ferroque negato,
Invictus quondam Stygias bellator ad undas,
Deformata feret liventi membra veneno.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

POSTQUAM clara fide, Pœno ſub marte, Saguntos
Arſit, ad Hammonis ſcitatum oracula Boſtar
Mittitur, ut Superis quænam ſit fixa voluntas
Imperio ſuper, & rerum novitate reportet.
Ipſe ad vicinos ductor, cum conjuge, Gades
Navigat, & ſpoliis onerat feralibus aras
Herculeas : poſthæc caram ſeponit ab armis
Cum puero, nondum bis ſeni menſis, Imilcen :
Et nova mox petitur Carthago claſſe per undas.
Atque hic, nocturnâ ſpecie, mirabile monſtrum
Vidit, in Italicam ſtimulans fera pectora gentem,
Quocirca innumeris Romana in prœlia turmis
Collectis, propere trans Alpes ſigna ferebat,
Lætaque Taurinis ſtatuit tentoria campis.

POSTQUAM rupta fides Tyriis, & mœnia caſtæ,
Non æquo Superûm genitore, everſa Sagunti,
Extemplo poſitos finiti cardine mundi
Victor adit populos, cognataque limina Gades.
Nec vatum mentes agitare, & præſcia corda
Ceſſatum ſuper imperio : citus æquore Boſtar
Vela dare, & rerum prænoſcere fata jubetur.
Priſca fides adyti longo ſervatur ab ævo,

Quà ſublime ſedens Cyrrhæis æmulus antris
Inter anhelantes Garamantas corniger Hammon
Fatidico pandit venientia ſecula luco.
Hinc omen cœptis, & caſus ſcire futuros
Ante diem, bellique vices noviſſe petebat.
Exin clavigeri veneratus numinis aras
Captivis onerat donis, quæ nuper ab arce
Victor fumantis rapuit ſemuſta Sagunti.
Vulgatum, nec caſſa fides, ab origine fani
Impoſitas durare trabes, ſolaſque per ævum
Condentûm noviſſe manus. Hinc credere gaudent
Conſediſſe Deum ſeniumque repellere templo.
Tum, quîs fas, & honos adyti penetralia noſſe,
Femineos prohibent greſſus, ac limine curant
Sætigeros arcere ſues; nec diſcolor ulli
Ante aras cultus: velantur corpora lino,
Et Peluſiaco præfulget ſtamine vertex.
Diſcinctis mos tura dare, atque e lege parentûm
Sacrificam lato veſtem diſtinguere clavo.
Pes nudus, tonſæque comæ, caſtumque cubile,
Irreſtincta focis ſervant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, ſimulacrave nota Deorum
Majeſtate locum, & ſacro implevêre timore.
In foribus, labor Alcidæ, Lernæa reciſis
Anguibus hydra jacet, nexuque eliſa leonis
Ora Cleonæi patulo cælantur hiatu.
Aſt Stygius ſævis terrens latratibus umbras
Janitor, æterno tum primùm tractus ab antro,
Vincla indignatur, metuitque Megæra catenas.
Juxta Thraces equi, peſtiſque Erymanthia, & altos
Æripedis ramos ſuperantia cornua cervi.
Nec levior vinci Libycæ telluris alumnus
Matre ſuper, ſtratique genus deforme bimembres
Centauri, frontemque minor truncam amnis Acarnan.
Inter quæ fulget ſacratis ignibus Œte,
Ingentemque animam rapiunt ad ſidera flammæ.
Poſtquam oculos varia implevit virtutis imago,

Mira dehinc cernit : ſurgentis mole profundi
Injectum terris, ſubitùm, mare, nullaque circa
Litora, & infuſo ſtagnantes æquore campos.
Jam quà cæruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo,
Præruptum exundat pelagus, cæcoſque relaxans
Oceani fontes, torrentibus ingruit undis.
Tum vada, ceu ſævo penitus permota tridenti,
Luctantur terris tumefactum imponere pontum.
Mox remeat gurges, fractoque relabitur æſtu.
Stat ratis erepto campis deſerta profundo.
Et fuſi tranſtris exſpectant æquora nautæ.
Cymothoes ea regna vagæ, pelagique labores
Luna movet. Luna, immiſſis per cærula bigis,
Fertque refertque fretum, ſequiturque reciproca Thetys.
Hæc propere ſpectata duci : nam multa fatigant.
Curarum prima exercet, ſubducere bello
Conſortem thalami, parvumque ſub ubere natum.
Virgineis juvenem tædis, primoque hymenæo
Imbuerat conjux : memorique tenebat amore.
At puer obſeſſæ generatus in ore Sagunti,
Biſſenos lunæ nondum compleverat orbes.
Quos, ut ſeponi ſtetit, & ſecernere ab armis,
Affatur ductor : ſpes o Carthaginis altæ
Nate, nec Æneadum levior metus, amplior oro
Sis patrio decore, & factis tibi nomina condas,
Quîs ſuperes bellator avum, jamque ægra timoris
Roma tuos numeret lacrymandos matribus annos.
Ni præſaga meos ludunt præcordia ſenſus,
Ingens hic terris creſcit labor : ora parentis
Agnoſco, torvaque oculos ſub fronte minaces,
Vagitumque gravem, atque irarum elementa mearum.
Si quis forte Deûm tantos inciderit actus,
Et noſtro abrumpat leto primordia rerum,
Hoc pignus belli, conjux, ſervare labora.
Quumque datum fari, duc per cunabula noſtra,
Tangat Eliſſeas palmis puerilibus aras,

Et cineri juret patrio Laurentia bella.
Inde ubi flore novo pubeſcet firmior ætas,
Emicet in Martem, &, calcato fœdere, victor
In capitolinâ tumulum mihi vindicet arce.
Tu verò, tanti felix quam gloria partûs
Exſpectat, veneranda fide, diſcede periclis
Incerti Martis, duroſque relinque labores:
Nos clauſæ nivibus rupes, ſuppoſtaque cœlo
Saxa manent; nos, Alcidæ mirante novercâ
Sudatus labor, &, bellis labor acrior, Alpes.
Quod ſi promiſſum vertat fortuna favorem,
Lævaque ſit cœptis, te longâ ſtare ſenectâ,
Ævumque extendiſſe velim: tua juſtior ætas,
Ultra me improperæ ducant cui fila ſorores.
Sic ille. At contra Cyrrhæi ſanguis Imilce
Caſtalii, cui materno de nomine dicta
Caſtulo Phœbêi ſervat cognomina vatis,
Atque ex ſacratâ repetebat ſtirpe parentes.
Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos,
Concutiens thyrſo, atque armatâ Mænade Calpen,
Laſcivo genitus Satyro, nymphâque Myrice
Milichus indigenis late régnârat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem.
Hinc Patriam, clarumque genus referebat Imilce,
Barbaricâ paullum vitiato nomine linguâ.
Quæ tunc ſic lacrymis ſenſim manantibus infit:
Mene, oblite tuâ noſtram pendere ſalutem,
Abnuis incœptis comitem! ſic fœdera nota,
Primitiæque tori? gelidoſne ſcandere tecum,
Deficiam montes conjux tua? crede vigori
Femineo. Caſtum haud ſuperat labor ullus amorem.
Sin ſolo aſpicimur ſexu, fixumque relinqui;
Cedo equidem, nec fata moror, Deus annuat oro.
I felix, i numinibus, votiſque ſecundis:
Atque, acies inter, flagrantiaque arma, relictæ
Conjugis, & nati curam ſervare memento.
Quippe nec Auſonios tantùm, nec tela, nec ignes

Quantùm te metuo; ruis ipſos acer in enſes,
Objectaſque caput telis, nec te ulla ſecundo
Eventu ſatiat virtus: tibi gloria ſoli
Fine caret, crediſque viris ignobile letum
Belligeris in pace mori. Tremor implicat artus:
Nec quemquam horreſco, qui ſe tibi conferat unus:
Sed tu, bellorum genitor, miſerere, nefaſque
Averte, & ſerva caput inviolabile Teucris.
Jamque adeò egreſſi ſteterant in litore primo,
Et promota ratis, pendentibus arbore nautis
Aptabat ſenſim pulſanti carbaſa vento;
Quum lenire metus properans, ægramque levare
Attonitis mentem curis, ſic Hannibal orſus:
Ominibus parce, & lacrymis, fidiſſima conjux,
Et pace, & bello cunctis ſtat terminus ævi,
Extremumque diem primus tulit: ire per ora
Nomen in æternum paucis mens ignea donat,
Quos pater æthereis Cœleſtûm deſtinat oris.
An Romana juga, & famulas Carthaginis arces
Perpetiar? Stimulant manes, noctiſque per umbras
Increpitans genitor: ſtant aræ, atque horrida ſacra
Ante oculos, brevitaſque vetat mutabilis horæ
Prolatare diem. Sedeamne, ut noverit una
Me tantùm Carthago! & qui ſim ne ſciat omnis
Gens hominum? letique metu decora alta relinquam?
Quantùm etenim diſtant a morte ſilentia vitæ?
Ne tamen incautos laudum exhorreſce furores:
Et nobis eſt lucis honos, gaudetque ſenectâ
Gloria, quum longo titulis celebratur in ævo.
Te quoque magna manent ſuſcepti præmia belli:
Dent modo ſe Superi, Thybris tibi ſerviet omnis,
Iliacæque nurus, & dives Dardanus auri.
Dumque ea permixtis inter ſe fletibus orant
Confiſus pelago celsâ de puppe magiſter
Cunctantem ciet: abripitur divulſa marito.
Hærent intenti vultus, & litora ſervant;
Donec iter liquidum volucri rapiente carinâ

Conſumſit viſus pontus, telluſque receſſit.
At Pœnus belli curis avertere amorem
Apparat; & repetit properato mœnia greſſu.
Quæ dum perluſtrat, crebroque obit omnia viſu,
Tandem ſollicito ceſſit vis dura labori,
Belligeramque datur ſomno componere mentem.
Tum Pater omnipotens gentem exercere periclis
Dardaniam, & famâ ſævorum tollere ad aſtra
Bellorum meditans, priſcoſque referre labores,
Præcipitat conſulta viri ſegnemque quietem
Terret, & immiſsâ rumpit formidine ſomnos.
Jamque per humentem noctis Cyllenius umbram
Aligero lapſu portabat juſſa parentis.
Nec mora: mulcentem ſecuro membra ſopore
Aggreditur juvenem, monitiſque inceſſit amaris:
Turpe duci totam ſomno conſumere noctem,
O rector Libyæ; vigili ſtant bella magiſtro.
Jam maria effuſas cernes turbare carinas,
Et Latiam toto pubem volitare profundo,
Dum lentus cœpti terrâ cunctaris Iberâ.
Scilicet, id ſatis eſt decoris, memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graia Saguntos?
En age, ſi quid ineſt animo par fortibus auſis,
Fer greſſus agiles mecum, & comitare vocantem:
Reſpexiſſe veto; monet hoc pater ille Deorum:
Victorem ante altæ ſtatuam te mœnia Romæ.
Jamque videbatur dextram injectare, graduque
Lætantem trahere in Saturnia regna citato,
Quum ſubitus circa fragor, & vibrata per auras
Exterrent ſævis a tergo ſibila linguis;
Ingentique metu Divûm præcepta paventi
Effluxêre viro, & turbatus lumina flectit.
Ecce jugis rapiens ſylvas, ac robora vaſto
Contorta amplexu, tractaſque per invia rupes
Ater letifero ſtridebat turbine ſerpens.
Quantus non æquas perluſtrat flexibus Arctos,
Et geminum lapſu ſidus circumligat anguis;

Immani tantus fauces diducit hiatu;
Attollenſque caput nimboſis montibus æquat.
Congeminat ſonitus rupti violentia cœli,
Imbriferamque hiemem permixtà grandine torquet.
Hoc trepidus monſtro (neque enim ſopor ille, nec altæ
Vis aderat noctis, virgâque fugante tenebras
Miſcuerat lucem ſomno Deus) ardua quæ ſit
Scitatur, peſtis; terraſque urgentia membra
Quò ferat, & quoſnam populos depoſcat hiatu.
Cui gelidis almæ Cyllenes editus antris:
Bella vides optata tibi, te maxima bella,
Te ſtrages nemorum, te moto turbida cœlo
Tempeſtas, cædeſque virûm, magnæque ruinæ
Idæi generis, lacrymoſaque fata ſequuntur.
Quantus per campos populatis montibus actas
Contorquet ſylvas ſqualenti tergore ſerpens,
Et late humectat terras ſpumante veneno,
Tantus perdomitis decurres Alpibus, atro
Involvens bello Italiam, tantoque fragore
Eruta convulſis proſternes oppida muris.
His ægrum ſtimulis liquêre Deuſque, ſoporque.
It membris gelidus ſudor; lætoque pavore
Promiſſa evolvit ſomni, noctemque retractat.
Jamque Deûm regi, Martique, ſub omine fauſto,
Inſtauratus honos: niveoque, ante omnia, tauro
Placatus meritis monitor Cyllenius aris,
Extemplo edicit convellere ſigna, repenſque
Caſtra quatit clamor permixtis diſſona linguis.
Prodite, Calliope, famæ, quos horrida cœpta
Excierint populos, tulerintque in regna Latini:
Et quas indomitis urbes armârit Iberis,
Quaſque Paratonio glomerârit litore turmas
Auſa ſibi Libye rerum depoſcere frenos,
Et terris mutare jugum. Non ulla, nec unquam
Sævior ît trucibus tempeſtas acta procellis;
Nec bellum raptis tam dirum mille carinis
Acriùs infremuit, trepidumque exterruit orbem.

Princeps ſigna tulit Tyriâ Carthagine pubes,
Membra levis, celſique decus fraudata ſuperbum
Corporis; at docilis fallendi, & nectere tectos
Nunquam tarda dolos. Rudis his tunc parma; breviq
Bellabant enſe; at veſtigia nuda, ſinuſque
Cingere inaſſuetum; & rubræ velamine veſtis
Ars erat in pugnâ fuſum occuluiſſe cruorem.
His rector fulgens oſtro ſuper altior omnes
Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
Mago quatit currus, & fratrem ſpirat in armis.
  Proxima Sidoniis Utica eſt effuſa maniplis
Priſca ſitu, veteriſque ante arces condita Byrſæ.
Tunc quæ Sicanio præcinxit litora muro,
In clypei ſpeciem curvatis turribus, Aſpis.
Sed dux in ſeſe converterat ora Sychæus
Aſdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum implebat genus, & reſonare ſuperbo
Hannibal haud unquam ceſſabat avunculus ore.
Adfuit undosâ cretus Berenicide miles,
Nec, tereti dextras in pugnam armata dolone,
Deſtituit Barce ſitientibus arida venis.
Necnon Cyrene Pelopêi ſtirpe nepotis
Battiadas pravos fidei ſtimulavit in arma,
Quos trahit, antiquo laudatus Amilcare quondam
Conſilio viridis, ſed belli ſerus, Ilertes.
Sabratha tum Tyrium vulgus, Sarranaque Leptis,
Oeaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab æquore Lixus.
Tum Vaga, & antiquis dilectus regibus Hippō:
Quæque procul cavit non æquos Ruſpina fluctus,
Et Zama, & uberior Rutulorum ſanguine Thapſus.
Ducit tot populos, ingens & corpore, & armis
Herculeam factis ſervans ac nomine famam
Antæus, celſumque caput ſuper agmina tollit.
  Venêre Æthiopes, gens haud incognita Nilo
Qui magneta ſecant: ſolis honor ille metalli
Intactum chalybem vicino ducere ſaxo.

His

His ſimul immitem teſtantes corpore ſolem
Exuſti venêre Nubæ : non ærea caſſis,
Non lorica riget ferro, non tenditur arcus :
Tempora multiplici mos eſt defendere lino,
Et lino munire latus ; ſcelerataque ſuccis
Spicula derigere, & ferrum inflammare veneno.
Tum primùm caſtris Phœnicum tendere ritu
Cinyphii didicêre Macæ : ſqualentia barba
Ora viris ; humeroſque tegunt velamine capri
Sætigero, pandâ manus eſt armata cateiâ.
Verſicolor contra cetra, & falcatus in harpen
Enſis Adyrmachidis, ac lævo tegmina crure.
Sed menſis aſper populus, victuque maligno :
Nam calidâ triſtes epulæ torrentur arenâ.
Quin & Maſſyli fulgentia ſigna tulêre,
Heſperidum veniens lucis domus ultima terræ.
Præfuit intortos demiſſus vertice crines
Bocchus atrox, qui ſacratas in litore ſylvas,
Atque inter frondes revireſcere viderat aurum.
Vos quoque deſertis in caſtra mapalibus itis
Miſceri gregibus Gætulia ſueta ferarum,
Indomitiſque loqui, & ſedare leonibus iras :
Nulla domus ; plauſtris habitant : migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare Penates.
His mille alipedes turmæ, velocior Euris,
Et doctus virgæ ſonipes in caſtra ruebat.
Ceu, pernix quum denſa vagis latratibus implet
Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare ſagax e calle feras, perterrita late
Agmina præcipitant volucres formidine cervi.
Hos agit haud læto vultu, nec fronte ſerenâ
Asbytes nuper cæſæ germanus Acherras.
Marmaridæ, medicum vulgus, ſtrepuêre catervis :
Ad quorum cantus ſerpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites jacuêre ceraſtæ.
Tum, chalybis pauper, Baniuræ cruda juventus,
Contenti parcâ duraſſe haſtilia flammâ,

Miſcebant avidi trucibus fera murmura linguis.
Necnon Autololes levibus gens ignea plantis,
Cui ſonipes curſu, cui ceſſerit incitus amnis,
Tanta fuga eſt : certant pennæ; campumque volatu
Quum rapuêre, pedum fruſtra veſtigia quæras.
Spectati caſtris, quos ſucco nobilis arbor,
Et dulci paſcit Lotos nimis hoſpita baccâ.
Quique atro rapidas efferveſcente veneno
Dipſadas immenſis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, cæſæ rapuit quum Gorgonis ora
Perſeus, in Libyam dirum fluxiſſe cruorem;
Inde Meduſæis terram exundaſſe chelydris.
Millibus his ductor ſpectatus marte Choaſpes
Neritiâ Meninge ſatus, cui tragula ſemper
Fulmineam armabat, librandum miſſile, dextram.
Huc coït æquoreus Naſamon, invadere fluctu
Audax naufragio, & prædas avellere ponto.
Huc qui ſtagna colunt Tritonidos alta paludis,
Quâ virgo, ut fama eſt, bellatrix edita lymphâ
Invento primam Libyen perfudit olivo.
Necnon totus adeſt veſper, populique repoſti:
Cantaber ante omnes hiemiſque, æſtuſque, famiſque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, quum pigra incanuit ætas,
Imbelles jam dudum annos prævertere ſaxo:
Nec vitam ſine Marte pati, quippe omnis in armis
Lucis cauſa ſita, & damnatum vivere paci.
Venit & Auroræ lacrymis perfuſus in orbem
Diverſum, patrias fugit quum devius oras
Armiger Eoï non felix Memnonis Aſtyr.
His parvus ſonipes, nec Marti natus; at idem
Aut inconcuſſo glomerat veſtigia dorſo,
Aut molli pacata celer rapit eſſeda collo.
Erdus agit, juga Pyrenes venatibus acer
Metiri, jaculove extendere prœlia Mauro.
Venêre & Celtæ ſociati nomen Iberis.
His pugnâ cecidiſſe decus, corpuſque cremari

Tale, nefas: cœlo credunt ſuperiſque referri,
Impaſtus carpat ſi membra jacentia vultur.
Fibrarum, & pennæ, divinarumque ſagacem
Flammarum miſit dives Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percuſsâ verbere terrâ
Ad numerum reſonas gaudentem plaudere cetras.
Hæc requies, luduſque viris, ea ſacra voluptas.
Cætera femineus peragit labor: addere ſulco
Semina, & impreſſo tellurem vertere aratro
Segne viris, quidquid duro ſine Marte gerendum eſt
Callaïci conjux obit irrequieta mariti.
Hos Viriathus agit, Luſitanumque remotis
Extractum luſtris: primo Viriathus in ævo;
Nomen Romanis factum mox nobile damnis.
Nec Cerretani, quondam Tirynthia caſtra,
Aut Vaſco, inſuetus galeæ, ferre arma morati.
Non quæ Dardanios poſt vidit Ilerda furores,
Nec qui, Maſſageten monſtrans feritate parentem,
Cornipedis fuſâ ſatiaris, Concane, venâ.
Jamque Ebuſus Phœniſſa movet, movet Arbacus arma;
Aclyde, vel tenui pugnax inſtare veruto.
Jam cui Tlepolemus ſator, & cui Lyndus origo
Fundâ bella ſerens Baliaris, & alite plumbo:
Et quos nunc Gravios, violato nomine Graiûm,
Œneæ miſêre domus, Ætolaque Tyde.
Dat Carthago viros Teucro fundata vetuſto.
Phocaïcæ dant Emporiæ, dat Tarraco pubem
Vitifera, & Latio tantùm ceſſura Lyæo.
Hos inter clarâ thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis,
Atque altrix celſa mittebat Sætabis arce,
Sætabis & telas Arabum ſpreviſſe ſuperba,
Et Peluſiaco filum componere lino.
Mandonius populis, domitorque inſignis equorum
Imperitat Cæſo, & ſocio ſtant caſtra labore.
At Vectonum alas Balarus probat æquore aperto.

Hîc adeò, quum ver placidum, flatuſque tepeſcit,
Concubitus ſervans tacitos, grex proſtat equarum,
Et venerem occultam genitali concipit aurâ.
Sed non multa dies generi, properatque ſenectus,
Septimaque his ſtabulis longiſſima ducitur æſtas.
At non Sarmaticos attollens Uxama muros
Tam levibus perſultat equis: hinc venit in arma
Haud ævi fragilis ſonipes, crudoque vigore
Aſper frena pati, aut juſſis parere magiſtris.
Rhyndacus his ductor, telum ſparus. Ore ferarum
Et rictu horrificant galeas, venatibus ævum
Tranſigitur, vel, more patrum, vis, raptaque paſcunt.
Fulget præcipuis Parnaſia Caſtulo ſignis,
Et celebre Oceano atque alternis æſtibus Hiſpal;
Ac Nebriſſa Dionyseïs conſcia Thyrſis,
Quam Satyri coluêre leves, redimitaque ſacrâ
Nebride, & Orthane Menas nocturna Lyæo.
Arganthoniacos armat Carteia nepotes:
(Rex proavis fuit humani ditiſſimus ævi
Ter denos decies emenſus belliger annos)
Armat Tarteſſos ſtabulanti conſcia Phœbo:
Et Munda, Hemathios Italis paritura labores:
Nec decus auriferæ ceſſavit Corduba terræ.
Hos duxêre viros flaventi vertice Phorcys,
Spiciferiſque gravis bellator Arauricus oris,
Æquales ævi; genuit quos ubere ripâ
Palladio Bætis umbratus cornua ramo.
Talia Sidonius per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat; luſtranſque ſub armis,
Quà viſu comprendere erat fulgentia ſigna,
Ibat ovans, longâque umbram tellure trahebat.
Non aliter, quoties perlabitur æquora curru,
Extremamque petit, Phœbêa cubilia, Tethyn
Frenatis Neptunus equis: fluit omnis ab antris
Nereïdum chorus, & ſueto certamine nandi
Candida perſpicuo connectunt brachia ponto.
At Pyrenæi frondoſa cacumina montis

Turbatâ Pœnus terrarum pace petebat.
Pyrene celsâ nimboſi verticis arce
Diviſos Celtis late proſpectat Iberos.
Atque æterna tenet magnis divortia terris.
Nomen Bebryciâ duxêre a virgine colles,
Hoſpitis Alcidæ crimen; qui ſorte laborum
Geryonæ peteret quum longa tricorporis arva
Poſſeſſus Baccho, ſævâ Bebrycis in aulâ
Lugendam formæ ſine virginitate reliquit
Pyrenen, letique Deus, ſi credere fas eſt,
Cauſa fuit leti miſeræ Deus. Edidit alvo
Namque ut ſerpentem, patriaſque exhorruit iras,
Confeſtim dulces liquit turbata Penates.
Tum noctem Alcidæ ſolis plangebat in antris,
Et promiſſa viri ſylvis narrabat opacis,
Donec mærentem ingratos raptoris amores,
Tendentemque manus, atque hoſpitis arma vocantem
Diripuêre feræ. Laceros Tirynthius artus,
Dum remeat victor, lacrymis perfudit, & amens
Palluit invento dilectæ virginis ore.
At voce Herculeâ percuſſa cacumina montis
Intremuêre jugis, mæſto clamore ciebat
Pyrenen; ſcopulique omnes, ac luſtra ferarum
Pyrenen reboant. Tumulo tum membra reponit,
Supremum illacrymans; nec honos intercidet ævo,
Defletumque tenent montes per ſecula nomen.
Jamque per & colles, & denſos abiete lucos
Bebryciæ Pœnus fines tranſcenderat aulæ:
Inde ferox quæſitum armis per inhoſpita rura
Volcarum populatur iter, tumidique minaces
Accedit Rhodani feſtino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis, & rupe nivali,
Proſerit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus, proſcindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo:
Auget opes ſtanti ſimilis, tacitòque liquore
Mixtus Arar; quem gurgitibus complexus anhelis

Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.
Invadunt alacres inimicum pontibus amnem.
Nunc celſo capite, & cervicibus arma tenentur,
Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Flumineâ ſonipes religatus ducitur alno;
Belua nec retinet tardante Libyſſa timore:
Nam trabibus vada, &, injectâ tellure, repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paullatim ripæ reſolutis aggere vinclis.
At gregis allapſu fremebundo territus atras
Expavit moles Rhodanus, ſtagniſque refuſis
Torſit arenoſo minitantia murmura fundo.
  Jamque Tricaſtinis intendit finibus agmen;
Jam faciles campos, jam rura Vocuntia carpit.
Turbidus hîc truncis, ſaxiſque Druentia lætum
Ductoris vexavit iter: namque Alpibus ortus
Avulſas ornos, & adeſi fragmina montis
Cum ſonitu volvens fertur latrantibus undis,
Ac vada tranſlato mutat fallacia curſu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus:
Et, tunc imbre recens fuſo, correpta ſub armis
Corpora multa virûm ſpumanti vertice torquens
Immerſit fundo laceris deformia membris.
  Sed jam præteritos ultra meminiſſe labores
Conſpectæ propiùs demſére paventibus Alpes:
Cuncta gelu, canâque æternùm grandine tecta,
Atque ævi glaciem cohibent: riget ardua montis
Ætheriæ facies; ſurgentique obvia Phœbo
Duratas neſcit flammis mollire pruinas.
Quantùm Tartareus regni pallentis hiatus
Ad manes imos, atque atræ ſtagna paludis
A ſuperâ tellure patet; tam longa per auras
Erigitur tellus, & cœlum intercipit umbrâ.
Nullum ver uſquam, nullique æſtatis honores.
Sola jugis habitat diris, ſedeſque tuetur
Perpetuas deformis hiems: illa undique nubes

Huc atras agit, & mixtos cum grandine nimbos.
Jam cuncti flatus, ventique furentia regna
Alpinâ poſuère domo. Caligat in altis
Obtutus ſaxis, abeuntque in nubila montes.
Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adjuncta Mimanti,
Oſſaque cum Phlegeo, cumque Hæmo ceſſerit Othrys.
  Primus inexpertas adiit Tirynthius arces.
Scindentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectârunt Superi, longique ab origine ſeclis
Intemerata gradu magnâ vi ſaxa domantem.
At miles dubio tardat veſtigia greſſu;
Impia ceu ſacros in fines arma per orbem,
Naturâ prohibente, ferant, Diviſque repugnent.
  Contra quæ ductor (non alpibus ille, nec ullo
Turbatus terrore loci; ſed languida monſtris
Corda virûm fovet hortando, revocatque vigorem)
Non pudet, obſequio Superûm feſſoſque ſecundis
Poſt belli decus atque acies, dare terga nivoſis
Montibus, & ſegnes ſubmittere rupibus arma ?
Nunc, o nunc ſocii, dominantis mœnia Romæ
Credite vos, ſummumque Jovis conſcendere culmen.
Hic labor Auſoniam, dabit hic in vincula Thybrim.
Nec mora : commotum promiſſis ditibus agmen
Erigit in collem, & veſtigia linquere nota
Herculis edicit magni, crudiſque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere calle.
Rumpit inacceſſos aditus, atque ardua primus
Exſuperat, ſummâque vocat de rupe cohortes.
Tum, quà durati concreto frigore collis
Lubrica fruſtratur canenti ſemita clivo
Luctantem ferro glaciem premit : haurit hiatu
Nix reſoluta viros, altoque a culmine præceps
Undanti turmas operit delapſa ruinâ.
Interdum adverſo glomeratas turbine Corus
In media ora nives fuſcis agit horridus alis :
Aut rurſum immani ſtridens avulſa procellâ
Audacis rapit arma viri, volvenſque per orbem

Contorto rotat in nubes ſublimia flatu.
Quoque magis ſubiére jugo, atque evadere niſi
Erepsêre gradu, creſcit labor. Ardua ſupra
Seſe aperit feſſis, & naſcitur altera moles.
Unde nec edomitos, exſudatoſque labores
Reſpexiſſe libet: tantâ formidine plana
Exterrent repetita oculis, atque una pruinæ
Canentis, quacumque datur promittere viſus,
Ingeritur facies. Medio ſic navita ponto,
Quum dulces liquit terras, & inania nullos
Inveniunt ventos ſecuro carbaſa malo,
Immenſas proſpectat aquas; ac, victa profundis
Æquoribus, feſſus renovat ſua lumina cœlo.
Jamque ſuper clades, atque importuna locorum,
Illuvie, rigidæque comæ ſqualore perenni
Horrida ſemiferi promunt e rupibus ora:
Atque effuſa cavis exeſi pumicis antris
Alpina invadit manus, aſſuetoque vigore
Per dumos, notaſque nives, atque invia pernix
Clauſum montivagis infeſtat curſibus hoſtem.
Mutatur jam forma locis. Hîc ſanguine multo
Infectæ rubuêre nives; hîc, neſcia vinci,
Paullatim glacies cedit tepefacta cruore:
Dumque premit ſonipes duro veſtigia cornu,
Ungula perfoſſis hæſit comprenſa pruinis.
Nec peſtis lapſu ſimplex: abſciſa relinquunt
Membra gelu, fractoſque aſper rigor amputat artus.
Bis ſenos ſoles, totidem per vulnera ſævas
Emenſi noctes, optato vertice ſidunt,
Caſtraque proruptis ſuſpendunt ardua ſaxis.
At Venus ancipiti mentem labefacta timore
Affatur genitorem, & rumpit mæſta querelas:
Quis pœnæ modus, aut pereundi terminus, oro,
Æneadis erit? ecquando terraſque, fretumque
Emenſis ſediſſe dabis? cur pellere noſtros
A te conceſſâ Pœnus parat urbe nepotes?
Alpibus impoſuit Libyen, finemque minatur
Imperio: caſus metuit jam Roma Sagunti.

Quò Trojæ extremos cineres, ſacramque ruinam,
Aſſaracique larem & Veſtæ ſecreta feramus
Da ſedem, genitor, tutiſque jacere. Parumne eſt
Exſilia errantes totum quæſiſſe per orbem?
Anne iterum captâ repetentur, Pergama, Româ?
His Venus. At contra genitor ſic deinde profatur:
Pelle metus; ne te Tyriæ conamina gentis
Turbârint Cytherêa: tenet, longumque tenebit
Tarpeias arces ſanguis tuus. Hac ego Martis
Mole viros ſpectare paro, atque expendere bello.
Gens ferri patiens, ac læta domare labores
Paullatim antiquo patrum deſueſcit honori:
Atque ille, haud unquam parcus pro laude cruoris,
Et ſemper famæ ſitiens, obſcura ſedendo
Tempora agit, mutum volvens inglorius ævum
Sanguine de noſtro populus: blandoque veneno
Deſidiæ virtus paullatim evicta ſeneſcit.
Magnæ molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, ſoli ſibi poſcere regna.
Jamque tibi veniet tempus quo maxima rerum
Nobilior ſit Roma malis. Hinc nomina noſtro
Non indigna polo referet labor; hinc tibi Paullus;
Hinc Fabius, gratuſque mihi Marcellus opimis:
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,
Quod luxu, & multùm mutatâ mente nepotes,
Non tamen evertiſſe queant: jamque ipſe creatus
Qui Pœnum revocet Patriæ, Latioque revulſum
Ante ſuæ muros Carthaginis exuat armis.
Hinc Cytherêa tuis longo regnabitur ævo.
Exin ſe Curibus virtus cœleſtis ad aſtra
Exſeret; & ſacris augebit nomen Iülis
Bellatrix gens bacifero nutrita Sabino.
Huic pater ignotam donabit vincere Thulen;
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos,
Compeſcet ripis Rhenum; reget impiger Afros,
Palmiferamque ſenex bello domitabit Idumen.
Nec Stygis, ille, lacus, viduataque lumine regna,

Sed Superûm ſedes, noſtroſque tenebit honores.
Tum juvenis magno præcellens robore mentis
Excipiet patriam molem, celſuſque feretur
Æquatum imperio tollens caput. Hic fera gentis
Bella Palæſtinæ primo delebit in ævo.
At tu tranſcendes, Germanice, facta tuorum,
Jam puer auricomo performidate Batavo,
Nec te terruerint Tarpeii culminis ignes:
Sacrilegas inter flammas ſervabere terris:
Nam te longa manent noſtri conſortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet; vacuaſque oſtendent Bactra pharetras.
Hic & ab Arctoo currus aget axe per Urbem,
Ducet & Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem tramittere Dardana ſigna,
Sarmaticis victor compeſcet ſedibus Iſtrum.
Quin & Romuleos ſuperabit voce nepotes,
Quîs erit eloquio partum decus, huic ſua Muſæ
Sacra ferent; meliorque lyrâ cui ſubſtitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phœbo miranda loquetur.
Ille etiam, quâ priſca, vides, ſtat Regia nobis,
Aurea Tarpeiâ ponet Capitolia rupe;
Et junget noſtro templorum culmina cœlo.
Tunc, o nate Deûm, Divoſque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda ſenectam
Hoſpitia excipient cœli, ſolioque Quirinus
Concedet, mediumque parens, fraterque locabunt:
Siderei juxta radiabunt tempora nati.
Dum pandit ſeriem venturi Jupiter ævi,
Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
Lapſantem dubio devexa per invia niſu
Firmabat greſſum, atque humentia ſaxa premebat.
Non acies, hoſtiſve tenet; ſed prona minaci
Prorupto turbant, & cautibus avia rupes.
Stant clauſi, mærentque moras, & dura viarum:
Nec refovere datur torpentia membra quiete.
Noctem operi jungunt, & robora ferre coactis
Approperant humeris, ac raptas collibus ornos.

Jamque ubi nudârunt ſylvâ denſiſſima montis,
Aggeſſere trabes; rapidiſque accenſus in orbem
Excoquitur flammis ſcopulus : mox proruta ferro
Dat gemitum putris reſoluto pondere moles,
Atque aperit feſſis antiqui regna Latini.
His tandem ignotas tranſgreſſus caſibus Alpes
Taurinis ductor ſtatuit tentoria campis.
Interea, voces Jovis, atque oracula portans
Emenſis aderat Garamantûm lætus arenis
Boſtar, & ut viſo ſtimulabat corda Tonante.
Maxime Belida, patriis qui mœnibus arces
Servitium dextrâ, Libycas penetravimus aras.
Nos tulit ad Superos perfundens ſidera Syrtis :
Nos pene æquoribus tellus violentior hauſit.
Ad finem cœli medio tenduntur ab orbe
Squalentes campi. Tumulum natura negavit
Immenſis ſpatiis, niſi quem cava nubila torquens
Conſtruxit turbo, impactâ glomeratus arenâ :
Vel ſi, perfracto populatus carcere terras,
Africus, aut pontum, ſurgens ſuper æquora, Corus,
Invasêre truces capientem prœlia campum,
Inque vicem ingeſto cumulârunt pulvere montes.
Has obſervatis valles enavimus aſtris.
Namque dies confundit iter, peditemque profundo
Errantem campo, & ſemper media arva videntem
Sidoniis Cynoſura regit fidiſſima nautis.
Verùm ubi defeſſi lucos, nemoroſaque regna
Cornigeri Jovis, & fulgentia templa ſubîmus,
Exceptos hoſpes tectis inducit Arisbas.
Stat fano vicina (novum & memorabile !) lympha,
Quæ naſcente die, quæ deficiente tepeſcit,
Quæque riget, medius quum ſol accendit Olympum;
Atque eadem rurſum nocturnis fervet in umbris.
Tum loca plena Deo, dites ſine vomere glebas
Oſtentat ſenior, lætâque ita mente profatur :
Has umbras nemorum, & connexa cacumina cœlo,
Calcatoſque Jovi lucos, prece, Boſtar, adora.

Nam cui dona Jovis non divulgata per orbem,
In gremio Thebes geminas ſediſſe columbas?
Quarum Chaonias pennis quæ contigit oras,
Implet fatidico Dodonida murmure quercum:
At quæ, Carpathium ſuper æquor vecta, per auras
In Libyen nigris tranavit concolor alis.
Hanc ſedem templo Cythereïa condidit ales:
Hîc ubi nunc aras, lucoſque videtis opacos
Ductore electo gregis, admirabile dictu!
Lanigeri capitis media inter cornua perſtans,
Marmaricis ales populis reſponſa canebat.
Mox ſubitum nemus, atque annoſo robore lucus
Exſiluit, qualeſque premunt nunc ſidera quercus,
A primâ venêre die: priſco inde favore
Arbor numen habet, coliturque tepentibus aris.
Dumque ea miramur, ſubito ſtridore, tremendum!
Impulſæ patuêre fores, majorque repente
Lux oculos ferit: ante aras ſtat veſte ſacerdos
Effulgens niveâ, & populi concurrere certant.
Inde ubi mandatas effudi pectore voces,
Ecce intrat ſubitus vatem Deus, alta ſonoro,
Colliſis trabibus, volvuntur murmura luco,
Ac major notâ jam vox prorumpit in auras.
Tenditis in Latium, belloque agitare paratis
Aſſaraci prolem, Libyes. Cœpta aſpera cerno,
Gradivumque trucem currus jam ſcandere, & atram
In latus Heſperium flammam exſpirare furentes
Cornipedes, multoque fluentia ſanguine lora.
Tu, qui pugnarum eventus, extremaque fati
Depoſcis, claroque ferox das vela labori,
Invade Ætoli ductoris Iapyga campum.
Sidonios augebis avos; nullique relinques
Altiùs Auſoniæ penetrare in viſcera gentis:
Donec victa tibi trepidabunt Dardana regna.
Nec ponet pubes unquam Saturnia curam,
Dum carpet ſuperas in terris Hannibal auras.
Talia portabat lætis oracula Boſtar,
Implebatque viros pugnæ propioris amore.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

FAMA volat Pœnum ſignis hoſtilibus Alpes
Tranſcendiſſe ducem, totis trepidatur in agris.
Conſultant Patres de bello, intactaque rurſum
Tela novant. Libycis oſtendens Hannibal Urbem
Militibus, prædæ cupidos acuebat amore
Ad pugnam. Interea volucri rate Scipio Conſul
Maſſiliæ fidis aderat delatus ab oris:
Occurritque hoſti Ticini ad fluminis undam:
Atque ibi tunc primâ caluerunt litora pugnâ.
Sed Conſul Trebiæ vicinum Scipio collem,
Cedere compulſus, petiit: quò venit & ipſe
Conſulis accitus Siculo collega Peloro.
Hoſtis ſed rurſus victor, ſpumantia, captum
Poſt Apenninum, Thraſymeni ſtagna petebat.

FAMA per Auſoniæ turbatas ſpargitur urbes
Nubiferos montes, & ſaxa minantia cœlo
Accepiſſe jugum, Pœnoſque per invia vectos:
Æmulaque Herculei jactantem fama laboris
Deſcendiſſe ducem: diros canit improba motus,
Et gliſcit greſſu, volucrique citatior Euro

Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
Adſtruit auditis, docilis per inania rerum
Paſcere rumorem vulgi, pavor: itur in acres
Bellorum raptim curas; ſubituſque per omnem
Auſoniam Mavors ſtrepit, & ciet arma viroſque:
Pila novant, ac deterſâ rubigine ſævus
Induitur ferro ſplendor: juvenumque repoſtæ
Inſtaurant galeæ coni decus: haſta juvatur
Amento, revocantque novâ fornace bipennes.
Conſeritur tegimen laterum impenetrabile, multas
Paſſurus dextras, atque irrita vulnera, thorax.
Pars arcu invigilant; domitat pars verbere anhelum
Cornipedem in gyros, ſaxoque exaſperat enſem.
Nec verò muris, quibus eſt luctata vetuſtas,
Ferre morantur opem: ſubvectant ſaxa, cavaſque
Retractant turres, edit quas longior ætas.
Hinc tela accipiunt arces: aſt robora portis,
Et fidos certant obices arceſſere ſylvâ.
Circumdant foſſas. Haud ſegnis cuncta magiſter
Præcipitat timor; ac vaſtis trepidatur in arvis.
Deſeruêre larem: portant cervicibus ægras
Attoniti matres, ducenteſque ultima fila
Grandævos rapuêre ſenes: tum crine ſoluto
Ante agitur conjux: dextrâ lævâque trahuntur
Parvi, non æquo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus, traduntque metus; nec poſcitur auctor.
At Patres, quanquam exterrent immania cœpta,
Inque ſinu bellum; atque Alpes, & pervia ſaxa
Decepêre; tamen crudam contra aſpera mentem,
Et magnos tollunt animos: juvat ire periclis
Ad decus, & dextrâ memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus fortuna ſecundis.
Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo
Feſſa gradu, multoque gelu torpentia nervos:
Solandique genus, lætis oſtentat ad Urbem
Per campos ſupereſſe viam, Romamque ſub ictu.
At non & rerum curas, conſultaque belli

Stare probat, ſoluſque nequit perferre quietem.
Armiferæ quondam priſca inter tempora gentes
Auſonium invasêre latus, ſedeſque beatas;
Et metui peperêre manu: mox impia bella,
Tarpeius pater, & capti ſensêre Quirites.
Hîc dum ſollicitat donis, & inania corda,
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque jungit,
Jam Conſul volucri pervectus litora claſſe
Scipio, Phocaïcis ſeſe referebat ab oris.
Ingenteſque duces pelagi, terræque laborem
Diverſum emenſos, propiora pericula vallo
Jungebant, magnæque aderant primordia cladis.
Namque en, collatis admoto Conſule caſtris,
Suſtulerat fortuna moras, ſignumque furoris
Accenſæ viſo poſcebant hoſte cohortes.
Debellata procul, quæcunque vocantur Iberis
Ingenti Tyrius, numeroſa per agmina, ductor
Voce ſonat; non Pyrenen, Rhodanumve furentem,
Juſſa aſpernatos, Rutulam fumaſſe Saguntum,
Raptum per Celtas iter, &, quà ponere greſſum
Amphitryoniadæ fuerit labor, iſſe ſub armis
Pœnorum turmas, equitemque per ardua vectum
Inſultaſſe jugo, & fremuiſſe hinnitibus Alpes.
Contra pulchra ſuos vocat ad diſcrimina Conſul.
Hoſtem, miles, habes fractum ambuſtumque nivoſis
Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem.
En age, qui ſacros montes, rupeſque profundas
Tranſiluit, diſcat quanto ſtat celſius arce
Herculeâ vallum; & majùs ſit, ſcandere colles,
An veſtros rupiſſe globos. Det inania famæ,
Dum magnâ fuſo pugnâ, retroque ruenti
Quà ventum eſt, obſtent Alpes. Super ardua ductum
Huc egêre Dei, Latios ut ſanguine fines
Imbueret, tellu ſque hoſtilis conderet oſſa.
Scire libet, nova nunc nobis, atque altera bellum
Carthago, an ne eadem mittat, quæ, merſa ſub æquor,
Ægates inter vaſto jacet obruta ponto.

Hæc ait; atque agmen Ticini flectit ad undas.
Cæruleas Ticinus aquas, & ſtagna, vadoſo
Perſpicuus ſervat turbari neſcia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.
Vix credas labi; ripis tam mitis opacis
Argutos inter volucrum certamina cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.
Jamque ſub extremum noctis fugientibus umbris
Lux aderat, ſomnuſque ſuas confecerat horas.
Explorare locos Conſul, colliſque propinqui
Ingenium, & campis quæ ſit natura, parabat.
Par ſtudium Pœno, ſimileſque in pectore curæ.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.
Verùm ubi commoto docuerunt pulvere nubes
Hoſtem ferre gradum, & propiùs propiùſque ſonoro
Quadripedum cornu tellus gemit; ac ſimul acer
Vincentûm lituos hinnitus ſævit equorum:
Arma, viri, rapite arma, viri; dux inſtat uterque.
Ambobus velox virtus, geminuſque cupido
Laudis, & ad pugnas, Martemque inſania concors.
Haud mora: jam tantùm campi dirimebat ab ictu,
Quantùm impulſa valet comprendere lancea nodo;
Quum ſubitum liquidâ, non ullis nubibus, æthrâ
Augurium, mentes, oculoſque ad ſidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite ſolis,
Dilectas Veneri, notaſque ab honore Diones
Turbabat violentus aves; atque unguibus idem,
Idem nunc roſtro, duris nunc ictibus alæ,
Ter quinas dederat, ſæva inter vulnera leto.
Nec finis, ſatiaſve, novi ſed ſanguinis ardor
Gliſcere; & urgebat trepidam jam cæde priorum,
Incertamque fugæ, plumâ labente, columbam:
Donec Phœbêo veniens Jovis ales ab ortu,
In tenues tandem nubes dare terga coëgit.
Tum victrix lætos ſigna ad Romana volatus
Convertit; proleſque ducis, quâ parte decora
Scipio quaſſabat puerilibus arma lacertis,

Clangorem bis terque dedit, roſtroque coruſcæ
Præſtringens conum galeæ, ſe reddidit aſtris.
Exclamat Liger (huic Superos ſentire monentes
Ars fuit, ac pennâ monſtrare futura magiſtrâ:)
Pœne, bis octonos Italis in finibus annos
Audaci ſimilis volucri, ſectabere pubem
Auſoniam, multamque feres cum ſanguine prædam.
Sed compeſce minas, renuit tibi Daunia regna
Armiger ecce Jovis. Noſco te, ſumme Deorum:
Adſis, o firmeſque tuæ, pater, alitis omen.
Nam tibi ſervantur (ni vano caſſa volatu
Mentitur Superos præpes) poſtrema ſubactæ
Fata, puer, Libyæ, & majus Carthagine nomen.
Contra læta Bogus Tyrio canit omina regi;
Et fauſtum accipitrem, cæſaſque in nube volucres
Æneadis cladem, & Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hoſtes
Ceu ſuadente Deo, & fatorum conſcius, haſtam.
Illa volans patuli longe per inania campi
Letum perdiderat ſpatio, ni, fuſus habenas,
Dum primæ decus affectat decerpere pugnæ,
Obvia quadripedis præceps Catus ora tuliſſet.
Sic elangueſcens, ac jam caſura, petitum
Invenit vulnus, cædemque recepit ab hoſte
Cornus, & oblatæ ſtetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per æquor
Suſpendunt cuncti frenis ſublime reductos
Cornipedes, ultroque ferunt: erectus in auras
It ſonipes, rapidâque volans per aperta procellâ
Tenuia vix ſummo veſtigia pulvere ſignat.
Boiorum ante alias Cryxo duce mobilis ala
Arietat in primos, obicitque immania membra.
Ipſe, tumens atavis, Brenni ſe ſtirpe ferebat
Cryxus, & in titulos Capitolia capta trahebat:
Tarpeioque jugo, demens, & vertice ſacro
Penſantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,

Auro virgatæ veſtes, manicæque rigebant
Ex auro, & ſimili vibrabat criſta metallo.
Sternitur impulſu vaſto perculſa Camertûm
Prima phalanx; ſpiſſæque ruunt conferta per arma
Undæ Boiorum: ſociata examina denſent
Infandi Senones: colliſaque quadripedantûm
Pectoribus toto volvuntur corpora campo.
Arva natant, altuſque virûm cruor, altus equorum
Lubrica belligeræ ſorbet veſtigia turmæ.
Seminecûm letum peragit gravis ungula pulſu,
Et circumvolitans tetros a ſanguine rores
Spargit humo, miſeriſque ſuo lavit arma cruore.
Spicula prima, puer, tumidi, Thyrrhene, Pelori
Purpureo moriens victricia ſanguine tingis.
Nam tibi, dum ſtimulas cornu, atque in prœlia mentes
Accendis, renovaſque viros ad vulnera cantu,
Hæſit barbaricum ſub anhelo gutture telum;
Et clauſit raucum letali vulnere murmur.
At ſonus extremo morientis fuſus ab ore,
Flexa pererravit mutis jam cornua labris.
Cryxus Picentem, Laurumque, nec eminus ambo;
Sed gladio Laurum; Picenti raſilis haſta
Ripis lecta Padi, letum tulit. Avia namque
Dum petit, ac lævo meditatur fallere gyro,
Haſta viri femur, & pariter per nuda volantis
Ilia ſedit equi, & geminam dedit horrida mortem.
Idem, ſanguineâ Venuli cervice revellens,
Sternit præcipitem tepido te, Farfare, telo.
Et te ſub gelido nutritum, Tulle, Velino,
Egregium Auſoniæ decus, ac memorabile nomen,
Si dent fata moras, aut ſervent fœdera Pœni.
Tum Remulum atque olim, celeberrima nomina bello
Tyburtes Magios, Hiſpellateſque Metaurumque
Et Clanium dubiâ meditatum cuſpide vulnus.
Nec locus eſt Tyriis belli pugnæve, ſed omnem
Celticus implevit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, ſtatque omne in corpore ferrum.

Hìc inter trepidos immane Quirinius audens,
Cui fugere ignotum, atque invictâ mente placebat
Rebus in adverſis exceptum pectore letum,
Cuſpide flammat equum, ac diſpergit gæſa lacerto;
Si reſerare viam, atque ad regem rumpere ferro
Detur iter; certuſque necis, petit omnibus auſis,
Quod nequeat ſentire decus. Cadit inguine foſſo
Teutalus, & vaſto quatitur ſub pondere tellus,
Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor
Cæſariem, crinemque tibi, Gradive, vovebat
Auro certantem, & rutilum ſub vertice nodum.
Sed Parcæ intonsâ non exaudita voventem
Ad Manes traxêre comâ: per candida membra
It fumans cruor, & tellus perfuſa rubeſcit.
At, non tardatus jaculo occurrente Lygaunus
Irruit, adverſumque viro rotat obvius enſem;
Et ferit inſurgens, humero quà brachia lenti
Annectunt nervi, deciſaque vulnere læva
Laxatis paullum moribunda pependit habenis:
Dumque micans tremulo conatu lora retentat
Flectentem aſſuetos imitatur neſcia frenos.
Demetit averſi Vogeſus tum colla; jubâque
Suſpenſam portans galeam, atque incluſa perempti
Ora viri, patrio Divos clamore ſalutat.
Dumque ea Gallorum populi dant funera campo,
Accitas propere caſtris in prœlia Conſul
Raptabat turmas, primuſque ruebat in hoſtem
Candenti ſublimis equo: trahit undique lectum
Divitis Auſoniæ juvenem, Marſoſque, Coramque,
Laurentûmque decus, jaculatoremque Sabellum,
Et Gradivicolam celſo de colle Tudertem,
Indutoſque ſimul gentilia lina Faliſcos:
Quoſque ſub Herculeis taciturno flumine muris
Pomifera arva creant, Anienicolæque Catilli;
Quoſque in prægelidis duratos Hernica rivis
Mittebant ſaxa, & nebuloſi rura Caſini.
Ibant in Martem terræ dominantis alumni,

Damnati Superis, nec jam reditura juventus.
Scipio, quà medius pugnæ vorat agmina vortex
Infert cornipedem, atque inſtinctus ſtrage ſuorum
Inferias cæſis mactat, Labarumque, Padumque,
Et Caunum, & multo vix fuſum vulnere Breucum,
Gorgoneoque Larum torquentem lumina vultu.
Occidis & triſti, pugnax, Lepontice, fato.
Nam dum frena ferox, objecto corpore, prenſat,
Atque æquat celſus reſidentis Conſulis ora
Ipſe pedes, frontem in mediam gravis incidit enſis;
Et diviſum humeris jacuit caput. At Batus, amens
Qui luctatur equo, parmâque incurſibus obſtat,
Ictu quadripedis fulvâ porrectus arenâ
Eliſa incuſſis amiſit calcibus ora.

Perfurit Auſonius turbata per æquora ductor,
Ceu gelidus Boreas, totum quum ſuſtulit imo
Icarium fundo victor mare; navita vaſto
Jactatur ſparſus, laceratâ claſſe, profundo,
Cunctaque canenti perfunditur æquore Cyclas.
Cryxus ut in tenui ſpes, exiguumque ſalutis,
Armat contemtu mentem necis: horrida barba
Sanguineâ rutilat ſpumâ, rictuſque furentis
Albet, & affuſo ſqualent a pulvere crines.
Invadit Tarium, vicino conſule pugnas
Miſcentem, ſæviſque virum circumtonat armis.
Volvitur ille ſolo: nam pronum effundit in armos
Fata extrema ferens abies; rapiturque pavore
Tractus equi, vinctis connexa ad cingula membris.
Longa cruor ſparſo liquit veſtigia campo,
Et tremulos cuſpis ductus in pulvere ſignat.
Laudabat leti juvenem; egregioſque parabat
Ulciſci Conſul Manes, quum dira per auras
Vox venit, & Cryxum ferri clamoribus audit,
Haud notum vultu: ſurgit violentior irâ
Comminus, atque oculos optato in corpore figit.
Tum, ſtimulans grato plauſæ cervicis honore,
Cornipedem alloquitur: vulgum, Martique minore

Hactenus, & leto dedimus ſine nomine gentem,
Mox, Gargane, vocant Superi ad majora: videſne
Quantus eat Cryxus? jam nunc tibi præmia pono
Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,
Barbaricum decus; & fulvis donabere frenis.
Sic fatus, magno Cryxum clamore ciebat
In pugnam, ac vacuo poſcebat prœlia campo.
Nec detrectantem par ira accenderat hoſtem.
Ut juſſæ ceſſêre retro, ſpatiumque dederunt
Hinc atque hinc alæ, & medio ſtetit æquore pugna:
Quantus Phlegræis telluris alumnus in arvis,
Movit ſigna Mimas, & cœlum exterruit armis,
Tantus ſemifero Cryxus ſub pectore murmur
Torquet, & horriſonis ululatibus erigit iras.
Nemone incenſæ, captæque ſuperfuit urbi,
Ut tibi quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret, dextras? diſce, en, nunc, inquit; & unà
Contorquet nodis & obuſto robore diram
Vel portas quaſſare trabem: ſonat illa tremendum,
Ac nimio jactu ſervaſſe improvida campi
Diſtantis ſpatium, propiorem tranſvolat hoſtem.
Cui Conſul: ferre hæc umbris, proavoque memento
Quàm procul occumbas Tarpeiâ ſede: tibique
Haud licitum ſacri Capitolia cernere montis.
Tum nodo, curſuque levi ſimul adjuvat haſtam,
Dignum mole viri niſus: fugit illa per oras
Multiplicis lini, ſubtextaque tegmina nervis,
Atque altum totâ metitur cuſpide pectus.
Procumbit latâ porrectus in arma ruinâ;
Et percuſſa gemit tellus ingentibus armis.
Haud aliter ſtructo Tyrrhena ad litora ſaxo
Pugnatura fretis ſubter cæciſque procellis
Pila, immane ſonans, impingitur ardua ponto.
Immugit Nereus, diviſaque cærula pulſu
Illiſum accipiunt irata ſub æquora montem.
Ductore amiſſo pedibus ſe credere Celtæ:
Unâ ſpes animâ, tantuſque pependerat ardor.

Ac veluti ſummo venator denſa Picano
Quum luſtra exagitat, ſpiſſiſque cubilibus atram
Immittit paſſim dumoſa per invia peſtem.
Dum tacitas vires, & flammam colligit ignis,
Nigranti piceus ſenſim caligine vertex
Volvitur, & pingui contorquet nubila fumo;
Mox ſubita in toto lucent incendia monte.
Fit ſonitus; fugère feræ, fugêre volucres,
Atque imâ longe trepidant in valle juvencæ.
At Mago ut vertiſſe globos, primumque laborem,
Qui ſolus genti eſt, caſſum videt, arma ſuorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat: undique nudi
Aſſiliunt frenis, infrenatique manip i.
Nunc Itali in tergum verſis referuntur habenis,
Nunc rurſum Tyrias retro pavor avehit alas:
Aut illi dextros lunatis flexibus orbes,
Aut illi lævos ſinuant in cornua gyros:
Texunt alterno glomerata volumina curſu,
Atque eadem refugâ cedentes arte reſolvunt.
Hac pontum vice, ubi exercet diſcordia ventos,
Fert Boreas, Euruſque refert, molemque profundi
Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine geſtant.
Advolat aurato præfulgens murice ductor
Sidonius, circaque metus, terrorque, furorque.
Iſque ubi Callaïci radiantem tegminis orbem
Extulit, & magno percuſſit lumine campos,
Spes, virtuſque cadunt, trepidâque a mente recedit
Vertere terga pudor: nec leti cura decori,
Sed fugere infixum eſt, terræque optantur hiatus.
Sic, ubi Caucaſiis tigris ſe protulit antris,
Linquuntur campi, & tutas petit omne latebras
Turbatum inſano vultu pecus: illa pererrat
Deſertas victrix valles: jamque ora reducto
Paullatim nudat rictu, ut præſentia mandens
Corpora, & immani ſtragem meditatur hiatu.
Non illum Metabus, non illum celſior Uſens
Evasêre tamen, quamvis hic alite plantâ,

Hic ope cornipedis totis ferretur habenis.
Nam Metabum ad Manes demiſit cuſpide fulgens
Fraxinus, Ufentem collapſum poplite cæſo
Enſis obit, laudemque pedum cum ſanguine ademit.
Jamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelidâ, viridi quem Fucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum tramittere nando.
Fit ſocius leti conjectâ Maſſicus haſtâ,
Vitiferi ſacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto
Diſſimulat curſum, ac nullo mutabilis imbri,
Perſtringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies cædum, ac vix tela furori
Sufficiunt, teritur junctis umbonibus umbo,
Peſque pedem premit, & nutantes caſſide criſtæ
Hoſtilem tremulo pulſant conamine frontem.
Tergemini primam ante aciem fera prœlia fratres
Miſcebant, quos Lædæo Sidonia Barce
Xanthippo felix uteri inter bella creârat.
Res Graiæ, ductorque parens, ac nobile Amyclæ
Nomen, & injectus Spartanis colla catenis
Regulus inflabant veteri præcordia famâ.
Marte probare genus, factiſque Lacona parentem
Ardebant: gelidoſque dehinc inviſere montes
Taygeta, & tandem bellis, juvat ire, ſubactis,
Eurotam patrium, rituſque videre Lycurgi.
Sed Spartam penetrare Deus, fratreſque negârunt
Auſonii, totidem numero; quos miſerat altis
Egeriæ genitos immitis Aricia lucis,
Ætatis, mentiſque pares: at non dabat ultra
Clotho dura, lacus, aramque videre Dianæ.
Namque ut in adverſos, impacti turbine pugnæ
Eumachus, & Critias, & lætus nomine patris
Xanthippus, junxêre gradus; ceu bella leones
Inter ſe furibunda movent, & murmure anhelo
Squalentes campos, & longa mapalia complent;
Omnis in occultas rupes, atque avia pernix

Maurus ſaxa fugit, conjuxque Libyſſa profuſo
Vagitum cohibens ſuſpendit ab ubere natos;
Illi dira fremunt; perfractaque in ore cruento
Oſſa ſonant; pugnantque feri ſub dentibus artus.
 Haud ſecus Egeriæ pubes, hinc Virbius acer,
Hinc Capys aſſiliunt, paribuſque Albanus in armis.
Subſidens paullum perfoſſâ proruit alvo
Albanum Critias; (aſt illi cuncta repente
Implêrunt clypeum miſerando viſcera lapſu)
Eumachus inde Capyn : ſed totâ mole tenebat
Ceu fixum membris tegimen; tamen improbus enſis
Adnexam parmæ decidit vulnere lævam,
Inque ſuo preſſa eſt non reddens tegmina niſu
Infelix manus, atque hæſit labentibus armis.
 Ultima reſtabat fuſis jam palma duobus
Virbius: huic trepidos ſimulanti ducere greſſus
Xanthippus gladio, rigidâ cadit Eumachus haſtâ:
Et tandem æquatæ geminato funere pugnæ.
Inde alterna viris tranſegit pectora mucro,
Inque vicem ereptâ poſuerunt prœlia vitâ.
Felices leti, pietas quos addidit umbris!
Optabunt ſimiles venientia ſecula fratres,
Extremumque decus memori celebrabitur ævo;
Si modo ferre diem, ſeroſque videre nepotes
Carmina noſtra valent, nec famam invidit Apollo.
 At Conſul toto palantes æquore turmas
Voce tenet, quàm voce viget: quò ſigna refertis?
Quis vos, heu! vobis pavor abſtulit? horrida primi
Si ſors viſa loci, pugnæque laceſſere frontem,
Poſt me ſtate, viri; & pulsâ formidine tantùm
Aſpicite. Has dextras capti genuêre parentes.
Quà fugitis? quæ ſpes victis? Alpeſne petemus?
Ipſam turrigero portantem vertice muros
Credite ſubmiſſas Romam nunc tendere palmas;
Natorum paſſim raptus, cædemque parentûm,
Veſtaleſque focos exſtingui ſanguine cerno.
Hoc arcete nefas! poſtquam inter talia crebro

Clamore obtuſæ craſſoque a pulvere fauces,
Hinc lævâ frenos, hinc dextrâ corripit arma,
Et latum objectat pectus, ſtrictumque minatur
Nunc ſibi, nunc trepidis, ni reſtent comminus, enſem.
  Quas acies alto genitor dum ſpectat Olympo,
Conſulis egregii movêre pericula mentem.
Gradivum vocat, & patrio ſic ore profatur:
Magnanimi, me, nate, viri, ni bella capeſſis,
Haud dubie extremus terret labor: eripe pugnæ
Ardentem, oblitumque ſui dulcedine cædum.
Siſte ducem Libyæ; nam plus petit improbus uno
Conſulis exitio, totâ quàm ſtrage cadentûm.
  Præterea cernis teneræ qui prœlia dextræ
Jam credit puer, atque annos tranſcendere factis
Molitur, longumque putat pubeſcere bello.
Te duce primitias pugnæ, te magna magiſtro
Audeat, & primum hoc vincat ſervaſſe parentem.
  Hæc rerum ſator. At Mavors in prœlia currus
Odryſiâ tellure vocat: tum fulminis atri
Spargentem flammas clypeum, galeamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopum
Sudatum thoraca capit, quaſſatque per auras
Titanum bello ſatiatam ſanguinis haſtam,
Atque implet curru campos. Exercitus unà
Irarum, Eumenideſque ſimul, letique cruenti
Innumeræ facies, freniſque operata regendis
Quadrijugos atro ſtimulat Bellona flagello.
  Fertur ab immenſo tempeſtas horrida cœlo,
Nigranteſque globos, & turbida nubila torquens
Involvit terras: quatitur Saturnia ſedes
Ingreſſu tremefacta Dei, ripaſque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.
Ductorem Auſonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, & Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum ſpolium, & rorantia conſulis ora.
Stabat fortunæ non cedere certus, & acri
Mole retorquebat, crudeſcens cædibus, haſtas.

Jamque ſuo, jamque hoſtili perfuſa cruore
Membra madent: cecidêre jubæ; gyroque per orbem
Artato, Garamas jaculis propioribus inſtat,
Et librat ſævâ trajectum cuſpide ferrum.
Hîc, puer ut patrio defixum corpore telum
Conſpexit, maduêre genæ, ſubitòque trementem
Corripuit pallor, gemitumque ad ſidera rupit.
Bis conatus erat præcurrere fata parentis
Conversâ in ſemet dextrâ, bis tranſtulit iras
In Pœnos Mavors: fertur per tela, per hoſtes
Intrepidus puer, & Gradivum paſſibus æquat.
Continuò ceſsêre globi, latuſque repente
Apparet campo limes: metit agmina tectus
Cœleſti clypeo, & ſternit ſuper arma jacentûm
Corporaque auctorem teli, multaſque paternos
Ante oculos animas, optata piacula, mactat.
Tunc raptâ propere duris ex oſſibus haſtâ,
Inniſum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat. Attonitæ tanta ad ſpectacula turmæ,
Tela tenent, ceditque loco Libys aſper, & omnis
Late cedit Iber; pietaſque inſignis, & ætas
Belligeris fecit miranda ſilentia campis!
Tum celſo e curru Mavors Carthaginis arces
Exſcindes, inquit, Tyrioſque ad fœdera coges:
Nulla tamen longo tanta exorietur in ævo
Lux tibi, care puer. Macte, o! macte indole ſacrâ,
Vera Jovis proles, & adhuc majora ſuperſunt:
Sed nequeunt meliora dari. Tum nubila Mavors,
Ætheraque, emenſo terras jam ſole, capeſſit;
Et feſſas acies caſtris clausêre tenebræ.
Condebat noctem devexo Cynthia curru
Fraternis afflata rotis, & ab æquore Eoo
Surgebant roſeæ media inter cærula flammæ.
At Conſul triſtis, campos Pœniſque ſecundam
Planitiem metuens, Trebiam colleſque petebat.
Jamque dies rapti curſu, navoque labore,
Et medio abruptus fluitabat in amne ſolutis

Pons vinclis, qui Dardanium travexerat agmen;
Eridani rapidas aderat quum Pœnus ad undas:
Dumque vada, & molles aditus, per devia flexo
Circuitu, petit, & ſtagni languentia quærit,
Interdum raptâ vicinis ſaltibus alno
Flumineam texit quâ travehat agmina claſſem;
Ecce aderat, Trebiæque ſimul vicina tenebat
Trinacrio accitus per cærula longa Peloro
Gracchorum proles, Conſul. Gens inclyta, magno
Atque animoſa viro, multuſque in imagine claris
Præfulgebat avus titulis bellique, domique.
Nec Pœni, poſitis trans amnem in gramine caſtris,
Deerant: namque animos ſtimulabant proſpera rerum.
Increpitanſque ſuper ductor: quis tertius urbi
Jam ſupereſt Conſul? quænam altera reſtat in armis
Sicania? en omnes Latiæ, Daunique nepotum
Convenêre manus; feriant nunc fœdera mecum
Ductores Italûm, ac leges & pacta repoſcant.
At tu donatâ tela inter martia luce
Infelix animæ, ſic, ſic vivaſque, tuoque
Des iterum hanc laudem nato; nec ſine ſub ævi
Oppetere in bello detur, quum fata vocabunt:
Pugnantem cecidiſſe meum eſt. Hæc perſonat ardens.
Inde levi jaculo, Maſſylûmque impiger alis
Caſtra ſub ipſa datis irritat, & elicit hoſtem.
Nec Latius vallo miles debere ſalutem
Fas putat, aut clauſas pulſari cuſpide portas.
Erumpunt, cunctiſque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis Conſul. Quatit aura comantes
Caſſidis Auruncæ criſtas, humeroque refulget
Sanguinei patrium ſaguli decus. Agmina magno
Reſpectans clamore vocat, quàque obvia denſos
Artat turba globos, rumpens iter, æquore fertur.
Ut torrens celſi præceps e vertice Pindi
Cum ſonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulſum montis volvit latus, obvia paſſim

Armenta, immaneſque feræ, ſylvæque trahuntur,
Spumea ſaxoſis clamat convallibus unda.
Non, mihi Mæoniæ redeat ſi gloria linguæ,
Centenaſque pater det Phœbus rumpere voces,
Tot cædes proferre queam, quot dextera magni
Conſulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.
Murranum ductor Libyæ, ductorque Phalantum
Auſonius, gnaros belli, vetereſque laborum
Alter in alterius fuderunt comminus ore.
Monte procelloſo Murranum miſerat Axur,
Tritonis niveo te Sarra, Phalante, profundo.
Ut primùm inſigni fulſit velamine Conſul,
Quanquam orbus partem viſus, unoque Cupencu
Lumine ſufficiens bellis, citat improbus haſtam,
Et ſummæ figit tremebundam margine parmæ.
Cui Conſul, namque ira coquit, pone, improbe quidquid
Reſtat in ore fero, & truncatâ fronte relucet:
Sic ait, intorquens derecto turbine robur,
Et dirum tota tramittit cuſpide lumen.
Nec levior dextrâ generatus Amilcare ſævit.
Huic cadit infelix niveis Varrenus in armis.
Mevanas Varrenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, & patulis Clitumnus in arvis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed triſtes Superi, atque ingratâ maxima curâ
Victima Tarpeio fruſtra nutrita Tonanti.
Inſtat Iber levis, & levior diſcurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycæ certant ſubtexere cornus
Denſâ nube polum: quantùmque interjacet æqui
Ad ripam campi, tantùm vibrantia condunt
Tela; nec artatis locus eſt in morte cadendi.
Allius, Argyripâ, Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus jaculis, & Iapyge campum
Perſultabat equo, medioſque invectus in hoſtes,
Appula non vanâ torquebat ſpicula dextrâ.
Huic horret thorax Samnitis pellibus urſæ,
Et galea annoſi vallatur dentibus apri.
Verùm ubi turbantem, ſolo ceu luſtra pererret

In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc ſævus pariter vidêre Maharbal,
Ut, ſubigente fame, diverſis rupibus urſi
Invadunt trepidum gemina inter prœlia taurum,
Nec partem prædæ patitur furor: haud ſecus acer
Hinc atque hinc jaculo devolvitur Allius acto.
It ſtridens per utrumque latus Mauruſia taxus:
Obvia tum medio ſonuerunt ſpicula corde,
Incertumque fuit, letum cui cederet haſtæ.
En jam diſperſis Romana per agmina ſignis
Palantes agit ad ripas, miſerabile! Pœnus
Impellens trepidos, fluvioque immergere certat.
Tum Trebia infauſto nova prœlia gurgite feſſis
Inchoat, ac precibus Junonis ſuſcitat undas.
Haurit ſubſidens fugientûm corpora tellus,
Inſidaque ſoli fruſtrata voragine ſorbet:
Nec niti, lentoque datur convellere limo
Merſa pedum penitus veſtigia: labe tenaci
Hærent devincti greſſus, reſolutaque ripa
Implicat, aut cæcâ proſternit fraude paludis.
Jamque alius ſuper atque alius per lubrica ſurgens,
Dum ſibi quiſque viam per inextricabile litus
Præripit, & putri luctatur ceſpite, lapſi
Occumbunt, ſeſeque ſuâ preſſêre ruinâ.
Ille, celer nandi, jam jamque apprendere tuta
Dum parat, & celſo conniſus corpore prenſat
Gramina ſumma manu, liquidiſque emergit ab undis,
Contortâ ripæ pendens affigitur haſtâ.
Hic hoſtem, orbatus telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixtâ morte coërcet.
Mille ſimul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed projecta viri lymphis fluvialibus ora
Sanguineum hauſerunt longis ſingultibus amnem.
Enabat tandem medio vix gurgite pulcher
Irpinus, ſociûmque manus clamore vocabat:
Quum rapidis illatus aquis, & vulnere multo
Impulit aſper equus, feſſuſque ſub æquora merſit.

Accumulat clades ſubitò conſpecta per undas
Vis elephantorum turrito concita dorſo.
Jamque vadis rapitur præceps, ceu proruta cautes
Avulſi montis, Trebiamque inſueta trementem
Præ ſe pectore agit, ſpumantique incubat alveo.
Explorant adverſa viros, perque aſpera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.
Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem,
Et famæ nudam impatiens; ſpectabimur, inquit,
Nec fortuna meum condes ſub gurgite letum.
Experiar, ſit ne in terris domitare quod enſis
Non queat Auſonius, Tyrrhenave permeet haſta.
Tum jacit aſſurgens, dextroque in lumine ſiſtit
Spicula ſæva feræ, telumque in vulnere linquit.
Stridore horriſono penetrantem cuſpidis ictum
Bellua proſequitur, laceramque cruore profuſo
Attollit frontem, ac lapſo dat terga magiſtro.
Tum verò invadunt jaculis, crebrâque ſagittâ,
Auſi jam ſperare necem, immenſoſque per armos,
Et laterum extentus venit atrâ cuſpide vulnus.
Stat multa in tergo, & nigranti lancea dorſo,
Ac ſylvam ingentem, concuſſo corpore, vibrat,
Donec conſumtis longo certamine telis
Concidit, & clauſit magnâ vada preſſa ruinâ.
Ecce per adverſum, quanquam tardata morantur
Vulnere membra virum, ſubit implacabilis amnem
Scipio, & innumeris infeſtat cædibus hoſtem.
Corporibus, clypeiſque ſimul, galeiſque cadentûm
Contegitur Trebia, & vix cernere linquitur undas.
Mazæus jaculo, Geſtar proſternitur enſe:
Tum Pelopêus avis Cyrenes incola Telgon.
Huic torquet rapido correptum e gurgite pilum,
Et quantùm longo ferri tenuata rigore
Procedit cuſpis, per hiantia tranſigit ora:
Pulſati ligno ſonuêre in vulnere dentes.
Nec leto quæſita quies: turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit æquoris undis.

Tu quoque, Thapſe, cadis tumulo poſt fata negato.
Quid domus Heſperidum, aut luci juvêre Dearum
Fulvos auriferâ ſervantes arbore ramos?
Intumuit Trebia, & ſtagnis ſe ſuſtulit imis;
Jamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires: furit unda ſonoris
Vorticibus; ſequiturque novus cum murmure torrens.
Senſit, & accenſâ ductor violentior irâ,
Magnas, o Trebia, & meritas mihi, perfide, pœnas
Exſolves, inquit; lacerum per Gallica rivis
Diſpergam rura, atque amnis tibi nomina demam:
Quoque aperis te fonte premam, nec tangere ripas,
Illabique Pado dabitur. Quænam iſta repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?
Talia jactantem, conſurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite preſſit.
Arduus adverſâ mole irrumpentibus undis
Stat ductor, clypeoque ruentem ſuſtinet amnem.
Necnon a tergo fluctus ſtridente procellâ
Spumeus irrorat ſummas adſpergine criſtas.
Ire vadis, ſtabilemque vetat defigere greſſum
Subductâ tellure Deus: percuſſaque longe
Raucum ſaxa ſonant; undæque ad bella parentis
Excitæ pugnant, & ripas perdidit amnis.
Tum madidos crines, & glaucâ fronde revinctum
Attollit cum voce caput: pœnaſne ſuperbas,
Inſuper & nomen Trebiæ delere minaris?
O regnis inimice meis! tot corpora porto
Dextrâ fuſa tuâ, clypeis galeiſque virorum
Quos mactas, artatus iter curſumque reliqui.
Cæde, vides, ſtagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextræ, & campis incumbe propinquis.
Hæc, Venere adjunctâ, tumulo ſpectabat ab alto
Mulciber, obſcuræ tectus caligine nubis.
Ingravat ad cœlum ſublatis Scipio palmis:
Dî patrii, quorum auſpiciis ſtat Dardana Roma,
Talin' me leto tanta inter prœlia nuper

Servaſtis? fortine animam hanc exſcindere dextrâ
Indignum eſt viſum? redde, o me, nate, periclis;
Redde hoſti: liceat bellanti arceſſere mortem,
Quam Patriæ, fratrique probem. Tum percita dictis
Ingemuit Venus, & rapidas derexit in amnem
Conjugis invicti vires. Agit undique flammam
Diſperſus ripis ignis, multoſque per annos
Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.
Uritur omne nemus, lucoſque effuſus in altos
Immiſſis crepitat victor Vulcanus habenis.
Jamque ambuſta comas abies, jam pinus, & alni:
Jam, ſolo reſtans trunco, dimiſit in altum
Populus aſſuetas ramis habitare volucres.
Flamma vorax imo penitus de gurgite tractos
Abſorbet latices, ſævoque urgente vapore
Siccus inareſcit ripis cruor: horrida late
Scinditur in rimas, & hiatu rupta dehiſcit
Tellus, ac ſtagnis altæ ſedêre favillæ.
Miratur pater æternos ceſſare repente
Eridanus curſus: Nympharumque intima mæſtus
Implevit chorus attonitis ululatibus antra.
Ter caput ambuſtum conantem attollere, jactâ
Lampade, Vulcanus merſit fumantibus undis:
Ter correpta Dei crines nudavit arundo.
Tum demum admiſſæ voces, & vota precantis;
Orantique datum ripas ſervare priores:
Ac tandem a Trebiâ revocavit Scipio feſſas
Munitum in collem, Gracche comitante, cohortes.
At Pœnus multo fluvium veneratus honore,
Gramineas undis ſtatuit ſocialibus aras;
Neſcius, heu! quanto Superi majora moverent,
Et quos Auſoniæ luctus, Thraſymene, parares!
Boiorum nuper populos turbaverat armis
Flaminius, faciliſque viro tum gloria belli
Corde levem, atque aſtûs inopem contundere gentem.
Sed labor haud idem Tyrio certaſſe tyranno.
Hunc lævis urbi genitum ad fatalia damna

Ominibus, parat imperio Saturnia feſſo
Ductorem, dignumque virum veniente ruinâ.
  Inde ubi prima dies juris, clavumque regendæ
Invaſit Patriæ, & ſub nutu caſtra fuêre,
Ut pelagi rudis, & pontum tractare per artem
Neſcius, accepit miſeræ ſi jura carinæ,
Ventorum tenet ipſe vicem, cunctiſque procellis
Dat jactare ratem, fertur vaga gurgite puppis
Ipſius in ſcopulos dextrâ impellente magiſtri.
Ergo agitur raptis præceps exercitus armis
Lydorum in populos, ſedemque ab origine priſci
Sacratam Coriti, junctoſque a ſanguine avorum
Mæonios Italis permixtâ ſtirpe colonos.
  Nec regem Afrorum naſcenda ad cœpta moratur
Laude ſuper tantâ monitor Deus. Omnia ſomni
Condiderant, ægriſque dabant oblivia curis
Quum Juno in ſtagni Numen converſa propinqui,
Et madidæ frontis crines circumdata fronde
Populeâ, ſtimulat ſubitis præcordia curis,
Ac rumpit ducis haud ſpernendâ voce quietem.
O felix famæ, & Latio lacrymabile nomen
Hannibal, Auſoniâ ſi te fortuna creaſſet
Ad magnos venture Deos, cur fata tenemus?
Pelle moras: brevis eſt magni fortuna favoris.
  Quantùm voviſti quum Dardana bella parenti
Jurares, fluet Auſonio tibi corpore tantùm
Sanguinis, & patrias ſatiabis cædibus umbras.
Nobis perſolves meritos ſecurus honores.
Namque ego ſum, celſis quem cinctum montibus ambit
Tmolo miſſa manus, ſtagnis Thraſymenus opacis.
  His agitur monitis, &, lætus numine, pubem
Protinus aërii præceps rapit aggere montis:
Horrebat glacie ſaxa inter lubrica, ſummo
Piniferum cœlo miſcens caput Appenninus.
Condiderat nix alta trabes, & vertice celſo
Canus apex ſtructâ ſurgebat ad aſtra pruinâ.
Ire jubet: prior exſtingui, labique videtur

Gloria, poſt Alpes ſi ſtetur montibus ullis.
Scandunt prorupti nimboſa cacumina ſaxi,
Nec ſuperaſſe jugum finit, mulcetve laborem.
Plana natant, putrique gelu liquentibus undis
Invia limosâ reſtagnant arva palude.
Jamque ducis nudus tanta inter inhoſpita vertex
Sævitiâ quatitur cœli, manante per ora
Perque genas oculo. Facilis ſpreviſſe medentes,
Optatum bene credit emi quocumque periclo
Bellandi tempus: non frontis parcit honori,
Dum ne perdat iter: non cætera membra moretur
In pretium belli dare, ſi victoria poſcat:
Satque putat lucis Capitolia cernere victor
Quâ queat, atque Italum feriat quâ comminus hoſtem.
Talia perpeſſi tandem inter ſæva locorum
Optatos venêre lacus, ubi deinde per arma
Sumeret amiſſi numeroſa piacula visûs.
Ecce autem patres aderant Carthagine miſſi,
Cauſa viæ non parva viris, nec læta ferebant.
Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poſcere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris;
Infandum dictu! parvos imponere natos.
Urna reducebat miſerandos annua caſus,
Sacra Thoanteæ rituſque imitata Dianæ.
Cui fato ſortique Deûm de more petebat
Hannibalis prolem diſcors antiquitùs Hannon:
Sed proprior metus armati ductoris ab irâ,
Et magna ante oculos ſtabat genitoris imago.
Aſperat hæc fœdata genas, lacerataque crines,
Atque urbem complet mæſti clamoris, Imilce.
Edonis ut Pangæa ſuper Trieteride mota
It juga, & incluſum ſuſpirat pectore Bacchum;
Ergo inter Tyrias, facibus ceu ſubdita, matres
Clamat, io! conjux, quocumque in cardine mundi
Bella moves, huc ſigna refer: violentior hîc eſt,
Hîc hoſtis propior! tu nunc fortaſſe ſub ipſis
Urbis Dardaniæ muris vibrantia tela

Excipis intrepidus clypeo, ſævamque coruſcans
Lampada, Tarpeiis infers incendia tectis.
Interea tibi prima domûs, atque unica, proles
Heu! gremio in Patriæ Stygias raptatur ad aras.
I nunc, Auſonios ferro populare penates,
Et vetitas molire vias! i, pacta reſigna
Per cunctos jurata Deos: ſic præmia reddit
Carthago, & tales jam nunc tibi vovit honores!
Quæ porrò hæc pietas, delubra adſpergere tabo?
Heu! primæ ſcelerum cauſæ mortalibus ægris,
Naturam neſcire Deûm. Juſta ite precari
Ture pio, cædumque feros avertite ritus.
Mite & cognatum eſt homini Deus. Hactenus, oro,
Sit ſatis ante aras cæſos vidiſſe juvencos,
Aut, ſi velle nefas Superos fixumque ſedetque,
Me, me, quæ genui, veſtris abſumite votis.
Cur ſpoliare juvat Libycas hac indole terras?
An flendæ magis Ægates, & merſa profundo
Punica regna forent, olim ſi ſorte cruentâ
Eſſet tanta mei virtus prærepta mariti!
 Hæc, dubios vario Divûmque hominiſque timore,
Ad cauta illexêre patres, ipſique relictum
Abnueret ſortem, an Superûm pareret honori.
Tum verò trepidare, metu vix compos, Imilce
Magnanimi metuens immitia corda mariti.
 His avide auditis, ductor ſic deinde profatur:
Quid tibi pro tanto non impar munere ſolvat
Hannibal æquatus Superis? quæ præmia digna
Inveniam, Carthago parens? noctemque, diemque
Arma feram: templiſque tuis hinc plurima faxo
Hoſtia ab Auſonio veniat generoſa Quirino.
At puer armorum & belli ſervabitur hæres.
Spes, o nate, meæ, Tyriarumque unica rerum,
Heſperiâ minitante, ſalus, terrâque, fretoque,
Certare Æneadis, dum ſtabit vita, memento.
Perge, patent Alpes; noſtroque incumbe labori.
 Vos quoque, Dî patrii, quorum delubra piantur

Cædibus, atque coli gaudent formidine matrum,
Huc lætos vultus, totaſque advertite mentes.
Namque paro ſacra, & majores molior aras.
Tu, Mago, adverſi conſide in vertice montis:
Tu lævos propior colles accede, Choaſpe.
Ad clauſtra, & fauces ducat per opaca Sychæus:
Aſt ego, te Thraſymene, vago cum milite præceps
Luſtrabo, & Superis quæram libamina belli.
Namque haud parva Deus promiſſis ſpondet apertis.
Quæ ſpectata viri patriam referatis in urbem.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

APPARAT hîc pugnam, ſuperiſque vetantibus audax
Flaminius Tyrio, Thraſymeni ad ſtagna, tyranno
Congreditur, quamvis, prudens Corvine futuri,
Orares dominæ per Dardana mœnia Romæ
Cederet ut fatis paullum, ominibuſque ſiniſtris.
Sed pœnam meruit; proque his temerarius auſis
Occubuit, diro telorum oppreſſus, in arvo,
Agmine. Multa tamen leto dedit ante virorum
Corpora, & inferias nigrum ſibi miſit ad Orcum.
Inter quos ſtricto cecidit mucrone Sichæus
Filius Aſdrubalis. At poſtquam pugna quievit
Funere Flaminii, victor, Magone ſequente
Exiit ad cæſos: armiſque, miniſque retentis,
Pectoribuſque ſolum ſternentes reperit omnes.

CEPERAT Hetruſcos occulto milite colles
Sidonius ductor; perque alta ſilentia noctis
Sylvarum anfractus cæcis inſiderat armis.
At parte e dextrâ reſtagnans gurgite vaſto
Effigiem in pelagi lacus humectabat inertis,
Et late multo fœdabat proxima limo:
Quæ vada, Faunigenæ regnata antiquitùs Arno,

Nunc volvente die Thraſymeni nomina ſervant.
Lydius huic genitor, Tmoli decus, æquore longo
Mæoniam quondam in Latias advexerat oras
Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris:
Iſque inſueta tubæ monſtravit murmura primus
Gentibus, & bellis ignava ſilentia rupit.
Nec modicus voti natum ad majora fovebat.
Verùm ardens puero, caſtumque exuta pudorem,
(Nam formâ certare Deis, Thraſymene, valeres)
Litore correptum ſtagnis demiſit Agylle,
Flore capi juvenum primævo lubrica mentem
Nympha, nec Idaliâ lenta incaluiſſe ſagittâ.
Solatæ viridi penitus fovêre ſub antro
Naïdes, amplexus, undoſaque regna trementem.
Hinc dotale lacus nomen; lateque, hymenæo
Conſcia laſcivo, Thraſymenis dicitur unda.
En, jam curriculo nigram nox roſcida metam
Stringebat, nec ſe thalamis Tithonia conjux
Protulerat, ſtabatque nitens in limine primo;
Quum minùs abnuerit noctem deſiſſe viator,
Quàm cœpiſſe diem: Conſul carpebat iniquas
Prægrediens ſigna ipſa, vias, omniſque ruebat
Mixtus eques; nec diſcretis levia arma maniplis;
Inſertique globo pedites; & inutile Marti
Lixarum vulgus præſago cuncta tumultu
Implere; & pugnam fugientûm more petebant.
Tum ſuper ipſe lacus, denſam caligine cæcâ
Exhalans nebulam, late corruperat omnem
Proſpectum miſeris; atque atræ noctis amictu
Squalebat preſſum picea inter nubila cœlum.
Nec Pœnum liquêre doli. Sedet enſe repoſto
Abditus, & nullis properantem occurſibus arcet.
Ire datur; longeque patet, ceu pace quietâ,
Incuſtoditum, mox irremeabile, litus.
Namque ſub anguſtas artato limite fauces
In fraudem ducebat iter; geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undæ clauſtra premebant.

At cura umbroſo ſervabat vertice montis
Hoſtilem ingreſſum, refugos habitura ſub ictu.
Haud ſecus, ac vitreas ſollers piſcator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine naſſam
Cautiùs interiora ligat, mediamque per alvum
Senſim faſtigans, compreſſa cacumina nectit,
Ac fraude artati remeare foraminis arcet
Introïtu facilem, quem traxit ab æquore, piſcem.
Ociùs interea propelli ſigna jubebat
Excuſſus Conſul, fatorum turbine, mentem:
Donec flammiferum tollentes æquore currum
Solis equi ſparsêre diem: jamque orbe renato
Diluerat nebulas Titan, ſenſimque fluebat
Caligo in terras nitido reſoluta ſereno.
Tunc ales, priſcum populis de more Latinis
Auſpicium, quum bella parant, menteſque Deorum
Explorant ſuper eventu, ceu præſcia luctûs
Damnavit veſci, planctuque alimenta refugit.
Nec rauco taurus ceſſavit flebile ad aras
Immugire ſono, preſſamque ad colla bipennem
Incertâ cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam effuſâ certant dum vellere mole,
Tæter humo lacera nitentûm erupit in ora
Exſultans cruor, & cædis documenta futuræ
Ipſa parens miſeris gremio dedit atra cruento:
Ac ſuper hæc Divûm genitor, terraſque, fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina, Tyrrhenas Thraſymeni torſit in undas:
Ictus & ætherea per ſtagna patentia flammâ
Fumavit lacus, atque arſerunt fluctibus ignes.
Heu! vani monitus, fruſtraque morantia Parcas
Prodigia! heu! fatis Superi certare minores!
Atque hîc, egregius linguæ, nomenque ſuperbum
Corvinus, Phœbêa ſedet cui caſſide fulvâ
Oſtentans ales proavitæ inſignia pugnæ,
Plenus & ipſe Deûm & ſociûm terrente pavore
Immiſcet precibus monita, atque his vocibus infit:

Iliacas, per, te, flammas, Tarpeiáque ſaxa,
Per patrios Conſul muros, ſuſpenſaque noſtræ
Eventu pugnæ natorum pignora, cedas
Oramus Superis, tempuſque ad prœlia dextrum
Opperiare: dabunt ídem campoſque, diemque
Pugnandi; tantùm, ne dedignare ſecundos
Exſpectare Deos. Quum fulſerit hora, cruentam
Quæ ſtragem Libyæ portet, tum ſigna ſequentur
Nullâ vulsa manu; veſcique interritus ales
Gaudebit; nulloſque vomet pia terra cruores.
An te præſtantem belli fugit, improba quantùm
Hoc poſſit fortuna loco? ſedet obvius hoſtis
Adverſâ fronte; at circa nemoroſa minantur
Inſidiis juga, nec lævam ſtagnantibus undis
Effugium patet; & tenui ſtant tramite fauces.
Si certare dolis, & bellum ducere cordi eſt,
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, & vires legionibus æquæ.
Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.
Talia Corvinus, primoreſque addere paſſim
Orantûm verba, & diverſus quiſque timori
Nunc Superos de Flaminio, nunc deinde precari
Flaminium, ne Cœlicolis contendere perſtet.
Acriùs hoc accenſa ducis ſurrexerat ira;
Auditoque furens ſocias non defore vires:
Siccine nos, inquit, Boiorum in bella ruentes
Spectaſtis, quum tanta lues, vulguſque tremendum
Ingrueret, rupeſque iterum Tarpeia paveret?
Quas ego tunc animas, dextrâ quæ corpora fudi
Iratâ tellure ſata, & vix vulnere vitam
Reddentes uno? Jacuère ingentia membra
Per campos, magniſque premunt nunc oſſibus arva.
Scilicet has ſera ad laudes Servilius arma
Adjungat, niſi diviſo viciſſe triumpho
Ut nequeam, & decoris contentus parte quieſcam?
Quippe monent Superi? Similes ne fingite vobis
Claſſica qui tremitis, Divos; ſat magnus in hoſtem

Augur adeſt enſis; pulchrumque & milite dignum
Auſpicium Latio, quod in armis dextera præſtat.
An, Corvine, ſedet, clauſum ſe Conſul inerti
Ut teneat vallo? Pœnus nunc occupet altos
Arretî muros, Corithi nunc diruat arcem?
Hinc Cluſina petat, poſtremo ad mœnia Romæ
Illæſus contendat iter? Deforme ſub armis
Vana ſuperſtitio eſt: Dea ſola in pectore virtus
Bellantûm viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumſtant, Trebiæ qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata juventus.
Nec mora: jam medio cœtu, ſigniſque ſub ipſis
Poſtrema aptabat nulli exorabilis arma.
Ære, atque æquorei tergo flavente juvenci
Caſſis erat munita viro, cui vertice ſurgens
Triplex criſta, jubas effundit crine Suevo:
Scylla ſuper, fracti contorquens pondera remi,
Inſtabat, ſævoſque canûm pandebat hiatus:
Nobile Gargævi ſpolium, quod rege ſuperbus
Boiorum cæſo capiti illacerabile victor
Aptârat, pugnaſque decus portabat in omnes.
Loricam induitur; tortos huic nexilis hamos
Ferro ſquama rudi, permixtoque aſperat auro.
Tum clypeum quatit, aſperſum quem cædibus olim
Celticus ornârat cruor, humentique ſub antro,
Ceu fetum lupa, permulcens puerilia membra,
Ingentem Aſſaraci cœlo nutribat alumnum.
Hinc enſem lateri, dextræque accommodat haſtam.
Stat ſonipes, vexatque ferox humentia frena,
Caucaſiam inſtratus virgato corpore tigrim:
Inde exceptus equo, quà dant anguſta viarum
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus implet.
Veſtrum opus eſt, veſtrumque decus, ſuffixa per Urbem
Pœni ferre ducis ſpectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis ſat erit caput. Aſpera quiſque
Hortamenta ſibi referat. Meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis jacet: at meus alta

Metitur ſtagna Eridani ſine funere natus.
Hæc ſibi quiſque: ſed eſt veſtrûm cui nulla doloris
Privati rabies, is verò ingentia ſumat
E medio, fodiant quæ magnas pectus in iras;
Perfractas Alpes, paſſamque infanda Saguntum,
Quoſque nefas vetiti tranſcendere nomen Iberi,
Tangere jam Thybrim. Nam dum vos augur, & extis
Quæſitæ fibræ, vanuſque moratur aruſpex,
Solùm jam ſupereſt Tarpeio imponere caſtra.
Turbidus hæc, viſoque arctis in millibus Afro
Bellatore jubas aptante: en, Orphite, munus,
Eſt, ait, hoc certare tuum: quis opima volenti
Dona Jovi portet feretro ſuſpenſa cruento?
Nam cur hæc aliâ pariatur gloria dextrâ?
Hinc prævectus equo, poſtquam inter prœlia notam
Accepit vocem, procul hinc te Martius, inquit,
Murrane, oſtendit clamor, videoque furentem
Jam Tyriâ te cæde: venit laus quanta! ſed, oro,
Hæc anguſta loci ferro patefacta relaxa.
Tum Soracte ſatum præſtantem corpore, & armis
Æquanum noſcens (patrio cui ritus in arvo,
Quum pius arcitenens accenſis gaudet acervis,
Exta ter innocuos læto portare per ignes,)
Sic in Apollineâ ſemper veſtigia prunâ
Inviolata teras, victorque vaporis, ad aras
Dona ſerenato referas ſollemnia Phœbo.
Concipe, ait, dignum fatis, Æquane, furorem,
Muneribuſque tuis: ſocio te cædis, & iræ,
Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem
Cinyphiæque globos dubitârim irrumpere turmæ.
Nec jam ultra monitus, & verba morantia Martem
Ferre valet, longo Æneadis quod flebitur ævo!
Increpuêre ſimul feralia claſſica ſignum,
Ac tuba terrificis fregit ſtridoribus auras.
Heu! dolor, heu! lacrymæ, nec tot poſt ſecula ſeræ;
Horreſco ut pendente malo, ceu ductor ad arma
Exciret Tyrius: latebroſis collibus Aſtur,

Et Libys, & tortâ Baliaris ſævus habenâ,
Erumpunt, multuſque Maces, Garamaſque, Nomaſque :
Tum, quo non alius venalem in prœlia dextram
Ocior attulerit, conductaque bella probârit,
Cantaber, & galeæ contemto tegmine Vaſco.
Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, ſimulque
Conſona vox urget, ſignum clamore viciſſim
Per colles Tyria circumfundente corona.
Avertêre Dei vultus, fatoque dederunt
Majori, non ſponte, locum. Stupet ipſe tyranni
Fortunam Libyci Mavors, disjectaque crinem
Illacrymat Venus, & Delum pervectus Apollo
Triſtem mærenti ſolatur pectine luctum.
Sola Appennini reſidens in vertice, diras
Exſpectat cædes immiti pectore Juno.
Primæ Picentûm rupto ceu turbine fuſa
Agmina, & Hannibalem ruere ut vidêre cohortes,
Invadunt ultro, & pœnas pro morte futurâ,
Turbato victore, petunt accenſa juventus :
Ac, velut erepto metuendi libera cœlo,
Manibus ipſa ſuis præſumta piacula mittit.
Funditur unanimo niſu, & concordibus auſis
Pilorum in Pœnos nimbus; fixoſque, repulſi,
Submittunt clypeos curvato pondere teli.
Acriùs hoc rurſum Libyes (præſentia ſævi
Exſtimulat ducis) hortantes ſe quiſque viciſſim
Incumbunt, preſſoque impellunt pectore pectus.
Ipſa facem quatiens, ac furvam ſanguine multo
Sparſa comam, medias acies Bellona pererrat.
Stridit tartareæ nigro ſub pectore Divæ
Letiferum murmur, feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes.
His iras adverſa fovent, cruduſque ruente
Fortunâ ſtimulus ſpem projeciſſe ſalutis.
Hos dexter Deus, & læto victoria vultu
Adridens acuit, Martiſque favore fruuntur.
Abreptus pulcro cædum Lateranus amore

Dum ſequitur dextram, in medios penetraverat hoſtes:
Quem poſtquam florens æquali Lentulus ævo
Conſpexit, nimium pugnæ, nimiumque cruoris
Infeſtas inter non æquo Marte catervas
Fata irritantem; niſu ſe concitat acri,
Immitemque Bagam, qui jam vicina ſerebat
Vulnera pugnantis tergo, velocior haſtâ
Occupat, & ſocium duris ſe caſibus addit.
Tunc alacres arma inglomerant, geminâque coruſci
Fronte micant, paribus fulgent capita ardua criſtis.
Actus in adverſos caſu (namque obvia ferre
Arma quis auderet? niſi quem Deus ima colentûm
Damnaſſet Stygiæ nocti) præfracta gerebat
Syrticus excelſo decurrens robora monte,
Et quatiens acer nodoſi pondera rami,
Flagrabat geminæ nequidquam cædis amore.
Non hîc Ægates, inſidaque litora nautis,
O juvenes, motumque novis ſine Marte procellis
Fortunam bello pelagus dabit: æquoris olim
Victores, mediâ ſit qualis diſcite terrâ
Bellator Libys, & meliori cedite regno.
Ac ſimul infeſto Lateranum pondere truncæ
Arboris urgebat jungens convitia pugnæ.
Lentulus huic frendens irâ: Traſymenus in altos
Aſcendet citiùs colles, quàm ſanguine roret
Iſte pio ramus: Subſidenſque ilia niſu
Conantis ſuſpenſa fodit: tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viſcera ſanguis.
Nec minùs accenſis in mutua funera dextris
Parte aliâ campi ſævit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium: Rullo ditiſſimus agri
Occumbis, generoſe Volux, nec clauſa repoſtis
Pondera theſauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore, & poſſeſſa mapalia ſoli
Profuerunt. Quid rapta juvant! quid gentibus auri
Nunquam exſtincta ſitis? modò, quem fortuna fovendo
Congeſtis opibus, doniſque referſit opimis,

Nudum tartareâ portabit navita cymbâ.
Juxta bellator juvenilibus Appius auſis
Pandebat campum cæde: atque ubi plurima virtus,
Nullique aſpirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Ibero,
Nequidquam extremæ longinquus cultor arenæ
Impetit os haſtâ, leviterque e corpore ſummo
Deguſtat cuſpis generoſum extrema cruorem.
Intonuêre minæ, violentaque lumina flammis
Exarsêre novis: furit, & diffulminat omnem
Obſtantûm turbam, & clauſum ſub caſſide vulnus
Martia commendat mananti ſanguine membra.
Tum verò aſpiceres pavitantem, & condere ſemet
Nitentem ſociis juvenem, ceu tigride cerva
Hircanâ quum preſſa tremit; vel territa pennas
Colligit accipitrem cernens in nube columba:
Aut dumis ſubit, albenti ſi ſenſit in æthrâ
Librantem niſus aquilam, lepus ore citato.
Enſe ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit; ac mutat ſucceſſu ſævior hoſtem.
Stabat fulgentem portans in bella bipennem
Cinyphius: ſocerique miſer Magonis inire
Optabat pugnam ante oculos, ſpe laudis, Iſalces;
Sidoniâ tumidus ſponsâ, vanoque ſuperbus
Fœdere promiſſæ poſt Dardana prœlia tædæ.
Huic immittit atrox violentas Appius iras,
Conantique gravem fronti librare ſecurim,
Altior inſurgens, galeam ſuper exigit ictum:
At fragilis valido conamine ſolvitur enſis
Ære in Cinyphio: nec diſpar ſortis Iſalces
Umbonem incerto deterſit futilis ictu.
Tum quod humo haud unquam valuiſſet tollere ſaxum,
Ni vires trux ira daret, contorquet anhelans
Appius, & lapſu reſupino in terga cadentem
Mole premit ſcopuli, perfractiſque oſſibus urget.
Vidit conjuncto miſcens certamina campo
Labentem ſocer, & lacrymæ ſub caſſide fuſæ

Cum gemitu, rapiduſque ruit: data fœdera nuper
Accendunt animos, exſpectatique nepotes.
Jamque aderat; clypeumque viri, atque immania membra
Luſtrabat viſu, propiorque a fronte coruſcæ
Lux galeæ ſævas paullum tardaverat iras.
Haud ſecus e ſpeculâ præceps delatus opaca
Subſidit campo, ſubmiſſos contrahit artus,
Quum vicina trucis conſpexit cornua tauri,
Quamvis longa fames ſtimulet, leo: nunc ferus altâ
Surgentes cervice toros, nunc torva ſub hirtâ
Lumina miratur fronte, ac jam ſigna moventem,
Et, ſparsâ, pugnas meditantem ſpectat, arenâ.
Hîc prior intorquens telum ſic Appius infit:
Si qua tibi pietas, ictum ne deſere fœdus,
Et generum comitare ſocer. Per tegmina velox
Cuncta, æriſque moras, lævo ſtetit haſta lacerto.
At contra, non dicta Libys, ſed fervidus haſtam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris:
Cæſo quam victor ſub mœnibus ille Sagunti
Abſtulerat Durio, ac ſpectatæ nobile pugnæ
Germano dederat portare in prœlia pignus.
Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris
Adjutum niſu, letalem pertulit ictum:
Exſangueſque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidêre manus. Jacet æquore nomen
Clarum Mæonio, atque Italæ pars magna ruinæ
Appius: intremuêre lacus; tortuſque refugit
Contractis Thraſymenus aquis: telum ore cruento
Exſpirans premit, atque admorſæ immurmurat haſtæ.
Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exſolvit pœnas, nulli non ſaucius hoſti.
Namque per adverſos, quà Luſitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum ſanguine cæſi
Signiferi, magnâ vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat ſigna ſuorum.
Sed furiata cohors, auſiſque accenſa ſuperbis,
Quodcumque ipſa manu geſtabat miſſile, quidquid

Præbebat tellus, ſparſis vix pervia telis,
Injecit pariter, plureſque in corpore nullo
Invenêre locum perfoſſis oſſibus haſtæ.
   Advolat interea fraterni vulneris irâ
Turbatus Libyæ ductor, viſoque cruore,
Num lateri cuſpis, num toto pondere telum
Sediſſet, fratremque amens, ſocioſque rogabat.
Utque metum leti procul, & leviora pavore
Cognovit, proprio tectum geſtamine præceps
Ex acie rapit, & tutis a turbine pugnæ
Conſtituit caſtris. Medicas hinc ociùs artes,
Et ſenioris opem Synhali vocat: ungere vulnus
Herbarum hic ſuccis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, & ſomnum tacto miſiſſe chelydro
Anteibat cunctos: nomenque erat inde per urbes,
Perque Parætoniæ celebratum litora Syrtis.
Ipſe olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo, morſuſque ferarum,
Telorumque graves ictus ſedare medendo.
Atque is deinde ſuo moriens, cœleſtia dona
Monſtrârat nato, natuſque hæredis honori
Tramiſit patrias artes: quem deinde ſequutus
Haud levior famâ Synhalus, Garamantica ſollers
Monſtrata augebat ſtudio, multâque vetuſtum
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum, proavita ferens leni medicamina dextrâ,
Ociùs intortos de more adſtrictus amictus,
Mulcebat lymphâ purgatum ſanguine vulnus.
   At Mago, exuvias ſecum, cæſique volutans
Hoſtis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, & caſum laude levabat:
Parce metu, germane: meis medicamina nulla
Adverſis majora feres: jacet Appius haſtâ
Ad manes pulſus noſtrâ. Si vita relinquat,
Sat nobis actum eſt; ſequar hoſtem lætus ad umbras.
   Quæ dum turbatos avertunt æquore campi
Ductores, valloque tenent; ex agmine Pœnum

Cedentem Conſul tumulo ſpeculatus ab alto,
Atque atram belli caſtris ſe condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite mæſto
Invadit cuneos, ſubitoque pavore relaxat
Jam rareſcentes acies: tum voce feroci
Poſcit equum, ac mediæ ruit in certamina vallis.
Sic ubi torrentem crepitanti grandine nimbum
Illidit terris, molitus Jupiter alto
Fulmina, nunc Alpes, nunc mixta Ceraunia cœlo
Intremuêre: ſimul tellus, & pontus, & æther,
Ipſaque commoto quatiuntur tartara mundo.
Incidit attonitis inopino turbine Pœnis
Haud ſecus improviſa lues, geliduſque ſub oſſa
Pervaſit miſeris conſpecti Conſulis horror.
It medius, ferroque ruens denſiſſima, latum
Pandit iter. Clamor vario diſcrimine vocum
Fert belli rabiem ad Superos, & ſidera pulſat.
Ceu pater Oceanus quum ſævâ Tethye Calpen
Herculeam ferit, atque exeſa in viſcera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis:
Dant gemitum ſcopuli, fractaſque in rupibus undas
Audit Tarteſſos latis diſtermina terris;
Audit non parvo diviſus gurgite Lixus.
Ante omnes jaculo tacitas fallente per auras
Occumbit Bogus, infauſtum qui primus ad amnem
Ticini rapidam in Rutulos contorſerat haſtam.
Ille ſibi longam Clotho, turbamque nepotum
Crediderat, vanis deceptus in alite ſignis:
Sed non augurio Parcarum impellere metas
Conceſſum cuiquam, ruit inter tela cruentis
Suſpiciens oculis cœlum, ſuperoſque repoſcit
Tempora promiſſæ mediâ jam morte ſenectæ.
Nec Pagaſo exſultare datur, ne impune relictum
Conſulis ante oculos vitâ ſpoliaſſe Libonem.
Laurigeris decus illud avis, navâque juventâ
Florebat: ſed Maſſylus ſucciderat enſis
Pubeſcente caput malâ, properoque virentes

Delêrat

Delêrat leto bellator barbarus annos.
Flaminium imploraſſe tamen jam morte ſupremâ
Haud fruſtra fuit: avulſa eſt nam protinus hoſti
Ore ſimul cervix; juvit punire feroci
Victorem exemplo, & monſtratum reddere letum.
Quis Deus, o Muſæ, paribus tot funera verbis
Evolvat? tantiſque umbris in carmine digna
Quis lamenta ferat? certantes laude cadendi
Primævos juvenes, mortiſque in limine cruda
Facta virûm, & fixis rabiem ſub pectora telis?
Sternitur alternus vaſtis concurſibus hoſtis:
Nec ſpoliare vacat, prædæque advertere mentem.
Urget amor cædum, clauſis dum detinet hoſtem
Fraternum caſtris vulnus, funditque ruitque
Nunc jaculis, nunc enſe: modò inter millia Conſul
Bellantûm conſpectus equo; modò Marte feroci
Ante aquilas, & ſigna pedes. Fluit impia rivis
Sanguineis vallis: tumulique, & concava ſaxa
Armorum ſonitus, flatuſque imitantur equorum.
Miſcebat campum, membrorum in prœlia portans
Celſius humano robur, viſaque paventes
Mole Gigantêi vertebat corporis alas
Othrys Marmarides: lati ſuper agmen utrumque
Ingens tollebant humeri caput; hirtaque torvæ
Frontis cæſaries, & crinibus æmula barba
Umbrabat rictus, ſqualore huic hiſpida diro
Et villoſa feris horrebant pectora ſætis.
Adſpirare viro, propioremque addere Martem
Haud viſum cuiquam. Laxo ceu belua campo
Inceſſebatur tutis ex agmine telis.
Tandem, veſanos palantûm in terga ferenti
Cum fremitu vultus, tacitâ per nubila pennâ
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina Conſul
Intorquet tergo jaculum, quod tegmine nudas
Irrumpit coſtas, hirtoque a pectore primum
Mucronem oſtendit. Rapidus convellere tentat

Quà naſci ferrum fulgenti cuſpide cernit;
Donec, abundanter defuſo ſanguine, late
Procubuit moriens, & telum pondere preſſit:
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, & nubem diſperſit in auras.
  Nec minor interea tumulis, ſylviſque fremebat
Diverſus Mavors, variâque per ardua pugnâ
Et ſaxa, & dumi rorantes cæde nitebant.
Exitium trepidis, letique, & ſtragis acerbæ
Cauſſa Sychæus erat: Murranum ille eminus haſtâ
Perculerat; quo non alius, quum bella ſilerent,
Dulciùs Oeagrios pulſabat pectine nervos.
Occubuit ſylvâ in magnâ, patrioſque ſub ipſo
Quæſivit montes leto, ac felicia Baccho
Æquana, & Zephyro Surrentum molle ſalubri.
Addiderat miſero comitem, pugnæque ferocis
Gaudebat triſti victor novitate Sychæus.
Palantes nam dum ſequitur, pervaſerat altam
In ſylvam, & priſcæ reclinis ab ictibus ulmi
Terga tuebatur trunco, fruſtraque relictos
Tauranus comites ſupremâ voce ciebat.
Tranſegit juvenem, ac perfoſſis incita membris
Hæſit in oppoſito cuſpis Sidonia ligno.
  Quid vobis? quænam ira Deûm, vel mente ſiniſtrâ
Quæ ſedit formido, viri? qui Marte relicto
Ramorum quæſiſtis opem: non æquus in artis
Nimirum rebus ſuaſor metus. Arguit aſper
Exitus eventu pravi conſulta timoris.
Annoſa excelſos tendebat in æthera ramos
Æſculus, umbroſum magnas ſuper ardua ſylvas
Nubibus inſertans altis caput, inſtar (aperto
Si ſtaret campo) nemoris, lateque tenebat
Frondoſi nigrâ tellurem roboris umbrâ.
  Par juxta quercus, longum molita per ævum
Vertice canenti proferre ſub aſtra cacumen,
Diffuſas patulo laxabat ſtipite frondes;
Umbrabatque comâ ſummi faſtigia montis:

Huc Hennêa cohors, Triquetris quam miſerat oris
Rex, Arethuſa, tuus, defendere neſcia morti
Dedecus, & mentem nimio mutata pavore,
Certatim ſeſe tulit, adſcendenſque viciſſim
Preſſit nutantes incerto pondere ramos.
Moxque alius ſuper, atque alius conſiſtere tuto
Dum certant, pars excuſſi; nam fragmine putri
Ramorum, & ſenio male fida fefellerat arbor:
Pars trepidi celſo inter tela cacumine pendent.
  Turbatos unâ properans conſumere peſte
Corripit æratam, jamdudum, in bella bipennem,
Depoſito clypeo mutatus tela, Sychæus.
Incumbunt ſociæ dextræ, magnoque fragore
Pulſa gemit, crebris ſuccumbens ictibus, arbos.
Fluctuat infelix concuſſo ſtipite turba:
Ceu Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos,
Fronde ſuper tremuli vix tota cacuminis hærens
Jactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multâ devicta ſecuri
Suffugium infelix miſeris, & inhoſpita quercus,
Eliſitque virûm ſpatioſâ membra ruinâ.
  Inde aliæ cladum facies: contermina cædi
Collucet, rapidoque involvitur æſculus igni.
Jamque inter frondes, arenti robore gliſcens
Vorticibus ſævis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammarum, & culmina torret.
Nec tela interea ceſſant: ſemuſta gementûm,
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.
Hæc inter miſeranda virûm certamina, Conſul
Ecce aderat volvens iram, exitiumque Sychæo:
At juvenis dubio tantæ diſcrimine pugnæ
Occupat eventum telo tentare priorem:
Cui medio leviter clypeo ſtetit æris in orâ
Cuſpis, & oppoſitas vetita eſt tramittere crates.
Sed non & Conſul miſſo concredere telo
Fortunam optatæ cædis parat, at latus enſe
Haurit; nec crudæ tardârunt tegmina parmæ.

Labitur infelix, atque oppetit ore cruento
Tellurem exſpirans: tum, diffundente per artus
Frigore ſe Stygio, manantem in viſcera mortem
Accipit, & longo componit lumina ſomno.
Atque ea dum variis permixtus triſtia Mavors
Caſibus alternat, jam caſtris Mago relictis,
Jam Libyæ ductor properantia ſigna citato
Raptabant curſu, & ceſſata reponere avebant
Tempora cæde virûm, ac multo penſare cruore.
It globus intorquens nigranti turbine nubem
Pulveris, & ſurgit ſublatis campus arenis:
Quàque ferens greſſum flectit veſtigia ductor
Undanti circum tempeſtas acta procellâ
Volvitur, atque altos operit caligine montes.
Occubuêre femur Fontanus, Buta canorum
Transfixi guttur, preſſoque e vulnere cuſpis
Proſpexit terga. Hunc triſtes luxêre Fregellæ
Multiplicem proavis, hunc mater Anagnia flevit.
Haud diſpar fortuna tibi, Lævine; ſed auſo
Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi
Tentas, ſed lectus par ad certamen Ithemon
Autololûm moderator erat, quem poplite cæſo
Dum ſpolias, gravis immiti cum turbine coſtas
Fraxinus irrupit, collapſaque membra ſub ictu
Hoſte ſuper fuſo ſubitâ cecidêre ruinâ.
Nec Sidicina cohors deſit. Viridaſius armat
Mille viros, nulli victus vel ponere caſtra,
Vel junxiſſe ratem, duroque reſolvere muros
Ariete, & in turrim ſubitos immittere pontes.
Quem poſtquam Libyæ ductor virtute feroci
Exſultare videt (namque illi vulnere præceps
Terga dabat levibus diffiſus Arauricus armis)
Acriùs hoc pulchro Mavorte accenſus in iram,
Et dignum ſeſe ratus in certamine ſævo
Comminus ire viro, referens e corpore telum
Advolat, & fodiens pectus; laudande laborum,
Quiſquis es, haud aliâ decuit te occumbere dextrâ.

Ad manes leti perfer decus. Itala gentis
Ni tibi origo foret, vitâ donatus abires.
Hinc Fadium petit, & veterem bellare Labicum,
Cui Siculis quondam terris congreſſus Amilcar
Clarum ſpectato dederat certamine nomen.
Immemor annorum, ſeniumque oblitus, in arma
Ille quidem crudà mente, & viridiſſimus iræ
Ibat : ſed vani frigentem in Marte ſenectam
Prodebant ictus : ſtipulâ crepitabat inani
Ignis iners, caſſamque dabat ſine robore flammam.
Quem poſtquam accepit patrio monſtrante ſuperbus
Armigero Pœnûm ductor, certamina primæ
Hic lue nunc, inquit, pugnæ : te notus Amilcar
Hac trahit ad Manes dextrà. Tum librat ab aure
Intorquens jaculum, & verſantem in vulnere ſeſe
Tranſigit. Extractâ fœdavit cuſpide ſanguis
Canitiem, & longos finivit morte labores.
Nec minus Herminium primis obtruncat in armis,
Aſſuetum, Thraſymene, tuos, prædantibus hamis,
Exhaurire lacus, patriæque alimenta ſenectæ
Ducere ſuſpenſo per ſtagna jacentia lino.
Interea exanimum mæſti ſuper arma Sychæum
Portabant Pœni, corpuſque in caſtra ferebant.
Quos ubi conſpexit triſti clamore ruentes
Ductor, præſago percuſſus pectora luctu,
Quinam, inquit, dolor, o ſocii, quemve ira Deorum,
Eripuit nobis? num te, dulcedine laudis
Flagrantem, & nimio primi Mavortis amore,
Atra, Sychæe, dies properato funere carpſit?
Utque, dato gemitu, lacrymæ aſſenſère ferentûm,
Et dictus pariter cædis mærentibus auctor;
Cerno, ait, adverſo pulchrum ſub pectore vulnus
Cuſpidis Iliacæ. Dignus Carthagine, dignus
Aſdrubale ad Manes ibis : nec te optima mater
Diſſimilem lugebit avis, Stygiâve ſub umbrâ
Degenerem cernens noſter vitabit Amilcar.
Sic mihi Flaminius, tam mæſti cauſa doloris,

Morte ſuâ minuat luctus ! hæc pompa ſequetur
Exſequias, ſeròque emptum volet impia Roma
Non violaſſe mei corpus mucrone Sychæi.
  Hæc memorans torquet fumantem ex ore vaporem,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur :
Ut multo accenſis fervore exuberat undis
Clauſus ubi exuſto liquor indignatur aheno.
Tum præceps ruit in medium, ſolumque, fatigat,
Flaminium inceſſens. Nec dicto ſegniùs ille
Bella capeſſebat, propiorque inſurgere Mavors
Cœperat, & campo junctus jam ſtabat uterque,
Quum ſubitus per ſaxa fragor, motique repente,
Horrendum ! colles, & ſumma cacumina totis
Intremuêre jugis : nutant in vertice ſylvæ
Pinifero, fractæque ruunt ſuper agmina rupes.
Immugit penitus convulſis ima cavernis
Diſſiliens tellus, nec parvos rumpit hiatus :
Atque umbras late Stygias immenſa vorago
Faucibus oſtendit patulis; maneſque profundi
Antiquum expavêre diem : lacus ater, in altos
Sublatus montes, & ſede excuſſus avitâ,
Lavit Tyrrhenas ignotâ adſpergine ſylvas.
Jamque eadem populos, magnorumque oppida regum
Tempeſtas, & dira lues ſtravitque, tulitque.
Ac ſuper hæc refugi pugnârunt montibus amnes,
Et retrò fluctus torſit mare. Monte relicto
Apenninicolæ fugêre ad litora Fauni.
  Pugnabat tamen, heu ! belli vecordia, miles
Jactatus titubante ſolo, tremebundaque tela,
Subductâ tellure, ruens, torquebat in hoſtem,
Donec pulſa vagos curſus ad litora vertit
Mentis inops, ſtagniſque illata eſt Daunia pubes.
Quîs Conſul, terga increpitans (nam, turbine motæ
Ablatus terræ, inciderat) quid deinde, quid, oro
Reſtat, io, profugis ? vos, en ! ad mœnia Romæ
Ducitis Hannibalem : vos in Tarpeia Tonantis
Tecta faces, ferrumque datis ! ſta, miles, & acres

Diſce ex me pugnas : vel ſi pugnare negatum,
Diſce mori : dabit exemplum non vile futuris
Flaminius ; ne terga Libys, ne Cantaber unquam
Conſulis adſpiciat. Solus, ſi tanta libido
Eſt vobis, rabieſque fugæ, tela omnia ſolus
Pectore conſumo, & moriens, fugiente per auras
Hac animâ, veſtras revocabo ad prœlia dextras.
Dumque ea commemorat, denſoſque obit obvius hoſtes,
Advolat ora ferus, mentemque Ducarius : acri
Nomen erat gentile viro ; fuſuſque catervis
Boiorum quondam in patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis : noſcenſque ſuperbi
Victoris vultus ; tune, inquit, maximus ille
Boiorum terror ? libet hoc cognoſcere telo
Corporis an tanti manet de vulnere ſanguis.
Nec vos pœniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput : noſtros hic curribus egit
Inſiſtens vinctos alta ad Capitolia patres.
Ultrix hora vocat. Pariter tunc undique fuſis
Obruitur telis, nimboque ruente per auras
Contectus, nulli dextrâ jactare reliquit
Flaminium cecidiſſe ſuâ : nec pugna perempto
Ulterior ductore fuit ; namque agmine denſo
Primores juvenum læva ob diſcrimina Martis
Infenſi Superis, dextriſque, & cernere Pœnum
Victorem plus morte rati, ſuper ocius omnes
Membra ducis, ſtratoſque artus certamine magno
Telaque, corporaque, & non fauſto Marte cruentas
Injecêre manus. Sic denſi cædis acervo
Ceu tumulo texêre virum. Tum, ſtrage per undas,
Per ſylvas ſparsâ, perque altam ſanguine vallem,
In medias fratre invectus comitante catervas
Cæſorum juvenum Pœnus ; quæ vulnera cernis ?
Quas mortes ? inquit. Premit omnis dextera ferrum,
Armatuſque jacet ſervans certamina miles.
Hos, en ! hos obitus, noſtræ ſpectate cohortes.

Fronte minæ durant, & ſtant in vultibus iræ.
En, vereor ne, quæ tantâ creat indole tellus
Magnanimos fecunda viros, huic fata dicârint
Imperium, atque ipſis devincat cladibus orbem.
Sic fatus ceſſit nocti; finemque dedêre
Cædibus, infuſæ, ſubducto ſole, tenebræ.

DE BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

Hinc quibus hæc belli, & pugnæ fortuna pepercit,
Elapſi furtim, diverſa per avia, cæcis
Conduntur tenebris, piceæ & caligine noctis.
Hos inter fugiens Serranus, vulnere tardus
Ad patris quondam comitem divertit, & ipſa
Tecta Mari armigeri pulſabat fida paterni :
Acceptuſque domo, recreatur paupere menſâ,
Infuſoque ſinit tractari vulnera ſucco.
Diſcit & inde Maro clari narrante parentis
Facta ; ſed & pœnam, quâ illum Carthago peremit
Ob ſanctam non æqua fidem, rapit aure dolenti.
At Fabium Patres, allatâ, ad munera belli,
Clade legunt. Hoſtis raptas agit undique prædas,
Et videt iratus belli monimenta prioris.

Jam, Tarteſſiaco quos ſolverat æquore, Titan,
In noctem diffuſus, equos jungebat Eoïs
Litoribus : primique novo Phaëtonte retecti
Seres lanigeris pectebant vellera lucis.
En, fœda ante oculos ſtrages, propiuſque patebat
Inſani Mavortis opus ! ſimul arma, virique,
Ac mixtus ſonipes, dextræque in funere cæſæ

Hærentes haſtis: paſſim clypeique, jubæque,
Atque artus trunci capitum, fractuſque jacebat
Oſſibus in duris enſis: nec cernere deerat
Fruſtra ſeminecûm quærentia lumina cœlum.
Tum ſpumans ſanie lacus, & fluitantia ſummo
Æternum tumulis orbata cadavera ponto.
Nec tamen adverſis ruerat tota Itala virtus.
Bruttius ingenti miſerandæ cædis acervo
Non æquum oſtentans confoſſo corpore Martem,
Extulerat vix triſte caput, truncoſque trahebat
Per ſtragem, nervis interlabentibus, artus,
Tenuis opum, non patre nitens, linguâve; ſed aſper
Enſe: nec e Volſcâ quiſquam vir gente redemit
Plus ævi, nec magnanimâ puer addere ſeſe
Pubeſcente genâ caſtris optârat; & acri
Flaminio ſpectatus erat, quum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.
Inde honor, ac ſacræ cuſtodia, Marte ſub omni,
Alitis: hinc cauſam nutrivit gloria leti.
Namque necis certus, captæ prohibere nequiret
Quum Pœnos aquilæ, poſtquam ſubſidere fata
Viderat, & magnâ pugnam inclinare ruinâ,
Occulere interdum, & terræ mandare parabat.
Sed, ſubitis victus telis, labentia membra
Proſtravit ſuper, atque injectâ morte tegebat.
Verùm ubi lux nocte e Stygiâ, miſeroque ſopore
Reddita, vicini de ſtrage cadaveris haſtâ
Erigitur, ſoloque vigens conamine, late
Stagnantem cæde, & facilem diſcedere terram
Enſe fodit, clauſamque aquilæ infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus æquat arenas.
Supremus feſſi tenues tum ceſſit in auras
Halitus, & magnam miſit ſub tartara mentem.
Juxta cernere erat, merito ſibi poſcere carmen
Virtutis ſacram rabiem. Lævinus, ab alto
Priverno, vitis Latiæ præſignis honore,
Exanimum Naſamona Tyren ſuper ipſe jacebat

Exanimus : non haſta viro, non enſis : in artis
Abſtulerat Fors arma; tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor : ore cruento
Pugnatum; ferrique vicem dens præbuit iræ.
Jam laceræ nares, fœdataque lumina morſu,
Jam truncum raptis caput auribus, ipſaque diris
Frons depaſta modis, & ſanguine abundat hiatus :
Nec ſatias, donec mandentia linqueret ora
Spiritus, & plenos rictus mors atra teneret.
 Talia dum præbet triſtis miracula virtus,
Diverſo interea fugientes ſaucia turba
Jactantur caſu, ſylviſque per avia cæcis
Ablati furtim, multo cum vulnere, ſolos
Per noctem metantur agros : ſonus omnis, & aura
Exterrent, pennâque levi commota volucris :
Non ſopor, aut menti requies : agit aſper acerbâ
Nunc Mago attonitos, nunc arduus Hannibal haſtâ.
 Serranus, clarum nomen, tua, Regule, proles,
Qui, longum ſemper famâ gliſcente per ævum,
Infidis ſervaſſe fidem memorabere Pœnis,
Flore nitens primo, patriis, heu! Punica bella
Auſpiciis ingreſſus erat; miſeramque parentem,
Et dulces triſti repetebat ſorte penates
Saucius. Haud illi comitum ſuper ullus, & atris
Vulneribus qui ferret opem : per devia, fractæ
Innitens haſtæ, furtoque ereptus opacæ
Noctis, iter tacitum Peruſina ferebat in arva :
Ac feſſus, parvi (quæcumque ibi fata darentur)
Limina pulſabat tecti, quum membra cubili
Evolvens non tarda Marus (vetus ille parentis
Miles, & haud ſurdâ tractârat prœlia famâ)
Procedit, renovata focis, & paupere Veſtâ
Lumina prætendens : utque ora agnovit, & ægrum
Vulneribus duris, ac (lamentabile viſu !)
Lapſantes fultum truncatâ cuſpide greſſus,
Funeſti rumore mali jam ſaucius aures :
 Quod ſcelus, o nimius vitæ, nimiuſque ferendis

Adverſis genitus cerno ? te, maxime, vidi,
Ductorum, quum captivo Carthaginis arcem
Terreres vultu, crimen, culpamque Tonantis
Occidere; atque hauſi, quem non Sidonia tecta
Expulerint, everſa, meo de corde, dolorem.
Eſtis ubi, en! iterum Superi ? dat pectora ferro
Regulus, ac ſtirpem tantæ perjura recidit
Surgentem Carthago domûs! inde ægra reponit
Membra toro: nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lymphâ,
Nunc mulcet ſuccis; ligat inde, ac vellera molli
Circumdat tactu, & torpentes mitigat artus.
Exin cura ſeni, triſtem depellere feſſo
Ore ſitim, & parcâ vires arceſſere mensâ.
Quæ poſtquam properata, ſopor ſua munera tandem
Applicat, & mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies, Marus inſtat vulneris æſtus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus ſenium, trepidâ pietate miniſtrat.
Hic juvenis mæſtos tollens ad ſidera vultus
Cum gemitu lacrymiſque ſimul: ſi culmina nondum
Tarpeia exoſus damnaſti ſceptra Quirini,
Extremas Italûm res, Auſoniamque ruentem
Adſpice, ait, genitor: tandemque adverte procellis
Æquos Iliacis oculos. Amiſimus Alpes,
Nec deinde adverſis modus eſt. Ticinus, & ater
Stragibus Eridanus, tuque inſignite tropæis
Sidoniis, Trebia, & tellus lacrymabilis Arni.
Sed quid ego hæc? gravior quanto vis ecce malorum!
Vidi creſcentes Thraſymeni cædibus undas,
Proſtratâque virûm mole: inter tela cadentem
Vidi Flaminium. Teſtor, mea numina, Manes,
Dignam me pœnæ tum nobilitate paternæ
Strage hoſtis quæſiſſe necem, ni triſtia letum
Ut quondam patri, nobis quoque fata negaſſent.
Cætera acerbantem queſtu lenire laborans
Affatur ſenior; patrio fortiſſime ritu

Quidquid id eſt duri, en, rerum inclinata feramus.
Talis lege Deûm clivoſo tramite vitæ
Per varios præceps caſus, rota volvitur ævi:
Sat tibi, ſat magna, & totum vulgata per orbem
Stant documenta domûs: ſacer ille, & numine nullo
Inferior, tuus ille parens, decora alta paravit
Reſtando adverſis: nec virtutem exuit ullam
Ante, reluctantes liquit quàm ſpiritus artus.
Vix puerile mihi tempus confecerat ætas,
Quum primo malas ſignabat Regulus ævo.
Acceſſi comes, atque omnes ſociavimus annos,
Donec Dîs Italæ viſum eſt exſtinguere lumen
Gentis, in egregio cujus ſibi pectore ſedem
Ceperat alma fides, mentemque amplexa tenebat.
Ille enſem nobis magnorum, hunc, inſtar honorum
Virtutiſque ergo dedit, &, ſordentia fumo
Quæ cernis nunc, frena; ſed eſt argenteus ollis
Fulgor: nec cuiquam Marus eſt poſt talia dona
Non prælatus eques. Verùm ſuperavit honores
Omnes haſta meos. Cui me libare Lyæi
Quòd cernis latices, dignum eſt cognoſcere cauſſam.
Turbidus arentes lento pede ſulcat arenas
Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limoſas extendere latiùs undas,
Et ſtagnante vado patulos involvere campos.
Hîc ſtudio laticum, quorum eſt haud prodiga tellus;
Per ripas læti ſævis conſedimus arvis.
Lucus iners juxta, Stygium, pallentibus umbris,
Servabat ſine ſole nemus, craſſuſque per auras
Halitus erumpens tætrum exſpirabat odorem;
Intus dira domus, curvoque immanis in antro
Sub terras ſpecus, & triſtes ſine luce tenebræ.
Horror mente redit: monſtrum exitiabile, & irâ
Telluris genitum, cui par vix viderit ætas
Ulla virûm; ſerpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam, & lucos habitabat Avernos:
Immenſi ingluviem ventris, gravidamque venenis

Alvum deprenſi ſatiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade ſolis
Armenta, & tactæ fœdâ gravitate per auras
Ac tabe afflatûs volucres. Semeſa jacebant
Oſſa ſolo informi: lateque repletus, & aſper
Vaſtatis gregibus, nigro ructabat in antro.
Iſque ubi ferventi concepta incendia paſtu
Gurgite mulcebat rapido, & ſpumantibus undis,
Nondum etiam toto demerſus corpore in amnem,
Jam caput adverſæ ponebat margine ripæ.
Imprudens tantæ peſtis gradiebar, Aquino
Apenninicolâ, atque Umbro comitatus Avente:
Scire nemus, pacemque loci explorare libebat.
  Jamque propinquantûm tacitus penetravit in artus
Horror, & occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, & Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti; trepidoſque & multa paventes
Arcano greſſus audemus credere luco.
Ecce e veſtibulo, primiſque e faucibus antri
Tartareus turbo, atque inſano ſævior Euro
Spiritus erumpit, vaſtoque e gutture fuſa
Tempeſtas oritur, mixtam ſtridore procellam
Cerbereo intorquens. Pavefacti clade viciſſim
Adſpicimus! reſonare ſolum, telluſque moveri,
Atque antrum ruere; & viſi procedere Manes!
Quantis armati cœlum petiêre Gigantes
Anguibus, aut quantus Lernæ laſſavit in undis
Amphitryoniadem ſerpens; qualiſque comantes
Auro ſervavit ramos Junonius anguis,
Tantus disjunctâ tellure ſub aſtra coruſcum
Extulit aſſurgens caput, atque in nubila primam
Diſperſit ſaniem, & cœlum fœdavit hiatu.
  Diffugimus, tenuemque metu conamur anheli
Tollere clamorem fruſtra: nam ſibila totum
Implebant nemus. At ſubitâ formidine cæcus,
Et facti damnandus Avens (ſed fata trahebant)
Antiquæ quercûs ingenti robore ſeſe

Occulit, infandum ſi poſſit fallere monſtrum.
Vix egomet credo : ſpiris cingentibus artè
Arboris abſtraxit molem, penituſque revulſam
Evertit fundo, & radicibus eruit imis.
Tum trepidum, ac ſocios extremâ voce cientem
Corripit, atque hauſtu ſorbens, & faucibus atris
(Vidi reſpiciens) obſcœnâ condidit alvo.
Infelix fluvio ſeſe, & torrentibus undis
Crediderat, celerique fugâ jam nabat Aquinus.
Hunc medio invaſit fluctu, ripæque relatos,
Heu ! genus infandum leti, depaſcitur artus.
Sic dirum nobis & lamentabile monſtrum
Effugiſſe datur. Quantùm mens ægra ſinebat
Adpropero greſſum, & ductori ſingula pando.
Ingemuit, caſus juvenum miſeratus acerbos.
Utque erat in pugnas, & Martem, & prœlia, & hoſtem
Igneus, & magna audendi flagrabat amore,
Ociùs arma rapi, & ſpectatum Marte ſub omni
Ire jubet campis equitem. Ruit ipſe citatum
Quadripedem plantâ fodiens, ſcutataque raptim
Conſequitur juſſo manus, & muralia portat
Balliſtas, tormenta, graves, ſuetamque movere
Excelſas turres immenſæ cuſpidis haſtam.
Jamque ubi feralem ſtrepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum perſultans ungula campum,
Percitus hinnitu ſerpens evolvitur antro,
Et Stygios æſtus fumanti exſibilat ore :
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis :
At nemus arrectæ & procera cacumina ſaltûs
Exſuperant criſtæ : trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque aſſultans æthera lambit.
Ut verò ſtrepuêre tubæ, conterritus alte
Immenſum attollit corpus, tergoque reſidens
Cætera ſinuatis glomerat ſub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit, rapideque reſolvens
Contortos orbes, derecto corpore totam
Extendit molem, ſubitòque propinquus in ora

Lato diſtantûm ſpatio venit : omnis anhelat
Attonitus ſerpentis equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros exſpirat naribus ignes.
Arduus ille ſuper tumidis cervicibus altum
Mittit utroque caput, trepidos inde incitus irâ
Nunc ſublime rapit, nunc vaſto pondere gaudet
Eliſiſſe premens : tum fractis oſſibus atram
Abſorbet ſaniem, &, tabo manante per ora,
Mutat hians hoſtem, ſemeſaque membra relinquit.
Cedebant jam ſigna retro, victaſque catervas
Longiùs avectas afflatûs peſte premebat,
Quum ductor, propere revocatam in prœlia turmam
Vocibus impellens: Serpentine, Itala pubes,
Terga damus, Libyciſque parem non eſſe fatemur
Anguibus Auſoniam ? ſi debellavit inertes
Halitus, ac viſo mens ægra effluxit hiatu,
Ibo alacer; ſoluſque manus componere monſtro
Sufficiam. Clamans hæc; atque interritus haſtam
Fulmineo volucrem torquet per inane lacerto:
Venit in adverſam non vano turbine frontem
Cuſpis, & haud paullum vires adjuta ruentis
Contra ardore feri, capiti tremebunda reſedit.
Clamor ad aſtra datur : voceſque repente profuſæ
Æthereas adiêre domos. Furit ilicet irâ
Terrigena, impatiens dare terga, novuſque dolori,
Et chalybem longo tum primùm paſſus in ævo.
Nec fruſtra rabidi, ſtimulante dolore, fuiſſet
Impetus, alato ni Regulus arte regendi
Inſtantem eluſiſſet equo, curſuque ſecutum
Cornipedis gyros flexi curvamine tergi,
Detortis lævam, celer effugiſſet, habenis.
At non, ſpectator, Marus inter talia ſegni
Torpebat dextrâ : mea tanto in corpore monſtri
Haſta ſecunda fuit. Jam jamque extrema triſulcâ
Lambebat linguâ feſſi certamine terga
Quadripedis : torſi telum, atque urgentia velox
In memet ſævi ſerpentis prœlia verto.

Hinc imitata cohors certatim ſpicula dextris
Congerit, alternaſque ferum diducit in iras,
Donec murali balliſta coercuit ictu.
Tum fractus demum vires : nec jam amplius ægrâ
Conſuetum ad niſus ſpinâ præſtante rigorem
Et ſolitum in nubes tolli caput, acriùs inſtat.
Jamque alvo penitus demerſa falarica ſedit,
Et geminum volucres lumen rapuêre ſagittæ :
Jam patulis vaſto ſub vulnere faucibus aër
Tabificam exſpirat ſaniem : ſpes ultima jamque
Ingentis caudæ, & jaculis, & pondere conti
Hæret humi, lapſoque tamen minitatur hiatu :
Donec tormentis, ſtridens, magnoque fragore
Diſcuſſit trabs acta caput : longoque reſolvens
Aggere ſe ripæ, tandem exhalavit in auras
Liventem nebulam fugientis ab ore veneni.
Erumpit triſti fluvio mugitus, & imis
Murmura fuſa vadis ; ſubitoque & lucus, & antrum,
Et reſonæ ſylvis ululârunt flebile ripæ.
Heu ! quantis luimus mox triſtia prœlia damnis !
Quantaque ſupplicia, & quales exhauſimus iras !
Nec tacuêre pii vates, famulumque ſororum
Naïadum, tepidâ quas Bagrada nutrit in undâ,
Nos violaſſe manu ſeris monuêre periclis.
Hæc tunc haſta decus nobis, pretiumque ſecundi
Vulneris, a veſtro, Serrane, tributa parente,
Princeps quæ ſacro bibit e ſerpente cruorem.
Jamdudum vultus lacrymis, atque ora rigabat
Serranus, medioque viri ſermone profatur.
Huic ſi vita duci noſtrum duraſſet in ævum,
Non Trebia infauſtas ſuperaſſet ſanguine ripas ;
Nec, Thraſymene, tuus premeret tot nomina gurges.
Tum ſenior, magnas, inquit, de ſanguine pœnas
Percepit Tyrio, & præſumta piacula mortis.
Nam, defecta viris, & opes attrita, ſupinas
Africa tendebat palmas, quum ſidere diro
Miſit Agenoreis ductorem animoſa Therapne.

Nulla viro ſpecies, decoriſque & frontis egenum
Corpus; in exiguis vigor (admirabile) membris
Vividus, & niſu magnos qui vinceret artus.
Jam Martem regere, atque aſtus adjungere ferro,
Et durus facilem per inhoſpita ducere vitam.
Haud iſti, quem nunc penes eſt ſollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o! triſtia nobis
Taygeta, hunc unum non duraſſetis opacis
Eurotæ ripis. Vidiſſem mœnia flammis
Phœniſſæ ruere, aut certe non horrida fata
Fleviſſem ducis: at, nullâ quos morte, nec igni
Exutus, ſervans portabo in tartara luctus.
Conſertæ campis acies, multuſque per arva
Fervebat Mavors; nec mens erat ulla ſine irâ.
Hîc inter medios memorandis Regulus auſis
Laxabat ferro campum, ac per tela ruebat,
Nec repetenda dabat letali vulnera dextrâ.
Sic ubi nigrantem torquens ſtridentibus Auſtris
Portat turbo globum, piceâque e nube ruinam
Pendentem terris pariter pontoque minatur;
Omnis & agricola, & nemoroſo vertice paſtor,
Et pelago trepidat ſubductis navita velis.
At fraudem nectens, ſocios ubi concava ſaxa
Claudebant, vertit, ſubito certamine, Graius;
Et dat terga celer fictâ formidine ductor.
Haud ſecus ac, ſtabulis procurans otia, paſtor
In foveam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos poſitæ balatibus agnæ.
Abripuit, traxitque virum fax mentis honeſtæ
Gloria, & incerti fallax fiducia Martis.
Non ſocios, comitumve manus, non arma ſequentûm
Reſpicere; inſano pugnæ tendebat amore
Jam ſolus: nubes ſubitò quum denſa Laconum
Saxoſis latebris intento ad prœlia circum
Funditur, & Pœna inſurgit vis ſæva virorum.
O diram Latio lucem, faſtiſque notandam!

Dedecus o Gradive tuum! tibi dextera, & urbi
Nata tuæ, triſti damnatur ſorte catenæ!
Haud unquam abſiſtam gemitu! te, Regule, vidit
Sidonius carcer! tuque huic ſat magna triumpho
Viſa es, Carthago, Superis! quæ pœna ſequetur
Digna ſatis tali pollutos Marte Laconas?
At nova Eliſſæi jurato fœdera Patres
Conſultant mandare duci, paciſque ſequeſtrem
Mittere poſcentes victam inter prœlia pubem,
Captivamque manum ductore rependere noſtro.
Nec mora: jam ſtabat primis in litoris undis
Navali propulſa ratis; jam nautica pubes
Aut ſylvis ſtringunt remos, aut abiete ſectâ
Tranſtra novant: his intortos aptare rudentes,
His ſtudium erecto componere carbaſa malo.
Unca locant prorâ curvati pondera ferri.
Ante omnes doctus pelagi, rectorque carinæ
Puppim aptat, clavumque Cothon: micat æreus altâ
Fulgor aquâ trifidi ſplendentis in æquore roſtri.
Tela ſimul variamque ferunt contra aſpera ponti
Rerum ad tempus opem. Mediæ ſtat margine puppis
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet ſonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat reſonantia cærula tonſis.
Poſtquam confectum nautis opus, horaque curſûs,
Atque armata ratis, ventoque dedêre profundum;
Omnis turba ruit, matres, puerique, ſeneſque:
Per medios cœtus trahit, atque inimica per ora
Spectandum fortuna ducem. Fert lumina contra
Pacatus frontem: qualis quum litora primùm
Attigit appulsâ rector Sidonia claſſe.
Acceſſi comes haud ipſo renuente, ratique
Impoſitus mæſtis ſocium me caſibus addo.
Illuviem, atque inopes menſas, durumque cubile,
Et certare malis urgentibus, hoſte putabat
Devicto majus; nec tam fugiſſe cavendo
Adverſa egregium, quàm perdomuiſſe ferendo.

Spes tamen una mihi (quanquam bene cognita & olim
Atrox illa fides) urbem, muroſque, domumque
Tangere ſi miſeris licuiſſet, corda moveri
Poſſe viro, & veſtro certe miteſcere fletu.
Claudebam ſub corde metus, lacrymaſque putabam
Eſſe viro, & noſtræ ſimilem inter triſtia mentem:
Quum tandem Patriæ Tiberino allabimur amni.
Servabam vultus ducis, ac prodentia ſenſum
Lumina, & obtutu perſtabam intentus eodem.
Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
Unum etiam in patriâ, ſævâque in Agenoris urbe,
Atque unum vidi pœnæ quoque tempore vultum.
Obvia captivo cunctis ſimul urbibus ibat
Auſonia, &, campum turbâ vincente, propinqui
Implentur colles; ſtrepit altis Albula ripis.
  Ipſi Pœnorum proceres, immitia corda,
Ad patrios certant cultus revocare, togæque
Addebatur honos: ſtetit, illacrymante Senatu,
Et matrum turbâ, juvenumque dolore profuſo,
Inter tot gemitus immobilis: aggere Conſul
Tendebat dextram, & patriâ veſtigia primus
Ponentem terrâ occurſu celebrabat amico.
Collegit greſſum; monituſque recedere Conſul
Nec ſummum violare decus: cingente ſuperbâ
Pœnorum turbâ, captivoque agmine ſeptus
Ibat, & invidiam cœlo, Diviſque ferebat.
  Ecce trahens geminum natorum Marcia pignus
Infelix nimiâ magni virtute mariti,
Squalentem crinem, & triſtis lacerabat amictus.
Agnoſcis ne diem? an teneris non hæſit in annis?
Atque ea poſtquam habitu juxta & velamine Pœno
Deformem aſpexit, fuſis ululatibus ægra
Labitur, & gelidos mortis color occupat artus.
Si qua Deis pietas, tales, Carthago, videre
Dent tibi Sidonias matres! Me voce quietâ
Affatus, jubet & veſtros, & conjugis unà

Arcere amplexus : patet impenetrabilis ille
Luctibus, & nunquam ſubmiſſus colla dolori.
Hic alto juvenis gemitu, lacrymiſque coortis,
Magne parens, inquit, quo majus numine nobis
Tarpeiâ nec in arce ſedet, ſi jura querelis
Sunt conceſſa piis, cur hoc matrique, mihique
Solamen, vel cur decus hoc, o dure ! negaſti,
Tangere ſacratos vultus, atque oſcula ab ore
Libaviſſe tuo ? dextram mihi prendere dextrâ
Non licitum ? leviora forent hæc vulnera quantùm
Si ferre ad Manes infixos mente daretur
Amplexus, venerande, tuos : ſed, vana recordor
Ni Mare, nam primo tunc hærebamus in ævo,
Humana major ſpecies erat : horrida cano
Vertice deſcendens ingentia colla tegebat
Cæſaries, frontique comâ ſqualente ſedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.
Nil poſthac oculis ſimile incidit. Excipit inde
Jam Marus, atque inhibens convellere vulnera queſtu,
Quid, quum præteritis inviſa penatibus, inquit,
Hoſpitia, & ſedes Pœnorum intravit acerbas ?
Adfixi clypei, curruſque, & ſpicula nota
Ædibus in parvis, Magno monimenta triumphi,
Pulſabant oculos : conjuxque in limine primo
Clamabat, quò fers greſſus ? non Pœnicus hîc eſt
Regule, quem fugias carcer. Veſtigia noſtri
Caſta tori ; domus & patrium ſine crimine ſervat
Inviolata larem. Semel hîc, iterumque quid, oro,
Pollutum eſt nobis ? prolem, gratante Senatu,
Et Patriâ, ſum enixa tibi. Tua, reſpice, ſedes
Hæc eſt, unde ingens humeris fulgentibus oſtro
Vidiſti Latios Conſul procedere faſces ;
Unde ire in Martem ; quò capta referre ſolebas,
Et victor mecum ſuſpendere poſtibus arma.
Non ego complexus, & ſanctæ fœdera tædæ
Conjugiumve peto. Patrios damnare penates

Abſiſte, ac natis fas duc concedere noctem.
Hos inter fletus junctus veſtigia Pœnis
Limine ſe cluſit Tyrio, queſtuſque reliquit.
Vixdum clara dies ſummâ luſtrabat in Œtâ
Herculei monimenta rogi, quum Conſul adire
Accirique jubet Libyas. Tum limina templi
Vidimus intrantem. Quæ conſultata Senatu,
Quaſve viri voces extremum Curia mærens
Audierit, placido nobis ipſe edidit ore.
Intulit ut greſſus, certatim voce, manuque
Ad ſolitam ſedem, & veſtigia nota vocabant:
Abnuit; antiquumque loci aſpernatus honorem eſt.
At circumfuſi non ſeciùs undique dextram
Prenſare, ac, Patriæ ductorem nomine tanto
Redderet, orabant: captivâ poſſe redemtum
Penſari turbâ; ac Tyrias tum juſtiùs arces
Arſuras dextrâ, fuerit quæ vincta catenis.
Tum palmas ſimul attollens, ac lumina cœlo;
Juſtitiæ rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi diva fides, Sarranaque Juno,
Quos reditûs teſtes juratâ mente vocavi,
Si mihi fas me digna loqui, Latioſque tueri
Voce focos; ibo ad Tyrios non ſegnior, inquit,
Stante fide reditûs, & ſalvo fœdere pœnæ.
Sic nobis rerum exitio deſiſtite honorem
Tendere. Tot bellis, totque annis fregimus ævum:
Nunc etiam vinclis, & longo carcere torpent
Captivo in ſenio vires. Fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro ceſſavit munere Martis
Regulus. Exſangui ſpectatis corpore nomen.
At non Carthago fraudum domus, inſcia quantùm
En, vobis reſtet, juvenes parat, aſpera ferro
Pectora, captivos noſtrâ penſare ſenectâ.
Ite dolos contra; genſque aſtu fallere læta
Diſcat, me capto, quantùm tibi, Roma, ſuperſit.
Nec verò placeat, niſi quæ de more parentûm
Pax erit. Expoſcunt Libyes, nobiſque dedêre

Hæc referendà, pari libeat ſi pendere bellum
Fœdere, & ex æquo geminas conſcribere leges.
Sed mihi ſit Stygios ante intraviſſe penates,
Talia quàm videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus Tyriæ ſeſe jam reddidit iræ,
Nec monitus ſpernente graves fidoſque Senatu,
Pœnorum dimiſſa cohors, quæ mæſta repulsâ,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Proſequitur vulgus Patres; ac planctibus ingens
Perſonat & luctu campus. Revocare libebat
Interdum, & juſto raptum retinere dolore.
At trepida, & ſubito ceu ſtans in funere, conjux
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum
Vociferans, celerem greſſum referebat ad undas:
Tollite me, Libyes, comitem pœnæque neciſque.
Hoc unum, conjux, uteri per pignora noſtri
Unum oro, liceat tecum quoſcunque ferentem
Terrarum pelagique pati, cœlique labores.
Non ego Amyclæum ductorem in prœlia miſi,
Nec noſtris tua ſunt circumdata colla catenis,
Cur uſque ad Pœnos miſeram fugis? accipe mecum
Hanc prolem: forſan duras Carthaginis iras
Flectemus lacrymis: aut ſi præcluſerit aures
Urbs inimica ſuas, eadem tunc hora manebit
Teque, tuoſque ſimul: vel ſi ſtat rumpere vitam,
In Patriâ moriamur: adeſt comes ultima fati.
Has inter voces, vinclis reſoluta moveri
Paullatim, & ripâ cœpit decedere puppis.
Tum verò infelix mentem furiata dolore
Exclamat, feſſas tendens ad ſidera palmas:
En, qui ſe jactat Libyæ, populiſque nefandis
Atque hoſti ſervare fidem! data fœdera nobis,
Ac promiſſa fides thalamis, ubi, perfide, nunc eſt?
Ultima vox duras hæc tunc penetravit ad aures:
Cætera percuſſi vetuerunt noſcere remi.
Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque juvante cavatâ,

Æquor, & immenſas curvâ trabe findimus undas.
Ludibrium necis, horreſcens, vis aſpera ponti
Obrueret, ſcopuliſque ratem furor improbus Euri
Frangeret, optabam : letum id commune fuiſſet:
Sed nos ad pœnam moderato flamine lenes
Vexerunt Zephyri, Tyrioque dedêre furori.
Infelix vidi, patriamque remiſſus in urbem
Narrator pœnæ durâ mercede reverti.
Nec tibi nunc ritus imitantem, iraſque ferarum
Pygmalionêam tentarem expromere gentem,
Si majus quidquam toto vidiſſet in orbe
Gens hominum, quàm quod veſtri veneranda parentis
Edidit exemplum virtus. Pudet addere queſtus
Suppliciis, quæ ſpectavi placido ore ferentem.
Tu quoque, care puer, dignum te ſanguine tanto
Fingere ne ceſſa, atque orientes comprime fletus.
Præfixo paribus ligno mucronibus omnes
Armantur laterum crates, denſuſque per artem
Texitur erecti, ſtantiſque ex ordine, ferri
Infelix ſtimulus; ſomniſque hac fraude negatis
Quocumque inflexum, producto tempore, torpor
Inclinavit iners, fodiunt ad viſcera corpus.
Abſiſte, o juvenis, lacrymis. Patientia cunctos
Hæc ſuperat currus. Longo revireſcet in ævo
Gloria, dum cœli ſedem, terraſque tenebit
Caſta fides: dum virtutis venerabile nomen,
Vivet; eritque dies, tua quo, dux inclyte, fata
Audire horrebunt a te calcata minores.
Hæc Marus, & mæſtâ refovebat vulnera curâ.
Interea, rapidas perfuſa cruoribus alas,
Sicut ſanguineâ Thraſymeni tinxerat undâ,
Vera ac ficta ſimul ſpargebat fama per Urbem.
Allia, & infandi Senones, captæque recurſat
Attonitis arcis facies. Excuſſit habenas
Luctificus pavor, & tempeſtas aucta timendo.
Hic raptim ruit in muros; vox horrida fertur,
Hoſtis adeſt, jaciuntque ſudes, & inania tela.

Aſt aliæ, laceris canentes crinibus, alta
Verrunt tecta Deûm, & ſeris poſt fata ſuorum
Sollicitant precibus. Requiem tenebræque, dieſque
Amiſère: jacent portis, ululante dolore,
Diſperiùm vulgus, remeantûmque ordine longo
Servat turba gradus: pendent ex ore loquentûm,
Nec lætis ſat certa fides, iterumque morantur
Orando; &, vultu interdum, ſine voce, precati,
Quod rogitant, audire pavent. Hinc fletus, ubi aures
Percuſſæ graviore malo: metus inde, negatum
Si ſcire, & dubius reſponſi nuntius hæſit.
Jamque ubi conſpectu redeuntûm viſa propinquo
Corpora, ſollicite læti funduntur, & ipſis
Oſcula vulneribus figunt, Superoſque fatigant.
  Hic inter trepidos, curæ venerandus, agebat
Serranum Marus: atque olim poſt fata mariti
Non egreſſa domum vitato Marcia cœtu,
Et lucem cauſſâ natorum paſſa, ruebat
In luctum ſimilem antiquo: turbata repente,
Agnoſcenſque Marum, Fidei comes inclyte magnæ
Hunc certe mihi reddis, ait. Leve vulnus? an alte
Uſque ad noſtra ferus penetravit viſcera mucro?
Quidquid id eſt, dum non vinctum Carthago catenis
Abripiat, pœnæque inſtauret monſtra paternæ,
Gratum eſt, o Superi! Quoties, heu! nate, petebam
Ne patrias iras, animoſque in prœlia ferres;
Neu te belligeri ſtimularet in arma parentis
Triſte decus. Nimiùm vivacis dura ſenectæ
Supplicia expendi. Quæſo, jam parcite, ſi qua
Numina pugnaſtis nobis. At cladis acerbæ
Diſcuſſâ ceu nube, Patres conquirere feſſis
Jam rebus meditantur opem, atque ad munera belli
Certatur, pulſuſque dolor graviore periclo.
  Maxima curarum, rectorem ponere caſtris
Cui Latium, & moles rerum quaſſata recumbat,
Spectante occaſum Patriâ. Jovis illa ruenti
Auſoniæ, atque Italis tempus protendere regnis

Cura fuit : nam Tyrrhenos, Pœnumque ſecundis
Albanâ ſurgens reſpexerat arce tumentem,
Qui ferre in muros victricia ſigna parabat.
Tum quaſſans caput, haud unquam tibi, Jupiter inquit,
O juvenis ! dederim portas tranſcindere Romæ,
Atque inferre pedem. Tyrrhenas ſternere valles
Cædibus, & ripas fluviorum exire Latino
Sanguine fas fuerit. Tarpeium adſcendere collem,
Muriſve adſpirare veto. Quater inde coruſcum
Contorſit dextrâ fulmen, quo tota reluxit
Mæonidum tellus, atramque per æthera volvens
Abrupto fregit cœlo ſuper agmina nubem.
Nec Pœnum avertiſſe ſatis : dat, numine magno,
Æneadis tandem gremio deponere tuto
Romuleam gentem, Fabioque ſalutis habenas
Credere ductori. Cui poſtquam tradita belli
Jura videt, non hunc, inquit, ſuperaverit unquam
Invidia, aut blando popularis gloria fuco :
Non aſtus fallax, non præda, aliuſve cupido.
Bellandi vetus, ac laudum, cladumque quietâ
Mente capax ; par ingenium, caſtriſque, togæque.
Sic genitor Divûm, recipitque ad ſidera greſſus.
Hic, circumſpectis nulli deprenſus in armis,
Laudatuſque Jovi Fabius, mirabile quantùm
Gaudebat reducem Patriæ adnumerare reverſus,
Duxerat egrediens quam ſecum in prœlia, pubem.
Nec membris quiſquam, natove pepercit amato
Acriùs ; aut vidit ſocium per bella cruorem
Triſtior : atque idem, perfuſus ſanguine victor
Hoſtili, plenis repetebat mœnia caſtris.
Stirpe genus clarum, cœloque adfinis origo.
Nam remeans longis olim Tirynthius oris,
Et triplicis monſtri famam, & ſpectacula captas
Mira boves hac, quà fulgent nunc mœnia Romæ
Egit ovans. Tunc Arcadius (ſic fama) locabat
Inter deſertos fundata Palatia dumos

Paupere ſub populo ductor; quum regia virgo
Hoſpite victa ſacro, Fabium de crimine læto
Procreat, & magni commiſcet ſeminis ortus
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.
Ter centum domus hæc Fabios armavit in hoſtem
Limine progreſſos uno; pulcherrima quorum
Cunctando Fabius ſuperavit facta, ducemque
Hannibalem æquando: tantus tunc, Pœne, fuiſti!
Dum ſe, perculſi, renovant in bella Latini,
Turbatus Jove, & exutâ ſpe mœnia Romæ
Pulſandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelſo ſummum quà vertice montis
Devexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis
Projecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et ſedet ingentem paſcens Mevania taurum,
Dona Jovi: tum Palladios ſe fundit in agros
Picenûm dites prædæ; atque, errantibus armis,
Quò ſpolia invitant transfert populantia ſigna;
Donec peſtiferos mitis Campania curſus
Tardavit, bellumque ſinu indefenſa recepit.
Hic, dum ſtagnoſi ſpectat templumque, domoſque
Literni ductor, variâ ſplendentia cernit
Picturâ belli patribus monimenta prioris
Exhauſti; nam porticibus ſignata manebant:
Quís inerat longus rerum & ſpectabilis ordo.
Primus bella truci ſuadebat Regulus ore;
Bella neganda, viro ſi noſcere fata daretur!
At princeps Pœnis indictâ more parentûm
Appius aſtabat pugnâ, lauroque revinctus
Juſtum Sarranâ ducebat cæde triumphum.
Æquoreum juxta decus, & navale tropæum
Roſtra gerens, niveâ ſurgebat mole columnâ:
Exuvias Marti, donumque Duilius, alto
Ante omnes merſâ Pœnorum claſſe, dicabat.
Cui nocturnus honos, funalia clara, ſacerque
Poſt epulas tibicen adeſt; caſtoſque penates
Inſignis læti repetebat murmure cantûs.

Cernit & extremos defuncti civis honores :
Scipio ductoris celebrabat funera Pœni,
Sardoâ victor terrâ. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis diſperſa per agmina pubem :
Inſtabat criſtâ fulgens, & terga premebat
Regulus : Autololes, Nomadeſque, & Maurus, & Hammon,
Et Garamas poſitis dedebant oppida telis.
Lentus arenoſo ſpumabat Bagrada campo
Vipereâ ſanie, turmiſque minantibus ultro
Pugnabat ſerpens, & cum duce bella gerebat.
Necnon projectum puppi, fruſtraque vocantem
Numina, Amyclæum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, & ſeras tibi, Regule, pœnas
Xanthippus digni pendebat in æquore leti.
Addiderant geminas medio conſurgere fluctu
Ægates; laceræ circum fragmenta videres
Claſſis, & adfuſos fluitare in gurgite Pœnos.
Poſſeſſor pelagi, pronâ Lutatius aurâ
Captivas puppes ad litora victor agebat.
Hoc, inter victos Legatus, in ordine Amilcar
Ductoris genitor, cunctarum ab imagine rerum
Totius in ſeſe vulgi converterat ora.
Sed pacis faciem, & pollutas fœderis aras,
Deceptumque Jovem, ac dictantes jura Latinos
Cernere erat. Strictas trepidâ cervice ſecures
Horrebant Libyes; ſubmiſſiſque ordine palmis
Orantes veniam jurabant irrita pacta.
Hæc Eryce e ſummo ſpectabat læta Dione.
Quæ poſtquam infeſto percenſuit omnia vultu
Adridens Pœnus, lentâ proclamat ab irâ.
Non leviora dabis noſtris inſcribere tectis
Acta meæ dextræ : captam, Carthago, Saguntum
Da ſpectare, ſimul ferro flammâque ruentem :
Perfodiant patres natorum membra; nec Alpes
Exiguus domitas capiet locus : ardua celſis
Perſultet juga victor equis, Garamaſque, Nomaſue,

Addes Ticini ſpumantes ſanguine ripas,
Et noſtrum Trebiam, & Thraſymeni litora Tuſcis
Clauſa cadaveribus : ruat ingens corpore & armis
Flaminius : fugiat Conſul manante cruore
Scipio, & ad ſocios nati cervice vehatur.
Hæc mitte in populos; & adhuc majora dabuntur.
Flagrantem effinges facibus, Carthago, Libyſſis
Romam, & dejectum Tarpeiâ rupe Tonantem.
Interea vos, ut dignum eſt, iſta, ociùs ite,
O juvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monimenta date, atque involvite flammis.



DE BELLO PUNICO

SECUNDO,

LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

ELECTUS dubiis dictator & ancora rebus,
Non facilis vinci Fabius virtute nec aſtu,
Mox Superis Romæ per templa indicit honores.
Ædibus & votis Divûm ſibi mitigat iram.
Exin Sidonium cautus contendit ad hoſtem,
Non commiſſurus pugnam, niſi Marte coacto.
Quem quum non aſtu ſolito, terrore nec ullo
Hannibal eliceret, Dauni tellure relictâ,
Clauditur in tumulis, a Dictatore, Falernis.
Hinc patriis ad ſacra Deis peragenda profectus
Præpoſuit caſtris, equitum, de more, magiſtrum.
Sed vetitum conferre manus : Fabio, tamen ille,
Abſente, in pugnam ruit : æquaturque vetanti.
Moxque erraſſe pudens, illi jus omne remiſit.

INTEREA trepidis Fabius ſpes unica rebus,
Ille quidem ſocios, atque ægram vulnere præceps
Auſoniam armabat; viridique ad dura laborum
Bellator ſenio jam caſtra movebat in hoſtem.
Sed mens humana major, nec tela, nec enſes,
Nec fortes ſpectabat equos. Tot millia contra

Pœnorum, invictumque ducem, tot in agmina ſolus
Ibat; & in ſeſe cuncta arma viroſque gerebat.
Ac ni ſacra ſeni vis, impreſſumque fuiſſet
Siſtere cunctando fortunam adverſa foventem,
Ultima Dardanii tranſiſſet nominis ætas.
Ille modum Superis in Punica caſtra favoris
Addidit; & Libyæ finem inter proſpera bella
Vincendi ſtatuit. Tumefactum cladibus ille
Heſperiis lento Pœnum moderamine luſit.
Summe ducum, qui regna iterum labentia Trojæ,
Et fluxas Latii res, Majorumque labores,
Qui Carmentis opes, & tecta Evandria ſervas,
Surge, age, & emerito ſacrum caput inſere cœlo.
At Libyæ ductor, poſtquam nova nomina lecto
Dictatore vigent, raptim mutata Latinis
Imperia haud fruſtra reputans, cognoſcere avebat
Quæ fortuna viro, quodnam decus; ultima feſſis
Ancora cur Fabius, quem poſt tot Roma procellas
Hannibali putet eſſe parem. Fervore carentes
Angebant anni, fraudique inaperta ſenectus.
Ociùs accitum captivo ex agmine poſcit
Progeniem, rituſque ducis, dextræque labores.
Cilnius, Arretî Tyrrhenis ortus in oris
Clarum nomen erat; ſed læva adduxerat hora
Ticini juvenem ripis, fuſuſque ruentis
Vulnere equi, Libycis præbebat colla catenis.
Hic ardens extrema malis, & rumpere vitam:
Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus conſulta, inquit. Tirynthia gens eſt:
Quam ſi fata tuis genuiſſent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Carthaginis arce videres.
Non ego te longâ ſerie per ſingula ducam;
Hoc ſat erit: noſces Fabios certamine ab uno.
Veientûm populi violatâ pace negabant
Acceptare jugum, ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum; Conſulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti: privataque caſtra Penates

Herculei implevêre : domo, mirabile ! ab unâ
Patricius junctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exſiluêre duces : quocumque liberet
Uno non pavidus rexiſſes bella magiſtro.
Sed, dirum egreſſis omen, ſcelerata minaci
Stridentis ſonitu tremuerunt limina portæ;
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invasêre hoſtem; numerarique aſpera virtus
Haud eſt paſſa viros, ac plures milite cædes.
Sæpe globo denſi, ſæpe & per devia paſſim
Diſperſi ſubiêre, vicis meritique labore
Æquato : nulli quiſquam virtute ſecundus
Ducere ter centum Tarpeia ad templa triumphos.
(Spes heu ! fallaces, oblitaque corda caducum
Mortali quodcumque datur) grex ille virorum,
Qui Fabiâ gente incolumi deforme putabat
Publica bella geri, pariter cecidêre Deorum
Invidiâ, ſubitis circumvenientibus armis.
Nec tamen occiſos eſt cur lætere. Superſunt
Quod tibi ſit Libyæque ſatis; certaverit unus
Ter centum dextris : tam vivida membra, laborque
Providus, & cautâ ſollertia tecta quiete.
Nec verò, calidi, nunc tu, cui ſanguinis ætas,
Foderis in pugnam velociùs ilia plantâ
Bellatoris equi, freniſque momorderis ora.
Quem cernens avidum leti poſt talia Pœnus,
Nequidquam noſtras demens, ait, elicis iras,
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum eſt : artâ ſerventur colla catenâ.
Hæc juvenis, Diviſque tumens, auſiſque ſecundis.
At Patres, Latiaſque nurus raptabat ad aras
Cura Deûm. Mæſto ſuffuſæ lumina vultu,
Femineus, matres, graditur chorus; ordine longo,
Junoni pallam, conceptaque vota dicabant.
Huc ades, o regina Deûm, gens caſta, precamur,
Et ferimus, digno quæcumque eſt nomine, turba
Auſonidum, pulchrumque, & acu ſubtemine fulvo

Quod noſtræ nevére manus venerabile donum.
Ac dum decreſcit matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit. Si pellere noſtris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro
Preſſa tibi variâ fulgebit gemma coronâ.
Nec non & proprio venerantur Pallada dono,
Phœbumque, armigerumque Deum, primamque Dionen.
Tanta adeò quum res trepidæ reverentia Divûm
Naſcitur! at raræ fumant felicibus aræ.
Dum Roma antiquos templis indicit honores,
Jam Fabius, tacito procedens agmine, & arte
Bellandi, lento ſimilis, præcluſerat omnes
Fortunæque, hoſtique vias. Diſcedere ſignis
Haud licitum: ſummumque decus, quo tollis ad aſtra
Imperii, Romane, caput, parere docebat.
Verùm ubi prima ſatis conſpecta in montibus altis
Signa procul, fulſitque novis exercitus armis,
Arrectæ ſpes Sidoniæ; fervetque ſecundis
Fortunæ juvenis. Vincendi ſola videtur,
Quòd nondum ſteterint acies, mora: pergite, clamat:
Ite citi; ruite ad portas; propellite vallum
Pectoribus. Quantùm campi diſtamus, ad umbras
Tantùm hoſti ſupereſt. Reſides ad bella vocantur,
Quís pudeat certare, ſenes: quodcumque videtis,
Hoc reliquum eſt, primo damnatum, ut inutile, bello.
En ubi nunc Gracchi, atque ubi nunc ſunt fulmina gentis
Scipiadæ? pulſi Auſoniâ non ante paventem
Dimisêre fugam, quàm terror ad ultima mundi
Oceanumque tulit: profugus nunc errat uterque
Nomina noſtra tremens, & ripas ſervat Iberi.
Eſt etiam cur Flaminio mihi gloria cæſo
Creverit, & titulis libeat cur figere noſtris
Crudum Marte viri nomen. Quot demere noſter
Huic annos Fabio gladius valet? at tamen audet:
Audeat. Haud ultra ſaxo ſpectetur in armis.

Talia vociferans volucri rapit agmina curſu,
Ac, prævectus equo, nunc dextrâ provocat hoſtem,
Nunc voce increpitat, miſsâ nunc eminus haſtâ
Fertur ovans, pugnæque agitat ſimulacra futuræ.
Ut Tethydis proles Phrygiis vulcania campis
Arma tulit, clypeo amplexus terramque polumque,
Maternumque fretum, totumque in imagine mundum.
Caſſarum ſedet irarum ſpectator, & alti
Celſus colle jugi domat exſultantia corda,
Infractaſque minas dilato Marte fatigat
Sollers cunctandi Fabius. Ceu nocte ſub atrâ
Munitis paſtor ſtabulis per ovilia cluſum
Impavidus ſomni ſervat pecus: effera ſævit,
Atque impaſta truces ululatus turba luporum
Exercet, morſuque quatit reſtantia clauſtra.
Irritus incœpti, movet inde, atque Apula tardo
Arva Libys paſſu legit, ac nunc valle reſidit
Conditus occultâ, ſi præcipitare ſequentem,
Atque inopinatâ detur circumdare fraude:
Nunc nocturna parat cæcæ, celantibus umbris,
Furta viæ; retroque abitum, fictoſque timores
Aſſimulat: nunc caſtra citus deſerta relictâ
Oſtentat prædâ, atque invitat prodigus hoſtem.
Qualis Mæoniâ paſſim Mæandrus in orâ,
Quum ſibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.
Nulla vacant incœpta dolis, ſimul omnia verſat,
Miſcetque exacuens varia ad conamina mentem.
Sicut aquæ ſplendor radiatus lampade ſolis
Diſſultat per tecta, vagâ ſub imagine vibrans
Luminis, & tremulâ laquearia verberat umbrâ.
Jamque dolore furens, ita ſecum immurmurat, iræ:
Obvia ſi primus nobis hic tela tuliſſet,
Nulli amnem Trebiæ, & Thraſymeni nomina nulli
Lugerent Itali. Nunquam Phaëtontius amnis
Sanguineâ pontum turbaſſet decolor undâ.
Inventum, dum ſe cohibet, terimurque ſedendo,
Vincendi genus. En quoties, velut obvius iret,

Diſcinxit ratione dolos, fraudeſque reſolvit!
Hæc ſecum, mediam ſomni quum buccina noctem
Divideret; jamque, excubias ſortitus iniquas,
Tertius abruptâ vigil iret ad arma quiete.
Vertit iter, Daunique retro tellure relictâ
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic verò, intravit poſtquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, & numquam tellus mentita colono,)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis.
Haud fas, Bacche, tuos tacitum tramittere honores.
Quanquam magna incœpta vocant, memorabere, ſacri
Largitor laticis, gravidæ cui nectare vites
Nulli dant prælis nomen præferre Falernis.
Maſſica ſulcabat meliore Falernus in ævo
Enſibus ignotis ſenior juga: pampinus umbras
Nondum uvâ virides nudo texebat in arvo:
Pocula nec nôrant ſuccis mulcere Lyæi,
Fonte ſitim, & purâ ſoliti defendere lymphâ.
Attulit hoſpitio, pergentem ad litora Calpes,
Extremumque diem, pes dexter & hora Lyæum.
Nec pigitum parvoſque lares, humiliſque ſubire
Limina Cœlicolam tecti. Cepêre volentem
Fumoſi poſtes, & ritu pauperis ævi
Ante focos menſæ: lætus nec ſenſerat hoſpes
Adveniſſe Deum; ſed enim de more parentûm
Grato curſabat ſtudio, inſtabatque ſenectæ:
Donec opes feſtas puris nunc poma caniſtris
Compoſuit, nunc irriguis citus extulit hortis
Rorantes humore dapes. Tum lacte, faviſque
Diſtinxit dulces epulas, nulloque cruore
Pollutâ caſtus menſâ, cerealia dona
Adtulit, ac primum Veſtæ deterſit honorem
Undique, & in mediam jecit libamina flammam.
Deeſſe tuos latices, hac ſedulitate ſenili
Captus, Iacche, vetas. Subitò, mirabile dictu!
Fagina pampineo ſpumârunt pocula ſucco,

Pauperis hoſpitii pretium : viliſque rubenti
Fluxit mulctra mero, & quercu in cratera cavatâ
Dulcis odoratis humor ſudavit ab uvis.
En cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, ſed olim
Viticolæ nomen pervulgatura Falerni,
Munera : & haud ultra latuit Deus. Inde nitentem
Lumine purpureo frontem cinxêre Corymbi,
Et fuſæ per colla comæ, dextrâque pependit
Cantharus, ac vitis, Thyrſo delapſa virenti,
Feſtas Niſæo redimivit palmite menſas.
Nec facilis læto certaſſe, Falerne, ſapori,
Poſtquam iterata tibi ſunt pocula, jam pede riſum,
Jam linguâ titubante moves, patrique Lyæo
Tempora quaſſatus, grates & præmia digna
Vix intellectis conaris reddere verbis,
Donec compoſuit luctantia lumina ſomnus,
Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hîc, ubi primo
Ungula diſperſit rores Phaëtontia Phœbo,
Vitiferis late florebat Maſſicus arvis
Miratus nemora, & liventes ſole racemos.
Id montis decus, atque ex illo tempore dives
Tmolus, & ambroſiis Ariuſia pocula ſuccis,
Ac Methymna ferox lacubus ceſsêre Falernis.
Hæc tum vaſta dabat, terriſque infeſtus agebat
Hannibal, & ſicci ſtimulabant ſanguinis enſes,
Ludificante ducem Fabio. Jamque improba caſtris
Auſoniis vota, & pugnandi prava libido
Gliſcebat : proni decurrere monte parabant.
Da famæ, da, Muſa, virum, cui vincere bina
Conceſſum caſtra, & geminos domitare furores.
Fervida ſi nobis corda abruptumque putaſſent
Ingenium Patres, & ſi clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum,
Et deplorati mandaſſent Martis habenas.
Stat penſata diu belli ſententia, vincam
Servare invitos, urgenteſque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidiſſe licebit.

Si lucis piget, ac ſupremis eſſe cupido eſt
Nominis Auſonii, tædetque in tempore tali
Nullum clade novâ, claræque fragore ruinæ
Inſignem feciſſe locum, revocandus ab atris
Flaminius vobis eſt ſedibus. Ille ruendi,
Jam dudum properans, ſignum, auſpiciumque dediſſet.
An nondum præceps, vicinaque fata videtis?
Una, ut debellet, ſatis eſt victoria Pœno.
State, viri, & ſentite ducem. Quum optabile tempus
Depoſcet dextras, tunc iſta ferocia dicta
Æquentur factis. Non eſt, mihi credite, non eſt
Arduus in pugnas ferri labor: una recluſis
Omnes jam portis in campum effuderit hora:
Magnum illud, ſoliſque datum quos mitis euntes
Jupiter adſpexit, magnum eſt ex hoſte reverti.
Fortunæ Libys incumbit, flatuque ſecundo
Fidit agens puppim. Dum deſinat aura, ſinuſque
Deſtituat tumidos ſubducto flamine ventus,
In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni
Amplexu fortuna fovet. Jam copia quanto
Artior eſt nullo Tyriis certamine! quantùm
Detritum eſt famæ! quin, inter cætera, noſtrâ
Haud laude afuerit, modò qui.. ſed parcere dictis
Sit melius. Jam vos acies & prœlia & hoſtem
Poſcitis? o maneat, Superi, fiducia talis!
Interea, excluſâ maioris ſorte pericli,
Me ſolum, quæſo, toti me opponite bello.
His dictis fractus furor, & rabida arma quiêrunt.
Ut quum turbatis placidum caput extulit undis
Neptunus, totumque videt, totoque videtur
Regnator ponto; ſævi fera murmura venti
Dimittunt, nullaſque movent in frontibus alas,
Tum ſenſim infuſâ tranquilla per æquora pace
Languentes tacito lucent in litore fluctus.
Senſit cura ſagax Pœni, fraudiſque veneno
Aggreditur mentes. Pauca atque hæc ruris aviti
Jugera, nec multis Fabius vertebat aratris;

Maſſicus uviferis addebat nomina glebis :
Hinc peſtem placitum moliri, & ſpargere cauſſas
In caſtra ambiguas. Ferro flammiſque pepercit,
Suſpectamque loco pacem dedit, arte malignâ :
Ceu clandeſtino traheretur fœdere bellum.
Intellectus erat Fabio, Tyrioſque videbat
Dictator ſævire dolos : at non vacat agri
Invidiam gladios inter lituoſque timere,
Et dubiâ morſus famæ depellere pugnâ,
Donec reptantem, & nequidquam ſæpe trahendo
Huc illuc caſtra, & ſcrutantem prœlia Pœnum,
Quà nemoroſa juga, & ſcopuloſi vertice colles
Exſurgunt, clauſit, ſparsâ ad divortia turmâ.
Hinc Læſtrygoniæ ſaxoſo monte premebant
A tergo rupes; undoſis ſqualida terris
Hinc Literna palus : nec ferri aut militis uſum
Poſcebat regio, ſeptos ſed fraude locorum
Arta fames, pœnas miſeræ exactura Sagunti,
Urgebat; finiſque aderat Carthaginis armis.
Cuncta per & terras, & lati ſtagna profundi
Condiderat ſomnus; poſitoque labore dierum
Pacem nocte datam mortalibus orbis agebat.
At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigileſque metus haurire ſinebant
Dona ſoporiferæ noctis : nam membra cubili
Erigit, & fulvi circumdat pelle leonis,
Quâ ſuper inſtratos projectus gramine campi
Preſſerat ante toros. Tunc ad tentoria fratris
Fert greſſus vicina citos : nec degener ille
Belligeri ritûs, taurino membra jacebat
Effultus tergo, & mulcebat triſtia ſomno.
Haud procul haſta viri terræ defixa propinquæ,
Et dira e ſummâ pendebat cuſpide caſſis :
At clypeus circa, loricaque, & enſis, & arcus,
Et telum Baliare, ſimul tellure quieſcunt.
Juxta lecta manus, juvenes in Marte probati;
Et ſonipes ſtrato carpebat gramina dorſo.

Ut pepulêre levem intrantis veſtigia ſomnum,
Heus! inquit, (pariterque manus ad tela ferebat.)
Quæ te cura vigil feſſum, germane, fatigat?
Ac jam conſtiterat, ſocioſque in ceſpite fuſos
Incuſsâ revocat caſtrorum ad munera plantâ.
Cui Libyæ ductor: Fabius me, noctibus ægris,
In curas Fabius nos excitat: illa ſenectus
Heu! fatis, quæ ſola meis currentibus obſtat.
Cernis ut armatâ circumfundare coronâ,
Et vallet clauſo collectus miles in orbe.
Verùm age (nunc quando res artæ) percipe porrò
Quæ meditata mihi. Latos correpta per agros
Armenta aſſueto belli de more ſequuntur.
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos:
Admotus quum fervorem diſperſerit ignis,
Ut paſſim exſultent ſtimulante dolore juvenci,
Et vaga per colles cervice incendia jactent.
Tum terrore novo trepidus laxabit iniquas
Cuſtos excubias, majoraque, nocte, timebit.
Si cordi conſulta (moras extrema recuſant)
Accingamur, ait. Gemino tentoria greſſu
Inde petunt. Ingens clypeo cervice repoſtâ
Inter equos, interque viros, interque jacebat
Capta manu ſpolia, & rorantia cæde Maraxes:
Ac dirum in ſomno, ceu bella capeſſeret, amens
Clamorem tum forte dabat; dextrâque tremente
Arma toro, & notum quærebat fervidus enſem.
Huic Mago, inversâ quatiens ut diſpulit haſtâ
Bellantem ſomnum: tenebris, fortiſſime ductor,
Iras compeſce, atque in lucem prœlia differ.
Ad fraudem, occultamque fugam, tutoſque receptus
Nunc nocte utendum eſt. Arentes nectere frondes
Cornibus, & latis accenſa immittere ſylvis
Armenta, oppoſiti reſerent quo clauſtra manipli,
Germanus parat, atque obſeſſa evellere caſtra.
Emergamus; & hic Fabio perſuadeat aſtus

Non certare dolis. Nihil hinc cunctante, ſed acris
Incœpti læto juvene, ad tentoria Acherræ
Feſtinant, cui parca quies, minimumque ſoporis;
Nec notum ſomno noctes æquare: feroci
Pervigil inſervibat equo, feſſumque levabat
Tractando, & frenis ora exagitata fovebat.
At ſocii renovant tela, arentemque cruorem
Ferro detergent, & dant mucronibus iras.
 Quid fortuna loci poſcat, quod tempus, & ipſi
Quænam agitent, pandunt; & cœptis ire miniſtrum
Haud ſegnem hortantur. Diſcurrit teſſera caſtris,
Intentique docent quæ ſint properanda, monentque
Quiſque ſuos: inſtat trepidis, ſtimulatque ruentes
Navus abire timor, dum cæca ſilentia, dumque
Majores umbræ. Rapidâ jam ſubdita peſte
Virgulta; atque altis ſurgunt e cornibus ignes.
 Hîc verò ut, gliſcente malo, & quaſſantibus ægra
Armentis capita, adjutæ pingueſcere flammæ
Cœpêre, & vincens fumos erumpere vertex,
Per colles, dumoſque (lues agit atra), per altos
Saxoſi ſcopulos montis lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque obſeſſis naribus igni
Luctantur fruſtra rabidi mugire juvenci.
Per juga, per valles errat vulcania peſtis,
Nuſquam ſtante malo; vicinaque litora fulgent.
Quàm multa adfixus cœlo ſub nocte ſerenâ,
Fluctibus e mediis ſulcator navita ponti
Aſtra videt: quàm multa videt, fervoribus atris
Quum Calabros urunt ad pinguia pabula ſaltus,
Vertice Gargani reſidens incendia paſtor.
 At facie ſubitâ volitantûm in montibus altis
Flammarum, quîs tunc cecidit cuſtodia ſorti
Horrere, atque ipſos nullo ſpargente vagari
Credere, & indomitos paſci ſub collibus, ignes.
Cœlone exciderint, & magnâ fulmina dextrâ
Torſerit omnipotens, an cæcis rupta cavernis
Fuderit egeſtas accenſo ſulfure flammas

Infelix tellus, mediâ in formidine quærunt.
Jamque abeunt: fauceſque viæ citus occupat armis
Pœnus, & in patulos exſultans emicat agros.
Huc tamen uſque vigil proceſſerat arte regendi
Dictator, Trebiam & Tuſci poſt ſtagna profundi
Eſſet ut Hannibali Fabium, Romanaque tela
Evaſiſſe ſatis. Quin & veſtigia pulſi,
Et greſſus premeret caſtris, ni ſacra vocarent
Ad patrios veneranda Deos. Tum verſus ad Urbem
Alloquitur juvenem, cui mos tramittere ſigna,
Et belli ſummam, primaſque jubebat habenas;
Atque his præformat dictis, fingitque monendo.
Si factis nondum, Minuci, te cauta probare
Erudiit fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidiſti clauſum Hannibalem: nil miles & alæ
Juvére, aut denſis legio conferta maniplis.
Teſtor te, ſolus clauſi; nec deinde morabor:
Dîs ſine me libare dapem, & ſollemnia ferre.
Tunc iterum, atque iterum vinctum vel montibus altis,
Amnibus aut rapidis (modò pugnâ abſiſtite) tradam.
Interea, crede experto, non fallimus; ægris
Nil moviſſe ſalus rebus. Sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, proſternere ferro
Hoſtem; ſed Fabio ſit vos ſervaſſe triumphus.
Plena tibi caſtra, atque intactus vulnere miles
Creditur: hos nobis (erit hæc ſat gloria) redde.
Jam cernes Libycum hunc vallo aſſultare leonem:
Jam prædas offerre tibi; jam vertere terga,
Reſpectantem adeò, atque iras cum fraude coquentem.
Claude, oro, caſtra; & cunctas ſpes eripe pugnæ.
Hæc monuiſſe ſatis: ſed ſi compeſcere corda
Non datur oranti, magno te jure pioque
Dictator capere arma veto. Sic caſtra relinquens
Vallârat monitis, ac ſe referebat ad Urbem.

Ecce autem flatu claſſis Phœniſſa ſecundo
Litora Caietæ, Læſtrygonioſque receſſus
Sulcabat roſtris, portuſque intrabat apertos,
Ac tortus multo ſpumabat remige pontus;
Quum trepidæ fremitu vitreis e ſedibus antri
Æquoreæ pelago ſimul emersêre ſorores,
Ac poſſeſſa vident infeſtis litora proris.
Tum magno perculſa metu Nerëia turba
Attonitæ propere refluunt ad litora nota,
Teleboûm medio ſurgunt quà regna profundo,
Pumiceæque procul ſedes. Immanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac ſpumea late
Cautibus objectis rejectat cærula, vates.
Is poſtquam (ſat gnarus enim rerumque metûſque)
Per varias luſit formas, & terruit atri
Serpentis ſquamis, horrendaque ſibila torſit,
Aut fremuit torvo mutatus membra leone,
Dicite, ait, quæ cauſſa viæ? quiſve ora repente
Pervaſit pallor? cur ſcire futura libido?
Ad quæ Cymothoe, nympharum maxima natu
Italidûm; noſti noſtros, præſage, timores.
Quid Tyriæ claſſes, ereptaque litora nobis
Portendunt? num migrantur Rhœtëia regna
In Libyam Superis? aut hos Sarranus habebit
Navita jam portus? patriâ num ſede fugatæ
Atlantem, & Calpes extrema habitabimus antra?
Tum ſic, involvens repetita exordia retro,
Incipit ambiguus vates, reſeratque futura:
Laomedontêus Phrygiâ quum ſedit in Ide
Paſtor, &, errantes dumoſa per avia tauros
Argutâ revocans ad roſcida paſcua cannâ,
Audivit ſacræ lentus certamina formæ;
Tum matris currûs niveos agitabat olores,
Tempora ſollicitus litis ſervaſſe, Cupido.
Parvulus ex humero corytos, & aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monſtrabat gravidam telis ſe ferre pharetram.

Aſt alius niveà comebat fronte capillos
Purpureos, alius veſtis religabat amictum,
Quum ſic ſuſpirans roſeo Venus ore decoros
Alloquitur natos; Teſtis certiſſima veſtræ
Ecce dies pietatis adeſt! quis credere ſalvis
Hoc auſit vobis? de formâ atque ore (quid ultra
Jam ſupereſt rerum!) certat Venus. Omnia parvis
Si mea tela dedi blando medicata veneno,
Si veſter, cœlo ac terris qui fœdera ſancit,
Stat ſupplex, quum vultis, avus, victoria noſtra
Cypron Idumæas referat de Pallade palmas;
De Junone Paphos centum mihi fumet in aris.
Dumque hæc aligeris inſtat Cythereâ, ſonabat
Omne nemus gradiente Deâ. Jam bellica virgo,
Ægide depoſitâ, atque aſſuetum caſſide crinem
Involvi tum comta tamen, pacemque ſerenis
Condiſcens oculis, ibat; lucoque ferebat
Prædicto ſacræ veſtigia concita plantæ.
Parte aliâ intrabat juſſis Saturnia ſylvis,
Judicium Phrygis, & faſtus paſtoris, & Iden,
Poſt fratris latura toros: poſtrema nitenti
Adfulſit vultu ridens Venus. Omnia circa
Et nemora, & penitus frondoſis rupibus antra
Spirantem ſacro traxerunt vertice odorem.
Nec judex ſediſſe valet; feſſique nitoris
Luce cadunt oculi; ac metuit dubitaſſe videri.
Sed victæ fera bella Deæ vexêre per æquor,
Atque exciſa ſuo pariter cum judice Troja eſt.
Tum pius Æneas terris jactatus & undis,
Dardanios Italâ poſuit tellure penates.
Dum cete ponto innabunt, dum ſidera cœlo
Lucebunt, dum ſol Indo ſe litore tollet,
Hîc regna, & nullæ regnis per ſecula metæ.
At vos, o natæ, currit dum immobile filum,
Adriaci fugite infauſtas Saſonis arenas:
Sanguineis tumidus ponto miſcebitur undis
Aufidus, & rubros impellet in æquora fluctus:

Damnatoque Deûm quondam per carmina campo
Ætolæ rurſus Teucris pugnabitis umbræ.
Punica Romuleos quatient mox ſpicula muros;
Multâque Aſdrubalis fulgebit ſtrage Metaurus.
Hinc ille, in furto genitus, patruique piabit
Idem ultor patriſque necem: tum litus Eliſſæ
Implebit flammis, avelletque Itala Pœnum
Viſcera torrentem, & propriis ſuperabit in oris.
Huic Carthago armis, huic Africa nomine cedet.
Hic dabit ex ſeſe qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyæ ferat in Capitolia victor.
Quæ dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Jam monita, & Fabium bellique equitumque magiſter
Exuerat mente, ac præceps tendebat in hoſtem.
Paſcere nec Pœnus pravum ac nutrire furorem
Deerat, &, ut parvo majora ad prœlia damno
Eliceret, dabat interdum ſimulantia terga.
Non aliter, quàm qui ſparsâ per ſtagna profundi
Evocat e liquidis piſcem penetralibus eſcâ:
Quumque levem ſummâ vidit jam nare ſub undâ,
Ducit captivum ſinuato ad litora lino.
Fama furit verſos hoſtes, Pœnumque ſalutem
Inveniſſe fugâ: liceat ſi vincere, finem
Promitti cladum: ſed enim ditione carere
Virtutem, & pœnas vincentibus eſſe repoſtas.
Clauſurum jam caſtra ducem, rurſuſque referri
Vaginæ juſſurum enſes, reddatur in armis
Ut ratio, purget miles, cur vicerit hoſtem.
Hæc vulgus, necnon Patrum Saturnia mentes
Invidiæ ſtimulo fodit & popularibus auris.
Tunc indigna fide cenſent, optandaque Pœno,
Quæ mox haud parvo luerent damnata periclo.
Dividitur miles; Fabioque equitumque magiſtro
Imperia æquantur penitus. Cernebat, &, expers
Irarum, ſenior magnas ne penderet alti
Erroris pœnas Patria inconſulta, timebat.

Ac tum, multa putans ſecum, ut remeavit ab urbe
Partitus ſocias vires, vicina propinquis
Signa jugis locat, & ſpecula ſublimis ab altâ
Non Romana minùs ſervat, quàm Punica caſtra.
Nec mora: disjecto, Minucî vecordia, vallo,
Perdendi ſimul & pereundi ardebat amore.
Quem poſtquam rapidum vidit procedere caſtris,
Hinc Libys, hinc Fabius, ſimul accendêre ſagaces
In ſubitum curas. Propere capere arma maniplis
Edicit, vallique tenet munimine turmas
Auſonius. Torquet totas in prœlia vires
Pœnorum ductor, propellitque agmina voce:
Dum dictator abeſt, rape, miles, tempora pugnæ.
Non ſperata diu plano certamina campo
Offert ecce Deus. Quando data copia, longum
Detergete ſitum ferro, multoque cruore
Exſatiate, viri, plenos rubiginis enſes.
Atque ea cunctator penſabat ab aggere valli,
Perluſtrans campos oculis, tantoque periclo
Diſcere, quinam eſſet Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, juncta arma ferens, dabit improbus, inquit,
Quas dignus, pœnas; qui per ſuffragia cæca
Invaſit noſtros hæc ad diſcrimina faſces.
Inſanæ, ſpectate, Tribus! prô! lubrica roſtra,
Et vanis fora læta viris! nunc munera Martis
Æquent imperio, & ſolem concedere nocti
Sciſcant imbelles. Magnâ mercede piabunt
Erroris rabiem, & noſtrum violaſſe parentem.
Tum ſenior quatiens haſtam, lacrymiſque coortis:
Sanguine Pœnorum, juvenis, tam triſtia dicta
Sunt abolenda tibi. Partiarne ante ora manuſque
Civem deleri noſtras? aut vincere Pœnum
Me ſpectante, ſinam? non, æquaviſſe minorem,
Solvetur culpâ, ſi ſunt mihi talia corda?
Jamque hoc (ne dubites) longævi, nate, parentis
Accipe, & æterno fixum ſub pectore ſerva:
Succenſere nefas Patriæ; nec fœdior ulla

Culpa ſub extremas fertur mortalibus umbras.
Sic docuêre ſenes. Quantus, qualiſque fuiſti,
Quum pulſus lare, & extorris Capitolia curru
Intrares exſul! tibi corpora cæſa, Camille,
Damnatâ, quot ſunt, dextrâ! pacata fuiſſent
Ni conſulta viro, menſque impenetrabilis iræ;
Mutaſſentque ſolum ſceptris Æneïa regna,
Nullaque nunc ſtares terrarum vertice, Roma.
Pone iras, o nate, meas: ſocia arma feramus,
Ac celeremus opem. Jamque intermixta ſonabant
Claſſica, procurſuſque viros colliſerat acer.
Primus clauſtra manu portæ Dictator, & altos
Disjecit poſtes, rupitque in prœlia curſum.
Non graviore movent venti certamina mole,
Odryſius Boreas, & Syrtim tollere pollens
Africus, obniſi, quum bella furentia torquent:
Diſtraxêre fretum, ac diverſa ad litora volvunt
Æquor quiſque ſuum; ſequitur ſtridente procellâ
Nunc huc, nunc illuc raptum mare, & intonat undis.
Haud prorſus daret ullus honos, telluſque ſubacta
Phœnicum, & Carthago ruens, injuria quantùm
Orta ex invidiâ decoris tulit: omnia namque
Dura ſimul devicta viro, metus, Hannibal, iræ,
Invidia, atque unà fama, & fortuna ſubactæ.
Pœnus ab excelſo rapidos decurrere vallo
Ut vidit, tremuêre iræ, ceciditque repente
Cum gemitu ſpes haud dubiæ præſumta ruinæ:
Quippe aciem denſo circumvallaverat orbe
Hauſurus clauſos conjectis undique telis.
Atque hîc Dardanius pravo certamine ductor
Jam Styga, & æternas intrârat mente tenebras.
Nam Fabium, auxiliumque viri ſperare pudebat;
Quum ſenior gemino complexus prœlia cornu
Ulteriore ligat Pœnorum terga coronâ:
Et modò claudentes aciem, nunc extima, cingens
Clauſos ipſe tenet. Majorem ſurgere in arma,
Majoremque dedit cerni Tirynthius. Altæ

Scintillant criſtæ; &, mirum, velocibus ingens
Per ſubitum membris venit vigor: ingerit haſtas,
Averſumque premit telorum nubibus hoſtem.
Qualis poſt juvenem, nondum ſubeunte ſenectâ,
Rector erat Pylius bellis ætate ſecundâ.
Inde ruens, Thurin, & Buten, & Marin, & Arſen
Dat leto, fiſumque manus conferre Mahalcen,
Cui decus inſigne, & quæſitum cuſpide nomen.
Tum Garadum, largumque comæ proſternit Adherben,
Et geminas acies ſuperantem vertice Thylin,
Qui ſummas alto prenſabat in aggere pinnas.
Eminus hos: gladio Sapharum, gladioque Monæſum,
Et Morinum pugnas æris ſtridore cientem:
Dexteriore genâ conſedit letifer ictus,
Perque tubam fixæ decurrens vulnere malæ,
Extremo fluxit propulſus murmure ſanguis.
Proximus huic jaculo Naſamonius occidit Idmon.
Namque ſuper tepido lapſantem ſanguine, & ægrâ
Lubrica nitentem nequidquam evadere plantâ,
Impacto proſternit equo, trepideque levantem
Membra adflicta ſolo, preſsâ violentiùs haſtâ
Implicuit terræ, telumque in cæde reliquit.
Hæret humi cornus motu tremefacta jacentis,
Et campo ſervat mandatum adfixa cadaver.
Necnon exemplo laudis furiata juventus
Syllæque, Craſſique ſimul, junctuſque Metello
Furnius, ac melior dextræ Torquatus, inibant
Prœlia, & unanimi vel morte emiſſe volebant
Spectari Fabio. Miſer hinc veſtigia retro
Dum rapit, & molem ſubducto corpore vitat
Intorti Bibulus ſaxi, atque in terga refertur,
Strage ſuper lapſus ſociûm, quà fibula morſus
Loricæ crebro laxata reſolverat ictu
Accepit lateri, penituſque in viſcera adegit,
Extabat fixo quod fortè cadavere, ferrum.
Heu ſortem necis! evaſit Garamantica tela,

Marmaridumque manus, ut inerti cuſpide fuſus
Occideret, telo non in ſua vulnera miſſo.
Volvitur exanimus, turpatque decora juventâ
Ora novus pallor; membris dimiſſa ſolutis
Arma fluunt, erratque niger per lumina ſomnus.
 Venerat ad bellum Tyriâ Sidone, nepotum
Excitus prece, & auxilio ſocia arma ferebat,
Eoâ tumidus pharetrati militis alâ,
Gens Cadmi, Cleadas; fulvâ cui plurima paſſim
Caſſide, & aurato fulgebat gemma monili.
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer undâ
Laudatur Veneri, & certat majoribus aſtris.
Oſtro ipſe, ac ſonipes oſtro, totumque per agmen
Purpura Agenoreis ſaturata micabat aënis.
 Hîc, avidum pugnæ, & tam clarum exſcindere nomen
Brutum exoptantem, varie nunc lævus in orbem,
Nunc dexter levibus flexo per devia gyris.
Ludificatus equo, volucrem poſt terga ſagittam
Fundit, Achæmenio detrectans prœlia ritu.
Nec damnata manus, medio ſed (flebile) mento
Armigeri Caſcæ penetrabilis hæſit arundo,
Obliquumque ſecans ſubrectâ cuſpide vulnus
Humenti ferrum admovit tepefactata palato.
 At Brutus, diro caſu turbatus amici,
Auſum multa virum, & ſpargentem in vulnera ſævos
Fraude fugæ calamos, jam nullis curſibus inſtat
Prendere cornipedis, ſed totam pectoris iram
Mandat atrox haſtæ, telumque volatile nodo
Excutit, ac ſummum, quà laxa monilia crebro
Nudabant verſu, tramittit cuſpide pectus.
Labitur intento cornu transfixus, & unà
Arcum læva cadens dimiſit dextra ſagittam.
 At non tam triſti ſortitus prœlia Marte
Phœbêi Soractis honor Carmelus agebat:
Sanguine quippe ſuo jam Bagrada tinxerat enſem,
Dux rectorque Nubæ populi; jam fuſus eidem

Zeuſis, Amyclæi ſtirps impacata Phalanti,
Quem tulerat mater claro Phœniſſa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnæ fiſus in hoſte
Tam rapido, nec deinde fugæ, ſuadente pavore,
Per dumos miſer in vicina cacumina quercûs
Repſerat, atque altâ ſeſe occultârat in umbrâ
Hampſicus, inſiſtens tremulis ſub pondere ramis.
Hunc longâ, multa orantem, Carmelus, & altos
Mutantem ſaltu ramos, tranſverberat haſtâ:
Ut qui viſcatâ populatur arundine lucos,
Dum nemoris celſi procera cacumina ſenſim
Subſtructâ certat tacitus contingere metâ,
Sublimem, calamo ſequitur creſcente volucrem.
Effundit vitam; atque alte manante cruore
Membra pependerunt curvato exſanguia ramo.
Jamque, in palantes ac verſos terga feroces,
Pugnabant Itali, ſubitus quum mole pavendâ
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.
Nigra viro membra, & furvi juga celſa trahebant
Cornipedes; totuſque novæ formidinis arte
Concolor æquabat liventia currus equorum
Terga; nec erectis ſimiles imponere criſtis
Ceſsârat pennas, âterque tegebat amictus.
Ceu quondam æternæ regnator noctis, ad imos
Quum fugeret thalamos, Henneâ virgine raptâ
Egit nigrantem Stygiâ caligine currum.
At Cato, tum primâ ſparſus lanugine malas,
Quod peperêre decus Circæo Tuſcula dorſo
Mœnia, Laërtæ quondam regnata nepoti,
Quanquam tardatos turbatâ fronte Latinos
Collegiſſe gradum videt, imperterritus ipſe
Ferratâ calce, atque effusâ largus habenâ
Cunctantem impellebat equum. Negat obvius ire,
Et trepidat caſsâ ſonipes exterritus umbrâ.
Tum celer in pugnam dorſo delatus ab alto
Alipedem plantâ currum premit, atque volanti
Aſſilit a tergo. Cecidêre & lora repente,

Et ſtimuli: ferrumque ſuper cervice tremiſcens
Palluit infelix ſubducto ſanguine Maurus.
Ora rapit gladio, præfixaque cuſpide portat.
At ſævo Mavorte ferox perrumpit anhelum
Dictator cum cæde globum (miſerabile viſu)
Vulneribus feſſum, ac multo labente cruore
Ductorem cernit ſuprema ac fœda precantem.
Manavêre genis lacrymæ, clypeoque paventem
Protegit, &, natum ſtimulans, fortiſſime, labem
Hanc pellamus, ait; Pœnoque ob mitia facta
Quod nullos noſtris ignes diſperſerit agris,
Dignum expendamus pretium. Tunc, arte paternâ
Ac ſtimulis gaudens, juvenis circumdata Pœnum
Agmina deturbat gladio, campumque relaxat;
Donec Sidonius decederet æquore ductor.
Ceu, ſtimulante fame, rapuit quum Martius agnum
Averſo paſtore lupus, fetumque trementem
Ore tenet preſſo; tum, ſi veſtigia curſu
Auditis celeret balatibus obvia paſtor,
Jam ſibimet metuens, ſpirantem dentibus imis
Rejectat prædam, & vacuo fugit æger hiatu.
Tum demum turmis, quas circumfuderat atra
Tempeſtas, Stygiæ tandem fugêre tenebræ.
Torpebant dextræ, & ſeſe meruiſſe negabant
Servari, ſubitiſque bonis mens ægra natabat.
Ut, qui collapsâ preſſi jacuêre ruinâ,
Eruta quum ſubitò membra, & nox atra receſſit,
Connivent, ſolemque pavent cognoſcere viſu.
Quîs actis, ſenior, numerato milite lætus,
Colles & tuto repetebat in aggere caſtra.
Ecce autem e mediâ jam morte renata juventus
Clamorem tollens ad ſidera, & ordine longo
Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabiumque ſalutem
Certatim, & magnâ memorabant voce parentem.
Tum, qui partitis diſſederat ante maniplis,
Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem
Si fas vera queri, cur nobis caſtra, viroſque

Dividere eſt licitum ? patiens cur arma dediſti,
Quæ ſolus rexiſſe vales ? hoc munere lapſi
Æternas, multo cum ſanguine, vidimus umbras.
Ociùs huc aquilas, ſervataque ſigna referte.
Hîc Patria eſt : murique Urbis ſtant pectore in uno.
Tuque dolos, Pœne, atque aſtus tandem exue notos :
Cum ſolo tibi jam Fabio ſunt bella gerenda.
  Hæc ubi dicta dedit, mille hinc (venerabile viſu)
Ceſpite de viridi ſurgunt properantiùs aræ.
Nec priùs, aut epulas, aut munera grata Lyæi,
Fas cuiquam tetigiſſe fuit, quàm, multa precatus,
In menſam Fabio ſacrum libavit honorem.

DE BELLO PUNICO

SECUNDO,

LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

Hîc jam Varro loquax, medio in diſcrimine rerum
Conſul, Romanas capit, indignante Senatu,
Inſanæ plebis ſtultæque favore, ſecures
Cum Paullo Æmilio. Noſcens nova vulnera Juno
Præſcia Cannarum, ſtagnis Laurentibus Annam
Alloquitur, Pœnum ut jubeat nunc tendere regem
Explicat arentes ubi fervida Apulia campos,
Fataque promittant ibi proſperiora peractis.
Anna audita facit; grates agit Hannibal Annæ;
Et movet in campos Diomedis nomine dictos.
Hinc toto e Latio funebria miles in arma
Cogitur. At liquidò, variis prodentia monſtris,
Numina vicinam cladem oſtendêre; ſed amens
Prodigiis Varro ſpretis ſeſe objicit hoſti.

PRIMUS Agenoridum cedentia terga videre
Æneadis dederat Fabius: Romana parentem
Solum caſtra vocant: ſolum vocat Hannibal hoſtem:
Impatienſque moræ fremit. Ut ſit copia Martis
Exſpectanda viri fata, optandumque ſub armis
Parcarum auxilium. Namque hac ſpirante ſenectâ
Nequidquam ſeſe Latium ſperare cruorem.

Jam verò concors miles, ſigniſque relatis
Indiviſus honos, iterumque & rurſus eidem
Soli obluctandum Fabio, majoribus ægrum
Angebant curis. Lentando fervida bella
Dictator, quum multa adeò, tum miles egenus
Cunctarum ut rerum Tyrius foret, arte ſedendi
Egerat, &, quanquam finis pugnâque manuque
Haud dum partus erat, jam bello vicerat hoſtem.
Quin etiam ingenio fluxi, ſed prima feroces
Vaniloquum, Celtæ, genus, ac mutabile mentis,
Reſpectare domos: mærebant cæde ſine ullâ
(Inſolitum ſibi) bella geri, ſiccaſque cruoris
Inter tela, ſiti Mavortis hebeſcere dextras.
His ſuper, internæ labes, & civica vulnus
Invidia augebant: lævus conatibus Hannon
Ductoris, non ulla domo ſubmittere Patres
Auxilia, aut ullis opibus juviſſe ſinebat.
Quîs lacerum curis, & rerum extrema paventem
Ad ſpes armorum, & furialia vota reducit
Præſcia Cannarum Juno, atque elata futuris.
Namque hac accitam ſtagnis Laurentibus Annam
Affatur voce, & blandis hortatibus implet:
Sanguine cognato juvenis tibi, Diva, laborat
Hannibal, a veſtro nomen memorabile Belo.
Perge, age, & inſanos curarum comprime fluctus:
Excute ſollicito Fabium; ſola ille Latinos
Sub juga mittendi mora: jam diſcingitur armis:
Cum Varrone manus, & cum Varrone ſerenda
Prœlia: ne deſit fatis, ad ſigna movenda.
Ipſa adero. Tendat jamdudum in Iapyga campum.
Huc Trebiæ rurſum, & Thraſymeni fata ſequentur.
Tum Diva, Indigetis caſtis contermina lucis,
Haud, inquit, tua jus nobis præcepta morari.
Si fas, ſit cautum, quæſo, retinere favorem
Antiquæ Patriæ, mandataque magna ſororis.
Quanquam inter Latios Annæ ſtet numen honores,
Multa retro rerum jacet, atque ambagibus ævi

Obtegitur denſâ caligine merſa vetuſtas,
Cur Sarrana dicent Œnotri numina templo,
Regniſque Æneadum germana colatur Eliſſæ.
Sed preſſis ſtringam revocatam ab origine famam
Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.
Iliaco poſtquam deſerta eſt hoſpite Dido,
Et ſpes abruptæ, mediis penetralibus atram
Feſtinat furibunda pyram: tum corripit enſem
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Deſpectus tædæ regnis ſe imponit Iarbas,
Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus egenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?
Battus Cyrenen molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrymaſque dediſſe
Caſibus humanis facilis. Qui, ſupplice visâ,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis tondet meſſor ariſtas
Servata interea ſedes: nec longiùs uti
His opibus Battoque fuit: nam ferre per æquor
Exitium miſeræ jam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago Divis inimica, ſibique,
Quod ſe non dederit comitem in ſuprema ſorori:
Donec jactatam laceris (miſerabile) velis
Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non cœli, non illa ſoli, non gnara colentûm
Sidonis in Latiâ trepidabat naufraga terrâ.
Ecce autem Æneas, ſacro comitatus Iülo,
Jam regni compos, noto ſeſe ore ferebat.
Qui terræ defixam oculos, & multa timentem,
Ac deinde adlapſam genibus lacrymantis Iüli
Adtollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi jam caſus, adverſorumque pavorem
Hoſpitii lenivit honos, tum diſcere mæſtâ
Expoſcit curâ letum infelicis Eliſſæ.
Cui ſic, verba trahens, largis cum fletibus Anna
Incipit, & blandas addit pro tempore voces:
Nate Deâ, ſolus regni, luciſque fuiſti

Germanæ tu cauſſa meæ. Mors teſtis, & ille
(Heu ! cur non idem mihi tum) rogus. Ora videre
Poſtquam eſt ereptum miſeræ tua, litore ſedit
Interdum, ſtetit interdum; ventoſque ſecuta
Infelix oculis, magno clamore vocabat
Ænean, comitemque tuæ ſe imponere ſolam
Orabat paterere rati. Mox turbida anhelum
Retulit in thalamos curſum, ſubitoque tremore
Subſtitit, & ſacrum timuit tetigiſſe cubile.

Inde amens, nunc ſideream fulgentis Iüli
Effigiem fovet amplexu; nunc tota repente
Ad vultus converſa tuos, ab imagine pendet.
Conqueriturque tibi, & ſperat reſponſa remitti.
Non unquam ſpem ponit amor: jam tecta, domumque
Deſerit, & rurſus portus furibunda reviſit,
Si qui te referant converſo flamine venti.
Ad magicas etiam fallax, atque improba gentis
Maſſylæ levitas deſcendere compulit artes.
Heu ſacri vatum errores! dum numina noctis
Eliciunt, ſpondentque novis medicamina curis.
Quod vidi decepta nefas! congeſſit in atram
Cuncta tui monimenta pyram, & non proſpera dona.

Tum ſic Æneas dulci repetitus amore:
Tellurem hanc juro, vota inter noſtra frequenter
Auditam vobis: juro caput, Anna, tibique
Germanæque tuæ dilectum mitis Iüli,
Reſpiciens, ægerque animi tum regna reliqui
Veſtra; nec abſceſſem thalamo, ni magna minatus
Meque ſuâ ratibus dextrâ impoſuiſſet, & alto
Egiſſet rapidis claſſem Cyllenius Euris.
Sed cur, heu! ſeri monitus, cur tempore tali
Incuſtodito ſævire dediſtis amori?

Contra ſic infit, volvens vix murmur anhelum
Inter ſingultus, labriſque trementibus Anna:
Nigro forte Jovi, cui tertia regna laborant,
Atque atri ſociæ thalami nova ſacra parabam
Quis ægram mentem, & trepidantia corda levaret

Infelix germana tori; furvaſque trahebam
Ipſa manu, properans ad viſa pianda, bidentes.
Nam ſomno adſperſam dirus me impleverat horror,
Terque ſuam Dido, ter cum clamore vocârat,
Et læta exſultans oſtenderat ora Sychæus.
Quæ dum abigo menti, &, ſub lucem, ut viſa ſecundent,
Oro Cælicolas, ac vivo purgor in amni;
Illa, cito paſſu pervecta ad litora, mutæ
Oſcula, quâ ſteteras, bis terque infixit arenæ.
Deinde amplexa ſinu late veſtigia fovit:
Ceu cinerem orbatæ preſſant ad pectora matres.
  Tum rapido præceps curſu, reſolutaque crinem
Evaſit propere in celſam, quam ſtruxerat ante
Magnâ mole, pyram: cujus de ſede dabatur
Cernere juncta freta, & totam Carthaginis urbem.
Hîc Phrygiam veſtem & bacatum induta monile,
Poſtquam illum infelix hauſit, quo munera primùm
Sunt conſpecta, diem, & convivia mente reduxit,
Feſtaſque adventu menſas, teque ordine Trojæ
Narrantem longos, ſe pervigilante, labores,
In portus amens rorantia lumina flexit:
  Dî longæ noctis, quorum jam numina nobis
Mors inſtans majora facit, precor, inquit, adeſte,
Et placidi victos ardore admittite Manes.
Æneæ conjux, Veneris nurus, ulta maritum,
Vidi conſtructas noſtræ Carthaginis arces,
Nunc ad vos magni deſcendet corporis umbra.
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exſpectat, curas cupiens æquare priores.
Hæc dicens, enſem media in præcordia adegit,
Enſem Dardanii quæſitum in pignus amoris.
Viderunt comites, triſtique per atria planctu
Concurrurt: magnis reſonant ululatibus ædes.
Accepi infelix, diriſque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia curſu
Tecta peto, celſoſque gradus evadere nitor.

Ter diro fueram conata incumbere ferro,
Ter cecidi exanimæ membris revoluta ſororis:
Jamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenæam fatis agitantibus urbem
Devenio: hinc veſtris pelagi vis appulit oris.
Motus erat, placidumque animum, mentemque quietam
Troïus in miſeram rector ſuſceperat Annam.
Jamque omnes luctus, omneſque e pectore curas
Diſpulerat, Phrygiis nec jam ampliùs advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra ſopore
Cuncta per & terras, & lati ſtagna profundi
Condiderat, triſti quum Dido ægerrima vultu
Has viſa in ſomnis germanæ effundere voces.
His, ſoror, in tectis longæ indulgere quieti
Heu! nimiùm ſecura, potes? nec, quæ tibi fraudes
Tendantur, quæ circumſtent diſcrimina, cernis?
At nondum noſtro infauſtos generique, ſoloque
Laomedonteæ noſcis telluris alumnos?
Dum cœlum rapidâ ſtellas vertigine volvet,
Lunaque fraterno luſtrabit lumine terras;
Pax nulla Æneadas inter Tyrioſque manebit.
Surge, age, jam tacitas ſuſpecta Lavinia fraudes
Molitur, dirumque nefas ſub corde volutat.
Præterea (ne falſa putes hæc fingere ſomnum)
Haud procul hinc parvo deſcendens fonte Numicus
Labitur, & leni per valles volvitur amne:
Huc rapies, germana, viam tutoſque receptus.
Te ſacra excipient hilares in flumina Nymphæ,
Æternumque Italis numen celebrabere in oris.
Sic fata, in tenuem Phœniſſa evanuit auram.
Anna novis ſomno excutitur perterrita viſis,
Itque timor totos gelido ſudore per artus.
Tunc, ut erat tenui corpus velamine tecta,
Proſiluit ſtratis, humilique egreſſa feneſtrâ
Per patulos currit plantis pernicibus agros.
Donec arenoſo (ſic fama) Numicius illam

Suſcepit gremio, vitreiſque abſcondidit antris.
Orta dies totum radiis impleverat orbem,
Quum nullam Æneadæ thalamis Sidonida nacti,
En, Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifeſta ſequuntur
Signa pedum: dumque inter ſe mirantur, ab alto
Amnis aquas curſumque rapit: tum ſedibus imis
Inter cæruleas viſa eſt reſidere ſorores
Sidonis, & placido Teucros affarier ore.
Ex illo primis anni celebrata diebus
Per totam Auſoniam venerando numine culta eſt.
Hanc poſtquam in triſtes Italûm Saturnia pugnas
Hortata eſt, celeri Superûm petit æthera curru
Optatum Latii tandem potura cruorem.
Diva Deæ parere parat, magnumque Libyſſæ
Ductorem gentis nulli conſpecta petebat.
Ille, virûm cœtu tum fortè remotus ab omni,
Incertos rerum eventus bellique volutans,
Anxia ducebat vigili ſuſpiria nocte.
Cui Dea ſic dictis curas ſolatur amicis.
Quid tantùm ulteriùs, rex o fortiſſime gentis
Sidoniæ, ducis curâ ægreſcente dolorem?
Omnis jam placata tibi manet ira Deorum,
Omnis Agenoridis rediit favor. Eia, age, ſegnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in prœlia vires.
Mutati faſces jam; bellum, atque arma Senatûs
Exin conſulto poſuit Tirynthius heros:
Cumque alio tibi Flaminio ſunt bella gerenda.
Me tibi (ne dubites) ſummi matrona Tonantis
Miſit. Ego Œnotris æternum numen in oris
Concelebror, veſtri generata e ſanguine Beli.
Celſus Iapygios quà ſe Garganus in agros
Explicat, haud longe tellus, huc dirige ſigna.
Dixit, & in nubes humentia ſuſtulit ora.
Cui dux, promiſſæ revireſcens pignore laudis;
Nympha decus generis, quo non ſacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata ſecundes,

Aſt ego te, compos pugnæ, Carthaginis arce
Marmoream ſiſtam templis, juxtaque dicabo
Æquatam gemino ſimulacri numine Dido.
Hæc fatus, ſocios ſtimulat, tumefactus ovantes:
Pone graves curas, tormentaque lenta ſedendi
Fatalis Latio miles. Placavimus iras
Cœlicolûm: redeunt Divi: finita maligno
Hinc Fabio imperia, & mutatos Conſule faſces
Nuntio. Nunc dextras mihi quiſque, atque illa referto
Quæ Marti, cluſus, promittere magna ſolebas.
En numen patrium ſpondet majora peractis:
Vellantur ſigna, ac Divâ ducente petamus
Infauſtum Phrygibus Diomedis nomine campum.
Dumque Arpos tendunt inſtincti pectora Pœni,
Subniſus rapto plebeii muneris oſtro,
Sævit jam roſtris Varro, ingentique ruinæ
Feſtinans aperire locum, fata admovet urbi.
Atque illi ſine luce genus, ſurdumque parentûm
Nomen; at immodice vibrabat in ore canoro
Lingua procax. Hinc auctus opes, larguſque rapinæ
Infima dum vulgi fovet, oblatratque Senatum;
Tantùm in quaſſatâ bellis caput extulit Urbe,
Momentum ut rerum, & fati foret arbiter unus,
Quo conſervari Latium victore puderet.
Hunc Fabios inter, ſacrataque nomina Marti
Scipiadas, interque Jovi ſpolia alta ferentem
Marcellum, faſtis labem ſuffragia cæca
Addiderant; Cannaſque, malum exitiale, fovebat
Ambitus, & Graio funeſtior æquore campus.
Idem, ut turbarum ſator, atque accendere ſollers
Invidiam, pravuſque togæ, ſic debilis arte
Belligerâ, Martemque rudis verſare: nec ullo
Spectatus ferro, linguâ ſperabat adire
Ad dextræ decus; atque e roſtris bella ciebat.
Ergo alacer, Fabiumque moræ increpitare profeſſus,
Ad vulgum, in Patres adovantia verba ferebat;

Vos quorum imperium eſt, Conſul præcepta modumque
Bellandi poſco. Sedeone, an montibus erro,
Dum mecum Garamas, & aduſtus corpora Maurus
Dividit Italiam? an ferro, quo cingitis, utor?
Exaudi, bone Dictator, quid Martia plebes
Imperitet: pelli Libyas, Romamque levari
Hoſte jubet. Num feſtinant, quos plurima paſſos
Tertius exurit lacrymoſis caſibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri: mora ſola triumpho
Parvum iter eſt. Quæ prima dies oſtenderit hoſtem
Et Patrum regna, & Pœnorum bella reſolvet.
Ite alacres, Latiâ devinctum colla catenâ
Hannibalem, Fabio, ducam, ſpectante, per Urbem.
Hæc poſtquam increpuit, portis arma incitus effert,
Impellitque moras; veluti quum carcere rupto
Auriga indocilis totas effundit habenas,
Et, præceps trepidâ pendens in verbera plantâ,
Impar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant diſcordia curru.
Cernebat Paullus (namque huic communia campus
Jura atque arma tulit) labi, mergente ſiniſtro
Conſule, res, peſſumque dari; ſed mobilis ira
Turbati vulgi, ſignataque mente cicatrix
Undantes ægro frenabat corde dolores,
Nam, quum perdomita eſt armis juvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro adlatraverat ore
Victorem invidia, & ventis jactârat iniquis.
Hinc inerat metus, & duræ reverentia plebis.
Sed genus admotum Superis, ſummumque per altos
Attingebat avos cœlum. Numerare parentem
Aſſaracum retro præſtabat Amulius auctor,
Aſſaracuſque Jovem: nec, qui ſpectaſſet in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius jam caſtra petenti:
Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam,
Fruſtraris, Paulle, Auſoniam: te prœlia dira,

Teque hoſtis caſtris gravior manet; aut ego multo
Nequidquam didici caſus prænoſcere Marte.
Spondentem audivi (piget heu! tædetque ſenectæ,
Si, quas proſpicio, reſtat paſſura ruinas!)
Cum duce tam fauſti Martis, quâ viderit horâ
Sumturum pugnam. Quantùm nunc, Paulle, ſupremo
Abſumus exitio, vocem hanc ſi Conſulis ardens
Audivit Pœnus! jam latis obvia, credo,
Stat campis acies, exſpectaturque ſub ictu
Alter Flaminius. Quantos, inſane, ciebis
Varro, viros! tu, prô Superi, tum protinus arva,
Tum campum noſcas ante, exploreſque trahendo
Ritus hoſtis; tum verò, quæ copia rerum,
Quæ natura locis, quod ſit rimabere ſollers
Armorum genus; & ſtantem ſuper omnia tela
Fortunam aſpicies. Fer, Paulle, indevia recti
Pectora: cur, uni Patriam ſi affligere fas eſt,
Uni ſit ſervare nefas? eget improbus arto
Jam victu Libys; &, belli fervore retuſo,
Laſſa fides ſociûm eſt. Non hîc domus hoſpita tecto
Invitat patrio, non fidæ mœnibus urbes
Excipiunt, renovatque pari ſe pube juventus.
Tertia vix ſupereſt crudo quæ venit Ibero
Turba virûm. Perſta, & lenti meditamina belli
Cautus ama. Si qua interea invitaverit aura,
Adnueritque Deus, velox accede ſecundis.
Cui breviter mæſto Conſul ſic ore viciſſim:
Mecum erit hæc prorſus pietas, mentemque feremus
In Pœnos invicte tuam. Non me unica fallit
Cunctandi ratio, quâ, te graſſante, ſeneſcens
Hannibal oppreſſum vidit confidere bellum.
Sed quænam ira Deûm? Conſul datus alter opinor,
Auſoniæ eſt, alter Pœnis. Trahit omnia ſecum,
Et metuit demens alio ne conſule Roma
Concidat. E Tyrio conſortem accite Senatu,
Non tam ſæva volet. Nullus qui portet in hoſtem
Sufficit inſano ſonipes. Inſidere (noctis

Quæ tardent curſum tenebræ) dolet : itque ſuperbus
Tantum non ſtrictis mucronibus ; ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vaginâ ducitur enſis.
Tarpeiæ rupes, cognataque ſanguine nobis
Tecta Jovis, quæque arce ſuâ nunc ſtantia linquo
Mœnia felicis Patriæ, quocumque vocabit
Summa ſalus, teſtor, ſpreto diſcrimine, iturum.
Sed ſi ſurda mihi pugnabunt caſtra monenti,
Haud ego vos ultra, nati, dulcemque morabor
Aſſaraci de gente domum; ſimilemve videbit
Varroni Paullum redeuntem ſaucia Roma.
Sic tum diverſâ turbati mente petebant
Caſtra duces. At prædictis jam ſederat arvis
Ætolos Pœnus ſervans ad prœlia campos.
Non aliàs majore virûm, majore ſub armis
Agmine cornipedum concuſſa eſt Itala tellus.
Quippe extrema ſimul gentique Urbique timebant,
Nec ſpes certandi plus uno Marte dabatur.
Faunigenæ ſocio bella invasêre Sicano
Sacra manus Rutuli, ſervant qui Daunia regna,
Laurentique domo gaudent, & fonte Numici :
Quos Caſtrum, Phrygibuſque gravis quondam Ardea miſit.
Quos celſo devexa jugo Junonia ſedes
Lanuvium, atque altrix caſti Collatia Bruti,
Quique immite nemus Triviæ, quique oſtia Tuſci
Amnis amant, tepidoque fovent Almone Cybelen.
Hinc Tybur, Catille, tuum, ſacriſque dicatum
Fortunæ Præneſte jugis, Antemnaque priſco
Cruſtumio prior, atque habiles ad aratra Labici :
Necnon ſceptriferi qui potant Thybridis undam,
Quique Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
Simbruvio, raſtriſque domant Æquicula rura.
His Scaurus monitor : tenero tunc Scaurus in ævo,
Sed jam ſigna dabat naſcens in ſecula virtus.
Non illis ſolitum criſpare haſtilia campo,

Nec mos pennigeris pharetram impleviſſe ſagittis,
Pila volunt, brevibuſque habiles mucronibus enſes,
Ære caput tecti ſurgunt ſuper agmina criſtis.
At quos ipſius menſis ſepoſta Lyæi
Setia, & e celebri miſerunt valle Velitræ,
Quos Cora, quos ſpumans immiti Signia muſto;
Et quos peſtiferâ Pomptini uligine campi
Quà Saturæ nebuloſa palus reſtagnat, & atro
Liventes cœno per ſqualida turbidus arva
Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo,
Ducit avis pollens, nec dextrâ indignus avorum
Scævola, cui diræ celatur laudis honorâ
Effigie clypeus. Flagrant altaribus ignes:
Tyrrhenûm valli medio ſtat Mucius irâ
In ſemet versâ, ſævitque in imagine virtus.
Tunc icti ſpecie, finire, hoc, bella, Magiſtro,
Cernitur effugiens ardentem Porſena dextram.
Quîs Circæa juga, & ſcopuloſi verticis Axur,
Hernicaque impreſſo raduntur vomere ſaxa;
Quîs putri pinguis ſulcaris Anagnia glebâ.
Sulla Ferentinis Privernatûmque maniplis
Ducebat ſimul excitis: Soræque juventus
Addita fulgebat telis. Hîc Scaptia pubes,
Hîc Fabrateriæ vulgus; nec monte nivoſo
Deſcendens Atina aberat, detritaque bellis
Sueſſa, atque a duro Fruſino haud imbellis aratro.
At, qui, Fibreno miſcentem flumina, Lirim
Sulfureum, tacitiſque vadis ad litora lapſum
Accolit, Arpinas, accitâ pube Venafro
Ac Larinatûm dextris, ſocia hiſpidus arma
Commovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.
Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies, & Tullo ſanguis ab alto.
Indole, prô! quantâ juvenis, quantumque daturus
Auſoniæ populis ventura in ſecula civem!
Ille, ſuper Gangen, ſuper exauditus & Indos,
Implebit terras voce, & furialia bella

Fulmine compeſcet linguæ, nec deinde relinquet
Par decus eloquio cuiquam ſperare nepotum.
Ecce inter primos Therapnæo a ſanguine Clauſi
Exſultat rapidis Nero non imitabilis auſis:
Hunc Amiterna cohors, & Bactris nomina ducens
Caſperia, hunc Foruli, magnæque Reate dicatum
Cœlicolûm Matri, nec non habitata pruinis
Nurſia, & a Tetricâ comitantur rupe cohortes.
Cunctis haſta decus, clypeuſque refertur in orbem,
Conique implumes, ac lævo tegmina crure.
Ibant, & læti pars Sancum voce canebant
Auctorem gentis; pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui de proprio cognomine primus
Dixiſti populos magnâ ditione Sabinos.
Quid, qui Picenæ ſtimulat telluris alumnos,
Horridus & ſquamis, & equinâ Curio criſtâ?
Pars belli quàm magna venit! non æquore verſo
Tam creber fractis albeſcit fluctus in undis:
Nec cœtu leviore, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur martia peltis,
Perſtrepit & tellus, & Amazonius Thermodon.
Hîc & quos paſcunt ſcopuloſæ rura Numanæ,
Et quîs litoreæ fumant altaria Cupræ,
Quique Truentinas ſervant cum flumine turres
Cernere erat: clypeata procul ſub ſole coruſco
Agmina, ſanguineâ vibrant in nubila luce.
Stat fucare colus nec Sidone vilior Ancon,
Murice nec Libyco. Statque humectata Vomano
Adria, & inclemens hirſuti ſignifer Aſcli:
Hoc Picus quondam nomen memorabile ab alto
Saturno ſtatuit genitor, quem carmine Circe
Exutum formam volitare per æthera juſſit,
Et ſparſit plumis croceum fugientis honorem;
Ante, ut fama docet, tellus poſſeſſa Pelaſgis,
Quîs Æſis regnator erat, fluvioque reliquit
Nomen, & a ſeſe populos tum dixit Aſiſos.
Sed non ruricolæ firmârunt robore caſtra

Deteriore, cavis venientes montibus Umbri,
Hos Æſis, Sapiſque lavant, rapidaſque ſonanti
Vertice contorquens undas per ſaxa Metaurus,
Et lavat ingentem perfundens flumine ſacro
Clitumnus Taurum; Narque albeſcentibus undis
In Tybrim properans, Tiniæque inglorius humor;
Et Claſis, & Rubico, & Senonum de nomine Sena.
Sed pater ingenti medios illabitur amne
Albula, & admotâ præſtringit mœnia ripâ.
His urbes Arna, & lætis Mevania pratis,
Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
Iguvium, patuloque jacens ſine mœnibus arvo
Fulginia: his populi fortes, Amerinus, & armis
Vel raſtris laudande Camers, his Saſſina dives
Lactis, & haud parci Martem coluiſſe Tudertes.
Ductor Piſo viros ſpernaces mortis agebat
Ora puer, pulcherque habitum; ſed corde ſagaci
Æquabat ſenium, atque aſtu ſuperaverat annos,
Is primam ante aciem pictis radiabat in armis;
Arſacidûm ut fulvo micat ignea gemma monili.
Jamque per Etruſcos legio completa maniplos
Rectorem magno ſpectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, illuſaque tauro
Paſiphaë, clarique dehinc ſtant ordine patres.
Lectos Cære viros, lectos Cortona ſuperbi
Tarcontis domus, & veteres misêre Graviſcæ.
Necnon Argolico dilectum litus Haleſo
Alſium, & obſeſſæ campo ſqualente Fregenæ.
Adfuit & ſacris interpres fulminis alis
Fæſula, & antiquus Romanis mœnibus horror
Cluſinum vulgus; quum, Porſena magne, jubebas
Nequidquam pulſos Romæ imperitare Superbos.
Tunc quos a niveis exegit Luna metallis,
Inſignis portu, quo non ſpatioſior alter
Innumeras cepiſſe rates, & claudere pontum,
Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis.

Biſſenos hæc prima dedit præcedere faſces,
Et junxit totidem tacito terrore ſecures :
Hæc altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio veſtem prætexuit oſtro.
Hæc eadem pugnas accendere protulit ære.
His mixti Nepeſina cohors, æquique Faliſci,
Quique tuos, Flavina, focos; Sabatia quique
Stagna tenent, Ciminique lacum; qui Sutria tecta
Haud procul, & ſacrum Phœbo Soracte frequentant.
Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cautum : Lycios damnant haſtilibus arcus.
Hæ bellare acies nôrant; at Marſica pubes
Et bellare manu, & chelydris cantare ſoporem,
Vipereumque herbis hebetare & carmine dentem.
Æetæ prolem Angitiam mala gramina primam
Monſtraviſſe ferunt, tactuque domare venena,
Et lunam excuſſiſſe polo, ſtridoribus amnes
Frenantem, ac ſylvis montes nudaſſe vocatis.
Sed populis nomen poſuit metuentior hoſpes,
Quum fugeret Phrygias trans æquora Martia crenas,
Mygdoniam Phœbi ſuperatus pectine loton.
Marruvium, veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus eſt illis caput, interiorque per udos
Alba ſedet campos, pomiſque rependit ariſtas.
Cætera in obſcuro famæ, & ſine nomine, vulgi
Sed numero caſtella valent : conjungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.
Nec cedit ſtudio Sidicinus ſanguine miles,
Quem genuêre Cales. Non parvus conditor urbi
(Ut fama eſt) Calaïs, Boreæ quem rapta per auras
Orithyïa vago Geticis nutrivit in antris.
Haud ullo levior bellis Veſtina juventus
Agmina denſavit, venatu dura ferarum :
Quæ, Fiſcelle, tuas arces, Pinnamque virentem,
Paſcuaque haud tarde redeuntia tondet Avîæ.
Marrucina ſimul Frentanis æmula pubes
Corfini populos, magnumque Teate trahebat.

Omnibus in pugnam offertur ſparus, omnibus alto
Aſſuetæ volucrem cœlo demittere fundæ.
Pectora pellis obit cæſi venatibus urſi.
Jam verò, quos dives opum, quos dives avorum
E toto dabat ad bellum Campania tractu,
Ductorum adventu vicinis ſedibus Oſci
Servabant; Sinueſſa tepens, fluctuque ſonorum
Vulturnum, quaſque evertère ſilentia, Amyclæ,
Fundique, & regnata Lamo Caieta, domuſque
Antiphatæ compreſſa freto, ſtagniſque paluſtre
Liternum, & quondam fatorum conſcia Cyme:
Illic Nuceria, & Gaurus navalibus aptus.
Prole Dicarcheâ, multo cum milite, Graia
Illic Parthenope, ac Pœno non pervia Nola,
Alliſæ, & Clanio contemtæ ſemper Acerræ:
Sarraſtes etiam populos, totaſque videres
Sarni mitis opes: illic quos ſulfure pingues
Phlegræi legêre ſinus, Miſenus, & ardens
Ore gigantêo ſedes Ithaceſia Baii:
Non Prochyte, non ardentem ſortita Typhœa
Inarime, non antiqui ſaxoſa Telonis
Inſula, nec parvis aberat Calatia muris;
Surrentum, & pauper ſulci cerealis Abella.
In primis Capua, heu! rebus ſervare ſerenis
Inconſulta modum, & pravo peritura tumore.
Lætos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, & ferro circumdare pectus
Addiderat: leviora domo de more parentûm
Geſtabant tela, ambuſtas ſine cuſpide cornos:
Aclydis uſus erat, factæque ad rura bipennes.
Ipſe inter medios venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare ſudem, tramittere ſaltu
Murales foſſas, undoſum frangere nando
Indutus thoraca vadum: ſpectacula tanta
Ante acies virtutis erant: ſæpe alite plantâ
Ilia perfoſſum, & campi per aperta volantem
Ipſe pedes prævertit equum; ſæpe arduus idem

Caſtrorum ſpatium & ſaxo tramiſit, & haſtâ.
Martia frons, facileſque comæ, nec pone retroque
Cæſaries brevior: flagrabant lumina, miti
Adſpectu gratuſque inerat viſentibus horror.
Adfuit & Samnis, nondum vergente favore
Ad Pœnos; ſed nec veteri purgatus ab irâ.
Qui Batulum, Nucraſque metunt, Boviania quique
Exagitant luſtra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Rufræ, aut quos Æſernia, quoſve
Obſcura incultis Herdonia miſit ab agris.
Bruttius haud diſpar animorum, unàque juventus
Lucanis excita jugis, Hirpinaque pubes
Horrebat telis, & tergo hirſuta ferarum.
Hos venatus alit: luſtra incoluêre, ſitimque
Avertunt fluvio, ſomnique labore parantur.
Additur his Calaber, Sallentinæque cohortes;
Necnon Brunduſium, quo deſinit Itala tellus.
Parebat legio audaci permiſſa Cethego;
Cui ſocias vires, atque indiſcreta maniplis
Arma recenſebant; nunc ſeſe oſtendere miles
Leucoſiæ e ſcopulis, nunc quem Picentia Pæſto
Miſit, & exhauſtæ mox Pœno marte Cerillæ,
Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum merſis inoleſcere ramis.
Ille & pugnacis laudavit tela Salerni,
Falcatos enſes, & quæ Buxentia pubes
Aptabat dextris irraſæ robora clavæ.
Ipſe humero exſertus, gentili more parentûm,
Difficili gaudebat equo, roburque juventæ
Flexi cornipedis duro exercebat in ore.
Vos etiam acciſæ deſolatæque virorum
Eridani gentes, nullo attendente Deorum
Votis tunc veſtris, caſura ruiſtis in arma.
Certavit Mutinæ quaſſata Placentia bello.
Mantua mittendâ certavit pube Cremonæ,
Mantua Muſarum domus, atque ad ſidera cantu
Evecta Aonio, & Smyrnæis æmula plectris.

Tum Verona Atheſi circumflua, & undique ſollers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum.
Vercellæ, fuſcique ferax Pollentia villi,
Et quondam Teucris comes in Laurentia bella
Ocni priſca domus, parvique Bononia Rheni.
Quique gravi remo, limoſis ſegniter undis
Lenta paludoſæ proſcindunt ſtagna Ravennæ.
Tum Trojana manus, tellure antiquitus orti
Euganeâ, profugique ſacris Antenoris oris.
Nec non cum Venetis Aquileia ſuperfluit armis.
Tum pernix Ligus, & ſparſi per ſaxa Vagenni
In decus Hannibalis duros misêre nepotes.
Maxima tot populis rector fiducia Brutus
Ibat, & hortando notum accendebat in hoſtem.
Læta viro gravitas, ac mentis amabile pondus,
Et ſine triſtitiâ virtus. Non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam lævo querebat limite vitæ.
Addiderat ter mille viros in Marte, ſagittæ
Expertos, fidus Siculâ regnator ab Ætnâ.
Næ, totidem Ilva viros; & lætos gignere ferrum
Armârat patrio, quo nutrit bella, metallo.
Ignôſſet quamvis avido committere pugnam
Varroni, quicumque ſimul tot tela videret.
Tantis agminibus, Rhœtêo litore quondam
Fervere, quum magnæ Trojam invasêre Mycenæ,
Mille rates vidit Læandrius Helleſpontus.
Ut ventum ad Cannas, urbis veſtigia priſcæ,
Defigunt diro ſigna infelicia vallo.
Nec, tantâ miſeris jamque impendente ruinâ,
Ceſsârunt Superi vicinas prodere clades.
Per ſubitum attonitis pila exarsêre maniplis,
Et celſæ toto ceciderunt aggere pinnæ,
Nutantique ruens proſtravit vertice ſylvas
Garganus, fundoque imo mugivit anhelans
Aufidus, & magno late diſtantia ponto
Terruerunt pavidos accenſa Ceraunia nautas.

Quæſivit Calaber, ſubductâ luce repente,
Immerſus tenebris, & terram, & litora Sipus:
Obſeditque frequens caſtrorum limina bubo.
Nec denſæ trepidis apium ſe involvere nubes
Ceſsârunt aquilis: non unus crine coruſco
Regnorum everſor rubuit letale cometes.
Caſtra quoque, & vallum rabidæ ſub nocte ſilenti
Irrupêre feræ, raptique ante ora paventûm
Adjunctos vigilis ſparſerunt membra per agros.
Ludificante etiam terroris imagine ſomnos,
Gallorum viſi buſtis erumpere Manes:
Terque quaterque ſolo penitus tremuêre revulſæ
Tarpeiæ rupes, atque atro ſanguine flumen
Manavit Jovis in templis, lacrymæque vetuſtâ
Effigie patris large fluxêre Quirini.
Major & horrificis ſeſe extulit Allia ripis.
Non Alpes ſedêre loco, non nocte dieve
Ingentes inter ſtetit Apenninus hiatus.
Axe ſuper medio, Libyes a parte, coruſcæ
In Latium venêre faces, ruptuſque fragore
Horriſono polus, & vultus patuêre Tonantis.
Ætnæos quoque contorquens e cautibus ignes
Veſbius intonuit, ſcopuliſque in nubila jactis
Phlegræus tetigit trepidantia ſidera vertex.
Ecce inter medios belli præſagus, & ore
Attonito ſenſuque ſimul, clamoribus implet
Miles caſtra feris, & anhelat clade futurâ.
Parcite, crudeles Superi, jam ſtragis acervis
Deficiunt campi: video per denſa volantem
Agmina ductorem Libyes, curruſque citatos
Arma virûm ſuper atque artus, & ſigna trahentem.
Turbinibus furit inſanis, & prœlia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit immemor ævi
Nequidquam, Thraſymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quò, Varro, fugis? prô! Jupiter, ictu
Procumbit ſaxi feſſis ſpes ultima Paullus.
Ceſſerit huic Trebia exitio: pons ecce cadentûm

Corporibus ſtruitur, reïcitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix inſultat belua campis.
Geſtat Agenoreus noſtro de more ſecures
Conſulis, & ſparſos lictor fert ſanguine faſces.
In Libyam Auſonii portatur pompa triumphi.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidiſſe jubetis?
Congeſto, lævæ quodcumque avellitur, auro,
Metitur Latias victrix Carthago ruinas.

DE BELLO PUNICO

SECUNDO,

LIBER NONUS.

ARGUMENTUM.

Demens in pugnam furit hîc & vulnera Varro,
Quamvis infelix Solimus monuiſſet abunde
Varronem, proprio ſignatis ſanguine fatis.
Concurrunt igitur Pœni, forteſque Latini
Ingenti fremitu, ſummoque ardore virorum.
Stat pro Sarranis obtendens ægida Pallas;
Mars pro Romanis infeſtâ fulgurat haſtâ,
Scipiadæque manu fabricatum porrigit enſem
Incude Ætnæâ; magis ardet Gorgone Pallas.
Donec cæruleam demittit Jupiter Irim,
Ut cum fulmineâ revocet Tritonide Martem.
Vulturnum emittit rapidum Junone volente
Æolus: adverſos ruit acer Paulus in hoſtes:
Fœde laxatis at Varro fugit habenis.

Turbato monſtris Latio, cladiſque futuræ
Signa per Auſoniam prodentibus irrita Divis,
Haud ſecus ac ſi fauſta forent & proſpera pugnæ
Omina venturæ, Conſul traducere noctem
Exſomnis, telumque manu vibrare per umbras,
Ac modò ſegnitie Paullum increpitare, modò acres

Exercere tubas, nocturnaque claſſica velle.
Nec minor in Pœno properi certaminis ardor.
Erumpunt vallo, fortunâ urgente ſiniſtrâ,
Conſertæque manus. Jam, ſparſi ad pabula campis
Vicinis raptanda, Macæ fudêre volucrem
Telorum nubem. Ante omnes invadere bella
Mancinus gaudens, hoſtilique ungere primus
Tela cruore, cadit; cadit & numeroſa juventus.
Nec pecudum fibras Varro, & contraria Paullo
Auſpicia incuſante Deûm compeſceret arma,
Ni ſors alterni juris, quo caſtra reguntur,
Arbitrium pugnæ properanti in fata negaſſet.
Quæ tamen haud valuit perituris millibus unâ
Plus donaſſe die. Redière in caſtra, gemente
Haud dubie Paullo, qui craſtina jura videret
Amenti ceſſura viro, fruſtraque ſuorum
Servatas a cæde animas: nam turbidus irâ
Infenſuſque moræ, dilata ob prœlia, ductor:
Siccine, ſic, inquit, grates pretiumque rependis,
Paulle, tui capitis? meruerunt talia, qui te
Legibus atque urnæ dira eripuêre minanti?
Tradant immo hoſti revocatos ilicet enſes,
Tradant arma, jube, aut pugnantûm deripe dextris.
Sed vos, quorum oculos, atque ora humentia vidi,
Vertere quum Conſul terga, & remeare juberet,
Ne morem & pugnæ ſignum exſpectate petendæ;
Dux ſibi quiſque viam rapito, quum ſpargere primus
Incipiet radiis Gargana cacumina Phœbus.
Pandam egomet propere portas. Ruite ociùs, atque hunc
Ereptum revocate diem. Sic turbidus ægra
Peſtifero pugnæ caſtra incendebat amore.
At Paullus jam non idem, nec mente, nec ore,
Sed qualis ſtratis deleto milite campis
Poſt pugnam ſtetit, ante oculos atque ora futuro
Obverſante malo; ceu jam ſpe lucis ademtâ,
Quum ſtupet exanimata parens, natique tepentes

Nequidquam fovet extremis amplexibus artus :
Per toties, inquit, concuſſæ mœnia Romæ,
Perque has, nox Stygiâ quas jam circumvolat umbrâ,
Inſontes animas, cladi parce obvius ire,
Dum tranſit Divûm furor, & conſumitur ira
Fortunæ : novus, Hannibalis, ſat, nomina ferre
Si diſcit miles, nec frigidus aſpicit hoſtem.
Nonne vides, quum vicinis auditur in arvis,
Quàm ſubitus linquat pallentia corpora ſanguis?
Quàmque fluant arma ante tubas? cunctator & æger,
Ut rere, in pugnas Fabius, quoſcumque ſub illis
Culpatis duxit ſignis, nunc arma capeſſunt :
At quos Flaminius?. ſed dira avertite, Divi.
Sin noſtris animus monitis, precibuſque repugnat;
Aures pande Deo : cecinit Cymæa per orbem
Hæc olim vates, & te, præſaga, tuoſque
Vulgavit terris, proavorum ætate, furores.
Jamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram
Fata cano vates, ſiſtis ni craſtina ſigna,
Firmabis noſtro Phœbêæ dicta Sibyllæ
Sanguine : nec Graio poſthac Diomede ferentur,
Sed te, ſi perſtas, inſignes Conſule campi.
Hæc Paullus, lacrymæque oculis ardentibus ortæ.
Nec non & noctem ſceleratus polluit error.
Xanthippo captus, Libycis tolerârat in oris
Servitium Satricus, mox inter præmia regi
Autololûm dono datus ob virtutis honorem :
Huic domus & gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in uberibus nati, Mancinus, & unà
Nomine Rhœtêo Solymus : nam Dardana origo,
Et Phrygio genus a proavo, qui ſceptra ſecutus
Ænêæ, claram muris fundaverat urbem
Ex ſeſe dictam Solymon : celebrata colonis
Mox Italis paullatim attrito nomine Sulmo.
At tum barbaricis Satricus cum rege catervis
Advectus, quo non ſpretum, ſi poſceret uſus,
Noſcere Gætulis Latias interprete voces.

Poſtquam poſſe datum Peligna reviſere tecta,
Et patrium ſperare larem, ad conamina noctem
Advocat, ac furtim caſtris evadit iniquis.
Sed fuga nuda viri: ſumto nam prodere cœpta
Vitabat clypeo, & dextrâ remeabat inermi.
Exuvias igitur, proſtrataque corpora campo
Luſtrat, & exutis Mancini cingitur armis.
Jamque metus levior: verùm, cui demta ferebat
Exſangui ſpolia, & cujus nudaverat artus,
Natus erat, paullo ante Macâ proſtratus ab hoſte.
Ecce ſub adventum noctis primumque ſoporem,
Alter natorum Solymus, veſtigia vallo
Auſonio vigil extulerat, dum ſorte viciſſim
Alternat portæ excubias, fratriſque petebat
Mancini ſtratum ſparſa inter funera corpus,
Furtivâ cupiens miſerum componere terrâ.
Nec longum celerârat iter, quum tendere in armis
Aggere Sidonio venientem conſpicit hoſtem.
Quodque dabat Fors in ſubitis necopina, ſepulcro
Ætoli condit membra occultata Thoantis,
Inde, ubi nulla ſequi propiùs pone arma, virumque
Incomitata videt veſtigia ferre per umbras,
Proſiliens tumulo contorquet nuda parentis
In terga, haud fruſtra, jaculum: Tyriamque ſequentûm
Satricus eſſe manum, & Sidonia vulnera credens,
Auctorem cæci trepidus circumſpicit ictus.
Verùm ubi victorem juvenili robore curſus
Attulit, & notis fulſit lux triſtis ab armis,
Fraternuſque procul, lunâ prodente, retexit
Ante oculos ſeſe, & radiavit comminus umbo,
Exclamat juvenis ſubitâ flammatus ab irâ,
Non ſum equidem Sulmone ſatus tua, Satrice, proles,
Nec frater, Mancine, tuus; fateorque nepotem
Pergameo indignum Solymo, ſi evadere detur
Huic noſtras impune manus: tu nobile geſtes
Germani ſpolium ante oculos, referaſque ſuperba,

Me ſpirante, domûs Pelignæ perfidus arma?
Hæc tibi, cara parens Acca, ad ſolatia luctûs
Dona feram, nati ut figas æterna ſepulcro.
Talia vociferans ſtricto mucrone ruebat.
Aſt illi jam tela manu, jamque arma fluebant,
Auditâ Patriâ, natiſque & conjuge & armis,
Ac membra & ſenſus gelidus ſtupefecerat horror.
Tum vox ſemanimi miſeranda effunditur ore.
Parce, precor, dextræ, non ut mihi vita ſuperſit,
(Quippe nefas hac velle frui) ſed ſanguine noſtro
Ne damnes, o nate, manus. Carthaginis ille
Captivus, patrias nunc primùm advectus in oras,
Ille ego ſum Satricus, Solymi genus. Haud tua, nate,
Fraus ulla eſt: jaceres in me quum fervidus haſtam,
Pœnus eram. Verùm caſtris elapſus acerbis
Ad vos, & caræ properabam conjugis ora.
Hunc rapui exanimo clypeum; ſed, jam unice nobis,
Hæc fratris tumulis arma excuſata reporta.
Curarum tibi prima tamen ſit, nate, referre
Ductori monitus Paullo, producere bellum
Nitatur, Pœnoque neget certamina Martis.
Augurio exſultat Divûm, immenſamque propinquâ
Stragem acie ſperat. Quæſo, cohibete furentem
Varronem: namque hunc fama eſt impellere ſigna.
Sat magnum hoc miſeræ fuerit mihi cardine vitæ
Solamen, caviſſe meis: nunc ultima, nate,
Invento ſimul atque amiſſo, redde parenti
Oſcula. Sic fatus, galeam exuit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis,
Attonitoque timens, verbis ſanare pudorem
Vulneris impreſſi & telum excuſare laborat.
Quis teſtis noſtris, quis conſcius adfuit actis?
Non nox errorem nigranti condidit umbrâ?
Cur trepidas? Da, nate, magis, da jungere pectus.
Abſolvo pater ipſe manum, atque in fine laborum
Hac condas oculos dextrâ, precor! at miſer, imo
Pectore ſuſpirans juvenis, non verba viceſque

Alloquio vocemve refert ; ſed ſanguinis atri
Siſtere feſtinat curſum, laceroque ligare
Ociùs illacrymans altum velamine vulnus.
Tandem inter gemitus, miſeræ erupêre querelæ :
Siccine te nobis, genitor, Fortuna reducit
In Patriam ? ſic te nato natumque parenti
Impia reſtituit ? felix, o terque quaterque
Frater, cui fatis genitorem agnoſcere ademtum.
Aſt ego Sidoniis imperditus, ecce, parentem
Vulnere cognoſco. Saltem hoc, Fortuna, fuiſſet
Solamen culpæ, dubia ut mihi ſigna dediſſes
Infauſti generis. Verùm linquetur iniquis
Non ultra Superis noſtros celare labores.
Hæc dum amens queritur, jam, deficiente cruore,
In vacuas ſenior vitam diſperſerat auras.
Tum juvenis mæſtum attollens ad ſidera vultum,
Pollutæ dextræ, & facti Titania teſtis
Infandi, quæ nocturno mea lumine tela
Dirigis in patrium corpus, non ampliùs, inquit,
His oculis, & damnato violabere viſu.
Hæc memorat, ſimul enſe fodit præcordia, &, atrum
Suſtentans vulnus, mananti ſanguine ſignat
In clypeo mandata patris, *fuge prœlia, Varro.*
Ac ſummi tegimen ſuſpendit cuſpide teli,
Defletumque ſuper proſternit membra parentem.
Talia venturæ mittebant omina pugnæ
Auſoniis Superi, ſenſimque abeuntibus umbris
Conſcia nox ſceleris roſeo cedebat Eoo.
Ductor in arma ſuos Libys, & Romanus in arma
Excibant de more ſuos : Pœniſque redibat
Qualis nulla dies omni ſurrexerit ævo.
Non verborum, inquit, ſtimulantûm Pœnus egetis,
Herculeis iter a metis, ad Iapygas agros
Vincendo emenſi : nuſquam eſt animoſa Saguntos :
Conceſſère Alpes : pater ipſe ſuperbus aquarum
Auſonidum, Eridanus captivo defluit alveo.
Strage virûm merſus Trebia eſt, atque ora ſepulto

Lydia Flaminio premitur, lateque refulgent
Oſſibus, ac nullo ſulcantur vomere campi.
Clarior his titulis plus allatura cruoris
Lux oritur. Mihi magna ſatis, ſat verò ſuperque
Bellandi merces, ſit gloria : cætera vobis
Vincantur. Quidquid diti devexit Ibero,
Quidquid & Ætnæis jactavit Roma triumphis ;
Quin etiam Libyco ſi quid de litore raptum
Condidit, in veſtros veniet ſine ſortibus enſes.
Ferte domos, quod dextra dabit : nil Ductor honoris
Ex opibus poſco. Raptor per ſecula longa
Dardanus, edomitum vobis ſpoliaverit orbem.
   Qui Tyriâ ducis Sarranum ab origine nomen,
Seu Laurens tibi, Sigêo ſulcata colono,
Adridet tellus, ſeu ſunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereri fruticantia culmis,
Electos optare dabo inter præmia campos,
Addam etiam, flavâ Thybris quas irrigat undâ,
Captivis late gregibus depaſcere ripas.
Qui verò externo ſocius mihi ſanguine Byrſæ
Signa moves, dextram Auſoniâ ſi cæde cruentam
Attolles, hinc jam civis Carthaginis eſto.
Ne vos Gargani, Daunique fefellerit ora.
Ad muros ſtatis Romæ : licet avia longe
Urbs agat, & noſtro procul a certamine diſtet,
Hîc hodie ruet ; atque ultra te ad prœlia miles
Nulla voco : ex acie tende in Capitolia curſum.
   Hæc memorat. Tum, propulſo munimine valli,
Foſſarum rapuêre moras, aciemque, locorum
Conſilio, curvis accommodat ordine ripis.
Barbaricus lævo ſtetit ad certamina cornu
Bellator Naſamon, unàque immanior artus
Marmarides ; tum Maurus atrox, Garamaſque, Maceſque
Et Maſſylæ acies, & ferro vivere lætum
Vulgus Adyrmachidæ, pariter gens accola Nili,
Corpora ab immodico ſervans nigrantia Phœbo :

Quîs poſitum agminibus caput, imperiumque Nealces.
At parte in dextrâ, ſinuat quà flexibus undam
Aufidus, & curvo circum errat gurgite ripas,
Mago regit : ſubiêre leves, quos horrida miſit
Pyrene, populi; varioque hauſêre tumultu
Flumineum latus. Effulget cetrata juventus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vaſco,
Ac torto miſcens Baliaris prœlia plumbo,
Bætigenæque viri. Celſus media ipſe coërcet
Agmina, quæ patrio firmavit milite, quæque
Celtarum Eridano perfuſis ſæpe catervis.
Sed quà ſe fluvius retro labentibus undis
Eripit, & nullo cuneos munimine vallat,
Turritæ moles, ac propugnacula dorſo
Belua nigranti geſtans, ceu mobilis agger,
Nutat, & erectos adtollit ad æthera muros.
Cætera jam Numidis circumvolitare, citoſque
Ferre datur curſus, & toto fervere campo.
  Dum Libys incenſo diſpenſat milite vires,
Hortandoque iterum, atque iterum inſatiabilis urget
Factis quemque ſuis, & ſe cognoſcere jactat,
Quâ dextrâ veniant ſtridentis ſibila teli;
Promittitque viris nulli ſe defore teſtem,
Jam Varro, exactâ vallo legione, movebat
Cladum principia; ac pallenti lætus in undâ
Laxabat ſedem venturis portitor umbris.
  Stant primi, quos ſanguineæ pendente vetabant
Ire notæ clypeo, defixique omine torpent.
Juxta terribilis facies, miſeranda jacebant
Corpora in amplexu, natuſque in pectore patris
Impoſitâ vulnus dextrâ letale tegebat.
Effuſæ lacrymæ, Mancinique inde reverſus
Fraternâ ſub morte dolor; tum triſte movebat
Augurium, & ſimiles defuncto in corpore vultus.
Ociùs erroris culpam, deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, ferte hæc, ait, omina Paullo!

Namque illum, cui femineo ſtant corde timores,
Moverit iſta manus, quæ, cæde imbuta nefandâ,
Quum furiæ expeterent pœnas, fortaſſe paterno
Signavit moriens ſceleratum ſanguine carmen.
Tum minitans propere deſcribit munera pugnæ;
Quàque feras ſævus gentes, aciemque Nealces
Temperat, hac ſeſe Marſo cum milite, cumque
Samnitum opponit ſignis, & Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyæ) Servilius obvia adire
Arma, & Picentes, Umbroſque inferre jubetur.
Cætera Paullus habet lævo certamina cornu.
His ſuper, inſidias contra, Nomadumque volucrem
Scipiadæ datur ire manum: quæque arte doliſque
Scindent ſe turmæ, prædicit ſpargere bellum.
Jamque propinquabant acies, agilique virorum
Diſcurſu, mixtoque ſimul calefacta per ora
Cornipedum hinnitu, &, multùm ſtrepitantibus armis,
Errabat cæcum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Incluſam rabiem, ac ſparſuras aſtra procellas
Parturit unda freti, fundoque emota minaces
Exſpirat per ſaxa ſonos, atque acta cavernis
Torquet anhelantem ſpumanti vertice pontum.
Nec verò, fati tam ſævo turbine, ſolùm
Terrarum fuit ille labor; diſcordia demens
Intravit cœlos, ſuperoſque ad bella coëgit.
Hinc Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
Et Domitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,
Hinc Veſta, & captæ ſtimulatus cæde Sagunti
Amphitryoniades, pariter veneranda Cybele,
Indigeteſque Dei, Faunuſque, ſatorque Quirinus,
Alternuſque animæ mutato Caſtore Pollux.
Contra cincta latus ferro Saturnia Juno,
Et Pallas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
Ac patrius flexis per tempora cornibus Hammon,
Multaque præterea Divorum turba minorum.

Quorum ubi mole ſimul venientûm, & greſſibus alma
Intremuit tellus, pars implevêre propinquos
Diviſi montes, pars ſedem nube ſub altâ
Ceperunt: vacuo deſcenſum ad prœlia cœlo.
Tollitur immenſus deſerta ad ſidera clamor,
Phlegræis quantas effudit ad æthera voces
Terrigena in campis exercitus; aut Sator ævi
Quantâ Cyclopas nova fulmina voce popoſcit
Jupiter, exſtructis vidit quum montibus ire
Magnanimos raptum cœleſtia regna gigantas.
Nec verò prima in tantis procurſibus haſta
Ulla fuit. Stridens nimbus certante furore
Telorum ſimul effuſus, cupidæque cruoris
Hinc atque hinc animæ, geminâ cecidêre procellâ.
Ac priùs inſanus dextrâ quàm ducitur enſis
Bellantûm pars magna jacet. Super ipſa ſuorum
Corpora conſiſtunt avidi, calcantque gementes.
Nec magis aut Libyco protrudi Dardana niſu
Avertive poteſt pubes, aut ordine pelli
Fixa ſuo Sarrana manus, quàm vellere ſede
Si cœptet Calpen, impacto gurgite, pontus.
  Amisêre ictus ſpatium; nec morte peractâ
Artatis cecidiſſe licet. Galea horrida flictu
Adverſæ ardeſcit galeæ, clypeuſque fatiſcit
Impulſu clypei, atque enſis contunditur enſe,
Pes pede, virque viro teritur, telluſque videri
Sanguine operta nequit; cœlumque & ſidera pendens
Abſtulit ingeſtis nox denſa ſub æthere telis.
Quîs adſtare loco dederat fortuna ſecundo,
Contortum longo & proceræ cuſpidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miſcent.
At quos deinde tenet retrorſum inglorius ordo,
Miſſilibus certant pugnas æquare priorum.
Ultra clamor agit bellum, mileſque cupiti
Martis inops, ſævis impellit vocibus hoſtem.
Non ullum deſit teli genus: hi ſude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili:

At ſaxis, fundâque alius, jaculoque volucri:
Interdum ſtridens per nubila fertur arundo:
Interdumque ipſis metuenda falarica muris.
Speramuſne, Deæ, quarum mihi ſacra coluntur,
Mortali totum hunc aperire in ſecula voce
Poſſe diem? tantùmne datis confidere linguæ,
Ut Cannas uno ore ſonem? ſi gloria vobis
Noſtra placet, neque vos magnis avertitis auſis,
Huc omnes cantus, Phœbumque vocate parentem.
Verùm utinam poſthac animo, Romane, ſecunda
Quanto tunc adverſa, feras! ſitque hactenus, oro,
Nec libeat tentare Deis, an Troïa proles
Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fati
Pone precor lacrymas, & adora vulnera, laudes
Perpetuas paritura tibi: nam tempore, Roma,
Nullo major eris. Mox ſic labere ſecundis,
Ut ſolâ cladum tuearis nomina famâ.
Jamque, inter varias, Fortuna, utrimque virorum
Alternata vices, incerto eluſerat iras
Eventu, mediâque diu pendente per ambas
Spe gentes, paribus Mavors flagrabat in armis.
Mitia ceu virides agitant quum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus ariſtas,
Huc atque huc it ſumma ſeges, nutanſque viciſſim
Alterno lente motu incurvata niteſcit.
Tandem barbaricis perfractam viribus acer
Diſſipat incurrens aciem clamore Nealces;
Laxati cunei, perque intervalla citatus
Irrumpit trepidis hoſtis. Tum turbine nigro
Sanguinis exundat torrens: nullumque ſub unâ
Cuſpide procumbit corpus. Dum vulnera tergo
Bellator timet Auſonius, per pectora ſævas
Exceptat mortes, & leto dedecus arcet.
Stabat cum primis mediæ certamina pugnæ
Aſpera ſemper amans, & par cuicumque periclo
Scævola; nec tantâ vitam jam ſtrage volebat,
Sed dignum proavo letum, & ſub nomine mortem.

Is poſtquam frangi res, atque augeſcere vidit
Exitium; brevis hoc vitæ quodcumque relictum
Extendamus, ait: nam virtus futile nomen
Ni decori ſat ſint pariendo tempora leti.
Dixit; & in medios quà dextera concita Pœni
Limitem agit, vaſto conniſus turbine fertur.
Hic exſultantem Caralim, atque erepta volentem
Induere excelſo cæſi geſtamina trunco
Enſe ſubit, capuloque tenus ferrum impulit irâ.
Volvitur ille ruens, atque arva hoſtilia morſu
Appetit, & mortis premit in tellure dolores.
Nec Gabari Sicchæque virum tenuêre furentes
Concordi virtute manus; ſed perdidit acer,
Dum ſtat, deciſam Gabar inter prœlia dextram.
At Siccha auxilium, magno turbante dolore,
Dum temere accelerat, calcato improvidus enſe
Succidit, ac nudæ ſerò veſtigia plantæ
Damnavit, dextrâque jacet morientis amici.
Tandem convertit fatalia tela Nealcæ
Fulminei gliſcens juvenis furor, exſilit ardens,
Nomine tam claro ſtimulante, ad præmia cædis.
Tum ſilicem ſcopulo avulſum, quem montibus altis
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus. Incuſſo crepuerunt pondere malæ;
Ablatuſque viro vultus. Concreta cruento
Per nares cerebro ſanies fluit, atraque manant
Orbibus eliſis, & trunca lumina fronte.
Sternitur unanimo Marius ſuccurrere Capro
Conatus, metuenſque viro ſupereſſe cadenti.
Lucis idem auſpicium, ac patrium & commune duobus
Paupertas: ſacro juvenes Præneſte creati
Miſcuerant ſtudia, & junctâ tellure ſerebant.
Velle ac nolle ambobus idem, ſociataque toto
Mens ævo, ac parvis dives concordia rebus,
Occubuêre ſimul: votiſque ex omnibus unum
Id fortuna dedit, junctam inter prœlia mortem.

Arma fuêre decus victori bina Simætho.
Sed longùm tanto lætari munere caſus
Haud licitum Pœnis : aderat terrore minaci
Scipio, converſæ miſeratus terga cohortis,
Et cuncti fons Varro mali, flavuſque comarum
Curio, & a primo deſcendens conſule Brutus.
Atque his fulta viris acies repararet ademtum
Mole novâ campum, ſubito ni turbine Pœnus
Agmina frenaſſet jam procurrentia ductor.
Iſque ut Varronem procul inter prœlia vidit,
Et juxta ſagulo circumvolitare rubenti
Lictorem; noſco pompam, atque inſignia noſco :
Flaminius modò talis, ait. Tum fervidus acrem
Ingentis clypei tonitru prænuntiat iram.
Heu miſer ! æquari potuiſti funere Paullo,
Si tibi non irâ Superûm tunc eſſet ademtum
Hannibalis cecidiſſe manu. Quàm ſæpe querere,
Varro, Deis, quòd Sidonium defugeris enſem ?
Nam, rapido ſubitam portans in morte ſalutem
Procurſu, cœpta in ſeſe diſcrimina vertit
Scipio. Nec Pœnum (quamquam eſt ereptus opimæ
Cædis honor) mutaſſe piget majore ſub hoſte
Prœlia, & erepti Ticina ad flumina patris
Exigere oblato tandem certamine pœnas.
Stabant educti diverſis orbis in oris,
Quantos non alio vidit concurrere tellus
Marte, viri, dextrâque pares, ſed cætera ductor
Anteibat Latius, melior pietate, fideque.
Diſſiluêre cavâ turbati ad prœlia nube
Mavors Scipiadæ metuens, Tritonia Pœno :
Adventuque Deûm, intrepidis ductoribus, ambæ
Contremuêre acies. Ater, quà pectore flectit
Pallas, Gorgoneo late micat ignis ab ore,
Sibilaque horrificis torquet ſerpentibus ægis.
Fulgent ſanguinei, geminum vibrare cometen
Ut credas, oculi : ſummâque in caſſide largus
Undantes volvit flammas ad ſidera vertex.

At Mavors moto proturbans aëra telo,
Et clypeo campum involvens, Ætnæa cyclopum
Munere fundentem loricam incendia geſtat,
Ac pulſat fulvâ conſurgens æthera criſtâ.
Ductores pugnæ intenti, quantùmque viciſſim
Audere eſt, propriùs menſi, tamen arma ferentes
Sensêre adveniſſe Deos, &, lætus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
Jamque ictu valido libratam a pectore Pœni
Pallas in obliquum dextrâ detorſerat haſtam,
Et Gradivus opem Divæ portare ferocis
Exemplo doctus, porgebat protinus enſem
Ætnæum in pugnam juveni, ac majora jubebat.
Tum virgo igneſcens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora, atque obliqua retorquens
Lumina, turbato ſuperavit Gorgona vultu.
Erexêre omnes immania membra chelydri
Ægide commotâ; primique furoris ad ictus
Retulit ipſe pedem ſenſim a certamine Mavors.
Hîc Dea convulſam rapido conamine partem
Vicini montis, ſcopuliſque horrentia ſaxa
In Martem furibunda jacit, longeque relatos
Expavit ſonitus, tremefacto litore, Saſon.
At non hæc Superûm fallebant prœlia regem:
Demittit propere ſuccinctam nubibus Irim,
Quæ nimios frenet motus, ac talia fatur:
I, Dea, & Œnotris velox adlabere terris,
Germanæque truces dic Pallas mitiget iras,
Nec ſperet fixas Parcarum vertere leges:
Dic etiam, ni deſiſtis (nam virus & æſtus
Flammiferæ novi mentis) nec colligis iram,
Ægida præcellant quantùm horrida fulmina noſces.
Quæ poſtquam accepit dubitans Tritonia virgo,
Nec ſat certa diu, patriis an cederet armis,
Abſiſtemus, ait, campo: ſed Pallade pulsâ
Num fata avertet? cœloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia cædibus arva?

Hæc effata, cavâ Pœnum in certamina nube
Sublatum diverſa tulit, terraſque reliquit.
At Gradivus atrox, remeantis in æthera Divæ
Abſceſſu revocat mentes, fuſoſque per æquor
Ipſe manu magnâ, nebulam circumdatus atram,
Reſtituit pugnæ. Convertunt ſigna, novamque
Inſtaurant Itali, verſâ formidine, cædem;
Quum ventis poſitus cuſtos (cui flamina carcer
Imperio compreſſa tenet, cœlumque ruentes
Eurique & Boreæ parent, Corique Notique,)
Junonis precibus promiſſa haud parva ferentis
Regnantem Ætolis Vulturnum in prœlia campis
Effrenat. Placet hic iræ exitiabilis ultor.
Ecce caput flavum caligine conditus atrâ
Vulturnus, multâque comam perfuſus arenâ,
Qui poſtquam ſe Ætnæ merſit candente barathro,
Concepitque ignes, & flammea protulit ora,
Evolat horrendo ſtridore, ac Daunia regna
Perflat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Nunc verſos agit a tergo ſtridentibus alis,
Nunc mediam in frontem veniens clamante procellâ,
Obvius arma quatit, patuloque inſibilat ore.
Eripuêre oculos auræ vocemque manuſque.
Vortice arenoſo candentes, flebile dictu,
Torquet in ora globos Italûm, & bellare maniplis
Juſsâ lætatur rabie. Tum mole ruinæ
Sternuntur tellure, & miles, & arma, jubæque,
Atque omnis retro flatu occurſante refertur
Lancea, & in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Interdum intentos pugnæ, & jam jamque ferentes
Hoſtili jugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipſo de vulnere vellit:
Atque idem flatus Pœnorum tela ſecundat;
Et, velut amento contorta, haſtilia turbo
Adjuvat, ac tyrias impellit ſtridulus haſtas.
Tum denſo fauces præcluſus pulvere miles
Ignavam mortem compreſſo mæret hiatu.

Nec ſatis Auſonias paſſim fœdare cohortes,
In Martem vomit immixtas mugitibus auras,
Biſque Dei ſummas libravit turbine criſtas.
Quæ dum Romuleis exercet prœlia turmis
Æolius furor, & Martem ſuccendit in iras;
Affatur virgo, ſociâ Junone, parentem:
Quantos Gradivus fluctus in punica caſtra
(Reſpice) agit, quantiſque furens ſe cædibus implet!
Nunc quæſo terris deſcendere non placet Irim?
Quanquam ego non Teucros (noſtro cum pignore regnet
Roma, & Palladio ſedes hac urbe locârim)
Non Teucros delere aderam, ſed lumen alumnæ
Hannibalem Libyæ pelli, florentibus annis,
Vitâ, atque exſtingui primordia tanta negabam.
Excipit hîc Juno, longique laboris ab irâ;
Immo, ait, ut noſcant gentes, immania quantùm
Regna Jovis valeant, cunctiſque potentia quantùm
Antiſtet conjux Superis tua, diſcute telo
Flagranti (nil oramus) Carthaginis arces;
Sidoniamque aciem vaſto telluris hiatu
Tartareis immerge vadis, aut obrue ponto.
Contra quæ miti reſpondet Jupiter ore:
Certatis fatis, & ſpes extenditis ægras.
Ille, o nata, libens cui tela inimica ferebas
Contundet Tyrios juvenis, ac nomina gentis
Induet, & Libycam feret in Capitolia laurum:
At, cui, tu, conjux, cui das animoſque, decuſque,
(Fata cano) avertet populis Laurentibus arma.
Nec longe cladis metæ: venit hora, dieſque
Quâ nullas unquam tranſiſſe optaverit Alpes.
Sic ait; atque Irim propere demittit Olympo,
Quæ revocet Martem, jubeatque abſcedere pugnâ.
Nec vetitis luctatus abit Gradivus in altas
Cum fremitu nubes, quanquam lituique, tubæque,
Vulneraque, & ſanguis, & clamor, & arma juvarent.
Ut patuit liber Superûm certamine tandem,

Laxatuſque Deo campus, ruit æquore ab imo
Pœnus, quò ſenſim cœleſtia fugerat arma,
Magna voce trahens equitemque viroſque, feræque
Turrigeræ molem, tormentorumque labores.
Atque ubi turbantem leviores enſe catervas
Agnovit juvenem, ſcintillavitque cruentis
Ira genis: quænam furiæ, quiſve egit in hoſtem
En Minuci, Deus, ut rurſum te credere nobis
Auderes, inquit? genitor tibi, natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius! ſemel improbe noſtras
Sit ſatis evaſiſſe manus: atque inde ſuperbis
Haſta comes dictis, murali turbine pectus
Transforat, & voces venturas occupat ictu.

Nec ferro ſævire ſat eſt, appellitur atrâ
Mole fera, & monſtris componitur Itala pubes.
Nam prævectus equo, moderantem cuſpide Lucas
Maurum in bella boves, ſtimulis majoribus ire,
Ac raptare jubet Libycarum armenta ferarum.
Immane ſtridens agitur, crebroque coacta
Vulnere bellatrix properos fert belua greſſus.
Liventi dorſo turris flammâque, viriſque
Et jaculis armata ſedet: procul aſpera grando
Saxorum ſuper arma ruit, paſſimque volanti
Celſus telorum fundit Libys aggere nimbum.
Stat niveis longum ſtipata per agmina vallum
Dentibus, atque ebori præfixâ comminus haſtâ
Fulget ab incurvo derecta cacumine cuſpis.

Hic, inter trepidos rerum, per membra, per arma
Exigit Ufentis ſceleratum belua dentem;
Clamantemque ferens calcata per agmina portat.
Nec leviùs, Tadio lævum quà tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, improba ſenſim,
Corpore non læſo, penetrârunt ſpicula dentis,
Et ſublime virum clypeo reſonante tulerunt.
Haud excuſſa novi virtus terrore pericli:
Utitur ad laudem caſu, geminumque citato
Vicinus fronti lumen tranſverberat enſe.

Exſtimulata gravi ſeſe fera tollit ad auras
Vulnere, & erectis excuſſam cruribus alte
Pone jacit volvens reflexo pondere turrim.
Arma virique ſimul ſpoliataque belua viſu
Sternuntur, ſubitâ (miſerandum) mixta ruinâ.
Spargi flagrantes contra bellantia monſtra
Dardanius tædas victor jubet, & facis atræ,
Quos fera circumfert, compleri ſulfure muros.
Nec juſſo mora: collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; raptuſque ſonoro
Ignis edax vento, per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve incendia paſtor
Quum jacit, & ſylvis ſpatiatur fervida peſtis,
Frondoſi igneſcunt ſcopuli; ſubitòque per alta
Collucet juga diſſultans Vulcanius ardor.
It fera candenti torrente bitumine corpus
Amens, & laxo diducit limite turmas.
Nec cuiquam virtus propiora capeſſere bella:
Longinquis audent jaculis, & arundinis ictu.
Uritur impatiens, & magni corporis æſtu
Huc atque huc jactas accendit belua flammas:
Donec vicini tandem ſe fluminis undis
Præcipitem dedit, &, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exſtantem ripis flammam: tum denique ſeſe
Gurgitis immerſit molem capiente profundo.
At quà pugna datur, necdum Mauruſia peſtis
Igne calet, circumfuſi Rhœtëia pubes,
Nunc jaculis, nunc & ſaxis, nunc alite plumbo
Eminus inceſſunt. Ut qui caſtella per altos
Oppugnat munita locos, atque adſidet arces.
Auſus digna viro, fortunâ & digna ſecundâ,
Extulerat dextram, atque adverſum comminus enſem
Mincius infelix auſi: ſed ſtridula anhelum
Fervorem effundens, monſtri manus abſtulit acri
Implicitum nexu, diroque ligamine torſit,
Et ſuperas alte miſerum jaculata per auras

Telluri eliſis adflixit (flebile) membris.
Has inter clades, viſo Varrone ſub armis,
Increpitans Paullus, quin imus comminus, inquit,
Ductori Tyrio, quem vinctum colla catenis
Staturum ante tuos currus promiſimus urbi ?
Heu! Patria, heu! plebes ſcelerata, & prava favoris!
Haud unquam expedies tam dirâ ſorte malorum,
Quem tibi non naſci fuerit per vota petendum,
Varronem, Hannibalemve magis. Dum talia Paullus,
Urget præcipites Libys, atque in terga ruentûm
Ante oculos, cunctas, ductoris, concitat haſtas.
Pulſatur galea, & quatiuntur Conſulis arma.
Acriùs hoc Paullus medios ruit aſper in hoſtes.
Tum verò excuſſus mentem, in certamina Paullo
Avia diducto, convertit Varro: manuque
Cornipedem inflectens, das, inquit, Patria, pœnas,
Quæ Fabio incolumi, Varronem ad bella vocaſti.
Quænam autem mentis, vel quæ diſcordia fati?
Parcarumne latens fraus eſt? abrumpere cuncta
Jamdudum cum luce libet: ſed comprimit enſem
Neſcio quis Deus, & me! me ad graviora reſervat.
Vivamne? & fractos, ſparſoſque cruore meorum
Hos referam populo faſces? atque ora per urbes
Iratas ſpectanda dabo? &, quo ſævius ipſe
Hannibal haud poſcat, fugiam, &, te, Roma videbo!
Plura indignantem, telis propioribus hoſtes
Egêre, & ſonipes rapuit laxatus habenas.

DE BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER DECIMUS.

ARGUMENTUM.

Inter funeſtæ, non proſpera tempora pugnæ,
Cannarumque altos & latos ſtragis acervos
Obruitur Paullus, coëuntibus undique telis.
Sedibus hinc tacitis placidum Saturnia Somnum
Evocat, ut juvenem victorem a mœnibus Urbis
Arceat. At fugiens Canuſinum miles in agrum
Colligitur. Placet exſilio mutare labantem
Auſoniam pubi, pavido ſuadente Metello.
Sed quatiens gladium flammatâ Scipio dextrâ,
Non deſerturos patriam jurare coëgit.
Interea celebrat laudato funera Paullo
Hannibal, & Marti ſcutorum incendit acervos.
Fama mali tanti triſtem levis advolat Urbem,
Et redit amiſſo, turbatus, milite, Varro.

Paullus ut adverſam videt increbreſcere pugnam;
Ceu fera, quæ, telis circumcingentibus, ultro
Aſſilit in ferrum, & per vulnera colligit hoſtem,
In medios fert arma globos, ſeſeque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab enſe.
Increpat horrendum, perſtate, & fortiter, oro,

Pectoribus ferrum accipite, ac ſine vulnere terga
Ad Manes deferte viri: niſi gloria mortis
Nil ſupereſt! idem ſedes adeuntibus imas
Hic vobis dux Paullus erit. Velociùs inde
Hæmonio Boreâ, pennâque citatior ibat,
Quæ redit in pugnas, fugientis arundine Parthi:
Atque, ubi certamen primi ciet immemor ævi,
Fetus Gradivo mentem Cato fertur in hoſtes,
Ac juvenem, quem Vaſco levis, quem ſpicula denſus
Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.
   Abſceſsêre retro, pavidique in terga relatos
Abduxêre gradus: ut lætus valle remotâ
Quum capream venator agit, feſſamque propinquo
Inſequitur curſu, & ſperat jam tangere dextrâ,
Si ferus adverſo ſubitum ſe protulit antro,
Et ſtetit ante oculos frendens leo, deſerit unà
Et color, & ſanguis, & tela minora periclo:
Nec jam ſperatæ cura eſt in pectore prædæ.
Nunc in reſtantes mucronem comminus urget,
Nunc trepidos, ac terga malâ formidine verſos
Aſſequitur telis. Furere, ac decorare labores,
Et ſævire juvat: cadit ingens nominis expers
Uni turba viro: atque alter ſi detur in armis
Paullus Dardaniis, amittant nomina Cannæ.
   Tandem inclinato cornu ſine more ruebat
Prima acies, non parca fugæ. Labienus, & Ocres
Sternuntur leto atque Opiter, quos Setia colle
Vitifero, celſis Labienum Cingula ſaxa
Miſerunt muris. Junxit fera tempora leti
Sidonius non conſimili diſcrimine miles:
Nam Labienus obit penetrante per ilia corno;
Fratres, hic humero, cecidêre, hic poplite cæſis.
Oppetis & Tyrio ſuper inguina fixe veruto
Mecænas, cui Mæoniâ venerabile terrâ,
Et ſceptris olim celebratum nomen Etruſcis.
Per medios agitur, projecto lucis amore
Hannibalem luſtrans Paullus: ſors una videtur

Aſpera, ſi occumbat ductore ſuperſtite Pœno.
Quam metuens molem (neque enim certamine ſumto
Tempeſtas tanta, & rabies impune fuiſſent)
In faciem pavidi Juno converſa Metelli;
Quid vanos, inquit, Latio ſpes unica Conſul
Incaſſumque moves, fato renuente, furores?
Si ſupereſt Paullus, reſtant Æneïa regna,
Sin ſecus, Auſoniam tecum trahis: ire tumentem
Tu contra juvenem, & caput hoc abſcidere rebus
Turbatis, o Paulle, paras? nunc Hannibal ipſi,
(Tam lætus bello eſt) auſit certare Tonanti.
Et jam (converſis vidi nam flectere habenis)
Evaſit Varro, ac ſeſe ad meliora reſervat.
Sit ſpatium fatis: &, dum datur, eripe leto
Hanc noſtris majorem animam: mox bella capeſſes.
Ad quæ ſuſpirans ductor, mortemne ſub armis
Cur poſcam, cauſa iſta parum eſt, quod talia noſtræ
Pertulerint aures ſuadentem monſtra Metellum?
I, demens, i, carpe, fugam: non hoſtica tela
Excipias tergo, Superos precor: integer, oro,
Intactuſque abeas, atque intres mœnia Romæ
Cum Varrone ſimul. Talin', pavidiſſime, dignum
Me vitâ, pulchrâque indignum morte putaſti?
Quippe finit Pœnus, qui nunc contraria bella
Ipſi ferre Jovi valeat! prô degener altæ
Virtutis patrum: quando certamen inire,
Cuive viro mallem memet componere, quàm qui
Et victus dabit, & victor per ſecula nomen?
Talibus increpitat, medioſque auſertur in hoſtes,
Ac retro curſum tendentem ad crebra ſuorum
Agmina, & in denſis furantem membra maniplis
Per conferta virûm, & ſtipata umbonibus arma
Conſequitur melior plantâ, atque obtruncat Acherram.
Ut canis occultos agitat quum Bellicus apros,
Erroreſque feræ ſollers per devia mersâ

Nare legit, tacitoque premens veſtigia roſtro
Luſtrat inacceſſos venantûm indagine ſaltus;
Nec ſiſtit, niſi, conceptum ſectatus odorem,
Deprendit ſpiſſis arcana cubilia dumis.
At conjux Jovis, ut Paullum depellere dictis
Nequidquam fuit, & Conſul non deſinit iræ,
In faciem Mauri rurſus mutata Gelaſtæ,
Avocat ignavum ſæva ad certamina Pœnum.
Huc tela, huc, inquit, dextram implorantibus affer,
O! decus æternum Carthaginis: horrida juxta
Stagnantes Conſul molitur prœlia ripas;
Et laus haud alio major datur hoſte perempto.
Hæc ait, & juvenem diverſa ad prœlia raptat.
Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem:
Criſtæ nomen erat: bis terni juncta ferebant
Arma ſenem circa nati: pauperque penatum,
Sed domus haud obſcura Tuder, notuſque per Umbros
Bellator populos, factis & cæde docebat
Natorum armigeram pugnas tractare cohortem.
Unanima inde phalanx crudo ducente magiſtro,
Poſtquam hominum ſatiata nece eſt, proſtraverat ictu
Innumero cum turre feram, facibuſque ſecutis,
Ardentem monſtri ſpectabat læta ruinas;
Quum ſubitus galeæ fulgor, conoque coruſcæ
Majore intremuêre jubæ: nec tarda ſenectus;
(Agnovit nam luce virum) rapit agmine natos
Sæva parens ultro in certamina, & addere paſſim
Tela jubet, nec manantes ex ore feroci,
Aut quæ flagrarent galeâ exhorreſcere flammas.
Armiger haud aliter magni Jovis, anxia nido
Quum dignos nutrit geſtanda ad fulmina fetus,
Obverſam ſpectans ora ad Phaëtontia prolem,
Explorat dubios Phœbeâ lampade natos.
Jamque ſuis daret ut pugnæ documenta vocatis,
En, medias haſtâ velox prætervolat auras.
Hæſit multiplici non alte cuſpis in auro,
Ac ſenium invalido dependens prodidit ictu.

Cui Pœnus : quinam ad caſſos furor impulit ictus
Exſanguem ſenio dextram ? vix prima momordit
Tegmina Callaïci cornus tremebunda metalli.
En, reddo tua tela tibi : memorabilis iſta
A nobis meliùs diſcet bellare juventus.
Sic propriâ miſeri transfigit pectora corno.
At contra, horrendum ! bis ternâ ſpicula dextrâ
Torta volant, paribuſque ruunt conatibus haſtæ.
Haud ſecus ac Libycâ fætam tellure leænam
Venator premit obſeſſo quum Maurus in antro,
Invadunt rabidi jamdudum, & inania tentant
Nondum ſat firmo catuli certamina dente.
Conſumit clypeo tela, & collectus in arma,
Suſtinet ingentes crepitantibus ictibus haſtas
Sidonius ductor : nec jam per vulnera credit,
Aut per tot cædes actum ſatis (iraque anhelat)
Ni leto det cuncta virûm, jungatque parenti,
Corpora, & excidat miſeros cum ſtirpe penates.
Tunc Abarim affatur; namque unâ hic armiger irâ
Flammabat martem, atque omnes comes ibat in actus:
Suppedita mihi tela. Vadis liventis Averni
Demitti globus ille cupit, qui noſtra laceſſat
Tegmina; jam ſtultæ fructus pietatis habebit.
Hæc fatus, jaculo Lucam, qui maximus ævi,
Tranſegit; preſsâ juvenis cum cuſpide labens
Arma ſuper fratrum reſupino concidit ore.
Mortiferum inde manu properantem vellere ferrum
Pilo Volſonem (namque hoc de ſtrage jacentûm
Fors dabat) adfixâ ſternit per tegmina nare.
Tum Veſulum, calido lapſantem in ſanguine fratrum
Enſe metit rapido ; plenamque (heu ! barbara virtus)
Abſciſi galeam, capitis, ceu miſſile telum
Converſis in terga jacit. Teleſinus, ad oſſa
Illiſo ſaxo, quà ſpina interſtruit artus,
Occumbit, fratriſque videt labentia membra
Quercentis, quem funda procul per inane voluta
Sopierat, dum ſupremam Teleſinus in auras

Exhalat lucem, & dubitantia lumina condit.
At feſſus mœrore ſimul curſuque metuque,
Et tamen haud iræ vacuus, non certa per æquor
Interdum inſiſtens Peruſinus membra ferebat;
Hunc ſude, quam raptam Libyci per terga jacentis
Armiger obtulerat monſtri, ſuper inguina fixum
Obtruncat, quercuque premit violentus obuſtâ.
Tentârat precibus ſævum lenire furorem,
Sed Stygius primos implevit fervor hiatus
Et pulmone tenus demiſit anhelitus ignem.
Tandem cum toto cecidit grege, nomen in Umbro
Clarum, Criſta, diu populo. Ceu fulmine celſa
Æſculus, aut, proavis ab origine cognita, quercus
Quum fumat percuſſa Jovi, ſacroſque per ævum
Æthereo ramos populantur ſulfure flammæ;
Donec victa Deo late procumbit, & omnem
Collabens operit ſpatioſo ſtipite prolem.
Atque ea dum juxta Tyrius ſtagna Aufida ductor
Molitur, Paullus, numeroſâ cæde futuram
Ultus jam mortem, ceu victor bella gerebat.
Inter mille viros jacet ingens Phorcys, ab antris
Herculeæ Calpes, celatus Gorgone parmam;
Unde genus triſtique Deæ manabat origo.
Hunc, objectantem ſeſe, atque antiqua tumentem
Nomina ſaxificæ monſtroſâ ex ſtirpe Meduſæ,
Dum lævum petit incumbens violentiùs inguen
Detrahit, excelſi correptum vertice coni,
Adflictumque premens, tergo quà balteus imo
Sinuatur, coxâque ſedet munimen utrâque,
Conjecto fodit enſe, ſuper: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viſcera rivum,
Et ſubit Ætolos Atlanticus accola campos.
Has inter ſtrages rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averſo turbine miſcent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipſam pugnæ rector formârat ad artem:
Succinctique dolis, fugerent ceu Punica caſtra,
Dediderant

Dediderant dextras. Tum totis mentibus actam
In cædes aciem, pone atque in terga ruentes
Præcipitant. Non haſta viro, non deficit enſis:
E ſtrage eſt ferrum, atque evulſa cadavere tela.
Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adverſa exemiſſe valent) ut vidit ab hoſte
Auferri ſignum, conniſus corpore toto
Victorem adſequitur, letalique occupat ictu.
Ac dum comprenſam cæſo de corpore prædam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere occurrentis Amorgi
Occidit, immoriens magnis non proſperus auſis.
Hæc inter, veluti nondum ſatiaſſet Enyo
Iras ſæva truces, ſublatum pulvere campum
Vulturnus rotat, & candentes torquet arenas,
Jamque reluctantes ſtridens immane procella
Per longum tulit ad campi ſuprema, caviſque
Adflictos ripis, tumidum demerſit in amnem.
Hìc tibi finis erat; metas hìc Aufidus ævi
Servabat tacito, non felix Curio, leto.
Namque, furens animi dum conſternata moratur
Agmina, & oppoſitu membrorum ſiſtere certat,
In præceps magnâ propulſus mole ruentûm
Turbatis hauritur aquis, fundoque volutus
Adriacâ jacuit ſine nomine mortis arenâ.
Ingens ferre mala, & fortunæ ſubdere colla
Neſcius, adversâ fronte incurrebat in arma
Vincentûm Conſul; pereundi Martius ardor,
Atque animos jam ſola dabat fiducia mortis:
Quum Viriathus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, juxta atque ante ora furentis
Obtruncat Paulli feſſum certaminis hoſtem.
Heu! dolor, heu! lacrymæ. Servilius, optima belli,
Poſt Paullum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit uno
Invidiam Cannis. Triſtem non pertulit iram
Conſul, & inſani quanquam contraria venti

Exarmat vis, atque obtendit pulvere lucem,
Squalentem rumpens ingeſtæ torvus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu jam moris Iberi
Carmina pulſatâ fundentem barbara cetrâ
Invadit, lævæque fodit vitalia mammæ.
Hic fuit extremus cædum labor. Addere bello
Haud ultra licuit dextram, nec tanta relictum
Uti, Roma, tibi poſthac ad prœlia Paullo.
Saxum ingens vaſto libratum pondere, cæcâ
Venit in ora manu, &, perfractæ caſſidis æra
Oſſibus infodiens, complevit ſanguine vultus.
Inde pedem referens, labentia membra propinquo
Impoſuit ſcopulo, atque, undanti vulnere anhelans,
Sedit terribilis clypeum ſuper, ore cruento:
Immanis, ceu depulſis levioribus haſtis
Accepit leo quum tandem per pectora ferrum,
Stat teli impatiens mediâ fremebundus arenâ;
Ac manante jubis rictuque, & naribus undâ
Sanguinis, interdum languentia murmura torquet,
Et fundit patulo ſpumantem ex ore cruorem.
Tum verò incumbunt Libyes ſuper. Ipſe citato
Ductor equo, quà flatus agit, quà pervius enſis,
Quà ſonipes, quà belligero fera belua dente.
Obrutus hîc telis, ferri per corpora Piſo
Rectorem ut vidit Libyæ, conniſus in haſtam
Ilia cornipedis ſubrectâ cuſpide tranſit,
Collapſoque ſuper nequidquam incumbere cœptat;
Quum Pœnus, propere collecto corpore, quanquam
Cernuus inflexo ſonipes effuderat armo;
Umbræne Auſoniæ recidiva in bella retractant
Poſt obitum dextras? nec in ipsâ morte quieſcunt?
Sic ait, atque ægrum cœptanti attollere corpus
Arduus inſurgens totum permiſcuit enſem.
Ecce Cydoneâ violatus arundine plantam
Lentulus, effuſis campum linquebat habenis,
Quum videt in ſcopulo rorantem ſaxa cruore,
Torvoque obtutu labentem in Tartara Paullum;

Mens abiit! puduitque fugæ, tum viſa cremari
Roma viro; tunc ad portas jam ſtare cruentus
Hannibal; Ætoli tunc primùm ante ora fuêre
Sorbentes Latium campi! Quid deinde relictum
Craſtina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deſeris in tantis puppim ſi, Paulle, procellis?
Teſtor Cœlicolas, inquit, ni damna gubernas
Crudelis belli, vivíſque in turbine tanto
Invitus; plus, Paulle, (dolor verba aſpera dictat)
Plus Varrone noces! cape, quæſo, hunc unice rerum
Feſſarum, cape cornipedem: languentia membra
Ipſe levabo humeris, & dorſo tuta locabo.
  Hæc inter, lacero manantem ex ore cruorem
Ejectans Conſul, macte, o virtute paternâ!
Nec verò ſpes anguſtæ, quum talia reſtent
Pectora Romuleo regno. Calcaribus aufer
Quâ vulnus permittit equum, atque hinc ocius Urbis
Claudantur portæ: ruet hæc ad mœnia peſtis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenæ.
Noſtris pugnavit monitis furor. Ampliùs actâ
Quid ſupereſt vitâ, niſi cæcæ oſtendere plebi
Paullum ſcire mori! feror an conſumtus in urbem
Vulneribus? quantive emtus velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga adſpiciat? nec talia Paullo
Pectora; nec Manes tam parva intramus imago.
Ille ego ... ſed vano quid enim te demoror æger,
Lentule, conqueſtu? perge, atque hinc cuſpide feſſum
Eripe quadripedem propere. Tum Lentulus Urbem
Magna ferens mandata petit: nec Paullus inultum
Quod ſupereſt de luce ſinit. Ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, projectaque corpus
Luctatur morti, & languentem pandit hiatum
In vanos morſus, nec ſufficientibus iræ
Rictibus, extremâ lambit venabula linguâ.
  Jamque coruſcanti telum, propiùſque ferenti
Greſſum exſultantem, & ſecuro cædis Iërtæ

Non exſpectatum ſurgens defixerat enſem ;
Sidoniumque ducem circumſpectabat, in illâ
Exoptans animam cedentem ponere dextrâ :
Sed vicére virum coeuntibus undique telis
Et Nomas, & Garamas, & Celta, & Maurus, & Aſtur.
Hic finis Paullo : jacet altum pectus, & ingens
Dextera, quem ſoli ſi bella agitanda darentur,
Æquares forſan Fabio. Mors additur urbi
Pulchra decus, miſitque viri inter ſidera nomen.
Poſtquam ſpes Italûm menteſque in Conſule lapſæ,
Ceu truncus capitis, ſævis exercitus armis
Sternitur, & victrix toto furit Africa campo.
Hic Picentûm acies, hîc Umber martius, illic
Sicana procumbit pubes, hîc Hernica turma.
Paſſim ſigna jacent quæ Samnis belliger, & quæ
Sarraſtes populi, Marſæque tulêre cohortes;
Transfixi clypei, galeæque & inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, & ore
Cornipedum derepta fero ſpumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Ejectat, redditque furens ſua corpora ripis.
Sic Lagæa ratis, vaſto velut inſula ponto
Conſpecta, illiſit ſcopulis ubi nubifer Eurus
Naufragium ſpargens operit freta: jamque per undas
Et tranſtra, & mali, laceroque apluſtria velo,
Ac miſeri fluitant revomentes æquora nautæ.
At Pœnus, per longa diem certamina ſævis
Cædibus emenſus, poſtquam eripuêre furori
Inſignem tenebræ lucem, tum denique martem
Dimiſit, tandemque ſuis in cæde pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctiſque quietem
Ferre nequit, ſtimulat, dona inter tanta Deorum,
Hortatur nudi portas intraſſe Quirini.
Proxima lux placet. Hinc ſtrictos ferre ociùs enſes
Dum fervet cruor, & perfuſæ cæde cohortes,
Deſtinat, ac jam clauſtra manu, jam mœnia flammâ
Occupat, & jungit Tarpeia incendia Cannis.

Quo turbata viri conjux Saturnia cœpto,
Irarumque Jovis, Latiique haud inſcia fati,
Incautum ardorem, atque avidas ad futile votum
Spes juvenis frenare parat. Ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo ſæpe miniſtro
Edomita inviti componit lumina fratris.
Atque huic adridens, non te majoribus, inquit,
Auſis, Dive, voco: nec poſco ut mollibus alis
Des victum mihi, Somne, Jovem. Non mille premendi
Sunt oculi tibi, nec ſpernens tua numina cuſtos
Inachiæ multâ ſuperandus nocte juvencæ.
Ductori, precor, immittas nova ſomnia Pœno;
Ne Romam & vetitos cupiat nunc viſere muros,
Quis intrare dabit numquam regnator Olympi.
Imperium celer exſequitur, curvoque volucris
Per tenebras portat medicata papavera cornu:
Atque ubi per tacitum adlapſus, tentoria prima
Barcæi petiit juvenis, quatit inde ſoporas
Devexo capiti pennas, oculiſque quietem
Irrorat, tangens Letæâ tempora virgâ.
Exercent rabidam truculenta inſomnia mentem.
Jamque videbatur multo ſibi milite Thybrim
Cingere, & inſultans adſtare ad mœnia Romæ.
Ipſe refulgebat Tarpeiæ culmine rupis
Elatâ torquens flagrantia fulmina dextrâ
Jupiter, & lati fumabant ſulfure campi;
Ac gelidis Anio trepidabat cœrulus undis:
Et denſi ante oculos, iterumque iterumque, tremendum,
Vibrabant ignes. Tunc vox effuſa per auras:
Sat magna, o juvenis, prenſa eſt tibi gloria Cannis.
Siſte gradum; neque enim ſacris irrumpere muris,
Pœne, magis dabitur, noſtrum quàm ſcindere cœlum.
Attonitum viſis, majoraque bella paventem
Poſt confecta ſopor Junonia juſſa relinquit,

Nec lux terribili purgavit imagine mentem.
Quos inter motus ſomni, vanoſque tumultus,
Dedita per noctem reliquo cum milite caſtra
Nuntiat, & prædam pleno trahit agmine Mago.
Huic ductor lætas Tarpeio vertice menſas
Spondenti, quum quinta diem nox orbe tuliſſet
Celatis Superûm monitis, clauſoque pavore,
Vulnera, & exhauſtas ſævo certamine vires,
Ac nimium lætis excuſat fidere rebus.
Tum ſpe dejectus juvenis, ceu vertere ab ipſis
Terga juberetur muris, ac ſigna referre,
Tantâ mole, inquit, non Roma, ut credidit ipſa,
Sed Varro eſt victus. Quænam tam proſpera Martis
Munera deſtituis fato ? Patriamne moreris ?
Mecum exſultet eques : juro hoc caput, accipe muros
Iliacos, portaſque tibi ſine marte patentes.
Dumque ea Mago fremit cauto non credita fratri,
Jam Latius ſeſe Canuſina in mœnia miles
Colligere, & profugos vicino cingere vallo
Cœperat. Heu ! rebus facies inhonora ſiniſtris.
Non aquilæ, non ſigna viris, non Conſulis altum
Imperium, non ſubniſæ lictore ſecures,
Trunca, atque ægra metu, ceu magnâ eliſa ruinâ
Corpora debilibus nituntur ſiſtere membris.
Clamor ſæpe repens, & ſæpe ſilentia fixis
In tellurem oculis; nudæ pleriſque ſiniſtræ
Detrito clypeo : deſunt pugnacibus enſes :
Saucius omnis eques, galeis carpsêre ſuperbum
Criſtarum decus, & damnârunt Martis honores.
At multâ thorax perfoſſus cuſpide ; & , hærens
Loricæ, interdum Mauruſia pendet arundo.
Interdum mæſto ſocios clamore requirunt.
Hîc Galba, hîc Piſo, & leto non dignus inerti
Curio deflentur, gravis illic Scævola bello.
Hos paſſim ; at Paulli pariter, ceu dira parentis
Fata gemunt : ut vera mali præſagia nunquam

Ceſsârit canere, & Varronis ſiſtere menti:
Utque diem hunc quoties nequidquam averterit Urbi:
Atque idem quantus dextrâ. Sed cura futuri
Quos premit, aut foſſas inſtant prædueere muris,
Aut portarum aditus, ut rerum eſt copia, firmant.
Quàque patet campus planis ingreſſibus hoſti,
Cervorum ambuſtis imitantur cornua ramis;
Et ſilus occulitur, cæcum in veſtigia telum.
Ecce, ſuper clades, & non medicabile vulnus,
Reliquias belli, atque imperdita corpora Pœnis
Impia formido, ac major jactabat Erinnys.
Trans æquor, Tyrios enſes, atque arma parabant
Punica, & Hannibalem mutato evadere cœlo.
Dux erat ex illo collectis Marte Metellus,
Sed ſtirpe haud parvi cognominis. Is mala bello
Pectora, degeneremque manum ad deformia agebat
Conſulta; atque alio poſitas ſpectabat in orbe,
Quîs ſeſe occulerent, terras; quò nomina nulla
Pœnorum, aut Patriæ penetraret fama relictæ.
Quæ poſtquam accepit flammatâ Scipio mente,
Quantus Sidonium contra, fera prœlia miſcens,
Ductorem ſtetit in campis, rapit ociùs enſem,
Atque, ubi turpe malum, Latioque extrema coquebant
Cœpta viri, ruptis foribus ſeſe arduus infert:
Tum, quatiens ſtrictum cum voce ante ora paventûm
Mucronem, Tarpeia, Pater, qui templa ſecundam
Incolis a cœlo ſedem; & Saturnia nondum
Italicis mutata malis; tuque aſpera pectus
Ægide Gorgoneos virgo ſuccincta furores,
Indigeteſque Dei, ſponte, en, per numina veſtra
Perque caput nullo levius mihi nomine patris
Magnanimi juro, nunquam Lavinia regna
Linquam, nec linqui patiar, dum vita manebit.
Ociùs, en teſtare Deos, ſi mœnia tædis
Flagrabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,

Auſurum in terras greſſus : ni talia ſancis,
Quem tremis, & cujus, ſomnos, formidine, rumpis,
Hannibal hîc armatus adeſt : moriere, nec ullo
Pœnorum melior parietur gloria cæſo.
His excuſſa incœpta minis : jamque ordine juſſo
Obſtringunt animas Patriæ, dictataque jurant
Sacramenta Deis, & purgant pectora culpâ.
Atque ea dum Rutulis turbatâ mente geruntur,
Luſtrabat campos, & ſævæ triſtia dextræ
Facta recenſebat pertractans vulnera viſu
Hannibal, &, magnâ circumſtipante catervâ,
Dulcia præbebat trucibus ſpectacula Pœnis.
Quas inter ſtrages confoſſus pectora telis,
Seminecem extremo vitam exhalabat in auras
Murmure deficiens jam Clœlius, oraque niſu
Languida vix ægro, & dubiâ cervice, levabat.
Agnovit ſonipes, arrectiſque auribus acrem
Hinnitum effundens, ſternit tellure Bageſum,
Quem tunc captivo portabat in agmina dorſo.
Hinc, rapidum glomerans curſum, per lubrica pingui
Stante cruore ſoli, & mulcata cadavera cæde
Evolat, ac domini conſiſtit in ora jacentis.
Inde, inclinatus colla, & ſubmiſſus in armos,
De more inflexis præbebat ſcandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quiſquam feliciùs acri
Inſultârat equo, vel ſi reſupina citato
Porrectus dorſo ferret quum membra, vel idem
Si nudo ſtaret tergo, dum rapta volucris
Tranſigeret curſu ſonipes certamina campi.
At Libys, humanos æquantem pectore ſenſus
Haud parce miratus equum, quinam ille ſiniſtræ
Depugnet morti juvenis, nomenque, decuſque
Erogitat, letique ſimul compendia donat.
Hîc Cinna (ad Tyrios namque is ſua verterat arma,
Credulus adverſis, & tum comes ibat ovanti)

Auribus, huic, inquit, ductor fortiſſime, origo eſt
Non indigna tuis: quondam ſub regibus olim,
Quæ Libycos renuit frenos ſub regibus illa,
Roma fuit. Sed enim ſolium indignata Superbi,
Ut ſceptra exegit, confeſtim ingentia bella
Cluſinâ venêre domo, ſi Porſena fando
Auditus tibi, ſi Cocles, ſi Lydia caſtra.
Ille, ope Mæoniâ, & populo ſuccinctus Etruſco
Certabat pulſos per bella reponere reges.
Multa adeò nequidquam auſi; preſſitque tyrannus
Janiculum incumbens. Ubi mox, jam pace probatâ,
Compreſsêre odia, & poſitum cum fœdere bellum,
Obſidibuſque obſtricta fides, manſueſcere corda
Neſcia, pro Superi! & nil non immite parata
Gens Italûm pro laude pati! bis Clœlia ſenos
Nondum complêrat primævi corporis annos,
Una puellarum Laurentûm, & pignora pacis
Inter virgineas regi tranſmiſſa catervas:
(Facta virûm ſileo) rege hæc, & fœdere, & annis,
Et fluvio ſpretis, mirantem interrita Thybrim
Tranavit, frangens undam puerilibus ulnis,
Cui ſi mutaſſet ſexum natura, reverti
Forſan Tyrrhenas tibi non licuiſſet in oras,
Porſena. Sed juveni, ne ſim tibi longior, huic eſt
Et genus, & clarâ memorandum a virgine nomen.
Talia dum pandit, vicinus parte ſiniſtrâ
Per ſubitum erumpit clamor. Permixta ruinâ,
Inter & arma virûm, & lacerata cadavera, Paulli
Eruerant corpus mediâ de ſtrage jacentûm.
Heu quis erat! quàm non ſimilis modò Punica telis
Agmina turbanti! vel quum Taulantia regna
Vertit, & Illyrico ſunt addita vincla tyranno!
Pulvere canities atro, arentique cruore
Squalebat barba, & perfracti turbine dentes
Muralis ſaxi! unum toto corpore vulnus!
Quem poſtquam adſpexit, geminans, en, gaudia ductor

Sidonius; fuge, Varro, inquit, fuge, Varro ſuperſtes,
Dum jaceat Paullus: Patribus Fabioque ſedenti
Et populo Conſul totas ediſſere Cannas.
Concedam hanc iterum, ſi lucis tanta cupido eſt,
Concedam tibi, Varro, fugam. At, cui fortia, & hoſte
Me digna, haud parvo caluerunt corda vigore,
Funere ſupremo, & tumuli decoretur honore.
Quantus, Paulle, jaces? qui tot mihi millibus unus
Major lætitiæ cauſſa es. Quum fata vocabunt,
Tale precor nobis ſalvâ Carthagine letum!
  Hæc ait, & ſociûm mandari corpora terræ,
Poſtera quum thalamis aurora rubebit apertis
Imperat; armorumque jubet conſurgere acervos,
Arſuros, Gradive, tibi. Tum munera juſſa,
Defeſſi quanquam, accelerant, ſparſoque propinquos
Agmine proſternunt lucos: ſonat acta bipenni
Frondoſis ſylva alta jugis. Hinc ornus, & albæ
Populus alma comæ validis acciſa lacertis,
Scinditur; hinc ilex proavorum condita ſeclo.
Devolvunt quercus, & amantem litora pinum,
Ac, ferale decus, mæſtas ad buſta cupreſſos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt:
Officium infelix, & munus inane peremtis.
Donec anhelantes ſtagna in Tarteſſia Phœbus
Merſit equos, fugienſque polo Titania cæcam
Orbitâ nigranti traxit caligine noctem.
  Poſt, ubi fulſerunt primis Phaëtontia frena
Ignibus, atque ſui terris redière colores,
Supponunt flammam, & manantia corpora tabo
Hoſtili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti casûs, tacituſque pererrat
Intima corda pavor, ſi fors ita Martis iniqui
Mox ferat: atque ipſis inimicâ ſede jacendum.
Aſt, tibi, Bellipotens, ſacrum, conſtructus acervo
Ingenti mons armorum, ſurgebat ad aſtra.
Ipſe, manu celſam pinum, flammâque comantem

Adtollens, ductor Gradivum in vota ciebat;
Primitias pugnæ, & leti libamina belli
Hannibal Auſonio cremat hæc de nomine victor,
Et tibi, Mars genitor, votorum haud ſurde meorum,
Arma electa dicat ſpirantûm turba virorum.
Tum, face conjectâ, populatur fervidus ignis
Flagrantem molem, &, ruptâ caligine, in auras
Actus apex claro perfundit lumine campos.
Hinc citus ad tumulum, donataque funera Paullo
Ibat, & hoſtilis leti jactabat honorem.
Sublimem eduxêre pyram, molleſque virenti
Stramine compoſuêre toros. Superaddita dona
Funereum decus: expertis inviſus & enſis,
Et clypeus, terror Nomadum; atque, inſigne ſuperbum,
Tum laceri faſces, captæque in Marte ſecures.
Non conjux, native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virûm, aut celſis de more feretris
Præcedens priſca exſequias decorabat imago.
Omnibus exuviis nudo jamque Hannibal unus
Sat decori laudator erat: fulgentia pingui
Murice ſuſpirans inicit velamina, & auro
Intextam chlamydem, ac ſupremo affatur honore.
I, decus Auſoniæ, quò fas eſt ire ſuperbas
Virtute & factis animas, tibi gloria leto
Jam parta inſigni. Noſtros fortuna labores
Verſat adhuc, caſuſque jubet neſcire futuros.
Hæc Libys; atque repens crepitantibus undique flammis
Æthereas anima exſultans evaſit in auras.
Fama dehinc gliſcente ſono jam ſidera adibat;
Jam maria ac terras, primamque intraverat Urbem.
Diffidunt muris. Solam pavitantibus arcem
Speraviſſe ſat eſt. Nec enim ſupereſſe juventam,
Ac ſtare Auſoniam, vacuum ſine corpore nomen.
Quodque adeò nondum portis irruperit hoſtis
Contemtu ceſſare putant. Jam tecta cremari,

Ac delubra rapi, cædeſque ante ora nefandæ
Natorum, ſeptemque arces fumare videntur.
Lux unâ everſas bis centum in ſtrage curules,
Ac juvenum bis tricenis orbata gemebat
Millibus exhauſtæ nutantia mœnia Romæ:
Atque ea poſt Trebiam, poſt Tuſci ſtagna profundi,
Nec ſociûm numero pariter leviore peremto.
  Sed verò, ſed enim reliqui pia turba Senatûs
Munera ſortitò invadunt: celer omnia luſtrans
Clamitat attonitis Fabius, non ulla relicta eſt,
Credite, cunctandi ratio: adproperemus, ut hoſtis
Nequidquam armatis auſit ſuccedere muris.
Dura inter pavidos alitur fortuna ſedendo;
Et gliſcunt adverſa metu: ite ociùs, arma
Deripite, o pubes, templis: vos atria raptim
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.
Sat patriæ ſumus, e numero ſi ad prœlia noſtro
Nil minuit pavor. In patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exſultare levis nudato corpore, Maurus.
  Dum Fabius lapſas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per mœnia rumor
Spargit, & occulto perfundit pectora motu.
Haud ſecus, ac fractæ rector ſi forte carinæ
Litoribus ſolus vacuis ex æquore ſoſpes
Adnatet, incerti trepidant, tendantve, negentve
Jactato dextras, ipſamque odêre ſalutem
Unius amiſsâ ſuperantis puppe magiſtri.
Quam reſtare viro labem, qui accedere portis
Audeat, ac dirum veniat pavitantibus omen!
  Hos mulcens queſtus Fabius, deforme docebat
Cladibus iraſci, vulgumque arcebat ab irâ.
Adverſis etenim ferri non eſſe virorum,
Qui Martem inſcribant genti, non poſſe dolores
Condere, & ex pœnâ ſolatia poſcere luctûs.
Si verò exprobrare ſinant, ſibi triſtiùs illum
Illuxiſſe diem, quo caſtris viderit ire

Varronem, quàm quo videat remeare ſine armis.
His dictis ſedére minæ, & converſa repente
Pectora: nunc fati miſeret, nunc gaudia Pœno
Conſulibus reputant cæſis erepta duobus.
Ergo omne effundit longo jam ſe agmine vulgus
Gratantûm, magnâque actum ſe credere mente
Teſtantur, quod, fiſus avis, ſceptriſque ſuperbis,
Laomedontiadum non deſperaverit urbi.
  Nec minus infelix culpæ, grandique pudore
Turbatus, Conſul titubantem ad mœnia greſſum
Portabat lacrymans: dejectum attollere vultum,
Ac Patriam adſpicere, & luctus revocare pigebat.
Quòd verò reduci tum ſe populuſque Patreſque
Offerrent, non gratari; ſed poſcere natos
Quiſque ſuos, fratreſque ſimul, miſeræque parentes
Ire videbantur laceranda ad Conſulis ora.
Sic igitur nullo lictore invectus in Urbem,
Damnatum ſuperis aſpernabatur honorem.
  At patres, Fabiuſque ſimul mærore remoto,
Præcipitant curas. Raptim, delecta juventus,
Servitia armantur; nec claudit caſtra ſaluti
Poſtpoſitus pudor. Infixum eſt Æneïa regna
Parcarum in leges quâcumque reducere dextrâ:
Proque arce & ſceptris & libertatis honore
Vel famulas armare manus. Primæva ſuorum
Corpora prætexto ſpoliant velamine, & armis
Inſolitis cingunt, puerilis caſſide vultus
Clauditur, atque hoſtis pubeſcere cæde jubetur.
Idem, obſecrantes captivum vulgus ut auro
Penſarent parvo (nec pauca fuére precantûm
Millia) miranti durârunt prodere Pœno.
Cuncta adeò ſcelera, & noxam ſuperaverat omnem
Armatum potuiſſe capi! tunc terga dediſſe
Damnatis Siculas longe meritare per oras
Impoſitum donec Latio decederet hoſtis.
Hæc tum Roma fuit; poſt te, cui vertere mores
Si ſtabat fatis, potiùs, Carthago, maneres!

DE BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER UNDECIMUS.

ARGUMENTUM.

Accepta ad Cannas ferali clade cruentas,
Mox ſequitur populi defectio fœda Latini
Ad Tyrii tam fauſta ducis memorandaque caſtra.
At Capua in primis, rebus ſufflata ſecundis
Auſa fuit partem ſummi ſibi poſcere juris;
Et rejecta ſuas Victori pandere portas,
Invito & fruſtra Decio prohibente furorem.
Hîc quum inter menſas, Campanaque pocula victor
Deſidet, inviſum regem obtruncare parabat
Confidens animi juvenis; cœptumque minaci
Enſe patraſſet opus, ni ſe tenuiſſet euntem
Pacuvius genitor. Dehinc natus Amilcare fratrem
Mittit ut ad Patriæ cupidas hæc nuntiet aures,
« Pugnatum, & Cannas hoſtili cæde repletas ».

Nunc age, quos clades inſignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos, Sarranaque caſtra,
Expediam. Stat nulla diu mortalibus uſquam
Fortunâ titubante fides. Adjungere dextras
Certavêre palam rumpenti fœdera Pœno,
Heu! nimiùm faciles læſis diffidere rebus;

Sævior ante alios iras ſervaſſe repoſtas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.
Mox levis & ſero preſſurus facta pudore
Bruttius, ambiguis fallax mox Apulus armis.
Tum, gens, Hirpini, vana, indocilisque quietis,
Et rupiſſe indigna fidem. Ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Jamque Atella ſuas, jamque & Calatia adegit,
Fas ſuperante metu, Pœnorum in caſtra cohortes.
Inde Phalantêo levitas animoſa Tarento
Auſonium laxare jugum. Patefecit amicas
Alta Croton portas, Afriſque ad barbara juſſa
Theſpiadum docuit ſubmittere colla nepotes.
Idem etiam Locros habuit furor. Ora vadoſi
Litoris, Argivos major quà Græcia muros
Servat, & Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libyæ & fortunam e more ſecuta,
Juravit pavitans Tyrio ſua prœlia Marti.
Jam verò, Eridani tumidiſſimus accola, Celtæ
Incubuere malis Italûm, vetereſque doloris
Totâ ſe ſocios properârunt jungere mole.
Sed fas id Celtis, fas impia bella referre
Boiorum fuerit populis. Capuæne furorem,
Quem Senonum genti, placuiſſe? & Dardana ab ortu
Mœnia barbarico Nomadum ſociata tyranno
Quiſnam, mutato tantùm nunc tempore, credat?
Luxus, & inſanis nutrita ignavia luſtris,
Conſumtuſque pudor peccando, uniſque relictus
Divitiis probroſus honor, lacerabat hiantem
Deſidiâ populum, ac reſolutam legibus Urbem.
Inſuper exitio truculenta ſuperbia agebat.
Nec vitiis deerant vires: non largior ulli
Auſoniæ populo (ſic tum fortuna fovebat)
Aurique argentique modus: madefacta veneno
Aſſyrio maribus veſtis, medioque dierum
Regales epulæ; atque ortu convivia ſolis
Deprenſa, & nullâ maculâ non illita vita.

Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, & miſcere epulis ſpectacula dira
Certantûm ferro; ſæpe & ſuper ipſa cadentûm
Pocula, reſperſis non parco ſanguine menſis.
Tum populo ſævi Patres, plebeſque Senatûs
Invidiâ læta, & collidens diſſona corda
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipſa, ſenectus.
Nec, quos vile genus, deſpectaque lucis origo
Fœdabat, ſperare ſibi & depoſcere primi
Deerant imperia, ac Patriæ pereuntis habenas.
Pacuvio fuit haud obſcurum crimine nomen:
Has, aſtu aggreſſus, quo verteret acriùs ægras
Ad Tyrios, mentes, quæ nullâ ſorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
Hortatur ſummi partem depoſcere juris,
Atque alternatos ſociato conſule faſces:
Et, ſi partitâ renuant ſediſſe curuli,
Æquatumque decus, geminaſque videre ſecures,
Ultorem ante oculos atque ora adſtare repulſæ.
Ergo electa manus greſſu fert dicta citato.
Antiſtat cunctis præcellens Virrius ore,
Sed genus obſcurum, nullique furore ſecundus.
Qui poſtquam cœtu Patrum ingentique Senatu
Impia dementis vulgi, ac vix tota profudit
Conſulta, & tumidis incendit vocibus aures;
Concordi fremitu renuentûm effunditur aſper
Toto e concilio clamor, tum quiſque fatigat
Increpitans, vocumque tremit certamine templum.
Hîc Torquatus avum fronte æquaviſſe ſeverâ
Nobilis, heu! Capuâ portantes talia dicta
Romuleis duraſtis, ait, ſuccedere muris,
Ad quos non auſi Carthago atque Hannibal arma,
Poſt Cannas, adferre, ſuas? nunquamne per aures
It veſtras, in Tarpeiâ quum ſede Latini
Orarent paria, haud verbis, haud voce, ſed acri
Propulſum dextrâ, qui tum mandata ſuperbo

Ore adportabat, tanto per limina templi
Turbine præcipitem revoluti corporis actum,
Ut, ſævo adflictus ſaxo, ſpectante piaret
Triſtia dicta Jove, & lueret verba impia leto?
En, ego progenies ejus, qui ſede Tonantis
Expulit orantem, & nudâ Capitolia Conſul
Defendit dextrâ. Rapidum hinc, palmaſque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem,
Ut vidit majore adeò crudeſcere motu,
Excipit his frendens Fabius; prô cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat belli viduata procellâ:
Quem, quæſo, e vobis huic impoſuiſſe paratis?
Inque locum Paulli quemnam datis? an tua, Virri,
Prima atque ante alias ſors, concedente Senatu,
Te citat, ac noſtris æquat jam purpura Brutis?
I, demens, i, quò tendis: tibi perfida faſces
Det Carthago ſuos. Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulmineâ torvum exclamat Marcellus ab irâ.
Quæ tandem & tam lenta tenet patientia mentem,
O! confuſe nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda inſomnia Conſul?
Nonne exturbatos jamdudum limine templi
Præcipites agis ad portas? & diſcere cogis
Semiviros, quod ſit noſtro de more creati
Conſulis imperium? non unquam ſobria pubes,
Et peritura brevi, moneo, ociùs Urbe faceſſe.
Muros ante tuos (ut par eſt) debita ductor
Armatus reſponſa dabit. Conſurgere cuncti
Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Necnon e foribus propere Campana juventus
Extulit acta gradum; tantæque dolore repulſæ
Concitus Hannibalem volvebat Virrius ore.
Fulvius (huic jam ſpondebant præſagia mentis
Venturum decus; & Capuæ pereuntis imago
Jam tum erat ante oculos) non ſi Carthaginis, inquit,

Ductorem veſtris devinctum colla catenis
Romam victor agas, poſthac intrare Quirini
Sacratas dabitur ſedes. Tende ociùs oro
Quò mens ægra vocat. Referunt hæc inde citati
Mixta minis, & torva trucis reſponſa Senatûs.
Tantâne omnipotens caligine merſa latere
Fata placet? veniet quondam felicior ætas,
Quum pia Campano gaudebit Conſule Roma,
Et, per bella diu faſces perque arma negatos,
Ultro ad magnanimos referat ſecura nepotes.
Pœna ſuperborum tamen hæc durabit avorum,
Quòd non ante ſuos Capua ad ſuffragia mittet,
Quàm Carthago ſuos. Poſtquam nunc dicta Senatûs,
Nunc facta expoſuit, tum veris falſa per artem
Virrius admiſcens, cecinit fatale cruenti
Turbatis ſignum belli. Furiata juventus
Arma, arma, Hannibalemque volunt. Ruit undique vulgus,
Et Pœnos in tecta vocant. Ingentia facta
Sidonii juvenis celebrant, ut vicerit Alpes
Herculei ſocius decoris, Diviſque propinquas
Tranſierit curſu rupes, ut cæde referta
Clauſerit Eridani victor vada: victor ut idem
Lydia Romano turbârit ſtagna cruore:
Ut Trebiæ ripas æterno nomine famæ
Tradiderit, Paullumque idem inter prœlia, & idem
Flaminium, proceres rerum, demiſerit Umbris.
His ſuper, exciſam primori marte Saguntum
Et juga Pyrenes, & Iberum, & ſacra parentis,
Juratumque viro bellum puerilibus annis
Adcumulant. Unum, ducibus tot cæde peremtis,
Tot fuſis acie, ſtare inter prœlia nullis
Adtactum telis. Superûm, quum munere detur
Huic ſociare viro dextras, & fœdere jungi,
Faſtus, & exſanguis populi, vanumque tumorem
Nimirum Capua & dominatum perferat urbis,
Ceu famulis faſces, æquataque jura negantis?

Prorſus enim tanto potiorem nomine habendum
Varronem, ut fugit Conſul fulgentior oſtro !
Talia jactantes jam lectam ſorte parabant
Mittere, quæ Tyrios adjungat fœdere, pubem.
Sed non invictum ponebat pectore robur
Tum ſolum Decius Capuæ decus; iſque receptus
In medios cœtus, neque enim differre dabatur,
Itis, ait, cives violanda ad jura parentûm ?
Damnatumque caput temerati fœderis aris
Jungitis hoſpitio ? quæ tanta oblivio recti ?
Magnam, atque in magnis poſitam populiſque viriſque,
Adverſam oſtentare fidem ! nunc tempus inire
Prœlia pro Rutulis; nunc ſigna aciemque movere,
Dum trepidæ res, & medicinam vulnera poſcunt.
Is locus officio, quum ceſſant proſpera, quumque
Dura ad opem fortuna vocat : nam læta fovere
Haud quaquam magni eſt animi decus : huc, age, adeſte.
Novi Dîs animas ſimiles, & pectora magnis
Nunquam anguſta malis : capiunt, mihi credite, Cannas
Et Thraſymena vada, & Paulli memorabile letum.
Hi ſunt qui veſtris infixum mœnibus hoſtem
Dejecêre manu, & Capuam eripuêre ſuperbis
Samnitum juſſis : hi ſunt qui jura dedêre,
Terrore expulſo, Sidicinaque bella remôrunt.
Quos fugitis ſocios ! quoſve additis ? ille ego ſanguis
Dardanius, cui ſacra pater, cui nomina liquit
A Jove ducta Capys, magno cognatus Iülo;
Ille ego, ſemihomines inter Naſamonas, & inter
Sævum atque æquantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno ?
Ductoremque feram, cui nunc pro fœdere, proque
Juſtitia eſt enſis, ſolæque e ſanguine laudes ?
Non ita, non Decio permixtum faſque nefaſque,
Hæc ut velle queat. Nullo nos invida tanto

Armavit natura bono, quàm janua mortis
Quòd patet, ac vitâ non æquâ exire poteſtas.
Hæc vana averſas Decius jactavit ad aures.
Aſt delecta manus jungebat fœdera Pœno.
Jamque aderat præmiſſa duci turbante tumultu
Autololes numeroſa cohors. Ipſe agmine magno
Feſtinata citus per campos ſigna movebat.
Et Decius, nunc hora, viri, nunc tempus. Adeſte,
Dum Capuâ dignum, dum me duce dextera vindex
Molitur facinus; procumbat barbara pubes,
Pro ſe quiſque alacres rapite hoc decus. Hoſtis adire
Si parat, obſtructas præbete cadavere portas,
Et ferro purgate nefas: hic denique ſolus
Eluerit ſanguis maculatas crimine mentes.
Dumque ea nequidquam non ulli læta profatur,
Auditâ aſperitate viri, cœptoque feroci,
Multâ feta gerens irâ præcordia, Pœnus
Adſtabat muris, propereque arceſſere lectos
Immitem caſtris Decium jubet. Horrida virtus,
Armatumque fide pectus, rectique cupido,
Et major Capuâ mens, imperterrita, mole
Invictâ ſtabat, torvoque minacia vultu
Juſſa ducis, verbiſque etiam inceſſebat amaris.
Quem Libyæ rector, tot ſigna tot arma ferentis
Spernentem increpitans, magno clamore profatur:
Poſt Paullum poſt Flaminium componimur, eheu!
Vecordi Decio, mecum certaſſe volenti
In decus & famam leti. Rapite, ite citati,
Signa, duces: pateatque mihi Campana vetante
Urbs Decio, explorare libet nova bella moventi
Cui patuêre Alpes, ſaxa impellentia cœlum,
Atque uni calcata Deo. Suffuderat ora
Sanguis, & a torvo ſurgebant lumine flammæ.
Tum rictus ſpumans, & anhelis faucibus acta
Verſabant penitus dirum ſuſpiria murmur.
Sic urbem invectus, toto comitante Senatu,
Et vulgo ad ſpectanda ducis ſimul ora ruente,

Effundit cunctam rabiem, irarumque procellas.
Necnon & Decio propiora pericula mentem
Flammârant, tempuſque adeò cernebat adeſſe,
Quo laudes ducis invicti ſuperaret inermis.
Non illum fuga, non clauſi occuluêre penates:
Sed liber, veluti nullus penetraſſet in urbem
Hannibal, intrepido ſervaverat otia vultu;
Quum juvenem ſævis horrendum concitus armis,
Illatus velut armentis ſuper ardua colla
Quum ſeſe impoſuit, victorque immane ſub irâ
Infremuit leo, & immerſis gravis unguibus hæſit,
Mandit anhelantem prendens cervice juvencum,
Invadunt globus, & pedibus ſublime ſedentis
Ductoris ſiſtunt: tonat inde ferocibus alte
Inceſſens victor dictis, ſolusne ruentem
Fulcire, ac revocare paras a funere, Romam?
O, demens! en, qui Divûm mihi munera tanta
Eripiat. Decio prorſus ſervabar inerti
Vincendus, Decio imbelli, cui femina nulla
Orta in Agenoreis noſtræ Carthaginis oris
Ceſſerit: huic agedum (nam cur indigna feramus?)
Magnanime o miles meritas innecte catenas.
Dixerat hæc: nondum finem convicia nôrant.
At Decius dum vincla ligant, necte ociùs, inquit,
Nam ſic Hannibalem decet intraviſſe, catenas,
Fœderis infauſti pretium; ſic victima prorſus
Digna cadat Decius: nec enim te ſanguine lætum
Humano, ſit fas cæſis placaſſe juvencis.
En dextra! en fœdus! nondum tibi Curia, necdum
Templorum intrati poſtes, jam panditur acri
Imperio carcer. Perge, ac primordia tanta
Adcumula paribus factis. Mihi fama ſub umbris
Te feret oppreſſum Capuæ cecidiſſe ruinis.
Non plura effari conceſſum, obnubitur atrâ
Veſte caput, trahiturque ferox ante ora ſuorum.
Exin victor ovans ſedato pectore tandem
Spectandis urbis tectis, templiſque ſerenos

Lætus circumfert oculos, & ſingula diſcit:
Qui muris auctor, & pubes ſit quanta ſub armis;
Quot bello pateant argenti æriſque talenta:
Nunc qualis frenata acies, nunc deinde pedeſtris
Copia quanta viris. Monſtrant Capitolia celſa,
Stellateſque docent campos, Cereremque benignam.
Jamque diem ad metas defeſſis Phœbus Olympo
Impellebat equis, fuſcabat & Heſperus umbrâ
Paullatim infusâ, properantem ad litora currum.
Inſtituunt de more epulas feſtamque per urbem
Regifice exſtructis celebrant convivia menſis.
Ipſe Deûm cultu, & ſacro dignatus honore,
Præcipuus, multoque procul ſplendentibus oſtro
Accipitur ſublime toris: non una miniſtri
Turba gregis: poſuiſſe dapes his addita cura,
His adolere focos, his ordine pocula ferre.
Necnon & certis ſtruitur penus, aſpera mensâ
Pondera cælati fulgent antiquitus auri.
Eripiunt flammæ noctem, ſtrepituque moventûm
Murmurat alta domus. Stupet inconſuetus opimæ
Sidonius menſæ miles, faciemque ſuperbi
Ignotam luxûs oculis mirantibus haurit.
Veſcitur ipſe ſilens, & tantos damnat honores
Eſſe epulis, facileſque, coli tanto agmine, menſas:
Donec pulſa fames, & Bacchi munèra duram
Laxârunt mentem. Tum frontis reddita demum
Lætitia, & poſitæ graviores pectore curæ.
Perſonat Euboïca Teuthras teſtudine, Cymes
Incola, & obtuſas immiti murmure ſævæ
Inter bella tubæ permulcet cantibus aures.
Jamque Jovem, & lætos per furta canebat amores
Electræque toros Atlantidos; unde creatus
Proles digna Deûm, tum Dardanus: iſque Tonanti
Ut det Erichthonium magnâ de ſtirpe nepotem.
Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Aſſaracus, nulloque minor famâve manuve
Tum Capys, ut primis dederit ſua nomina muris.

Concelebrant plauſu pariter Sidonia pubes,
Campanæque manus. Ante omnes ductor honori
Nominis auguſto libat carcheſia ritu;
Cætera quem ſequitur, Bacchique e more liquorem
Irrorat menſis turba, ardeſcitque Lyæo.
Interea, Tyrio reſoluta in gaudia cœtu
Converſo, neque enim juvenis non digne ſileri,
Tramittam tua cœpta libens, famamque negabo
Quanquam imperfectis, magnæ tamen indolis auſis;
Mens una inviolata mero, nulliſque venenis
Potando exarmata, decus pugnæque neciſque
Sidoniæ tacito volvebat pectore molem.
Quoque eſſet miranda magis tam ſacra libido,
Pacuvio genitus patrias damnaverat artes.
Is variis oneratum epulis, atque atria tardo
Linquentem greſſu comitatus pone parentem,
Poſtquam poſſe datum meditata aperire, novoſque
Pandere conatus, & liber parte relictâ
Tectorum a tergo patuit locus, accipe digna
Et Capuâ, & nobis, inquit, conſulta. Togâque
Armatum amotâ nudat latus. Hoc ego bellum
Conficere enſe paro, atque avulſum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput. Hic erit ille,
Qui polluta dolis jam fœdera ſanciet, enſis.
Si perferre nequit ſpectacula tanta ſenectus,
Et tremit incœptis, lapſo, majoribus, ævo,
En, tu ſecurus conſide penatibus, & me
Linque meæ menti: ſummum quod credis, & æquas
Hannibalem Superis, o, quantùm numine major
Jam Pœno tibi natus erit! vibrabat ab ore
Ignis atrox, animuſque viri jam bella gerebat.
Quum ſenior tanti pondus conanimis ægrâ
Jam dudum vix aure ferens, tremebundus ibidem
Sternitur, & pedibus crebrò pavida oſcula figens,
Per, ſi quid ſupereſt vitæ, per jura parentis
Perque tuam noſtrâ potiorem, nate, ſalutem
Abſiſte incœptis, oro; ne ſanguine cernam

Polluta hoſpitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, & everſas pugnæ certamine menſas.
Tune illum, quem non acies, non mœnia, & urbes
Ferre valent, quum frons proprior, lumenque coruſco
Igne micat; tune illa viri quæ vertice fundit
Fulmina pertuleris, ſi viſo intorſerit enſe
Diram, quâ vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, menſas inter quod credis inermem.
Tot bellis quæſita viro, tot cædibus armat
Majeſtas æterna ducem: ſi admoveris ora,
Cannas, & Trebiam ante oculos, Thraſymenaque buſta,
Et Paulli ſtare ingentem miraberis umbram.
Quin! tanto in caſu, comitum juxtaque jacentûm
Torpebunt dextræ? parce, oro, & deſine velle
Cui nequeas victor ſupereſſe. An triſtia vincla
Et Decius non erudiunt componere mentem?
Talia commemorans, famæ majoris amore
Flagrantem ut vidit juvenem, ſurdumque timori,
Nil ultra poſco, refer in convivia greſſum,
Adproperemus, ait; non jam tibi pectora pubis
Sidoniæ fodienda manu tutantia regem.
Hoc jugulo dextram explora; namque hæc tibi ferrum,
Si Pœnum invaſiſſe paras, per viſcera ferrum
Noſtra eſt ducendum. Tardam ne ſperne ſenectam:
Opponam membra, atque enſem extorquere negatum
Morte meâ eripiam. Lacrymæ tunc ore profuſæ,
Et magnâ Superûm curâ ſervatus in arma
Scipiadæ Pœnus; nec tantùm fata dederunt
Externâ peragi dextrâ. Pulcherrimus iræ,
Et dignus fieri compos memorabilis auſi,
Amiſit quantam, poſito conamine, laudem,
Cui tantùm eſt voluiſſe decus! tum reddere ſeſe
Feſtinant epulis, & triſtia fronte ſerenant,
Donec læta virûm ſolvit convivia ſomnus.

Poſtera

Poſtera lux Phaëtontis equos proferre parabat,
Jam rapido ſummis curru ſplendente ſub undis:
En juvenis, magno generatus Amilcare, duras
Jamdudum exercet curas. Carthaginis arces
Ire ferox Mago, & patribus portare jubetur
Nuncia facta ducis. Præda & captiva leguntur
Corpora, dereptæque viris ſub Marte cruento
Exuviæ, fauſti Superis libamina belli.
Altera curarum, Libycis demittitur oris
Heu! Decius, reduci lentas ſervatus ad iras,
Ni pœnæ juvenem indignæ miſeratus ab alto
Jupiter, antiquam Batti vertiſſet ad urbem.
Hic Pellêa virum Ptolemæi ſceptra, vehentûm
Eripuêre minis, reſolutaque vincula collo:
Atque eadem, vitæ cuſtos, mox deinde quieto
Accepit tellus oſſa inviolata ſepulchro.
Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus
Pœnorum mentes cæco per læta premendi
Exitio, & luxu corda importuna domandi.
Spargere tela manu paſſim fallentia natis
Imperat, & tacitas in pectora mittere flammas.
Tum pueris dulce adridens: eat improba Juno,
Et nos, nec mirum, quid enim ſumus? acta ſecundis
Deſpiciat: valet illa manu, valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili ſpicula ſenſim
Fundimus; it nullus noſtro de vulnere ſanguis.
Verùm agite, o, mea turba, precor, nunc tempus, adeſte,
Et Tyriam pubem tacitis exurite telis.
Amplexu, multoque mero, ſomnoque virorum
Profliganda acies, quam non perfregerit enſis,
Non ignes, non immiſſis Gradivus habenis.
Combibat illapſos ductor per viſcera luxus,
Nec pudeat picto fultum jacuiſſe cubili,
Nec crinem Aſſyrio perfundere pugnet amomo.
Ille ſub hiberno ſomnos educere cœlo
Jactatus, tectis malit conſumere noctes:

Ac ponat ritus veſcendi, ſæpe citato
Dum reſidet ſub caſſide equo; diſcatque Lyæo
Imbellem donare diem. Tum deinde madenti
Poſt epulas ſit grata chelys; ſegniſque ſoporas,
Aut noſtro vigiles ducat ſub numine noctes.
Hæc poſtquam Venus, adplaudit laſcivus, & alto
Mittit ſe cœlo niveis exercitus alis.
Sentit flammiferas pubes Mauruſia pennas,
Et pariter fuſis tepuerunt pectora telis,
Bacchi dona volunt, epulaſque, & carmina rurſus
Pieriâ liquefacta lyrâ. Non acer aperto
Deſudat campo ſonipes: non ulla per auras
Lancea nudatos exercet torta lacertos.
Mollitæ flammis lymphæ languentia ſomno
Membra fovent, miſeriſque bonis perit horrida virtus.
Ipſe etiam adflatus fallente Cupidine ductor
Inſtaurat menſas dapibus, repetitque volentûm
Hoſpitia, & patrias paullatim decolor artes
Exuit, occultâ mentem vitiante ſagittâ.
Altera jam Patria, atque æquo ſub honore vocatur
Altera Carthago Capua, intactumque ſecundæ
Fortunæ ingenium vitia adlatrantia quaſſant.
Nec luxûs ullus merſæque libidine vitæ
Campanis modus: adcumulant, variaſque per artes
Scenarum certant epulas diſtinguere ludo:
Ut ſtrepit aſſidue Phrygiam ad, Nilotica, loton
Memphis Amyclæo paſſim laſciva Canopo.
Inprimis dulcem, Pœno lætante, per aures
Nunc voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.
Iſque ubi mirantem reſonantia pollice fila
Ductorem vidit Libyæ, canere inde ſuperbas
Aoniæ laudes ſenſim teſtudinis orſus,
Concordem citharæ movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quæ poſſit olores.
Atque hæc e multis carpſit molliſſima menſæ.
Argolicis quondam populis (mirabile dictu)
Exaudita chelys, lapidem teſtudine felix

Ducere, & in muris poſuiſſe volentia ſaxa.
Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas,
Ac, ſilice aggeribus per ſe ſcandente vocatis,
Juſſit in immenſum cantatas ſurgere turres.
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, ac in omni Protea formâ
Traxit, & æquoreo portavit Ariona dorſo.
Jam quæ Peliacâ frenabat rupe canendo
Heroum mentes, & magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys, compeſceret iras,
Percuſsâ fide, vel pelagi, vel triſtis Averni.
Namque chaos, cæcam quondam ſine ſidere molem
Non ſurgente die, ac mundum ſine luce canebat,
Tum Deus ut liquidi diſciſſet ſtagna profundi,
Tellurîſque globum mediâ compage locaſſet.
Ut celſum Superis habitare dediſſet Olympum,
Caſtaque Saturni monſtrabat ſecula patris.
Sed, quos pulſabat, Rhiphæum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus Manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter ſidera cœlo.
Hunc etiam mater, totâ comitante ſororum
Aonidum turbâ, mater mirata canentem,
Non, illo, Pangæa juga aut Mavortius Hæmus,
Non, illo modulante ſonos, ſtetit ultima Thrace:
Cum ſylvis venêre feræ, cum montibus amnes.
Immemor & dulcis nidi, poſitoque volatu
Non motâ volucris captiva pependit in æthrâ.
Quin etiam Pagaſea ratis, quum cærula nondum
Cognita terrigenis, pontoque intrare negarent,
Ad puppim ſacræ, citharâ eliciente, carinæ
Adductum cantu vidit mare: pallida regna
Biſtonius vates, flammiſque Acheronta ſonantem
Placavit plectro, & fixit revolubile ſaxum.
O! diræ Ciconum matres, Geticique furores,
Et damnata Deis Rhodope: tulit ora revulſa
In pontum, ripis utrâque ſequentibus, Hebrus.
Tum quoque quum rapidi caput a cervice reciſum

Portarent fluctus, ſubitò emicuêre per undas
Ad murmur cete toto exſultantia ponto.
Sic tum Pierius bellis durata virorum
Pectora caſtalio frangebat carmine Teuthras.
Interea placida adtulerant jam flamina terris
Magonem Libycis. Lauro redimita ſubibat
Optatos puppis portus, pelagoque micabant
Captiva arma procul celsâ fulgentia prorâ.
At, patulo ſurgens jamdudum ex æquore, late
Nauticus implebat reſonantia litora clamor,
Et, ſimul adductis percuſſa ad pectora tonſis,
Centeno fractus ſpumabat verbere pontus.
Nec lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
Procurrit fluctus, elataque turba favore
Certatim ingenti celebrant nova gaudia plauſu.
Æquatur rector Divis. Illum undique matres,
Illum turba minor, moniti gaudere nepotes,
Et ſenior manus, & juxta populuſque, Patreſque,
Mactatis Superûm dignantur honore juvencis.
Sic Patriam Mago & portas ingreſſus ovantes
Fraternæ laudis famâ. Ruit inde Senatus,
Et multo Patrum ſtipatur curia cœtu.
Tum, Divos veneratus, avûm de more vetuſto,
Martem, ait, egregium & fractas quîs Itala tellus
Nitebatur opes, pars ipſe haud parva laborum
Nuntio. Pugnatum Superis in vota ſecundis.
Eſt locus, Ætoli ſignat quem gloria regis,
Poſſeſſus quondam priſca inter ſecula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, & ſtagnis intercipit arva refuſis:
Mox fluctus ferit Adriacos, magnoque fragore
Cedentem impellit retrorſus in æquora pontum.
Hîc Varro, & magnum Latio inter nomina Paullus
Nomen, quîs rerum ducibus permiſſa poteſtas,
Vix dum depulsâ nigræ caligine noctis
Invadunt campum, & late fulgentibus armis
Accendunt ultro lucem ſurgentis Eoi.

Nos contra (nam germanum furor acer agebat
Optatæ pugnæ) caſtris cita ſigna movemus.
Intremit en tellus, pulſuſque immugit Olympus.
Hic fluvium, & campos abſcondit cæde virorum
Rector, quo nunquam majorem ad bella tulerunt
Ductorem terræ. Vidi, quum turbine ſævo
Auſonia, & ſonitu bellantis fuſa per agros,
Uni terga daret. Vidi quum Varro citato
Auferretur equo, projectis degener armis.
Quin & magnanimum perfoſſo corpore telis
Strage ſuper ſociûm, vidi te, Paulle, cadentem.
Ægates ille & ſervilia fœdera largâ
Ultus cæde dies: non plus optaſſe liberet,
Quàm tum conceſſit dexter Deus. Altera jam lux
Si talis redeat, populis ſis omnibus una
Tum, Carthago, caput; terraſque colare per omnes.
Teſtes hi ſtragis, quos, ſignum illuſtre, ſuperbis
Mos lævâ geſtare viris: tum funditur ante
Ora admirantûm præfulgens annulus auro,
Datque fidem verbis haud parvo inſignis acervo.
Hinc iterum repetens: reſtat nunc ſedibus imis
Vertenda, atque æquanda ſolo jam ſubruta Roma.
Adnitamur, ait, vires refovere tot hauſtas
Caſibus; & pateant non parca æraria dextris
Quas emimus bello. Deſit jam belua, triſtis
Auſoniis terror: necnon alimenta fatigant.
Atque ea dum memorat, torvo converſus in ora
Hannonis vultu, quem gliſcens gloria, pravum
Ductori, ſtudio jam dudum agitabat acerbo:
Jamne tibi dextras, incœptaque noſtra probamus?
Jam fas Dardanio me non ſervire colono?
Anne iterum Hannibalem dedi placet? atra veneno
Invidiæ, nigroque undantia pectora felle
Tandem tot titulis, totque exorata tropæis,
Infelix, muta: dextra en, en dextera, quam tu
Æneadis lacerare dabas, & litora, & amnes

Et ſtagna, & latos implevit ſanguine campos.
Hæc Mago, atque animos favor haud obſcurus alebat.
Cui, ſimul invidiâ atque irâ ſtimulantibus, Hannon;
Talia veſani juvenis convitia miror
Haud equidem: tumet ingenio, fraternaque corda
Non tarde agnoſcas, & virus futile linguæ.
Qui ne mutatum vanis abſiſtere credat,
Nunc pacem orandum, nunc improba fœdere rupto
Arma reponendum, & bellum exitiale cavendum
Auctor ego. Atque adeò voſmet perpendite, quæſo,
Quid ferat: haud aliud nobis cenſere relictum eſt.
Tela, viros, aurum, claſſis alimenta precatur,
Belligeramque feram. Victus non plura dediſſem!
Sanguine Dardanio Rutulos ſaturavimus agros,
Et jacet in campis Latium? Deponere curas
Tandem ergo, bone, da, victor; liceatque ſedere
In Patriâ; liceat non exhaurire rapacis
Impenſis belli vacuatos ſæpe penates.
Nunc en, nunc, inquam (falſa ut præſagia noſtra
Sint, oro, menſque augurio ludatur inani)
Haud procul eſt funeſta dies: atrocia novi
Corda, ac proſpicio natas e cladibus iras.
Vos ego, vos metuo, Cannæ. Submittite ſigna,
Atque adeò tentate, agedum, ac depoſcite pacem:
Non dabitur. Parat ille dolor (mihi credite) majus
Exitium accepto; citiùſque hæc fœdera victor
Quàm victus dabit. Atque adeò, qui tanta ſuperbo
Facta ſonas ore, & ſpumanti turbine perflas
Ignorantûm aures, dic, en, germanus in armis
Ille tuus par Gradivo, per ſecula tellus
Cui ſimilem nunquam ductorem in bella creavit,
Mœnia Romuleæ cur nondum viderit urbis?
Scilicet e gremio matrum rapiamus in hoſtem
Nondum portandis habiles gravioribus armis?
Æratas juſſi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyes quæratur belua terris,
Ut longa imperia, atque armatus proroget annos

Hannibal, & regnum trahat uſque in tempora fati?
Vos verò, neque enim occulto circumdamur aſtu,
Ne dulces ſpoliate domos; caſtriſque potentûm
Atque opibus ſancite modum. Pax optima rerum,
Quas homini noviſſe datum eſt: pax una triumphis
Innumeris potior, pax cuſtodire ſalutem
Et cives æquare potens, revocetur in arces
Tandem Sidonias, & fama fugetur ab urbe
Perfidiæ, Phœniſſa, tuâ! ſi tanta libido
Armorum tenet, atque enſes non reddere perſtat
Poſcenti Patriæ; nil ſuppeditare furori
Hortor, & hæc fratri Magonem dicta referre.
  Plura adnectentem (neque enim ſatiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diverſa volentûm.
Si, Libyæ decus, haud ulli ſuperabilis armis
Hannibal eſt iræ tibi, deſtituemus ad ipſas
Victorem metas, nec opum adjumenta feremus?
Invidia unius ſceptra ut jam parta retardet!
Inde alacres tribuunt, quæ belli poſceret uſus:
Abſentique ſuum jactant ſub teſte favorem.
Mox eadem terris placitum traducere Iberis,
Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec ſinit adjutas ductoris creſcere laudes.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER DUODECIMUS.

ARGUMENTUM.

JAM Zephyro in terras flatu redeunte tepenti,
Hoſtis Parthenopes ad muros agmina ducit.
Irritus hinc cœpti Cumas petit : inde profectus
Marte Dicarchæam parat exagitare juventam.
Hinc movet ad trepidam belli molimina Nolam :
Marcello ſed tum fractus, pulſuſque receſſit.
Strenuus & Sardos tutatur ab hoſte Libyſſo
Torquatus : miſeras ardens incendit Acerras
Hannibal ; inde tuos peritura Petilia muros :
Et demtâ madidum luxu capit arce Tarentum.
Necnon & Capuam totis jam viribus urget
Dardanus obſeſſam : quam quum recreare ſolutâ
Obſidione nequit, Romam ruit acer ad altam
Hoſtis, ut armorum facto premat orbe viciſſim.

JAM terrâ glaciale caput, fœcundaque nimbis
Tempora, & auſtrifero nebuloſam vertice frontem,
Immitis condebat hiems : blandiſque ſalubre
Ver Zephyris, tepido mulcebat rura ſereno.
Prorumpit Capuâ Pœnus, vicinaque late
Præmiſſo terrore quatit. Ceu condita brumâ

Dum Rhiphæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit ſerpens arcano membra cubili,
Et, ſpondente die, novus emicat, atque coruſcum
Fert caput, & ſaniem ſublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulſerunt ſigna per agros,
Deſolata metu cuncta, &, ſuadente pavore,
Vallo ſe clausêre ſimul, trepidique ſalutis
Exſpectant ipſis metuentes mœnibus hoſtem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiâque potitus,
Mæonios Italo ſceleravit ſanguine fluctus
Tunc inerat. Molli luxu madefacta, meroque
Illecebris ſomni, torpentia membra fluebant:
Quis gelidas ſuetum noctes thorace gravatis
Sub Jove non æquo trahere, & tentoria ſæpe
Spernere, ubi livernâ ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clypei, enſeſve repoſti,
Non pharetræ, aut jacula, & pro membris arma fuére.
Tunc grave caſſis onus, majoraque pondera viſa
Parmarum: ac nullis fuſæ ſtridoribus haſtæ.
Prima inſtaurantem ſenſit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non ſpreta vigoris:
Sed portus traxêre ducem, ſecura volentem
Æquora, quæ peteret veniens Carthagine puppis,
Nunc molles urbi ritus, atque hoſpita Muſis
Otia, & exemtum curis gravioribus ævum.
Sirenum dedit una ſuum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloïas: æquore cujus
Regnavére diu cantus, quum dulce per undas
Exitium miſeris caneret non proſpera nautis.
Hæc pone adgreſſus (nam frontem clauſerat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Totâ mole vias; fruſtraque, inglorius auſi,
Pulſavit quatiens obſtructas ariete portas.
Stabat, Cannarum, Graia ad munimina, victor
Nequidquam, & cautæ mentis conſulta probabat

Eventu, qui poſt Dauni ſtagnantia regna
Sanguine Tarpeias ire abſtinuiſſet ad arces.
En, qui nos ſegnes, & neſcire addere curſum
Fatis jactaſtis, quòd vobis ſcandere nuper
Non acie ex ipsâ conceſſum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promiſſas ſede Tonantis
His, quæ Graia manus defendit, reddite tectis.
Talia jactabat, famæque pudore futuræ,
Irritus incœpti primâ ſi abſiſteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enſes.
Sed ſubitæ muris flammæ, totoque pluebant
Aggeris anfractu tela improviſa per auras.
Haud ſecus, occuluit ſaxi quos vertice fetus
Ales fulva Jovis, tacito ſi ad culmina niſu
Evaſit ſerpens, terretque propinquus hiatu;
Illa hoſtem roſtro, atque aſſuetis fulmina ferre
Unguibus inceſſens, nidi circumvolat orbem.
Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defeſſum ſubiit, varioque laceſſere motu
Fortunam, & famæ turbando obſtare ſiniſtræ.
Sed cuſtos urbi Gracchus, tutela vel ipſis
Certior, arcebat, muris; iterumque ſedere,
Portus atque aditus iterum ſperare vetabat.
Luſtrat inops animi, rimatur & omnia circum
Alite vectus equo, rurſuſque hortatibus infit
Laudum agitare ſuos: prô Di, quis terminus, inquit,
Ante urbes ſtandi Graias, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus adſtat
Nimirum major moles, & ſcandere cœlum
Pulſantes jubeo ſcopulos: quanquam altera detur
Si ſimilis tellus, aliæque repente ſub aſtra
Exſurgant rupes, non ibis & arduus arma
Me ducente feres? terret, heu! Cumanus hiantem
Agger adhuc, muruſque tenet? Gracchumque moveri
Nunc auſum portis parvo in diſcrimine cerno!
An vobis gentes, quæcumque labore paraſtis

Caſu geſta putent ? per, vos, Tyrrhena faventûm
Stagna Deûm; per, ego, & Trebiam, cinereſque Sagunti
Obteſtor, dignos jam voſmet reddite veſtrâ,
Quam trahitis, famâ, & revocate in pectore Cannas.
Sic ductor feſſas luxu adtritaſque ſecundis
Arrigere, & verbis tentabat ſiſtere mentes.
Atque hinc perluſtrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa jugo, quorum tum Virrius altæ
Immitis ductor Capuæ, primordia pandit.
Non eſt hoc, inquit, noſtri quod ſuſpicis ævi;
Majores fecêre manus. Quum bella timeret
Dictæi regis, (ſic fama eſt) linquere terras
Dædalus invenit, nec toto ſigna ſequenti
Orbe dare, ætherias alienâ tollere in auras
Auſus ſe pennâ, atque homini monſtrare volatus.
Suſpenſum huc librans media inter nubila corpus
Enavit, ſuperoſque novus conterruit ales.
Natum etiam docuit falſæ ſub imagine plumæ
Adtentare vias volucrum: lapſumque, ſolutis
Pennarum remis, & non felicibus alis
Turbida plaudentem vidit freta: dumque dolori
Indulget ſubito, motis ad pectora palmis,
Neſcius, heu! planctu duxit moderante volatus.
Hîc pro nubivago gratus pia templa meatu
Inſtituit Phœbo, atque audaces exuit alas.
Virrius hæc: ſed enim ductor numerabat inertes
Atque actos ſine Marte dies, ac ſtare pudebat.
Ingemit adverſis, reſpectanſque irrita cœpta
Urbe Dicarchæâ parat exſatiare dolorem.
Hîc quoque nunc pelagus, nunc muri ſaxea moles
Officit audenti, defenſantûmque labores.
Dumque tenet ſocios, dura atque obſepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipſe propinqua
Stagnorum terræque ſimul miracula luſtrat.
Primores adſunt Capuæ, docet ille tepentes
Unde ferant nomen Baiæ, comitemque dediſſe

Dulichiæ puppis ſtagno ſua nomina monſtrat.
Aſt hic Lucrino manſiſſe vocabula quondam
Cocyti memorat, medioque in gurgite ponti
Herculeum commendat iter, quà diſcidit æquor
Amphitryoniades, armenti victor Iberi.
Ille olim populis dictum Styga, nomine verſo
Stagna inter celebrem nunc mitia monſtrat Avernum,
Tum, triſti nemore atque umbris nigrantibus horrens,
Et formidatus volucri, letale vomebat
Suffuſo virus cœlo, Stygiâque per urbes
Religione ſacer, ſævum retinebat honorem. *
Hinc vicina palus (fama eſt Acherontis ad undas
Pandere iter) cæcas ſtagnante voragine fauces
Laxat & horrendos aperit telluris hiatus,
Interdumque novo perturbat lumine manes.
At juxta caligantes, longumque per ævum
Infernis preſſas nebulis, pallente ſub umbra
Cimmerias jacuiſſe domos, noctemque profundam
Tartareæ narrant urbis. Tum ſulfure & igni
Semper anhelantes, coctoque bitumine campos
Oſtentant: tellus atro exundante vapore
Suſpirans, uſtiſque diu calefacta medullis,
Æſtuat, & Stygios exhalat in aëra flatus:
Parturit, & tremulis metuendum exſibilat antris.
Interdumque cavas luctatus rumpere ſedes,
Aut exire fretis, ſonitu lugubre minaci
Mulciber immugit; lacerataque viſcera terræ
Mandit, & exeſos labefactat murmure montes.
Tradunt Herculeâ proſtratos mole gigantas
Tellurem injectam quatere, & ſpiramine anhelo
Torreri late campos, quotieſque minatur
Rumpere compagem impoſitam, expalleſcere cœlum,
Adparet Prochyte ſævum ſortita Mimanta:
Adparet procul Inarime, quæ turbine nigro
Fumantem premit Iapetum, flammaſque rebelli

Ore ejectantem, &, ſi quando evadere detur,
Bella Jovi rurſus Superiſque iterare volentem.
Monſtrantur Veſvina juga, atque in vertice ſummo
Depaſti flammis ſcopuli, ſtratuſque ruinâ
Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia ſaxa.
Necnon Miſenum ſervantem Idæa ſepulchro
Nomina, & Herculeos videt ipſo in litore Baulos.
Miratur pelagique minas, terræque labores.
Quæ poſtquam perſpecta viro, regreſſus ad altos
Inde Pherecyadum muros, frondentia læto
Palmite devaſtat Nyſæa cacumina Gauri.
Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola ſedet crebris circumdata in orbem
Turribus, & celſo facilem tutatur adiri
Planiciem vallo: ſed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verùm ultro mœnia dextrâ
Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.
Isque ubi Agenoream procul adventare per æquor,
Et ferre ad muros nubem videt; arma, cruentus
Hoſtis adeſt, capite arma, viri, clamatque, capitque.
Circumſtant rapidi juvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more jubas: ſonat inde, citato
Agmina diſponens paſſu; tu limina dextræ
Servabis portæ, Nero: tu converte cohortes
Ad lævam patrias, & Larinatia ſigna,
Clarum Volſcorum Tulli decus: aſt ubi juſſo
Per tacitum ruptis, ſubitâ vi, fundite portis
Telorum in campos nimbum: ferar ipſe, revulsâ,
In medios, equitumque traham certamina, portâ.
Dumque ea Marcellus, jam clauſtra revellere Pœni,
Et ſcalis ſpretos tentare irrumpere muros.
Inſonuêre tubæ paſſim, clamorque virorum,
Hinnitusque, ſimul litui, raucoque tumultu
Cornua, & in membris concuſſa furentibus arma.
Fertur acerba lues disjectis incita portis,
Effuſæque ruunt inopino turbine turmæ,
Improbus ut fractis exundat molibus amnis,

Propulſum ut Boreâ ſcopulis impingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec, torrente, Libys, niſu armorumque virûmque
Dejectus, ſperare valet. Dux Dardanus inſtat
Attonito, prægreſſus equo, tergiſque ruentûm
Incumbens haſtâ, ſocios nunc voce fatigat:
Perge, age, fer greſſus, dexter Deus, horaque noſtra eſt.
Hac iter ad muros Capuæ: nunc rurſus in hoſtem
Converſus, ſta; quò raperis? non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ increpito: ſta: campus, & arma,
Et Mars in manibus: dimitto cæde cohortes:
Spectemur ſoli: Marcellus prœlia poſco.
Sic rector Latius: juvenique invadere pugnam
Barcæo ſuadebat honor, pretiumque pericli.
Sed non hæc placido cernebat pectore Juno,
Cœptoque avertit ſuprema in fata ruentem.
Siſtere perculſos ille, & revocare laborat.
Taleſne e gremio Capuæ, tectiſque ſiniſtris
Egredimur? ſtate, o miſeri, quîs gloria ſumma
Dedecori eſt. Nil vos hodie, mihi credite, terga
Vertentes fidum exſpectat: meruiſtis ut omnis
Ingruat Auſonia, & lævo Mavorte paraſtis,
Ne qua ſpes fuſos pacis vitæque maneret.
Vincebat clamore tubas, vociſque vigore
Quamvis obſtructas ſævus penetrabat in aures.
Polydamantêis juvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox; Trojanaque ſemina & ortus,
Atque Antenoreâ ſeſe de ſtirpe ferebat:
Haud levior generis fama, ſacroque Timavo
Gloria, & Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, ſeu bella cieret,
Seu Muſas placidus, doctæque ſilentia vitæ
Mallet, & Aonio plectro mulcere labores,
Non ullum dixêre parem; nec notior alter
Gradivo juvenis, nec Phœbo notior alter.

Qui poſtquam, effuſis urgens veſtigia frenis
Pœnorum, juxta galeam atque inſigne peremti
Agnovit ſpolium Paulli: puer illa gerebat
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ore
Non fuit, ac nullâ nituit plus fronte decoris.
Quale micat ſemperque novum eſt, quod Tiburis aura
Paſcit, ebur; vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.
Quem poſtquam egregium criſtis, & caſſide notâ
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Ceu ſubita ante oculos Paulli emerſiſſet imago
Sedibus infernis, amiſſaque poſceret arma,
Invadit frendens; tune ignaviſſime ſacri
Portabis capitis, quæ non ſine crimine veſter
Invidiâque Deûm geſtaret tegmina ductor?
En Paullus. Vocat inde viri ad ſpectacula manes,
Et fugientis agit coſtis penetrabile telum.
Tum delapſus equo, galeam atque inſignia magni
Conſulis abrumpit dextrâ, ſpoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveoſque per artus
It Stygius color, & formæ populatur honorem.
Ambroſiæ cecidêre comæ, violataque cervix
Marmoreum in jugulum collo labente recumbit.
Haud ſecus Oceano rediens Cytherëius ignis,
Quum ſeſe Veneri jactat ſplendore refecto,
Si ſubita invadit nubes, hebetatur, & atris
Decreſcens tenebris, languentia lumina condit.
Ipſe etiam, raptâ, Pedianus, caſſide, nudos
Adtonitus ſtupet ad vultus, iraſque coërcet.
Tum, galeam magno ad ſocios clamore reportans,
Immitem quatiebat equum, ſpumantia ſævo
Frena cruentantem morſu, cui turbidus armis
Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu:
Agnoſcenſque, decus, macte, o virtutis avitæ,
Macte Antenorida: nunc, inquit, rapta petamus
Quod ſupereſt, Libyci ductoris tegmina, & ardens

Terrificis ſævam fundit ſtridoribus haſtam.
Nec forſan voti vanus foret, obvia ni vis
Geſtaris oppoſito tenuiſſet corpore telum.
Quem, dum vicinis ductorem protegit armis,
Tranſabiit, non hunc ſitiens gravis haſta cruorem,
Ingenteſque minas mutatâ morte peregit.
Avehitur raptim ductor, diſcrimine leti
Turbatus, curſumque ferens ad caſtra capeſſit.
Jamque, fugæ immodicus tendit certamine greſſum
Præcipitem, verſis Pœnorum exercitus armis.
Adſequitur telis hoſtis, longaſque viritim
Exſatiant iras cladum, cœloque cruentos
Certatim oſtentant & Dîs ultoribus enſes.
Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis, Martis certamine ſiſti
Poſſe ducem Lybiæ. Raptant curruſque, viroſque
Maſſylamque feram, & vivis avulſa reportant
Tegmina bellantûm, atque abeunt ſub cuſpide terga
Contenti vidiſſe ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori. Graditur comitante triumpho
Major, quàm ferret quum victor opima Tonanti.
Inde furens, poſtquam vallo vix depulit hoſtem,
Ductor Agenoreus, quando hanc, quantoque cruore
Hoſtili, labem eluerim? mea terga videre
Contigit Auſoniæ! mene, inquit, ſumme Deorum
Poſt Trebiam ſtatuis jam turpi funere dignum?
Voſque invicta diu, nunc, heu! ſine Marte, juventus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipſe
Geſtorum Auſoniis verti victricia ſigna,
Vobis terga dedi. Vidi, quum ad bella vocarem,
Non ſecus atque Italo fugere a ductore paventes.
Quid reliquum priſci Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes? fundebat talia Pœnus:
Et Latiæ ſeſe Nolana ad mœnia turmæ
Portantes ſpolia inſigni clamore ferebant.
At conſueta graves per longum audire ſuorum
Eventus, Roma, & nunquam recreata ſecundis,

Adlato tandem fauſtæ certamine pugnæ
Arrigitur, primoque Deûm ſe munere tollit.
Ante omnes pigra in Martem, fugienſque laborum
Dum bellum tonat, & ſeſe furata juventus
Dat Pœnas latebræ : tum, qui dulcedine vitæ
Invenére dolos, jurataque fœdera Pœno
Corrupére, notant, & purgant crimine gentem.
Punitur patriam meditati linquere terram
Conſilium infelix ſceleratаque culpa Metelli.
Talia corda virûm ! ſedenim non femina ceſſat
Mente æquare viros, & laudis poſcere partem.
Omnis, præ ſeſe portans capitiſque manûſque
Antiquum decus, ac derepta monilia collo,
Certatim matrona ruunt, belloque miniſtrant.
Haud tantá ceſſiſſe viros in tempore tali
Laudis ſorte piget ; factoque in ſecula ituro
Lætantur tribuiſſe locum. Tum celſa Senatûs
Subſequitur turba. In medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes : nudare penates,
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad uſus
Sepoſuiſſe juvat. Coït & ſine nomine vulgus.
Corpore ſic toto ac membris Roma omnibus uſa,
Exſangues rurſum tollebat ad æthera vultus.
Addunt ſpem miſeris dulcem Parnaſia Cirrhâ
Portantes reſponſa viri : nam læta ferebant
Exaudiſſe adytis, ſacrá quum voce tonaret
Antrum ; & mugiret Phœbo jam intrata ſacerdos.
Solvite, gens Veneris, graviores corde timores :
Adverſa, & quidquid duri ſub Marte manebat,
Exhauſtum eſt vobis, reſtant leviora laborum,
Et ſine pernicie terror, Diis vota, preceſque
Ferte modo, & tepidos aris libate cruores.
Ne date terga malis, aderit Gradivus, & ipſe
Delius avertet propiora pericula vates,
Trojanos notus ſemper minuiſſe labores.
Sed verò, ſedenim ante omnes, altaria fument
Centum feſta Jovi, centum cadat hoſtia cultris :

Ille trucem belli nubem, ſævaſque procellas
In Lybiam violentus aget; ſpectabitis ipſi
Ægida turbato quatientem in prœlia mundo.
  Atque ea Parnaſi poſtquam clamata ſub antris
Adlatum, vulgique Deus pervenit ad aures,
In Capitolinas certatim ſcanditur arces,
Sternunturque Jovi, & delubrum ſanguine honorant.
Tum Pæana canunt, reſponſaque fida precantur.
  Interea adſuetis ſenior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliacâ jactans ab origine nomen,
In bella Hampſagoras Tyrios renovata vocârat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente
Hoſtus erat, cujus fretus fulgente juventâ
Ipſe, aſper pacis, crudos ſine viribus annos,
Barbarici ſtudio ritûs, refovebat in armis.
Iſque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnæque avidas accedere dextras,
Fraude loci nota, latebroſa per avia ſaltûs
Evolat, &, proviſa fugæ compendia carpens,
Virgultâ tegitur valle, & frondentibus umbris.
Inſula, fluctiſono circumvallata profundo,
Faſtigatur aquis, compreſſaque gurgite terras
Enormes cohibet, nudæ ſub imagine plantæ.
Inde Ichnuſa priùs Graiis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoſo ſanguine fidens
Herculis, ex ſeſe mutavit nomina terræ.
Adfluxêre etiam, & ſedes poſuêre coactas
Diſperſi pelago, poſt eruta Pergama, Teucri.
  Nec parvum decus, advecto cum claſſe paternâ
Agmine Theſpiadum, terris, Iolaë, dediſti.
Fama eſt, quum laceris Actæon, flebile, membris
Supplicium lueret ſpectatæ in fonte Dianæ,
Adtonitum novitate mali fugiſſe parentem
Per freta Ariſtæum, & Sardoos iſſe receſſus:
Cyrenen monſtraſſe ferunt nova litora matrem.

Serpentûm tellus pura, ac viduata venenis;
Sed triſtis cœlo, & multâ vitiata palude.
Quà videt Italiam, ſaxoſo torrida dorſo
Exercet ſcopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimiùm, cancro fumantibus auſtris.
Cætera propenſæ Cereris nutrita favore.
  Hoc habitu terræ nemoroſa per invia crebro
Torquatum eludens hoſtis, Sidonia pugnæ
Tela exſpectabat, ſocioſque laboris Iberos.
Qui poſtquam adpulſis animos auxêre carinis:
Haud mora prorumpit latebris, adverſaque late
Agmina inhorreſcunt, longumque coïre videtur,
Et conferre gradum: media intervalla patentis
Corripiunt campi properatis eminus haſtis.
Donec ad exſertos enſes, fidiſſima tela,
Perventum: dira inde lues, cæduntque, caduntque,
Alternique animas ſævo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras cædes, totque horrida facta
Sperârim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantûm æquare calorem.
Sed vos, Calliope, noſtro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur in ævo
Facta viri, & meritum vati ſacremus honorem.
  Ennius antiquâ Meſſapi ab origine regis
Miſcebat primas acies, Latiæque ſuperbum
Vitis adornabat dextram decus: hiſpida tellus
Miſerunt Calabri; Rudiæ genuêre vetuſtæ,
Nunc Rudiæ ſolo memorabile nomen alumno.
Is primâ in pugnâ, vates ut Thracius olim,
Infeſtam bello quateret quum Cyzicus Argo
Spicula depoſito Rhodopeïa pectine torſit,
Spectandum ſeſe non parvâ ſtrage virorum
Fecerat, & dextræ gliſcebat cædibus ardor.
Advolat æternum ſperans fore, pelleret Hoſtus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus haſtam.
  Riſit nube ſedens vani conamina cœpti,
Et telum procul in ventos dimiſit Apollo.

Ac ſuper his; nimiùm, juvenis, nimiùmque ſuperbi
Sperata hauſiſti: ſacer hic, ac magna ſororum
Aonidum cura eſt, & dignus Apolline vates.
Hic canet illuſtri primus bella Itala verſu,
Attolletque duces cœlo, reſonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore
Aſcræo famâve ſeni. Sic Phœbus: & Hoſte
Ultrix per geminum tranſcurrit tempus arundo.
Vertuntur juvenis caſu perculſa per agros
Agmina, & effuſæ pariter dant terga catervæ:
Tum pater, auditâ nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque immane gemens, transfigit anhelum
Pectus, & ad manes urget veſtigia nati.
At Libyæ ductor Marcello fractus, & acri
Contuſus pugnâ, campos damnârat, & arma
Verterat ad miſeras non æqui Martis Acerras.
Inde ubi permiſit flammis, atque enſibus urbem,
Nuceriæ, nihilo levior nec parcior iræ
Incuſſit ſeſe, atque æquavit mœnia terræ.
Poſt Caſilina ſibi, multùm obluctatus iniquis
Defendentûm armis, ægre reſeraverat aſtu
Limina, & obſeſſis vitam penſaverat auro.
Jamque, in Dauniacos transfundens agmina campos,
Flectebat rabiem quò præda vel ira vocaſſet.
Fumabat verſis incenſa Petilia tectis,
Infelix fidei, miſeræque ſecunda Sagunto;
At quondam Herculeam ſervare ſuperba pharetram.
Verterat & mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portiſque intrârant Pœni, ſed enim arce coruſcâ
Fiſa loco manus Auſoniæ, ſtipata ſedebat.
Hic, miranda movens, claſſem, quæ condita portu
Adſtabat (namque anguſtis ſe faucibus æquor
Erumpit ſcopulos inter, patuloque receſſu
Infundit campis ſecretum gurgite pontum)
Incluſas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce ſuperpoſitâ, clauſtris maris extulit aſtu,

Perque averſa tulit portatas in arva carinas.
Lubrica roboreis aderant ſubſtramina plauſtris,
Atque recens cæſi tergo prolapſa juvenci
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et jam, per colles dumoſque ad litus adacta,
Innabat pelago, veniens ſine remige claſſis.
Nuncius interea, vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet;
Dum procul Œbalios amet expugnare nepotes,
Et primus roſtris ſulcet navalibus arva,
Adſeſſos Capuæ muros, clauſtra ipſa revelli
Portarum, ac totum miſeris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox, pennaſque addente pudore
Atque irâ ſimul, immani per proxima motu
Evolat, & minitans avide ad certamina fertur.
Haud ſecus, amiſſo tigris ſi concita fetu
Emicet, attonitæ paucis luſtratur in horis
Caucaſus, & ſaltu tramittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partûs veſtigia curſu
Colligat, & rabiem prenſo conſumat in hoſte.
Obvius huic ſparſo Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, faciliſque pericli.
Sed parvum decus Hannibali: nam vitis honore
Perfunctus Latiæ, ſubitò ſtimularat agreſtes,
Semermemque manum ſternendam objecerat hoſti.
Bis ſeptem demiſſa neci, nec ſubſtitit agmen,
Millia: bis ſeptem, quæ non ſollertior enſe,
Sed genus inſignis, juſtis ducebat in armis
Fulvius: aſt æque per corpora fuſa jacentûm
Raptum iter eſt, victorque moram non paſſus eundi.
Exſequiæ tantùm famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto:
Namque per inſidias, infandum! & ab hoſpite cæſus,
Colloquium & promiſſa petit dum perfida gentis
Lucanæ, Gracchus, cæco circumdatus aſtu
Occiderat, laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non, ut ſcitum celerare ad mœnia Pœnum,

Sat ſtabat res ulla loco: jam Conſul uterque
Præcipites aderant: Nolâ vis omnis, & Arpis,
Ævi floridior Fabius, rapida arma ferebant.
Hinc Nero, & hinc volucris Silanus nocte dieque
Impellebat agens, properata ad bella, cohortes.
Undique conveniunt, pariterque opponere cunctos
Uni ductores juveni placet. Arduus ipſe
Tifata inſidit, propior, quà mœnibus inſtat
Collis, & e tumulis ſubjectam deſpicit urbem.
Verùm ubi tot ſeſe circumfundentibus armis
Vallatas ſociûm portas, unique negari
Intraviſſe ſibi, Capuæque erumpere, cernit,
Anxius adventûs, nunc ferro frangere cœtum
Obſtantûm meditatur: init nunc avia cœpto
Conſilia, atque aſtu quærit tot millia portis
Abſtrahere artatis, cinctoſque reſolvere muros.
Sic igitur ſecum, curaſque ita corde fatigat:
Quò, mens ægra, vocas? rurſuſne pericula ſumam
Non æquus regione loci? Capuâque vidente
Terga dabo? an, reſidens vicini vertice montis,
Exſcindi ante oculos patiar ſocialia tecta?
Non ita me experti Fabius, Fabioque magiſter
Turbatum, Heſperio quum clauſos milite colles
Evaſi victor, ſparſoſque per arva juvencos
Jactare accenſis ſtimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abiêre doli, defendere nobis
Si Capuam ereptum eſt, dabitur circumdare Romam.
Hæc poſtquam placita, & tenuit ſententia mentem,
Non exſpectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, impellit in agmen
Voce manuque viros, & cœpta immania pandit:
Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem,
Et, quantùm humani poſſunt ſe tendere paſſus,
Arduus accelera: Romam petis: hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ ſtravêre tibi. Eia, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,

Et demigrantem Tarpeiâ ſede Tonantem.
Inſtincti glomerant greſſus: Roma auribus hæret,
Roma oculis. Creduntque ducis ſollertibus actis
Aptiùs id cœptum, quàm ſi duxiſſet ab ipſo
Fatali Æneadis campo. Vulturna citatâ
Tramittunt alno vada, poſtremique relinquunt
Tardandis Italis corruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threïciamque Calen, veſtras a nomine nati,
Orithyïa, domos. Hinc Alliſanus Iaccho
Haud inamatus ager, nymphiſque habitata Caſinis
Rura evaſtantur: mox & vicinus Aquinas,
Et, quæ fumantem texêre giganta, Fregellæ
Agmine carpuntur volucri! fert concitus inde
Per juga celſa gradum, duris quà rupibus hæret
Bellator Fruſino, & ſurgit ſuſpenſa tumenti
Dorſo frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Jamque adeò eſt campos ingreſſus, & arva Labici,
Linquens Telegoni pulſatos ariete muros,
Haud dignam inter tanta moram, nec amœna retentant
Algida, nec juxta Junonis tecta Gabinæ.
Præceps ad ripas immani turbine fertur,
Sulfureis gelidus quà ſerpit leniter undis
Ad genitorem Anio, labens ſine murmure, Thybrim,
Hîc ut ſigna ferox, demenſaque caſtra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulſis
Ilia prima vadis ſacro ſe conjugis antro
Condidit, & cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latiæ, ceu mœnia nulla ſuperſint,
Attonitæ paſſim furibundis greſſibus errant.
Ante oculos adſtant laceræ trepidantibus umbræ,
Quæque gravem ad Trebiam, quæque ad Ticina fluenta
Oppetiêre necem, Paullus Gracchuſque cruenti
Flaminiuſque ſimul, miſeris ante ora vagantur.
Clauſit turba vias. Stat celſus, & aſper ab irâ,

Ingentemque metum torvo domat ore, Senatus.
Interdum tamen erumpunt ſub caſſide fuſæ
Per tacitum lacrymæ: quidnam fortuna minetur,
Quidve parent Superi? pubes diſperſa per altas
Stat turres, atque huc ventum ſub corde volutat
Ut jam Roma ſatis credat defendere muros.
Pœnus ut ad ſomnos vix totam curſibus actæ
Indulſit pubi noctem, vigil ipſe, nec ullam
Ad requiem facilis, credenſque abſcedere vitæ
Quod ſopor eripiat tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque jubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur,
Quadripedante ſono perculſæ, mœnia, Romæ.
Nunc aditus luſtrat, clauſas nunc cuſpide pulſat
Infeſtâ portas, fruiturque timore paventûm.
Nunc, lentus celſis adſtans in collibus, intrat
Urbem oculis, diſcitque locos, cauſſaſque locorum.
Ac legeret viſu cuncta, & penetraret in omnes
Spectando partes, ni magno turbine adeſſet
Fulvius, haud totâ Capuæ obſidione relictâ.
Tum demum caſtris turmas inflexit ovantes
Spectandâ ductor ſatiatus pectora Româ.
Atque, ubi nox depulſa polo, primaque rubeſcit
Lampade Neptunus, revocatque aurora labores,
Effundit rupto perſultans agmina vallo:
Et quantùm clamare valet; per plurima noſtra
O ſocii decora, & ſacras in ſanguine dextras,
Vobis ite pares, & tantùm audete ſub armis
Quantùm Roma timet. Reliquam hanc exſcindite molem:
Nil, quod vincatis, toto reſtabit in orbe:
Ne populi vos Martigenæ tardârit origo,
Intratam Senonûm capietis millibus urbem,
Adſuetamque capi! fortaſſe curulibus altis
Jam vos, exemplo proavorum, ac nobile letum
Exſpectant de more ſenes, mortique parantur.
Talibus hinc Pœnus; ſed contra Œnotria pubes

Non

Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.
Sat matres ſtimulant, natique, & cara ſupinas
Tendentûm palmas, lacrymantiaque ora parentûm.
Oſtentant parvos, vagituque incita pulſant
Corda virûm, armatis infigunt oſcula dextris.
Ire volunt, & pro muris opponere denſi
Pectora; reſpectantque ſuos, fletumque reſorbent.
Ut verò impulſo patefactæ cardine portæ,
Et ſimul erupit junctis exercitus armis,
Funditur, immixtus gemitu precibuſque, per altos
Ad cœlum muros plangor, ſparſæque ſolutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen; quis neſciat, inquit,
Non ſponte ad noſtros Pœnum veniſſe penates?
A portis fugit Capuæ. Subnectere plura
Conantem triſtis cœli cum murmure vaſto
Turbavit fragor, & ſubitâ de nube procellæ.
Jupiter Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit ſuccedere vallo,
Cœlicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana & in ſeptem diſcurrere juſſerat arces.
Ipſe e Tarpeio ſublimis vertice, nutu
Et ventos, ſimul & nubes, & grandinis iras,
Fulminaque & tonitrus, & nimbos conciet atros.
Concuſſi tremuêre poli, cœlumque tenebris
Clauditur, & terras cœco nox condit amictu.
Inſtat tempeſtas oculis, hoſtique propinquo
Roma latet. Jactæ in turmas per nubila flammæ
Stridorem ſervant, membriſque inſibilat ignis.
Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuſcis Africus alis
Bella movent, quantis animos & pectora poſſint
Irati ſatiare Jovis. Fluit agmen aquarum
Turbine confuſum piceo, & nigrante procellâ,
Atque omnes circa campos ſpumantibus undis
Involvit: celſus ſummo de culmine montis
Regnator Superûm ſublatâ fulmina dextrâ
Libravit, clypeoque ducis non cedere certi

Incuſſit. Summa liquefacta eſt cuſpis in haſtâ,
Et fluxit, ceu correptus fornacibus, enſis.
Ambuſtis ſedenim ductor Sidonius armis
Siſtebat ſocios, & cæcum e nubibus ignem
Murmuraque a ventis miſceri vana docebat.
Tandem poſt clades ſociûm, cœlique ruinam
Non hoſte in nimbis viſo, non enſe, referri
Signa jubet caſtris, mæſtaſque reſuſcitat iras.
Ventis debebis nimirum, hiemiſque procellis
Unum Roma diem: ſed non te craſtina nobis
Lux unquam eripiet; deſcendat Jupiter ipſe
In terras licet. Infrendens dum talia fatur,
Ecce ſerenato clarum jubar emicat axe,
Purgatuſque nitet diſcuſſis nubibus æther.
Æneadæ ſensêre Deum, teliſque repoſtis
Summiſſas tendunt alta ad Capitolia dextras,
Et feſtâ cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modò non parvo ſudore madentes,
Nunc lætos Jovis adſpectant: da, ſumme Deorum
Da Pater, ut ſacro Libys inter prœlia telo
Concidat. Haud aliâ potis eſt occumbere dextrâ.
Sic adeò orantes preſsêre ſilentia, poſtquam
Abſtulerat terras nigrantibus Heſperus umbris:
Quem ſimul, adtollens rutilantem lampada, Titan
Obruit, & vitæ rediit mortalibus uſus,
Pœnus adeſt, nec ſe caſtris Œnotria pubes
Continet. Haud dum enſes ſtricti, mediumque jacebat
Tantùm ad bella loci, quantùm tramittere jactæ
Sufficerent haſtæ, quum fulgor hebeſcere cœli
Per ſubitum cœpit, denſæque ſubire tenebræ;
Jamque dies fugere, atque armari ad prœlia rurſus
Jupiter. Incumbunt venti, craſſuſque, rotante
Auſtro, nimborum fervet globus: intonat ipſe
Quod tremat, & Rhodope, Tauruſque, & Pindus & Atlas.
Audivêre lacus Erebi, merſuſque profundis
Agnovit tenebris cœleſtia bella Typhœus.

Invadit Notus, ac piceam cum grandine multâ
Intorquens nubem, cunctantem & vana minantem
Circumagit, caſtriſque ducem ſuccedere cogit.
Verùm ubi depoſitis ſepſit ſeſe aggere telis,
Læta ſerenati facies aperitur Olympi,
Nullaque, tam mitem, credas habuiſſe Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cœlo.
Durat, &, affirmans, non ultra ſpondet in ipſos
Venturam cœli rabiem, modò patria virtus
In dextras redeat; nec Romam exſcindere Pœni
Credant eſſe nefas. Ubinam tunc fulmina tandem
Invicti latuiſſe Jovis, quum ſterneret enſis
Ætolos campos? ubi quum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virûm? pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superûm tot jactis fulmine telis,
Inter tot motus, cur me contra arma ferentem
Adflixiſſe piget? ventis hiemique fugaces
Terga damus! remeet, quæſo, mens illa, vigorque,
Quâ vobis quum pacta Patrum, quum fœdera adeſſent
Integrare acies placitum: ſic pectora flammat;
Donec equûm Titan ſpumantia frena reſolvit.
Nec nox compoſuit curas, ſomnuſve frementem
Auſus adire virum, & redeunt cum luce furores.
Rurſus in arma vocat trepidos, clypeoque tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura cœli.
Ut verò accepit tantùm confidere Divis
Auſonios Patres, ſummiſſaque Bætis ad oras
Auxilia, & noctu progreſſum mœnibus agmen:
Sic agitare fremens obſeſſos otia, jamque
Securam Hannibalis Romam, violentior inſtat.
Jamque propinquabat muro, quum Jupiter ægram
Junonem adloquitur curis, mulcetque monendo;
Nullane Sidonio Juveni, conjuxque ſororque
Cara mihi, non ulla unquam ſine fine feroci
Addes frena viro? fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, imponere vincula ſacro
Eridano, fœdare lacus; etiamne parabit

Noſtras ille domos, noſtras perrumpere in arces?
Siſte virum. Namque, ut cernis, jam flagitat ignes,
Et parat accenſis imitari fulmina flammis.
His dictis, grates agit, ac turbata per auras
Devolat; & prensâ juvenis, Saturnia, dextrâ,
Quò ruis, o vecors? majoraque bella capeſſis
Mortali quàm ferre datum? Juno inquit: & atram
Dimovit nubem, veroque apparuit ore.
Non tibi cum Phrygio res, Laurentive colono,
En, age, namque, oculis amotâ nube parumper,
Cernere cuncta dabo: ſurgit quâ celſus ad auras,
Adſpice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhaſio, plenâ, tumet, en, reſonante pharetrâ,
Intenditque arcum, & pugnas meditatur Apollo.
At, quà vicinis tollit ſe collibus altæ
Molis Aventinus, viden' ut Latonia virgo
Accenſas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,
Exſertos avide pugnæ nudata lacertos?
Parte aliâ, cerne, ut ſævis Gradivus in armis
Implêrit dictum proprio de nomine campum.
Hinc Janus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quiſque ſuo de colle Deus. Sed enim aſpice, quantus
Ægida commoveat, nimbos flammaſque vomentem,
Jupiter, & quantis paſcat ferus ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude ſpectare Tonantem,
Quas hiemes, quantos, concuſſo vertice, cernis
Sub nutu tonitrus! oculis qui fulgurat ignis?
Cede Deis tandem, & Titania deſine bella.
Sic effata, virum indocilem paciſque modique,
Mirantem Superûm vultus, & flammea membra,
Abſtrahit, ac pacem terris cœloque reponit.
Reſpectans abit, & caſtris avulſa moveri
Signa jubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuſo reſplendent cærula Phœbo.
At procul e muris vidêre ut ſigna revelli
Æneadæ, verſumque ducem, tacita ora viciſſim

Oſtentant, nutuque docent quod credere, magno,
Non audent, hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem inſidiaſque putant, & Punica corda:
Ac tacitæ natis infigunt oſcula matres,
Donec, procedens, oculis ſeſe abſtulit agmen,
Suſpectoſque dolos demto terrore reſolvit.
Tum verò paſſim ſacra in Capitolia pergunt,
Inque vicem amplexi permixtâ voce triumphum
Tarpeii clamant Jovis, ac delubra coronant.
Jamque omnes pandunt portas, ruit undique letum
Non ſperata petens dudum ſibi gaudia vulgus.
Hi ſpectant quo fixa loco tentoria regis
Adſtiterint, hi qua celſus de ſede vocatas
Adfatus fuerit turmas; ubi belliger Aſtur,
Atque ubi atrox Garamas, ſævuſque tetenderit Hannon.
Corpora nunc vivâ ſparguntur gurgitis undâ,
Nunc Anienicolis ſtatuunt altaria Nymphis.
Tum feſtam repetunt, luſtratis mœnibus, urbem.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER DECIMUS TERTIUS.

ARGUMENTUM.

Mœnia vix hoſtis defenſa, verſus ab urbe,
Cernere deſierat, ſubitò quum ſigna movendi
Incidit ad muros iterum calor. Iſſet & illuc,
Propter Palladium Daſius ni poſſe negaſſet
Devinci Romam. Rapit ergo inde impius arma,
Et te cum pleno ſpoliat Feronia luco.
Litoreoſque petit quos vertit Bruttius agros.
Fulvius hinc Capuam rediens, tandemque ſubactam
Intrat, & infidi punit commiſſa Senatûs.
Triſtis ſed geminos (quando hæc ita aguntur) Iberâ
Scipiadas terrâ fors abſtulit. Infera mæſtus
Scipio regna ſubit, caras ubi convenit umbras
Et patris, & patrui, & matris loca læta tenentes.
Diſcit & eximios, quos ſpondent fata, triumphos.

Segne iter emenſo, vix dum Tarpeia videri
Culmina deſierant, torvos quum verſus ad urbem
Ductor Agenoreus vultus, remeare parabat.
Caſtra locat, nulla lædens ubi gramina ripâ
Tutia deducit tenuem ſine nomine rivum,
Et tacite Tuſcis inglorius adfluit undis.

Hìc modò primores ſociûm, modò juſſa Deorum,
Nunc ſeſe increpitat. Dic, o! cui Lydia cæde
Creverunt ſtagna, & concuſſa eſt Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? ſi nunc exiſteret alma
Carthago ante oculos turritâ celſa figurâ,
Quas abitûs, miles, cauſas, illæſe, dediſſes?
« Imbres, o Patria, & mixtos cum grandine nimbos
» Et tonitrus fugio ». Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, niſi luce ſerenâ
Neſcire ac liquidâ Mavortem agitare ſub æthrâ.
Terror adhuc inerat Superûm, ac redolentia in armis
Fulmina, & ante oculos irati pugnâ Tonantis.
Parendi tamen, & cuique incumbere juſſo
Durabat vigor, ac, ſenſim diffuſus ad aures,
Signa reportandi creſcebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit ſtagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox tremulum vibrans motu gliſcente liquorem,
Multiplicat crebros ſinuati gurgitis orbes;
Donec poſtremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
At contra Argyripæ pravum decus, inclyta namque
Semina ab Œneâ ductoris ſtirpe trahebat
Ætoli, Daſio fuit haud ignobile nomen.
Lætus opum, ſed clauda fides, ſeſeque calenti
Addiderat Pœno, Latiæ diffiſus habenæ.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentûm,
Longo, miles, ait, quateret quum Teucria bello
Pergama, & ad muros ſtaret ſine ſanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam ſic fortiſſimus heros,
Poſcenti ſocero ſæpe inter pocula Dauno,
Narrabat memori Diomedes condita mente)
Sed Calchas Danais, niſi clauſum e ſedibus arcis
Armiſonæ curent ſimulacrum avellere Divæ,

Non unquam affirmat Therapnæis Ilion armis
Ceſſurum, aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
Quippe Deis viſum, ne cui perrumpere detur,
Effigies ea quas unquam poſſederit, urbes.
Tum meus adjuncto monſtratam evadit in arcem
Tydides Ithaco, & dextrâ molitus in ipſo
Cuſtodes aditu templi, cœleſte reportat
Palladium, ac noſtris aperit male Pergama fatis.
Nam poſtquam Œnotris fundavit finibus urbem,
Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, & Iliacos parat exorare Penates.
Ingens jam templum celsâ ſurgebat in arce,
Laomedonteæ ſedes ingrata Minervæ:
Quum medios inter ſomnos, altamque quietem,
Nec celata Deam, & minitans Tritonia virgo:
Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
Digna paras: non Garganus, nec Daunia tellus
Debentur nobis. Quære in Laurentibus arvis
Qui nunc prima locant meliori mœnia Trojæ.
Huc vittas caſumque refer penetrale parentûm.
Quîs trepidus monitis, Saturnia regna capeſſit.
Jam Phryx condebat Lavinia pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troïa luco:
Verùm ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
Caſtraque Tydides poſuit fulgentia ripâ,
Priamidæ intremuêre metu. Tum, pignora pacis
Prætendens dextrâ ramum canentis olivæ
Sic orſus Dauni gener, inter murmura Teucrûm:
Pone, Anchiſiada, memores iraſque, metuſque,
Quidquid ad Idæos, Xanthum, Simoëntaque nobis
Sanguine ſudatum, Scææque ad limina portæ,
Haud noſtrum eſt: egêre Dei, duræque ſorores.
Nunc, age, quod ſupereſt, cur non melioribus, ævi,
Ducimus auſpiciis? dextras jungamus inermes.
Fœderis, en, hæc teſtis erit: veniamque precatus
Trojanam oſtentat trepidis de puppe Minervam.
Hæc auſos Celtas irrumpere mœnia Romæ

Corripuit leto, neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimiſit ad aras.
His fractus ductor convelli ſigna maniplis
Optato lætis abitu jubet. Itur in agros
Dives ubi, ante omnes, colitur Feronia luco,
Et ſacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama eſt, intactas longævi ab origine fani,
Creviſſe, in medium congeſtis undique donis,
Immenſum per tempus opes, luſtriſque relictum
Innumeris aurum, ſolo ſervante pavore.
Hac avidas mentes, & barbara corda rapinâ
Polluit, atque armat contemtu pectora Divûm.
Avia tunc longinqua placent, quæ ſulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis:
Dum Libys haud lentus Rhegina ad litora tendit,
Victor ſummoto patriis a finibus hoſte
Fulvius infauſtam Campana ad mœnia clauſis
Portabat famam, miſeriſque extrema movebat.
Tum prenſans paſſim cuicumque eſt nomen in armis,
Dedecus hoc defende manu: cur perfida & urbi
Altera Carthago noſtræ, poſt fœdera rupta,
Et miſſum ad portas Pœnum, poſt jura petita
Conſulis alterni, ſtat adhuc, & turribus altis
Hannibalem ac Libycas exſpectat lenta cohortes?
Miſcebat dictis facta; & nunc robore celſas
Educi turres, quîs vinceret ardua muri
Cogebat, nunc conjunctas adſtringere nodis
Inſtabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum poſtes, quateretque morantia clauſtra.
Hic latera intextus ſtellatis axibus agger,
Hìc gravida armato ſurgebat vinea dorſo.
At poſtquam properata ſatis, quæ commonet uſus,
Dat ſignum, atque alacer ſcalis tranſcendere muros
Imperat, ac ſævis urbem terroribus implet;
Quum ſubitò dextrum offulſit conatibus omen.
Cerva fuit raro terris ſpectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.

Hanc, agreſte Capys donum, quum mœnia ſulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore
Nutrierat, ſenſuſque hominis donârat alendo.
Inde exuta feram, dociliſque accedere menſis,
Atque, ultro blanda, attactu gaudebat herili.
Aurato matres aſſuetæ pectine mitem
Comere, & humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat jam cerva loci: famulamque Dianæ
Credebant, ac tura Deûm, de more, dabantur.
Hæc ævi, vitæque tenax, felixque ſenectam
Millè indefeſſos viridem duxiſſe per annos,
Seclorum numero Trojanis condita tecta
Æquabat; ſed enim longo nox venerat ævo.
Nam, ſubito incurſu ſævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem, miſerabile bello
Prodigium, intrârant, primos ad luminis ortus
Extulerat ſeſe portis, pavidâque petebat
Conſternata fugâ poſitos ad mœnia campos.
Exceptam læto juvenum certamine ductor
Mactat Diva tibi, tibi enim hanc, gratiſſima ſacra,
Fulvius, atque adſis orat Latonia cœptis.
Inde, alacer, fidenſque Deâ, circumdata clauſis
Arma movet, quàque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa ſinu, ſpiſsâ vallata coronâ
Adligat, & telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, ſpumantis equi fera corda fatigans
Evehitur portâ ſublimis Taurea criſtis
Bellator; cui Sidonius ſuperare lacerto
Ductor, & Autololas dabat, & Mauruſia tela.
Is, trepido, ac lituûm tinnitu ſtare neganti
Imperitans violenter equo, poſtquam auribus hoſtis
Vicinum ſeſe videt, en, clamore propinquo,
Claudius huc, inquit (præſtabat Claudius arte
Bellandi, & meritâ mille inter prœlia famâ)
Huc, inquit, ſolum, ſi qua eſt fiducia dextræ,
Det ſeſe campo, atque ineat certamina mecum.
Una mora Æneadæ poſtquam vox attigit aures,

Dum daret auſpicium, juſque in certamina ductor.
Prævetitum namque & capital committere Martem
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio ſolvit, patulumque invectus in æquor
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, ſocioque juvare
Expulſum nodo jaculum, atque arceſſere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus haſtam.
Inde, ruens irâ, telum contorquet in auras.
At non idem animus Rutulo; ſpeculatur in omni
Corpore, perluſtrat quâ ſit certiſſima ferro
In vulnus via. Nunc librat, nunc comprimit haſtam
Mentiturque minas, mediam tunc tranſigit ictu
Parmam, ſed grato fraudata eſt ſanguine cuſpis:
Tum ſtrictum propere vaginâ deripit enſem.
En jam ferratâ rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus, levior, cedentis perdere terga:
Nam profugo rapidus fuſis inſtabat habenis.
Utque metus victum, ſic ira & gloria portis
Victorem immiſit, meritique cupido cruoris.
At dum vix oculis, vix credunt mentibus hoſtem
Confiſum nullo comitante irrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantûm interritus urbem
Egit equum, adversâque evaſit ad agmina portâ.
Hinc ardore pari, niſuque incurrere muris
Igneſcunt animi, penetrataque tecta ſubire.
Tela ſimul, flammæque micant. Tunc ſaxeus imber
Ingruit, & ſummis adſcendunt turribus haſtæ.
Nec pronum audendi virtute excellere cuiquam:
Æquârunt iræ dextras. Dictæa per auras,
Tranat, & in medium perlabitur urbis, arundo.
Lætatur non hortandi, non plura monendi
Fulvius eſſe locum, rapiunt ſibi quiſque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, &, ſuper, eſſe,
Fortunam, ſibi quemque ducem, ruit impete vaſto,
Ad portam, magnæque optat diſcrimina famæ.

Tres clauſtra æquævo ſervabant corpore fratres,
Quîs delecta manus, centeni cuique ferebant
Excubias, unâque locum ſtatione tenebant.
Formâ ex his Numitor, curſu plantâque volucri
Præſtabat Laurens, membrorum mole Laburnus:
Sed non una viris tela. Hic mirabilis arcu,
Ille haſtam quatere, ac medicatæ cuſpidis ictu
Prœlia moliri, & nudo non credere ferro:
Tertius aptabat flammis ac ſulfure tædas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monſtrum Geryones immane tricorporis iræ.
Cui tres in pugnam dextræ varia arma gerebant.
Una ignes ſævos, aſt altera pone ſagittas
Fundebat, validam torquebat tertia cornum;
Atque uno diverſa dabat tria vulnera niſu.
Hos ubi non æquis variantes prœlia Conſul
Conſpexit telis, & portæ limina circum
Stragem, ac perfuſos ſubeuntûm ſanguine poſtes,
Concitat intortam furiatis viribus haſtam.
Letum triſte ferens auras ſecat Itala taxus,
Et, quà nudàrat, dum fundit ſpicula ab alto
Arcum protendens, Numitor latus, ilia tranſit.
At, non obſepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, ſed turbidus auſi
Virrius incauto fervore eruperat amens
Reclusâ in campum portâ, miſeramque furori
Vincentûm obtulerat pubem: ruit obvia in arma
Scipio, & oblatum metit inſatiabilis agmen.
Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem: nec corpore magno
Mens erat inferior. Subſidere ſæpe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare juvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri
Adſuerat, crudoque aliquâ ſe attollere facto.
Is, dum præcipites expellit Virrius urbe,
Seu ſpreto, ſeu ne fieret mora, nudus in æquor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos

Pondere loricæ, & palantes victor agebat.
Jamque Veliternum mediâ tranſegerat alvo,
Jam, ſolitum æquali ludo committere equeſtres
Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulſo
Perculerat ſaxo. Miſer implorabat amicum
Cum gemitu exſpirans, ſcopuluſque premebat hiantem :
Sed, validas ſævo vires duplicante dolore,
Effundit lacrymas pariter, cornumque ſonantem
Scipio, ſolamen properans optabile in armis
Hoſtem proſtrato morientem oſtendere amico.
Tranavit, liquidas volucris ceu ſcinderet auras,
Haſta viri pectus, rupitque immania membra.
Quanta eſt vis agili per cærula ſumma liburnæ,
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonſæ
Percuſsêre fretum, ventis fugit ocior, & ſe,
Quàm longa eſt, uno remorum præterit ictu.
 Aſcanium Voleſus projectis ociùs armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Aſſequitur plantâ. Dejectum protinus enſe
Ante pedes domini jacuit caput, ipſe ſecutus
Corruit ulterior procurſus impete truncus.
Nec ſpes obſeſſis ultra reſerata tueri
Mœnia : convertunt greſſus. Recipine precantes,
Infandum! excludant ſocii? tum cardine verſo
Obnixi torquent obices, munimina ſera.
Acriùs hoc inſtant Itali, clauſoſque fatigant.
Et, ni cæca ſinu terras nox conderet atro,
Perfractæ rabido patuiſſent milite portæ.
Sed non in requiem pariter ceſsêre tenebræ.
Hinc ſopor impavidus, qualem victoria movit.
 At Capua, aut mæſtis ululantûm flebile matrum
Queſtibus, aut gemitu trepidantûm exterrita patrum,
Tormentis finem metamque laboribus orat.
Muſſat perfidiæ ductorque caputque Senatûs
Virrius; a Pœno nullam docet eſſe ſalutem,
Vociferans, pulſis vivendi e pectore curis,

Speravi ſceptra Auſoniæ, pepigique, ſub armis
Si dexter Pœnis Deus & fortuna fuiſſet,
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros, Tarpeiaque mœnia, miſi:
Nec mihi poſcendi vigor afuit alter ut æquos
Portaret faſces noſtro de nomine Conſul,
Hactenus eſt vixiſſe ſatis, dum copia noctis.
Cui cordi comes æterna eſt Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas menſaſque dapeſque;
Et, vinctus mentem fuſo per membra Lyæo,
Sopitoque necis morſu, medicamina cladis
Hauriat, ac placidis exarmet fata venenis.
   Hæc ait, & turbâ repetit comitante penates.
Ædibus in mediis conſurgens ilice multâ
Exſtruitur rogus, hoſpitium commune peremtis.
Nec vulgum ceſſat furiare dolorque pavorque,
Nunc menti ſeræ Decius redit, & bona virtus
Exſilio punita truci. Deſpectat ab alto
Sacra fides, agitatque virûm fallacia corda.
Vox occulta ſubit paſſim diffuſa per auras:
Fœdera mortales ne ſævo rumpite ferro;
Sed caſtam ſervate fidem: fulgentibus oſtro
Hæc potior regnis. Dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenuis ſpes linquet amici,
Non illi domus, aut conjux, aut vita manebit
Unquam expers luctûs, lacrymæque. Aget, æquore ſemper
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Deſpecta ac violata fides. Adit omnia jamque
Concilia, ac menſas contingit, ut abdita nube,
Accumbitque toris, epulaturque improba Erinnys.
Ipſa etiam Stygio ſpumantia pocula tabo
Porrigit; & large pœnas letumque miniſtrat.
   Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, adſcenditque pyram, atque amplexibus hæret
Jungentûm fata, & ſubici jubet ocius ignes.
Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.

Jamque ſuperſtantem muro, ſocioſque Milonem
Voce adtollentem pubes Campana videbat.
Pandunt attoniti portas, trepidoque capeſſunt
Caſtra inimica gradu, quis leto avertere pœnas
Defuerant animi. Patet urbs confeſſa furorem,
Et reſerat Tyrio maculatas hoſpite ſedes.
Matronæ puerique ruunt, mæſtumque Senatûs
Concilium, nullique hominum lacrymabile vulgus.
Stabant innixi pilis exercitus omnis;
Spectabantque viros, & læta & triſtia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, &, turpi lacrymâ, precibuſque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exſpectatque ferox ſternendi mœnia ſignum,
Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Religio, & ſævas componit numine mentes:
Ne flammam tædaſque velint, ne templa ſub uno
In cinerem traxiſſe rogo. Subit intima corda,
Perlabens ſenſim, mitis Deus: ille ſuperbæ
Fundamenta Capyn poſuiſſe antiquitus urbi,
Non cuiquam viſus, paſſim monet: ille refuſis
In ſpatium immenſum campis habitanda relinqui
Utile tecta docet. Paullatim atrocibus iræ
Langueſcunt animis, & vis mollita ſeneſcit.
Pan Jove miſſus erat ſervari tecta volente
Troïa: pendenti ſimilis Pan ſemper, & imo
Vix ulla inſcribens terræ veſtigia cornu.
Dextera laſcivit cæſâ Tegeatide caprâ,
Verbera læta movens feſtâ per compita caudâ.
Cingit acuta comas, & opacat tempora, pinus,
Ac parva erumpunt rubicundâ cornua fronte:
Stant aures, ſimoque cadit barba hiſpida mento,
Paſtorale Deo baculum, pelliſque ſiniſtrum
Velat grata latus, teneri de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona, & inhoſpita cautes

In quam non librans corpus, ſimiliſque volanti,
Cornipedem tulerit præciſa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio naſcentia tergo
Reſpicit adridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendenſque manum, ſolem inferveſcere fronti
Arcet, & umbrato perluſtrat paſcua viſu.
Hic, poſtquam mandata Dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, & permulſit corda furentûm,
Arcadiæ volucris ſaltus, & amata reviſit
Mænala, ubi, argutis longe de vertice ſacro
Dulce ſonans calamis, ducit ſtabula omnia cantu.
At legio Auſonidum flammas ductore jubente
Arceri portis, ſtantesque relinquere muros:
Mite decus mentis! condunt enſeſque faceſque
Multa Deûm templis domibuſque nitentibus auro
Egeritur præda, & victûs alimenta ſuperbi,
Quîſque bonis periêre, virûm de corpore veſtes
Femineæ, menſæque aliâ tellure petitæ,
Poculaque Eoâ luxum irritantia gemmâ.
Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantùm epulis auri; tum paſſim corpora longo
Ordine captiva; & domibus deprompta talenta
Paſcere longinquum non deficientia bellum;
Immenſique greges famulæ ad convivia turbæ.
Fulvius, ut finem ſpoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, ſublimis ab alto
Suggeſtu, magnis auctor non futilis auſis:
Lanuvio generate, inquit, quem Soſpita Juno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem
Tempora murali cinctus turrita coronâ.
Tum ſontes Procerûm, meritoſque piacula prima
Acciit, & juſtâ punit commiſſa ſecuri.
Hic atrox virtus (nec enim occuluiſſe probârim
Spectatum vel in hoſte decus) clamore feroci,
Taurea, tune, inquit, ferro ſpoliabis inultus
Te majorem animam? &, juſſo lictore reciſa,
Ignavos cadet ante pedes fortiſſima cervix?

Haud unquam hoc vobis dederit Deus. Inde, minaci
Obtutu torvum contra & furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora tranſigit enſem.
Cui ductor, Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim
Decernet Mavors. Tibi, ſi rebare pudendum
Juſſa pati, licuit pugnanti occumbere letum.
   Dum Capua infauſtam luit haud ſine ſanguine culpam,
Interea geminos terrâ crudelis Iberâ
Fortuna abſtulerat, permiſcens triſtia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.
Forte Dicarcheâ juvenis tum ſedit in urbe
Scipio, poſt belli repetens extrema penates.
Huc triſtis lacrymas, & funera acerba ſuorum
Fama tulit. Duris quanquam non cedere ſuetus,
Pulſato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuiſſe valent, non ullus honorum
Militiæve pudor. Pietas irata ſiniſtris
Cœlicolis furit, atque odit ſolatia luctus.
Jamque dies, iterumque dies abſumta querelis.
Verſatur ſpecies ante ora oculoſque parentûm.
Ergo excire parat manes, animaſque ſuorum,
Adloquioque virûm tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi ſignat Averni
Squalentem introitum ſtagnans Acheruſius humor,
Noſcere venturos agitat mens protinus annos.
   Sic ad Cymæam, quæ tum, ſub nomine Phœbi,
Autonoë tripodas ſacros antrumque tenebat,
Fert greſſus juvenis, conſultaque pectoris ægri
Pandit, & adſpectus orat contingere patrum.
Nec cunctata diu vates, mactare repoſtis
Mos umbris, inquit, conſueta piacula, furvas
Sub lucem pecudes, recluſæque abdere terræ
Manantem jugulis ſpirantûm cæde cruorem:
Tunc populos tibi regna ſuos pallentia mittent.
Cætera quæ poſcis majori vate canentur.

Namque tibi Elyſio repetita oracula campo
Eliciam, veteriſque dabo inter ſacra Sibyllæ
Cernere fatidicam Phœbêi pectoris umbram.
Vade, age, &, a medio quum ſe nox humida curſu
Flexerit, ad fauces vicini caſtus Averni
Duc prædicta ſacris duro placamina Diti:
Mella ſimul tecum & puri fer dona Lyæi.
Hoc alacer monitu, & promiſſæ nomine vatis
Adparat occulto monſtrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox juſſam procedens contigit horam,
Et ſpatia æquârunt tenebras tranſacta futuras,
Conſurgit ſtratis, pergitque ad turbida portæ
Oſtia Tartareæ: penitus quîs abdita vates
Promiſſa implêrat, ſtygioque ſedebat in antro:
Tum quà ſe primum, ruptâ tellure, recludit
Inviſus cœlo ſpecus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo ſuſpirans ore paludem,
Inducit juvenem, ferroque cavare refoſſam
Ociùs urget humum, atque, arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes jubet. Ater operto,
Ante omnes, taurus regi, tum proxima Divæ
Cæditur Henneæ caſtâ cervice juvenca:
Fundunt mella ſuper Bacchique & lactis honorem.
Inde tibi Alecto, tibi nunquam læta Megæra
Corpora lanigerûm procumbunt lecta bidentûm.
Sta, juvenis; faciemque, Erebo quæ ſurgit ab omni,
Exclamat vates, patere: accedentia cerno
Tartara, & ante oculos adſiſtere tertia regna.
Ecce ruunt variæ ſpecies, & quidquid ab imo
Natum hominum extinctumque chao eſt. Jam cuncta videbat,
Cyclopas, Scyllamque, & paſtos membra virorum
Odryſiæ telluris equos. Contende tueri,
Eductumque tene vaginâ interritus enſem.
Quæcumque ante animæ tendent potare cruorem
Diſſice, dum caſtæ procedat imago Sibyllæ.

Interea cerne, ut greſſus inhumata citatos
Fert umbra, & properat tecum conjungere dicta;
Cui datur ante atros abſumti corporis ignes
Sanguine non tacto ſolitas effundere voces.
Adſpicit, & ſubito turbatus Scipio viſu :
Quinam te, qui caſus, ait, dux maxime, ſeſſæ
Eripuit Patriæ, quum tales horrida poſcant
Bella viros? nec enim dextrâ conceſſerit ulli
Appius, aut aſtu. Decimum lux retulit ortum,
Ut te, quum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno mæſtum, quòd adire nequires
Saucius ad muros, & Martis honore careres.
Contra quæ ductor, feſſo mihi proxima tandem
Lux gratos Phaetontis equos avertit, & atris
Æternum demiſit aquis: ſed lenta meorum
Dum vanos ritus, cura, & ſollemnia vulgi
Exſequitur, ceſſat flammis imponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per noſtri Martis, precor, æmula facta,
Arce, quæ putres artus, medicamina, ſervant.
Daque vago portas quamprimùm Acherontis adire.
Tum juvenis: gens, o veteris pulcherrima Clauſi
Haud ulla ante tuam, quanquam non parva fatigent,
Curarum prior exſtiterit: namque iſta per omnes
Diſcrimen ſervat populos, variatque jacentûm
Exſequias tumuli & cinerum ſententia diſcors.
Tellure, ut perhibent, is mos antiquus, Iberâ,
Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur.
Regia quum lucem poſuerunt membra, probatum eſt
Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo
Corpora, & a menſis exſanguem haud ſeparat umbram.
Exhauſto inſtituit Pontus vacuare cerebro
Ora virûm, & longum medicata reponit in ævum.
Quid, qui reclusâ nudos Garamantes arenâ
Infodiunt? quid, qui ſævo ſepelire profundo

Exanimos mandant Libycis Naſamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Oſſa, nefas! auro, & menſis ea pocula ſervant.
Cecropidæ ob Patriam Mavortis ſorte peremtos
Decrevêre ſimul communibus urere flammis.
At gente in Scythicâ ſuffixa cadavera truncis
Lenta dies ſepelit, putri liquentia tabo.
Talia dum memorant, umbrâ veniente Sibyllæ,
Autonoë, finem hîc, inquit, ſermonibus adde
Alternis: hæc hæc veri fecunda ſacerdos:
Cui tantùm patuit rerum, quantùm ipſe negârit
Plus noviſſe Deus. Me jam comitante tuorum
Tempus abire globo, & pecudes imponere flammis.
At gravida arcanis Cymes anus attigit ore
Poſtquam ſacrificum delibavitque cruorem,
In decus egregium vultus intenta juventæ,
Æthereâ fruerer quum luce, haud ſegniter, inquit,
Cymêo populis vox noſtra ſonabat in antro,
Tunc te permixtum ſeclis, rebuſque futuris
Æneadum cecini. Sed non ſat digna mearum
Cura tuis vocum: nec enim conquirere dicta
Aut ſervare fuit proavis ſollertia veſtris.
Verùm age, diſce, puer, quando cognoſcere cordi eſt,
Jam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, & patrios viſu contingere Manes.
Armifero victor patrem ulciſceris Ibero,
Creditus ante annos Martem, ferroque reſolves
Gaudia Pœnorum, & miſſum lætabere bello
Omen, Iberiacis victâ Carthagine terris.
Majus ad imperium poſt hæc capiere, nec ante
Jupiter abſiſtet curâ, quàm cuncta fugârit
In Libyam bella, & vincendum duxerit ipſe
Sidonium tibi rectorem. Pudet! urbis iniquæ,
Quòd, poſt hæc, decus hoc, Patriâque domoque carebit.

Sic vates, greſſumque lacus vertebat ad atros.
  Tum juvenis, quæcumque datur ſors durior ævi
Obnitemur, ait, culpâ modo pectora ceſſent.
Sed, te oro, (quando vitæ tibi cauſſa labores
Humanos juviſſe fuit), ſiſte, inclyta virgo,
Paulliſper greſſum, & nobis Maneſque ſilentûm
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam.
Annuit illa quidem: ſed non optanda recludis
Regna, ait. Hic tenebras habitant, volitantque per umbras
Innumeri quondam populi: domus omnibus una.
In medio vaſtum late ſe tendit inane,
Huc quidquid terræ, quidquid freta, & igneus aër
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,
(Mors communis agit) deſcendunt cuncta, capitque
Campus iners quantùm interiit, reſtatque futurum.
  Cingunt regna decem portæ, quarum una receptat
Belligeros, durâ Gradivi ſorte crematos.
Altera, qui leges poſuêre, atque inclyta jura
Gentibus, & primas fundârunt mœnibus urbes.
Tertia ruricolas, Cereris juſtiſſima turba
Quæ venit ad Manes, & fraudum illæſa veneno.
Exin, qui lætas artes, vitæque colendæ
Invenêre viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, ſua limina ſervant.
Proxima, quos venti, ſævæque hausêre procellæ
Naufraga porta rapit; ſic illam nomine dicunt.
Finitima huic, noxâ gravido & peccaſſe fatenti,
Vaſta patet populo: pœnas Rhadamantus in ipſo
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.
Septima femineis reſeratur porta catervis,
Liventes ubi caſta fovet Proſerpina lucos.
Infantûm hinc gregibus, verſaſque ad funera tædas
Paſſis virginibus, turbæque in limine lucis
Eſt iter exſtinctæ, & vagitu janua nota.

Tum, ſeducta loco, & laxatâ lucida nocte
Clauſtra nitent, quæ ſecreti per limitis umbram
Elyſios ducunt campos. Hîc turba piorum
Nec Stygio in regno, cœli nec poſta ſub axe :
Verùm, ultra Oceanum ſacro contermina fonti,
Lethæos potat latices oblivia mentis.
Extrema hinc, auro fulgens, jam lucis honorem
Sentit, & admoto ſplendet ceu ſidere lunæ.
Hac animæ cœlum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitæ ditem redeunt in corpora, luſtris.
Has paſſim, nigrum pandens mors lurida rictum,
Itque reditque vias, & portis omnibus errat.
Tum jacet in ſpatium ſine corpore pigra vorago,
Limoſique lacus : late exundantibus urit
Ripas ſævus aquis Phlegeton, &, turbine anhelo,
Flammarum reſonans ſaxoſa incendia torquet.
Parte aliâ torrens Cocytos ſanguinis atri
Vorticibus furit, & ſpumanti gurgite fertur.
At, magnis ſemper Divis, regique Deorum
Jurari dignata palus, picis horrida rivo
Fumiferum volvit Styx inter ſulfura limum.
Triſtior his Acheron ſanie craſſoque veneno
Æſtuat, &, gelidam eructans cum murmure arenam
Deſcendit nigrâ lentus per ſtagna palude.
Hanc potat ſaniem non uno Cerberus ore.
Hæc & Tiſiphones ſunt pocula, & atra Megæra
Hinc ſitit, ac nullo rabies reſtinguitur hauſtu.
Ultimus erumpit lacrymarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, & inexorabile limen.
Quanta cohors, omni ſtabulante per atria monſtro,
Excubat, & manes permixto murmure terret!
Luctus edax, macieſque malis comes addita morbis,
Et mæror paſtus fletu, & ſine ſanguine pallor,
Curæque, inſidiæque, atque hinc queribunda ſenectus,
Hinc angens utraque manu ſua guttura livor,
Et deforme malum ac ſceleri proclivis egeſtas,
Errorque inſido greſſu, & diſcordia gaudens

Permiſcere fretum cœlo, ſed & oſtia Ditis
Centenis ſuetus Briareus recludere palmis,
Et Sphynx virgineos rictus infecta cruore,
Scyllaque, Centaurique truces, umbræque Gigantûm.
Cerberus hîc ruptis peragrat quum tartara vinclis,
Nòn ipſa Alecto, nec feta furore Megæra
Audet adire ferum, dum fractis mille catenis
Vipereâ latrans circumligat ilia caudâ.
Dextrâ vaſta comas, nemoroſaque brachia fundit
Taxus, Cocyti riguâ frondoſior undâ.
Hîc diræ volucres, paſtuſque cadavere vultur,
Et multus bubo, ac ſparſis ſtryx ſanguine pennis,
Harpiæque fovent nidos, atque omnibus hærent
Condenſæ foliis: ſævit ſtridoribus arbor.
Has inter formas conjux Junonis avernæ
Suggeſtu reſidens, cognoſcit crimina regum;
Stant vincti, ſeròque piget ſub judice culpæ.
Circumerrant Furiæ, pœnarumque omnis imago.
Quàm vellent nunquam ſceptris fulſiſſe ſuperbis!
Inſultant duro imperio, non digna nec æqua
Ad ſuperos paſſi, Manes: quæque ante profari
Non licitum vivis, tandem permiſſa queruntur.
Tunc alius ſævis religatur rupe catenis:
Aſt alius ſubigit ſaxum contra ardua montis:
Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.
Talia letiferis reſtant patienda tyrannis.
Sed te maternos tempus cognoſcere vultus,
Cujus prima venit non tardis paſſibus umbra.
Adſtabat fecunda Jovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio ſurgentia bella
Pœnorum, Venus inſidias anteire laborans
Junonis, fusâ ſenſim per pectora Patrem
Implicuit flammâ, quæ ni proviſa fuiſſent,
Sidonis Iliacas nunc virgo accenderet aras.
Ergo ubi guſtatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noſcere vultus,
Sic juvenis prior; o, magni mihi numinis inſtar

Cara parens, quàm, te ut nobis vidiſſe liceret,
Optaſſem Stygias, vel leto intrare tenebras!
Quæ ſors noſtra fuit, cui te, quum prima ſubiret,
Eripuit ſine honore, dies, & funere carpſit?
Excipit his mater: nullos, o, nate, labores
Mors habuit noſtra: æthereo dùm pondere partum
Exſolvor, miti dextrà Cyllenia proles
Imperio Jovis Elyſias deduxit ad oras:
Attribuitque pares ſedes, ubi magna moratur
Alcidæ genitrix, ubi ſacro munere Leda.
Verùm age, nate, tuos ortus, ne bella paveſcas
Ulla, nec in cœlum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique diſce.
Sola die caperem mediâ quum forte petitos
Ad requiem ſomnos, ſubitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Adſuetus, faciliſque mihi: tum luce coruſcum,
Implebat quanquam languentia lumina ſomnus,
Vidi (crede) Jovem. Nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, ſqualentem converſus in anguem
Ingenti traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi poſt partum non ultra ducere vitam
Conceſſum. Heu! quantùm gemui, quòd ſpiritus ante
Hæc tibi quàm noſcenda darem, diſceſſit in auras.
His alacer colla amplexu materna petebat:
Umbraque ter fruſtra per inane petita fefellit.
Succedunt ſimulacra virûm concordia, patris,
Unanimique ſimul patrui. Ruit ipſe per umbram
Oſcula vana petens juvenis, fumoque volucri,
Et nebulis ſimiles animas apprendere certat.
Qui te, care pater, quo ſtabant Itala regna,
Exoſus Latium, Deus abſtulit? hei mihi! nam cur
Ulla fuêre adeò, quibus a te ſævus abeſſem,
Momenta? oppoſito mutaſſem pectore mortem.
Quantos funeribus veſtris gens Itala paſſim
Dat gemitus, tumulus vobis, cenſente Senatu,

Mavortis

Mavortis geminus ſurgit per gramina campo.
Nec paſſi plura, in medio ſermone loquentis
Sic adeò incipiunt; prior hæc genitoris imago:
Ipſa quidem virtus ſibimet pulcherrima merces,
Dulce tamen venit ad manes quum gratia vitæ
Durat apud ſuperos: nec edunt oblivia laudem.
Verùm age, fare, decus noſtrum, te quanta fatiget
Militia: heu! quoties intrat mea pectora terror,
Quum repeto quàm ſævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi: per noſtri fortiſſime leti
Obteſtor cauſſam, Martis moderare furori.
Sat tibi ſint documenta domûs. Octava terebat
Arentem culmis meſſem crepitantibus æſtas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque ſubibat
Germano devexa jugum Tarteſſia tellus.
Nos miſeræ muros & tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Bætin nullo potare ſub hoſte:
Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Prô! barbara nunquam
Impolluta fides. Peterem quum victor adeſum
Cladibus Aſdrubalem; ſubitò venale, cohortes
Hiſpanæ, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Aſdrubal, abrupto liquerunt agmine ſigna:
Tunc hoſtis ſocio deſertos milite, multùm
Ditior ipſe viris, ſpiſſo circumdedit orbe.
Non ſegnis nobis, nec inultis, nate, peracta eſt
Illa ſuprema dies, & laude incluſimus ævum.
Excipit inde ſuos frater conjungere caſus.
Excelſæ turris, poſt ultima, rebus in artis
Subſidium optâram, ſupremaque bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia paſſim,
Et mille injecêre faces. Nil nomine leti
De Superis queror. Haud parvo data membra ſepulcro
Noſtra cremaverunt in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Ceſſerit adfuſis oppreſſa Hiſpania Pœnis.
Contra quæ juvenis turbato fletibus ore;

Di quæſo, ut merita eſt, dignas pro talibus auſis
Carthago expendat pœnas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui veſtro Marte probatus
Excepit feſſos, & notis Marcius armis
Succeſſit bello: fuſos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula cædis.
His læti rediêre duces loca amœna piorum.
Proſequiturque oculis puer adveneratus euntes.

Jamque aderat mutâ vix agnoſcendus in umbrâ
Paullus; at epoto fundebat ſanguine verba.
Lux Italûm, cujus ſpectavi Martia facta
Multùm uno majora viro, deſcendere nocti,
Atque habitanda ſemel ſubigit quis viſere regna?
Cui contra tales effundit Scipio voces.
Armipotens ductor, quàm ſunt tua fata per urbem
Lamentata diù! quàm pene ruentia tecum
Traxiſti ad Stygias Œnotria tecta tenebras!
Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hoſtis
Conſtituit, laudemque tuo quæſivit honore.
Dumque audit lacrymans hoſtilia funera Paullus,
Ante oculos jam Flaminius, jam Gracchus, & ægro
Abſumtus Cannis ſtabat Servilius ore.
Adpellare viros erat ardor, & addere verba;
Sed raptabat amor priſcos cognoſcere Manes.

Nunc meritum ſævâ Brutum immortale ſecuri
Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
Nunc auro Curium non unquam cernit amicum.
Ora Sibylla docet venientûm, & nomina pandit.
Hic fraudes pacis, Pyrrhumque a limine portæ
Dejecit, viſûs orbus. Tulit ille ruentem
Thybridis in ripas regem, ſoluſque revulſo
Pone ferox ponte excluſit redeuntia regna.

Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
Phœnicum pepigit, vidiſſe; hic inclytus ille
Æquoreis victor cum claſſe Lutatius armis.
Si ſtudium, & ſævam cognoſcere Amilcaris umbram;
Illa eſt, cerne procul, cui frons nec morte remiſſa

Irarum ſervat rabiem. Si jungere cordi eſt
Colloquium; ſine, guſtato det ſanguine vocem.
Tunc ubi permiſſum, & ſitiens ſe implevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu:
Taliane, o, fraudum genitor, ſunt fœdera vobis;
Atque hæc Sicania pepigiſti captus in ora?
Bella tuus, toto, natus contra omnia pacta
Exercet Latio, &, perruptis molibus, alpes
Eluctatus, adeſt; fervet gens Itala Marte
Barbarico, & refluunt obſtructi ſtragibus amnes.
Poſt quæ Pœnus ait; decimum modo cœperat annum
Exceſſiſſe puer, noſtro quum bella Latinis
Concepit juſſu: licitum nec fallere Divos
Juratos patri: quod ſi Laurentia vaſtat
Nunc igni regna, & Phrygias res vertere tentat,
O! pietas, o! ſancta fides, o! vera propago.
Atque utinam amiſſum reparet decus! inde citato
Celſus abit greſſu, majorque receſſit imago.
Exin deſignat vates, qui jura ſub armis
Poſcenti dederint populo, primique petitas
Miſcuerint Italis Pyreo litore leges.
Lætatur, ſpectatque virûm inſatiabilis ora
Scipio, & adpellet cunctos; ni magna ſacerdos
Admoneat turbæ innumeræ. Quot millia toto
Credis in orbe, puer, luſtras dum ſingula viſu,
Deſcendiſſe Erebo? nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, & ſufficit improba puppis.
Poſt hæc oſtendens juvenem ſic virgo profatur:
Hic ille eſt tellure vagus, qui victor in omni
Curſu ſigna tulit; cui pervia Bactra, Dahæque;
Qui Gangen bibit, & Pellæo ponte Nyphaten
Adſtrinxit; cui ſtant ſacro ſua mœnia Nilo.
Incipit Æneades; Libyci certiſſima proles
Hammonis, quando exſuperat tua gloria cunctos
Indubitata duces, ſimilique cupidine rerum

Pectora noſtra calent, quæ te via, ſare, ſuperbum
Ad decus & ſummas laudum perduxerit arces.
Ille ſub hæc; turpis lenti ſollertia Martis.
Audendo bella expedias: pigra extulit artis
Haud unquam ſeſe virtus, tu magna gerendi
Præcipita tempus, mors atra impendet agenti.
Hæc effatus abit. Crœſi mox advolat umbra
Dives apud ſuperos; ſed mors æquârat egenis.
Atque hîc, Elyſio tendentem limite cernens
Effigiem juvenis, caſtæ cui vitta ligabat
Purpurea effuſos per colla nitentia crines,
Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Præcipuâ frons ſacra viro, multæque frequentant
Mirantes animæ, & læto clamore ſequuntur.
Qui vultus! quàm, ſi Stygia non eſſet in umbrâ,
Dixiſſem facile eſſe Deum! non falleris, inquit,
Docta comes Triviæ, meruit Deus eſſe videri,
Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, ſidera, manes
Et cantu Muſas, & Phœbum æquavit honore.
Atque hæc cuncta, priùs quàm cerneret, ordine terris
Prodidit, ac veſtram tulit uſque ad ſidera Trojam.
Scipio perſultans oculis lætantibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto majora futuros,
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teſte nepotes!
Felix Æacida, cui tali contigit ore
Gentibus oſtendi! crevit tua carmine virtus.
Sed quæ tanta adeò graſſantûm turba? requirens
Heroum effigies, majores accipit umbras.
Ecce viro ſtupet Æacide, ſtupet Hectore magno,
Ajaciſque gradum, venerandaque Neſtoris ora
Miratur; geminos adſpectat lætus Atridas,
Jamque Ithacum, corde æquantem Peleïa facta.
Victuram hinc cernit Ledæi Caſtoris umbram:
Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.
Sed ſubitò vultus monſtrata Lavinia traxit:

Nam virgo admonuit tempus cognoſcere Manes
Femineos ; ne cunctantem lux alma vocaret.
Felix hæc , inquit , Veneris nurus ordine longo ,
Troïgenas junxit ſociatâ prole Latinis.
Vis & Martigenæ thalamos ſpectare Quirini ?
Herſiliam cerne : hirſutos quum ſperneret olim
Gens vicina procos , paſtori rapta marito ,
Intravitque caſæ , culmique e ſtramine fultum
Preſſit læta torum , & ſoceros revocavit ab armis.
Adſpice Carmentis greſſus : Evandria mater
Hæc fuit , & veſtros tetigit præſaga labores.
Vis & quos Tanaquil vultus gerat ? hæc quoque caſtæ
Augurio valuit mentis , venturaque dixit
Regna viro , & dextros agnovit in alite Divos.
Ecce , pudicitiæ Latium decus , inclyta leti
Fert frontem , atque oculos terræ Lucretia fixos.
Non datur, heu ! tibi , Roma , nec eſt , quod malle deceret
Hanc laudem retinere diu. Virginia juxta ,
Cerne , cruentato vulnus ſub pectore ſervat ,
Triſtia defenſi ferro monimenta pudoris ;
Et patriam laudat miſerando in funere dextram.
Illa eſt quæ Thybrim , quæ fregit Lydia bella ,
Nondum paſſa marem , quales optabat habere
Quondam Roma viros , contemtrix Clœlia ſexûs.
Quum ſubito adſpectu turbatus , Scipio poſcit
Quæ pœnæ cauſſa , & qui ſint in crimine Manes !
Tum virgo ; patrios fregit quæ curribus artus ,
Et ſtetit adductis ſuper ora trementia frenis ,
Tullia , non ullos ſatis exhauſtura labores ,
Ardenti Phlegetonte natat : fornacibus atris
Fons rapidus furit , atque uſtas ſub gurgite cautes
Egerit , & ſcopulis pulſat flagrantibus ora.
Illa autem quæ tondetur præcordia roſtro
Alitis , en , quantùm reſonat plangentibus alis
Armiger ad paſtus rediens Jovis ! hoſtibus arcem
Virgo , immane nefas ! adamato prodidit auro

Tarpeia, & pactis reſeravit clauſtra Sabinis.
Juxta nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta, illatrat jejunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam cuſtos immanis Iberi,
Et morſu petit, & pollutam eviſcerat ungue.
Nec par pœna tamen ſceleri: ſacraria Veſtæ
Polluit, exutâ ſibi virginitate, ſacerdos.
Sed ſatis hæc vidiſſe, ſatis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant oblivia paucas
In fine enumerare paro, & remeare tenebris.
Hic Marius, nec multa dies jam reſtat ituro
Æthercam in lucem, veniet tibi origine parvâ
In longum imperium Conſul: nec Sylla morari
Juſſa poteſt, aut amne diu potare ſoporo.
Lux vocat, & nulli Divûm mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet, ſed gloria culpæ,
Quòd reddet ſolus; nec, tanto in nomine quiſquam
Exiſtet Syllæ qui ſe velit eſſe ſecundum.
Ille hirtâ cui ſubrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris, magnus caput: ille Deûm gens
Stelligerum adtollens apicem Trojanus Iülo
Cæſar avo, quantas moles, quum, ſede reclusâ,
Hanc tandem erumpent, terrâque marique movebunt.
Heu! miſeri, quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues quàm victis crimina victor.
Tum juvenis lacrymans, reſtare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis: ſed luce remotâ
Si nulla eſt venia, & meritò mors ipſa laborat,
Perfidiæ Pœnus quibus aut Phlegetontis in undis
Exuret ductor ſcelus? aut quæ digna renatos
Ales in æternum laniabit morſibus artus?
Ne metue, exclamat vates, non vita ſequetur
Inviolata virum, Patriâ non oſſa quieſcent.
Namque, ubi fractus opum, magnæ certamine pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare ſalutem,
Rurſus bella volet Macetûm inſtaurare ſub armis.

Damnatuſque doli, deſertis conjuge fidâ,
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque unâ profugus luſtrabit cœrula puppe.
Hinc Cilicis Tauri ſaxoſa cacumina viſet.
Prô! quanto leviùs mortalibus ægra ſubire
Servitia, atque hiemes, æſtus, fugamque, fretumque,
Atque famem, quàm poſſe mori! poſt Itala bella
Aſſyrio famulus regi, falſuſque cupiti
Auſoniæ motûs, dubio petet æquora velo,
Donec, Pruſiacas delatus ſegniter oras,
Altera ſervitia imbelli patietur in ævo.
Et latebram munus regni. Perſtantibus inde
Æneadis, reddique ſibi poſcentibus hoſtem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longâ formidine ſolvet.
Hæc vates, Erebique cavis ſe retulit umbris.
Tum lætos ſocios juvenis, portumque reviſit.

DE BELLO PUNICO
SECUNDO,
LIBER DECIMUS QUARTUS.

ARGUMENTUM.

NASCITUR hinc bellum, juvenis poſt fata tyranni,
Hiſpano veniens, ubi terris nomen ab amne
Impoſuit pubes : nam rege Gelone creatus
Oblitus monitus, arteſque oblitus avitas,
Incœpit luxu, ſpretâ virtute, cruento
Flagrare, & rigidis delicta tuentibus armis,
Cingere ſe ferro, & regnum terrore fovere.
Hoc igitur (neque enim longum violentia durat)
A conjuratis totâ cum ſtirpe peremto,
Marcellus propere Siculis adnavigat oris.
Mutataſque videns, trepidos mox ſpargit in agros
Signa. Leontini ſenſerunt prima Coloni.
Pugnaturque mari, Pœnoque per alta fugato
Arma Syracoſios capiunt victricia muros.

FLECTITE nunc veſtros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic veſtri labor eſt, modò Daunia regna
Æneadum, modò Sicanios accedere portus,
Aut Macetûm luſtrare domos, & Achaïa rura,
Aut vaga Sardoo veſtigia tingere fluctu,

Vel Tyriæ quondam regnata mapaliâ genti,
Extremumve diem & terrarum inviſere metas.
Sic poſcit ſparſis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, quà litui, quà ducunt bella, ſequamur.
Auſoniæ pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut ſemel expugnante noto, & vaſtantibus undis
Accepit freta cæruleo propulſa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
Impactum pelagus laceratæ viſcera terræ
Diſcidit, &, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulſis tranſtulit urbes.
Ex illo ſervans rapidus divortia, Nereus,
Sævo dividuos conjugi pernegat æſtu.
Sed ſpatium, quod diſſociat conſortia terræ,
Latratus fama eſt, ſic arta intervenit unda,
Et matutinos volucrûm tramittere cantus.
Multa ſolo virtus: jam reddere fœnus aratris,
Jam montes umbrare oleâ, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generaſſe ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo accedere ceras.
Hìc & Pœonios arcano ſulfure fontes,
Hìc, Phœbo digna & Muſis venerabere vatum
Ora excellentûm, ſacras qui carmine ſylvas,
Quique Syracoſiâ reſonant Helicona camœnâ.
Promtæ gens linguæ: aſt eadem quum bella cieret,
Portus æquoreis ſueta inſignire tropæis.
Poſt dirum Antiphatæ ſceptrum, & Cyclopia regna,
Vomere verterunt primùm nova rura Sicani.
Pyrene miſit populos, qui nomen, ab amne
Adſcitum patrio, terræ impoſuêre vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, novavit
Poſſeſſis bello mutata vocabula regnis.
Nec Cres dedecori fuit accola; duxerat actum
Mœnibus e centum non fauſta ad prœlia Minos,
Dædaleam repetens pœnam. Qui fraude nefandâ
Poſtquam perpetuas judex conceſſit ad umbras
Cocalidum inſidiis, feſſo Minoïa turba

Bellandi ſtudio, Siculis ſubſedit in oris.
Miſcuerunt Phrygiam prolem Trojanus Aceſtes,
Trojanuſque Helymus, ſtructis qui, pube ſecutâ,
In longum ex ſeſe donârunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obſcuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit poſito Saturnia telo.
Sed decus Hennêis haud ullum pulchrius oris,
Quàm quæ Siſyphio fundavit nomen ab Iſthmo,
Et multùm ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hîc Arethuſa ſuum piſcoſo fonte receptat
Alphêon, ſacræ portantem ſigna coronæ.
At non æquus amat Trinacria Mulciber antra:
Nam Lipare vaſtis ſubter depaſta caminis
Sulfureum vomit exeſo de vertice fumum.
Aſt Ætna eructat, tremefactis cautibus, ignis
Incluſi gemitus, pelagique imitata furorem,
Murmure per cæcos tonat irrequieta fragores
Nocte dieque ſimul. Fonte e Phlegetontis ut atro
Flammarum exundat torrens, piceâque procellâ
Semiambuſta rotat liquefactis ſaxa cavernis.
Sed quanquam largo flammarum exæſtuet intus
Turbine, & aſſidue ſubnaſcens profluat ignis,
Summo cana jugo cohibet, mirabile dictu!
Vicinam flammis glaciem; æternoque rigore
Ardentes horrent ſcopuli: ſtat vertice celſi
Collis hyems, calidâque nivem tegit atra favillâ.
Quid referam Æolio regnatas nomine terras?
Ventorumque domos, atque addita clauſtra procellis?
Hîc verſi penitus Pelopêa ad regna Pachyni
Pulſata Ionio reſpondent ſaxa profundo.
Hîc, contra Libyamque ſitum Cauroſque furentes,
Cernit devexas Lilybæon nobile Chelas.
At, quà diverſi lateris frons tertia terris
Vergit in Italiam prolato ad litora dorſo,
Celſus arenosâ tollit ſe mole Pelorus.
His longo mitis placide dominator in ævo
Præfuerat terris Hieron, tractare ſereno

Imperio vulgum pollens, & pectora nullo
Parentum exagitare metu: pactamque per aras
Haud facilis temerare fidem, ſocialia jura
Auſoniis multos ſervârat caſta per annos.
Verùm ubi fata virum fragili ſolvêre ſenectâ,
Primævo ceſſit ſceptrum exitiale nepoti,
Et placida indomitos accepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex præditus annis,
Caligare alto in ſolio, nec pondera regni
Poſſe pati, & nimiùm fluxis confidere rebus.
Jamque brevi, nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: viliſſima regi
Cura pudor: tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat ſtimulos, proavique ſuperbum
Æacidæ genus, atque æternus carmine Achilles.
Ergo ardor ſubitus Pœnorum incœpta fovendi.
Nec ſceleri mora; nam jungit nova fœdera, pacto
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed ſtabant pœnæ, tumulumque negabat Erinnys
Quâ modò pactus erat ſocium non cernere, terrâ.
Sævos, namque pati faſtus, juvenemque cruento
Flagrantem luxu, & miſcentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metuſque coquebat,
Jurati obtruncant, nec jam modus enſibus: addunt
Femineam cædem, atque inſontûm rapta ſororum
Corpora proſternunt ferro. Nova ſævit in armis
Libertas, jactatque jugum: pars Punica caſtra,
Pars Italos & nota volunt; nec turba furentûm
Deſit, quæ neutro ſociari fœdere malit.
Tali Trinacriæ motu, rebuſque Sicanis
Exitio regis trepidis, ſublimis honore
(Tertia nam Latios renovârat purpura faſces)
Marcellus claſſem Zanclæis appulit oris.
Atque ubi cuncta viro, cædeſque expoſta tyranni,
Ambiguæque hominum mentes; Carthaginis arma
Quos teneant, & quanta, locos: quod vulgus amicum
Duret Troïgenis; quantos Arethuſa tumores

Concipiat, perſtetque ſuas non pandere portas;
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim
Armorum effundit flammato pectore peſtem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Quum ſeſe immiſit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, ſequitur cum murmure molem
Ejecti maris, & ſtridentibus adfremit alis.
  Prima Leontinos vaſtârunt prœlia campos,
Regnatam diro quondam Læſtrygone terram.
Inſtabat ductor, cui tarde vincere Graias,
Par erat ac vinci, turmas. Ruit æquore toto
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat ſanguine campos.
Sternuntur paſſim, pedibuſque evadere letum
Eripuit rapidus Mavors, ut cuique ſalutem
Promiſit fuga, præveniens dux occupat enſe.
  Ite, gregem metite imbellem, ac ſuccidite ferro,
Clamat, cunctantes urgens umbone catervas.
Pigro luctandi ſtudio certamen in umbrâ
Molle pati docta, & gaudens ſplendeſcere olivo,
Stat mediocre decus vincentûm, ignava juventus.
Hæc laus ſola datur, ſi viſo vincitis hoſte.
Ingruit, audito ductore, exercitus omnis,
Solaque quod ſupereſt ſecum certamina môrunt
Quis dextrâ antiſtet, ſpoliiſque excellat opimis.
Euboïci non, per ſcopulos illiſa Caphareo,
Euripi magis unda furit: pontumve ſonantem
Ejicit anguſto violentiùs ore Propontis:
Nec fervet majore fretum, rapiturque tumultu
Quod ferit Herculeas extremo ſole columnas.
  Mite tamen dextræ decus inter prœlia tanta
Enituit, famâ. Miles Tyrrhenus, Aſilo
Nomen erat, captus quondam ad Thraſymena fluenta,
Servitium facile & dominantis mollia juſſa
Expertus Beryæ, patrias remeabat ad oras
Sponte faventis heri, repetitiſque impiger armis

Tum veteres Siculo caſus Mavorte piabat.
Atque is, dum medios inter fera prœlia miſcet,
Illatus Beryæ, cui, pacta ad regia miſſo
Pœnorum a populis, ſociataque bella gerenti,
Ærato caſſis munimine clauſerat ora,
Invadit ferro juvenem, trepideque ferentem
Inſtabiles retro greſſus, proſternit arenâ.
At miſer audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygiâ ceu ſede reducens,
Caſſidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Jungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, ſubito adſpectu, & noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, & ultro
Talia cum gemitu lacrymis effudit obortis:
Ne, quæſo ſupplex lucem, dubiuſque precare;
Fas hoſtem ſervare mihi. Multò optimus ille
Militiæ, cui poſtremum eſt primumque tueri
Inter bella fidem: tu letum evadere nobis
Das prior, & ſervas, nondum ſervatus, ab hoſte.
Haud equidem indignum memet, quæ triſtia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi,
Si tibi per medios ignes, medioſque per enſes
Non dederit mea dextra viam! ſic fatur, & ultro
Adtollit, vitâque exæquat munera vitæ.
At, compos Siculâ primùm certaminis orâ
Cœpti, Marcellus victricia ſigna, quieto
Agmine progrediens Ephyræa ad mœnia vertit.
Inde Syracoſias caſtris circumdedit arces.
Sed ferri languebat amor: ſedare monendo
Pectora cæca virûm, atque iras evellere avebat.
Nec (renuant ſi forte ſibi, & ſi mitia malle
Credant eſſe metum) laxis ſervatur omiſſa
Obſidio clauſtris; quin contra intentior ipſe
Invigilat cautis, fronte imperterritus, armis.
Et ſtruit arcanâ necopina pericula curâ.
Haud ſecus Eridani ſtagnis, ripâve Cayſtri
Innatat albus olor, pronoque immobile corpus

Dat fluvio, & pedibus tacitas eremigat undas.
Interea dum incerta labat ſententia clauſis,
Exciti populi, atque urbes ſocia arma ferebant.
Incumbens Meſſana freto, minimùmque revulsâ,
Diſcreta Italiâ, atque Oſco memorabilis ortu:
Tum Catane, nimiùm ardenti vicina Tiphœo,
Et generaſſe pios quondam celeberrima fratres:
Et, cui non licitum fatis Camarina moveri.
Tum, quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla favis; palmiſque arbuſta Selinus:
Et, juſti quondam portûs, nunc litore ſolo
Subſidium infidum fugientibus æquora Mylæ.
Necnon altus Eryx, necnon e vertice celſo
Centuripæ, largoque virens Entella Lyæo;
Entella, Hectoreo dilectum nomen Aceſtæ.
Non Thapſos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agyrena manus, geminoque Lacone
Tyndaris attollens ſeſe adfluit. Altor equorum
Mille rapit turmam, atque hinnitibus aëra flammat
Pulveream volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Groſphus erat, cujus cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monimenta vetuſtæ.
Ille, ubi torreret ſubjectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus; actaque veras
Credere erat ſtabulis armenta effundere voces.
Haud impune quidem: nam diræ conditor artis
Ipſe ſuo moriens immugit flebile tauro.
Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit Halæſa,
Et, qui præſenti domitant perjura Palici
Pectora ſupplicio, Trojanaque venit Aceſta:
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereïda perluit undâ.
Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agreſtem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evaſit & hoſtem,
Et tibi victricem, Galatea, immiſcuit undam.

Nec non qui potant Hypſamque, Alabimque ſonoros,
Et perlucentem ſplendenti gurgite Achaten.
Qui fontes, vage Chryſa, tuos, & pauperis alvei
Hipparin, ac facilem ſuperari gurgite parco,
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.
Litora Thermarum, priſcâ dotata camœnâ,
Armavêre ſuos, quà mergitur Himera ponto
Æolio: nam dividuas ſe ſcindit in oras;
Nec minus occaſus petit incita, quàm petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis
Quo mons Sicania non ſurgit ditior umbræ.
Henna Deûm lucis ſacras dedit ardua dextras.
Hîc ſpecus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad manes tenebroſo limite pandit,
Quà novus ignotas Hymenæus venit in oras.
Hac Stygius quondam, ſtimulante Cupidine, rector
Auſus adire diem, mæſtoque Acheronte relicto
Egit in illicitas currum per inania terras.
Tum raptâ præceps Henneâ virgine flexit
Attonitos cœli viſu lucemque paventes
In Styga rurſus equos; & prædam condidit umbris.
Romanos Petrêa duces, Romana petivit
Fœdera Callipolis, lapidoſique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetumque ſimul, telâque ſuperba
Lanigerâ Melite, & litus piſcoſa Calacte;
Quæque procelloſo, Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis paſcentia cete,
Et qui, correptas ſorbentem vorticis hauſtu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad ſidera, puppes,
Tauromenitanâ cernunt de ſede Charybdim.
Hæc Latium manus & Laurentia ſigna movebat.
Cætera Elyſſæis aderat gens Sicana votis.
Mille Agathyrna dedit, perflataque Trogilos auſtris,
Mille Thoantêæ ſedes Phacelina Dianæ.
Tergemino venit numero fecunda Panormos;
Seu ſylvis ſectere feras, ſeu retibus æquor
Verrere, ſeu cœlo libeat traxiſſe volucrem.

Non Herbeſos iners, non Naulocha pigra pericli
Sederunt; non frondoſis Morgentia campis
Abſtinuit Marte infido: comitata Menæis
Venit Amaſtra viris, & parvo nomine Tiſſe,
Et Netum, & Mutyce, pubeſque liquentis Achæti.
Sidonios Drepane, atque undæ clamoſus Helorus,
Et mox ſervili vaſtata Triocala bello,
Sidonios Arbela ferox, & celſus Iëtas,
Et bellare Tabas docilis, Coſſyraque parva;
Necmajor Megara Mute concordibus auſis
Juvêre, & ſtrato Gaulum ſpectabile ponto,
Quum ſonat halcyones cantu, nidoſque natantes
Immotâ geſtat, ſopitis fluctibus, undâ,
 Ipſa Syracuſæ patulos, urbs inclyta, muros
Milite collecto variiſque impleverat armis.
Ductores facilem impelli, lætamque tumultûs
Vaniloquo pubem furiabant inſuper ore:
Nunquam hoſti intratos muros, & quatuor arces:
Et Salaminiacis quantam, Eoiſque tropæis
Ingenio portûs urbs invia fecerit umbram!
Spectatum proavis, ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, merſaſque impune profundo
Clade pharetrigeri ſubniſas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres
Pœni matre genus; ſed quos ſub crimine pulſus
Urbe Syracoſiâ Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminâque a ſtirpe parentûm
Aſtus miſcebant Tyrios levitate Sicanâ.
 Quæ cernens ductor, poſtquam immedicabile viſum
Seditio, atque ultro bellum ſurgebat ab hoſte,
Teſtatus Divos Siculorum, amneſque, lacuſque,
Et fontes, Arethuſa, tuos, ad bella vocari
Invitum; quæ ſponte diu non ſumſerit, hoſtem
Induere arma ſibi; telorum turbine vaſto
Aggreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes ſimul ira rapit; certantque, ruuntque.
Turris multiplici ſurgens, ad ſidera, tecto,

Exibat, tabulata decem cui creſcere Graius
Fecerat, & multas nemorum conſumſerat umbras.
Armatam hinc igni pinum, & devolvere ſaxa
Certabant, calidæque picis diffundere peſtem.
Huic procul ardentem jaculatus lampada Cimber
Conjicit, & lateri telum exitiabile figit.
Paſcitur adjutus Vulcanus turbine venti,
Gliſcentemque trahens turris per viſcera labem,
Perque altam molem & toties creſcentia tecta,
Scandit ovans, rapidiſque vorat crepitantia flammis
Robora, &, ingenti ſimul exundante vapore
Ad cœlum victor nitentia culmina lambit,
Implentur fumo, & nebulâ caliginis atræ;
Nec cuiquam evaſiſſe datur: ceu fulminis ictu
Correptæ rapido in cineres abiêre ruinæ.
Par contra pelago miſeris fortuna carinis.
Namque ubi ſe propiùs tectis, urbique tulêre,
Quà portus muris pacatas applicat undas,
Improviſa novo peſtis conterruit aſtu.
Trabs trabe juncta teres deraſis undique nodis
Navali ſimilis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manûs: ea celſo ex aggere muri
Bellantes curvi rapiebat in aëra ferri
Unguibus, & mediam revocata ferebat in urbem.
Nec ſolos vis illa viros, quin ſæpe triremem
Belligeræ rapuêre trabes, quum deſuper actum
Incuterent puppi calybem, morſuſque tenaces.
Qui, ſimul adfixo vicina in robora ferro
Suſtulerant ſublime ratem, miſerabile viſu!
Per ſubitum rurſus laxatis arte catenis
Tantâ præcipitem reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppim.
His ſuper inſidiis anguſta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ clam fundere tela
Tutum erat oppoſito mittentibus aggere valli.
Nec ſine fraude labos; artâ ne rurſus eodem
Spicula ab hoſte viâ vicibus contorta redirent.

Calliditas Graia, atque aſtus pollentior armis
Marcellum, tantaſque minas, terraque marique
Arcebat; ſtabatque ingens ad mœnia bellum.
Vir fuit Iſthmiacis decus immortale colonis,
Ingenio facile ante alios telluris alumnos,
Nudus opum; ſed cui cœlum terræque paterent.
Ille novus pluvias Titan ut proderet ortu
Fuſcatis triſtis radiis; ille hæreat, anne
Pendeat inſtabilis tellus: cur fœdere certo
Hunc, adfuſa, globum Tethys circumliget undis,
Noverat, atque unà pelagi lunæque labores,
Et pater Oceanus quâ lege effunderet æſtus.
Non illum mundi numeraſſe capacis arenas
Vana fides: puppes etiam, conſtructaque ſaxa
Femineâ traxiſſe ferunt contra ardua dextrâ.
Hic dum Italûm ductorem aſtu, Teucroſque fatigat,
Adnabat centum late Sidonia velis
Claſſis ſubſidio, & ſcindebat cærula roſtris.
Erigitur ſubitas in ſpes Arethuſia proles,
Adjungitque ſuas, portu progreſſa, carinas.
Nec contra Auſonius tonſis aptare lacertos
Addubitat, merſiſque celer fodit æquora remis.
Verberibus torsêre fretum: ſalis icta frequenti
Albeſcit pulſu facies, perque æquora late
Spumat canenti ſulcatus gurgite limes.
Inſultant pariter pelago; ac Neptunia regna
Tempeſtate novâ trepidant. Tum vocibus æquor
Perſonat, & clamat ſcopulis clamoris imago.
Ac jam diffuſus vacuâ bellator in undâ
Cornibus ambierat patulos ad prœlia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At ſimili curvata ſinu diverſa ruebat
Claſſis, & artabat lunato cærula gyro.
Nec mora, terrificis ſævæ ſtridoribus æris
Per vacuum late cantu reſonante profundum,
Incubuêre tubæ, quîs excitus æquore Triton,

Expavit tortæ certantia murmura conchæ.
Vix meminêre maris; tam vaſto ad prœlia niſu
Incumbunt proni, poſitiſque in margine puppis
Extremæ plantis, nutantes ſpicula torquent.
Sternitur effuſis pelagi media area telis,
Celſaque anhelatis exſurgens ictibus alnus
Cærula nigranti findit ſpumantia ſulco.
  Aſt aliæ latere, atque incuſſi roboris ictu
Detergent remos; aliæ per viſcera pinus
Tramiſſis ipſo retinentur vulnere roſtris,
Quo retinent. Medias inter ſublimior ibat
Terribilis viſu puppis, quâ nulla per omne
Egreſſa eſt Libycis major navalibus ævum:
Nam quater hæc centum numeroſo remige pontum
Pulſabat tonſis, veloque ſuperba capaci,
Quum rapidum hauriret Borean, & cornibus omnes
Colligeret flatus, lento ſe robore agebat
Intraret fluctus ſolis ſi pulſa lacertis.
Procurrunt levitate agili, docileſque regentis
Audiviſſe manum, Latio cum milite puppes.
  Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas, juſſamque incurrere proram
Conſpexit, propere Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more ſagittam
Adſignat nervo: utque oculis libravit in hoſtem,
Et calamo monſtravit iter, diverſa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, & reſidentis puppe magiſtri
Adfixit plectro dextram: nec deinde regendâ
Puppe manus valuit, flectenti immortua clavo.
Dumque ad opem accurrit, ceu capta navita, puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque ſagitta
In medium perlapſa globum, tranſverberat ictu
Orba gubernaculi ſubeuntem munera Taurum.
  Irrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat, celſæ puppi vicina, Dione.

Sed ſuper ingeſtis propior quæ ſubdita telis
Bella capeſſebat, mediâ ſubſedit in undâ,
Diviſitque fretum. Clamantûm ſpumeus ora
Nereus implet aquis, palmæque, trahente profundo,
Luctantûm fruſtra ſummis in fluctibus exſtant.
Hîc, audax irâ, magno per cærula ſaltu
Corbulo tranſgreſſus (nam textam robore turrim
Adpulerant nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata ſuper, flammâque comantem
Multifidâ pinum celſo de culmine quaſſat.
Inde atros alacer, paſtoſque bitumine, torquet,
Amentante Noto, Pœnorum apluſtribus ignes.
Intrat diffuſos peſtis Vulcania paſſim,
Atque implet diſperſa foros: trepidatur omiſſo
Summis remigio; ſed enim tam rebus in artis
Fama mali nondum tanti penetrârat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Illapſus, flammis victricibus inſonat alveo.
Quà nondum tamen intulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, ſaxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat, Himilco.
Hîc miſer igniferam dum ventilat aëre pinum,
Murali ſaxo per lubrica ſanguine tranſtra
Volvitur in fluctus, Lychêi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi fœdavit comminus auras,
Ambuſto inſtridens pelago. Ferus inde citatum
Miſſile adoratâ contorquet Sabratha puppe:
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,
Cornigerâque ſedens ſpectabat cærula fronte.
Fer, Pater, adflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ tranſverberat ora Telonis.
Urgebant nihilo leviùs, jam in limine mortis
Quos fuga præcipites, partem glomerârat in unam
Puppis, adhuc vacuam tædæ: ſed proxima curſu
Fulmineo populatus, inevitabilis ardor

Correptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapſus in undas,
Quà nondum Stygios glomerabat Mulciber æſtus,
Ambuſtus ſociûm remis aufertur Himilco.
Proxima nudârunt miſerandi fata Batonis
Deſertam ductore ratem. Bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem quid Boreas, quid vellet craſtinus auſter
Anteibat: nec pervigilem tu fallere vultum,
Obſcuro quamvis curſu, Cynoſura valeres.
Is, poſtquam adverſis nullus modus, accipe noſtrum
Hammon, ſanguinem, ait, ſpectator cladis iniquæ.
Atque acto in pectus gladio, dextrâ inde cruorem
Excipit, & large ſacra inter cornua fundit.

Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiquâ, fuit infelix; cui linquere ſaltus,
Et mutare caſas infido marmore viſum.
At princeps generis quanto majora paravit
Intra paſtores ſibi nomina. Daphnin amârunt
Sicelides Muſæ. Dexter donavit avenâ
Phœbus Caſtaliâ, & juſſit projectus in herbâ
Siquando caneret, lætos per prata, per arva
Ad Daphnin properare greges, rivoſque ſilere.
Ille ubi, ſeptenâ modulatus arundine carmen,
Mulcebat ſylvas, non unquam tempore eodem
Siren aſſuetos effudit in æquore cantus,
Scyllæi tacuêre canes; ſtetit atra Charybdis;
Et lentus ſcopulis audivit jubila Cyclops.
Progeniem hauſerunt, & nomen amabile flammæ.

Innatat ecce ſuper tranſtris fumantibus aſper
Ornytos, ac longam ſibimet facit æquore mortem.
Qualis Oiliades, fulmen jaculante Minervâ
Surgentes domuit fluctus ardentibus ulnis.
Tranſigitur validâ medius, dum ſe allevat, alni
Cuſpide Marmarides Scyron. Pars ſubnatat undâ
Membrorum, pars extat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido, miſerandum! immortua roſtro.

Accelerant puppes utrimque, atque ora ruentûm
Sanguinei feriunt remorum adſpergine rores.
Ipſe adeo ſenis ductor Rhœteïus ibat
Pulſibus, & valido ſuperabat remige ventos,
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, ſævâ truncatur membra bipenni,
Ac fert hærentes trabibus ratis incita palmas.
Sicania Æoliden portabant tranſtra Podætum.
Hic, ævo quanquam nondum exceſſiſſet ephebos,
Seu lævi traxêre Dei, ſeu fervida corda,
(Nec ſat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptârat picta lacertis,
Et freta gaudebat celſa turbare Chimærâ.
Jamque ſuper Rutulâ, ſuper & Garamantide pinu
Ibat ovans, melior remo, meliorque ſagittâ:
Et jam turrigerum demerſerat æquore Neſſum.
Heu! puero male ſuada rudi nova gloria pugnæ.
Dum criſtam galeæ trucis, exuviaſque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, haſtâ
Excepit raptim vulnus letale remiſſâ.
Prô qualem (ſeu ſplendentem ſub ſidera niſu
Exigeret diſcum, jaculo ſeu nubila ſupra
Surgeret, aligeras ferret ſeu pulvere plantas
Vix tacto, vel demenſi ſpatia improba campi
Tranſiret velox ſaltu) decuêre labores!
Sat prorſus, ſat erat decoris diſcrimine tuto,
Sat laudis: cur fata, puer, majora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela ſub undas,
Oſſa Syracoſio fraudatum naufraga buſto
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia ſaxa,
Et Cyane, & Anapus, & Ortygie Arethuſa.
Parte aliâ Perſeus, puppem Tyberinus agebat,
Quâque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt: injecta ligant hinc vincula ferri
Atque illinc, ſteteruntque rates ad prœlia nexæ.
Nec jaculo, aut longe certatur arundine fusâ;
Comminus at gladio terreſtria prœlia miſcent.

Perrumpunt Itali, quà cædes prima recluſit,
Monſtravitque viam : vaſtâ ſed mole catenas
Hortatur ſocios & vincla abrumpere ferri,
Ac parat hoſtili reſolutâ puppe receptos
Avehere, & paribus pelago diducere ab armis.
Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro,
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.
Ubera præbuerat parvo lupa : corporis alti
Terribilis moles, mens aſpera, vultus in irâ
Semper, & ad cædes Cyclopia corde libido.
Iſque, relaxatis, membrorum pondere, vinclis,
Impulerat puppim, & mergebat gurgite tonſas,
Duxiſſetque ratem, preſsâ Laronius haſtâ
Ni propere duro, nitentem exſurgere, velox
Affixet tranſtro : vix morte incœptâ remittit.
Namque manus ſervat dum ſuetos languida ductus,
Ignavum ſumma adtraxit ſuper æquora remum.
Perculſi cuneo Pœni denſentur in unum,
Quod caret hoſte, latus ; ſubitò, cum pondere victus
Inſiliente mari, ſubmergitur alveus undis.
Scuta virûm, criſtæque, & inerti ſpicula ferro,
Tutelæque Deûm fluitant ! hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, ſeſeque in prœlia rurſus
Armat naufragio : remis male fervidus ille
Feſtinat ſpoliare ratem, diſcrimine nullo
Nautarum interdum convulſa ſedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ
Parcitur, & pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare, mox ſua ponto
Singultante animâ propulſa refunditur unda.
Nec deſunt, qui correptos amplexibus artis
Immergant pelago, &, jaculis ceſſantibus, hoſtem
Morte ſuâ perimant. Remeantûm gurgite mentes
Crudeſcunt, ac pro ferro ſtat fluctibus uti.
Haurit ſanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, morteſque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque ſonantia roſtra.

Perfuſum bello fervet mare. Feſſus acerbis
Terga fugâ celeri Libyes convertit ad oras,
Exiguâ ſeſe furatus Himilco carinâ.
Conceſsêre mari tandem, Graiuſque Libyſque.
En jam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes: flagrantibus alto
Stant aliæ tædis: ſplendet, lucente profundo,
Mulciber, & tremulâ vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pinnataque Siren.
Ardet & Europe, nivei ſub imagine tauri
Vecta Jovi, ac prenſo tramittens æquora cornu;
Et quæ, fuſa comas, curvum per cærula priſtim
Nereis humenti moderatur roſcida freno.
Uritur undivagus Phyton, & corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Eliſſæ,
Bis ternis ratis ordinibus graſſata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneaſque ferens ad ſidera Pegaſus alas.
Ducitur & Libyæ puppis ſignata figuram,
Et Triton captivus, & ardua rupibus Ætne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmêaque Sidon.
Nec mora, quin trepidos hac clade irrumpere muros
Signaque ferre Deûm templis jamjamque fuiſſet,
Ni ſubitò importuna lues, inimicaque peſtis
Invidiâ Divûm, pelagique labore, parata,
Polluto, miſeris rapuiſſet gaudia, cœlo.
Criniger æſtiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque paluſtribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti opplevit odore;
Temporaque Autumni lætis florentia donis
Fœdavit, rapidoque accendit fulminis igni.
Fumabat craſſus nebulis caliginis aër:
Squalebat tellus vitiato fervida dorſo;
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras:
Atque ater piceâ vapor exſpirabat in æthrâ.
Vim primi ſenſêre canes: mox nubibus atris
Fluxit deficiens pennâ labente volucris:

Inde

Inde feræ ſylvis ſterni : tum ſerpere labes
Tartarea , atque hauſtis populari caſtra maniplis.
Arebat lingua , & gelidus per viſcera ſudor
Corpore manabat tremulo : deſcendere fauces
Abnuerant ſiccæ juſſorum alimenta ciborum.
Aſpera pulmonem tuſſis quatit , & per anhela
Igneus efflatur ſitientûm ſpiritus ora.
Lumina , ferre gravem vix ſufficientia lucem ,
Uncâ nare jacent , ſanieſque immixta cruore
Exſpuitur , membriſque cutis tegit oſſa pereſis.
Heu dolor ! inſignis notis bellator in armis
Ignavo rapitur leto. Jactantur in ignem
Dona ſuperba virûm multo Mavorte parata.
Succubuit medicina malis : cumulantur acervo
Labentûm , & magno cineres ſeſe aggere tollunt.
Paſſim etiam deſerta jacent , inhumataque late
Corpora , peſtiferos tetigiſſe timentibus artus.
Serpit , paſcendo creſcens , Acheruſia peſtis :
Nec leviore quatit Trinacria mœnia luctu ,
Pœnorumque parem caſtris fert atra laborem.
Æquato par exitio , & communis ubique
Ira Deûm , atque eadem leti verſatur imago.
Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum ,
Incolumi ductore , viros ; cladeſque rependit
Unum inter ſtrages tutum caput. Ut gravis ergo
Primùm letiferos repreſſit Sirius æſtus ,
Et minuêre avidæ mortis contagia peſtes ;
Ceu , ſidente Noto quum ſe maria alta reponunt ,
Propulsâ invadit piſcator cærula cymbâ ;
Sic tandem ereptam morbis graſſantibus armat
Marcellus pubem , luſtratis rite maniplis.
Circumſtant alacres ſigna , auditiſque tubarum
Reſpirant læti clangoribus. Itur in hoſtem ,
Et , ſi fata ferant , juvat inter prœlia ferro
Poſſe mori. Sociûm miſeret , qui ſorte pudendâ
In morem pecudum effudêre cubilibus atris
Illaudatam animam. Tumulos inhonoraque buſta

Reſpiciunt, &, vel nullo jacuiſſe ſepulchro,
Quàm debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux ſigna rapit. Tenuata, jacendo,
Et macie, galeis abſcondunt ora; maluſque,
Ne ſit ſpes hoſti, velatur caſſide pallor.
Infundunt rapidum convulſis mœnibus agmen,
Condenſique ruunt: tot bellis invia tecta,
Tot uno introitu capiuntur militis arces.
Totum, quà vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum ſeſe Iſthmiacis æquaſſent oppida tectis.
Tot delubra Deûm, totque intra mœnia portus,
Adde fora, & celſis ſuggeſta theatra columnis,
Certanteſque mari moles; adde ordine longo
Innumeras ſpatioque domos, æquare ſuperbas
Rura. Quid, incluſos porrecto limite longis
Porticibus, ſacros juvenum certamine lucos?
Quid tot captivis fulgentia culmina roſtris?
Armaque fixa Deis? aut quæ Marathonius hoſtis
Perdidit, aut Libye quæ ſunt advecta ſubactâ?
Hîc Agatoclêis ſedes ornata tropæis;
Hîc mites Hieronis opes; hîc ſancta vetuſtas
Artificum manibus. Non uſquam clarior ullo
Gloria picturæ ſeclo: non æra juvabat
Quæſiſſe ex Ephyre: fulvo haud certaverit auro
Veſtis, ſpirantes referens ſubtemine vultus
Quos radio celat Babylon; vel murice picto
Læta Tyros; quæque Attalicis variata per artem
Aulæis ſcribuntur acu, aut Memphitide telâ.
Jam ſimul argento fulgentia pocula, mixtâ
Quîs gemmâ quæſitus honos; ſimulacra Deorum
Numen ab arte datum ſervantia: munera rubri
Præterea ponti; depexaque vellera ramis,
Femineus labor. His tectis opibuſque potitus
Auſonius ductor, poſtquam, ſublimis ab alto
Aggere, deſpexit trepidam clangoribus urbem,
Inque ſuo poſitum nutu, ſtent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux craſtina muros,

Ingemuit nimiùm juris, tantùmque licere
Horruit, &, propere revocatâ militis irâ,
Juſſit ſtare domos, indulgens templa vetuſtis
Incolere atque habitare Deis. Sic parcere victis
Pro prædâ fuit, &, ſeſe contenta, nec ullo
Sanguine pollutis plauſit victoria pennis.
Tu quoque ductoris lacrymas memorande tuliſti
Defenſor Patriæ. Meditantem in pulvere formas,
Nec turbatum animi tantâ feriente ruinâ,
Ignarus miles vulgi, tum forte peremit.
At reliquum vulgus, reſolutâ in gaudia mente,
Certârunt victi victoribus. Æmulus ipſe
Ingenii Superûm, ſervando condidit urbem.
Ergo exſtat ſeclis, ſtabitque inſigne tropæum,
Et dabit antiquos ductorum noſcere mores.
Felices populi! ſi, quondam ut bella ſolebant
Nunc quoque inexhauſtas pax noſtra relinqueret urbes
At, ni cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudaſſent avidæ terraſque fretumque rapinæ.

DE BELLO PUNICO

SECUNDO,

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ARGUMENTUM.

QUEM, ducibus cæſis, iterum jam Bætis ad oras
Mittat, Romulei quærit dum cura Senatûs,
Scipiadæ juveni, lauro tum forte ſub amplâ
Adſtitit hinc ſubitò Virtus, hinc blanda Voluptas;
Et ſibi promiſſis avet utraque jungere magnis.
Ille ſed amplexus Virtutem, crudaque Martis
Munera ſuſcipiens, volitanſque per æquora claſſe,
Arma novæ ſubitò Carthaginis horrida muris
Impulit, & victor ferro ſibi mœnia pandit.
Interea Hemathius conflat nova bella Philippus,
Herculeoque ſenex Fabius dat jura Tarento.
Marcelluſque cadit Nomadum circumdatus aſtu.
Aſdrubaliſque caput, tumidi regione Metauri
Abſciſſum, Hannibali monſtrat Nero lætus atroci.

AT nova Romuleum carpebat cura Senatum,
Quis trepidas gentes, Martemque ſubiret Iberum
Adtritis rebus. Geminus jacet hoſte ſuperbo
Scipio, belligeri, Mavortia pectora, fratres.
5 Hinc metus, in Tyrias ne jam Tarteſſia leges

Concedat tellus, propioraque bella paveſcat.
Anxia turba, Patres quaſſo, medicamina, mæſti
Imperio circumſpectant, Divoſque precantur,
Qui laceris auſit ductor ſuccedere caſtris?
Abſterret juvenem, patrios patruique piare
Optantem manes, triſti conterrita luctu,
Et reputans annos cognato ſanguine turba:
Si gentem petat infauſtam, inter buſta ſuorum
Decertandum hoſti, qui fregerit arma duorum,
Qui conſulta ducum ac flagret meliore Gradivo.
Nec promtum teneris immania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi depoſcere in ævo.
Has lauri reſidens juvenis viridante ſub umbrâ
Ædibus extremis volvebat pectore curas:
Quum ſubitò adſiſtunt, dextram lævamque per auras
Adlapſæ, haud paullùm mortali major imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas,
Altera Achæmenium ſpirabat vertice odorem,
Ambroſias diffuſa comas, & veſte refulgens
Oſtrum quâ fulvo Tyrium ſuffuderat auro.
Fronte decor quæſitus acu, laſcivaque crebras
Ancipiti motu jaciebant lumina flammas.
Alterius diſpar habitus, frons hirta, nec unquam
Compoſitâ mutata comâ: ſtans vultus, & ore
Inceſſuque viro propior, lætique pudoris,
Celſa humeros niveæ fulgebat ſtamine pallæ.
Occupat inde prior, promiſſis fiſa, Voluptas:
Qui furor hic, non digne puer, conſumere bello
Florem ævi? Cannæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygiâ lacus exceſſêre, Paduſque?
Quem tandem ad finem bellando fata laceſſes?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniaſque domos? moneo, certare periclis
Deſine, & armiſonæ caput objectare procellæ.
Ni fugis hos ritus, Virtus te ſæva jubebit
Per medias volitare acies, medioſque per ignes.

Hæc Decios Stygias Erebi detruſit ad undas,
Hæc patrem patruumque tuos, hæc prodiga Paullum;
Dum cineri titulum, memorandaque nomina buſtis
Prætendit, nec ſenſuræ, quid geſſerit, umbræ.
At ſi me comitêre puer, non tramite duro
Jam tibi decurrat conceſſi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina ſomnos,
Non glaciem Arctoam, non experiêre furentis
Ardorem Cancri, nec menſas ſæpe cruento
Gramine compoſitas: aberunt ſitis aſpera, & hauſtus
Sub galeâ pulvis, partique timore labores:
Sed current albuſque dies, horæque ſerenæ;
Et molli dabitur victu ſperare ſenectam.
Quantas ipſe Deus lætos generavit in uſus
Res homini! plenâque dedit bona gaudia dextrâ?
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Imperturbatâ placidus tenet otia mente.
Illa ego ſum, Anchiſæ Venerem Simoëntis ad undas
Quæ junxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego ſum, verti Superûm quæ ſæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri
Huc adverte aures, currit mortalibus ævum;
Nec naſci bis poſſe datur! fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac ſecum ferre ſub umbras
Si qua animo placuêre, negat. Quis luce ſupremâ
Dimiſiſſe meas ſerò non ingemit horas?
Poſtquam conticuit, finiſque eſt addita dictis;
Tum Virtus: quaſnam juvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes, annis, vitæque tenebras,
Cui ratio, & magnæ cœleſtia ſemina mentis
Munere ſunt conceſſa Deûm? mortalibus alti
Quantùm Cœlicolæ, tantumdem animalibus iſti
Præcellunt cunctis. Tribuit namque ipſa minores
Hos terris natura Deo: ſed fœdere certo,
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quîs ætherei ſervatur ſeminis ortus,

Cœli porta patet. Referam quid cuncta domantem
Amphitryoniaden? quid, cui, poſt Seras, & Indos
Captivo Liber quem ſigna referret ab Euro,
Caucaſeæ currum duxére per oppida tigres?
Quid ſuſpiratos magno in diſcrimine nautis
Ledæos referam fratres? veſtrumque Quirinum?
Nonne vides, hominum ut celſos ad ſidera vultus
Suſtulerit Deus, ac ſublimia finxerit ora,
Quum pecudes, volucrumque genus, formaſque ferarum,
Segnem atque obſcœnam paſſim ſtraviſſet in alvum?
Ad laudes genitum, capiat ſi munera Divûm
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paullùm
Adſpice, nec longe repetam: modò Roma minanti
Impar Fidenæ, contentaque creſcere aſylo,
Quò ſeſe extulerit dextris! idem adſpice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes!
Quippe nec ira Deûm tantùm, nec tela, nec hoſtes,
Quantùm ſola noces animis illapſa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te ſemper volitans infamia pennis:
Mecum honor, ac laudes, & læto gloria vultu,
Et decus, & niveis victoria concolor alis.
Me cinctus lauro producit ad aſtra triumphus,
Caſta mihi domus, & celſo ſtant colle penates:
Ardua ſaxoſo perducit ſemita clivo.
Aſper principio, nec enim mihi fallere mos eſt,
Proſequitur labor: adnitendum intrare volenti:
Nec bona cenſendum, quæ ſors infida dediſſe,
Atque eadem rapuiſſe valet! mox celſus ab alto
Infra te cernes hominum genus, omnia contra
Experienda manent, quàm ſpondet blanda Voluptas.
Stramine projectus duro patiêre ſub aſtris
Inſomnes noctes, frigusque famemque domabis.
Idem juſtitiæ cultor, quæcumque capeſſes,
Teſtes factorum ſtare arbitrabere Divos.
Tunc, quoties Patriæ, rerumque pericula poſcent,

Arma feres primus, primus te in mœnia tolles
Hoſtica, nec ferro mentem vincêre, nec auro.
Hinc tibi, non Tyrio vitiatas murice veſtes,
Nec donum deforme viro flagrantis amomi;
Sed dabo, qui veſtrum ſævo nunc Marte fatigat
Imperium, ſuperare manu, laurumque ſuperbam
In gremio Jovis exciſis deponere Pœnis.
Quæ poſtquam cecinit ſacrato pectore Virtus,
Exemplis lætum vultuque audita probantem
Convertit juvenem. Sedenim indignata Voluptas
Non tenuit voces : nil vos jam demoror ultra,
Exclamat. Venient, venient mea tempora quondam
Quum docilis noſtris magno certamine Roma
Serviet imperiis, & honor mihi habebitur uni.
Sic quaſſans caput in nubes ſe ſuſtulit atras.
At juvenis plenus monitis, ingentia corde
Molitur, juſſæque calet Virtutis amore.
Ardua roſtra petit, nullo fera bella volente;
Et gravia ancipitis depoſcit munera Martis.
Arrecti cunctorum animi : pars lumina patris,
Pars credunt torvos patrui revireſcere vultus.
Sed, quanquam inſtinctis, tacitus tamen ægra periclis
Pectora ſubrepit terror, molemque paventes
Expendunt belli, & numerat favor anxius annos.
Dumque ea confuſo percenſet murmure vulgus,
Ecce, per obliquum cœli ſqualentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila viſus
Anguis, & ardenti radiare per aëra ſulco;
Quàque ad cœliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi reſonante polo, bis terque coruſcum
Addidit augurio fulmen pater, & vaga late
Per ſubitum moto ſtrepuêre tonitrua mundo.
Tum verò capere arma jubent, genibuſque ſalutant
Submiſſi augurium, atque iret, quà ducere Divos
Perſpicuum, & patrio monſtraret ſemita ſigno.
Certatim comites rerum, bellique miniſtros

Adglomerant ſeſe, atque acres ſociare labores
Expoſcunt, laudumque loco eſt íſdem îſſe ſub armis.
Tum nova cæruleum deſcendit claſſis in æquor:
It comes Auſonia, atque in terras tranſit Iberas.
Ut cum ſæva fretis immiſit prœlia Corus,
Iſthmo incurvatam ſublime ſuberigit undam,
Et, ſpumante ruens per ſaxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miſcet mare. Celſus in arma
Emicat, ac primâ ſtans Scipio puppe profatur:
Dive tridentipotens, cujus maria ire per alta
Ordimur, ſi juſta paro, decurrere claſſi
Da, Pater, & noſtros ne ſperne juvare labores.
Per pontum pia bella veho. Levis inde ſecundâ
Adſpirans aurâ propellit carbaſa flatus.

Jamque agiles, Tyrrhena ſonant quà cærula, puppes
Auſonium evasêre latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris. Hinc gurgite ab alto
Tellurem procul irrumpentem in ſidera cernunt,
Aërias Alpes. Occurrunt mœnia Graiis
Condita, Maſſiliæ. Populis hæc cincta ſuperbis,
Barbarus immani quum territet accola ritu,
Antiquæ morem Patriæ, cultumque, habitumque
Phocais armiferas inter tenet hoſpita gentes.
Hinc legit Auſonius, ſinuatos gurgite, ductor
Anfractus pelagi. Nemoroſo vertice celſus
Adparet collis, fugiuntque in nubila ſylvæ
Pyrenes: tunc Emporiæ, vetereſque per ortus
Graiorum vulgus, tunc hoſpita Tarraco Baccho.
Confidunt portu: ſecuræ gurgite clauſo
Stant puppes; poſituſque labor, terrorque profundi.

Nox ſimiles morti dederat placidiſſima ſomnos:
Viſa viro ſtare effigies ante ora parentis,
Atque hac adſpectu turbatum voce monere:
Nate, ſalus quondam genitoris, nate, parentis
Et poſt fata decus, bellorum dira creatrix
Evaſtanda tibi tellus, & cæde ſuperbi

Ductores Libyæ cautâ virtute domandi,
Qui ſua nunc trinis diducunt agmina caſtris.
Si conferre manum libeat, coëantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Tergeminâ cum mole viros? abſiſte labore
Ancipiti, ſed nec ſegnis potiora capeſſe.
Urbs colitur Teucro quondam fundata vetuſto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyæ ſua, ſic terris memorabile Iberis
Hæc caput eſt: non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celſove ſitu, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade averſis, nate, hanc ductoribus urbem:
Nulla acies famæ tantùm, prædæve parârit.
Talia monſtrabat genitor, propiùſque monebat,
Quum juvenem ſopor & dilapſa reliquit imago.
Surgit, & infernis habitantia lumina lucis
Ac ſupplex patrios compellat nomine manes.
Eſte duces bello, & monſtratam ducite ad urbem:
Vobis ultor ego, & Sarrano murice fulgens
Inferias mittam fuſis inſignis Iberis,
Et tumulis addam ſacros, certamina, ludos.
Progreditur, celeratque vias, & corripit agmen
Pernici rapidum curſu, campoſque fatigat.
Sic, ubi proſiluit Piſæo carcere præceps,
Non ſolum ante alios, ſedenim, mirabile dictu!
Ante ſuos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant viſus æquare volantem.
Jamque Hyperioniá lux ſeptima lampade ſurgens
Senſim adtollebat propiùs ſubeuntibus arces
Urbis, & admoto creſcebant culmina greſſu:
Ac pelago vectus ſervatâ Lælius horâ,
Quam dederat ductor ſubigendæ ad mœnia claſſi,
A tergo adfuſis cingebat tecta carinis.
Carthago, immenſo naturæ adjuta favore,
Excelſos tollit pelago circumflua muros,
Artatas ponti fauces modica inſula claudit,

Quà Titan ortu terras adſpergit Eoo.
At quà proſpectat Phœbi juga ſera cadentis,
Pigram in planiciem ſtagnantes egerit undas,
Quas auget veniens, refluuſque reciprocat æſtus.
Sed gelidas a fronte ſedet ſublimis ad Arctos
Urbis impoſta jugo, pronumque excurrit in æquor
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret ſigna, jugum certabat ſcandere miles.
Aris ductor erat, qui contra amplexus in artis
Auxilium atque excelſa loci, præſepſerat arcem.
Pugnabat natura ſoli: parvoque ſuperne
Bellantûm niſu paſſim per prona voluti
Truncato inſtabiles fundebant corpore vitam.
Verùm ubi conceſſit pelagi revolubilis unda,
Et fluctus rapido fugiebat in æquora lapſu,
Quàque modò excelſæ ſulcârant cærula puppes,
Hac impune dabat Nereus tranſcurrere plantâ.
Hinc tacite innitens informidatus adire
Ductor Dardanius, ſubitam trahit æquore pubem,
Perque undas muris pedes advolat. Inde citati
A tergo accelerant, quà ſitûs fluctibus Aris
Incuſtoditam ſine milite liquerat urbem.
Tum proſtratus humi, miſerandum, vincta catenis
Pœnus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc oriens vidit Titan, quum ſurgeret, urbem
Vallari caſtris, captamque adſpexit eamdem
Ociùs, Heſperio quàm gurgite tingeret axem.
Aurora ingrediens terris exegerat umbras.
Principio ſtatuunt aras: cadit ardua taurus
Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita æquantur donis, ac præmia virtus
Sanguine parta capit. Phaleris hic pectora fulget,
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celſus muralis honore coronæ.
Lælius ante omnes; cui dextera clara, domuſque
Ter dena bove, & æquorei certaminis alto

Donatur titulo, Pœnique recentibus armis
Rectoris. Tunc haſta viris, tunc martia cuique
Vexilla, ut meritum, & prædæ libamina dantur.
Poſtquam perfectæ laudes hominumque Deûmque,
Captivæ ſpectantur opes, digeſtaque præda.
Hoc aurum patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divûm hoc, ante omnia, templis:
Cætera bellantûm dextræ, pulchroque labori.
Quinetiam accitus populi regnator Iberi,
Cui ſponſa, & ſponſæ defixus in oſſibus ardor;
Hanc, notam formæ, conceſſit lætus ovanſque
Indelibatâ gaudenti virgine, donum.
Tum vacui curis vicino litore menſas
Inſtituunt, feſtoque agitant convivia ludo.
Lælius affatur: macte, o! venerande, pudici,
Ductor, macte, animi. Cedat tibi gloria, lauſque
Magnorum heroûm, celebrataque carmine virtus.
Mille Micenæus qui traxit in æquora proras
Rector, & Inachiis qui Theſſala miſcuit arma,
Femineo ſociûm violârunt fœdus amore.
Nullaque tum Phrygio ſteterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara ſoli
Sanctiùs Iliacâ ſervata eſt Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno ſermone ſerebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amictu,
Nigrantes invexit equos, ſuaſitque quietem.
Hemathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat. Macetûm ſubitis perculſa carinis.
Proximus hinc hoſti dextras jungebat Acarnan.
Cauſſa novi motûs, Pœnis regique Philippo,
In bellum Auſonium ſociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veteriſque ab origine regni
Æacidum ſceptris proavoque tumebat Achille.
Ille & nocturnis conterruit Oricon armis:
Quàque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,

Turbidus inceſſit telis. Ille æquore vectus,
Nunc & Phæacum, Teſprotiaque arva laceſſens,
Epirum caſſis luſtrabat futilis auſis.
Nunc & Anactoriâ ſigna oſtentavit in orâ,
Ambracioſque ſinus, Pellæaque litora bello
Perfudit rapido. Pepulit vada fervida remis
Leucatæ, & Phœbi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacæ, Laërtia regna, Samenque
Liquit inacceſſam, fluctuque ſonantia cano
Saxa Cephallenum, & ſcopuloſis Neriton arvis.
Ille etiam Pelopis ſedes & Achaïa adire
Mœnia prægaudenss, triſtem Calydona Dianæ,
Œneaſque domos, Curetica tecta, ſubibat,
Promittens contra Heſperiam ſua prœlia Graiis.
Tum luſtrata Ephyre, Patræque, & regia Pleuron,
Parnaſuſque biceps, Phœboque loquentia ſaxa.
Ac, ſæpe ad patrios bello revocante Penates,
Quum modò Sarmaticus regna infeſtaret Oreſtes,
Aſpera nunc Dolopum vis exundâſſet in agros,
Incœpto tamen haud facilis deſiſtere vano
Belli, per Graias, umbram circumtulit oras.,
Donec, nunc pelago, nunc terrâ exutus, omiſit
Spem poſitam in Tyriis, & ſupplex fœdera ſanxit
Dardana, nec legem regno accepiſſe refugit.
Tunc & Tyndarii Latias fortuna Tarenti
Auxit opes, laudemque ſimul. Nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta ſeni, poſtremus in armis
Ductoris titulus cauti, ſollertia tutum
Tum quoque adepta decus, captis ſine ſanguine muris.
Namque ut compertum, qui Punica ſigna regebat
Femineâ exuri flammâ, tacituſque quietæ
Exin virtuti placuit dolus: ire ſorori,
Nam caſtris erat in Rutulis, germanus amatæ
Cogitur, & magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, ſi recluſas tramittere portas
Concedat Libycus rector: votique potitus

Evicto Fabius Pœno, circumdata telis
Incuſtoditâ penetravit mœnia nocte.
Sed quiſnam averſos Phœbum tunc jungere ab urbe
Romuleâ dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum acciperet letum oppetiiſſe ſub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, & haud ullis unquam tremefacta periclis,
Heu! quantâ Hannibalem clarum factura ruinâ!
Procubuêre. Jacet campis Carthaginis horror:
Forſan Scipiadæ confecti nomina belli
Rapturus, ſi quis paullum Deus adderet ævo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Auſonio: Dauni Mavors conſiderat arvis:
Curarum comes & ſummi Criſpinus honoris
Marcello ſocius, communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus; geſtit luſtrare propinquas
Mens ſylvas, medioque viros imponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet auſis.
Si cordi eſt, te participem, Criſpine, laboris
Eſſe velim: nunquam deſunt conſulta duobus.
Hæc ubi ſedêre, ardentes adtollere ſeſe
Jam dudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum adſpexit, lætumque tumultu,
Vincis, ait, noſtros mirando ardore vigores.
Sit præmaturo felix labor. Urbe Sicanâ
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Quum tibi bella, meo tractantem prœlia vultu.
Huc, decus, huc, noſtrum, lateri te junge paterno,
Et me diſce novum Martem tentare magiſtro.
Tum, pueri colla amplectens, ſic pauca precatur;
Summe Deûm, Libyco ſaxis de præſide nunc his
His humeris tibi opima feram: nec plura, ſereno
Sanguineos fudit quum Jupiter æthere rores,
Atque atris arma adſperſit non proſpera guttis.
Vixdum finitis intrârant vocibus artas
Letiferi collis fauces, quum turba volucris
Invadunt Nomades jaculis, nimboque feruntur

Æthereo ſimiles, cæcâ fundente latebrâ
Armatos in bella globos. Circumdata poſtquam
Nil reſtare videt virtus, quod debeat ultra
Jam Superis, magnum ſecum portare ſub umbras
Nomen mortis avet. Tortæ nunc eminus haſtæ
Altiùs inſurgit, nunc ſævit comminus enſe.
Forſan & enaſſet rapidi freta ſæva pericli,
Ni telum adverſos nati veniſſet in artus.
Tum patriæ tremuêre manus, laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.
Obvia nudatum tramittit lancea pectus,
Libenſque impreſſo ſignavit gramina mento.
At poſtquam Tyrius ſæva inter prœlia ductor
Infixum adverſo vidit ſub pectore telum,
Immane exclamat, Latias Carthago timere
Deſine jam leges, jacet exitiabile nomen,
Auſonii columen regni. Sed dextera noſtræ
Tam ſimilis non obſcuras mittatur ad umbras.
Magnanima invidiâ virtus caret. Alta ſepulcri
Protinus exſtruitur, cœloque educitur, ara:
Convectant ſylvis ingentia robora: credas
Sidonium cecidiſſe ducem. Tum tura dapeſque
Et faſces, clypeuſque viri, pompa ultima, fertur.
Ipſe facem ſubdens, laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abſtulimus Latio! deponere forſan
Gens Italûm tandem arma velit: vos ite ſuperbæ
Exſequias animæ, & cinerem donate ſupremi
Muneris officio: nunquam hoc tibi Roma negabo.
Alterius par, atque eadem fortuna laborum
Conſulis: exanimum ſonipes ad ſigna revexit.
Talia in Auſoniâ, ſed non & talis Iberis
Armorum eventus campis. Carthaginis omnes
Per ſubitum raptæ pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus ſpes una ſalutis
Si ſocias jungant vires: ingentibus orſum
Auſpiciis juvenem, ceu patria geſtet in armis
Fulmina, ſublimi vallatam vertice montis

Ex oculis urbem cumulatam ſtrage virorum
Non toto rapuiſſe die, quâ Martius ille
Hannibal in terrâ conſumto verterit anno
Nec pube æquandam nec opum ubertate Saguntum.
Proximus, adplicito ſaxoſis aggere ſylvis,
Tendebat, fratris ſpirans ingentia facta,
Aſdrubal: hîc robur, mixtuſque rebellibus Afris
Cantaber, hîc volucri Mauro pernicior Aſtur:
Tantaque majeſtas terrâ rectoris Iberâ,
Hannibalis quantus Laurenti terror in orâ.
Forte dies priſcum Tyriis ſollemnis honorem
Retulerat, quo, primùm orſi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpêre mapalibus urbem.
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
Feſta coronatis agitabat gaudia ſignis,
Pacificans Divos. Fraternum læna nitebat
Demiſſa ex humeris donum, quam fœderis arti
Trinacrius Libyco rex, inter munera, pignus
Miſerat, Æoliis geſtatum inſigne tyrannis.
Auratâ puerum rapiebat ad æthera pennâ
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens iuxta, quod acus ſimulavit in oſtro,
Cyclopum domus. Hîc recubans manantia tabo
Corpora letifero ſorbet Polyphemus hiatu,
Circa fracta jacent excuſſaque morſibus oſſa:
Ipſe manu extenta Laërtia pocula poſcit,
Permiſcetque mero ructatos ore cruores.
Conſpicuus Siculi Tyrius ſubteminis arte
Gramineas pacem Superûm poſcebat ad aras.
Ecce inter medios hoſtilia nuntius arma
Quadripedante invectus equo adventare ferebat.
Turbatæ mentes, imperfectuſque Deorum
Ceſſat honos; ruptis linquunt altaria ſacris:
Clauduntur vallo: tenuemque ut roſcida miſit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis:
Audax Scipiadæ ſtridentem Sabbura cornum
Excepit; geminæque acies velut omine motæ.

Exclamat Latius ductor, prima hoſtia vobis,
Sacrati Manes, campo jacet : en age, miles,
In pugnam & cædes, qualis ſpirantibus ire
Aſſueras ducibus, talis rue. Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus;
Et Thyſdrum Maro, & inceſtum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat. Cadit obvius acri
Carthalo Naſidio Libycæ regnator arenæ.
Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus
Permixtum Pœnis, & vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, quum dulcia ſolverat ora,
Æquabat Pyliæ Neleïa mella ſenectæ.
Ille ubi ſuſpenſi patres, & Curia vocem
Poſceret, ut cantu, ducebat corda Senatûs.
Idem quum ſubitum campo perſtrinxerat aures
Murmur triſte tubæ, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad ſola liqueret
Bella : nihil vitæ peragi ſine laude placebat.
Tunc e furtivâ tractantem prœlia luce
Dejecit Galam (ſacris Carthaginis illum
Suppoſito mater partu ſubduxerat olim :
Sed ſtant nulla diu deceptis gaudia Divis.)
Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demiſit ad Umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem :
Hujus cervicem gladio inter verba preceſque
Amputat : abſciſo durabant murmura collo.
At non ductori Libyco par ardor in armis.
Frondoſi collis latebras ac ſaxa capeſſit
Avia, nec cædes extremave damna movebant
Agminis. Italiam profugus ſpectabat & Alpes,
Præmia magna fugæ. Tacitum dat teſſera ſignum :
Dimiſſâ, in colles pugnâ, ſylvaſque ferantur
Diſperſi, & ſummam, quicumque evaſerit, arcem
Pyrenes culmenque petat. Tum primus, honore

Armorum exuto, & parmâ celatus Iberâ
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina. Deſertis Latius victricia ſigna
Immittit miles caſtris. Non urbe receptâ
Plus ullâ partum prædæ, tenuitque moratas
A cæde, ut Libycus ductor providerat, iras.
Fluminei veluti deprenſus gurgitis undis,
Avulsâ parte inguinibus cauſsâque pericli,
Enatat intento prædæ fiber avius hoſte.
Impiger occultis Pœnus poſtquam abditur umbris
Saxoſæ fidens ſylvæ, majora petuntur
Rurſus bella retro, & ſuperari certior hoſtis.
Pyrenes tumulo clypeum cum carmine figunt,
« Aſdrubalis ſpolium Gradivo Scipio victor ».
Terrore interea poſito trans ardua montis
Bebryciâ populos armabat Pœnus in aulâ,
Mercandi dextras largus, belloque parata
Prodigere in bellum facilis. Præmiſſa feroces
Augebant animos argenti pondera & auri
Parta metalliferis longo diſcrimine terris.
Hinc nova complêrunt haud tardo milite caſtra
Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum ſerpit Arar per rura pigerrimus undæ.
Jamque hyeme adfectâ miteſcere cœperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, & Herculeæ quærit veſtigia plantæ,
Germanique vias divinis comparat auſis.
Ut verò ventum in culmen, caſtriſque reſedit
Hannibalis: quos Roma, inquit, quos altiùs, oro,
Attollit muros, qui, poſt hæc mœnia, fratri
Victa meo, ſient incolumes? ſit gloria dextræ
Felix tanta precor: neve uſque ad ſidera adiſſe
Invideat lævus nobis Deus. Agmine celſo
Inde alacer, quâ munitum declivis ab alto
Agger monſtrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto ſtrepuêre metu primordia belli:

Nunc geminum Hannibalem, nunc jactant bina coire
Hinc atque hinc caſtra, & paſtos per proſpera belli
Sanguine ductores Italo conjungere Martem,
Et duplicare acies; venturum ad mœnia curſu
Hoſtem præcipiti, & viſurum hærentia portâ
Spicula Eliſſæis nuper contorta lacertis.
His ſuper infrendens ſic ſecum Œnotria tellus;
Tantone, heu! Superi, ſpernor contemta furore
Sidoniæ gentis, quæ quondam ſceptra timentem
Nati Saturnum noſtris conſidere in oris
Et regnare dedi? Decima hæc jam vertitur æſtas,
Ex quo proterimur: juvenis, cui ſola ſuperſunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi, temeratiſque Alpibus ardens
In noſtros deſcendit agros. Quot corpora texi
Cæſorum, ſtratis toties deformis alumnis!
Nulla mihi floret bacis felicibus arbor;
Immatura ſeges rapido ſucciditur enſe,
Culmina villarum noſtrum delapſa feruntur
In gremium, fœdantque ſuis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vaſtis qui nunc ſeſe intulit oris,
Perpetiar miſeras quærentem exurere belli
Reliquias? Tum me ſcindat vagus Afer aratro,
Et Libys Auſoniis commendet ſemina ſulcis,
Ni cuncta, exſultant quæ latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. Dum talia verſat,
Et thalamos clauſit nox atra Deûmque, hominumque,
Tendit Amyclæi præceps ad caſtra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma
Pœnum vicini ſervabat ceſpite valli.
Hîc juvenem adgreditur Latiæ telluris imago;
Clauſorum decus, atque, erepto, maxima Romæ
Spes Nero, Marcello, rumpe atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, ſi Patriæ vis addere fatis,
Audendum eſt, quod, depulſo quoque mœnibus hoſte,
Victores feciſſe tremant. Fulgentibus armis
Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum

Gallorum a populis ſervat per ſecula nomen;
Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletæ poſt auxiliabere Romæ.
Surge, age; fer greſſus. Patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Pœnorum atque oſſibus agros.
His dictis abit, atque, abſcedens, viſa paventem
Attrahere, & fractis turmas propellere portis.
Rumpit flammato turbatus corde ſoporem,
Ac ſupplex, geminas tendens ad ſidera palmas,
Tellurem noctemque, & cœlo ſparſa precatur
Aſtra, ducemque viæ tacito ſub lumine Phœben.
Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quàque jacet ſuperi Larinas accola ponti,
Quà duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis ſociis Frentanus in armis.
Tum, quà vitiferos domitat Prætutia pubes,
Læta laboris, agros, & pennâ, & fulmine, & undis
Hybernis, & Achæmenio velocior arcu
Evolat. Hortator ſibi quiſque; age, perge, ſalutem
Auſoniæ ancipites Superi, &, ſtet Roma, cadatne,
In pedibus poſuère tuis, clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
Illum, augent curſus, adniſi æquare ſequendo,
Atque indefeſſi noctemque diemque feruntur.
At Roma adverſi tantùm, en, mala gliſcere belli
Accipiens, trepidare metu, nimiùmque Neronem
Speraviſſe queri, atque uno ſibi vulnere poſſe
Auferri reſtantem animam. Non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec quem fundant ſupereſſe cruorem.
Scilicet Aſdrubalem invadat, qui ad prœlia ſoli
Hannibali ſatis eſſe nequit? jam rurſus, ubi arma
Avertiſſe ſuo cognôrit devia vallo,
Hæſurum portis Pœnum: veniſſe, ſuperbo
Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
Urbis deletæ: fremit amens corde ſub imo
Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
Servandi decoris, quonam ſe fine minanti

Servitio eripiat, Divoſque evadat iniquos.
Hos inter gemitus, obſcuro noctis opacæ
Succedit caſtris Nero, quæ conjuncta feroci
Livius Aſdrubali vallo cuſtode tenebat.
  Belliger is quondam, ſcituſque accendere Martem
Floruerat primo clarus pugnator in ævo.
Mox falſo læſus non æqui crimine vulgi,
Secretis ruris triſtes abſconderat annos.
Sed, poſtquam gravior moles, terrorque periclo
Poſcebat propiore virum, revocatus ad arma
Tot cæſis ducibus, Patriæ donaverat iram.
  At non Aſdrubalem fraudes latuêre recentûm
Armorum: quanquam tenebris nox texerat actus.
Pulveris in clypeis veſtigia viſa movebant,
Et properi ſignum adcursûs, ſonipeſque virique
Stricti corpus; bis clarum quoque buccina ſignum
Præterea gemino prodebant juncta magiſtro
Caſtra regi. Verùm, fratri ſi vita ſuperſit,
Quî tandem licitum ſocias conjungere vires
Conſulibus? Sedenim ſolum, dum vera pateſcant,
Cunctandi reſtare dolum, Martemque trahendi.
Nec conſulta fugæ ſegni formidine differt.
  Nox ſomni genitrix mortalia pectora curis
Purgârat, tenebræque horrenda ſilentia alebant:
Erepit, ſuſpenſa ferens veſtigia, caſtris,
Et muta elabi tacito jubet agmina paſſu.
Illunem nacti per rura tacentia noctem
Accelerant, vitantque ſonos: ſed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit. Implicat actas
Cæco errore vias, umbriſque ferentibus arto
Circumagit ſpatio ſua per veſtigia ductos.
Nam, quà curvatas ſinuoſis flexibus amnis
Obliquat ripas, refluoque per aſpera lapſu
In ſeſe redit, hac, caſſo ducente labore,
Exiguum involvunt fruſtratis greſſibus orbem,
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum.
  Lux urget, panditque fugam. Ruit acer apertis

Turbo equitum portis, atque omnes ferrea late
Tempeſtas operit campos. Nondum arma manuſque
Permixtæ jam tela bibunt præmiſſa cruorem.
Hinc, juſſæ Pœnum fugientem ſiſtere, pennæ
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicumque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitûs curam, trepidique coactas
Conſtituunt acies, & ſpes ad prœlia vertunt.
  Ipſe inter medios, nam rerum dura videbat,
Sidonius ductor, tergo ſublimis ab alto
Quadripedantis equi, tendens vocemque manuſque,
Per decora, extremo vobis quæſita ſub axe,
Per fratris laudes, oro veniſſe probemus
Germanum Hannibalis: Latio fortuna laborat
Adverſis documenta dare, atque oſtendere quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Iberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forſitan & pugnas veniat germanus in ipſas.
Digna viro, digna, obteſtor, ſpectacula pleno
Corporibus properate ſolo. Quicumque timeri
Dux bello poterat, fratri jacet: unica nunc ſpes,
Et pœnâ & latebris infracto Livius ævo,
Damnatum offertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor, & turpi finem donate ſenectæ.
  At contra Nero: quid ceſſas cluſiſſe labores
Ingentis belli? Pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens; nunc accumula cœpta ardua dextrâ.
Heu! temere abducto rupiſti robore caſtra,
Ni factum abſolvit victoria. Præripe laudem:
Adventu cecidiſſe tuo memorabitur hoſtis.
  Parte aliâ inſignis nudatis caſſide canis
Livius: huc, juvenes, huc me ſpectate ruentem
In pugnas, quantumque meus patefecerit enſis,
Tantùm intrate loci; & tandem præcludite ferro
Jam nimiùm patulas Pœnis graſſantibus alpes.
Quod ni veloci proſternimus agmina Marte,

Et fulmen, ſubitum, Carthaginis Hannibal, adſit,
Qui Deus infernis quemquam noſtrum eximat umbris ?
Hinc, galea capite accepta, dicta horrida ferro
Sancit, &, obtectus ſenium, fera prœlia miſcet.
Illum, per cuneos & per denſiſſima campi
Corpora tot dantem leto, quot ſpicula torſit,
Turbati fugêre Macæ, fugêre feroces
Autololes, Rhodanique comas intonſa juventus.

Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Improba miſcebat ſecurus prœlia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis ſpolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiſerat ore.
Ardebat gemmâ Garamantide cærula veſtis,
Ut quum ſparſa micant ſtellarum lumina cœlo,
Et gemmis galeam, clypeumque accenderat auro.
Caſſide cornigerâ dependens infula ſacros
Præ ſe terrores Divique ferebat honorem.
Arcus erat pharetræque viro, atque incocta ceraſtis
Spicula, & armatus peragebat bella veneno.
Necnon, cornipedis tergo de more repoſtus,
Suſtentata genu per campum, pondera conti
Sarmatici prona adverſos urgebat in hoſtes.

Tum quoque transfixum telo, per membra per arma,
Conſulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Aſportabat ovans, & ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram, tantoſque in corde tumores
Barbarico ſenior; telumque intorſit, & unà
Prædam, animamque ſimul victori victor ademit.
Aſſilit, audito triſtis clamore ruinæ,
Aſdrubal, & cœptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi ſpolium cultûs, auroque rigentes
Exuvias, jaculum a tergo perlibrat ad oſſa.
Jam correpta miſer geminis velamina palmis
Carpebat propere, & tepidos nudaverat artus.
Concidit, & ſacras veſtes atque aurea fila

Reddit exanimo, ſpoliatum lapſus in hoſtem.
At Canthus Rutulum, Canthus poſſeſſor arenæ
Quà celebre invicti nomen poſuere Phileni,
Ditem ovium obtruncat Rutulum, cui mille ſub altis
Lanigeræ balant ſtabulis. Ipſe otia molli
Exercens curâ, gelido nunc flumine ſoles
Frangebat nimios pecori, nunc lentus in herbâ
Tondebat niveæ ſplendentia vellera lanæ:
Aut, pecus e paſtu quum ſeſe ad tecta referret,
Noſcentes matrem ſpectabat ovilibus agnos.
Occubuit clypei transfixo proditus ære,
Et ſerò ingemuit ſtabulis exiſſe paternis.
Acriùs hoc Italum pubes incurrit, & urget.
Ut torrens, ut tempeſtas, ut flamma coruſci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, quum pelago cœlum permiſcuit Eurus.
Proceræ ſtabant, Celtarum ſigna, cohortes,
Prima acies; hos impulſu cuneoque feroci
Laxat vis ſubita, & feſſos errore viarum,
Nec ſolis faciles, longique laboris anhelos
Avertit, patrius genti, pavor. Addere tergo
Haſtas Auſonius, teloque inſtare ſequaci,
Nec donare fugam. Cadit uno vulnere Thyrmis,
Non uno Rhodanus; profligatumque ſagittâ
Lancea deturbat Morinum, & jam jamque cadentem
Cedentes urget, totas largitus habenas,
Livius acer equo, & turmis abeuntibus infert
Cornipedem. Tunc averſi turgentia colla
Deripit enſe Moſæ. Percuſſit pondere terram
Cum galeâ ex alto lapſum caput, ac reſidentem
Turbatus rapuit ſonipes in prœlia truncum.
Hîc Cato, nam medio vibrabat & ipſe tumultu,
Si, primas, inquit, bello quum amiſimus Alpes
Hic juveni oppoſitus Tyrio foret: hei! mihi quanta
Ceſſavit Latio dextra, & quot funera Pœnis
Donârunt pravi ſuffragia triſtia campi!
Jamque inclinabant acies, cunctiſque pavorem
Gallorum

Gallorum induerat pavor, & fortuna ruebat
Sidonia : ad Rutulos victoria verterat alas.
Celſus, ceu primâ refloreſcente juventâ,
Ibat Conſul ovans : major majorque videri.
Ecce, trahens ſecum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus ſubit, intorquenſque lacertis
Tela, ſonat; cohibete fugam : cui cedimus hoſti?
Nonne pudet? converſa ſenex marcentibus annis
Agmina agit : nunc, quæſo, mihi nunc dextera in armis
Degenerat, noſtrique piget? mihi Belus avorum
Principium; mihi cognatum Sidonia Dido
Nomen, &, ante omnes Belo adnumerandus Amilcar
Eſt genitor; mihi eſt cui cedunt monteſque, lacuſque
Et campi, atque amnes, frater! me magna ſecundum
Carthago putat Hannibali : me Bætis in oris
Æquant germano paſſæ mea prœlia gentes.
Talia dum memorat, medios ablatus in hoſtes.
Ut nova conſpecti fulſerunt Conſulis arma,
Haſtam præpropero niſu jacit! illa per oras
Ærati clypei, & loricæ tegmina ſummo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Præſtrinxit corpus; nec multo tincta cruore,
Vana ſed optanti promiſit gaudia Pœno.
Turbati Rutuli, confuſaque pectora viſu
Terrifico. Tunc increpitans conamina Conſul :
Femineis læſum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.
Ite, docete, viri, Romanæ vulnera ſuèrint
Quanta adferre manus. Tum verò effunditur ingens
Telorum vis, & denſâ ſol vincitur umbrâ.
Jamque per extentos alternâ ſtrage virorum
Corpora fuſa jacent campos, demerſaque in undam
Junxerunt cumulo creſcente cadavera ripas.
Ut quum venatu ſaltus exercet opacos
Dictynna, & lætæ præbet ſpectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala luſtrans

Omnis Naïadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, ſtriduntque ſagittiferi coryti.
Tum per ſaxa feræ, perque ipſa cubilia fuſæ,
Per valles, fluvioſque, atque antra virentia muſco,
Multâ ſtrage jacent: exultat vertice montis
Gratam perluſtrans oculis Latonia prædam.
Audito, ante alios, ſenioris vulnere, rumpit
Per medios Nero ſævus iter, viſâque virorum
Æquali pugnâ, quid enim, quid deinde relictum eſt
Italiæ fatis? hunc ſi non vincitis hoſtem,
Hannibalem vincetis, ait! ruit ociùs amens
In medios: Tyriumque ducem inter prima frementem
Agmina ut aſpexit, rabidi ceu belua ponti
Per longum ſterili ad paſtus jactata profundo
Quum procul in fluctu piſcem male ſaucia vidit,
Æſtuat, &, luſtrans nantem ſub gurgite prædam,
Abſorbet late permixtum piſcibus æquor.
Non telo mora, non dictis. Haud ampliùs, inquit,
Elabêre mihi: non hîc nemora avia fallent
Pyrenes, nec promiſſis fruſtrabere vanis,
Ut quondam, terrâ fallax deprenſus Iberâ,
Evaſti noſtram mentito fœdere dextram.
Hæc Nero, & intorquet jaculum; nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuſpis vibrata reſedit.
Invadit ſtricto ſuper hæc interritus enſe,
Collapſique premens umbone trementia membra,
Si qua ſub extremo caſu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.
Contra Sidonius, leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum noſtris manibus adſit
Actutum vindex. Mea ſi ſuprema referre
Fratri verba paras, mando Capitolia victor
Exurat, cinerique Jovis permiſceat oſſa
Et cineres noſtros. Cupientem adnectere plura
Ferventemque irâ mortis, tranſverberat enſe,
Et rapit infidum victor caput. Agmina cæſo

Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Jamque diem ſoliſque vias nox abſtulit atra,
Quum vires parco victu, ſomnoque reducunt:
Ac nondum remeante die, victricia ſigna,
Quà ventum, referunt clauſis formidine caſtris.
Tum Nero procerâ ſublimia cuſpide portans
Ora ducis cæſi, Cannas penſavimus, inquit,
Hannibal, & Trebiam, & Thraſymeni litora tecum
Fraterno capite. I, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arceſſe acies. Hæc præmia reſtant,
Qui tua tramiſſis optârint Alpibus aram.
Compreſſit lacrymas Pœnus, minuitque ferendo
Conſtanter mala, &, inferias in tempore dignas
Miſſurum fratri clauſo commurmurat ore.
Tum caſtris procul amotis, adverſa quiete
Diſſimulans, dubia excluſit certamina Martis.

DE BELLO PUNICO SECUNDO,

LIBER DECIMUS SEXTUS.

ARGUMENTUM.

HANNIBALEM accepit miſerandos Bruttia tellus
Mærentem Patriæ caſus, fratriſque ſuoſque.
Non tamen audebat concurrere Roma gementi:
Tantus erat Libyci metus, & formido tyranni.
Omnia in auriferis jam Marte ſubegerat armis
Scipio; jam dederat fugientia carbaſa ventis
Exutus caſtris Mago; jam captus & Hanno
Præbebat Latiis infelix colla catenis.
Aſdrubal huic, cladis dum neſcius, addere ſeſe
Feſtinat, latebras, victus certamine, ſpectat.
Dein, Maſiniſſa novo contingit fœdere dextram
Scipiadæ, ſociumque ſibi Dux ipſe Syphacem
Conciliat: facit hinc ludos patruoque, patrique,
Et reperit Latium famâ ſpargente triumphum.

BRUTTIA mærentem caſus Patriæque ſuoſque
Hannibalem accepit tellus. Hîc aggere ſeptus
In tempus poſita ad renovandum bella coquebat.
Abditus ut ſylvâ, ſtabulis quum ceſſet ademtis
Amiſſo, taurus, regno gregis, avia clauſo
Molitur ſaltu certamina; jamque feroci

Mugitu nemora exterret, perque ardua curſu
Saxa ruit : ſternit ſylvas, rupeſque laceſſit
Irato rapidus cornu : tremit omnis ab alto
Proſpectans ſcopulo paſtor nova bella parantem.
Sed vigor, hauſurus Latium, ſi cætera Marti
Adjumenta forent, pravâ obtrectante ſuorum
Invidiâ, revocare animos, ac ſtare negatâ
Cogebatur ope, & ſenio torpeſcere rerum.
Parta tamen formido manu, &, tot cædibus olim
Quæſitus, terror, velut inviolabile telis
Servabant ſacrumque caput: proque omnibus armis
Et caſtrorum opibus, dextriſque recentibus unum
Hannibalis ſat nomen erat. Tot diſſona linguâ
Agmina, barbarico tot diſcordantia ritu
Corda virûm manſêre gradu; rebuſque retuſis
Fidas ductori tenuit reverentia mentes.
Nec verò Auſoniâ tantùm ſe lætus agebat
Dardanidis Mavors, jam terrâ cedit Iberâ
Auriferis tandem Phœnix depulſus ab arvis.
Jam Mago exutus caſtris, agitante pavore
In Libyam propero tramittit cærula velo;
Sed, poſtquam medio juvenis ſtetit æquore pronus,
Vulneris increſcens dolor, & vicinia diræ
Mortis agens, ſtimulis ardentibus urget anhelum.
Ille, videns propiùs ſupremi temporis horam,
Incipit, heu! qualis fortunæ terminus altæ!
Quàm lætis mens cœca bonis! furor ecce Potentûm
Præcipiti gaudere loco : ſtatus ille procellis
Subjacet innumeris; ſed finis ad alta levatis
En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen honorum,
Speſque hominum fallax, & inanis gloria fictis
Illita blanditiis. Heu! vita incauta, labori
Didita perpetuo; ſemperque incerta, nec unquam
Sat mortis prævisa dies. Heu! ſortis iniquæ
Natus homo in terris! Animantia cuncta quieſcunt:
Irrequietus homo, perque omnes anxius annos,

Ad mortem feſtinat iter! mors, optima rerum,
Tu retegis ſola errores, & ſomnia vitæ
Diſcutis exactæ. Video nunc quanta paravi,
Ah! miſer, incaſſum: ſubii quot ſponte labores
Quos licuit tranſire mihi! moriturus ad aſtra
Scandere quærit homo; ſed mors docet omnia quo ſint
Noſtra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
Et tectis inferre faces? quid fœdera mundo
Turbare, atque urbes triſti miſcere tumultu?
Aurea marmoreis quidve alta palatia muris
Erexiſſe juvat, poſtquam ſic ſidere lævo
Sic diro periturus eram! cariſſime frater,
Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi,
Ignaruſque mei. Dixit: tum liber in auras
Spiritus egreditur, ſpatiis unde altior æquis
Deſpiceret Romam ſimul & Carthaginis urbem:
Ante diem felix abiens, ne ſumma videret
Excidia, & claris quod reſtat dedecus annis,
Fraternoſque, ſuoſque ſimul, Patriæque dolores
  Ecce aliud decus haud uno contenta favore
Nutribat fortuna duci: nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cetris
Barbara, & indigenas ſerus raptabat Iberos.
Non ars, aut aſtus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret. Omnia ductor
Magna adeò Auſonius majori mole premebat,
Ut Phœbe ſtellas, ut fratris lumina Phœben
Exſuperant, monteſque Atlas, & flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cærula vincit.
Vallantem caſtra (obſcuro jam veſper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Adgreditur Latius rector, ſubitoque tumultu
Cæduntur paſſim cœpti munimina valli
Imperfecta. Supercontexêre herbida lapſos
Pondera, & in tumuli conceſſit ceſpes honorem.
  Vix uni mens digna viro, noviſſe minores

Quam deceat, pretiumque operis ſit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum, & mole timeri,
Vel nudus telis, poterat Larus. Hic fera, gentis
More, ſecurigerâ miſcebat prœlia dextrâ,
Et, quanquam fundi ſe circum pulſa videret
Agmina, deletà gentilis pube catervæ,
Cæſorum implebat ſolus loca: ſeu foret hoſtis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adverſæ; ſeu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexus Marte rotabat.
At, quum pone ferox averſi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro jactare bipennem
Callebat, nullâ belli non parte timendus.
Huic, ducis invicti germanus turbine vaſto
Scipio contorquens haſtam, cudone comantes
Decuſſit crines: namque altiùs acta cucurrit
Cuſpis, & elatâ procul eſt dejecta ſecuri.
At juvenis, cui telum ingens acceſſerat ira,
Barbaricam aſſiliens magno clamore bipennem
Incutit. Intremuêre acies, ſonuitque per auras
Pondere belligero pulſati tegminis umbo,
Haud impune quidem; remeans nam dextera ab ictu
Deciſa eſt gladio, ac dilecto immortua telo.
Qui poſtquam murus miſeris ruit, agmina concors
Avertit fuga confeſtim diſperſa per agros.
Nec pugnæ ſpecies, ſed pœnæ triſtis imago
Illa erat, hinc tantùm cædentûm, atque inde ruentûm.
Per medios Hannon, palmas poſt terga revinctus
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cœli
Lumina!) captivus, lucem inter vincla petebat.
Cui rector Latius. Tanta, en, qui regna repoſcant,
Quis cedat toga, & armiferi gens ſacra Quirini!
Servitio ſi tam faciles, cur bella refertis?
Hæc inter celerare gradum, conjungat ut arma,
Aſdrubalem ignarum cladis prænuntius adfert
Explorator eques: raptat dux obvia ſigna:
Ac, poſtquam optatam lætus contingere pugnam

Vidit, & ad letum magno venientia curſu
Agmina; ſuſpiciens cœlum, nihil ampliùs, inquit,
Vos hodie poſco, Superi. Protrâxtis ad arma
Quòd profugos, ſatis eſt: in dextrâ cætera nobis
Vota, viri: rapite, ite, precor: vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus. Gemina, o! mihi numina belli
Ducite, adeſte; ſequor. Dignas ſpectabitis, haud me
Præſcia mens fallit, veſtro jam nomine cædes.
Nam quis erit tandem campis telluris Iberæ
Bellandi modus? en, unquam lucebit in orbe
Illa dies, quâ te armorum Carthago meorum
Adſpiciam ſonitus admotaque bella trementem?
Dixerat; & raucus ſtridenti murmure clangor
Increpuit: tonuêre feris clamoribus aſtra.
Concurrunt: quantùmque rapit violentia ponti
Et Notus, & Boreas, & inexorabilis Auſter,
Quum mergunt plenas tumefacta ſub æquora claſſes:
Aut quum letiferos accendens Sirius ignes,
Torret anhelantem ſævis ardoribus orbem;
Tantùm acies, hominumque ferox diſcordia ferro
Demetit. Haud ullus terrarum æquârit hiatus
Pugnarum damna: haud ſtrages per inhoſpita luſtra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Jam campi, valleſque madent, hebetataque tela:
Et Libys occubuêre & amantes Martis Iberi.
Stat tamen una loco perfoſſis debilis armis,
Luctaturque acies, quà concutit Aſdrubal haſtam.
Nec finem daret illa dies, animoſaque virtus,
Ni perlapſa viro loricæ tegmine arundo,
En parco ſummum violaſſet vulnere corpus,
Suaſiſſetque fugam. Rapido certamina linquit
In latebras avectus equo, noctiſque per umbram
Ad Tarteſſiacos tendit per litora portus.
Proximus in pugnâ ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat: mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Maſiniſſa ſuperbum.

Huic feſſo, quos dura fuga & nox ſuaſerat atra,
Carpenti ſomnos, ſubitus rutilante coruſcum
Vertice fulſit apex, criſpamque involvere viſa eſt
Mitis flamma comam, atque hirta ſe ſpargere fronte.
Concurrunt famuli, & ſerpentes tempora circum
Feſtinant gelidis reſtinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deûm prænoſcens omina, mater,
Sic ſit, Cœlicolæ; portentaque veſtra ſecundi
Condite, ait: duret capiti per ſecula lumen.
Ne verò, ne, nate, Deûm tam læta paveſce
Prodigia, aut ſacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis majora paternis,
Ignis, & adjunget Latiis tua nomina fatis.
Sic vates, juveniſque animum tam clara movebant
Monſtra; nec à Pœnis ulli virtutis honores.
Hannibal ipſe etiam jamjamque modeſtior armis.
Aurora obſcuri tergebat nubila cœli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora ſororum,
Tendit ad Auſonios, & adhuc hoſtilia caſtra.
Atque, ubi ſe vallo intulerat, ductorque benigno
Accepit Latius vultu, rex talibus infit:
Cœleſtûm monita, & ſacræ reſponſa parentis,
Dîſque tua, o Rutulûm rector, gratiſſima virtus,
Avulſum Tyriis huc me duxêre volentem.
Si tibi non ſegnes tua contra fulmina ſæpe
Viſi ſtare ſumus, dignam te, nate Tonantis,
Adferimus dextram. Nec nos aut vana ſubegit
Incertæ mentis levitas, & mobile pectus:
Aut ſpes & læti ſectamur præmia Martis.
Perfidiam fugio, & perjuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finîſti prœlia metis,
Nunc ipſam belli nobiſcum invade parentem.
Ille tibi, qui jam gemino Laurentia luſtro
Poſſedit regna, & ſcalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.
Sic Nomadum ductor. Tunc dextrâ Scipio dextram

Amplexus, ſi pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior eſt gens noſtra fide. Dimitte bilingues
Ex animo ſocios, magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Maſiniſſa, manent: citiùſque vel armis,
Quàm gratæ ſtudio, vincetur Scipio mentis.
Cætera quæ in Libyam portari incendia ſuades,
Expediet tempus: nec enim ſunt talia rerum
Non meditata mihi; & mentem Carthago fatigat.
Hinc juveni dona, inſignem velamine picto
Dat chlamydem, ſtratumque oſtro, quem ceperat ipſe
Dejecto victor Magone, animique probârat,
Cornipedem: tum, quâ Divûm libabat ad aras
Aſdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato ſociali fœdere regis,
Vertendas agitat jam nunc Carthaginis arces.
Maſſylis regnator erat ditiſſimus oris,
Nec nudus virtute, Syphax: quo jura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac ſonipes, & belua terror
Bellorum, nec non Marti delecta juventus.
Nec foret, aut ebore, aut ſolido qui vinceret auro,
Gætuliſve magis fucaret vellus aënis.
Has adjungere opes avidus, reputanſque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo jam tum Africa bella capeſſit.
Verùm ubi perventum, & portus tenuêre carinæ,
Jam, trepidâ fugiens per proxima litora puppe,
Aſdrubal afflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, & ad Tyrios Maſſylia ſigna trahebat.
Audito, pariter populorum in regna duorum
Adveniſſe duces, qui totâ mole laborent,
Diſceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celſus mente Syphax acciri in tecta benigne
Imperat, & tanto regni ſe tollit honore.
Tum lætos volvens oculos adverſa per ora,
Sic Latium affatur juvenem, ac prior incipit ultro.

Quàm te, Dardanida pulcherrime, mente ſerenâ
Accipio, intueorque libens! quàmque ora recordor
Lætus Scipiadæ. Revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythìa ad litora Gades
Quum ſtudio pelagi, & ſpectandis æſtibus undæ
Veniſſem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.
Tum mihi dona viri prædâ delecta tulêre,
Arma ſimul, regnoque meo tùm cognita primùm
Cornipedum frena, atque arcus, qui cedere noſtris
Non nôrint jaculis: veteres tribuêre magiſtros
Militiæ, qui diſperſas ſine lege catervas
Veſtro formarent ritu ad certamina Martis.
Atque ego, quum veſtro (in noſtris quæ copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus: ſolos ſibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ ſectilis, enſes.
Quare, age, lætus habe noſtros intrare penates,
Ac, mea quando adfert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriæ regitis Carthaginis arces,
Aſdrubal, huc aures, huc, quæſo, advertite ſenſus.
Quanta per Auſonios populos, torrentibus armis,
Tempeſtas ruat, & Latio ſuprema minetur;
Utque bibant Tyrium bis quinos ſæva per annos
Sicana nunc tellus, nunc litora Ibera cruorem,
Cui neſcire licet? quin ergo triſtia tandem
Conſidunt bella, & depositis arma volentes?
Tu Libyâ, tu te Auſoniâ cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad fœdera verſis
Pacator mediuſque Syphax. Subjungere plura
Non paſſus, gentis morem arbitriumque Senatûs
Scipio demonſtrat: vanique abſiſtere cœpti
Spe jubet, & Patres docet hæc expendere ſolos.
Suadendi modus hic: quodque eſt de parte diei
Exacti ſuper, ad menſas & pocula vertunt:
Atque epulis poſtquam finis, dant corpora ſomno;

Et dura in noctem curarum vincula ſolvunt.
Jamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, ſtabuliſque ſubibant
Ad juga ſolis equi, necdum ipſe adſcenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis.
Exigit e ſtratis corpus, vultuque ſereno
Scipio contendit Maſſyli ad limina regis.
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla, jubaſque,
Et fera tractabat ludentûm interritus ora.
Dardanium poſtquam ductorem accepit adeſſe,
Induitur chlamydem, regnique inſigne vetuſti
Geſtat læva decus: cinguntur tempora vittâ
Albente, ac lateri de more adſtringitur enſis.
Hinc in tecta vocat, ſecretiſque ædibus hoſpes
Sceptrigero cum rege, pari ſub honore reſidunt.
Tum prior his infit terræ pacator Iberæ;
Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem & maxima cura,
O! ſceptri venerande Syphax: nec me æquore ſævus
Tardavit medio pontus: non ardua regnis
Quæſumus aut inhonora tuis: conjunge Latinis
Unanimum pectus, ſociuſque accede ſecundis.
Non tibi Maſſylæ gentes, extentaque tellus
Syrtibus, & latis proavita potentia campis
Ampliùs adtulerint decoris, quàm Romula virtus
Certâ juncta fide, & populi Laurentis honores.
Cætera quid referam? non ullus ſcilicet ulli
Æquus Cœlicolûm, qui Dardana læſerit arma.
Audivit læto Maſſylus & annuit ore,
Complexuſque virum, firmemus proſpera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus abſint,
Cornigerumque Jovem, Tarpeïumque ore vocemus.
En ſimul exſtructis ceſpes ſurrexerat aris;
Victimaque admotæ ſtabat ſubjecta bipenni,
Quum ſubitò abruptis fugiens altaria taurus

Exſiluit vinclis, mugituque excita late
Implevit tecta, &, fremitu ſuſpiria rauco
Congeminans, trepidâ terrorem ſparſit in aulâ.
Vittaque, majorum decoramen, fronte ſine ullo
Delapſa attactu, nudavit tempora regis.
Talia Cœlicolæ caſuro triſtia regno
Signa dabant, ſævique aderant gravia omina fati.
Hic, fractum bello regem, ſolioque revulſum
Tempus erit quum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat ſocialia fœdera ſupplex.
His actis repetit portum, puppeſque ſecundo
Dat vento, & notis reddit ſe Scipio terris.
Concurrêre avidæ gentes, varioſque ſubacta
Pyrene miſit populos. Mens omnibus una,
Concordes regem appellant, regemque ſalutant.
Scilicet hunc ſummum nôrunt virtutis honorem.
Sed, poſtquam miti rejecit munera vultu
Auſonio non digna viro, patrioſque viciſſim
Edocuit ritus, & Romam nomina regum
Monſtravit neſcire pati, tum verſus in unam,
Quæ reſtat, curam, nullo ſuper hoſte relicto,
Et Latios ſimul, & vulgum Bætiſque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu ſic deinde profatur:
Quando ita Cœlicolûm nobis propenſa voluntas
Annuit, extremo Libys ut dejectus ab orbe
Aut his excideret campis, aut, axe relicto
Heſperio, patrias exſul luſtraret arenas;
Jam veſtrâ tumulos terrâ celebrare meorum
Eſt animus, pacemque dare expoſcentibus umbris.
Mente favete pari, atque aures advertite veſtras,
Septima quum ſolis renovabitur orbita cœlo.
Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrijugos pollent currus, quis vincere plantâ
Spes eſt, & ſtudium jaculis impellere ventos,
Adſint, & pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo; e Tyriâ ſpolia inclyta prædâ,
Nec quiſquam noſtri diſcedet muneris expers.

Sic donis vulgum, laudumque cupidine flammat.
Jamque dies prædicta aderat, cœtuque ſonabat
Innumero campus, ſimulataſque ordine juſto
Exſequias rector lacrymis ducebat obortis.
Omnis Iber, omnis Latio ſub nomine miles
Dona ferunt, tumuliſque ſuper flagrantibus addunt.
Ipſe, tenens nunc lacte, ſacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis adſpergit floribus aras.
Tum manes vocare excitos; laudeſque virorum
Cum fletu canere & venerari facta jacentûm.
Inde refert ſeſe Circo, & certamina prima
Inchoat; ac rapidos curſus proponit equorum.
Fluctuat æquoreo fremitu, rabieque faventûm,
Carceribus nondum reſeratis, mobile vulgus;
Atque fores oculis, & limina ſervat equorum.
Jamque, ubi prolato ſonuêre repagula ſigno,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cœlum furiali turbine clamor.
Pronique, ac ſimiles certantibus, ore ſequuntur
Quiſque ſuos currus, magnâque volantibus îdem
Voce loquuntur equis. Quatitur certamine Circus
Certantûm, ac nulli mentem non abſtulit ardor.
Inſtant præcipites, & equos clamore gubernant.
Fulvus, arenosâ ſurgens tellure, ſub auras
Erigitur globus, atque operit caligine densâ
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic ſtudio furit acris equi, furit ille magiſtri:
Hos Patriæ favor, hos accendit nobile nomen
Antiqui ſtabuli. Sunt, quos ſpes grata fatiget,
Et nova ferre jugum cervix: ſunt, cruda ſenectus
Quos juvet, & longo ſonipes ſpectatus in ævo.
Evolat ante omnes, raptoque per aëra curru
Callaïcus Lampon fugit, atque ingentia tranat
Exſultans ſpatia, & ventos poſt terga relinquit.
Conclamant, plauſuque fremunt, votique peractam
Majorem credunt prærepto limite partem.
At, quîs interior cura, & prudentia Circi

Altior, effuſas primo certamine vires
Damnare, & caſſis longe increpitare querelis
Indiſpenſato laſſantem corpora niſu,
Quò nimius, quò, Cyrne, ruis? nam Cyrnus agebat.
Verbera dimitte, & revoca moderatus habenas.
Heu! ſurdas aures: fertur ſecurus equorum,
Nec meminit quantùm campi decurrere reſtet.
  Proximus, a primo diſtans, quantùm æquore currus
Occupat, ipſe loci tantùm: ſed proximus ibat
Aſtur Panchates, patrium fons alba nitebat
Inſigne, & patrio pes omnis concolor albo.
Ingentes animi, membra haud procera, decuſque
Corporis exiguum, ſed tum ſibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Creſcere ſublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Iberus.
Tertius æquatâ currebat fronte Peloro
Caucaſus. Ipſe aſper, nec qui cervicis amaret
Adplauſæ blandos ſonitus, clauſumque cruento
Spumeus admorſu gauderet mandere ferrum.
  At, docilis freni & melior parere, Pelorus,
Non unquam effuſum ſinuabat devius axem.
Sed lævo interior ſtringebat tramite metam,
Inſignis multâ cervice, & plurimus idem
Ludentis per colla jubæ: mirabile dictu,
Nullus erat pater: ad Zephyri nova flamina campis
Vectonum eductum genetrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currum:
Caucaſus antiquo fidebat Atlante magiſtro.
Ipſum Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miſerat: exceptum Trojanâ ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ Simoëntis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat auſis.
Jamque fere medium evecti certamine càmpum,
In ſpatio addebant: niſuſque apprendere primos
Panchates animoſus equos, ſuper altior ire,
Et præcedentem jam jamque adſcendere currum

Pone videbatur, curvatiſque ungula prima
Callaïcum quatiens pulſabat calcibus axem.
At poſtremus Atlas; ſed non & ſegnior ibat
Poſtremo Durio: pacis de more putares
Æquatâ fronte & concordi currere freno.
Senſit ut exhauſtas, qui proximus ibat, Iberus,
Callaïcas Cyrni vires, nec, ut ante, ſalire
Præcipitem currum, & fumantes verbere cogi
Aſſiduo violenter equos, ceu monte procella
Quum ſubita ex alto ruit, uſque ad colla repente
Cornipedum protentus, & in capita ardua pendens
Concitat ardentem, quod ferret lora ſecundus,
Panchaten, voceſque addit cum verbere mixtas:
Tene, Aſtur, certante, feret quiſquam æquore palmam
Erepto? Conſurge, vola, perlabere campum
Aſſuetis velox pennis. Decreſcit anhelo
Pectore conſumtus Lampon: nec reſtat hianti,
Qui ferat ad metas jam ſpiritus. Hæc ubi dicta,
Tollit ſe ſonipes, ceu tunc e carcere primo
Corriperet ſpatium, &, nitentem opponere curvos
Aut æquare gradus, Cyrnum poſt terga relinquit.
Confremit & cœlum, & percuſſus vocibus altis
Spectantûm Circus. Fertur ſublime per auras
Altiùs adtollens cervicem victor ovantem
Panchates, ſocioſque trahit prior ipſe jugales.
At poſtremus Atlas, Durius poſtremus in orbem
Exercent artes, lævos nunc appetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque ſubire
Dexter, & alterni nequidquam fallere tentant:
Donec, confiſus primævæ flore juventæ
Obliquum Durius converſis pronus habenis
Oppoſuit currum, atque everſum propulit axem
Atlantis ſenio invalidi, ſed juſta querentis:
Quò ruis? aut quinam hic rabidi certaminis eſt mos?
Et nobis & equis letum commune laboras.
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fuſi, miſerabile, campo

Diſcordes ſternuntur equi : quatit æquore aperto
Lora ſuis victor, mediâque Pelorus arenâ
Surgere nitentem fugiens Atlanta relinquit.
Nec longum Cyrni defeſſos prendere currus.
Hunc quoque, cunctantem, & ſerò moderamina equorum
Diſcentem, rapido prætervolat incitus axe.
Impellit currum clamor, voceſque faventûm.
Jamque etiam dorſo atque humeris trepidantis Iberi
Ora ſuperpoſuit ſonipes, flatuſque vapore
Terga premi, & ſpumis auriga caleſcere ſentit.
Incubuit campo Durius, miſitque citatos
Verbere quadripedes, nec fruſtra : æquare videtur,
Aut etiam æquavit juga præcedentia dexter.
 Attonitus tum ſpe tantâ, genitore, Pelore,
Te Zephiro eductum nunc nunc oſtendere tempus.
Diſcant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantùm divini præcellat ſeminis ortus.
Victor dona dabis, ſtatueſque altaria patri.
Et, ni ſucceſſu nimio, lætoque pavore
Proditus elapſo foret inter verba flagello,
Forſan ſacrâſſet Zephyro, quas voverat, aras.
Tum verò infelix, veluti delapſa corona
Victoris capiti foret, in ſe verſus ab irâ
Auratam medio diſcindit pectore veſtem,
Ac lacrymæ ſimul, & queſtus ad ſidera fuſi.
Nec jam ſubducto parebat verbere currus :
Pro ſtimulis dorſo quatiuntur inania lora.
Interea metis, certus jam laudis, agebat
Seſe Panchates, & præmia prima petebat
Arduus. Effuſas lenis per colla per armos
Ventilat aura iubas : tum, mollia crura ſuperbi
Adtollens greſsûs, magno clamore triumphat.
 Par donum ſolido argento cælata bipennis
Omnibus, at vario diſtantia cætera honore.
Primus equum volucrem, Maſſyli munera regis
Haud ſpernenda, tulit : tulit huic virtute ſecundus

E Tyriâ, quæ multa jacet, duo pocula, prædâ,
Aurifero perfuſa Tago. Villoſa leonis
Terga feri, & criſtis horrens Sidonia caſſis
Tertius inde honor eſt : poſtremo munere Atlanta,
Quamvis perfracto ſenior ſubſederat axe,
Accitum donat ductor, miſeratus & ævum
Et ſortem casûs. Famulus florente juventâ
Huic datur, adjuncto gentilis honore galeri.
His actis ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, poſitiſque accendit pectora donis :
Hanc primus galeam; hac acies terrebat Iberas
Aſdrubal : hunc enſem, cui proxima gloria cursûs,
Accipiet; cæſo pater hunc detraxit Hyempſæ.
Tertius extremam tauro ſolabere palmam.
Cætera contenti diſcedent turba duobus
Quiſque ferox jaculis, quæ dat gentile metallum.
Fulgentes pueri Tarteſſos, & Heſperos, ora
Oſtendêre ſimul, vulgi clamore ſecundo.
Hos Tyriâ misêre domo Patria inclyta Gades.
Mox ſubit, adſperſus primâ lanugine malas,
Bæticus : hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba, & haud parvo certamina læta fovebat.
Inde comam rutilus, ſed cum fulgore nivali
Corporis, implevit caveam clamoribus omnem
Eurytus : excelſo nutritum colle creârat
Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Tum Lamus, & Sicoris, proles bellacis Ilerdæ,
Et Theron potator aquæ, ſub nomine Lethes
Quæ fluit, immemori perſtringens gurgite ripas.
Qui, poſtquam, arrecti plantis, & pectora proni,
Pulſanteſque æſtu laudum exſultantia corda,
Accepêre tubâ ſpatium, exſiluêre per auras
Ociùs effuſis, nervo exturbante, ſagittis.
Diverſa & ſtudia & clamor, pendentque faventes,
Unguibus; atque ſuos, ut cuique eſt gratia, anheli
Nomine quemque cient. Grex inclytus æquore fertur,
Nullaque tramiſſâ veſtigia ſignat arenâ.

Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio jam limite, greſſum
Eurytus, & primus, brevibus, ſed primus, abibat
Præcedens ſpatiis. Inſtat non ſegniùs acer
Heſperos, ac primâ ſtringit veſtigia plantâ
Prægreſſæ calcis. Satis eſt huic eſſe priori;
Huic ſperare ſat eſt, fieri ſe poſſe priorem.
Acriùs hoc tendunt greſſus, animique vigore
Corpora agunt: auget pueris labor ipſe decorem.
Ecce, levi niſu poſtremoque agmine currens,
Poſtquam ſat viſus ſibi concepiſſe vigoris,
Celſus inexhauſtas effundit turbine vires
Non exſpectato, ſubituſque erumpit, & auras,
Prævehitur Theron. Credas Cyllenida plantam
Æthereo nexis curſu talaribus ire.
Jamque hos, jamque illos, populo mirante relinquit;
Et, modò poſtremus, nunc ordine tertia palma,
Heſperon infeſtat ſua per veſtigia preſſum.
Nec jam quem ſequitur tantùm, ſed prima coronæ
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.
Quartus ſorte loci, ſed, ſi tres ordine ſervent
Incœptos curſus, nequidquam vana laborans
Tarteſſos fratrem medio Therone premebat.
Nec patiens ultra tollit ſeſe æquore Theron
Igneus, & plenum prætervolat Heſperon iræ.
Unus erat ſuper, & metæ propioribus ægros
Urebat finis ſtimulis: quaſcumque reliquit
Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia vires,
Dum ſperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat. Æquantur curſus: pariterque ruebant,
Et forſan geminâ meruiſſent præmia palmâ
Pervecti ſimul ad metas, ni, terga ſecutus
Theronis, fuſam late per lactea colla
Heſperos ingenti tenuiſſet ſævus ab irâ,
Traxiſſetque comam. Tardatum lætus ovanſque
Eurytus evadit juvenem, atque ad præmia victor

Emicat, & galeæ fert donum inſigne coruſcæ.
Cætera promiſſo donata eſt munere pubes,
Intonſaſque comas viridi redimita coronâ
Bina tulit patrio quatiens haſtilia ferro.
Hinc graviora virûm certamina, comminus enſis
Deſtrictus, bellique feri ſimulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitæ,
Sed virtus animuſque ferox ad laudis amorem,
Hi crevêre pares ferro; ſpectacula digna
Martigenâ vulgo, ſuetique laboris imago.
Hos inter, gemini (quid jam non regibus auſum?
Aut quod jam regnis reſtat ſcelus?) impia Circo
Innumero fratres, caveâ damnante furorem,
Pro ſceptro armatis inierunt prœlia dextris.
Is genti mos dirus erat: patriumque petebant
Orbati ſolium lucis diſcrimine fratres.
Concurrêre animis, quantis confligere par eſt
Quos regni furor exagitat: multoque cruore
Exſatiata ſimul portantes corda ſub umbras
Occubuêre. Pari niſu per pectora adactus
Intima deſcendit mucro: ſuperaddita ſævis
Ultima vulneribus verba; &, convicia volvens
Dirus in invitas effugit ſpiritus auras.
Nec Manes pacem paſſi: nam corpora junctus
Unâ quum raperet flammâ rogus, impius ignis
Diſſiluit, cinereſque ſimul jacuiſſe negârunt.
Cætera diſtincto donata eſt munere turba,
Ut virtus & dextra fuit. Duxêre juvencos
Impreſſis dociles terram proſcindere aratris.
Duxêre adſuetos luſtra exagitare ferarum
Venatu juvenes, quos dat Mauruſia præda.
Nec non argenti, nec non inſignia veſtis
Captivæ pretia, & ſonipes, & criſta nitenti
Inſurgens cono, ſpolia exuviæque Libyſſæ.
Tum jaculo petière decus, ſpectacula Circi
Poſtrema, & metæ certârunt vincere fine
Burnus avis pollens, quem miſit ripa metalli,

Quà Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, inſignis ventos anteïre lacerto,
Et, cujus nunquam fugiſſe haſtilia cervi
Prærapidâ potuère fuga, venator Aconteus,
Indibiliſque, diu lætus bellare Latinis,
Jam ſocius; volucreſque vagas deprendere nube
Adſuetus jaculis, idem & bellator, Ilerdes.
Laus Burni prima, infixit qui ſpicula metæ,
Eſt donum ſerva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta: ad quem proxima honore
Præmia, vicinam metæ qui propulit haſtam,
Accepto lætus puero diſceſſit Ilerdes,
Cui ludus nullum curſu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos inſignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos poſtquam clamor plauſuſque probavit honores,
Germanus ducis, atque effulgens Lælius oſtro
Nomina magna vocant læti Maneſque jacentûm,
Atque haſtas ſimul effundunt. Celebrare juvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipſe etiam, mentis teſtatus gaudia vultu,
Ductor, ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Lælius Aſturicâ rapidos de gente jugales,
Contorquet magnis victricem viribus haſtam
Conſurgens, umbriſque dari teſtatur honorem.
Haſta volans, mirum dictu! medio incita campo
Subſtitit ante oculos, & terræ infixa cohæſit.
Tum ſubitæ frondes, celſoque cacumine rami,
En latam ſpargunt quercûs, dum naſcitur, umbram.
Ad majora jubent præſagi tendere vates:
Id monſtrare Deos, atque hoc portendere ſigno.
Quo ſuper augurio, pulſis de litore cunctis
Heſperio Pœnis, ultor Patriæque domûſque
Auſoniam repetit, famâ ducente triumphum.
Nec Latium curis ardet flagrantiùs ullis,

Quàm juveni Libyam & ſummos permittere faſces
Sed frigens animis, nec bello proſpera turba
Ancipiti ſenior temeraria cœpta vetabant,
Magnoſque horrebant cautâ formidine caſus.
Ergo, ubi delato Conſul ſublimis honore
Ad Patres conſulta refert, deturque poteſtas
Orat delendæ Carthaginis, altiùs orſus
Hoc grandæva modo Fabius pater ora reſolvit:
  Haud equidem metuiſſe queam, ſatiatus & ævi
Et decoris, cui tam ſupereſt & gloria & ætas,
Ne credat nos invidiæ certamine Conſul
Laudibus obtrectare ſuis. Satis inclyta nomen
Geſtat fama meum, nec egent tam proſpera laude
Facta novâ: verùm & Patriæ, dum vita manebit,
Deeſſe nefas, animumque nefas ſcelerare ſilendo.
Bella nova in Libyes moliris ducere terras?
Hoſtis enim deeſt Auſoniæ! nec vincere nobis
Eſt ſatis Hannibalem? Petitur quæ gloria major
Litore Eliſſeo? Stimuli ſi laudis agunt nos,
Hanc ſegetem mete! Compoſuit propioribus auſis
Dignum te fortuna parem. Vult Itala tellus
Ductoris ſævi, vult tandem haurire cruorem.
Quò Martem, aut quò ſigna trahis? reſtinguere pri-
mum eſt
Ardentem Italiam. Tu feſſos, obvius hoſti,
Deſeris, ac ſeptem denudas proditor arces!
  An, quum tu Syrtim ac ſteriles vaſtabis arenas,
Non dira illa lues notis jam mœnibus urbis
Aſſiliet? vacuumque Jovem ſine pube ſine armis
Invadet? quanti eſt cedas, Romamque relinquas
Emerito! aſt tanto percuſſi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capuâ eſt accitus ab altâ
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?
Vince domi, & trinis mærentem funera luſtris
Auſoniam purga bello: tum tende remotos
In Garamantas iter, Naſamoniacoſque triumphos
Molire. Anguſtæ prohibent nunc talia cœpta

Res Italæ. Pater ille tuus qui nomina veſtræ
Addidit haud ſegnis genti, quum Conſul Iberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Deſcendenti avide ſuperatis Alpibus ultro
Oppoſuit ſeſe Hannibali. Tu Conſul abire
A victore paras hoſte, atque avellere nobis
Scilicet hoc aſtu Pœnum? ſi deinde ſedebit
Impavidus, nec te in Libyam tuaque arma ſequetur,
Captâ damnabis conſulta improvida Româ.
Sed fac turbatum convertere ſigna, tuæque
Claſſis vela ſequi; nempe idem erit Hannibal, idem,
Cujus tu vallum vidiſti e mœnibus urbis.
Hæc Fabius: ſeniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra Conſul: Cæſis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, quum tota ſubiſſet
Sidonium poſſeſſa jugum Tarteſſia tellus,
Non Fabio, non, quîs eadem eſt ſententia cordi,
Quoquam ad opem verſo, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, ſoluſque ruenti
Objeci cœlo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,
Atque idem hic vates temeraria cœpta canebat.
Dîs grates laudemque fero, ſub numine quorum
Gens Trojana ſumus: puer ille, & futilis ætas,
Imbelleſque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, reſtituit terras illæſus Iberas
Troïgenis: pepulit Pœnos, ſoliſque ſecutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Heſperio nomen Libyæ, nec retulit ante
Signa priùs, quàm fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum ſolventem litore currus.
Adſcivit reges idem: nunc ultimus actis
Reſtat Carthago noſtris labor: hoc ſator ævi
Jupiter æterni monet. Hannibali ecce ſenectus
Intremit, aut ægros ſimulat mentita timores:
Ne finem longis tandem peperiſſe ruinis
Sit noſter titulus. Certe jam dextera nobis

Experta, & robur florentibus auximus annis.
Ne verò fabricate moras, ſed currere ſortem
Hanc ſinite, ad veterum delenda opprobria cladum,
Quàm mihi ſervavêre Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra eſt Fabio: peperitque ſedendo
Omnia cunctator nobis. Nec Mago, nec Hannon,
Nec Giſgone ſatus, nec Amilcare, terga dediſſent,
Si ſegnes clauſo traheremus prœlia vallo.
Sidoniuſne puer, vix pubeſcente juventâ,
Laurentes potuit populos, & Troïa adire
Mœnia, flaventemque ſacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depoſcere bello?
Nos Libyæ terris tramittere ſigna pigebit?
Et Tyrias agitare domos? ſecura pericli
Litora lata patent, & opimâ pace quieta
Stat tellus. Timeat tandem Carthago, timeri
Adſueta: & nobis, quamvis Œnotria nondum
Hannibale arva vacent, ſupereſſe intelligat arma.
Illum ego, quem voſinet cauti, conſultaque veſtra
In Latio fecêre ſenem, cui tertia large
Fundenti noſtrum ducuntur luſtra cruorem,
Illum ego, ad incenſas trepidantem & ſera paventem
Avertam Patriæ ſedes. An Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris veſtigia dextræ?
Carthago immunis noſtros ſecura labores
Audiat interea, & portis bellârit apertis?
Tum verò pulſet noſtras iterum improbus hoſtis
Ariete Sidonio turres, ſi templa ſuorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.
Talibus accenſi Patres, fatoque vocante,
Conſulis annuerunt dictis, fauſtumque precati
Ut foret Auſoniæ, tramittere bella dederunt.

DE BELLO PUNICO

SECUNDO,

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

POSTREMO Idæis Divorum mater ab oris
Advehitur Romam ; Phrygiam , Naſica, Cybelen
Excipit, & toto cenſetur ab ordine Patrum
Optimus. Ipſe alacer Libyam dux Scipio claſſe
Navigat, & Siculâ lætus diſcedit ab Ætnâ.
Caſtra Ducum aggreſſus ferro, flammiſque, duorum
Conficit, Aſdrubalis, victor, Numidæque Syphacis
Verterat ad Pœnos qui, fœderis immemor, arma.
At, quum poſt idem vires reparâſſet, & enſes,
Vincitur, & Latiis oneratur colla catenis.
Hannibalem hinc revocant Patres, ſed fulmina vimque
Ferre nequit Latii Rectoris. Jura, jugumque
Romanum Carthago capit. Dux ipſe reverſus
Alta triumphanti, ſcandit Capitolia, curru.

HOSTIS ut Auſoniis diſcederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula priſca Sibyllæ,
Cœlicolûm Phrygiâ genitricem ſede petitam,
Laomedonteæ ſacrandam mœnibus urbis :
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præſentis degeret ævi

P

Optimus. Heu nomen melius majuſque triumphis!
Jamque petita aderat, Latiâ portante, Cybele,
Puppe; atque, innocuus magno cenſente Senatu,
Obvius accitis properabat Scipio ſacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Iſque ubi longinquo venientia numina ponto
Accepit ſupplex palmis, Tuſcique ſonora
Thybridis adducit ſublimis ad oſtia puppim;
Femineæ tum deinde manus ſubiêre, per amnem
Quæ traherent celſam religatis funibus alnum.
Circum arguta cavis tinnitibus æra, ſimulque
Certabant rauco reſonantia tympana pulſu;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Caſta colunt; qui Dictæo bacchantur in antro;
Quique Idæa juga, & lucos novêre ſilentes.
Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
Subſtitit adductis renuens procedere vinclis
Sacra ratis, ſubitiſque vadis immobilis hæſit.
Tum puppe e mediâ magno clamore ſacerdos;
Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc moneo, procul hinc, quæcumque profanæ,
Ferte gradus, nec vos caſto miſcete labori;
Dum ſatis eſt monuiſſe Deæ. Quod ſi qua pudicâ
Mente valet, ſi qua illæſi ſibi corporis adſtat
Conſcia, vel ſolâ ſubeat pia munera dextrâ.
Hîc priſca ducens Clauſorum ab origine nomen
Claudia, non æquâ populi mala credita famâ,
In puppim verſis palmiſque oculiſque, profatur:
Cœlicolûm genitrix, numen quod numina nobis
Cuncta creas, cujus proles terramque fretumque,
Sideraque & manes regnorum ſorte gubernat,
Noſtrum ſi nullo violatum eſt crimine corpus,
Teſtis Diva veni, & facili me abſolve carinâ.
Tum ſecura capit funem, fremituſque leonum
Audiri viſus ſubitò, & graviora per auras

Nulla pulſa manu ſonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis, ventos impellere credas;
Contraque adverſas ducentem prævenit undas.
Extemplo major cunctis ſpes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
Ipſe alacer Siculâ diſcedens Scipio terrâ,
Abſcondit late propulſis puppibus æquor,
Cui numen pelagi placaverat hoſtia taurus,
Jactaque cæruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a ſede Deûm, purumque per æthera lapſæ
Armigeræ Jovis ante oculos cœpêre volucres
Æquoreas monſtrare vias, ac ducere claſſem.
Augurium clangor lætum dabat, inde ſecuti
Tantùm progreſſos liquidâ ſub nube volatus,
Quantùm non fruſtra ſpeculantûm lumina ſervant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ.
Nec ſegnis, tantâ in ſemet veniente procellâ,
Africa terribilem magno ſub nomine molem
Regis opes contra, & Maſſyla paraverat arma.
Speſque Syphax Libycis una, & Laurentibus unus
Terror erat. Campos pariter valleſque refuſas,
Litoraque implêrat, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas aſſuetus, denſæque per auras
Condebant jaculis ſtridentibus æthera nubes.
Immemor is dextræque datæ, junctique per aras
Fœderis, & menſas teſtes atque hoſpita jura
Faſque fidemque ſimul, pravo mutatus amore
Ruperat, atque toros regni mercede parârat.
Virgo erat eximiâ ſpecie, claroque parente,
Aſdrubalis proles, thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face ſuccenſus primâ, tædâque jugâli
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiæque ſoluto
Fœdere amicitiæ dotalia tranſtulit arma.
Sed non Auſonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuiſſe fuit: miſſique minantur
Stet regno, reputet Superos, pacta hoſpita ſervet:
Longe conjugia, ac longe Tyrios hymenæos

Inter Dardanias acies fore : ſanguine quippe,
Si renuat, blando nimiùm facilique marito
Statura obſequia, & thalami flagrantis amores.
Hæc Latius permixta minis, ſed caſſa movebat
Ductor, nam ſurdas conjux obſtruxerat aures.

Ergo aſper, monitis fruſtra nitentibus, enſes
Advocat, &, caſtas polluti fœderis aras
Teſtatus, variâ Martem movet impiger arte.

Caſtra levi calamo cannâque intexta paluſtri,
Qualia Maurus amat diſperſa mapalia paſtor,
Adgreditur, furtum armorum tutantibus umbris,
Ac tacitâ ſpargit celata incendia nocte.
Inde ubi conjecti rapidam diffundere peſtem
Cœperunt ignes, & ſe per pinguia magno
Pabula ferre ſono, clare exſpatiantur in auras,
Et frenos volucri propellunt lumine flammæ,
It totis inimica lues, ceu turbine, caſtris,
Atque alimenta vorat ſtrepitu Vulcanus anhelo
Arida, & ex omni manant incendia tecto.
Sentitur pleriſque priùs quàm cernitur, ignis
Excitis ſomno; multorumque ora vocantûm
Auxilium invadunt flammæ. Fluit undique victor
Mulciber; & rapidis amplexibus arma viroſque
Corripit : exundat peſtis, ſemuſtaque caſtra
Albenti volitant per nubila ſumma favillâ.

Ipſius ingenti regis tentoria ſaltu,
Lugubre increpitans, late circumvolat ardor :
Hauſiſſetque virum, trepidus ni clade ſatelles
E ſomno ac ſtratis rapuiſſet multa precantem.
Verùm, ubi mox juncto ſociârunt aggere vires
Maſſylus Tyriuſque duces, accitaque regno
Lenierat pubes infauſtæ vulnera noctis,
(Ira, pudorque dabant, & conjux tertius ignis
Immanes animos) adflataque barbarus ora
Caſtrorum flammis, & ſe velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoſte catervas
Frendebat minitans: ſed enim non luce Syphacem

Nec claro potuiſſe die, nec ſole tuente,
A quoquam vinci. Jactârat talia vecors :
Sed jam claudebat flatus, nec plura ſinebat
Atropos ; & tumidæ properabat ſtamina linguæ.
  Namque ubi proſiluit caſtris, ceu turbidus amnis
Qui ſylvas ac ſaxa trahens per devia præceps
Volvitur, & ripas ſpumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra nava manus Rutuli, celſuſque ruebat
Viſo rege procul raptis exercitus armis.
Ac ſibi quiſque, videſne ? videſne ut in agmine primo
Maſſylus volitet depoſcens prœlia rector ?
Fac noſtrum hoc mea dextra decus. Violavit & aras
Cœlicolûm, & caſti ductoris fœdera rupit.
Sit ſatis hunc caſtris ſemel effugiſſe crematis.
Sic ſecum taciti, & certatim ſpicula fundunt.
Prima in cornipedis ſedit ſpirantibus ignem
Naribus haſta volans, erexitque ore cruento
Quadripedem, elatis pulſantem calcibus auras.
Corruit aſper equus, confixaque cuſpide membra
Huc illuc jactans, rectorem prodidit hoſti.
Invadunt, vanumque fugæ, atque adtollere feſſos
Adnitentem artus, revocato a vulnere telo,
Corripiunt : tum vincla viro, manicæque, pudendum!
Addita, &, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptriferas artâ palmas vinxêre catenâ.
  Ducitur ex alto dejectus culmine regni,
Qui modo ſub pedibus terras, & ſceptra, patenſque
Litora ad Oceani ſub nutu viderat æquor.
Proſtratis opibus regni, Phœniſſa metuntur
Agmina, &, inviſus Marti, notuſque fugarum
Vertit terga citus damnatis Aſdrubal auſis.
Stabat Carthago, truncatis undique membris
Uni inniſa viro, tantoque fragore ruentem
Hannibal abſenti retinebat nomine molem.
Id reliquum feſſos opis auxiliique ciere
Rerum extrema jubent; huc confugêre paventes,

Poſtquam ſe Superûm deſertos numine cernunt.
Nec mora propulsâ ſulcant vada ſalſa carinâ
Qui revocent, Patriæque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullas videat Carthaginis arces.
Quarta aurora ratem Dauni devexerat oras.
En fera ductoris turbabant ſomnia mentem:
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flamminium, Gracchumque, & cernere Paullum
Viſus erat. Simul adverſos mucronibus in ſe
Deſtrictis ruere, atque Italâ depellere terrâ:
Omniſque a Cannis, Thraſymenique omnis ab undis
In pontum impellens umbrarum exercitus ibat.
Ipſe, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque ulnis amplexus utriſque
Hærebat Latiæ: donec vis ſæva profundo
Truderet, ac rapidis daret aſportare procellis.
His ægrum viſis adeunt mandata ferentes
Legati, Patriæque extrema pericula pandunt.
Maſſyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,
Servetur nova pompa Jovi: Carthago laboret
Ut trepidi Aſdrubalis (qui rerum agitârit habenas)
Non unâ concuſſa fugâ: ſe, triſte profatu,
Vidiſſe arderent quum bina in nocte ſilenti
Caſtra, & luceret ſceleratis Africa flammis.
Prærapidum juvenem minitari, Bruttia ſervet
Litora dum Pœnus, detracturum ignibus atris
In quam ſe referat, Patriam, ſuaque inclyta facta.
Hæc poſtquam dicta, & caſus patuêre metuſque,
Effundunt lacrymas; dextramque ut numen adorant.
Audivit torvo obtutu defixus, & ægram
Expendit tacite curam, ſecum ipſe volutans
An tanti Carthago foret: ſic deinde profatur:
O! dirum exitium mortalibus: o nihil unquam
Creſcere, nec magnas patiens exſurgere laudes
Invidia! everſam jam pridem exſcindere Romam,

Atque æquaſſe ſolo potui, traducere captam
Servitum gentem, Latioque imponere leges.
Dum ſumtus, dumque arma duci, feſſoſque ſecundis
Submiſſo tirone negant recreare maniplos;
Dumque etiam Cerere, & victu fraudaſſe cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis,
Pulſat Agenoreas Rhœteïa lancea portas.
Nunc Patriæ decus, & Patriæ nunc Hannibal unus
Subſidium: nunc in noſtrâ ſpes ultima dextrâ.
Vertentur ſigna, ut Patres ſtatuêre; ſimulque
Et Patriæ muros, & te ſervabimus, Hannon.
Hæc ubi detonuit, celſas e litore puppes
Propellit, multùmque gemens movet æquore claſſem.

Non terga eſt auſus cedentûm invadere quiſquam,
Non revocare virum. Cuncti præſtare videntur
Quod ſponte abſcedat, Superi, tandemque reſolvat
Auſoniam. Ventos optant, & litora ab hoſte
Nuda videre ſat eſt: ceu flamina comprimit Auſter
Quum fera, & abſcedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poſcit amicas
Contentus caruiſſe Noto, pacemque quietam
Pro facili curſu reputat ſalis. Omnis in altum
Sidonius viſus converterat undique miles:
Ductor defixos Italâ tellure tenebat
Intentus vultus, mananteſque ora rigabant
Per tacitum lacrymæ; & ſuſpiria crebra ciebat.
Haud ſecus ac Patriam pulſus dulceſque Penates
Linqueret, & triſtes exſul traheretur in oras.

Ut verò adfuſis puppes procedere ventis,
Et ſenſim cœpêre procul ſubſidere montes,
Nullaque, jam Heſperia, & nuſquam jam Daunia tellus;
Hæc ſecum infrendens: mentiſne ego compos, & hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amôrim Auſoniæ? flagrâſſet ſubdita tædis

Carthago, & potiùs cecidiſſet nomen Eliſſæ.
Quin! tunc ſat compos qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeia, Jovemque
Detraxi ſolio! ſparſiſſem incendia montes
Per ſeptem bello vacuos, gentique ſuperbæ
Iliacum exitium, & proavorum fata dediſſem.
Cur porrò hæc angant? nunc nunc invadere ferro
Quis prohibet? rurſumque ad mœnia tendere greſſum?
Ibo, & caſtrorum relegens monimenta meorum
Quà via nota mihi eſt, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite claſſem,
Faxo vallatâ revocetur Scipio Româ.
Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Proſpexit, vertique rates ad litora vidit,
Quaſſans cæruleum genitor caput, æquora fundo
Eruit, & tumidum movet ultra litora pontum,
Extemplo ventos, imbreſque, & rupe, procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab occaſu Tethyn impellit & ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. Æquora ſurgunt
Spumea, & illiſu ſcopulus tremit omnis aquarum.
Primus, ſe adtollens Naſamonum ſedibus, Auſter
Nudavit Syrtim correptâ nubilus undâ.
Inſequitur ſublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus: intonat acer
Diſcordi flatu, & partem rapit æquoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, & in claſſem ruere implacabile cœlum.
Conſenſêre ignes, nimbique, & fluctus, & ira
Ventorum; noctemque freto impoſuêre tenebræ.
Ecce, intorta Noto venienſque a puppe procella
Antennæ immugit, ſtridorque immite rudentûm
Sibilat, ac ſimilem monti, nigrante profundo,
Ductoris frangit ſuper ora trementia fluctum.
Exclamat volvens oculos cœloque fretoque:

Felix, o frater! Diviſque æquate cadendo
Aſdrubal, egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, & cui fata dedêre
Auſoniam extremo tellurem apprendere morſu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paullus, ubi illæ
Egregiæ occubuêre animæ, dimittere vitam
Non licitum; vel, quum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpeio Jovis ad Manes deſcendere telo.
Talia dum mæret, diverſis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque ſub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine merſam:
Mox, nigris altæ pulſa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis æthereas remeavit ad auras,
Et fluctus ſupra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in ſcopulos, atque horrida ſaxa
Durà ſorte rapit, miſerandum & triſte, biremes.
Increpuêre ictu proræ. Tum murice acuto
Diſſiliens ſonuit, ruptâ compage, carina.
Hic varia ante oculos facies: natat æquore toto
Arma inter, galeaſque virûm, criſtaſque rubentes,
Florentis Capuæ gaza, & ſepoſita triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, menſæque Deorum,
Cultaque nequidquam miſeris ſimulacra Latinis.
Quum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus adloquitur regem maris: hoc ſatis iræ
Interea genitor: ſatis ad majora minarum.
Cætera parce, precor, pelago; ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo ſuperabile bello
Progenuiſſe caput, noſtroſque in funera Pœni
Æneadas undis, totoque eguiſſe profundo.
Sic Venus, & tumidi conſidunt gurgite fluctus,
Obviaque adverſis propellunt agmina caſtris.
Dux vetus armorum, ſcituſque accendere corda
Laudibus, ignifero mentes furiabat in iras
Hortatu, decoriſque urebat pectora flammis.
Tu mihi Flaminii portas te in ovantia cæſi
Ora ducis; noſco dextram: tu primus in ictus

Ingentis Paulli ruis, ac defigis in oſſa
Mucronem: tibi pugnacis geſtantur opima
Marcelli : Gracchuſque cadens tibi proluit enſem.
Ecce manus, quæ te pulſantem, belliger Appi
Mœnia ſublimis Capuæ, de culmine muri
Excelſo fusâ moribundum propulit haſtâ.
Ecce aliud fulmen dextræ, quo nobile nomen
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te ſiſte acie, cui Conſul in armis
Criſpinus cecidit. Me tu comitare per hoſtes
Qui nobis (memini) ad Cannas lætiſſimus iræ
Servilî fers ora ducis ſuffixa veruto.
Cerno flagrantes oculos, vultumque timendum
Non ipſo minùs enſe tuum, fortiſſime Pœnûm
O! juvenis, qualem vidi quum flumine ſævo
Inſignis Trebiæ, complexum ingentibus ulnis
Merſiſti fundo luctantem vana Tribunum.
At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas
Scipiadæ patris tinxiſti ſanguine ferrum,
Incœpta exſequere, & nati mihi redde cruorem.
Horreſcamne ipſos, veniant ad prœlia, Divos,
Quum ſtetis turmæ, vidi certantia cœlo
Quas juga calcantes ſummas volitare per Alpes;
Quum videam quorum ferro manibuſque capaces
Arsêre Argyripæ campi? num ſegnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum
Dardana, nec noſtræ facilis concedere laudi?
Te verò, te, te exſtimulem, qui fulmina contrà
Et nimbos, tonitruſque, ac ſummi numinis iras
Quum ſtarem, perferre ferox hæc vana jubebas
Nubila, & ante ducem Capitolia celſa petebas?
Quid vos, quîs claro deleta eſt Marte Saguntos
Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque & vobis dignum, defendite, quæſo,
Præteritas dextræ laudes. Divûm ipſe favore,
Vincendoque ſenex Patriam poſt trina labantem
Luſtra, & non viſos tam longâ ætate Penates,

Ac natum, & fidæ jam pridem conjugis ora,
Confiſus vobis, repeto. Non altera reſtat
Jam Libye; nec Dardaniis pugna altera reſtat.
Certatus nobis hodie dominum accipit orbis.
Hannibal hæc: ſed non patiens remorantia verba
Auſonius miles, quoties dux cœperat ora
Solvere ad adfatus, ſignum pugnamque petebant.
Hæc procul aëriâ ſpeculantem nube ſororem
Ut vidit Divûm genitor, mæſtoſque ſub acri
Obtutu vultus, ſic ore adfatus amico eſt.
Qui te mentis edunt morſus da noſcere, conjux:
Num Pœni caſus ducis, & Carthaginis angit
Cura tuæ? ſed enim reputa tecum ipſa furores
Sidonios; gentem contra & fatalia regna
Teucrorum. Quis erit, quæſo, germana, rebelli
Fractis fœderibus, populo modus? ipſa malorum
Non plus Carthago tulit, exhauſitque laboris,
Quàm pro Cadmeâ toleraſti exercita gente.
Turbaſti maria, ac terras, juvenemque ferocem
Immiſti Latio, tremuerunt mœnia Romæ;
Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis: tempus componere gentem.
Ad finem ventum; claudenda eſt janua belli.
Tum ſupplex Juno; neque ego mutare laborans,
Quîs eſt fixa dies, pendenti nube reſedi.
Nec revocare acies, bellumque extendere quæro:
Quæ donare potes, quando mihi gratia languet,
Et cecidit jam primus amor, nil fila ſororum
Adverſus poſco: vertat terga Hannibal hoſti,
Ut placet, & cineres Trojæ Carthagine regnent.
Illud te gemini per mutua pignora amoris
Et ſoror & conjux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas:
Neve ſinas captum Auſonias perferre catenas.
Stent etiam contuſa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio, & noſtro ſerventur honori.
Sic Juno, at breviter contra ſic Jupiter orſus.

Do ſpatium muris, ut vis, Carthaginis altæ,
Stent lacrymis precibuſque tuis: ſed percipe conjux
Quatenus indulſiſſe vacet. Non longa ſuperſunt
Fata urbi, venietque pari ſub nomine ductor,
Qui nunc ſervatas evertat funditus arces.
Æthereas quoque, uti poſcis, trahat Hannibal auras
Ereptus pugnæ: miſcere hic ſidera ponto,
Et terras implere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello præcordia: ſed lex
Muneris hæc eſto noſtri: Saturnia regna
Ne poſthac videat, repetat neve ampliùs unquam
Auſoniam. Nunc inſtanti raptum avehe leto,
Ne, ſi miſcebit latis fera prœlia campis,
Romulei nequeas juvenis ſubducere dextræ.
Dum ſtatuit fata omnipotens urbique ducique,
Invadunt acies pugnam, & clamore laceſſunt
Sidera. Non alio graviores tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Majores certare duces. Diſcriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cœlum.
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in oſtro,
Excelſumque caput pennâ nutante levabat
Criſta rubens: ſævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus enſis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco
Terribilem oſtentans clypeum, quo patris & unà
Cælârat patrui ſpirantes prœlia dira
Effigies, flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tantâ, cunctis, vi telorumque virorumque,
In ducibus ſtabat ſpes & victoria ſolis.
Quinetiam, favor ut ſubigit pleroſque metuſve,
Scipio ſi Libycis eſſet generatus in oris
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes.
Hannibal Auſoniâ genitus ſi ſede fuiſſet,
Haud dubitant terras Italâ in ditione futuras.
Contremuêre auræ, rapido vibrantibus haſtis
Turbine, & horrificam traxêre per æthera nubem.

Inde enſis, propiorque acies, & comminus ora
Admota, ac dirâ flagrantia lumina flammâ.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli,
Quæ primis ſe præcipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus inviſa cruorem.
Fervidus ingenii Maſiniſſa, & fervidus ævi,
In primas Macetûm turmas, immania membra
Infert, & jaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, quum dimicat, incola Thules
Agmina falcigero circumvenit arta covinno.
Graia phalanx patrio densârat more catervas,
Intentiſque adſtat, nulli penetrabilis, haſtis.
Immemor has pacti poſt fœdus in arma Philippus
Miſerat, & quaſſam refovebat Agenoris urbem.
  Rareſcit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas proſtrato corpore late
Inter tela vias. Irrumpit mole ruinæ
Auſonius globus, & perjuria Graia reſignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, & ambo
Mantua labenti genitrix dimiſerat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum & vana tumentem
Ad nomen Patriæ Clytium; ſed gloria Pellæ
Haud valuit miſero defendere Daunia tela.
Sævior his Latios vaſtabat, Bruttia ſigna,
Lælius increpitans; adeone Œnotria tellus
Deteſtanda fuit, quam per maria aſpera, perque
Inſanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugiſſe ſatis fuerit. Latione cruore
Inſuper externas petitis perfundere terras?
  Hæc dicens, Silarum, meditantem in prœlia, telo
Prævenit haſta volans imo ſub gutture ſedit;
Et vitæ vociſque vias ſimul incita clauſit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur: accendunt iras, vultuſque virorum,
Armorumque habitus noti, & vox conſona linguæ.
Quos ubi nudantes conſpexit Amilcare cretus

Terga fugæ; ſtate, ac noſtram ne prodite gentem,
Vociferans ſubit, & convertit prœlia dextrâ.
Qualis in æſtiferis Garamantûm feta veneno
Adtollit campis, ferventi paſtus arenâ,
Colla Paræthonius ſerpens, lateque per auras
Undantem torquet perfundens nubila tabem.
Continuò infeſtâ portantem cuſpide vulnus
Impedit antevolans Herium: cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, & laudibus hoſtis
Arrecto, capuli ad finem manus incita ſedit:
Quærebatque miſer morienti lumine fratrem,
Quum juvenis ſubit, &, leto ſtimulatus acerbo,
Pleminius ſævum mucronem ante ora coruſcat,
Ac fratrem magno minitans clamore repoſcit.
Huic proles Barcæ: germanum reddere, Averno
Si placet, haud renuo, maneant modo fœdera noſtra
Aſdrubalem revocari umbris. Egone aſpera ponam
Unquam in Romanos odia? aut manſueſcere corda
Noſtra ſinam? parcamque viro, quem terra creârit
Itala? tum manes inimicâ ſede repellat
Æternùm, ſocioque abigat me frater Averno.
Sic ait, & clypei propulſum pondere toto
Lubrica quà tellus lapſantis ſanguine fratris
Fallebat niſus, proſternit, & occupat enſe.
Extendit labens palmas, Heriumque jacentem
Amplexus, junctâ lenivit morte dolorem.
Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,
Convertitque ruens per longum hoſtilia terga:
Ut quum fulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, ſummique labat domus alta Parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus: ipſaque ob ora
Lux atrox micat, & præſens adſtare viritim
Creditur intento perculſis Jupiter igne.
Parte aliâ, ceu ſola forent diſcrimina campo,
Quâ miſcebat agens truculentus Scipio Martem,
Aſpera pugna novas variâ ſub imagine leti

Dat formas. Hic enſe jacet proſtratus adacto;
Hic ſaxo perfracta gemit lacrymabilis oſſa,
Aſt hos, turpe, pavor fuſos projecit in ora;
Horum adverſa dedit Gradivo pectora virtus.
Ipſe ſuper ſtrages ductor Rhœteïus inſtat.
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
Et Geticas ſolvit ferventi ſanguine Mavors
Lætus cæde nives, glaciemque Aquilonibus actam
Perrumpit ſtridens ſub pondere belliger axis.
Jamque ardore truci luſtrans fortiſſima quæque
Nomina obit ferro. Claris ſpectata per orbem
Stragibus occumbit late inter tela juventus.
Qui muros rapuêre tuos, miſeraſque nefandi
Principium belli fecêre, Sagunte, ruinas.
Qui ſacros, Traſymene, lacus, Phaëtontia quique
Polluerant tabo ſtagna; ac fiducia tanta
Quos tulit, ut Superûm regi ſoliumque domoſque
Irent direptum, mactantur comminùs uno
Exitio; redduntque animas, temerata ferebant
Qui ſecreta Deûm, & primùm reſeraſſe negatas
Greſſibus humanis Alpes. Formidinis hujus
Plena acies propere retro exanimata ruebat.
Haud ſecus, ac tectis urbis Vulcania peſtis
Quum ſeſe infudit, rapiduſque incendia flatus
Ventilat, & volucres ſpargit per culmina flammas:
Attonitum erumpit ſubitâ formidine vulgus,
Lateque ut captâ paſſim trepidatur in urbe.
Verùm ubi cunctari tædet diſperſa virorum
Prœlia ſectantem, & leviori Marte teneri,
Omnes, in cauſſam belli auctoremque malorum
Vertere jam vires tandem placet: Hannibal unus
Dum reſtet, non, ſi muris Carthaginis ignis
Subdatur, cæſique cadant exercitus omnis,
Profectum Latio: contra ſi concidat unus
Nequidquam fore Agenoreis cuncta arma, viroſque.
Illum igitur luſtrans circumfert luminà campo,
Rimaturque ducem; juvat in certamina ſumma

Ferre gradum, cuperetque viro concurrere, totâ
Spectante Auſoniâ. Celſus clamore feroci
Provocat increpitans hoſtem, & nova prœlia poſcit.
Quas poſtquam audivit voces conterrita Juno,
Ne Libyci ducis impavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruſcis
Adtollit criſtis, addit clypeumque jubaſque
Romulei ducis, atque humeris imponit honorem
Fulgentis ſaguli: dat greſſum habituſque cientis
Prœlia, & audaces adicit ſine corpore motus.
Tum par effigies fallacis, imagine vanâ,
Cornipedis, moderanda cito per devia paſſu
Belligeræ datur ad ſpeciem certaminis umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exſultat, & ultro
Scipio Junoni ſimulatus tela coruſcat.
At, viſo lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propiùs ſperans ingentia, Pœnus,
Quadripedi citus imponit velocia membra,
Et jacit adverſam properati turbinis haſtam.
Dat terga, &, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies: tum verò ut victor, & alti
Jam compos voti, ferratâ calce cruentat
Cornipedem, & largas Pœnus quatit aſper habenas.
Quò fugis, oblitus noſtris te cedere regnis?
Nulla tibi Libycâ latebra eſt, o Scipio, terrâ.
Hæc ait, & ſtricto ſequitur mucrone volantem,
Donec longinquo fruſtratum duxit in arva
Diverſa ſpatio procul a certamine pugnæ.
Tum fallax ſubitò ſimulacrum in nubila ceſſit.
Fulmineus ductor; quiſnam ſe numine cæco
Compoſuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monſtro? tantùmne obſtat mea gloria Divis?
Sed non avelles unquam quicumque ſecundus
Cœlicolûm ſtas Auſoniæ, non artibus hoſtem
Eripies verum nobis. Frena inde citati
Convertit furibundus equi, campumque petebat,
Quum ſubito occultæ peſtis collapſa tremore

Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Junonis curis, in nubila vitam.
Tum verò impatiens; veſtra eſt hæc altera, veſtra
Fraus, inquit, Superi; non fallitis. Æquore merſum
Texiſſent ſcopuli, pelaguſque hauſiſſet & undæ.
Anne huic ſervabar leto? mea ſigna ſecuti,
Quis pugnæ auſpicium dedimus, cæduntur; & abſens
Accipio gemitus voceſque & verba vocantûm
Hannibalem. Quis noſtra ſatis delicta piabit
Tartareus torrens? ſimul hæc fundebat, & unà
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Juno, miſerata virum, paſtoris in ora
Vertitur, ac ſylvis ſubitùm procedit opacis;
Atque his adloquitur verſantem ingloria fata:
Quænam te ſylvis accedere cauſſa ſubegit
Armatum noſtris? num dura ad prœlia tendis
Magnus ubi Auſoniæ reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, & compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.
Annuit, atque onerat promiſſis pectora largis,
Paſtori; Patreſque docet Carthaginis altæ
Magna repenſuros, nec ſe leviora daturum.
Præcipitem, & vaſto ſuperantem proxima ſaltu
Circumagit Juno, &, fallens regione viarum,
Non gratam invito ſervat celata ſalutem.
Interea Cadmêa manus, deſerta pavenſque,
Non ullum Hannibalem, nuſquam certamina cernit
Sævi nota ducis, pars ferro occumbere credunt,
Pars damnaſſe aciem, & Superis ceſſiſſe ſiniſtris.
Ingruit Auſonius, verſoſque agit æquore toto
Rector. Jamque ipſæ trepidant Carthaginis arces.
Impletur terrore vago cuncta Africa pulſis
Agminibus; volucrique fugâ ſine more ruentes
Tendunt adtonitos extrema ad litora curſus.
Hi Tarteſſiacas profugi ſparguntur in oras:
Pars Batti petiêre domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi cæcâ tandem devictus, ad aſtra

Evomuit, paſtos per ſecula, Veſbius ignes,
Et pelago & terris fuſa eſt Vulcania peſtis,
Vidêre Eoi, monſtrum admirabile! Seres
Lanigeros cinere Auſonio caneſcere lucos.
  At feſſum tumulo tandem regina propinquo
Siſtit Juno ducem, facies unde omnis, & atræ
Adparent admota oculis veſtigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, & Phaëtontis viderat amnem
Strage virûm undantem; talis, miſerabile viſu!
Proſtratis facies aperitur dira maniplis.
Tum ſuperas Juno ſedes turbata reviſit.
Jamque propinquabant hoſtes, tumuloque ſubibant,
Quum ſecum Pœnus; cœlum licet omne ſolutâ
In caput hoc compage ruat, terræque dehiſcant,
Non ullo Cannas abolebis Jupiter ævo.
Decedeſque priùs regnis, quàm nomina gentes
Aut facta Hannibalis ſileant; nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei; Patriæque ſuperſtes
Ad ſpes armorum vivam tibi. Nam modò pugnâ
Præcellis, reſident hoſtes. Mihi ſatque ſuperque
Ut me Dardaniæ matres, atque Itala tellus,
Dum vivam, exſpectent; nec pacem pectore nôrint.
  Sic rapitur, paucis fugientûm mixtus, & altos
Inde petit retro montes, tutaſque latebras.
Hic finis bello. Reſerantur protinus arces
Auſonio jam ſponte duci. Jura improba ademta,
Armaque, & inciſæ leges; opibuſque ſuperbis
Vis fracta, & poſuit geſtatas belua turres.
Excelſæ tum ſæva rates ſpectacula Pœnis
Flammiferam accepêre facem, ſubitâque procellâ
Arſerunt maria, atque expavit lumina Nereus.
Manſuri compos decoris per ſecula rector,
Devictæ referens primus cognomina terræ,
Securus ſceptri repetit, per cærula Romam,
Et Patria invehitur ſublimi tecta triumpho.
  Ante Syphax feretro reſidens, captiva premebat

Lumina, & auratæ ſervabant colla catenæ.
Hic Hannon, clarique genus Phœniſſa juventus,
Et Macetûm primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notuſque ſacro, quum luſtrat arenas,
Hammoni Garamas, & ſemper naufraga Syrtis.
Mox victas tendens Carthago ad ſidera palmas
Ibat, & effigies oræ jam lenis Iberæ,
Terrarum & finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Bætiſque lavare
Solis equos dulci conſuetus fluminis undà.
Frondoſumque apicem ſubigens ad ſidera mater
Bellorum fera Pyrene, nec mitis Iberus,
Quum ſimul illidit ponto, quos adtulit, amnes.
Sed non ulla magis menteſque oculoſque tenebat,
Quàm viſa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipſe, adſtans curru, atque auro decoratus & oſtro
Martia præbebat ſpectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis deſcendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenatâ trigride currus:
Aut quum Phlegræis confectâ mole gigantûm
Inceſſit campis tangens Tirynthius aſtra.
Salve, invicte Parens, non conceſſure Quirino
Laudibus, ac meritis non conceſſure Camillo.
Nec verò, quum te memorat de ſtirpe Deorum,
Prolem Tarpeii mentitur Roma tonantis.

FINIS.

Errata typographica ſive in apicibus ſive in vocibus.

Lib. I. v. 323 *lege* Pharetræ; = L. II. v. 376 hic — v. 473 que, nudos — v. 592 tecta exp. = L. III. v. 60 Tethys — v. 598 lucos: — v. 608 Batavo: = L. V. v. 80 Deum, & — v. 165 artis — v. 407 cuiquam: ruit — v. 674 & vereor = L. X. v. 175 cælatus — v. 551 læti = L. XI. v. 247 Decius, = L. XIII. v. 765 Niphaten = L. XIV. v. 407 gubernacli — v. 572 Python — v. 658 cælat = Alios, ſi qui in apicibus occurrant, rariſſimos errores tu ipſe, Lector, emendabis.

Quia pluribus detractis notis, nonnulli irrepſerunt errores in numeris initio notarum, hos ita cum notatis caſtigabis.

L. I. v. 223 lege 221. v. 437 l. 436. v. 462 l. 466. v. 505 l. 506 *averte.* v. 560 l. 561. v. 568 l. 69. v. 597 l. 598. v. 645 l. 647. v. 660 l. 662. = L. II. v. 24 l. 23. v. 79 lege *fulgentem*. Recte Drak. & quidam antiqui. In c. T. R. 1. 2. *fulgenti.* vide v. 166; & illic dele *fulgens* poſt *tegmen.* v. 348 *cruces* l. *cruce.* v. 557 l. 558. v. 598 *nec male* l. *ſic male.* = L. III. v. 273 l. 293. v. 390 *rapto* l. *rapta.* v. 420 l. 422. v. 681 l. 680. = L. IV. v. 238 *ineidit* l. *incidit.* v. 295 l. 294. v. 478 l. 477. v. 625 in fine notæ l. *ad Ticinum.* v. 776 l. 796. = L. V. v. 444 lin. 4 l. *agitur* = Alia minuſcula tu ipſe velim emendes, ſi quid erratum inveneris in typis: ſic l. V. v. 319. p. 37 in fine notæ *reſert*, l. *refert.*

NOTÆ
IN TEXTUM.

Hæc pauciſſima ſunt quæ de multâ meſſe licuit mihi delibare.

LIBER I.

VERSU 1. *Ordior arma.* Hæc ſat vindicavit Drakenborch, mihi ſæpe nuncupandus. Adde quòd dixit Auſonius, *res Romæ orſus*, Idyll. IV. v. 64. Immo confidentiùs, Stat. Theb. I. 81.

—*Et totos in pœnam ordire nepotes.*

11. *Placitam.* E cod. Colon. recte. q. d. *ex placito conſenſu*, ut loquitur Juſtin. l. VI. c. 7.

18. *Mandata nepotibus.* E Virgilio, l. IV. 629.

24. *Locos.* Sic omnes antiqui ſcripti & impreſſi ante Nicandrum qui ſumſit *ſolum* e Virgilio, contra fidem codicum. *Ib. mercata.* Diu Carthaginenſes ſolverunt ſtipendium annuum pro jure & dominio *ſoli* in quo Carthago fuit condita. Vid. *Juſt.* l. IX. c. 2.

25. *Litora.* Recte ſic Heynſius. Vox græcæ originis a Λειόω quod ab antiquo Λίω *lævigo*, *complano*, *pavio*: hinc Λιτος *litus.* Barbarum eſt *littus.*

28. *Condere gentem.* Sic omnes antiqui ante Nicandrum, & recte. Male is *ſedem* edidit. Dixit Juſtinus — Latinos qui ab Æneâ *conditi ſunt.* l. XXII. c. 5. Idem — Epeus a quo Metapontini *conditi ſunt.* Adde alia quæ in Drak. qui ex Tacito profert *gentis conditores*: & Sil. l. IV. 766.

36. *Sufficit.* Quo ſenſu Virgil. l. II. 617.

37. *Turbanti terrâ.* Sic vetus unus recte. In Virgil. *totis turbatur agris*; & in fragmento reſtituto *turbare fœdera mundo*, e ſcripto codice; quod inepte Fr. Petrarcha mutavit *fœdera mundi.* Nec abſimile eſt *terrâque marique movebunt.* L. XIII. 865.

40. *Quæ læta.* Sic recte R. 2. Sæpiſſime *quæ*, *qui*, *quia*, *quod*, mutantur a Librariis in *quum*, & vice verſâ: hinc *cum*, & *tum*, *tunc*, in aliis.

42. *Intulerit.* E Virgilio, l. I. 67.

43. *Bis capta.* E Virgilio, l. IX. 599, 635.

46. *Capiant.* In c. Tell. *capient.* Ib. *mihi.* Nota helleniſmum aut galliciſmum propter verſum 296, l. XVII, quem abſurdiſſime corruptum non vidit Drak. nec alii.

54. *Vix rumpentem.* E Virgil. l. V. 807.

57. *Devius.* Confer Livium, l. XXI, c. 4. Homer. V, 761. & Sil. l. III. 123.

63. *Et cladum.* Sic duo veteres. Quod e v. 41 ſupra, & l. VIII. 26. recte ſtabit. Alii *ac laudum*; prius prætuli.

64. *Viſu.* Sic conſtanter omnes. Male Cellarius habet *niſu* ex Heynſio.

66. *Famuli ad limina.* Scilicet *ſtipatores*, *armigeri* ita nuncupabantur. Sic in Homero Thraſymedes dicitur *famulus* Sarpedonis, Patrocles etiam modo *amicus*, modo *famulus* Achillis. Ineptiunt qui hîc tuentur *lumina.* Confer Virgil. IX. 648. Stat. Theb. I. 521, & X. 321. Bernart. Docte prodigus inania captat hîc Drak.

71. *Tandem.* Vox emphatica, conſtans in omnibus antiquis, quam nefas capite minuere. Dabit exempla vel ſolus Birrius Lexic. R. Steph. *Ib. patrius.* Vide Livi. l. XXI. c. 1.

78. *Primam vocem.* Vetus unus *primas voces.* In c. Put. *prima-lingua*, quod non ita male, ut putat Drak. Idiotiſmo ſimili dixit Terentius *primam* dedit *mammam*; recte ergo ſtaret *primâ linguâ voces diſtinguere.*

86. *Mæſto.* Sic plerique veteres. In c. Tell. emendatur *mæſtæ*, ut legitur in vulgatis, & R. 1. Dixit *mæſtum ebur* Virgil. Georg. I. 479.

93. *Atque.* Bis, ut Virgil. Eclog. V. 23. in Beneſſa *jam Enneæ.* Solus is refert mihi vocem *Enneæ.* Alii antiqui *Etneæ* vel *Æthneæ.* Scribo *Henneæ*: vox eſt punica.

96. *Inaccenſi.* Surgunt audito carmine magico, ex v. 103. Recte explicat Drak. ex Pauſan. Heliac. I. c. 27. Confer Stat. Theb. VI. 688. Lucan. VI. 463.

106. *Recidiva.* Sic antiqui, niſi R. 2. ubi *redeuiua* pro *rediviva.* Vid. Virgil. IV. 344, & Sil. X. 256.

108. *Patriæ.* In ſecundo caſu. Sic antiqui recte, niſi in c. Put. *patria*: male. Dic *dedecus patriæ.*

109. *Hæc.* Vano pruritu laceſſit h. l. Heynſius.

113. *Dicta.* Sic R. 1. quod quærebat Burmannus. Male *dictu* alii. Conf. Virgil. IX. 804. ubi contra fidem codicum nonnulli legunt *juſſa*; idem error l. IV. 694. *jacta*, *jactu.*

115. *Rhœtéa ſata.* Virgil. X. 61.

117. *Obſtiterint.* Sic antiqui ante Nicandrum. Vid. Stat. Theb. II. 455.

126. *Cerno.* Confer Lucan. I. 618. Val. Flac. I. 207. = 240. *Ib. flagrantes.* Recte in omnibus, id eſt, *tepentes.*

128. *Aërio.* Refer ad l. III. 556. Anteà legitur *calpes* pro *cujus* in R. 1. an ex v. 141.

133. *Tulerat.* Accipe de Marcello ſpoliante Viridomarum, Gallum.

134. *Quianam.* Recte H. ex Virgil. l. V. 13.

139. *Conticuere.* Siluit nempe pars ea victimæ quæ *Deus* dicebatur antiquis ; ut ex Luctatio obſervat Bernart. Stat. V. 176.

140. *Arcano pectore.* In R. 1. *arcano in pectore.*

143. *Occubuit.* Vid. Livi. l. XXI. c. 2. l. XXIV. c. 41. In loco qui hodie *Cuença* : & C. Nepot. *Hamilc.* c. 4.

146. *Furiis.* Recte e cod. Col. Drak. Alii *ſpatiis* vel *fatis* e Virgilio, l. XI. 587.

147. *Duci.* In tertio caſu, meliùs quàm ducis. Sic duo veteres. Falſa dicit hîc Silius de Aſdrubale, pro odio Romanorum in Pœnos.

149. *En ! metui.* Sic vetus. Alii *& metui. Et*, *en*, frequentiſſime alternant in ſcriptis & edit. princip.

154. *Sine funere.* Quantum piaculum fuerit mortuos non ſepelire, notum cui noti ſunt antiqui.

156. *Ululatur.* Male Drak. *ululatus.*

159. *Flaveſcit.* R. 1. *Inflaveſcit.*

161. *Quadripedem.* Sic certe frequenter in ſcriptis, R. 2. & in codicibus Virgilii binis quos olim luſtravi, ubi *quadripedante* etiam legi, rariùs *quadrup.*

166. *Deformem leti.* In Virgil. XII. 603. *informe letum.* Helleniſmus Silio ſolentiſſimus. Supple *causâ*, *ergo* : q. d. ἕνεκα.

167. *Dilectum.* Confer l. XVI. 101. Virgil. l. VII. 640. l. XII. 95.

168. *Ferit.* Vid. Livi. l. XXI. c. 2.

170. *Ruunt.* Fruſtra laceſſit h. l. H.

178. *Liqueſcentis*, a *liqueſcens.* Gravem errorem hîc reliquit Drak. qui non vidit ſenſum eſſe : « Oſſa ſervi liqueſcentis vi tormentorum fumaſſe in ejus membris ». Tollit præpoſitionem poëta ut ipſi ſollemne. Præterea non ſtat verſus ſi reliqueris *liquefactis*, in quo *lique* brevia ſunt, ut l. XIV. 63. Error eſt Librariorum qui adjectiva nomina ſubſtantivis adtribuebant, ad quæ non erant referenda. Sic in c. Col. l. VI. v. 491. *fido* pro *fidos* ; & l. V. v. 633. *ablatis* pro *ablatus. Ib. fervida*, recte Drak. ex ſcriptis ; ſic R. 2. Male aliis *turbida.*

182. *Spretæ.* Vid. Livi. & Juſtin. l. XLIV. c. 2. edit. var.

184. *Poſcit.* Vid. Livi. l. XXI. c. 3.

194 *Torquetur.* Fide omnium antiquorum rejicio *torretur*, quod ſine auctore accipit Drak. E Tullio & Virgilio habuit Silius. In priori, « terra circum axem ſe *torquet* : *Academ. quæſt.* 4. §. 123 ». In altero ; « *axem* humero *torquet*, l. VI. 497.

202. *Tracturus.* An hîc nullum codicem excuſſerunt bini Heynſii? Invenio in c. P. *tacturus.* in c. T. *tactiōr* & *tacturus.* Nec aliter legit Lloyd in voce *Atlas.* Vox *ſubducto* deberet tum intelligi quo ſenſu *ſurſum ducto*, & hunc ſenſum admittit alibi Drak. Sed nil muto. Cognatum eſt quod ait Stat. Theb. l. I. *Atlas.* – dubia *cœlum* cervice *remiſit.* Vid. Virg. l. IV. 246.

219. *Fraudibus.* Vide l. XIII. 198.

223. *Europâ.* q. d. ex Europâ. Idiotiſmus elegans, quem aſſeruit Scaliger. *Lect. Auſon.* l. II. c. 12. p. 118. edit. Gryph. Sic quidem antiqui. Solus c. T. *Europeis*, male. Plura exempla habebis in Criticis Jani Gruteri.

231. *Aſtur.* Vide Plin. l. XXXIII. 4.

235. *Gravios.* Cave ne mutes. Sunt antiqui *Grabii* gens Sarmatica, cujus nomen ſupereſt hodie in Poloniâ & Germaniâ, ubi plura loca nomine *Grabow.* Sarmatas in Hiſpania novit Silius, l. III. 384. Vide l. III. 366. not. Mira eſt hîc oſcitantia Cellarii.

240. *Atque.* Male Drak. *utque.*

252. *Exercitus.* Sic R. 2, & docte. *Exercitus Scytha* ex Claudiano adfert H. Prope in c. T. *exerritus*, ubi *r* pro *c.*

258. *Æthera.* Male *æquora* in quibuſdam antiquis. Recte Ald. *æthera.*

259. *Inventâ latuiſſe.* Sic optime c. T. Male Drak. *humenti jacuiſſe*, quod ineptum quiſque videt. Muliérculam magis refert *latuiſſe ſub umbrâ obviâ.*

260. *Sitim.* Confer Lucan. de Catone, l. IX. 591. Placet quoque Davidis exemplum.

264. *Atque e diverſa.* Sic plures antiqui. Male alii *gaudet & adverſa.* Ib. *ſocios.* Sic plures antiqui ; male *populos* aliis. –*Ib. arceſſere.* Recte Drak. Mirum omnes meos libros & c. Col. conſentire in voce barbarâ *accerſere.*

267. *Æquore*, de *campo.* Vide quæ Bernart. ad Stat. Theb. l. X. 754.

268. *Inſtat fatis.* Quo ſenſu alibi noſter *addere curſum fatis* : male intellexit Cellarius. *Ib. erumpere fœdera.* Sic R. 2, id eſt, omnino & impune ſolvere. Habet Silius e Virgilio ubi *erumpere* nubem, l. I. 584. Alibi poëta noſter, l. XIII. 865, e codice optimo, *hanc tandem erumpent.* In Ulpiano quoque *erumpere vincula.* Male

alii & *rumpere*. *Et*, *e* ſæpe alternant in ſcriptis. Vidimus exemplum v. 264 ſupra, ubi *e diverſa* mutantur in *& adverſa*. Sed præpoſitio *e* ſæpe omittitur incuriâ Librariorum in compoſitis. Dat exemplum in hac voce doctiſſimus Brotier in notis ad Plin. l. XXI. c. 10. T. IV. p. 478. ubi *erumpere*, *rumpere* occurrunt. Legitur infra verſu 579. *& ſtructa* in c. T. pro *exſtructa*. Fit etiam contrarius error de quo Drak. l. III. 57.

271. *Prima* Vide Livi. l. XXI. c. 7.

292. *Miſit*. Forte *vere ſacro*, de quo *Juſtin.* l. XXIV. c. 4. not. edit. varior. Salmaſius in Solin. p. 61. edit. Pariſ. Aliud eſt quod in Livio, l. XXII. c. 10. & l. XXXIV. c. 44. Confer infra verſu 667.

294. *Libertas*. Ut in Livio, l. XXI. c. 2.

309. *Retulit*. Recte Drak. non *rettulit*. Syllaba *re* communis fuit in pluribus vocibus.

322. *Bis noxia*. Propter vulnus & venenum. Vide Lucan. VIII. 382. Stat. VIII. 418. Virgil. IX. 773.

323. *Pharetræ*. In c. T. *venenis*, gloſſa.

327. *Turrita*. Vide Lucan. l. III, 456.

340. *Tot millia*. E Virgilio, IX. 152, ubi male in editis pluribus *gentis*: legendum illic *gentes*.

346. *Sequentia*. Intellige e l. III. 207.

351. *Falarica*. Livi. XXI. c. 8. Virgil. IX. 705.

355. *Fumat*. Non intellexit Drak. *uncta* & *circumlita* ſingulariter de falaricâ. Helleniſmus eſt: ſupple κατά; *ſecundum cætera*.

365. *Teſtudinis*. Vide Lucan. III. 474.

368. *Procumbens*. Vide Livi. XXI. c. 12.

374. *Ni* pro *ne*. In ſcriptis & R. 2. antiquum id: quod nefas mutaſſe.

394. *Bella feris*. In quibuſdam ſcriptis & impreſſis veterib. *ferens*. Sed ſola R. 2. videtur verum forte textum ſervaſſe

— famæque negatus
bella, feras arcu, &c. —

Sic Ovidius, Faſt. VI. 110.

Rura ſequi, jaculiſque feras agitare ſolebat.

Helleniſmo adde *ſecundum* bella: nil muto ſuadente Cl. Brotier, quia ſiletur de c. Col.

398. *Narrabis*. Imitat. Virgil. II. 547.

413. *Dubiam*. D. H. adfert docte locum ex Æliano, Hiſt. animal. l. I. c. 57. ubi quid velit poëta videbitur.

425. *Geminat*, reddo Silio e Virgilio, l. XI. 697: quem imitatur quoque Val. Flac. VI. 379. *Geminat* hîc *dentem*, ut in Virgil. & Flac. *ſecurim*. Nil non movet ut emergat Drak. ſed infeliciter. Præterea *genuinus* dens non is eſt

qui extra prominet, ſed qui ultimus in imo mandibulæ prope gulam. Adi Birrium Lexic. R. Steph. Male ergo pro *geminat* obtruditur *genuinum*, pejus *geminum* ſine ſenſu. Standum erat in c. Col. qui non negligendus, ſed erat emendandus. Verſum dudum corruptum jam tentaverant primi editores e Virgilio forte IX. 553. X. 708. &c. ſed fruſtra. Adi Homer. Il. XIII. 470. 475. Conferes ſi lubeat Il. XI. 414. XII. 146. Habes infra v. 537. *geminato fulmine*, & ſupra 168. *geminato vulnere.* Non inſolens ergo Silio vox *geminare.* Non raro mutârunt Librarii *verba* in nomina, & *vice verſa.*

437. *Tonat.* Sic recte tres antiqui. In Juſtino, l. XXXII. c. 4. *bello tonantem Hannibalem.* Male *domat* aliis. Ineptit hîc Jul. Scaliger.

455. *Prædam.* E Cicerone, « proponere urbem ad prædam ». In c. T. *prædam*, & *s* ſuper *m.*

462. *Jacit.* Vid. Virgil. X. 271.

503. *Urgenti.* Aliis *inſtanti.* In c. Tell. prope, *ingenti* vitioſe. Vid. Virgil. II. 653.

505. *Avertite.* E Virgil. III. 620.

520. *Coit.* Imit. Hom. de corpore Sarpedonis. συμβαλον, &c. Il. XVI. 565.

524. *Deciſæ.* Virgil. IX. 810. *diſcuſſæ.*

525. *Dereptum.* Recte in veteribus quibuſdam. Notabo veteres ſæpe exhibere *de* in pluribus vocibus quæ cum *di* occurrunt in impreſſis. Vide l. II. 92.

555. *Averſus.* Confer Virgil. l. IX. 792. 798. aliis *adverſus.* Alternant ſæpe codices in his vocibus, ut l. II, 172. Legitur *adverſo* in nonnullis, & in Stat. Theb. l. IX. 143. *averſo*, *adverſo*, quoque occurrunt.

560. *Puer.* Confer Homer. Il. XVIII. 514. Virgil. XII. 132.

565. Male laceſſit famam Pomponii Heynſius, nam locus vacuus relinquitur in ejus editione. Nil addidit ergo. Recte Modius reſtituit textum e c. Col. Alii omnes vitioſi.

568. *Tempore rapto Marti.* Non intelligit Drak. Quod veluti rapiunt tempus Marti dum quieſcit Hannibal, eo utendum dicit poëta. Sic in Stat. Theb. l. VII. 611. – « Et præceps tempore Tydeus utitur ». Male igitur editur *Martis* in Drak.

597. *Quo loco.* Virgil. IX. 723. Sic Sil. l. XVI. in fragmento reſtituto.

613. *Togæ.* Recte c. Col. Lucan. II. 386. quem ob oculos habebat Silius: confirmatur a Propertio, l. IV. El. I. v. 22. *pellitos habuit – patres.* Male *comæ* in Drak.

615. *Exiguo.* Virgil. IX. 697.

617. *In limine.* Imit. Virg. l. VII. 170. 191. Stat. III. 580.

636. *Emenſum.* Sic plures antiqui paſſivè, ut in Ovid. Metam. XV. 226. *emenſis.* Virgil. III. 143. Juſtin. l. IV. c. 1. alia in Drak. vide: aliis *emenſos*, ut activè in Virg. l. III. 157. *permenſi.* Plura *verba* deponentia paſſivè ſumt e Gellio & aliis poſſem adferre. Sic *utor*, *potior*, &c. contra verò activa paſſivè ſumta, ut *vehens equo*, pro *vectus*: quod e mediis Græcorum explicandum.

642. *Quantus.* Virgil. XI. 283.

645. *Veſtrâ ſe franget in urbe.* Locutio Ciceroniana. Tentavit hunc locum Barthius, & ad antiquam veritatem prope acceſſit. Apte admodum poëta, ut ita percellantur acriùs Romani. Aliis *veſtras effringet in urbes*, malâ vocum diviſione.

660. *Zanclen.* E c. Col. feliciter Modius; ſed errat quum *Zanclen* & *Meſſanam* eamdem urbem dicit. Fuit everſa Zancle ab Anaxilà Rheginorum tyranno qui hinc Samios expulit, & propè novam civitatem *Meſſanam* condi curavit: quod rectè obſervavit Leonard. Aretin. de bello Punico primo, p. 15. mihi. Mamertini qui e Campaniâ appulerant, primi hujuſce belli occaſio. Laxiori ſenſu *Zanclen* pro Meſſanâ uſurpat poëta.

667. *Nimiam.* Supra v. 292, *largo dives alumno.* Male Drak. *nimiùm felix*, dic *nimiam pubem.* Abſurde in c. P. *Numidum.*

668. *Penetralia.* Quod l. II. 604. *Penates.* Synonyma ſunt apud veteres. Vide l. XI. 324. l. XIII. 62. Virg. IV. 645. VII, 60. XI, 71.

671. *Noſter*, id eſt, *meus* qui & *veſter.* Sic mihi omnes antiqui. *Ib. ſua*, recte R. 2. Male alii iterant *cur* poſt *luat*, ut Drak.

LIBER II.

VERSU 1. *Cæruleis.* Recte tres antiqui. Quia vero c littera prima omittitur more ſollemni Librariorum in ſcriptis, hinc in quibuſdam *æruleis*, *hæruleis* in R. 2, & pejus in aliis *Herculeis*, ut in c. P. *Ib. provecta.* Sed *porrecta* in R. 2.

2. *Triſtia*, id eſt, *minacia.*

3. *Memorabat.* Solus c. T. inter veteres *numerabat*: ſic Cellarius, male.

10. *Faſtus.* Sic tres antiqui: at in c. T. ſuper *faſtus* ſcribitur *faſces*, ut legitur in aliis.

17. *Perſuſos.* Sic omnes, non *perfoſſos*, ut e l. I. 612. innuebat Heynſius.

18. *Haud dictis.* Confer Juſtin. l. VIII. c. 2. *quaſi poſt arma*, &c. & *not.* edit. varior.

19. *Tyrrhenæ.* Tuſci tubam invenerunt ut idem alibi V. 12. Vid. Plin. VII. 56.

24. *Pulſi.* Vid. Livi. l. XXI. c. 9, 10.

26. H. verſ. feliciter e c. Col. revocavit Modius pro falſo qui in aliis.

27 *Ferre caput.* Vid. Livi. XXI. c. 6.

31. *Ante.* E Virgil. Georg. III. 348. Ovid. IV. Metam. 790.

35. Vide l. I. 624.

39. *Provecta.* E ſequenti ſupple *carina.*

48. *Evincta.* C. Col. ut infra v. 341. Alii *en vincta*, *victa*, *vita*, male. Compoſitum emphatice pro ſimplici *vincta.* Sic in Stat. *emunire toros*, Theb. I. 518. pro *munire*, ne alia ſexcenta adferam.

52. *Ætern. imp.* Recte H. quod in tribus ſcriptis *ætern. imperet*, & : vitioſe.

59. *Hammone.* E Virgilio, IV. 198.

69. *Dependerat.* Male Drak. *defenderat.* Nemo ſubolfecit Lucanum X. 80.

Tempora Niliaco turpis *dependit* amori.

Prope acceſſerat Burmann. *impenderat.* Vid. l. VI. 156.

70. Vide Virgil. VII. 805. XI. 432. ſeq. – In c. T. R. 1. Ben. Ald. legitur *molita.* Tunc ſcribendum foret *non calathos molita manu*, ut dixit Columell. *moliri aratris:* Sed verſus non ſtabit, niſi licentiam non inſolitam dixerimus, ut & *ſuccus pecori*, & *lac*, &c. in Virgilio. Alia in eo & in Sil. videntur exempla. De *moliri*, vide l. XIII. 118. Confer Pindar. *Pyth.* Od. IX. 33.

75. *Hebrum – fatigant : glacie* nempe *correptum*, ut de Iſtro Martialis,

Et ungularum pulſibus calens Iſter.

Sic in Virgilio, *pulſant Amazones flumina Thermodontis*, XI. 660. Male ergo innuit *Hæmum* Drak. cum Burmanno.

78. *Nodo.* Recte D. H. Stabit lectio ex Senec. Hyppolyt. v. 399. – Et *nodo comas coëgit*, de Antiope Amazonum Regina. Male ergo editur *dono.* Nota ſupra *religata* propter l. VII. 447, ubi alio ſenſu.

79. *Fulgenti.* Sic c. T. R. 1. 2. Alii ut in Drak. *fulgentem.* Vide v. 166.

80. *Feltâ.* Vid. Senec. l. cit. & hîc 76.

86. *Propinquum.* Sic Beſt. in Drak. *not.* recte : aliter nullus ſenſus.

92. *Derigit.* Vid. not. l. I. 525. Recte hîc *de*, id eſt,

è muris. Sic meliùs e veteri in Statio, l. I. 352. *deſundit*, quàm vulgat. *diffundit*.

96. *Demiſit*. Sic in tribus antiquis. Male aliis *dimiſit*. Vide l. VIII. 521. Nugatur hîc Drak. qui præter fidem edit *diviſit*.

99. *Incautus*. E R. 2. ubi *in cautu*, q. d. *incautũ*. *ũ* in antiquis occurrit pro *us*, *um*, *ur*, *un*. Ad arcum refer a quo non cavebatur. Hæc vox paſſive ut hîc, & active pro eo qui non timet uſurpatur. Sic l. X. 339, & Virgil. l. IV. 70. De ſimilibus plura in Gellio, l. IX. c. 12. Drak. edit. *incauto*, id eſt, *ictu*.

121. *Caſu*. In tribus ſcriptis R. 2. Alii *caſum*, ut conjiciebat Scaliger.

127. *Complente*. Vide Homer. Il. IV. 124. Virgil. XI. 860. *Ib. & ducti*, R. 2. & quidam alii. Male in aliis *educti*.

131. *Fluxère*. Scripti omnes, R. 2. & duo antiqui impreſſi. Male *fulſêre* alii.

138. *In gemino*. Scripti & R. 2, aliique plures. Male alii *e gemino*. *In* deeſt in R. 1.

155. *Clavâ*. Ex Homero, Il. VII. 141.

158. *Centum*. E Virgil. VII. 658.

V. ſeq. *Exſectis*. Recte Beneſſa: ut l. III. 32. *reciſis*. Male Drak. *& ſectis*.

166. *Radiantis lænæ*. Quod v. 79. *tegmen fulgens*. Sed nota hîc vocem *radiantis* dici de *colore fulvo* leonis, ut infra v. 193. Sic in Homero αἴθων. Il. X. 178. Proprie *ardens*; ſed *ardere* ſumitur quo ſenſu *ſplendere*, *radiare*, ut in Virgilio *de purpurâ*. Sic quoque in Statio, mixtoque *incenditur* auro, Theb. l. X. 60. Hoc ſemel dictum volui. *Ib. lœnæ*, c. Col. In aliis antiquis prope, *lene*. Æ fere ſemper in antiquis pro *æ* errore Librariorum. Sic erratur in marmoribus. Male quidam *lævæ*.

167. *Gemmata*. Drak. & c. T. ubi gloſſa, *propter gemmas & lapillos qui erant in peltâ*. Male alii veteres *geminata*. Vide Propert. 4. XI. 20.

184. *Ad funera*. Vide l. XIII. 547.

186. *Ater*. Scripti. R. 2. Marſ. in notis.

189. *Deſtringi*. Peſſime Drak. & alii *diſtringi*, ſine ullo ſenſu. Vide quæ ad l. I. 525. *De* eſt hîc augmenti causâ, ut in *devincere*, *deprœliari* & alia plura. Hæc monuerat Bernartius ad Stat. Theb. l. I. v. 2. Accipe ergo quo ſenſu *artiſſime ſtringi*, *premi*.

206. *Cœcus fati*. Bene; ſed in R. 2. *ſerus fati*, ut in Horatio *ſeri ſtudiorum*. An *ſerus voti*, quod alibi poëta *ſeris* venerabere *votis*. Nil muto; veram tamen lectionem puto in R. 2: at in c. T. *cæcus fato*. *Ib. abeunte*. Vid. Virgil. VII. 584. Theb. II. 540.

a v

205. *Iras* In R. 2. *irā*. Ex hac notâ ſcriptum in c. Col. Oxon. *iram* ; ſed *ā* occurrit pro *as* , *am* , *an* , *ar*, in antiquis. Sequor l. I. v. 38. *induit iras*. In Virgilio, *irarum fluctuat æſtu*.

223, *Blandum*. Vide l. XVI. 107. Virgil. XII. 646.

224. *Fato*. Stoïcus erat Silius. Intellige e l. III. 135. Hinc in Tacito, *ſi fato concederem*. Alii *fata* minus ad rem. *Addita* refertur ad mortem. Ib. *naſcenti*, q. d. homini.

235. *Primam*. Sic tres ſcripti, & antiqui impreſſi, recte ; non *primum*. Hunc idiotiſmum adſtruxit Drak. l. X. 579.

237. *Cuſtos aræ*. Tales erant Herculis templi aræque cuſtodes aut ſacerdotes qui, in inſulâ Melite, inſcriptionem votivam Punicè poſuerunt, ut patet eorum nominibus quæ a muneribus ſacris deſumta fuêre ; hæc eſt :

לאדנן למלקרת בעל צר אש נדר
עבד:: עבדאסר ואחי אסרשמר
שן בן אסרשמר בן עבדאסר כשמע
קלם יברכם

« Domino noſtro Milcartho domino Tyri viritim vo-
» tum *fecimus* :: vel *fecerunt* Habdaſſar, & frater meus,
» vel *ejus*, Aſſarſchomer, ambo filii Aſſarſchomeri, filii
» Habdaſſaris : quum audiet vocem eorum benedicat eis ».

Non ſine voluptate legi doctam diſſertationem Hiſpanicam eruditiſſimi viri cui Salluſtium miræ elegantiæ debemus. Mihi tamen videtur pro :: עבד legendum e dialecto Syrochaldæâ עבדן fecimus ; atque ita nil mutandum erit in voce ואחי. Si legeris עבדן , tum ſcribendum poſtea ואחן. Scio quidem litteram ן non rarò occurrere decurtatam formâ י ; an hîc ſimiliter erratum ? Favet tamen huic ſupponendo errori finis ſententiæ , *benedicat eis* : aliter ſcribendum foret יברכן *benedicat nobis*. Mirum eſt neminem ſubolfeciſſe ſenſum vocum *Aſſarſchomer* vel *Aſerſchemor*, & *Habdaſar* vel *Habdaſer*, quarum prior ſignificat *luci cuſtodem*, poſterior *luci ſervum*. Vox *Aſſar* vel *Aſer* etiam poteſt e dialecto Chaldæâ ad *Deum* traduci. Plura depromere variis ex Orientis dialectis, hîc nequeo : vetant notarum limites.

247. *Fruſtrato*. In c. Col. R. 2. *& fruſt*. ſic Drak. Omiſi *&* cum aliis. Sic citatiori curſu fertur oratio.

249. *Celeri fugiens*. Imitat. Homeric. Il. XXII. 131, ſeq.

256. *Umbonem.* Modo pro *clypeo* uſurpatur *umbo;* modo quidquid in eo *extumidum prominebat inſtar dimidiati ovi*, ſignificat, ait Bernart. ad Stat. Theb. I. 377. Hinc plures, immo unum & viginti umbones in clypeo refert Homerus, Il. XI. 34. Alios ſignificatus vocis *umbo* vid. in Bernart.

266. *Rapto corpore.* Nempe Theronis circum cineres Asbytes. *Ib. luſtrat.* C. T. R. 1. Parm. Beneſ. *luſtrant*, nec male.

272. *A populis.* C. Col. *Ib. oratorum.* Vid. Livi. l. XXI. c. 18.

273. *Movet.* Sic ſcripti. At in c. T. emendatur *monet*, ut in quibuſdam. Vide l. XV. 603.

277. *Infeſtans odiis.* Imit. Virgil. l. XI. 336. ſeq. Vid. Sil. l. XI. 542.

278. *Favorem.* In duobus ſcriptis *furorem*, male; licet v. 296. *furiæ* legantur.

279. *Cuncti.* Imit. Virgil. XI. 344. Alii *cuncta*, minus apte. Dic *omnes ſilent.*

285. *Rupi.* Vid. Livi. l. XXI. c. 3. 10.

289. *Speculatur.* C. Col. Sic Huët. Scaliger. Drakenb. Male *ſpeculantur* alii.

290. *Rabiem.* Vide. l. XII. 669.

296. *Furiæ.* Vide inſignem loc. Lucretii, l. III. 1031. & Juvenal ſatir. XIV. ad finem. *Ib. juvenem.* Vox ſolentiſſima Silio, de bellatore qui *dextrâ conſiliiſque* patriam *juvare* poterat. De ætatibus apud Romanos, vide Gell. l. X. c. 28. Henr. Steph. *Schediaſmat.* l. I. n°. 21, 22, adde n°. 20. Bernecceri not. in Juſtin. l. XLII. c. 2. edit. varior. ad voces *principes juventutis.*

299. *Haud nunc.* In c. Col. *an nunc.* Sæpe *an*, *aut*, *haud*, *ut*, alternantia video in ſcriptis. Stet ergo emendatio Drak. *V. ſeq. haud*, ſcribitur *aut* in R. 2.

301. *Sic.* Ut in Horatio, *ſic te diva potens*, &c. pro *utinam.* Vid. l. V. 599.

311. *Nomina.* C. Col. ut l. III. v. 71. Abſurde *mœnia* aliis.

317. *Neritiâ. Saguntinâ.* Zacynthos inſula ſub poteſtate Laërtæ qui in Ithacâ, ubi mons *Neritos.* Hinc in Silio *Neritia proles*, de Saguntinis. In Ovidio *Neritias domos*, de Ithacâ. Non recte perſpexit hæc Drak. Legitur in quibuſdam veterib. *Naritia*, nec male.

318. *Pubeſcit.* Vid. l. IV. 428. l X. 649. *Ib. caſtris.* In c. P. *criſtis.* An verum? foret tum antitheſis inter *pubeſcit criſtis*, & *lanugine ſignatæ;* nil muta.

325. *Abſiſtis.* Sic c. T. nec aliud adfertur & c. Col. prope in R. 1. *abiſtis*, Vid. Liv. XXI. c. 4. Male aliis *obſiſtis*,

338. *Mortalem.* Ex Homero XVI. 622. ut Virgil. X. 375.

341. *Evinctus.* C. Col. Male neglectus a Drak. - Alii *ſuccinctus.*

348. *Cruces.* Nec id ſupplicium omiſerunt Romani. Suet. Galb. §. 9. Vide quæ ad l. VI. 539.

345. *Verò.* In c. T. R. 2. *nō* ex *uō*, id eſt, *non* pro *uerò*, quod frequens erratum in ſcriptis. Noto propter l. VIII. v. 312. ubi abſurdiſſimus eſt Drak.

352. *Patria.* Sic c. Col. T. R. 2. Ald. Alii *patrio.* - Poſt hunc addit R. 1.

Ultor erit cædis jam te ſpectante propinquæ.

Qui verſus ineptiſſimus aliis antiquis ignotus, & meritò.

353. *Proinde.* Male in R. 1. *ſatque*, & in c. P. *pro quinque que.* Viden' vecordiam Librariorum. *Ib. aſtris.* C. Col. Ox. R. 2. Male *altus* aliis.

357. *Deſperare.* R. 1. *deſpectare.*

372. *Nunquam.* C. T. *nuſquam.*

375. Hunc & binos ſequentes non vidit in c. Col. Modius, & delendos cenſet fruſtra. Leguntur in aliis ſcriptis & impreſſis veterib. *ſuas lacunas, ſuos nævos habebat.* C. Col. fatente Modio: Novantiquæ lect. epiſt. 55. *Ib. Patribus*, cum Burmanno: aliis *Patrum.*

381. *Ad Martem.* Vide Livi. l. XXI. c. 11. 18. Confer Gell. l. X. c. 27.

392. *Acciſis.* In antiquis *accitis*, male. Explicatur in c. T. *attritis* vel *victis*; ergo antea lectum fuerat *acciſis.* Dein addit *vel adjunctis ſibi*: quod recte ſtat legendo *accitis.* Hinc patet antiqua, & recentior lectio quæ falſa. Sic variatum l. VIII. 587. *acciſæ, attritæ*: quod ultimum antea gloſſa fuerat. Nec audiendus hîc nimis præceps Burmannus.

395. *Clypeum.* Confer clypeos Agam. Homer. Il. XIV. 60. Achillis VIII. 478. Mezentii in Virgil. l. VII. 657. Æneæ l. VIII. 626. Euripyl. in Q. Calab. l. VI. & alios in aliis.

406. Ab hoc verſu ad 425, carptim colligit quæ in Virgilio de Didone & Æneâ.

422. *Premebat.* Vitioſe in antiquis *preibat, peribat.* In Drak. *petebat.* Offerebat Burmann. *tenebat*; ſed hoc e Virgilio: nec quid ſimile cum vitioſis lectionibus habet.

436. *Magna. Magnæ* innuebat Huëtius.

437. *Circa.* In c. P. *contra.*

441. *Liber campi.* Sic duo ſcripti. Male *campis* in aliis. Imit. Virgil. Georg. III. 339.

444. *Gæſa.* Gæſum ſpecies haſtæ vel teli, quod totum ex ferro, Libycis & Gallis proprium.

445. *Juvencis*. Sic plures antiqui. Alii *iuuentis;* & ex eo errore *uiuentis* & *iumentis*. Hinc male *jumentis* in vulgatis. Hoc noto quia ſimili errore frequentiſſimo plura loca turbata fuerunt in antiquis.

447. *Circum*. In R. 2. *circa*, ut v. 437.

449. *Stagnabat*. In c. P. *pugnabat*.

454. *Concutiens*. Alludit forte ad Homer. Il. IV. 420.

456. *Judex*. Sic duo ſcripti & R. 2. in aliis *vindex*, cujus gloſſa in c. T. *vis vindicare*, ſed male.

457. *Vallatis mœnibus*. Senſus eſt, Saguntinus, hoſtis Pœnorum, ſeneſcebat cinctus vallo ipſorum, intra ſua mœnia. Male aliis *vallatus*. Confer l. XII. 490. Ib. *ſeneſcere*. Vox Liviana frequens in Silio. Non de *ſenio* intellige, ſed de opibus deficientibus, viribus fractis, & rebus inclinatis. Confer l. XIII. 325.

459. *Vani*. Ut in Virgilio, l. X. 631. Aut ego veri *vana* feror. Male *vana* in Drak. Præceps nimis Burmann. vult *vanos* - *oculos*.

V. ſeq. Fruſtrata. Sic omnes & recte. Fruſtrantur litora, quæ per proſopopœam dicuntur exſpectaſſe claſſem Romanam, ut in Ovidio horrea decipiuntur fruſtra exſpectando meſſes, *Metam.* l. VIII. 293. Incaute igitur vult Burmann. « fruſtrataque lumina ponunt » hoc jam dixerat poëta, « avertunt oculos ».

461. *En*. Male Heynſ. *ut*.

467. *Nervis*. Abſurde *venis* in Drak. *Nervus* apud antiquos, de nervis ipſis, tendinibus, ligamentis, & ut ait Gell. l. XIII. c. 21. de *vinculis quæ firmamenta membrorum*, intelligebatur. In Homero τένων. Sic Arabes & Hebræi interpretes Hippocratis acceperunt νεῦρον, ut oſtendi in meâ editione Aphoriſm. ſect. 5. 16. ſed Drak. in his rudis.

481. *Sorte*. Locus fruſtra tentatus. Male *forte* in Drak. & aliis. Idem error hîc fuit qui l. IV. 802. ubi *forte* pro *ſorte* ſcriptum. Jam nil ſine *ſorte* apud primævos homines fiebat. De quo vide Bernart. ad Stat. Theb. l. VI. 389. l. VIII. 102. Immo in Virgilio « non ſine ſorte datæ ſedes » apud manes. l. VI. 431. Hinc *ſortiri* pro *obtinere*, licet ſine ſorte. In Manilio - « tellus mediam ſortita cavernam ». Confer Sil. XVII. v. 38. Jam patet mens poëtæ. Cave ne legas *remota : remoto* idem quod *ultimo*, ubi verſabat fides ſecreta Deorum.

483. *Nemeæ*. C. Col. Oxon. in c. T. *Neme*, prope. Alibi poëta *terræ pacator Iberæ*. l. XVI.

497. *Novis*. Sic antiqui, non *jovis*. In c. T. ſcribitur gloſſa, *in cœlo*.

505. *Ceſſit*. R. 2. *ceſſat*, nec male.

507. *Si cura.* Recte Heynſius. Abſurde *ſecura* aliis.

510. Virgil. XII. 147.

513. *Levi.* C. Col. Aliis *jovi*, ut in Homero Il. l. IV. 23. l. VIII. 460. ſed abs re hîc.

530. *Tiſiphonen.* Confer Virgil. l. VII. 323=335, & *ib.* 408. 560.

531. *Palmam tendens.* In antiquis *palmã tendens*, ex quo male *palmas;* & hinc levius *palma oſtendens* vult Heynſius. Vide quæ ad v. 208.

550. *Circumſtant.* Sic ſcripti R. 2. Aliis *circumdant*, minus apte. Variant antiqui, mihi placet: ſic edit. Drak.

557. *Induta.* C. P. *Inducta*, ut in Horat. varias *inducere* formas.

561. *Sat.* Virgil. l. II. 291. l. IX. 135.

562. *Lacerato vulnere.* An ut in Virgilio *lacerum funus*, l. IX. 491. legeretur *lacerato funere?* Alternant ſæpe ut dixi *vulnus*, *funus* in ſcriptis. Placet mihi *funere*, hîc loci.

574. *Nocte.* C. Col. Oxon. R. 2. Vide l. XIII. 129. in Horatio *jam te premet nox.* In c. T. *Morte* cum M antiquiſſimæ formæ. Sic alii ut in Virgilio, X. 641. Lucretio, I. 136.

578. *Profert.* Male Heynſ. *præfert. Proferre* eſt *palam oſtendere.*

585. *Cæruleus.* Virgil. l. V. 84. l. II. 210.

592. *Excuſſi mentem.* In pluribus antiquis *excuſſi amentes* vitioſe. Lege ex helleniſmo Homerico ἐξεπλήγη φρένας. Il. XIII. 394. Sic Sil. l. V. 54. l. IX. 644. Aliis *excuſſæ mentes*, ut in Stat. Theb. l. III. 92. minus eleganter.

594. *Sperare ſaluti.* Ut l. X. 629. *deſperaverit urbi.* Helleniſmo, ut in Thucydide ἐλπίσας τῇ τύχῃ.

597. *Proferre.* In R. 2. & c. P. *perferre.* Sed *præ*, *pro*, *per* ſingulis fere vocibus variant.

598. *Lucem.* In c. P. *luce* nec male: niſi pro *lucẽ.*

600. *Rogus.* Confer Livi. XXI. c. 24.

602. *Matribus.* De hac curâ matrum plura loca in poëtis. Vid. Bernart. ad Stat. Theb. IV. 175. 202, quæ digna lectu. Adde Stat. XI. 401. Virgil. X. 818.

605. *Carptim.* Inepte Drak. *captis.* Nec meliùs *raptis*, in quibuſdam antiquis: niſi indicetur *raptim*, a nota *ĩ* quæ pro *im*, *in*, *is*, *ir* eſt in antiquis.

610. *Tinctam.* Sic de Megæra Claudian. de *raptu Proſerp.* l. III. p. 47. edit. Gryph. verſus finem.

613. *Invictis.* Quis *invictus* docebit Seneca de *Benefic.* l. V. c. 3. Temere Heynſ. *victis.* Male in antiquis dividitur *in victis.* Confer hîc v. 706. l IV. 193.

614. *Parentûm.* Ut l. VI. 704. *perfodiant patres*, &c.

Nec male in c. Col. *parentem.* Ineptiunt hîc Heynſii, qui volunt *paventem*, aut *paventum.* Fuit neglecta nota $\bar{e}$ in edit. Parm. ubi *parente* : at R. 2, *parentē.* Non diſceſſi a vulgatis, quæ recte ſtant, ut in Aldo.

620. *Perpeſſus.* Drak. *perpeſſæ.*

626. *Tumores.* De furore, ut Homer. Il. IX. 642. Virgil. VI. 49. Stat. IX. 781. Val. Flac. VI. 2. Vide Sil. l. XII. 710. – Male *timores* in plurib. antiquis.

636. *Vos.* Imit. Virgil. X. 690.

639. *Stare.* Sic omnes antiqui. Alii *hærere*, quod etiam recte. Dixit Lucanus *hærere*, l. III. 453, de eo quod in Silio *ſtare*, l. XIV. 340.

645. *Quianam.* In antiquis *quoniam*, *quinam*, *quam*, *quonam.*

647. *Renovabat.* Aliis *revocabat* : & alibi *revocare*, *renovare* fere ſingulis locis alternant : ſic l. IV. 15. l. XIV. 112. dic *renovabat* & ſpectaculum & dolorem funeris. Litem dirimo e Virgilio *infandum*, *Regina*, &c.

652. *Imperet.* Sic omnes ſcripti R. 2. Gloſſa c. T. *imperare velit*, confirmat lectionem. Male *temperet* aliis. Voces *temperare*, *imperare*, *impetrare* ſæpe alternant in ſcriptis. Sic in Juſtino l. VIII. c. 4. *Græciæ imperantis*, innuit *gratiam impetrantis*, quod nemo vidit.

662. *Solita.* Recte Heynſius. Sed idem male *hinc ſpectare.* Cum antiquis & Cicerone *inſpectare*, tutiùs legas. Male Drak. *ſoliti ſpect.*

664. *Reſplendet.* Antiqui plures Ingenioſe Stat. l. XII. v. 270. « Magnæ variabat imagine flammæ ».

668. *Arrecta.* Sic c. T. quod quærebat Drak.

674. *Pœnas.* Male Heynſ. innuit *pœnis.* Vide l. XIII. 295. Virgil. *pœnas repoſcit*, l. II. 139.

682. *Obitûs.* Ut ſupra 570. *felix necis.*

692. Vide Livi. XXI. c. 24, 25.

705. *Manu.* Virgil. II. 434. X. 830. & Sil. l. IV. 673. l. X. 303.

LIBER III.

VERSU 4. *Limina.* Vetus unus *litora.* Quæ non rarò alternant in ſcriptis. *Ib. Gades.* Vide Livi. l. XXI. c. 21.

8. *Adyti.* Quod vulgò *penetrale.* Male Drak. *Adytis*, Dixit v. 18. *ab origine fani.* Confer l. XIII. 86.

11. *Luco.* Unicum fuit nemus in Syrtibus, ait Lutatius ad Stat. Theb. VIII. 201.

14. *Clavigeri.* Ut in Ovid. Metam. XV. 284. Faſt. I. 228. Sic Huëtius. Drak. Male c. Col. & Modius *cornigeri.* Agitur de templo Herculis Gaditani, ut v. 4. ib. *veneratus.* Vid. Livi. XXII. c. 21.

15 *Onerat.* E Virgilio, X. 620.

19. *Hinc.* Tres ſcripti. Gloſſa c. T. *exhinc.* Male aliis *hic*, ab *hīc*, omiſſâ notâ ſollemni errore Librariorum.

22 *Femineos*, & v. ſeq. *Sues.* Vide Gell. l. II. c. 6. Macr. Satur. I. 12. & alia in Drak. Cuique Deo ſua ſuperſtitio. Sic a Dianæ ſacris equi arcentur in Virg. VII. 779.

26. *Tura.* Recte Drak. Non *thura.* Male deducitur à θύω. Vox eſt celtica *tyr*, de *reſinâ* quâvis. Hinc *tur*, *tus*, ut *labor*, *labos.*

30. *Nota.* Sic antiqui. Non *vota* ut innuit Heynſius.

33. *Nexu.* Recte defendit Drak. de brachiis artiſſime comprimentibus. Non vidi in ullo libro *nixu.* Confer Ovid. Metam. IX. 58. Senec. de Benefic. l. VII. c. 1. & alia quæ in Drak.

35. *Stygius.* Male offert *ſtygias* e Burmanno Drak.

39. *Cervi.* Sic omnes ſcripti, R. 1. 2. & plures alii. Præter fidem edit. Drak. *cervæ.* Falſiſſimum quod ait Broekhuſius, nempe Latinos *dicere maluiſſe cervam quàm cervum.* Plurima loca e Plinio aliiſque bene multis contraria huic ſententiæ poſſem adferre. Nec Pindaro ſoli credendum qui qua poëta quod lubebat fingere potuit, ut Silius fingit cornua hujus *cervi ſuperaſſe altos ramos.* Aſt in eo conſtitit prodigium, quòd Hercules, ut Achilles teſte Pindaro, curſu *cervum velociſſimum* attigerit. Nec aliud innuit *æripedem*, id eſt, e ſenſu Græcorum χαλκόποδα, ſive ἰχυρόποδα, ut recte obſervat Scaliger, Lect. Auſon. l. I. c. 16. edit. Gryph.

42. *Amnis.* Sic Huëtius. Heynſ. in omnibus antiquis *omnis.* Talis error notatus a Gronovio in notis Grævii ad Juſtin. l. XLI. c. 3. ubi male *omnibus* pro *amnibus.* Locum Silii feliciter reſtituit Heynſius. De Acheloo frontem truncato multi ſunt poëtæ.

47. *Injectum.* Sic c. T. R. 2. Nec mutat. c Col. Aliis *invectum*, *inventum*, *innectum.* Male.

59. *Luna.* Opinio Carteſii, eadem ac Pytheæ Maſſilienſis. Plutarc. de Placit. Philoſ. l. III. c. 17. Newtonis autem exſtat in Plinio, l. II. c. 97.

65. *Amore.* Placet hic ſincerus amor conjugum, ut in Homer. Il. IX. 340.

66. *In ore.* Sic antiqui, niſi errore in R. 2. *more*, ubi *m* pro *in.* Male aliis *ad ora;* pejus *in ora.*

80. *Belli.* Ut in Virgil. II. 363. *pignus pacis.* Male innuit *bellis* Heynſ. Dic *in bellum*, e ſenſu v. 85. ſeq.

88. *Fide.* Certe in ſecundo caſu, pro *fidei :* ut *die* in Juſtin. l. II. c. 11. & Virgil. Georg. I. 208. Nec negligendus Gell. l. IX. c. 14.

95. *Improperæ.* Id eſt *lentæ*, eleganter pro adverbio *lente.* Infra v. 626. *tarda.* q. d. *tarde.*

99. *Caſtulo.* Vid. Livi. XXIV. c. 41.

109. *Pendere.* Confer Lucan. V. a v. 760 ad finem.

114. *Fixum.* Sic omnes antiqui. E v. 68. & Virgil. *ſedet hoc animo*, II. 660. Inepte *ſexum* a Nicandro.

120. *Ruis.* Confer Homer. Il. VI. 407.

123. *Ignobile.* Vide l. I. 59.

129. *Pendentibus.* Vide Lucan. II. 697.

133. Imit. Homer. VI. 486.

143. *Sim.* R. 2. *ſum*, forte verius.

146. *Ne tamen.* Sic c. P. Alii *nec.*

161. *Ceſſit*, &c. Incaute admodum h. v. mutare volunt Heynſ. & Drak. *Durus*, ut in Virgilio, id e *infatigable*, *opiniâtre.* Vis dura ceſſit labori ſollicito. Contra fidem obtendunt *ſolliciti ceſſit vix cura laboris*, vel *vis dura laboris.*

168. *Cyllenius.* Vide Livi. XXI. c. 22. in fine. Val. Max. l. I. c. 7. *externa* n°. 1. Idem fere refert D. Heynſius e Zonara.

172. *Turpe.* Ex Homero ad verbum, Il II. v. 24, 61.

179. *Si quid.* Virgil. II. 374. imitat. Nec accipe *animi* a Burmanno.

181. *Veto.* Digna lectu quæ huc adfert D. Heynſius in Crepundiis.

192. *Quantus.* Ovid. Metam. III. 44. Stat. Theb. V. 539.

193. *Circumligat.* Hyperbolicè. Vertitur circum minorem (*cynoſuram*), tangit caudâ caput majoris, ſive Helicis.

197. *Permixtâ.* Sic antiqui. Niſi c. T. *permixtam*, ſed male. In Virgil. *commixtâ grandine*, IV. 120.

200. *Somno.* Id e *nocti*, *tenebris.*

202. *Depoſcat hiatu.* Nota propter l. XVI. 714.

205. *Moto.* R. 2. Drak. refer ad Virgil. IV. 122. *ciebo.* Sic Sil. l. XV. 145. Male *toto* aliis.

218. *Inſtauratus.* Tres ſcripti R. 1. 2. Marſ. Male *inſtauratur* aliis. — Sic poſtea *placatus* non *placatur*, in pluribus.

222. *Prodite.* Pluraliter ut Virgil. IX. 525.

223. *Populos.* Vide Livi. XXI. c. 21, 22.

224. *Indomitis.* Sed R. 2. *in domitis* ut conjecit Heynſius. Dein *Hiberas* c. Col. ubi *H*, quam litteram rejicio.

226. *Libye.* In primo caſu. Recte Huët. Drak. Male *Libyæ* aliis.

229. *Mille.* L. VIII. 620. Virgil. II. 198.

248. *Unquam.* Drak. in R. 2. ũq. Pluribus aliis *uſquam.* Voces ſæpe *alternant.*

250. *Dolone.* Virgil. VII. 664. Vide interpretes.

253. *Battiadas.* Duas hiſtorias in unam compingit poëta, ut de Pyrene. Genio ſuo libuit obtemperare. Incaute ergo carpitur ab otioſis Criticis. Non is eſt error, ut obtenditur.

255. *Belli ferus.* Scripti ut alibi *aſper pacis* : in Statio *lenis belli.*

261. *Zama.* R. 1. *Rama* : quod a Monacho. Talis fuit is qui pro *Friſios* ſcripſerat *Phariſæos*, notante Cl. de Villoiſon in not. ad Longum. *Ib. Rutulo nunc.* C. Col. prope margo c. P. *Rutulonun.* Male textus *Rutulamine* ut alii antiqui.

269. *Nubæ.* C. Ox. *nube* ; *e* pro *æ* ut ſolens. At in pluribus antiquis *mibe*, ubi *mi* pro *nu.* Inepte Buzio *mibæ* ſervat. Pejus in R. 2. *mybæ.* Vide Drak.

273. *Inflammare.* Feliciter Heynſius ut in Val. Flac. *flammata veneno tela*, I. 108. Alii *infamare.*

277. *Cetra.* Ut in veterib. Vox eſt punica. Male *cætra* in Drak. Potius ſcribendum foret *cethra* pro origine vocis. *Ib. in harpen.* ex Heynſio. Alii *ab arte*, quod vix ſenſum exhibet.

273. *Doctus virgæ.* Hic mos nunc etiam viget apud Mauros in Africâ. Illîc *infrenes* equi conſcenduntur. Locum Herodiani adfert Drak. e l. VII. c. 9. quem vide. Cave ne confundas *infrenes*, cum *infrenatis* ; nam hi ſunt *in freno*, id e *frenati* ; ut alibi in noſtro poëta.

302. *Tactum.* C. Col. in R. 2. *tactũ.* C. P. *tectus* vitioſe. Male iteratur *cantus* a Dauſq. Hæc e Virgil. VII. 755. *cantu manuque.* Vide Lucan. IX. 907. & Sil. V. 354.

303. *Baniuræ.* C. Col. in aliis veterib. *Bamure* vel *Bamurre* ; ſed illic *m* pro *ni.* Non legitur *Banuræ* in Aldo ut ait *Buzio.*

312. *Rabidas.* Drak. e ſcriptis. Sic R. 2. Male *rapidas* aliis.

315. *Perſeus.* Male intellecta hæc mythologia in numiſmatis Cl. Ducis Aureiianenſis a docto le Blond explicatis.

319. *Librandum.* C. Tell. *liberandum.* Prope *libratum* Heynſius. Pejus *celebratum* in Drak. In Virgilio *quod miſſile* libro X. 773.

320. *Huc*, & infra. In antiquis *huic*, *hinc.*

326. *Cantaber.* De animoſa veterum Hiſpanorum virtute, vide quæ colligit Thomas Lanſius in oratione pro Hiſpania, p. 159. edit. Amſtelod. Janſſon 1637. Titulus

libri optimi eſt *Conſultatio de principatu inter provincias Europæ.*

335. *Natus.* Quod confirmavit Heynſius. Aliis *notus.*

338. *Erdus.* Nomen a fluvio, more Silianio. Plures olim hujuſce nominis apud Celtas. Supereſt hodie nomen in noſtra civitate *Nantes* ubi fluvius *Erde.* Ab eadem voce, *Eridanus.* Drak. edit. *Cydnus* e c. Col. Sed *Erdus* eſt in R. 1. 2. Aliis *Erduus*, *Ervus*, *Arvus*, *Ergus.* Apud Cantabros fuit quoque fluvius *Erga.*

342. *Tale, nefas.* Male in Drak. *tale nefas.* Dic cum Juvenale *credebant hoc grande nefas*, ſi cremaretur corpus hominis in pugna mortui. Confer quæ poëta l. XIII. a v. 470=487. Juſtin. l. XLI. c. 3. & not. varior.

344. *Sagacem.* Juſtin. l. XXIV. c. 4.

346. *Carmina.* L. X. 231. Livius XXI. c. 28.

350. *Addere.* Solus c. P. *abdere*, quo ſenſu Græcorum κεύθειν, ut in Hymno pſeudhomerico nuper a Cl. Ruhnkenio edito v. 431, ἔκευθε. Idem mos hodie in Siciliâ. Non *ſerunt*, ſed revera *condunt* grana. Unus arat, alter ſequitur arantem, & granum mittit in ſulcum : reverſus autem qui arat, invertit terram liræ ſupra granum quod ita abſcondit. Vide quæ l. X. 533 : ad quem locum ineptit, ut ſæpe, Schmidius in ſuâ nuperâ editione Silii.

356. *Nomen.* In R. 2. *omen.*

363. *Aclyde.* Drak. genus teli ignotum. Vide Cerdam ad Virgil. VII. 730. Alii *aclide.*

365. *Serens.* Non male reſpectu fundæ Drak. Heynſ. ſic ego. Nec male edidiſſent *ferens* quod mihi in omnibus antiquis. At c. Col. Ox. *gerens.*

366. *Violato.* Turpiter hîc errat poëta. *Gravii* ſunt Sarmatæ, ut jam dixi l. I. 235. Male plures ſcribunt *Grovios*, *Gronios*, ut v. 384.

380. *Proſtat.* Sic R. 1. Beneſ. Aliis *perſtat*, *præſtat*, *proſtrat.* Confer Homer. Il. l. XVI. 150. l. XX. 224.

384. *Uxama.* Urbs ab *Jaxamatis*, gente Sarmatica, repetenda. Quod quærebat Heynſius.

390. *Rapto.* Confer Virgil. IX. 605=613.

395. *Orthane.* Jam ſemel editum *orthanâ.* Servavi formam græcam. Sed hanc ſyntaxim nemo explicuit. Dic « redimita ſacrâ nebride, & *in Lyæo orthane* » Id e *cum orthane*, quem geſtat in extremo thyrſo. Imitatur hîc poëta ſyntaxim Virgilii quem vide expoſitum in Gell. l. V. c. 8. Aliquando præpoſitionem expreſſit Virgilius, *Horridus in jaculis & pelle*, &c. l. V. 37. Reliquiæ hujuſce infandæ ſuperſtitionis diu viguerunt in Galliis, etiam ſub Ludovico XIII. Vide *Confeſſion du Sr. de Sancy*, l. II. c. 2. Quomodo totam urbem turbaverunt Bacchica, dixit

Livi. l. XXX. c. 8 = 20. Priapum verò unum cum Baccho fuiſſe docuerunt antiqui. Immo Bacchum, Martemque unum facit Macrobius. Per *orthanen* intellige *Phallum* Hebræorum. Male in pluribus Silianis *arcano*, *hortando*, *hortano*.

398. *Denos*. Innuit *quinos* Drak. Sed ex conjecturâ, probabili quidem. Vide meum indicem gallicum.

403. *Arauricus*. C. Col. Alii *avaricus*, *aranthicus*, *aranticus*.

407. *Luſtrans*. Scripti. R. 2. *luſtrãs*. Male alii *luſtrat*.

415. *Pyrenæi*. Vide Livi. XXI. c. 22.

420. *Gerionæ*. Duo ſcripti. R. 2. Male *Gerionis*, hîc.

423. *Sævâ*. Vide Stat. Theb. III. 352. & Bernart.

425. *Pyrenen*. Recte ſcopum tetigerat Salmaſius. Duas fabulas in unam compingit Silius ut de Batto monui ſupra, v 253.

429. *Antris*. Recte cum pluribus antiquis. Male innuit *arvis* Heynſ. quod vitioſe in quibuſdam.

439. *Reboant*. Scripti bipartiti. Duo ſic, duo *reſonant* ut R. 2. & quidam recentiores. Nil muto. De voce Herculis agitur.

440. *Intercidet*. Duo ſcripti & R. 2. Alii *intercidit* ut Drak.

446. *Rhodani*. Livi XXI. c. 26.

448. *Proſerit*. C. Col optime. Aliis *proſilit*, *procidit*.

449. *Gurgite*. Sine fide non auſus ſum ſcribere *vortice*, ut Virgil. Georg. I. 480. Ita tamen requiritur: nam mox habet *gurgitibus*.

455. *Pontibus*. De Utriculariis nulla hîc mentio, licet memoret *utres* Livius ad Ticinum, l. XXI. c. 47. De Utricular. vide quædam in Scaligeri *lect. Auſon.* l. I. c. 30, & doctam diſſertationem gallicam non ita pridem impreſſam.

468. *Druentia*. Vereor ut ſatis rem perſpexerit Scaliger de hoc flumine vexatore, nullâque arte, vel intra menſem coercendo, l. cit. ſupra. Quidquid ſit, vid. Livi. XXI. c. 31.

469. *Vexavit*. Augmentativum a *veho*: *grave verbum*, ait Gell. l. II. c. 6. quem vide. Sic volebat Burmann. & meritò. *Vaſtare*, aliud ſignificat.

475. *Vertice*. Solitum *vortice*, quod multis placet: ſuadente Quintiliano editur *vertice*. Alibi forte invenies in meo textu *vortice*, elige: nam in ſcriptis omnium autorum utrumque datur, a *verto*. Sic variat Drak.

478. *Alpes*. Livi. XXI. c. 32 = 38. Confer Petron. de bello civili, *Alpibus aëriis*, &c.

481. *Ætherei*. Sic emenda errorem typorum. Male com-

ſultum ab incautis operis qui *ætheriæ* e veteri libro reliquerunt, me tamen bis emendante.

495. *Phlegeo.* C. Col. Vide meum indicem gallicum.

499. *Intemerata.* Vid. l. XVII. 500. & Lucan. l. III. 194.

522. *Undanti.* Confer Petron. de bello civili, *prima quidem glacies*, &c.

529. *Erepsére gradu.* Graphice ſic Heynſius, probante Drak. Vid. l. IV. 40. Sic de ſole occumbente qui ab infimo monte ad ſummum cacumen *erepere* videtur, in Stat. Theb. VII. 451. -- « Donec ſol montibus omnis erepſit ». Aliis *erexére gradum.*

534. *Promittere.* Recte c. Col. quem incaute neglexit Drak. in quo *permittere.*

556. *Proruptis.* Aliis *præruptis.* Utrumque in antiquis.

557. *At Venus.* Imitat. Virgil. I. 232. X. 16.

560. *Ecquando.* Heynſius. Alii *& quando.*

569. *Repetentur.* In R. 2. *repetuntur.*

570. *At contra.* Virgil. X. 16. *At*, *&*, ſæpiſſime alternant; ſed ſæpius *&* pro *at*, quàm *at* pro *&* invenitur. Imitat. Virgil. I. 260.

571. *Ne.* Aliis *neu;* ſed *neu* eſt pro *neve:* jam *neve* nunquam ſcribitur niſi poſt *ne* antecedens. Sic l. VI. 585. & ita Virgilius.

591. *Revulſum.* Heynſius. In Livio *ad detrahendum Hannibalem*, l. XXIX. c. 26. Flor. l. II. c. 6. *extorqueret Hannibalem.* Sic Sil. l. VII. 489. *avellet.* Aliis *repulſum;* tum ſenſus e Propertio petendus, l. III. Eleg. 2. v. 11. & Sil. l. XVII. 165.

595. *Exſeret* C. Col. R. Heynſii. Optimam lectionem incaute neglexit Drak. qui *efferet* edit, ut alii.

596. *Sabino.* De Veſpaſiano accipe. Scribo *bacifero*, non *baccifero.*

597. *Pater.* De Marte vel Romulo; prius malim.

603. *Juvenis.* De Tito.

607. *Germanice.* De Domitiano.

608. *Batavo.* Drak. In R. 2. *Batano.* Aliis *Britanno;* & ſic Petrarcha qui hunc verſum exſcribit e Silio. *Auricomo* tam de Batavis quàm de Britannis dici poteſt. Ambo gens Celtica. Confer l. IV. 202.

613. *Oſtendent.* Omnes antiqui. Nec muta in *obtendent*, cum Heynſio.

617. *Sedibus.* Veram lectionem docte defendit Gronovius. Sic mihi omnes antiqui, niſi *cœtibus* abſurde in c. P. & c. Oxon. *Sectibus*, in Heynſio.

635. *Avia.* Ut l. XV. v. 473; at quæ jam fiet *pervia*, ut l. XV. 504. In c. P. prope *ovia.* Offerebat Burmann. *invia.* Drak. edit. *obvia*, ut aliis; ſed *o*, *a*, alternatim

mutata, initio præſertim, in ſcriptis video ſæpiſſime. In c. T. ſcribitur *abvia*, quod notandum.

642. *Excoquitur.* Vide Livi. XXI. c. 37, 38, 39.

658. *Surgens - æquora.* Locum fruſtra tentatum ſic lege, & dic fide antiquorum : « Corus populatus pontum, ſurgens ſuper æquora, ut Africus populatus terras perfracto carcere ». Opponit poëta ventos contrarios. Error a voce *æthera* in antiquo codice pro *æquora*, ut ſæpe alternatur. Sic in l. I. 258. Abſurdam facit huic loco medicinam Heynſius : nec altiùs ſapit Drak.

663. *Confundit.* Confer quæ de Chaldæâ dixit noſtras Goguet, *Origines des loix, des ſciences & arts, T. II. p. 81.*

665. *Cynoſura.* Cur Sydoniis adſignata rogat Barthius. Vide Strabon. l. I. p. 3. edit Almel. ubi mecum lege διάστρασις non διαστασις, διάταξις ; quod nemo vidit : idem eſt quod κατάστρασις.

669. *Lympha.* Hæc forte e Lucretio VI. 848. Vid. Plin. l. II. 103. *in Troglodytis fons ſolis*, &c. - Quædam ab his non aliena Plato in Critia, ni fallor.

678. *Thebes.* An hæc ficta e *Thebâ*, q. d. arcâ Noachi qui emiſit *columbas* ut ſciret an egrediendum? Valde ſuſpicor. Cæterum de *columbis vatibus* vide quæ D. H. in Crepundiis, & Bernart. ad Stat. Theb. III. 106.

681. *Dodonida.* R. 2. *Dodanida*, forte veriſſimum. *Ib. murmure*, c. Col. non *munere.*

682. *Nigris.* Abſurde *niveis* in antiquis. Emendabat *piceis* Burmann. : forte ut in Val. Flac. l. III. 439. *piceæ oves* pro *nigræ oves.* Nec credo aliter ſcripſiſſe poëtam. *Nigris* ſcribo ut Drak. in not. Dicit poëta *concolor*, quia vox *Libye*, ab orientali *Lub*, ſignificat *nigrum*, *uſtum.*

690, *Pavore.* C. Col. De Religione, *timor*, *metus*, *pavor*, ut l. XIII. 88. Virgil. VII. 62.

691. *Arbor numen habet.* Sic numen in arboribus viritim adſtare credebatur apud Germanos ; hinc nomen Druydarum. Hanc ſuperſtitionem adhuc vigere quodammodo in Haſſiâ mirabundus apud ruſticos vidi.

LIBER IV.

VERSU 11. *Auſoniam.* Imitat. Virgil. l. VII. 613 = 640. Stat. III. 580 = 591. Adde Sil. l. X. v. 600. l. I. 617.

13. *Niveum.* C. Col. T. Male aliis *juvenum.*

15. *Revocant.* C. Col. R. 2. Proponit Drak. *recoquuntque novâ fornace bipennes.* Sed alia medicina requiritur h. l. ſi quid mutaveris. Lege *recoq. q. novas forn. bip.* Nil tamen mutavi, licet ſic poëtam ſcripſiſſe putem. *Recoquunt*, e Virgilio l. c. ſupra. Alii antiqui *renovant*, male.

32. *Nec poſc. auctor.* Sic Lucan. l. I. 485; & Juſtin. l. V. c. VIII. *auctorem nuntii non requirere.*

35. *Decepêre.* Sic omnes antiqui. Male aliis *accepêre.* Præter ſpem Romanorum tranſivit Alpes.

40. *Feſſa gradu.* C. Col. *Erependo gradu*, nempe: *graviſſant ſur les roches.* In Drak. *gradum*, a Librariis.

45. *Armiferæ.* De Gallis ciſalpinis qui Romam tandem ceperunt. Tantus ab his terror, ut, quum minarentur bellum, ne quidem ſacerdotes a bello immunes.

51. *Pervectus.* Recte antiqui. Cave ne legas *prævectus* cum Heynſio.

59. *Vocantur Iberis*, id eſt, *ſunt Iberis.* Sic l. XII. 709. *vocitata palatia regi;* quod non advertit Drak. *Vocari*, *audire*, pro *eſſe*, frequens de *re notâ* apud antiquos. Sic apud Hebræos, Græcos: & in Plauto *clueat victor belli*, pro *ſit* victor belli: quod recte non cepit docta An. Lefevre.

60. *Numeroſa.* Sic Parm. Beneſſa. Scaliger. Drak. Male alii antiqui *nemoroſa.*

61. *Voce ſonat.* Vide Livi. XXI. c. 43.

67. *Conſul.* Livi. XXI. c. 40.

V. ſeq. Ambuſtum. De frigore dictum *urere* apud antiquos, Latinos, & Græcos: καίειν in Hippocrate & Xenophonte, ne alios advocem.

71. *Stat*, & v. ſeq. *ſit.* Mutatio modorum non inſolens in omnibus ſcriptis. Nec ſcribe *ſtet*, cum Heynſio.

73. *Veſtros.* C. Col. R. 2. Alii, *noſtros.* Sic infra v. 78. R. 2. *Vobis.*

74. *Magnâ.* Livi. XXII. c. 7. *Magnâ pugnâ victi ſumus.*

86. *Certamina.* Servo vulgat. nempe *argutos cantus*, *avium certamina.* Aliis *certamine.* Sic erratum l. XV. 207. Recte ſtat *certamine*, l. XIV. 648.

88. *Fugientibus.* Sic omnes antiqui, niſi male in R. 1. *fulgentibus*, quod inepte tueri vult Barthius, contra fidem veterum.

89. *Suas.* Sic omnes antiqui. Male uterque Heinſius *duas*, quod docte refellit Drak. digniſſima lectu quæ de diviſione horarum apud Latinos & Græcos adfert. Longior hîc forem pro meo ſcopo.

91. *Campis.* Sic omnes. Male Burm. *campi.* Sic l. VIII.

314. legendum *locis*. Dixit Stat. *ingenium quam mite ſolo*, non *ſoli*. Sylv. I. Tiburt. Manl. v. 15. De voce *ingenium* præter ea quæ in Drak. vide Juſtin. l. II. c. 2. edit. var. not. n°. 5.

98. *Inſtat*. Vide Livi. XXI. c. 46.

99. *Ambobus*. Alludit ad Livi. XXI. c. 39.

104. *Augurium*. Imit. Homer. Il. II. 308. XXI. 493. & Virgilii XII. 245.

105. *Limite*. Sic ſcripti. R. 2. recte; id eſt, a medio ſolis curſu, vel *meridie*. Confer Stat. I. 25, 157. Male *Limine* in aliis. *Limen* de Oriente.

115. *Lætos*. Sic ſcripti, R. 2. In R. 1. *lactos* prope, non *jactos*, ut ait Heynſius, qui male vult *lævos*. Dic *lætos* de fugato accipitre. Quod attinet ad *dextrum lævum*que augurium plura loca in parato haberem ex antiquis, ni rem docte ventilaſſet noſtras Bachet. ad Epiſt. Phyllid. Ovid. not. 22. t. II. p. 171 = 187. Perituræ parcamus chartæ.

122. *Bis octonos*. E numero columbarum conjicit Liger. ut in Homero l. c. & Ovidio Metam. XII. v. 13. ſeq. notante Drak.

130. *Puer*. Livi. XXI. c. 46.

137. *Ictum*. C. Col. Vide Lucan. VI. 197. Stat. VIII. 415. Omnibus aliis *letum* : quod nondum diſplicet.

145. *Ferunt*. Peſſimè *ruunt* offert Heinſius, qui non intelligit.

151. *Capta*. Adi l. I. 626. Putidum commentum de Camillo confutat Polybius, l. II. Roma redemta fuit pecuniâ Maſſilienſium. Juſtin. l. XLIII. c. 5. *Viduarum* pecuniâ forte accedente, ut ait Livi. XXXIV. c. 5. qui rem infide narrat, ut pleraque ſolet, in gratiam Romanor.

155. *Virgatæ*. Gallicè, *galonnées : virga*, galon; germanicè, « *band*, oder *borte* auf die kleider zur » zierde » quod certiſſimum in poëta a formâ externâ pellis quæ l. V. 148.

159. *Denſent*. Sic plures antiqui. *Denſare* & *denſere* dictum.

166. *Arma*. C. P. Drak. Antiquis aliis *ora* vel *ore*.

167. *Tyrrhene*. R. 2. *Tyrrhena* : prope c. P. *Tirena*.

170. *Accendis*. Vide Virgil. VI. 165, ex Homero.

179. *Nuda*. C. Col. R. 2. Aliis *Anhela*.

188. *Meditatum*. Duplex lectio hîc occurrit e notâ *meditatū*. Vide not. l. II. 99. Refer vel ad *Clanium*, ut ſcribitur in c. Col. R. 2. *vel* ad *Cryxum* : tunc legendum *meditatus* ; & *dubiâ* intellige de Cryxo neſciente utrum priorem interficeret. Alterum ſenſum expreſſi in verſione gallicâ.

191. *Omne.* Vid. Stat. VIII. 419, & IX. 770.

201. *Crinem.* Nempe ſuſpendere capillum tonſum in arbore quæ *capillaris* hinc appellabatur, ut notat D. H. e Feſto.

206. *Lygaunus.* Vox celtica, *niger* & *corvus.*

223. *Simul.* Sic antiq. Male H. *humeris.* Dic *trahit ſimul.*

228. *Martem*: id eſt, *invadebant Martem*, Virg. XII. 712. Longe abeſt a vero Burmann. qui vult *mortem.*
V. ſeq. *damnati*, vide l. VIII. 589.

230. *Vorat.* R. 2. prope *norat.* Nil mutatur e c. Col. Aliis *varat*, *narat*, *notat.* Hinc *rotat* innuebat H. ſed fruſtra.

233. *Vix fuſum.* Vide l. V. 110. Hinc cadit conject. Burmanni *vix viſum. Ib. Breucum.* C. Col. Drak vereor ne ſubſit error. *Breuci* erant in Pannoniâ. Forte *Breunum* veriùs, ex *Brennum* in aliis antiquis. *Breuni* & *Genauni* gentes erant Alpinæ, quæ magis hîc ad ſcopum autoris. Agnoſcit *Breunos* Strabo, & ſic legend. Horat. l. IV. od. 14.

235. *Occidis.* Ut in Virgil. XII. 543. & Stat. VII. 683, ex Homer. XX. 389.

238. *Incidit.* Drak. & plures. In c. P. Tell. R. 1. *occidit* ab *ob* & *cadere* ut ſupra. Malim *incidit.*

239. *At Batus.* C. Col. prope R. 2. *ad Batus.* Errore typor. Abſurdi ſunt alii omnes.

245. *Icarium.* Non mutat c. Col. Prope in c. Tell. *Icarū.* Hinc male aliis *irarum.* Incaute Heynſius obtendit *iratum.* Finalis *rum* non variat in antiquis aliis.

248. *Salutis.* Poſtea addit ſpurium, e fœdo luto fictum verſum Nicander; ſed ignotus ille omnibus antiquis. Vide Drak. poſt *ſalutis* eſt ellipſis ſolens vocis *eſſe.*

258. *Ductus.* Virgil. I. 482.

260. *Per auras.* Sed c. Ox. R. 2. *auris* C. P. *aures.* *Aures*, *auras* non raró alternant. Placet mihi *aures* hîc loci. Vide tamen l. X. 365.

265. *Marti q. minore.* Magna lis de hoc loco. Incaute lectum in antiquo *martemque minorem*, ut recte in Stat. IX. 782, & ſic Drak. Sed Confer l. XVII. 510. adde l. I. 399: non dubitabis de genuino verſu quem extrudit incaute Drak. in notis. Minor fuerat pugna, quâ proſtratum vulgus, fugataque gens ſine nomine; ſed mox acrior fiet, v. 276. Ib. *Hactenus.* Heynſius hanc vocem de præterito uſurpari vix credit: quod tamen toties videtur in Cicerone & aliis. In Virgil. II. Georgic. v. 1. Vid. Birr. Lexic. R. Steph.

279. *Erigit.* Sic plures antiqui. In Virgilio *attollentem iras*, II. 381: *arrectæ iræ*, XI. 452. In Stat. VII. 671.

erexit rabiem. In aliis, *exigit*: an ut Seneca *agere vivaces iras*. Sed præſtat *erigit*. Male offert hîc *egerit* Heynſius.

292. *Subtexta*. C. Col. In c. Tell. *ſubjecta*. Aliis *ſubtecta*. *Nervis* non muta in *tergis* vel *tauris*. Nam eodem ſenſu hîc eſt.

295. *Arva*. Sic lege, non *arma*. Ita enim ſcripti & R. 1.

298. *Pila*. Virgil. IX. 710.

309. *Toto*. Sic omnes præter c. Col. ubi *tanto*. Sic variant in antiquis pluribus, l. XI. 222. Nil muto.

314. *Nudi*. Sic omnes. Poſtea pro *frenis* offert *phaleris* Heynſius. Sed Beneſſa ſolus edit,

Undique nudos
Aſſiliunt in equos, infrenatosque manipli.

Quod prope Livium, l. XXXVII. c. 20. quem adfert Drak.

318. *Orbes*. Intelliges e Livi. l. XXI, 46. *donec Numidæ*, &c. c. 56. *Itaque quum jam in orbem*, &c. Confer Virgil. V. 584. & Dauſq.

322. *Hac*. Imit. Virgil. XI. 624.

326. *Metus*. Imit. Homer. Il. IV. 439. Virgil. XII.

335. *V. ſeq. Callaïci*. Vid. l. II. 297.

335. *Deſertas*. C. Col. R. 2. *Deſeruntur* nempe valles, *disjiciuntur* mapalia. Male ergo *disjectas* aliis, aut pejus *diſtectas* in c. P.

336. *Mandens*. A nota *mandē* factum *mandet* in pluribus. In c. Col. *mandans* ubi *a* pro *e*.

345. *Viridi*. Sic ſcripti. R. 1. 2. & plures, ut l. V. 20. *viridi*, nempe a *muſco*. Sine fide hîc Drak. *vitreo*.

354. *Pes*. Plura loca ſimilia in Virgilio & Homero.

356. *Fera*. In c. Col *ſacra*, forte vere. Id eſt *deteſtanda*, propter Regulum quem eorum pater captivum tradiderat Carthagini.

360. *Injectus*. Offert Burmann *inſertus*. Favet v. 335. ſupra, ubi *deſertas*, *disjectas* alternant in ſcriptis.

364. *Juvat ire*. Præſens pro imperfecto *juvabat illos* ut ſæpe. Hoc reddo Silio cum c. Tell. P. & priſcis editis. Ita Virgil. II. 27. Ripas nempe amœniſſimas beati Eurotæ perpetuis lauris conſitas, ipſos peracto bello viſere juvabat. Edit Drak. *innare*. Eſt quidem in Virgilio *fluvios innare*. Sed cedendum libris conſentientibus. Mutatio modorum ſolentiſſima. Vide l. VI. 704. 708. l. XVII. 518.

377. *Profuſo*. In R. 1. *profundo*: placet Græcorum Βαθυκολπος.

380. *Feri*. A. *ferus* ſubſtantiv. Male Drak. *feris*. Sed ſequor c. Heynſii. Teſſ. R. 1. Prope in c. P. *ferri*.

397. *Addidit*. Drak. R. 2. Beneſ. Ald. Aliis *alicit*, *allicit*. An *adjicit*?

399 *Æternum.* Sic quidem legitur in tribus ſcriptis & R. 2. Aliis *extremum.*

401. *Carmina.* Virgil IX. 446. quem imitatur.

403 *Quàm.* In antiquis *quãm* , *qutũ*, *quum.* Sed *quàm* pro *quantùm* Ciceronis eſt. Vide l. XII. 577. Aliis *dum.* Vide not. l I 40.

408 *Qua* Sic ſcripti, R 1. Aliis *quo* ut Drak. Aliis *quos.* Hinc offertur *quas.* Vox *aſpicite*, abſolute ponitur, quo ſenſu *ſpectacula ferte* , l. II. 231.

410. *Summiſſas.* Male *ſubmiſſas* in pluribus. Vide l. XII. 640.

423. *Oblitum.* Totus ſenſus hîc turbatur in Drak. malâ diviſione. *Ardentem* & *oblitum* refer ad Scipionem. Poſt *cædum* divide puncto.

426. *Prælia credit.* Nota, & vide l. XIII. 508.

437. *Curru.* Sic omnes antiqui, & optime.

440. *Bellona.* Confer Claud. in Rufin. I. v. 344.

441. *Immenſo.* Sic omnes antiq. ; & apud poëtas *aër immenſus , terra immenſa, æquor immenſum.* Male vult *incenſo* Burmann.

454. *Trajectum.* C. Col. Librat ferrum quod trajicit ſua cuſpide. Male aliis & Drak *conjectum* ſine ſenſu.

455. *Puer.* Livi. XXI. c. 46. Flor. 2. 6.

475. *Longo.* In c. P. *longe :* quod perpende.

476. *Care puer.* Confer Livi. XXI. c. 46. *Hic* erit juvenis , &c. Flor. l. II. c. 6. *Hic erit Scipio* , &c.

478. *Vera Jovis proles.* Vide l. XIII. 615.

481. *Curru.* In Parm. Beneſ. *devexo cornu.*

482. *Afflata :* id eſt , jam tacta primis radiis ſolis.

485. *Planitiem.* Livi. XXI. c. 48.

492. *Interdum* , Id eſt, *interea* , ut ſæpe poëtæ.

501. *Tertius.* Vide Livi. XXI. c. 51. 53. 57.

511. *Maſſylum.* Livi. XXI. c. 54. *Numidas,* &c

512. *Elicit.* C. Col. R. 2. Drak. Sed aliis *allicit.*

513. *Latius.* Livi. XXI. c. 55.

517. *Auruncæ.* C. Col. Put. R. 2. Aliis *auricomæ ;* fruſtra.

525. *Clamat.* Nota propter l. XIV. 365.

527. *Rumpere.* C. Tell. R. 1. Beneſ. Ald. ſic l. VIII. Aliis *fundere.* Ib. *centum :* ut in Virgil. VI. 625. XII. 500 : quod ridet Perſius, Sat. V. v. 1.

534. *Niveo.* Ut in Ovidio *argenteus fons.* Sic omnes De hoc profundo ait Lucanus, IX , 352. *quieta aqua ,* ergo *pellucida ;* ſive in Silio *nivea* , ut ex Ovidio *argentea* Fruſtra Heynſ. hîc mutat in *Libyco.* Ib. *Sarra.* Recte R. 1. Dicitur *Libycis* edita *lymphis.* L. IX. 298. *Libyes*

autem *Sarrani.* Aliis *ſacra.* Supra ſcribo *Axur.* Vox eſt punica *atzur*, *rupes.* Sic volunt plures Docti.

538. *Figit.* In c. P. *agit.* Hinc Heynſ. *affigit.* Forte ut v. 589.

541. *Derecto.* C. Col. recte. Aliis *directo.* In Lucano *tenſo turbine*, de balliſtâ, l. III. 465.

543. *Levior*, id eſt, *leviùs ſævit* cum dextrâ. Non cepit Heynſius, qui vult *dextræ.*

544. *Huic*, id eſt, *ab hoc*, gloſſa c. Tell. Male *hinc*, *huc* in R. 1. c. P.

545. *Mevanas*, ut *Aquinas Privernas.* Sic c. Col. Drak.

554. *Nec-locus.* Vide Lucan. II. 201. Stat. VIII. 422.

560. *Dentibus.* Homer. Il. X. 263.

569. *Medio.* Lucan. III. 588. V. ſeq. *incertum ;* melius quam in Lucano de ſanguine qui *ſtat incertus.* Quod ineptiſſime dictum. v. 589.

570. *Cederet.* Sic omnes antiqui, & recte Drak. ſervat invito Heynſio qui vult *crederet.* Ne crede : non ſunt ullatenus parallela quæ adfert. *Cederet* non activo, ſed neutro ſenſu.

576. *Haurit.* Vide Livi. XXI. c. 56.

578. *Lento.* Sive γλίσχρῳ *viſcoſo.* Hinc *lentor* de humoribus viſcoſis apud medicos : & forte eo ſenſu de *tabo lento acrique*, l. II. 463. Nôrunt hæc medicorum filii.

583. *Inextricabile.* Sic adfert recte Heynſ. e ſcriptis. Ita c. P. R. 1. Huët. Scaliger. Aliis male *inexplicabile*, contra leges metricas.

591. *Luctantem.* E duobus ſcriptis, Drak. In Stat. IX. 264, *illic luctantur corpora leto :* idem idiotiſmus. Omnes mei *undantem.*

597. *Quum.* Sic omnes. Male *quem* Burmann. offert. Sollemni more poëtæ ſupple pronomen *eum*, *illum.*

598. *Feſſum.* E ſcriptis tribus. In edit. ppibus *feſſus* male a *feſſu.*

600. *Elephantor.* Livi. XXI. c. 55.

606. *Perdere.* C. Col. In Lucano l. III. 706. *perdere letum.*

607. *Famæ nudam.* C. Col. id eſt, *ſine honore mori* ait Marſ. Alii omnes *mundam.* Dixit Stat. l. VII. 772. *induere famam* : qui non *induit*, *nudus* eſt *famæ* in Silio. Confer Stat. l. VIII. 582 : ſenſus eſt hujus loci. *Ib. ſpectabimur* Drak. R. 2. In c. Col. R. 1. *ſpectabitur ;* aliis *ſpectabimus.* Male.

610. *Permeet.* C. Col. Drak. Aliis antiq. male *pernecet*, *pernece*, *pernidet* : a librariis.

622. *Vada.* C. Col. & id innuit Marſ. in comment.

ubi ait *fluvium*. Ita Huët. Drak. Alii *magnâ depreſſa ruinâ*, ſine ſenſu.

625. *Scipio*. Negat adfuiſſe Livius, l. XXI. c. 57. affirmat Nepos, in Hannibale, c. 4. *Vulnere*, ſupra: quod acceperat Ticinum.

629. Hîc deſiderantur 42 verſ. in Dauſq.

630. *Huic*. Drak. e ſcriptis. Sic c. P. R. 2. Aliis *hinc* male.

643. *Violèntior*. Sic. R. 2. Nec mutat c. Col. Sic *levior* V. 543. pro *leviùs*. Hîc autem *violentiùs* in aliis, fuit gloſſa quam male admittit Drak.

650. *Conſurgens*. Imitat. Homer. Il. XXI. 146=381. Nec omitte Stat. l. IX. 404=520.

653. *Suſtinet*. Drak. In Floro de Cimbris ad Ateſim, *retinere*, l. III. c. 3. Male aliis *ſuſtulit*.

658. *Parentis*. Sic omnes antiqui. De *Trebiâ*.

664. *Dextrâ*. Virgil. XI. 172.

673. *Forti ne*. Vide l. II. 705. V. 562. Stat. l. IX. 509. Confer Homer. Il. XXI. 273=283.

675. *Redde hoſti*. Virgil. II. 669. X. 61.

680. *Umbras*, id eſt, *arbores*, l. XIV. 302.

682. *Habenis*. Virgil. V. 662.

687. *Sævo*. Non diſplicet *ſævum* Heynſii.

694. *Jactâ*. Sic tres ſcripti. R. 2. in c. P. *jactu*. Aliis *tacta*. Utrumque male.

697. *Voces & vota*. Torquet h. l. doctos. Reliquit Drak. vitioſe. Sed eſt Virgilii, IV. 460. & hinc forte ita emendabat Gronovius. *Admiſſæ* legitur in duobus ſcriptis, & R. 2. *voces* in duob. ſcriptis. Male vulgo *amiſſæ vires & voce*.

702. *Statuit*. C. Col. Drak. ut l. XII. 751. Male *ſtravit* aliis. Vide l. VII. 747. Sic erratum, l. XII. 153.

705. *Boïorum*. l. V. v. 107. Polyb. II. c. 32.

706. *Facilis-gloria*, id eſt, *facilis victoria belli*, ut Juſtin. l. II. c. 4. Male intelligit hunc locum Drak. *Facilis* non in ſecundo caſu ad *belli* referri debet., ſed ad vocem *gloria*. Male etiam probat *bellis* in Heynſio: q. d. *bellis contundere*, &c. Dic ergo *contundere gentem*, &c. fuit Flaminio facilis *gloria in hoc bello*. Non fuit tamen ita facilis hæc gloria. Lege Leonard. Aretin. de *Bello Gallico*. pag. mihi 85. Nec probo hîc a Burmanno *facili bello*. Clarus eſt textus poëtæ.

714. Turbati ſunt hîc ſine ſenſu quinque verſus in c. P.

718. *Magiſtri*. Diſtinguitur a Livio inter *magiſtrum*, *gubernatorem*, l. XXIX. c. 25. citante Drak. Confer quoque Hendreich de *Republ. Carthagin*. p. 600, ſeq.

723. *Naſcenda*, id eſt, *mox futura.* Sic omnes ad unum antiqui. Male Drak. *noſcenda.* An ipſi ſuſpecta vox *naſcenda?* Habet Gellius *naſcendos homines*, l. III. c. 10. Incaute etiam probat *paſcenda* Heynſii e v. 8. hujus lib. Alternant quidem *naſci*, *paſci* aliquoties, ut video in Stat. IX. 406, ſed huc non poſſet trahi exemplum ex errore.

729. *Haud ſpernenda.* Spurius hic verſus habetur Heynſio, cui non placent *haud ſpernenda voce.* Sed per antiphraſim intellige, *plurimi facienda:* ſic dixit Tacitus *morum haud ſpernendus.* Dein non intelligit quid vox *quietem* dicat. Turbat *quietem ſomni*, non excitat Diva. Sic alibi Hannibali turbatur ſomnus, l. I. Lente procedit hic verſus, pro majeſtate Divæ: & legitur in omnibus. An mutus hîc Drak?

740. *Lætus.* Male a Librariis *lætam* admittit Drak. nam Hannibal monet ipſam infra ſe vidiſſe Deam; ergo non poteſt hîc exercitus lætari de numine. In ſimili caſu dixit Livius *hoc viſu lætus*, l. XXI. c. 23. & is ſenſus eſt h. loci. ſic erratum, l. VIII. 895.

743. *Apenninus.* Vide tranſitum in Livio, XXI. c. 58.

749. *Mulcet ve.* Recte c. P. Incaute h. verſ. rejicit. H. Adeſt in omnibus niſi in c. Col. qui, teſte Modio, *ſuas lacunas etiam habebat.* Deeſt quoque in eo, v. 751. *Ve*, *que*, *ne*, ſæpiſſime alternant in ſcriptis.

751. *Invia.* Sic tres ſcripti R. 2. In R. 1. *invida* male, & hinc ita Marſus. Non ergo primus ipſe edidit *invida*, ut ait Drak.

755. *Bene*, id eſt, *parvi.*

760. *Queat.* Drak. & alii recentiores. Siletur de c. Col. ideo non muto: ſed in omnibus aliis antiquis *petat.* An ergo nullos hîc legit codices Heinſius, nec R. 1. Marſ. Ald. Certam tamen lectionem, genuinamque puto. Sic R. 2. Beneſ. Adfert e variis Drak. ad v. 794. *ruit animare*, *veni ſperare*, *ruit frangere.* Dixit Plinius, *petere ad* pro *ire ad.* Ergo hîc *petat cernere* pro *eat cernere*, ut *ite precari* infra 794, & alibi, *rapta petamus* pro *eamus raptum.* Tam conſtans lectio ſaltem non debebat prætermitti.

770. *Ritus.* Vide Juſtin. l. XVIII. c. 6. & l. XIX. c. 1. Selden *de Diis Syris.* Ab his arceſſit flagellationem Lacedemoniorum Luctat. ad Stat. l. VIII 439. Vid. Bernart.

777. *Trieteride.* Virgil. IV. 301.

779. *Facibus ſubdita.* Incaute vult mutare Burmann. in *facibus concita.* Idem idiotiſmus occurrit l. VII. 351. quod non advertit Drak.

786. *Domûs*, a δεμω ædifico. Sic Hebræis *banim* filii a *banah* ædifico. In Euripide, στυλοι οἴκων παιδες ἀρσενες:

ſi bene recordor. Infra *Gremio*. Deeſt *in* vel *e* in R. 1. Beneſ. Rectius pro more Silii.

794. *Naturam*. E Lucano forte I. 452.

776. *Cognatum*. E Pindaro ἐν ἀνδρων ἐν τε θεων γενος, &c ſi bene recordor, & e Senecæ Epiſt. 95. « Non pudet homines, *mitiſſimum genus*, &c.

804. *Hominis*. Recte c. Oxon. P. R. 1. *Divûm* intellige de ſacrificiis a quibus abſtinuiſſe nefas; *hominis* autem de Hannibale cujus filium mactaſſe verebantur: ergo veluti ſacrum inter & ſaxum hærebant Carthaginenſes. Ad cauta illecti tandem, filium donant Hannibali, quem ita Diis quaſi æquum judicant. Male igitur Drak. admittit *hominum* cum aliis.

807. *Metu*, *vix compos*. Sic divide. Cave ne credas Heynſio qui vult, contra fidem librorum *ſui vix compos*. More ſuo ſupponit pronomen poëta. Sic l. XVII. 225.

813. *Veniat*. R. 2. *veniet*, nec male. Sic Terent. Eunuch. Act. II. ſc. II. v. 53. *Faxo inſultabis*, pro *inſultes*.

823. *Majores*. C. Col. P. R. 2. Inepte aliis *meliores*.

825. *Lævos*. C. Col. R. 2. Beneſ. Male aliis *letos*, *lectos*.

LIBER V.

VERSU 1. *Ceperat*. Vid. Livi. XXII. c. 4. *Ib. milite*. Sic omnes. Male offert *limite* H. Vid. l. IV. 825. ſeq.

3. *Inſiderat*. Sic tres ſcripti. Fruſtra aliis *inſederat*.

4. *Dextrâ*. Sic Cluverius, & recte. Vide infra v. 95. Aliis *lævâ*.

5. *Humectabat*. C. Col. Beneſ. Nicand. Ald. Gryph. Nutii. Aliis *inundabat*; *exundabat*, *innetebat*, *invitabat*.

7. *Arno*. C. Col. ut l. VI. 109. *arni*, & R. 2. In c. T. *auno*. R. 2. *āno* pro *auno* forte ut aliquando *āt* pro *aut* in eâ vidi In c. P. *auro*: ſed in margine ubi nomina propria ſemper ſcribuntur, *aunus*. Sic c. Ox. *auro*. Aliis *anno*, *amno*, ſed a nota *ā* quæ in ſcriptis valet *am*, *an*, *ar*, *au*, *as*. Ideo nil certi, niſi e contextu, & ubi integrè ſyllaba occurrit. Vide indic. meum gallicum, ubi non diſcedo a c. Col. Nec me movet *aunus* in Virgilio, in quo legendum *arnus*.

9. *Lydius*. Virgil. VIII. 479. Vide indic. gallicum.

18. *Juvenum*. Drak. recte. E Virgilio forte, ubi quidem παρα φυσιν, l. X. 317; in Silio autem κατα φυσιν. In

c. Col. *juvenem.* Sic c. T. ubi tamen alia occurrit etiam lectio *juvenum*, ut in cæteris.

20. *Solatæ.* Sic tres ſcripti, & plures antiquæ editiones. Male aliis *ſollicitæ.*

23. *Thraſymenis.* Ita recte H. probante Drak. Favet c. T. ubi legitur alibi *Thraſymentis.*

27. *Abnuerit.* C. Col. Oxon. In c. P. *adnuerit. Ad, ab* ſæpe alternant in ſcriptis. In aliis *annuerit,*

32. *Lixarum.* Vide Polyb. l. III. c. 82, citante Drak.

37. *Picea.* Homer. IV. 277, & hinc omnes alii poëtæ dixerunt *piceus polus, picea nubes, nox*, &c. -- *Ib. preſſum*, ſic omnes.

40. *Ire.* Deeſt hic verſus in ſola R. 1.

41. *Irremeabile.* Vide Livi. XXII. c. 4.

45. *At cura.* Recte omnes. Nec admitte *par cura* cum H. & Drak. in notis. *Attentus*, ſcilicet Hannibal vel ejus miles latitans.

50. *Faſtigans.* Omnes antiqui. Non vidi *faſtigians.* Male D. H. ait μονηρης dictio, quæ occurrit, l. XII. 356. quem vide.

65. *Liquit.* Vide l. XVI. 298.

66. *Effuſâ mole.* Id eſt, *effuſis totis viribus.* Sic. c. T. Beneſ. Nec aliter adfertur e c. Col. In Virgil. *vires effundere*, V. 446. Aliis *affuſa*, l. XIV. 523. *vaſtâ mole.*

68. *Cruor.* Imit. Virgil. III. 28. Fruſtra hîc hæret Drak. poëta fingit, non hiſtoricus eſt.

V. ſeq. *Parens*, id eſt, *terra.*

76. *Certare.* Vere c. Col. T. Aliis *certaſſe.* Sed ſemper fatis impares Dii, licet aliter crediderit Bernart. e Stat. Vide Sil. l. IX. 543.

78. *Fulvâ.* de caſſide *æratâ* vel *aurata. Ib. Phœbêa.* De *corvo* accipe.

86. *Campos.* C. Col. ſive *locum*, ut Val. Flacc. l. VI. 385. Ecce *locum tempuſque.* Alia vid. in Drak. Male aliis *tempuſque diemque.*

89. *Portet.* C. Col. recte. Inepte aliis *poſcet.* An forte hîc *portet* quo ſenſu *portendat ?* ut in Virgil. III. 539. docti intelligunt.

92. *Belli.* C. Col. Drak.

95. *Lævam.* Tres antiqui *lævâ*, ſcilicet *versùs :* propter ſtagnantes aquas non patebat effugium Romanis: colles autem qui a dextrâ ipſis opponebantur inſeſſi fuerant a Choaſpe, l. IV. 825.

100. *Dextra.* Recte c. Oxon. Id eſt, « animus minimum eſt quod in duce requiritur », quia, inquit Horat. vis conſilii expers male ruit ſuâ, & Val. Flac. IV. 621. ſæpe acri potior prudentia dextrâ. In aliis Silianis *dextræ*,

id eſt, *laus dextræ*. Prius magis placet. Vide v. 120.

102. *Diverſus*. R. 2. & eleganter. Gloſſa in aliis *diviſus*. Vide l. VIII. 347, ne plurima loca ex aliis adferam. Ib. *Timori*, pro *ſuo timore*.

103. *De Flaminio*. Sic omnes ad unum antiqui, & recte. *De* ut in Cicerone orat. in Piſon. §. 46. *Hæc ſemper de vobis precatus ſum*, ſcilicet *a Diis immortalibus*, ex antea dictis. Nimis incaute Drak. ex Heinſio admittit conjecturam Dauſquei, qui *ne Flaminio* offerebat, ſubintelligendo *contendant*: ſed per ſe ſat clarus erat ſenſus ex ſequentibus.

104. *Ne*. Solus c. T. *ni*, quod vetus non rejiciendum, ut l. I. 374.

111. *Iratâ*. Galli a Callimacho *Titanum* poſteri dicuntur; Hymn. in Del. Jam verò confer Claudian. Gigantomach. v. 1. ſeq.

112. *Uno*. Vide l. XVII. 304. Cedo ſcriptis & pluribus antiquis editis. Placet tamen in R. 2. & aliis *imo*: nec aliud innuit quod exempl. adfert Drak. e Floro, l. II. c. 7. « Vulnera -- quæ nec minoribus adacta gladiis *ultra mortem patebant*. Erravit hic doctus Drak. qui hæc adfert ad probandum lectionem *uno*. *Imus*, *unus* ſæpiſſime alternant in ſcriptis & editis antiquis. Sic infra *ima* eſt *una*, in R. 2. v. 241.

119. *Augur*. Confer Stat. l. III. 648 = 668; & citante Drak. Apoll. Rhod. I. 466. Virgil. X. 773.

121. *Clauſum*. Vide Livi. XXII. c. 3.

123. *Corithi*. Vide Livi. XXII. c. 4. de *Cortona*.

126 *Vana*, ut v. 163. *vanus*. Male c. Col. *una*. Pejus Heynſ. trahit huc exemplum Virgilii, XII. 817. Intelligendus erat e Virgil. VIII. 187, nam l. XII. ſumitur vere pro religione, ut Stat. VIII. 3. Vide *ibid*. Bernart. not. Retulit ex Heſiodi Theogon. pœnam perjurii.

132. *Æquorei*, id eſt, *phocæ*, ut recte Cellarius.

134. *Suëvo*. Sic c. T. R. 2. Male c. Col. *ſevero*. C. Ox. *ſueno*.

137. *Gargævi*. Recte c. Col. Prope in R. 2. *Gargæni*, ubi, quæ rara in illâ editione, occurrit diphtongus *æ*, & *n* pro *u*, ut ſæpe. Inepte Drak. *Gargeni* vel *Gargani*, *Gergeni*. Nomen hujus regis Boïorum ſumit poëta a civitate Galliæ *Gergeau* vel *Jargeau* ad Ligerim, ubi ſedes antiquæ Boïorum.

138. *Illacerabile*. Sic omnes antiqui recte; ut in Sophocle notat Heynſius ἄῤῥηκτον de *clypeo*. Notat idem e Virgil. *lacerare* loricam, XII. 98.

139. *Portabat*. In. R. 2. *portârat*.

142. *Quatit*. Variant antiqui, in quibus etiam *capit*

b v

ut in c. T. R. 1. Sed non muto propter l. II. v. 454.

145. *Nutribat.* In c. T. R. 2. *nutrivit.* Supra *lupa.* Dic, *& lupa*, in hoc clypeo, permulcens, &c. nutribat alumnum, &c. ceu fetum ſuum.

147. *Humentia.* Sic omnes recte. Fruſtra offert *ſpumantia* Heynſius.

148. *Virgato.* Vide l. IV. 155. Hîc *rayé.* Germanice *geſtreifft.*

154. *Atris.* Sic antiqui & Beneſſ. Male Marſo *acris*: & hinc ita recentioribus.

159. *Fodiant.* Offerebat aliquis *furient*, ut l. XVII. 293. Sed recte hîc *fodiant.*

163. *Vanus.* Ex Homero XII. 237. Confer Stat. III. 652 = 668. Val. Max. l. III. c. 7. *extern.* §. 6. de Hannibale; & Sueton. §. 77. de Cæſare.

165. *Afro.* Sic recte ſolus c. T. De Hannibale intellige, cujus ſolius ſpolia hîc poſſunt dici *opima.* Turpiter erravit in hoc loco exponendo Heynſius. Orphitum accipe de equo Flaminii, quem ipſe adloquitur, ut l. IV. 265, & Virgil. X. 862. Vide Sil. XVI. 423.

169. *Aliâ.* Nempe *quàm meâ.*

178. *Læto.* Refer ad *cui*, cum duobus antiquis. Dixit *læto*, quia ut in Statio, l. VIII. 99, *Apollinis dilectiſſimus aris*: aut ſine damno incedebat per ignes. Aliis ſine ſenſu *lætum.*

180. *Victor*: h. l. e Virgilio exprimit, l. XI. 786, ubi nota male in vulgatis pluribus Virgilii legi *cultores*, pro *victores*, quod in ſcriptis. Nota in noſtro *innocuos*, id eſt, *non lædentes*, propter l. XVII. v. 9, ubi reſtituenda hæc vox, pro *inomnis* ſcriptorum.

182. *Fatis.* Ita vere Heynſius. Sic video in Cicerone, de legibus, 2; mihi §. 46. *Vatum effata incognita*, quod e *fari*; ut in Livio, XXI. c. 12, *ita mihi Jupiter fatus eſt.* Hoc ſenſu in Virgilio, V. 703, *oblitus fatorum*, id eſt, *effatorum.* In Lucano, *fata Deûm, ſecreta carmina*, &c. I. 599. Male igitur aliis, *factis.*

Ib. Muneribus. Ita Burmannus. Aliis inepte *vulneribus.* Jam verò ſacerdotes in bellis videre eſt apud poëtas, ut in Virgilio, X. 537, & ſæpe in Silio, ac aliis.

Furorem. Alludit ad vatum furorem propheticum de quo plura in Platone. Vide meum indicem gal. voce *Neleïa.*

185. *Turmæ.* In R. 1. *pugnæ.*

189. *Ac.* In R. 1. *at*, & hinc ita quidam.

190. *Secula.* In R. 2. *prælia. Ib. feræ.* C. T. *longæ.*

191. *Horreſco.* u. p. m. In R. 2, ut p. m. h.

199. *Signum clamore* viciſſim. Recte ſe habet textus quem nec Heynſ. nec Drak. intellexerunt. Dic Tyriâ

corona circumfundente viciſſim ſignum impetûs, cum clamoribus, per colles. Nullus erit ſenſus ſi legeris *ſignum clangorque*, ut ipſi volunt.

202. *Stupet.* C. Col. Aliis *timet*, minus apte. Vide Stat. VIII. 150.

207. *Exſpectat*, recte. Id eſt; ſpectando e vertice præſtolatur: & is ſemper eſt ſenſus vocis *exſpectare* pro *eſpectare.* Ita revocabatur *eſpectator* in Juſtino, l. II. c. 13. Ad hæc *velut eſpectator -- in litore remanet*: quæ ſunt quaſi e Lucretio, II. 2. Alii volunt hîc in Silio *adſpectat*, ut idem alibi, & in Virgilio X. 4. Idem dixit *exſpectant turribus hoſtem.* Sed *ad*, *in*, *e*, *ex*, promiſcue in compoſitis ſæpe uſurpantur, ut *adſcendit* quod *eſcendit* in Livio, l. XXIII. c. 23. l. XXIV. c. 21. In Virgilio *elude*, aliis *illude*; & hîc *exſpectans*, quod in Homero ſæpe ἐισορόων, *inſpectans.* Cæterum hîc Juno Silio eſt quæ diſcordia in Homero, XI. 73. ſeq.

212. *Erepto cœlo.* Id eſt, *excluſo die*, ut in Stat. VIII. 412. Sil. I. 557, *erepta luce.* Plures verſus hîc turbârunt Librarii in ſcriptis; quibus collatis, video Drak. recte ordinem priſcum revocaſſe, nec ab eo diſcedo.

215. *Fixoſque repulſi.* Drak. Sic vulgati alii. Male R. 2. *fixas*, ſed in c. P. *fixo.*

218. *Curvato.* Drak. Sic plures antiqui. Aliis *curvati.* Heynſius ita offerebat, — *Fixoque repulſi*
Submittunt clypeos curvatos pondere teli.
Sed ſenſus non cohæret. Vox *curvato* non abſimilis a Lucan. I. 242, *curvataque cuſpide pila.*

220. *Furvam.* Arceſſit Bellonam e Tartaro, ut Petron. Satyr. c. 124: citante Drak. jam verò *furvus* proprie de Tartaro. Sic Martian. Capel. l. I. *tartareæ noctis obſcuritate furveſcens.* Male Drak. ſervat *flavam.* Offerebat Burmann. *atram*, ſed nil ad formam vocis falſæ *flavam.* Voces *flavus*, *fulvus*, *furvus*, *fuſcus*, ſæpe mutatæ a Librariis: ſic in Catullo *fulvis alis* de ſomno legitur, ubi emendatum *fuſcis*; ut in Euripide *nox* dicitur μελανοπτερύγων ὀνείρων *mater*: dic ergo, Bellona quæ habebat furvam comam, & ſparſam ſanguine multo.

225. *Fovent.* Parum tute vult *movent* hîc Burmann.

235. *Serebat.* Sic ſcripti. R. 2. In aliis *ferebat.*, non ita apte. Per *vulnera.* intellige *tela.*

238. *Inglomerant.* R. 1. ut in Stat. I. 350. Aliis *agglomerant.* In c. P. *glomerant*, forte veriſſimum. *Ma* longum propter *gl* ſequens, ut non raro. *Ib. geminâ.* Malim *geminique coruſca*, &c. In c. Col. *coruſcis*, errore finalis ſequentis *criſtis* quæ Librarium ignarum decepit, ut ſæpiſſime video in ſcriptis.

251. *Pondere.* C. Col. P. T. R. 2. Mediolan. Male Drak. & alii *vulnere*, ſine ſenſu; ineptit hîc Heynſius. Immo *pondere* dixit ex conſulto poëta propter *pondera* antecedens.

271. *Atlas, atlas a litore.* C. Col. T. R. 2. In Oxon. *Athlans*, male inſerto *n* ut ſupra v. 261. in *Volunx*, ut vulgo editur. Infinita exempla vidi hujus litteræ ab ignaris inſertæ.

279. *Aſpiceres.* C. Col. R. 2. Male aliis *aſpiciens. Ib. Condere. Conditur* hic qui alibi *infuſus ſociis*, in Silio. Hæc ex Homero, XIV. 408. Inepte Heynſius *credere.*

284. *Ore citato.* Putide offertur a Barthio, & probatur a Drak. *orbe. Ore citato*, id eſt quod in Horatio *ſublimi anhelitu fugere.*

287. *Fulgentem.* Nempe *æratam*, ſive *æneam*, ut e v. 295, & 499, quem vide.

292. *Atrox.* C. Col. Parm. Beneſ. In c. P. *atras.* Aliis *ovans.*

294. *Altior.* Virgil. XII. 729, 902.

297. *Deterſit.* Tres ſcripti R. 2 Beneſ. Aliis male *detorſit.*

299. *Contorquet.* Tres ſcripti R. 2. Aliis fruſtra e Virgilio *torquebat*, l. XII. 901. Vide h. l. a verſu 896. Atque hic ex Homero, XIV. 410. ſeq.

300. *Reſupino.* C. Col. R. 2. Aliis male *reſupina.*

310. *Subſidit.* Scripti Heynſii. In c. P. *ſubſidet.* Aliis *ſubſidens.*

315. *Sparſâ.* Confer Oppian. de Venar. l. II. 57. Plin. l. VIII. c. 45. t. 2. p. 220. edit. Cl. Brotier. *Spargenſque in altum arenam*, &c. errore typor. illic *alvum.* Male Heynſius laceſſit hunc verſum.

319. *Cuncta.* Id eſt, omnes orbes taureos & tandem laminam æneam ſive ferream. Recte ſic Drak. e vitioſo *cunta* veteris editionis. Aliis *tunc* vitioſiùs. Modo lamina ænea ſubponebatur tergis pluribus taureis; ut hîc, & in Homero, VII. 246. Modo plures laminæ inter coria inſuebantur, ut Stat. VII. 310. *ter inſuto ferro.* Notabo in c. T. ſuper *aeris* ſcribi *ferri*: ut gloſſa inepta, quæ etiam v. 521 in R. 2. irrepſit in textum, tunc *aeris ferrique moras.* Sic incaute ſcholiaſtæ Homeri, per *haſtas æneas*, intelligunt *ferreas*: quod abſurdum. Præter Heſiodum qui ſolis armis æneis uſos fuiſſe priſcos homines docet, novimus jam, ex Recentiorum itinerariis, antiquos Siberiæ, Americæ ſeptentrïonalis incolas, Mexicanos, Peruvianos ſolum æs ad inſtrumenta omnia adhibuiſſe. Legantur *Kalmi* iter in Americ. ſeptentr. nec non *obſervat*: Germanice ſcriptæ, p. 326. Pragæ, 1775, eruditiſſimi mineralogi

von Born ad iter Cl. Pallas : iter Gmelini in ſylloge noſtratis Prevôt, t. XVIII. p. 79. 171 Aſt ante omnes Hiſpani Ulloæ *Noticias Americanas*, Matriti 1774, p. 375: qui liber vix apud nos notus, nondum verſus in aliam linguam. Adferam hunc locum. = Conocian aquellos Indios del Perù las mezclas de los metales en alguna parte; y ſe manifieſta en los colores de las piezas que ſe han explicado. Unas ſon coloradas, tirando al del cobre natural : otras amarillas como el laton : y entre eſtos dos y hay variedad. Unas piezas ſon mas parecidas al laton que otras. Pero en todas ellas ſe repara que ſin eſtar cubiertas de betun alguno no crian verdin, o cardenillo; ſacando ſe de ello que la mezcla que les ponian era tal que mudaba enteramente la qualidad del cobre, ignorandoſe eſto ſecreto. – En el tiempo preſente es un aſunto para ellos deſconocido la fundicion, y la mezcla de los metales, el modo de variar los, las fabricas de la vaſijas antiguas – El modo de labrar la piedra dura con aquellas herramientas de metales dociles, y el de fabricar las armas de que ſe ſervian entonces. Vide etiam quæ inſtrumenta deſcribit in Hiſpaniam adlata, p. 371 = 374. Adde quæ noſtras Goguet in opere cui titulus, *Origines des Loix, des Arts*, &c. Non negaverim ferrum jam in uſu fuiſſe Homeri ævo, ut ex Iliade, l. VI. 48. & l. X. 379. ſed hinc non ſequitur de *ferro* accipienda quæ de ære refert. Utrumque tunc adhibebatur. Vide hîc infra v. 499.

326. *Pertulit.* E Virgilio, XII. 907. at in c. T. & editionib. ppibus *protulit.* Sic alii.

329. *Mæonio.* In campo Tyrrheno.

330. *Tortus.* Vere c. Tell. ut v. 625. *torſit.* Aliis *corpus.* Vox *tortus*, minus nota ignaris librariis, facta eſt *corpus*, ut *admorſæ* mutârunt in *amor ſe* in R. 2. verſ. prope ſeq.

336. *Cæſi.* C. Col. R. 2. Male aliis *teli.*

342. *Nullo.* C. Col. Tell. R. 1. Ben. Non igitur habent omnes ſcripti *nullum*, ut ait Drak.

347. *Fratrem.* Sic ſcripti R. 2. Male aliis *fremit.* Imitat. Homer. l. IV. 150. ſeq. Virgil. XII. 383.

354. *Tacto* C. Col. P. Vide l. III. 302. Male aliis, *toto*, *torto.*

361. *Monſtrârat.* Non vidi in antiquis *monſtravit* ut in Drak.

367. *Intortos.* Imitat. Virgil. XII. 400.

377. *Ductores.* Hæc in Marſo 1492 leguntur in l. VI. & quæ hîc leguntur deſumta ſunt e l. VI. v. 96 ad v. 141, quem errorem nemo notavit.

378. *Cedentem.* Virgil. XII. 324. ſeq.

380. *Mœſto.* Recte de irâ, ut in Val. Flac. V. 568. *tacitâ mæſtiſſimus irâ :* nec audiendus Heynſius.

385. *Alto.* Sequor hîc Burmannum qui ſolus audiendus : nam *fulmina* legitur in c. P. R. 1. Quod non refert Heynſius. Imitat. Virgil. Georgic. l. I. 328.

391. *Conſpecti.* Sic omnes antiqui; non *conſpectus.*

395. *Tethye.* Felix emendatio e c. Col. *Cethye :* recte ſic Heynſius. Non novi Trajectinam edit. in quâ Buzio legit *ſævior æquore.*

396. *Atque exeſa.* Sic omnes ſcripti R. 2. Sed R. 1. & alii *& exeſa*, male.

410. *Ne impune relictum.* Sic c. Tell. P. R. 1. & plures. Id eſt, *ne quidem*, *nedum imp. r.* Vox *ne* hoc ſenſu ſæpiſſime occurrit apud omnes antiquos. Miror ergo omnium editorum oſcitantiam. In c. Col. legebatur *ue*, ſed *ue ne* frequentiſſime alternant in ſcriptis. Scribo etiam *datur* cum antiquis. Putidus eſt hîc more ſuo Barthius. *Ib. vita.* Sic plures antiqui. Aliis *victum* male.

416. *Supremâ.* Ut Horat. II. Epiſt. 2. v. 173. In Virgilio *ultimâ*, II. 446. In Statio *extremam*, III. 70. Male ergo Heynſ. offert *voce ſupremâ*, contra fidem veterum.

420. *Qui.* Imit. Virgil. II. 361. Aliis *quis.*

424. *Pectora.* Omnes ſcripti, recte. *Sub ſubter* cum quarto & ſexto caſu apud antiquos. Male ergo contra codices, *pectore* in Drak.

431. *Impia.* Confer Stat. VIII. 141. *currus impia tellus ſorbet*, &c. Sic porta, *ſcelerata* dicta propter cædem Fabiorum qui hac exiverant Sil. VII. 48. Ovid. Faſt. II.

Ire per hanc noli quiſquis es; *omen* habet.

Male ergo Heynſius vult *intima*, & Drak. *invia.*

443. *Auſum.* Tres ſcripti R. 2. Alii *viſum.* Ib. *ceu belua*, &c. Vide l. IX. 611. & Virgil. X. 712.

444. *Tutis.* Sic ſcripti & Virgil. l. c. In R. 2. *cutis*, ubi *c* pro *t.* Hinc in quibuſdam *cunctis*, male.

450. *Irrumpit.* Variant antiqui. Aliis *irrupit.*

451. *Oſtendit.* Variant antiqui. Aliis *oſtentat.*

454. *Pondere.* E Lucano. III. 725.

Adjuvitque ſuo procumbens pondere ferrum.

Male ergo Drak. *vulnere.* Nec meliùs Heynſ. *in vulnere.*

458. *Diverſis.* Scripti tres R. 2. Confer l. XVII. 546. Aliis *diverſus.*

484. *Nigrâ.* Sic c. Col. P. R. 2. Male *nigram* aliis.

490. *Morti.* Recte c. Col. R. 2. Aliis *morte.*

494. *Mox alius.* C. Col. Omnes alii antiqui *moxque.*

499. *Æratam.* Sic l. XIV. v. 153. *ærato munimine.* Locus clarus, licet non intellectus Gronovio, nec aliis. Non dicit poëta *æratam in bella*, ſed bipennem quam

in vel *ad* bella gerebat; quæ bipennis erat *ærata*, id eſt, ex *ære*. Sic Apoll. Rhod. αὐχένα κόψας χαλκείῳ πελέκει. *Jamdudum* quo ſenſu *ſtatim*. Notus autem idiotiſmus, aqua in potum, panis in cibum, pecunia in bellum, &c.

506. *Nutante*. Tres ſcripti. Prope in R. 2. *mutante*, ubi *m* errore typor. Sic in Stat. VII. 799. *frondea nutant culmina*.

510. *Cædi*. Ut l. VIII. 39. contermina *lucis*. Abſurde Caſaubon & alii volunt *tædis*, e voce *cædis*, quæ in aliis.

519. *Dubio*. Scripti omnes & edit. R. 1. 2.

526. *Oppetit*. Nec muto hîc. Id eſt, facie ob terram pronâ, hanc ore mordet. Tot ſunt hîc veteres pro *op* quam pro *ap*. Id ex Homero, II. 417. Scribitur l. IX. 384. *appetit* propter conſenſum codicum; licet malim *oppetit*, ut dictum *oppetere mortem*: ad quæ recte in Lex. R. Steph. Birr. « Quidam *oppetere*, pro *mori*, de» ductum putant ab *ob* & *peto*, quòd qui antiquitùs ſtre» nui & fortes moriebantur, precipuè in bello, terram » *ore mordebant* & *petebant*, ne nimis (male *minus* illic) » dura viro forti vox audiretur; unde Virgil. XI. 418. » terram ſimul ore momordit, id eſt, *oppetiit* «. Confer Sil. l. IX. 520, & notam. Ab his prætuli *oppetit*, atque præferendum duco.

533. *Raptabant*. Scripti R. 2. Aliis *raptabat*.

540. *Femur*. Sic antiqui. Primus mihi Beneſſa edidit *ſimul* ante Nicandrum.

542. *Luxere*. C. Col. Oxon. R. 2. Aliis *miſere*.

546. *Ithemon*. C. Col. prope R. 2. *Irhemon* errore typ.

551. *Viriaſius*. C. Col. R. 2. Aliis *Viridaſius*.

552. *Victus*. C. Col. Male aliis *meliùs*.

557. *Arauricus*. Sic plures antiqui. Aliis *auraricus*, & aliter abſurde.

559. *Certamina*. Sic duo ſcripti, R. 2. Aliis *certamine*; quod præter mentem auctoris. Vide l. XVII. 518.

565. *Veterem*. Vide l. VI. 616.

573. *Accepit*. Sic omnes antiqui, id eſt, *animadvertit*. Alibi VIII. 153. *accepi*, idem quod *audivi*. Nec audiendus Burmann. qui vult *aſpexit*.

576. *Ab aure*. Virgil. IX. 417.

578. *Extracta*. C. T. *exacta*, contra mentem auctoris.

580. *Obtruncat*. R. 2. *abtruncat*.

583. *Jacentia*. Optime c. Col. Aliis *latentia*.

588. *Quemve*. C. Col. Dauſq.

592. *Utque*. Sic plures antiqui, non *atque*.

599. *Sic*. Prope in c. P. *ſit*, id eſt, utinam *minuat*, quod ultimum in c. Col. P. R. 2. Male aliis & Drak. *at -- minuet*. Simili errore *&*, *ſit* alternant in Stat. X. 382.

605. Virgil. VII. 462.

607. *In medios.* C. Col. T. R. 2. Male aliis *medium*. ut in meo textu.

Ib. fatigat, id eſt. fatigat ſe, inceſſens ſolum Flaminium. Sic dixerunt latini *terra movet* pro *movet ſe*, vel *movetur*, ut in Cicerone. Alia vide, l. VI. 327. *vertit.*

611. *Fragor.* Vide Livi. XXII. c. 5.

617. *Parvos.* Hæc e Lucretio, VI. 583, quem confer v. 575 = 599.

618. *Manes.* Homer. XX. 61. Lege Stat. VIII. 31=80.

624. *Montibus*: id eſt, *montibus relabi*, in Horat. 1. Od. XXIX. v. 15. Innuit Heynſ. *fontibus*: tum vide Propert. l. II, eleg. 15, v. 34. l. III, eleg. 18, v. 6; ſed *montibus* habent omnes Siliani libri.

631. *Illata eſt.* Sic c. Col. T. R. 2. prope c. Ox. *inalta eſt* pro *inlata eſt*, pro veteri ortographiâ.

633. *Ablatus.* Recte c. Col. T. R. 2. In c. T. adfertur quoque *ablatis*, ſed vitioſe, ut habet Drak. qui nec ipſe magis quàm alii capit. *Ablatus* nempe Flaminius a pugnâ cum Hannibale, terræ motu, *in hos milites inciderat.* Subintelligit hîc poëta pronomen ut ſolet. Noluit ut ambo duces, præter hiſtoriæ fidem, viritim inter ſe certarent; atque in eo patet poëtæ ars ingenioſa.

646. *Fuſus.* Sic recte ſcripti Heynſ. c. P. T. Gloſſa c. T. confirmat, *fuſus ipſe*, id eſt; *fuſus etiam ipſe*, inter catervas fuſas ſuorum. Drak. *fuſis.*

650. *Libet.* In c. Col. *licet.*

V. ſeq. *Sanguis.* Alludit ad ἰχώς, vel ad ſanguinem immortalem Homeri, V. 870.

652. *Vos.* C. P. T. *nos.*

653. *Noſtros.* In c. P. T. R. 2. *noſtris.* Carpenta Gallorum ſæpe in triumphum acta, ut in Livio, Floro; ſed nil muta.

654. *Vinctos.* Ut Cicero in Piſon. *quid vincti ante currum duces?* Male Drak. & alii *victos.*

657. *Contectus.* Ita ut poſtea non inventus. Burmann. *confectus* malebat. *Ib. reliquit*; ſed c. P. R. 2. *relinquit.*

660. *Læva.* C. Col. Drak. Aliis *ſæva.* Sic alternant *lævo*, *ſævo*, l. XII. 208.

665. *Denſi.* Scilicet qui cum & ſuper eo fuerant occiſi. Male *denſæ* Heynſius.

670. *Mortes -- dextera.* Nota h. l. propter l. VI. v. 8.

676. *Devincat.* Verbum grave, id eſt, omnino vincat.

678. *Infuſa.* Recte ſic omnes; nam l. V. 57. *fluere* dicitur caligo. L. XI. 9. habetur *infuſa umbra.* Male ergo vult Heynſius *offuſæ*, quod alienum eſt ab omnibus libris.

LIBER VI.

VERSU 2. *Jungebat.* Recte ſcripti. Opponitur voci *ſolverat.* Male aliis *urgebat.* Sæpe alternant in antiquis hæ voces.

4. *Pectebant.* E Virgilio, Georg. II. 121. Confer Sil. l. XIV. 664. In antiquis *pētebant.* Hinc male emendatum *repetebant*, quia non ſtabat verſus.

5. *En.* Aliis & frigide. Vide Livi. XXII. c. 6.

7. *In funere.* Id eſt, manus in ipſamet *morte* hærentes haſtis, licet cæſæ. Sic Stat. l. IX. 540. -- Capulumque *in morte* tenenti extrahit. Confer eumdem, l. VIII. 442. Sil. l. V. 670, l. XIII. 693. Flor. l. I. c. 18. *omnium in manibus enſes* -- & in ipſa morte *ira vivebat.* Male ergo Burmann. vult *pulvere*, quod aliis & Drak. *vulnere.*

8. *Jubæ.* Sic tres ſcripti. R. 1. 2. Male *tubæ* aliis.

14. *Ruerat tota.* Prope in c. Col. *fuerat tota.* Recte emendatur ab Heynſio. Aliis male *fuerat fracta.* Certe fuerat *fracta*, ſed non *tota ruerat.* Vide l. XVII. 172.

21. *Magnanimâ genâ puer. Magnanimâ* in omnibus antiquis legitur, & recte. Supple *plus* ante optârat ex antea dictis. Nec puer, pubeſcente genâ magnanimâ, plus optârat addere ſe caſtris. Locus ſanus & clarus quem male Drak. notat aſteriſco, ut deſperatum.

30. *Interdum.* Id eſt, *interea*, ut jam dixi.

32. *Injectâ morte.* Laceſſunt h. l. Heynſ. Drak. Burmann. ſed fruſtra. *Morte* idem eſt ac *cadavere*, ut in Plin. l. XIV. c. 19, *mors* diſerte pro *cadavere* : « quamque juxta *hominis mors* laqueo pependerit ». Nondum quidem is erat mortuus, at parum aberat; quod ſatis poetæ. Si quid mutandum, mallem *infectâ morte*, ut in Stat. l. XI 582, *mortem imperfectam* ; nam habemus in Silio, l. XIV, *incœpta mors* ; l. V, *media mors.* An verò *in ficta morte*, ut e l. II. 183. poſſet legi? Sed nil muta. Apage *injecta mole*, vel *efficta morte*, ut innuunt.

37. *Aquilæ.* Vide meum indicem gallicum. Voce *aquila.* Confer Bernart. Stat. X. 171.

41. *Merito ſibi*, id eſt, *Lævino.* Mutatio regiminis ad nobilius genus. Sic quidem mihi antiqui. Sed c. Col. Oxon. exhibent *meritæ* ; quæ emendatio fuit a Sciolo qui idiotiſmum non perſpexit. Vide quæ Drak. l. X. 306. (307), ad voces *dextera*, *quem* ; ubi inepte Heynſ.

vult *quam*. Illic Drak. ſuo ſe gladio jugulat. Igitur vulgatum textum hîc non muto. Vide quæ ad v. 337.

47. *Ore*. Hoc ad pugnam Cannenſem transfert Livius, l. XXII. c. 51.

52. *Satias*. C. Ox. Prope *ſatia* in c. Col. & in aliis antiquis. *Saciat*, *ſatiat* a Librariis. In vulgat. quibuſdam *ſatis es* vel *ſaties*.

62. *Serranus*. Sic omnes. Offertur *Sarranus*, ut in numiſmatibus, a *Sarrano*, urbe antiqua Umbriæ, unde *Sarranates*. -- Nomen *Serranus* occurrit in Virgil. Val. Maxim. Apuleio, & aliis. Plura dabit Drak.

72. *Ac*. Sic ſcripti R. 2. Non *hîc* ut aliis.

73. *Quum*. Sic ſcripti, non *tum* ut quidam.

76. *Veſta*. Sic ſcripti, Beneſſa. Male aliis *veſte*.

81. *Nimiùm q*. Sic omnes.

84. *Crimen*. Sic carpebant ſuum *Jovem* Statio *ignavum*.

88. *Ac ſtirpem*. Sic ſcripti tres, R. 2. Admiſſum *an* aliis e R. 1.

Ib. *Perjura*. Non vidi *peritura* in antiquis.

91. *Callebat bellis*. Recte omnes antiqui. Incaute Heynſ. vult *belli*. Suadet Hippocrates ut exercitus ſequatur is qui vulnera ab armis inflicta ſanandi artem vult callere. *Bellis* igitur idem eſt ac *uſu habitu* que in bellis comparato.

Ib. *purgat*. Hoc a Virgilio. Eadem in Stat. ubi *ſiccat*, I. 528. Confer Hippocrat. Aphoriſm. ſect. V. 22. 25. in meâ editione, ubi doctrina ſenioris certior quàm in aliis editis.

106. *Æquos*. Solus c. Col. *æquus*. Sed Virgil. IV. 372. *æquis -- oculis*, & Val. Flac. IV. v. 1. Forte male lectus Modio c. Col. non raro obſcurus.

109. *Arni*. C. Col. R. 2. Prope *arvi* in c. Ox. Beneſ. Ita l. V. v. 7. *Arno*, quem vide. *Auni* in c. T. R. 1. Adfertur fruſtra e Virgilio, XI. 700. *Apenninicolæ filius auni*; nam *arnus* etiam ex Apennino delabitur. Hæc autem clades Romanorum contigit in Etruriâ cujus *arnus* flumen ultimus terminus. Debuiſſet adferre Drak. e Virgil. *haud Ligurum extremus*. Jam verò Ligures antiqui a Rhodono ad uſque *Arnum*, ubi *Ligures Apuani*, omnia loca occupavêre. Immò ad flumen *Orgum* in Alpes Taurinas nomen ſuum protenderunt. Hinc patet quàm cautè ſint antiqui textus mutandi, quàm timide a bonis ſcriptis diſcedendum.

110. *Sed*, &c. Confer Stat. VIII. 65.

117. *Acerbantem*. C. T. Drak. In pluribus aliis *acervantem*.

118. *Patrio*. In R. 2. *patriæ*. Sed de Regulo hoc dictum.

119. *Quidquid id eſt.* Sic emendat Heynſ. & c. T. ubi recte etiam *en*. Hinc reſtituitur verſus. Aliis *adeſt -- &*. Vide v. 582.

121. *Rota.* Vide Anacreont. Od. IV. v. 7.

133. *Hunc.* C. Col. Prope in c. Ox. R. 2. *nunc*, a Librario. Aliis *en* vel *ni* pro *nūc*.

138. *Cui -- libare.* Hunc morem antiquum apud Romanos obſerva. Confer Juſtin. l. LXIII. 3. not. & l. IX. c. 7. not. Virgil. XII. 91. Val. Flac, IV. 707 = 711.

141. *Bagrada.* Scripti tres. R. 1. 2. Aliis *Bragada*, quod propius etymo Punico.

145. *Sævis.* Propter ſerpentem, ut ab eventu dixit Stat. l. I. v. 8. *infandis -- ſulcis.* Male Heynſ. *riguis.* Confer cum hoc ſerpente quæ Stat. l. V. v. 515 = 588, & Ovid. Metam. l. III. v. 30 = 95.

149. *Curvo.* Recte ſic omnes, ut in Virgil. Georg. II. 215. *curvas latebras*, de ſerpente.

152. *Viderit.* C. Col. P. Aliis *viderat.* Prius malim.

154. *Avernos.* Id eſt, *exitiales*: aut libuit Silio Avernos lacus illic ponere, ut aliis alibi. Plura loca hujuſce nominis apud antiquos. Vide Lucret. VI. 740 = 839.

155. *Venenis.* Sic ſcripti, R. 2. Aliis *veneni*, nec male. Vide l. II. 219.

156. *Deprenſi.* In R. 2. *depnſi.* In R. 1. *defuſi*, quod a compendio *depnſi*, lecto *depuſi*, hinc *defuſi.* Sic de Asbyte lectum *defenderat*, ubi legendum erat *dependerat*, l. II. 69.

158. *Tactæ.* Non *tractæ*, ut male Drak. & alii. Sic *tactu* Lucret. VI. 779. Stat. l. V. 537.

-- Percuſſæ adflatibus herbæ
Quà tulit ora cadunt.

Sæpe mutantur *tactus*, *tractus.* Non dicit Ovidius *hos trahit adflatu*, ſed *necat.* Metam. III. 49.

160. *Informi: late.* Drak. recte cum vulgatis. In c. T. P. R. 2. *informidate*, ab ineptis Librariis. Male in R. 1. *eamdem* pro *late*, ex quo Beneſſa *tandem*, ſed fruſtra. Ineptit H. qui vult *ſaniem.* Prope aſſentit incautus Drak. in notis.

161. *Ructabat.* Sic recte omnes, non *eructabat.*

162. *Ferventi -- paſtu.* A fermentantibus cibis in ventriculo pro veterum opinione, quæ noſtris hodie ſe probat chymicis; ſed *fermentatio* & *efferveſcentia* inter ſe d fferunt.

165. *Adverſæ.* Error Typorum in Drak. *averſæ.* Intellige e Stat. V. 526. *ſæpe*, &c.

168. *Pacemque loci.* Ut moris erat antiquis. Vide Apul. *Florid.* initio. Dixit Juſtin. *occupandam Deæ pacem* l. XX. c. 2, & not. 7. Confer Virgil. VII. 136.

176. *Gutture.* Sic ſcripti, non *gurgite.*

179. *Viciſſim adſpicimus.* Id eſt, pavefactus hac clade, alter alterum intuetur. Dein *reſonare :* dic *reſonat*, *movetur tellus*, *antrum ruit*, &c. quod ſolentiſſimum Silio aliiſque. Fruſtra immoratur in his Burmann. Novimus verba ſenſuum permutari. Sic Stat. l. XI. dixit *intelligere* vulnus, pro *ſentire*, & alia id genus plura : ſed hæc nil ad rem.

181. *Gigantes.* Conſcenderunt nempe immanes ſerpentes, ut propiùs cœlum accederent.

184. *Auro.* De ſerpente qui cuſtos horto Heſperidum.

185. *Disjunctâ.* E c. T. ubi *disjũcta*, & recte. Aliis *disjectâ.* Male Heynſ. *deſpectâ.*

188. *Tenuem.* C. Col. Oxon. R. 2. In aliis *tn*, ex quo male recentioribus *tamen.*

194. *Cingentibus.* Recte Heynſius. Sic ſtat textus cum arte. Ex Ovidio forte *ſpiris cingitur*, Metam. III. 77. Aliis *ingentibus* minus apte, licet ita Virgil. l. II. 217. *ſpiris ligant ingentibus*; ſed vox *ligant* refert *cingere.* Vox *molem* regitur a *cingentibus*, & ſubintellige *hanc*, pronomen, poſt abſtraxit, ut ſollemne Silio pronomen omittere. Sic dixit *vertit equum flectens*, nempe *hunc* flectens: qui idiotiſmus non ſatis perſpectus. Vide v. 314.

202. *Ripæque relatos.* In c. Col. *ripa* forte pro *ripã*, *ripam. Ib. relatos.* Sola R. 1. *relatus* male, ut hinc alii.

209. *Magna.* C. Col. Aliis male *magno.* Vid. l. IV. 429.

213. *Juſſo.* Scripti, R. 1. 2. & quidam. Aliis *juſſu.* In Plauto, *tuo juſſo profectus ſum.* Male Burmann. *rapto conſequitur paſſu.*

215. *Haſtam.* Falaricam.

216. *Aulam.* Antrum, ut Virgil. I. 139.

218. *Hinnitu*, C. Col. Drak. recte. Aliis *immani.*

230. *Anhelat.* Male in R. 1. *anhelans*, ex *anhelã*, ut forte in ſcripto. Non primus ergo Nicander ſic edidit, ut ait Drak. Non ſemel verba cum participiis alternant in ſcriptis, errore Librariorum ; vide l. XVII. 319. Hinc verſus corrupti.

234. *Mittit.* Sic c. T. Quod in Virgil. V. 468. *jactantem utroque caput.* Male Drak. *nutat.* Requiritur hîc verbum activum. Nec melius *motat*, *mutat*, & alia inepta quæ ſine fide conſarcinat. Nec valet e Stat. VIII. 614. *nutat utroque timor.* Verbum eſt intranſitivum : at *mittere* pro *jactare*, *jacere*, notum cui nota lingua latina.

239. *Signa.* Pro militibus ipſis : nam quò ſigna, eò milites. *Ib. victor.* Sic tres ſcripti, R. 2. Male in R. 1. *victas*, & hinc plures ita.

240. *Avectas.* Ab eo jam remotas. In R. 2. *arreptas*, fruſtra. In c. T. *arrectas ;* a Librario.

251. *Feri.* Male Drak. *feræ*, nam v. 268. *ferum*, ſubſtantive & eleganter.

252. *Datur.* Scripti, R. 2. Aliis *datus.*

253. *Irâ.* Sic antiqui recte. Furit irâ, impatiens dare terga; non impatiens *iræ*, ut male Gronov. Heynſ.

Ib. dolori. Recte antiqui. Mavult *doloris* Burmannus, quia l. XI. 26. dictum *vetereſque doloris.* Sic Tacit. Annal. l. I. c. 20. *vetus operis ac laboris.* Sed idem dixit, *& delictis hoſtium novus*, Agricol. c. 16.

256. *Rabidi.* R. 2. Aliis *rapidi*, minus apte. ut Drak. Pejus aliis *rapido.*

257. *Ablato.* C. Col. R. 2. Aliis *allato* vel *alato*, ut male textus hîc.

258. *Rurſus.* C. Col. P. R. 2. Beneſ. In c. T. prope *curſus*, ubi *c* pro *r*. Male aliis *curſu.*

260. *Lævam*, nempe *ad.* Male Drak. & alii *læva.*

265. *Urgentia.* C. Col. Ox. P. R. 2. Aliis *ingentia.*

272. *Caput.* Senſus clarior fiet his Senecæ Hippolyt. 366. *& vix labante ſuſtinet collo caput.*

276. *Spes ultima.* Sic recte vulgati libri, c. T. nec aliud adfertur e c. Col. *Ib. ingentis caudæ.* Sic recte R. 1. Mediolan. Nullus hîc Drak. cui peſſima quæque placuerunt.

278. *Lapſo.* Sic. R. 2. Aliis *laſſo* vel *laxo.* Quæ ſingulis prope locis alternant, errore librariorum. Graphice caput terræ repens exhibet vox *lapſo.*

283. *Erumpit.* Confer Ovid. Met. l. III. 96. Stat. V. 587.

288. *Famulum.* Vide meum indicem gallic. voce, *Genius.*

289. *Tepidâ.* Ut Martial. de Nilo, *tepidus*, l. XI. ep. 12. Male c. Col. *trepidâ*, contra fidem autoris; ſupra. *Lento pede ſulcat arenas.*

299. *Tum.* C. Tell. Beneſ. Aliis *tunc*, ut Drak.

300. *Percepit.* Sic ſcripti Heynſii. C. Tell. R. 1. Drak. Alii *præcepit.*

305. *In exig.* Scripti R. 2. Aliis *at exig.*

307. *Vitam.* Sequor Drak. ſuſpicor tamen non eam fuiſſe mentem autoris. Ideo poſt *vitam* puncto non dividerem, & hunc ordinem ſyntaxeos inſtituerem : jam haud cederet Hannibali *regere* martem, adjungere, &c. durus ducere, &c.; id eſt, ad regendum, vel in regendo, &c., & ſic de aliis. Hunc idiotiſmum refert Statius, l. V. v. 595. *graviora tela mereri ſervatus* : id eſt, ad merendum vel ut mereretur. Videant quibus non vapida mens.

314. *At nullâ.* Male Drak. h. l. excepit. Edit, *& nulla:* dein *exutos.* Tandem vult cum Burmanno tollere *quos.* Non intelligunt. Dic conſentientibus antiquis, at ſervans portabo in Tartara luctus quos nulla morte exuar. Ut alibi *caſtum exuta pudorem.* L. V. 15. & l. XIII. 120. *exuta feram.* Jam verò *ſervans portabo*, idem idiotiſmus ac infra v. 321. *torquens portat.* Vide quæ ſupra v. 194. De hoc nimio luctu vide quæ egregie, ut ſolet, Lucret. III. v. 920.

318. *Hic.* Scripti. Errore typor. in R. 2. *hec.* Male aliis *hinc.*

319. *Per tela.* In antiquis *pericla*, a librariis, *i* pro *t* & *c* pro *e*, ut ſæpiſſime video. Sine fide Drak. per *iniqua.*

327. *Vertit.* Recte C. Col. h. l. refert. Nil intelligit hîc Drak. Dic *vertit ſe* vel *vertitur.* Sic Livi. XXVI. c. 6. *in verum vertit*, id eſt, *vertit ſe*, vel *verſa eſt:* idem l. III. c. 36. *terror vertere in plebem cœpit.* Mirus eſt hîc Drak. qui tamen alibi hunc idiotiſmum intellexit. Sic compoſitum *convertit* in Juſtino, l. XXXVI. c. 2. ad quæ vide not. Bernecceri. Confer Gell. l. I. c. 13. *ſi res forte melius vertiſſet*, & l. IV. c. 18. *avertit* pro *avertit ſe:* ut in Virgilio *tum prora avertit.* Infinita loca congerere poſſem. Dic ergo vertit ſe, ſubito certamine, eò ubi ſaxa claudebant ſocios in inſidiis latitantes.

330. *Lupos.* Sic noſtris in ſylvis Sylvanectinis ſæpe capiuntur lupi, in foveâ, frondibus carneque ſuperpoſitis.

336. *Quum denſa.* In c. P. *condenſa*, a *cum denſa.* Contrarium errorem notavit in Horatio Scaliger. l. I. od. 37. ubi legit *congrege*, non *cum grege*, & meritò. Vide Lection. Auſon. l. I. c. 17. p. 53. edit. Gryph.

337. *Intento.* C. Col. recte. Aliis *intente*, *intentæ.* Sed finales *e*, *æ*, *o* ſæpe mutantur in ſcriptis.

338. *Pœna*, id eſt, *Pœnica* vel *Punica.* Nec diſcedo in reliquis a c. Col. Male *Pœnûm* ſine fide probat Drak. poſt Heynſium.

348. *Victam.* In c. Col. *vinctam.* Hæc jam mutata notavi, l. V. 659. Hîc nil muto, quia *vinctam* ſat clare ſignificatur v. ſeq. voce *captivam.*

358. *Trifidi.* Sic antiqui, Drak. Abs re Heynſius *trifido.*

360. *Rerum-opem.* Recte omnes. Inepte Heynſius *durum ad tempus opem:* non intellexit. Nil mendoſum hîc.

365. *Vento.* Scripti R. 1. 2. Mediolan. Fruſtra *venti* in recentioribus.

374. *Putabat.* C. Col. Oxon. Male aliis *putabam.* Error a nota *bā*, quæ valet *bam*, *ban*, *bar*, *bas*, *bat* in ſcriptis.

380. *Viro.* Servo, quod eleganter in vulgatis e R. 1. ſumtum. In aliis *viri*, nec male. Malo helleniſmum.

405. *Triſtes* : Col. an ſic in omnibus aliis pluraliter *triſtis*? Plura nomina hujus formæ, ut *omnis homines* in Salluſtio, notavi in Silianis, quæ formâ communi in aliis occurrunt. Si ita legendum, hac occaſione, aliquid ſaltem monuero. Sic *tris* ſæpius in eo quàm *tres*. De his vide Gellium, l. XIII. c. 19. Talibus intendebant aures Romani : vix autem nunc nos ſpectant, apud quos lingua aliena pro lubitu pronuntiatur.

413. *Arcere.* Id eſt, jubet ut *arceam* & veſtros amplexus, & conjugis. Abſurde Heynſius *arceri*; quaſi *ut ego arcerer & amplexus veſtri*, &c. de Maro non poteſt dici, qui prope adſtabat. *Arcetur* quod nondum prope, *amovetur* quod prope. Fucum ſibi facit Drak.

425. *Ni Mare.* C. Col. Tell. id eſt, *ſed, Mare, ni vana*, &c. Male aliis *mi Mare*, *ni male*.

434. *Nota.* Mallet Heynſius *Vota* : placet : & forte ita in c. Tell. ubi *uota* : nam in antiquis ſemper fere *u* pro *v*. Tum accipe de armis hoſtium captis.

435. *Magno.* Eleganter duo veteres. Antitheſis cum *parvis*. Sic Stat. opponit *magnum - humili* Sylv. l. III. *Hercul. Surrent.* v. 83. Dixit jam Silius *magni mariti*. Supra 404. nec minus eleganter R. 2. *magni monimenta triumpho*. In Drak. magni monumenta triumphi. Agitur de triumpho Reguli fuſis debellatiſque Salentinis.

444. *Procedere.* Sic ſcripti R. 1. Marſ. Beneſ. & recte. Nempe magno comitatu conſulem in capitolium ſequente. Hinc vox *proceſſion* apud nos. Aliis *præcedere*, male hîc. Agitur tantùm de pompâ.

449. *Fas duc.* R. 2. Nec mutat c. Col. Aliis *fas eſt*.

451. *Cluſit.* Duo ſcripti. Aliis *duxit* : errore frequenti, *cl* in *d* coaleſcentibus, & *x* pro *ſ* aſſumtâ, ut ſæpe.

453. *Adire.* Sic omnes. Placet *adiri* ab Heynſio.

455. *Conſultata ſenatu.* Non intellexit Heynſius. Male aliis *ſenatûs*. De ſenatuſconſultis hìc non agitur a *conſulere*; ſed de deliberatis a *conſultare* quod in Cæſare. Scribo *ſenatu* in tertio caſu pro *ſenatui*. De quo vide quæ docte Gellius, l. IV. c. 16. Sic Stat. l. II. 438. *luxu*, id eſt, *luxui*, ut recte notat Bernart.; ne alia adferam.

460. *Aſpernatus -- eſt.* Longe gravior ita ſententia, ut plures. Tres ſcripti, R. 2. aliter, *aſpernatur*. Non ſequor.

468. *Sarrana.* Drak. ut plures antiqui : in c. Col. Marſo *Serrana*. Sed *Sarrana* eadem ac *Tyria*. Vide Heindreich de *Republ. Carthag.* p. 201. De Diis majoribus, minoribusve Pœnorum plura docebit idem. Hanc ſui reditûs teſtem nuncupaverat Regulus, ut ita certiori ſacramenti

fide adſtrictus apud hoſtes haberetur. De ſacramenti ſanctitate apud Romanos. Vide l. XII. 302. & quæ e Gellio.

474. *Tendere*. Sic omnes. Innuit Heynſ. *vendere*. Dixit quidem Cicero in Verrem, « honores ad nundinationem » traduxiſti » ſed parum tuto mutaretur. *Tendere* idem ac *porrigere* ut habetur in Cicerone, cui etiam dictum *mandare*, *perhibere* honores. Quare non *tendere?* Vide quæ v. 563.

478. *Exſangui*, &c. Huc recte trahit Drakenb. verba Licinii in Livio, V. c. 18. *me jam*, &c.

480. *En*. Sic verè vetus male neglectus a Drak. & Heynſio. Prope c. P. *&*. *En*, *&* ſæpiſſime mutantur. (Vide l. X. v. 113. quanti ſit hæc notaſſe.) Vulgo *e nobis*. Dein lego *vobis*. In duob. antiq. *uobis* non *nobis*.

487. *Ex æquo*. Ut in Juſtino, l. XLIII. c. 15. « fædus » ex æquo jure percutere », id eſt, *traiter d'égal à égal*. Supra *pendere*: id eſt, ut alter alterius expenſa non ſolvat.

491. *Fidos*. Male c. Col. *fido*, a librario qui junxit *fido* cum *ſenatu*, ut ſæpe ita tranſlata fuerunt nomina adjectiva: quod jam notavi, l. I. 178. *Fidos* autem, id eſt, quos ad ſalutem patriæ fidiſſime proponebat, ut verba Tullii uſurpem.

495. *Campus*. Sic Beneſſa. Huëtius, Drak. Male plures antiqui *campis*. Staret quidem quoad ſyntaxim, *perſonat & luctus campis*, ni antea dictum *planctibus ingens*: nam in Livio, l. XXXIX. c. 15. « ululatibus qui perſonant » tota urbe », ſed hîc nil ad rem. Agitur de *campo Martio*.

496. *Raptum*. Duo ſcripti, R. 2. Aliis *captum*, nec malo ſenſu. *Rapi dolore*, ſenſu medico, in Celſo, idem ac *mori*.

498. *Puppi*. C. Col. Oxon. ut l. VII. 464. cum tertio caſu, & alibi. Aliis *puppim*. Confer quæ Lucanus de uxore Magni, l. V. 760. ſeq.

506. *Pœnos*. Sic omnes antiqui. Confirmat gloſſa c. T. *Pœni*. Male aliis *pœnas*

515. *Litora*. Imitat Lucan. *fertur ad*, &c. *litoraque*, &c. l. V. 800. male vulg. *ſidera*.

518. *Perfide*. Lucan. VIII. 652.

526. *Letum id commune fuiſſet: ſed nos ad pœnam*. Hæc reddidit Modius e c. Col. Oxon. Confirmantur c. T. R. 2. Mediolan. Deſunt in aliis antiquis.

538. *Orientes*. C. Col. R. 2. Prope in c. Ox. *Haurientes*. Aliis *Humentes*.

539. *Præfixo*. Vide l. II. 344. Gellium præſertim, l. VI. c. 4. Senec. Epiſt. 98. de Provid. c. 3. Ciceron. de

de Finib. c. 27. Hoc commentum de ſupplicio Reguli meritò rejecit Palmerius, cujus argumenta non ſpernenda vide in ejus *exercit.* vel in Lloydi lexico. Adde lexic. germanic. hiſtoric. Iſelini.

540. *Denſus.* In c. Col. *denſum ;* neutro genere, pro adverbio, more Græcorum.

543. *Torpor.* Sic recte Dauſq. In Gellio, l. VI. c. 4. *ſomno prohibitum*, &c. *Inflexum* autem probat locus Senecæ, *quocumque fatigatum corpus reclinavit.*

546. *Currus.* C. Col. Oxon. R. 2. recte pro *triumphis*, ut in Propertio, l. II. Eleg. 14. v. 23. Alia exempla vide in Drak. – Male aliis *caſus*, *curſus.*

548. *Nomen.* Divido : ſupple *erit ;* dein refer *vivet* ad Regulum. Sic abſolutè in l. I. Tibulli, Eleg. 4. v. 70. « quem referent Muſæ, *vivet* ».

551. *Curâ.* Senſu medico, ut in Celſo, poteſt etiam intelligi.

554. *Fama.* Vide Livi. XXII. c. 7. Virgil. IV. 174. Juſtin. l. V. c. 8. & Sil. l. X. 579. poſt pugnam Cannenſem.

558. *Hic.* De *viris*, ut poſtea *aliæ* de *feminis.* Male Drak. *hinc.*

559. *Jaciuntque ſud.* Sic ſcripti omnes, R. 2. Male omittitur *que* aliis.

561. *Verrunt.* R. 1. Beneſ. Drak. In Stat. l. 9. 638. *verrentem crinibus aras.* Male aliis *vertunt*, a Librariis.

563. *Ululante dolore.* Sic conſtanter antiqui. Sine fide Drak. *ululantque.* Quare non *dolor ululans*, ut *dolor frendens*, in Senec. Trag. & *lacrymæ furibundæ*, in Statio, l. III. 272? Si ita liceat mutare quæ in uno tantùm ſcriptore occurrunt, actum erit de auctoribus. Incaute trahit Drak. in ſuas partes. Stat. l. XIII. v. 158. *nullo ululata dolore :* ululat ergo dolor, quod experientia probat.

567. *Orando.* Recte ut in Plauto, pro *ſciſcitando.* Male Heynſius vult *quærendo.*

568. *Hinc*, cui opponitur poſtea *inde.* Error Typor. In Drak. *hic*, ni tamen male ſecutus ſit alios textus.

569. *Percuſſæ.* Drak. & antiqui, niſi c. T. *perculſæ.* Sed *percellere* & de *mente* & de *corpore* uſurpatur, ut probat alibi Drak.

571. *Redeuntûm.* In antiquis fuit *redeuntu* pro *redeuntū.* Hinc, neglectâ notâ, *u* ſæpe mutatur in *is*, & ſcriptum *redeuntis* a Librariis. Sine fide Drak. *redeuntia*, quod in nullo veteri vidi.

572. *Funduntur.* Recte, ſimplex pro compoſito; quod in Livio XXII. c. 7. *circumfunduntur.* Male Heynſ. vult

C

affunduntur, ſine fide. Immò magis poeticè ſimplex uſurpatur.

580. *Hunc.* Sic recte ſcripti, R. 2. id eſt, *filium*, ut ait gloſſa c. T. Male R. 1. & alii, *nunc.* *N*, *h*, ſæpiſſime alternant, præſertim initio.

582. *Id eſt.* Male *adeſt* in Marſo ſecundo : quod jam emendavi ſupra 119.

586. *Neu.* Scripti tres, R. 2. pro *ne ve* : præcedit *ne.* Male *nec* aliis.

590. *Diſcuſſa.* In ſolo c. Col. *diſciſſâ*, nec male. Prius malim cum Drak.

592. *Dolor.* Scripti duo, R. 1. & hinc quidam; ut in Virgilio VI. 382. Aliis ſcriptis & R. 2. *timor*, ut in Drak. nec male.

597. *Tyrrhenos.* In Etruria hæc clades.

600. *Tum.* C. T. recte. In aliis *tunc.*

601. *Dederim.* Recte h. l. redegit Burmann. quem ſequor. Finalis *rī* in ſcriptis valet *rim*, *ris*, *rit.* Ib. *tranſcindere.* C. T. id eſt, *frangere*, l. X. 603 : *perfringere*, l. XIII. 255, Sic dixit *ſcindere cœlum*, X. 368. & alibi *noſtras perrumpere in arces.* Vox eſt Plautina. Occurrit id verbum varie compoſitum. *Abſcindere*, *diſcindere*, *exſcindere*, *perſcindere*, *proſcindere*, *tranſcindere*, a græco σχίζειν. Hinc abſtergitur macula verſus 604, ubi aliis *accedere* : lege *aſcendere*, cum ſcripto & R 1; ut l. III. v. 509. *conſcendere* : quem locum hic l. VI. aperte deſignat.

V. ſeq. *Ve.* Male *que* aliis. *Ve*, *ne*, *que* ſæpiſſime alternant in ſcriptis. Vide l. IV. 749. *Ve* valet *immo.* *Adſpirare* autem e Virgilio, l. XII. 352.

609. *Dat — deponere.* Senſus eſt, tandem poſt tam funeſtas clades *concedit*, *ita facit* Jupiter ut Æneadæ deponant gremio tuto Romuleam gentem. Quo nil clarius, nihilque minùs perſpectum omnibus editoribus. Æternus forem ſi eorum nugas hîc ventilarem. Pro *tandem* legit Drak. *mentem* contra fidem ſcriptorum. Non dixit poëta *dat mentem*, ſed *dat deponere*; vel e v. 597. cura Jovi fuit ut deponerent. Sic l. VII. v. 84. *dabis pellere*, l. VIII. 113. *dediſti ſævire.* Ib. v. 132. *dabatur cernere*; l. VII. 702. *da ſpectare*; in Virgilio IX. 362. *dat habere*, ne alia ſexcenta adferam : hebraïſmus eſt. Ib. v. ſeq. *gentem.* Abſurde Drak. *tandem.* Supra, *gremio*, ut in Suetonii *Caligulâ*, c. 25. « Druſillam per omnium Dearum templa circumferens, Minervæ gremio impoſuit; a endam inſtituendamque commendavit »; & Virgil. IX. 261. in veſtris pono gremiis. Sic ergo Fabii gremio *tuendam*, *ſervandam Romam* deponunt ipſi Romani, velut Jovis

ipſius inſtinctu. Ducta hæc verba a conſuetudine Terentio, Adelph. III. ſc. II. v. 35, Statioque nuncupatâ, l. I. 60. Vide quæ doctè & fuſè promit ad hæc Bernartius. Male huc Heynſius trahit quæ de *lauro in gremio Jovis impoſitâ*, (de quâ Plinius, l. XV. c. 30.) vel *in ovatione*, ut vide de Domitiano in Suetonio, c. 6. & Martiali, l. VII. Epig. 4; vel in ipſo triumpho, ut Sil. l. IX. 546. l. XV. 119, & Martial. l. VII. Epig. 5. Non male fuit affectus hic locus, niſi ab ipſis editoribus; legendi erant ſcripti.

612. *Ductori.* Vide Livi. XXII. c. 8.

614. *Blando.* C. Col. R. 2. Inepte. aliis *Libyco.* Carpit Flaminium quem, l. V. 77, vocat *egregium linguæ.*

616. *Bellandi vetus* : l. V. 565. *veterem bellare*, helleniſmo; id eſt, *peritum bellorum.*

620. *Quantùm.* C. Col. R. 2. Male aliis *tantùm.*

628. *Longis*, id eſt, *longinquis*; quod fuſè probavit Drak. nimius in re manifeſtâ.

631. *Arcadius.* Vide Virgil. VIII. 313. De antiquitate Arcadum, vide Apoll. Rhod. l. VI. Bernart. in Stat. IV. 275.

632. *Palatia.* Vide meum indicem gallicum in voce *Evander*, ubi certa traditur origo hujus vocis, quam fruſtra quæſiverunt docti.

634. *Læto.* C. Col. R. 2. Aliis *læta.*

640. *Tunc.* C. Col. R. 2. Aliis *nunc.*

644. *Summum.* Tres ſcripti, R. 1. 2. Dic « quà ſummum Tuder pendet devexum ». Sed in c. Col. *ſummi – montis*, & ſic Drak. ex eo.

Ib. *Latis.* Sic omnes hîc; at l. VIII. 455. *lætis.* Utrumque verum.

648. *Dona Jovi.* Vide l. VIII. l. c. ad triumphos alebantur illic.

649. *Dites.* Quod in Livio, l. XXII. c. 9. « in Picenum agrum *refertum prædâ* ». Abſurdiſſimus eſt hîc Drak. in textu, ubi *dives* ſcribit; delirat prope in notis. Ib. *Palladios*, propter oleas quibus conſiti hi agri.

654. *Literni.* C. Col. Plinius, l. III. c. 5. Male *Linterni* aliis, a *Lĩterni*, ubi addita nota compendii ab ignaro Librario ut ſæpe. Sic infra v. 658. *truncis*, in c. P. a *truci*, quod abſurde Librario fuit *trũci*, dein *trunci*, *truncis* : adde *daretur* v. ſeq. quod *darentur* abſurdè, a *darẽtur* Librarii. Hæc notaſſe non abs re. Illic fuit ſepultus Scipio.

659. *Noſcere.* C. Col. R. 2. in quâ *naſcere*, errore Typor. R. 1. *noſci.* Sic Mediolan.

660. *Indicta.* Duo ſcripti, R. 2. Aliis male *indictæ.*

661. *Lauro.* In R. 2. *lauros.*

664. *Gerens.* C. P. *ferens.*

665. *Alto.* Mari.

667. *Funalia.* Vide Flor. II. c. 2.

669. *Læti.* Beneſ. *læto.*

670. *Civis.* De Hannone, viro fortiſſimo. Vide Val. Max. l. V. c. 1. n°. 2.

678. *Turmiſque minantib.* Sic antiqui. Male mutavit Nicander ut in Buzio *turmis minitantibus*, ſine auctore.

Ib. *Ultro.* Ad emphaſim ut ſæpe in Virgilio. Ita *ſponte*, *volens*, adhibentur. Offert *ultor* Heynſius e loco Flori, l. II. c. 2. *quaſi in vindictam*, &c. Se non è vero, è ben trovato.

682. *Rectorem*, &c. C. Col. R. 2, ut recte hunc locum ſcribit Drak. neglectis aliis. Ib. *digni.* Nempe in vindictam Reguli, ſed ne credas Romanis ſcriptoribus.

686. *Adſuſos.* Nempe *remis.* Ita Heynſius. Aliis *effuſos.*

689. *Victos.* Recte c. Col. Male aliis *vinctos.* Non *capti.* (Vide Nepotem), ſed ad incitas adacti milites Amilcaris, *cujus arbitrio*, ait Nepos, *pacem permiſerat* Carthago. Ideo dicitur a poëta *legatus*, conſtitutus quidem, non miſſus : id eſt, *plenipotentiaire*, germanicè *gevollmachtigt*, quod nemo ante me animadvertit. Mira eſt hîc oſcitantia Drakenborchii, & aliorum. Recte Marſus & Ald. ediderant *legatus ;* peſſimè alii ut Drak. *religatus.* Confer l. XIII. 739.

695. *Horrebant Libyes*, ut poſtea *jurabant.* Male Drak. & alii *horrebat Libys.*

704. *Capiet.* Sic ſcripti, R. 2. Aliis *capiat ;* ſed mutatio modorum frequens in poëtis : quod noto de cauſâ. Sic l. XV. 47. *decurrat*, at 48. *abrumpet.*

706. *Addes.* Scripti. Prope in R. 2. *adeſt*, errore Typorum. Aliis *adde &*, *adde etiam*, *adde* ſine *&.*

708. *Ruat.* Tres ſcripti. In c. T. *ruet*, non mutat modum. In R. 2. *ruato*, an pro *ruito ?* quod placebat præ cæteris, propter concurſum vocalium.

716. *Monimenta.* R. 2. & ſic ſemper ſcribendum, non *monumenta.*

LIBER VII.

VERSU 5. *Humanâ.* Nempe *mente*, ut l. V. 435 Celſius *humano* robur, nempe *robore.*

18. *Tecta.* Recte Heynſius. Male aliis *regna*, ut v. 16, a Librariis. De *Carmente*, vide *Gell.* l. XVI. c. 16. & meum indicem gallicum.

19. *Emerito.* Compoſitum pro ſimplici, emphatice tamen, ut ſæpe. Sic l. XI. 461.

23. *Feſſis.* Sic omnes, id eſt, *fractis.* Male Heynſius *paſſis*, licet ita l. II. v. 620.

25. *Carentes.* Drak. c. T. in quo alius ſcripſit male *calentes.* In Beneſſa Mediolan. etiam *carentes*, recte de Fabio, cujus prudentia angebat Hannibalem. Vide v. 219.

28. *Ritus.* Nota propter l. VIII. 312. ubi cæcutit Drak.

29. *Cilnius.* Vide quæ notat doctus *Poinſinet de Sivry* noſtras ad Horat. Od. I. in optimâ omnium Horatii editionum. Pariſ. 1777.

33. *Extrema.* Mortem, ut de Didone, Virgil. l. VI. 457 Confer *eumdem*, l. IV. 631. l. VIII. 579. Vide hîc infra v. 69.

41. *Furebat.* Scripti omnes, R. 1. 2. Mediolan. Beneſ. Male aliis ergo *furebant*, pejus *ferebant.*

43. *Delectus vetiti.* Vide Livi. l. II. c. 48. 49.

46. *Exſiluêre.* Sic ſcripti, R. 2. ubi *eſiluere* : *ſ* pro *x*, ut ſæpe.

49. *Tremuerunt.* Sic omnes antiqui. Ineptit hîc Drak. cum Heynſio. Fruſtra obtendunt *gemuerunt* ſine fide. Omnia ſonitu *tremunt.*

50. *Herculis ara.* E Virgil. l. VIII. 271. Vide Salmaſ. in Solin. p. 8. edit Pariſ. Adi Ovid. Faſt. I. 581.

63. *Quod.* Scripti tres, R. 1. 2. Ib. *Sit.* Male in c. P. *quot -- ſint.*

69. *Avidum*, &c. Imit. Lucani, l. II. 508 = 518.

72. *Serventur.* Male ſolus c. P. *ſervetur.*

76. *Ordine.* Vide Livi. XXII. c. 10, & confer inſignem locum Statii, X. 49 = 69. Homer. Il. VI. 295 = 310.

79. *Digno.* Quænam autem ſint *digno nomine* docet Stat. l. X. v. 57. *nulla*, &c. Inepte laceſſitur hîc Silius ab Heynſio & Drak. non intellexerunt.

80. *Subtemine.* C. Col. Male pluribus *ſubtegmine*, ut

alibi vidi *flagmine* pro *flamine* in ſcriptis. Quid *ſubtemen* & *ſtamen* docebit Seneca, Epiſt. 90, ex Ovidio quem ad ſcopum ſuum mutat, *tela jugo*, &c.

81. *Nevêre*. Vide quæ docte promit Bernart. ad Stat. l. IV. 201. Confer Stat. XI. 402.

86. *Propero*. Sola R. 2. E Livio certe: *omnia ea ut mature fiant, curare jubet*: veriſſima eſt lectio quam ne dubites in textum recipere. Aliis *proprio*.

87. *Primam*, id eſt, ante alios *Deos*, ut Stat. I. 554. Vide Livi. XXII. c. 10. Offerebat aliquis *privoque Dionen*: videant docti.

88. *Res trepidæ*. Dixit Plinius, ſi bene recordor, *ubi nullus ſpei, tum votorum locus eſt*. Hæc vota ſale ſuo perfricuit Eraſmus in colloq.

91. *Tacito*. C. Col. T. R. 2. Prope in Oxon. *tanto*, a Librario. Hinc *cauto* in aliis.

93. *Hoſti*. In R. 2. *hoſtis*.

95. *Parere*. De diſciplinæ ſeveritate apud Romanos, vide Val. Max. l. II. c. 7. & Livi. l. VIII. c. 7. l. XXII. c. 12. Adde quæ in Gellio.

98. *Sidoniæ*. In c. Col. *Sidonii*.

103. *Reſides*. Virgil. VII. 693.

106. *Gentis*. In c. T. R. 2. *belli*, ut in Lucretio, Virgilio; ſed c. Col & alii *gentis*: ſervo.

107. *Paventem*. C. Col. In R. 2. *paventē*. Ex hac notâ aliis *paventes*.

109. *Profugus*. Scripti & editi veteres. Male aliis *profugos*.

114. *At tamen*. C. Col. Aliis *& tamen*.

132. *Reſidit*. C. Ox. P. Drak. recte. In aliis *reſedit*.

136. *Viæ*. Vide Livi. XXII. c. 12.

137. *Nunc*, ut v. 135. Male Drak. *tum*, e ſcriptis. Prope in c. T. P. *tunc*.

141. *Nulla vacant*. In R. 1. Mediolan. *mille novat*. Legendum foret *novans*, ut monet Heynſius, ſed nil muta.

143. *Aquæ*. Ex Virgilio, VIII. 22

146. *Iræ*. Dic *furens dolore iræ*. *Ire*, in ſcriptis & antiquis editis valet *iræ*. Diphthongum rariſſime exhibent. Fruſtra obtenditur *irâ*.

148. *Nulli amnem*, &c. Sic Heynſius reſtituit collatis erroribus veterum. Addo vel potius ſervo *&* poſt Trebiæ. Nec audiendi alii qui legunt *nulla eſſent*, &c. Vox *eſſent* in nullo veteri occurrit, ſed *nulla ne num*, ex quibus feliciter excuſſit *nulli amnem*.

Ib. *Nulli lugerent Itali*. C. Col. Prope R. 2. *nulli lugererēt Itali*. In c. T. *ugerent Itali*, & *u* ſuper *u*. Hinc

male aliis *ingererent Itali* vel *Tituli*. In nullo vidi quod refert Buzio, *nullus ingemeret Latius* : putidum hoc.

152. *En, quoties*. Male aliis & vel *ex quoties*. Drak. ſcribit *genus eſt*, nempe *inventum*, ſine auctore.

153. *Diſcinxit*. Ignare Barthius ait hanc vocem *cadentis latinitatis* eſſe. Habet Cicero ad Q. Fratr. l. II. Epiſt. 12, *Mihi crede, in ſinu eſt, neque ego diſcingor* : id eſt, nec quid in ſinu teneo occultum patere ſinam, diſcincto vel laxato amictu. Egregia certe metaphora quam e Tullio habet Silius. Abſurdiſſimus eſt hîc Drak. qui vult *diſcuſſit* vel *diffinxit* : vox *diffinxit* barbara eſt : dicendum erat *definxit*, ut videtur in bonis auctorum libris ſcriptis.

154. *Mediam*. Sic omnes, niſi c. Col. *medio*, & forte rectiùs. De diviſione horarum noctis & diei adi Drak. Adde quæ Bernart. ad Stat. X 321.

158. *Notus*. Nil mutat c. Col. Placet tamen *motus* in c. T. R. 2. Nam petentibus Campanis, rediit illuc Hannibal, ait Livius, l. XXIII. c. 13. *ut Campanos ex Samnio peteret, moverunt*. Recte ergo *motus*, quæ ſane vera lectio eſt.

159. *Falerni*. In c. P. Marſo ſecundo *Phalerni*. Male *Phalanti* Carrion e c. Col. ubi *Falenti* a Librario. Non huc venit *Phalantus*, ſed ſeceſſit Tarentum cum Partheniis. Vide Juſtin. l. III. c. 4 Error in c. Col. a litteris *rn* mutatis in *nt* ut ſæpe. De Falerno vide Plinium l. XIV. 6.

169. *Mulcere*. Recte. Fruſtra Heynſius, probante Drak. *miſcere*. *Mulcere* nempe aquam ſucco Bacchi.

173. *Parvos lares*. Confer Ovid. Faſt. V. 500, & Metam. l. VIII. de Philemone.

178. *Grato*. Optime, quo ſenſu Ovid. *addidit & vultum verbis*, Faſt. V. 503. Abſurde Heynſius « vel ſine ſcriptis *gnavo* » : non cepit.

179. *Poma*. Tres ſcripti, R. 2. Beneſ. Aliis *corna*, ut indicatur etiam in c. T.

184. *Deterſit*. Sic Modius cum omnibus libris, niſi in R. 2. ubi *deterpſit*, errore Typorum vel Librariorum. *P* ſæpe inſerunt ut infra *temptoria* in c. T. R. 2. v. 290. Bernart. in Stat. l. I. 553. citat h. l. Silii, & legit quoque *deterſit*. Delirant prope hîc Heynſius & Drak. dum obtrudunt *decerpſit* ; ſed *deterſit* vox eſt Ciceroniana, Epiſt. l. 14 ad Attic. Epiſt. X. « Primo anno LXXX. *deterſimus*. In Silio *deterſit* idem eſt ac Græcorum ἀκροθινιάζει, id eſt, ex eis quæ adfert partem primam detrahit in honorem Veſtæ, eaque veluti libamina in focum mittit, conſecrat. Vide locum Dionyſ. Halic. in

Bernartio. Sic in Longi Daphnid. Edit. cl. de Villoiſon, ἀπήρξατό τε ταῖς Νύμφαις, p. 57. Vina autem nondum habebat quæ in focum funderet, ut in Stat. l. I. 684.

191. *Odoratis.* Accipe de eo quod dicimus *le bouquet du vin.* Ib. *ab uvis.* Tres veteres *in uvis;* non ſequor.

192. *Nota.* In c. Col. *quippe.* Quid? An hoc ſenſu, *quippe tibi nondum nomen?* Placet certe; licet dixerit Heynſius, « non capio *quippe* ».

207. *Uviferis.* C. Col. In aliis *viniferis*, quod primùm *uniferis*, ubi *n* pro *u*, ut in c. P. v. 263. Non vidi *vitiferis* in antiquis, ut eſt in vulgat.

208. *Liventes.* Ut in Homero, Il. XVIII. 561. Anacreon. Od. 52. In Horat. *lividos racemos.* Propert. *liventibus racemis*, vide Drak. Nec male *lucentes* aliis.

209. *Id.* C. Col. R. 1. Parm. In c. T. *id;* deinde *t* inſeritur in *d* : *id* in Drak. Aliis antiquis *it*, quod certe non rejiciendum. *It* pro *eſt* non inſolitum apud Latinos, præſertim in Plauto, atque ita in omnibus prope linguis antiquis.

210. *Ariuſia.* C. Col. recte. Vid. Plin. l. XIV. c. 7. ubi cl. Brotier legit *arviſio*, ut in Silianis aliis *arviſia;* non ſequor.

211. *Lacubus.* In c. Col. *lacibus.* Prope in Ox. *latibus.* Dixerat antea, v. 165, *prœlis.* Hîc verò *lacus*, pars pro toto. Male aliis *Latiis.* Ib. *ferox.* Tres ſcripti, R. 2. recte. Aliis *ferax.*

212. *Tum.* Sic mihi antiqui & Huëtius. In c. Col. *dum*, a Librario, quem male ſequitur Drak.

223. *Servare.* Sic omnes antiqui, non *ſervando*, & recte. In Propertio, *vincant* dicere, citante Drak. I. Eleg. IX. v. 5.

230. *Ruendi*, id eſt, *irruendi*, ut *ruentes*, v. 349. Vide Lucan. l. X. 31. Sed in R. 1. & Beneſſâ *ruenti*, non malo ſenſu : ſcilicet vobis petentibus *irruere.*

232. *An.* In c. T. *at*, nec minus eleganter.

243. *Ventus.* C. Col. *ventos.* Tum erit hypallage.

246 *Artior eſt;* ſed in duobus ſcriptis R. 2 *artior &.* Hinc lege fortè *artior en*, *nullo*, &c.

248. *Modo qui.* De Minucio, quem carpit reticendo. Ingenioſa imitatio Virgiliani *quos ego*...... *ſed*, &c. Æn. I. 139.

253. *Rabida.* Virgil. VI. 102. Adi *eumdem*, l. I. 152.

254. *Extulit.* Vide Stat. V. 714.

257. *Frontibus.* Sic omnes. Ita in Statio, V. 443. Nec audiendus Heynſius.

264. *Placitum.* C. Col. optime. Male aliis *placidam.*

269. *Agri.* Ut infra 712. *agris* : & ita Livius XXII.

c. 23. Ineptit hîc Drak. cum Heynſio qui ait « *agri invidiam minus bene* ». Habetur dignum lectu exemplum in Juſtino, l. III. c. 7. « *hujus* (Periclis) *agros = gloriam* » *invenit* » ; hîc major Fabio Pericles. Receperat *agri* in textum Cellarius, duce Barthio, & meritò. Sine ſenſu vult Drak. *ægro* pro *ægre* vulgatorum. Dixerat Cicero « maximam habet *invidiam* Sullanus *ager* », Orat. *leg. agrar.*

275. *Clauſit.* In Amineis collibus, de quibus Virgil. Georg. II. Vide Livi. XXII. c. 16.

280. *Arta.* Sic omnes antiqui. Dormiunt hîc Drak. & Heynſius in voce *atrâ.*

283. *Dierum.* Sic omnes, & recte. Dormiunt iterum iidem. Accipe de ſolito labore καθ'ἑκάστην ἡμέραν.

288. *Erigit.* Sic omnes, recte : licet dixerit *exigit*, l. XVI. 263.

Ibid. *Fulvi.* Ex Homer. Il. X. 178. Virgil. VIII. 552. morem dormiendi in pellibus ferinis nôrunt cui noti veteres. Confer Lucan. IV. 603. Virgil. VII. 88, 94. l. VIII. 368, ubi quoque *effultus* : male ergo offerebat aliquis *effuſus.* Adi notam 16 Lipſii in Epiſt. 90. Senecæ : ne infinita prope congeram.

294. *Haſta*, &c. Ex Homer. Iliad. X. 74. 151.

305. *Cui.* Male *cum* Drak. Vide v. 539.

306. *Nos.* Sic omnes. Scilicet *me & te* : nam v. 293 *mulcebat triſtia ſomno* frater : non cepit Heynſius.

309. *Clauſo.* Sic c. T. R. 2. Drak. Male *clauſos* aliis.

310. *Quando*, Sic c. Tell. R. 1. 2. In R. 2, *quando res arte nunc* : at pro *nunc* male *non* in c. P. Vide l. XII. 77, ubi cæcutit Drak. & alii.

318. *Terrore novo.* Hoc fortè excogitavit Hannibal è ſtratagemate Sicyonûm : de quo Steph. Byzant. in voce *αἰγίρα*, ni ſallor : e Pauſaniâ.

329. *Bellantem.* Sic antiqui, non *bellantis*, *bellanti.*

337. *Non certare.* Sic antiqui omnes. Male *nos* Nicandro. Dixit tamen Hannibal receptâ Tarento a Fabio, *& Romani ſuum habent Hannibalem* : de Fabio. Vid. Livium.

344. *Detergent.* C. Col. Aliis *detergunt.*

347. *Teſſera.* His quæ D. Heynſ. in crepundiis adde Bernart. docta promentem ad Stat. X. v. 17.

351. *Subdita.* Nota idiotiſmum & confer l. IV. 779.

354. *Pingueſcere.* Vapulat hîc Silius ab Heynſio qui non capit. Dic, flammæ adjutæ motu boûm primùm creſcunt obſcuræ ; dein magis ac magis exardeſcentes erumpunt per fumum, clarumque tandem earum vertex lumen vibrat. *Pinguis* non hîc uſurpatur de pice, ut male intellexit Prudentius quem adfert Heynſius, ſed de obſ-

curitate flammæ quam veluti involvebat initio fumus. Legendus erat Samalſius in Solin. T. I, p. 558, col. A litterâ C = E edit. Pariſ.; & patuiſſet mens Silii qui de *pingui* ſive *obſcura* primùm *luce* flammæ intelligebat. Sic *murex pinguis*, l. X. 569. de intenſe rubro, in obſcurum veluti cedente.

362. *Adfixus.* Sic omnes antiqui. Gloſſa in aliis *intentus.*

368. *Cecidit.* Virgil. Georg. IV.

374. *Tellus, media.* Omittunt omnes antiqui quæ ſpuria Nicander huc attulit : & recte damnavit Modius.

382. *Veneranda.* Fungum vult Heynſius qui offert *celebranda*, contra fidem.

385. *Præformat.* Ovid. Metam. l. III. 287. Val. Flac. V. 534.

391. *Teſtor*, &c. Sic omnes antiqui. Fruſtra rejicit hunc verſum Heynſius. Vide Livi. XXII. c. 25. *propediem*, &c. & c. 18.

395. *Ægris.* Livi. XXII. c. 18.

399. *Plena.* Vid. l. VI. 626.

400. *Sat* : e R. 2. ubi *ſed.* Prope in c. Col. *ſe.* Verum *ſed*, *ſet*, *ſat* ſæpe alternant. Monebo nempe *ſed* ſæpiſſime occurrere formâ *ſet* in antiquis, quæ forma forte ſola vera fuit. Dic *hæc gloria ſat erit* tibi. Male aliis *tibi*, gloſſa quæ verum textum ejicit : quod non vidit Drak. Pretioſa rudera ruenda erant, non negligenda. Sic ſupra v. 39. *hoc ſat erit.* In Livio, XXII. c. 25. « ſervaſſe exercitum majorem gloriam eſſe ». Ineptit de voce *gloria* Heynſius.

411. *Intrabat.* Sic mihi antiqui niſi in R. 2. *intrârat*, ut ſcripti Heynſii. Recte ſtat hîc *intrabat*, cum *ſpumabat.*

417. *Limina.* Scripti Heynſii. Sic mihi c. P. Aliis *litora*, quod fortè e v. præced.

418. *Teleboûm.* Virgil. VII. 735. Drak. *Teleboï.* In antiquis *Telebou*, *Teleboï.*

421. *Rejectat.* Sic omnes. Inepte Heynſius *deſpectat.* Non capit. *Rejectat* verbum grave, pro *rejicit*, *repellit*, objiciendo cautes. Abſurde citat Stat. II. 35. nam illic *ſtat ſublimis* recte præcedit *deſpicit* : at in Silio quomodo *deſpectabit* qui *conditur in imo antro.* Fucum ſibi facit Drak. qui hanc emendationem probat.

428. *Cymothoe.* C. T. R. 2. Aliis *Cymodoce.*

434. *Calpes antra* : ubi Meduſa & Phorcys. l. II. v. 59. Vid. X. 173.

435. *Involvens.* Sic recte antiqui omnes. Ineptiſſime *evolvens* Heynſius; non capit. Dic, connectens præterita & futura, incipit a præteritis, & tandem referat futura.

437. *Ide.* Sic infra v. 465. *idem* pro *Iden.* Forma vetus, ut in Claudian. Senec. Troad. : non ſemel.

443. *Corytos.* Varios ſenſus vide in Bernart. ad Stat. IV. 269 IX. 730.

447. *Capillos pupureos.* Nil intellectum hîc Heynſio & Drak. 1°. Referunt *purpureos* ad *amictus*; ſed *purpurei crines* ſunt in Ovidio *croceæ comæ.* Art. amand. v. 532. citante cl. Ruhnkenio ad hymn. Pſeudhomer. v. 177, ubi χαῖται κροκηΐῳ ἄνθει ἰμοῖαι Innumera alia non adducam. 2°. Legendum erat *veſtis amictum*, pleonaſtice ut l. I. v. 673. *tegmine veſtis* pro *veſte.* 3°. *Religabat*, valet hîc *ſolvebat*, vel, ut in Ovidio, art. 531, *recingebat*, laxabat; aut in Catulli Epithal. Mall. *Zonula ſolvunt ſinus. Religare* hoc ſenſu diſerte occurrit in Catulli Berecynth. v. 84 *religatque juga manu* : quod explicatur antea voce *reſolvens*, v. 76. Sic in Catullo Argonaut. 174. *religaſſet*, valet *ſolviſſet.* Nec aliter dixit Horat. l. II. od. 11. *religata nodum more comæ Lacænæ.* Jam verò e Virgil. l. I. Æn v. 320, 323. patet in Horatio *religare* idem eſſe ac *ſolvere.* Mirum certe hanc vocem eo ſenſu non occurrere in Lexic. R. Steph. Birrii. Dixit quidem Ovid. *irreligata* pro *ſoluta*, l. c. ſed non minus certus eſt ſenſus quem defendo. 4°. Fruſtra vult Heynſius *ceſti* pro *veſtis.* Sat intelligitur jam poëta verbo *religare.* 5°. Incaute Drak. vult ut Venus cingatur ſuo ceſto : de quo Homer. XIV. 214. Val. Flac. VI. 455. ſeq. Nam traditio mythica nos docet Deas tres ipſas Paſtori omnino nudas patuiſſe. Nec aliud dicit Propertius, II. Eleg. 2. v. 14.

Cedite jam Divæ quas paſtor viderat olim
Idæis tunicam ponere verticibus.

Jam verò quare zona ſine tunica? Nec aliud exhibet numiſma in Drak. ære inciſum. Alia pluta adferre poſſem e ſolâ hiſtoriâ Auguſtâ Itali Angeloni, in qua Venus victrix nuda, ſine zonâ ſæpe occurrit, licet ſemel cum tunicâ, & cincta, manu pomum gerens, conſpiciatur : ſed hoc pudoris ergo factum a ſculptore. Nec zonam habet in magno marmore quod incidi curavit Drakenborch. Amictum ſubtilem induta videtur etiam pudoris cauſâ, ſed ita ut turgidæ mammæ, umbilicique fovea oculis non ſubripiantur avidis. In re notâ ne quid nimis.

Quia verò marmor ſuum non explicuit Drakenborch, ſic illud intellige mecum. 1°. In medio conſpicitur Paris cubito pedo paſtorali innitens. 2°. Coram eo ſtat Cupido truncus caput. Hunc manu tenet Venus a tergo, trunca caput, & ſtans, peplo expanſo, amictumque tenuem induta, pedibus nudis. 3°. Supra eam eminet Pal-

las cum galeâ & clypeo, & haſtâ in dextrâ: hanc pone comitatur alata figura, quæ Victoria. 4°. Ad dextram Palladis, ſtat Juno cincta, trunca caput. 5°. Duæ Gratiæ nudæ paulispper reclines innituntur ſtantes ſaxo, aut ſtipiti arboris, truncæ caput, a tergo Paridis. Tertiæ verò Gratiæ tantùm conſpicitur extrema corporis ora ab humero dextro ad infimum pedem, brachio fracto, in ipſâmet marmoris margine, ſub Victoriâ. 6°. Tandem ſedet Mercurius coram Paride cui Deaſque, ipſarumque cœtum ſiſtere videtur. Quare autem Mercurius cum Gratiis, dicet Seneca de Beneficiis, l. I. c. 3. Confer Claudian. Epithal. Pallad. v. 9. Deas veſtibus texit ingenioſus ſculptor reverentiæ ergo: in eo tantùm peccavit quod Junonem ſine ullo ſibi proprio attributo, vel emblemate exhibuerit. Rarus ſimilis error apud antiquos.

483. *Carmina.* Vide Livi. XXV. 12. hæc de Sibyllinis carminibus intellige.

487. *In furto.* C. Col. Aliis *e furto.* De Scipione: vide l. XIII. 637. ſeq.

489. *Avellet.* Vide not. l. III. 591.

497. *Pœnus.* Sic l. XI. 49. *Nec primi deerant*, ut recte notat Drak. Variant antiqui *Pœno*, *Pœnos*, *Pœnum*, *Pœnus.* Ib. *furorem.* C. Col. R. 2. Beneſ. Aliis *favorem*, de Minucio. *Favorem* poteſt defendi e Livio, XXII. c. 30. *plebiſcitum – quo honoratus ſum.*

503. *Sinuato.* C. Col. Tell. prope in R. 2. *ſinnato*, errore typor. In aliis *ſummato* vel *hamato*, quod indicatur etiam in gloſſa codicis Tell. ſed male. Ib. *ducit* in Parm. Beneſ. *ducens hamato.*

504. *Verſos.* Vid. Livi. XXII. c. 24.

507. *Pœnas.* Vide Livi. l. 8. c. 7. c. 31 = 36. Confer eumdem l. XXII. c. 25.

510. *Purget.* Pluribus antiquis *& purget*: ſequor vulgat.

516. *Æquantur.* Vid. Livi. XXII. c. 26.– Ib. *cernebat, &, exp.* Sic divide & dic, ſenex, vel ſenior, expers irarum, quid agebat inconſulta Patria, cernebat, & timebat ne ipſa penderet, &c. Nil mutandum hîc. Fruſtra laceſſitur hic locus a Burmanno.

529. *Auſonius.* De Fabio. Supra *valli* c. Col. Tell. Male aliis *nullo.*

533. *Quando.* R. 2. Aliis *quoniam.*

540. *Dignus.* R. 1. optime, ut Græci ὡς ἄξιος. Aliis minus bene *dignum*, vel *dignum eſt.* Error a *dignū.*

542. *Lubrica roſtra.* Male R. 1. *Libyca caſtra.*

545. *Sciſcant.* C. Col. R. 2. Male aliis *ſiſtant*, *diſcant.* Accipe de ſtolido plebiſcito, de quo Livi. XXII. c. 26.

551. *Non*, &c.? Sic c. Col. R. 2. interrogative, ut

habes *non* ter in eadem ſententia in Juſtino, l. XXXVIII. c. 5. Dic non ſolvetur plebs culpâ ſuâ, ſi talis mihi mens unquam foret? *Culpa* autem fuit æquaſſe *minorem majori.* H. l. non recte vidit Heynſius. Male Drak. *nos minori. Senſum* aſſecutus eſt Anglus, licet affirmans, non interrogans dixerit. *If my heart were ſuch, they'd ſeem leſſ guilty, that did part, and equal us.*

555. *Succenſere.* Vid. Val. Max. l. III. c. 8. ex. 2.

564. *Meas.* Nempe mihi cui ſoli licet iraſci. Ib. *feramus.* Vid. Livi. XXII. c. 29.

575. *Prorſus.* Sic omnes antiqui, non *tantùm.*

585. *Pravo.* C. Col. Tell. R. 2. De cæcâ pravâque pugnandi libidine Minucii. Male aliis *parvo.*

587. *Æternas.* Infra v. 741. Ex Homero, XV. 251.

595. *Averſum.* C. Col. recte, non *adverſum*, ut alii.

605. *Cientem.* Virgil. VI. 165.

606. *Conſedit.* C. Col. recte. Quare hoc neglexit Drak.? qui, ut alii, ſcribit *ſedit cui:* frigide.

612. *Trepide.* Male c. Col. *trepido*, a librario qui adjectivum nomen, ex adverbio factum, tranſtulit ad *ſolo;* ut ſæpe contigit: quod jam notavi.

616. *Campo.* C. Col. Aliis *campis.*

618. *Syllæque.* Recte C. Col. in quo *que* producitur ante *cr.* Dic ergo juventus Syllæ, & Craſſi: ſic l. IX. 575. *ne* producitur ante *ſtr: immane ſtridens.* Confirmatur c. Col. a c. P. T. R. 2. Aliis *Sylla ruunt Craſſuſque*, &c. a librariis.

620. *Morte.* Ut Claudian. Rapt. Proſerp. III. 194. Dixit *vita* Virgil. l. IX. 206. Confer Sil. IV. 755. Ib. *volebant.* Fruſtra offert *vovebant* Heynſius: merito neglectus a Drak.

624. *Morſus.* Confer Virgil. l. XII. 274; & ſic in aliis poëtis. Vid. Drak.

638. *Aurato*, id eſt, *aureo:* ut alibi dixit *ærata bipennis*, pro *æneâ.*

639. *Qualis.* Sic l. XII 247: ex Homero, V. 6. Virgil. VIII. 589. -- *Lucifer*, qui veſpere oriens *Heſperus* dicitur.

643. *Exſcindere.* In ſcriptis tribus *exſcidere* vitioſe ab *exſcīdere*, notâ incaute neglectâ librariis. Dictum *exſcindere* ab *ex*, *ſcindere*, vel *excidere* ab *ex*, *cædere:* ſed barbarum eſt *exſcidere.* Male ſapit Drak. qui vult *exſcidere*, quia (recte) dictum *abſcidere.* Hoc ultimum fit a præpoſitione *abſ*, *cædere*, & ſic fit *abſciſo*, l. XV. 470: ſed non dictum fuit *exſ*, ergo nec *exſcidere.* *Scindere* fit quidem a σχίζειν: ſed Latini ſemper inſerunt *n* hanc vocem ad linguam ſuam traducendo. Ita etiam antiqui dixerunt

obſ pro *ob* : hinc *obſoleo* ab *obſ*, & ἐλέω -- Non notavit Heynſ. vocem *obſ* ſæpe occurrere in ſcriptis Silianis, pro *ob*, in compoſitis.

646. *Poſt terga*. C. Col. Tell. R. 2. Beneſ. Male aliis *per terga*. Vide Lucan. I. 230.

649. *Penetrabilis*. Active & paſſive veniunt ſæpe nomina in – *bilis*. Male hîc *penetralibus* in c. T. R. 2. a Librariis vel Typis.

658. *Verſu*. Gallice, *rang*, *rangée*, *ligne*. Virgil. V. 119. & Georgic. IV. 144. Gellius, l. XVII. c. 19. Talia monilia geſtarunt Sarmatæ, Germani, qui ab his oriundi, ut recte vidit Leibnitz ; Galli, Americani Canadenſes, & alii plures. Putidus eſt Buzio qui vult *curſu*.

659. *Transfixus*. In c. Col. *transfoſſus*.

661. *Nubæ*. Recte c. Col. Male *jubæ*, aliis, in quibus alibi non meliùs *mibæ*.

668. *Fugæ*. Recte c. Col. T. In Oxon. P. R. 2. *fuga*. Aliis *fugam*.

670. *Occultabat*. Sic omnes antiqui. Aliis *occultârat*.

674. *Viſcata*. Sic Barthius, probantibus Heynſ. Drak. Vide Salmaſ. in Solin. t. II. p. 1087. D. = pag. ſeq = E. Petron. Satyric. c. 119. citante Drak. Rem apte exhibet effigies quæ in Drak.

6 5. *Subſtructâ*. C. Col. *ſubſtructis* nempe *calamis* in formam pyramidis qualis erat *metarum* forma. Confer quæ huc trahit Huëtius e Val. Flacci, l. VI. 260. Eadem indicat Heynſius. – Prope in c. T. R. 2. *ſubſtractâ*. Hinc male aliis *ſubtractâ*. Vide Martial. l. XIV. 218. l. IX, 55. *aut creſcente levis*, &c. Propert. l. II. Eleg. XIX. v. 18. « ſtructo figere avem calamo », ut recte legit Salmaſ. id eſt, *impedire*, *ligare*.

682. *Tunger* ; &c. Sequor hîc ſolum c. Col. ut Drak. Accedunt c. T. R. 2. niſi in eis *niger* pro *Tunger*. Non audiendi alii.

687. *Ceſſârat*. Omiſerat.

689. *Raptâ*. Vide l. XIV. 240 = 247. Notus de hoc raptu Claudianus. Notus fuit quoque, non diu, hymnus Græcus ; editus Leydæ 1780 à cl. Ruhnkenio, quem juvabis legendo v. 23. ὧδ' ἀγλαότερποι ἑταῖραι, quod non vidit vir meritiſſimus. Falſus textus ubi ὧδ' ἀγλαόκαρποι ἐλαῖαι ; quod nemo intelligit, nec ipſe doctus editor. « Hæc non capio, *inquit*, videant acutiores ».

696. *Ferrata*, ut l. XIII. 169. Virgil. XI, 714. Aliis *ferrato*, nec male. Utrumque genus admittit *calx*.

698. *Caſſâ*. Sic omnes antiqui, Beneſſa, ante Nicandrum, qui male *craſſa* excogitavit. Idem ac *vana*, Virgil. X. 593.

708. *Ductorem.* Minucium.

712. *Agris.* Drak. Ben. ut ſupra 269. In ſcriptis & R. 2. *arvis;* quæ ſæpe alternant.

723. *Turmis.* Ita feliciter Heynſius. In ſcriptis, R. 2. *Tyriis* vel *terris.*

625. *Natabat.* Quo ſenſu in Virgil. *natantia.* Ovid. Metam. V. 71. Id eſt, veluti *caligabat*, præ nimiâ felicitate.

729. *Cognoſcere.* C. T. R. 2. Aliis *agnoſcere*, malo. Cognoſcere viſu, id eſt, *intueri.*

731. *Colles.* C. Col. P. Male aliis *collibus.*

732. *Renata.* Vide Livi. XXII. c. 29, 30.

736 *Diſſederat.* C. Col. Vox Ciceroniana, -- *a Senatu diſſediſſet.* Hinc *diſſidium.* Malim *diſſiderat*, ut *inſiderat*, l. V. v. 3. Prope in c. P. *diſcederat.* Aliis *diſceſſerat*, *deſcenderat.*

741. *Æternas.* Supra v. 586.

742. *Huc aquilas.* Vide Livi. XXII. c. 30. *ante tribunal.* Confer Stat. l. X 171. l. VII. 374. & quæ ad hæc loca Bernart.

747. *Aræ.* E Virgil. XII. 118. Vide Sil. IV. 702.

750. *Libavit.* Vide l. XI. 300.

LIBER VIII.

VERSU 4. *Ut ſit*; &c. *fata.* In c. Ox. *ut ſi*, &c. *fato*, male. Ib. *Martis.* In c. T. R. 2. *belli.* Gloſſa pro textu.

11. *Angebant.* Scripti, R. 2. In c. T. etiam legitur *urgebant*, gloſſa. Aliis *angebat.*

19. *Cruoris.* Recte Heynſius. Probat Drak. & ſervat *cruore;* ſed l. VII. v. 213. *ſicci ſanguinis enſes.*

20. *Siti Mavortis.* Recte omnes antiqui, cum verbo *hebeſcere.* Maximam debilitatem ſequi nimiam ſitim ipſe non ſemel expertus ſum, in itineribus. Muſcas captat hîc Drak. cum aliis.

21. *Labes.* Sic recte omnes antiqui. Vox Ciceroniana eodem ſenſu in libro de *officiis.* *Labes* & *vulnera* in eadem ſententiâ occurrunt. Aliud exemplum adfert Drak. & incaute poſtea favet Heynſio qui vult *tabes*, contra fidem ſcriptorum.

28. *Accitam.* Sic Juno Juturnam in Virgil. XII. 138.

31. *Veſtro.* Sic ſcripti. Aliis *noſtro*, male.

33. *Ille.* Recte Heynſius, ubi pronomen pro *Fabius.* Sic Lucan. l. I. 99.

Non ſola futuri
Craſſus erat belli medius mora.

Male Drak. *illa.* Dic *ille eſt* ſola, &c.

34. *Diſcingitur.* Vide Livi. XXII. c. 35. & hîc infra, v. 217, ubi nil vidit Drak.

36. *Ne deſit.* In ſcriptis, R. 2. *ne.* Sed *deſit* e Livio, XXII. 39.

39. *Indigetis*, in ſecundo caſu. De *Æneâ.* Indigetes nuncupabantur Heroes patrii in Deos poſt mortem relati.

41. *Si fas.* Sic c. P. ubi *t* ſcribitur ſuper *i* in voce *ſi*, quod dubiam notat lectionem. *Si*, *ſit* non raro alternant, ut ſupra, v. 4. Ex Homero habet Silius, qui hinc intelligendus, Iliad. XIV. 196.

εἰ δύναμαι τελέσαι γε, ϗ εἰ τετελεσμένον ἐστί.

Verè ergo in c. P. *ſi*, non *ſit* legendum; & *fas* fortè capiendum pro *eo quod fieri poteſt*, ut ſæpe apud Latinos.

Ib. *Sit cautum.* Triplici ſenſu accipi poteſt. Vel reſpectu *Junonis* in quam nolit offendere, vel reſpectu *ſui*, quia apud Romanos Dea habebatur, cultuque fuerat *mactata.* Cavendum erat igitur ne ingrata ipſos læderet. Vel reſpectu ſororis cujus mandata caſſa irritaque nolit relinquere. Vox *cautum* vera lectio eſt quam probant tres antiqui. In aliis *tantum*, inepte. Nil frugi hîc in Drak. Falſè ait Drak. Marſum primum edidiſſe *cautum. Cautus*, *tantus* ſæpiſſime alternant in ſcriptis.

46. *Cur*, &c. Deeſt hic verſus in c. Col. Eſt mihi, in omnibus aliis.

48. *Preſſis.* In R. 2. *preſſâ*, an *origine?* ſed male.

51. *Abruptæ.* Sic in Val. Max. *ſpes abrupta;* & in Livio *omnibus – certâ deſperatione abruptis*, l. XXI. c. 44. Aliis in Silio *ſpes abrupta e medio.* Sed recte Heynſius quem ſequor, emendat. Vox *in* deeſt etiam in c. T. ante *penetralibus.*

55. *Tepido fugit Anna.* C. Col. T. Occurrit quoque *tepido* in margine c. P. cujus textus eſt *templo*, a Librario. R. 2. differt tantùm a c. Col. voce *arma* pro *Anna.* Senſus eſt Annam fugiſſe dum teperet adhuc Didonis rogus, in quo diſſentit ab Ovidio, Faſt. l. III. 557. -- Male aliis *figit arma.*

60. *Intremuit regum.* Sic recte omnes. Ineptit hîc Heynſius. Hæc dicta propter Didonis & Annæ caſus; quo ſenſu Græcis θαμβεῖν, ταρβεῖν.

66. *Sorori.* R. 1. *feroci.* Nempe Didoni in ſe ſævienti. Nil muto.

71. *Sacro.* Sic omnes antiqui, & recte. Male *caro* Heynſ

-- Sic in Homero, *ſacra vis Telemachi*, pro Telemacho.

73. *Oculos.* Sic tres ſcripti. Aliis *oculis.* Non viderunt helleniſmum.

83. *Tum.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *tunc.*

92. *Effigiem fovet.* Alludit ad Virgil. IV. 508. *Cerea* plerumque erat talis effigies amati vel amatæ, quæ in cubiculo ſervabatur. Confer Ovid. Remed. amor. l. II. 327. & Hygin. Fab. IV. ubi pro *æreum* lege *cereum* ſimulacrum : nam ipſamet Laodamia fecerat.

107. *Dilectum mitis.* Recte c. Col. T. R. 2. a quibus nefas diſcedere. Scribe, ut in antiquis lectum ab ignaris Librariis, *dilectummitis*, & extundes ſi libeat *dilecti inuitus*, ut male in aliis legitur. Immo pro *invitus* legitur abſurde in c. Ox. P. *vultus.* Sic c. T. qui in margine, eâdem manu, emendatur *mitis.* Putide ineptit hîc Barthius quem incauti Heynſ. & Drak. audiunt. Senſus eſt, « juro, dilectum tibi germanæque tuæ, caput mitis Juli », quo nil clarius. Sat expreſſit poëta Æneam invitum abiviſſe, his dictis, « reſpiciens, ægerque animi ». Nec aliter ipſemet Drak. intellexit Silium, l. XVII. 213. ubi hunc l. VIII. citat; & Livium, l. 30. c. 20. de Hannibale, « reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora ». Male ergo arceſſitur *invitus* e Virgilio. Pro *dilectum* habet Beneſſa *dilecti;* ſed ſervat recte *mitis.*

113. *Sævire.* In c. P. R. 2. *ſervire.* Prius intelliges e Virgil. IV. 300, poſterius ex eodem, v. 494, 503, 680, ſed prius malim.

114. *Vix.* C. Col. Aliis omnibus male *ſic.*

115. *Labris.* C. Col. Aliis *labiis.*

121. Sequor hîc Heynſium. Confer l. X. 355. Virgil. I. 695.

122. *Ter.* Confer Ovid. Heroïd. VII. v. 99. Virg. IV. 460.

124. *Abigo.* Confer Tibull. l. I. Eleg. V. v. 13.

Ib. *Sub lucem.* Aurorâ imminente, & ad ſolem prope orientem converſa, ut morem exhibet Virgil. XII. 172. Confer l. XIII. 406.

125. *Vivo.* E Virgil. II. 719. Clarius in Statio, l. IX. 573. Male aliis *antro*, pro *amni.*

126. *Mutæ.* Sic Stat. Achill. I. 240. *ſpeluncam mutam.*

133. *Juncta.* Sic Heynſius. Aliis *cuncta.*

134. *Phrygiam.* De quâ Virgil. I. 652.

135. *Hauſit.* Mente evolvit.

140. *Dî.* Ante hunc verſum inſeruit alium de ſuo luto Nicander, quem merito exturbârunt docti, ut ignotum omnibus antiquis.

« Atque hæc ſparſa comam Divis in morte profudit »,
Confictus fuit e v. 130.

144. *Vidi.* Imit. Virgil. IV. 655. Hîc incipit fragmentum Silio reſtitutum in editione Aſulani 1523. Nec dubito quin Silii ſit. In eo perpetua Virgilii & Ovidii imitatio. Locum in ſuâ editione vacuum reliquit Beneſſa, forte monente Marſo plurimos hîc fuiſſe verſus omiſſos ab eo qui exſcripſit Silium e codice San-Gallenſi.

171. *At.* Sic Aſulan. In Drak. *ac.*

172. *Noſcis.* In Aſulan. *neſcis.*

188. *Egreſſa.* Carpit hoc Heynſius. Sed dixit Ovidius *intrare parvâ feneſtrâ*, Faſt. VI. 577. Quare ergo non diceretur *egredi feneſtrâ?* Vide Ovid. Faſt. III. 643,

200. *Primis anni.* Vide quæ cl. *Court de Gebelin* de his docte diſſerit in libro « Hiſtoire religieuſe du Calendrier ».

204. *Potura.* Ineptit hîc Barthius cum voce *potitura.* Vide Stat. XII. 729.

209. *Nocte.* Sic Heynſius, non v[illegible]e.

211. *Tantùm ulterius.* Helleniſmus elegans ignotus recentioribus. τόσον περαιτέρω.

213. *Manet.* Recte, e fonte Græco πραϋνθεῖσα διατελεῖ. Male Heynſius vult *namque.* Vide v. 234.

217. *Exin.* Hic ſolus verſus probaret fragmentum eſſe Silii. Nil intellexit hîc Drakenborch, nec duces ejus Barthius, Heynſius. Tranſponitur *exin*, ut l. XV. 327. Deinde dividitur vox *ſenatuſconſulto*, more Lucilii, monente Auſonio, Epiſt. V. Theoni, v. 38. ad quem vide quæ docte Scaliger. Lection. Auſon. l. II. c. 14 Spurium eſt igitur quod habet Drak. *Senatûs ex inconſulto.* Viden' quàm caute ſint excipiendi antiqui. Non raro ſic tranſponuntur adverbia, quæ initio ſententiæ præeſſe debuiſſent. Sic Virgil. dixit l. II. 163. *impius ex quo Tydides ſedenim*, &c. Plura exempla e Silio peti poſſunt. Quod ſpectat *bellum atque arma*, Virgiliana phraſis eſt: l. I. 549. Hæc enim in eodem verſu junxit, & ex eo ita Silius, quod recte obſervat Drak. contra Barthium.

221. *Beli.* Poſt hunc inſeritur ſpurius alter.

« Haud mora ſit, rapido rape belli fulmina curſu »,
qui confictus e l. VII. 116. Sed jam dixerat hîc, l. VIII. 215. *rumpe moras*, &c. Si ſervaveris, lege; « haud mora ſit; volucri rape: &c. » An verò meliùs de mente Horatii, I. Od. XV. v. 11.

« Haud mora ſit; rabidus rape belli fulmina, currum ».
ſed ſatius fuerit totum expunxiſſe, necnon ſequentem, qui, omnibus antiquis ignotus, ante *dixit*, &c. inſeritur in Aſulanâ editione,

« Hæc ut Roma cadat ſat erit victoria Pœnis ».
Non meliùs ſcribit *fas erit* Buzio, cui omnes nugæ placuêre. Confictus fuit hic e l. VII. 233.

227. *Secundes.* Male Buzio & quidam alii *ſecundis.* *Secundare* accipe de *ſecundo* vel *altero omine*, quod antiqui rogabant Deos ad prius omen confirmandum : atque ita *ſagum ſignum* quodvis, ratum felixque habebatur.

229. *Marmoream.* Male Drak. *marmoreis.* Refertur ad ſtatuam quam de marmore vovet. Mox *æquatam*, recte ſe habet. Fruſtra hîc luxuriatur Drak. in aliorum commentis.

231. *Tumefactus.* Ut l. II. 28. Omnes antiqui vitioſi hîc. Prope tamen quidam *tum factus*, a Librariis qui inepte diviſerunt.

234. *Redeunt* Divi. Vide Virgil. VIII. 40. Val. Flac. II. 485.

237. *Marti, cluſus.* Sic lego e veſtigiis c. Col. optimo ſenſu. Habuimus *cluſit*, l. VI. 451. Alii legunt *Marte excluſus.*

Ib. *Magna.* In R. 1. *regna.* Sic margo c. T. in cujus textu deletur *magna.* Sed recte *magna* in aliis ſcriptis, & R. 2. Atque intellige e Val. Flacc. IV. 649.

241. *Inſtincti.* C. Col. Male aliis *inſtructi.* Sic l. XII. 518.

243. *Sævit jam.* C. Col. Vide Livi. l. XXII. c. 38. & *ib.* c. 34.

245. *Sine luce.* Vide Stat. Sylv. V. Epiced. Patr. v. 118.

246. *At immodice.* Sic recte Huetius. Aliis *&.*

Ib. *Vibrabat.* In c. Ox. T. R. 1. *vibrârat.*

255. *Cannas.* Sic omnes antiqui, non *cannis.*

263. *Adovantia.* Vox ſemel uſurpata Silio. Sic *aderrat*, verè in editione principe Statii; IX. 78. *adverberat*, IX, 686. *advelat*, in Virgilio, V. 246 ſemel etiam occurreret, niſi ab eo ſumſiſſet Val. Flac. Locus hic Silii fruſtra fuit ab omnibus tentatus. An Heynſius qui c. P. contulit, non viderit in eo *ad ovantia*, diviſim? Sola eſt hæc vera lectio. In aliis *ut ov*, vel *& ov*; ſed *ut*, *&*, *ad*, ſæpiſſime alternant in ſcriptis. In c. T. R. 1. 2. deſunt *ut*, *&*, *ad*; ſimpliciter legitur *ovantia*. Quare hoc non monet Drak. de R. 1.? Nil non abſurdi promunt hîc Heynſ. & Drak. ut *petulantia* intrudant, contra fidem librorum.

264. *Quorum imperium.* Intelliges e Livio, VIII. c. 33. « Populum — qui certe unus plus quàm, &c. »

268. *Flebes.* Sic ſcripti, R. 2. Ib. *Martia.* Gloſſa c. T. *Romana*, recte. Male aliis *pubes.*

269. *Pelli.* C. Col. Prope c. Ox. *pello.* Hinc male *bello*

in aliis. Mox *jubet*, c. Col. T. Beneſ. In R. 2. *jubet*, a Librario; hinc *jubent* in aliis.

271. *Exurit.* Sic omnes antiqui. L. VII. 490. *torrentem.*

275. *Devinctum.* Verbum grave cum *de* emphatico a *vincire.* Male in c. Col. T. *devictum*, a *devĩctum*, omiſſâ notâ Librario. Omnes alii *devinctum.*

279. *Effundit.* Drak. & antiqui, niſi c. Col. *effudit*, nec male.

280. *Pendens.* L. XVI. 416. Virgil. V. 147.

285. *Ira.* In tribus ſcriptis & R. 2. *ira eſt*, male.

286. *Cicatrix.* Hoc ſtrictim tangit Livi. XXII. c. 35. « & damnatione collegæ, & ſuâ prope ambuſtus evaſe-» rat ». Et *ib.* c. 40. *ſe populare*, &c. Vide meum indicem gallicum.

289. *Nigro.* Quo ſenſu in Horatio, « hic niger eſt ».

297. *Si tibi*, &c. Vide Livi. XXII. c. 39.

302. *Spondentem.* Livi. *ib.* c. 38.

310. *Tum.* Alludit ad verba Livii, XXII. c. 38. *mirari*, &c. Tandem tenebras erumpit, ducibus antiquis, locus inſignis fruſtra huc uſque tentatus. *Tum*, in ſcriptis *tũ*, at Librariis *tu*, neglectâ notâ. Ter iteratur exemplo Ciceronis qui quater iterat in eâdem ſententiâ.

Ib. *Arva.* Ut infra 349 *arvis.* Quod in Statio, VII. 442. « accommoda caſtris arva notant », & is ſenſus eſt Silii. *Arva arma*, *arvis armis* ſæpe mutata notavit ipſe Drak. Nil hîc de *armis*, ſed infra v. 314.

311. *Tum campum.* Nempe ut in Virgil. XII. 116. *ad certamen.*

Ib. *Ante.* Abſolute pro *antea*, ut ſæpe. Sic in Juſtin. l. VI. c. 5. l. VII. c. 1.

312. *Ritus hoſtis.* Ut l. VII. 28, 292. Nil de *victu* hîc in poëta, qui infra clare docet quantus erat victus hoſti, v. 317.

Ib. *Tum verò.* In antiquis *tũ nõ* pro *tũ uõ*. Hinc *uero*, *non* ſæpiſſime mutantur in ſcriptis, notante vel ipſo Drak. alibi; ſed hîc ſui oblitus. Vide etiam l. X. 592. *not.*

313. *Locis*, ut *campis*, l. IV. 91.

314. *Armorum genus.* E Livio *genus hoſtium*, l. XXVII. c. 40. vel l. XXII. 38. *hoſtium exercitum.* Patet jam quàm cæcus Drak. in his verſibus.

315. *Indevia.* Sic recte jungebat Huëtius *in devia*, ut unâ voce leguntur in c. T. R. 2. Marſo, Beneſſa, Aldo: & recte explicat gloſſa c. T. *non devia.* Male aliis dividitur. Vox ſemel dicta Silio, ut in Lucano, VI. 748. *indeſpecta* a *ſpicere*, *deſpicere*, *deſpectus*, *indeſpectus*; negativè. In Silio, *via*, *devius*, *indevius.* Ineptit hîc Drak. qui vult inſerere *te* ante *fer* contra omnes libros, duce maleſuado H.

316. *Fas eſt.* In R. 1. Mediolan. *par eſt*, fruſtra probat Drak.

317. *Arto.* Vide Livi. XXII. c. 40, 43.

319. *Laſſa.* Sic R. 2. In Ovidio ſimile quid, *pietas laſſa* malis. Vide Livi. XXII. c. 43. Ita *laſſa* fides militum qui jam nimiâ fame premebantur. Aliis *laxa*, *lapſa*; ſed hæc tria ſæpiſſime alternant in ſcriptis. Sic l. XVI. 375. *laſſantem*, *laxantem*.

324. *Invitaverit.* In duobus ſcriptis, R. 2. *Irritaverit*, male. E Livio, XXII. 39. « neque occaſioni tuæ deſis, &c. »

329. *Seneſcens.* E Livio, l. XXII. c. 39. *eum qui ſeneſcat in dies*; non de ſenio proprie, ut jam monui, ſed de viribus fatiſcentibus & rebus inclinatis. Confer l. XIII. v. 325. l. XVI. 14.

334. *Accite.* C. Col. Ald. Drak. recte quidem. Aliis *accire*, ſine ſenſu.

336. *Inſidere*, &c. Locus adhuc impervius editoribus. Id eſt, *ſtare in caſtris*. Deinde parenthetice lege (noctis, &c.) cujus exempla dabunt Virgil. l. IX. 210 (quæ, &c.); Val. Flac. l. III. 206. (quâ, &c.); Stat. Achill. I. 229. (qui pueris, &c.) Hunc modum loquendi nemo perſpexit: hinc itaque tot turbæ, tot vana commenta in loco clariſſimo. Nec Modius aliis felicior. Sine ullo ſenſu edit Drak. — » incedere noctis,

» Quæ tardent curſum, tenebras dolet ».

Sed det exemplum *noctis* pro *nocte*: aliter enim non intelligetur; ſi tamen ita intelligetur poëta.

344. *Monenti.* Fruſtra in c. Ox. P. R. 2. *moventi.*

348. *Diverſâ, turbati, mente.* Recte Drak.

351. *Non aliàs majore*, &c. Emphaſis in poëta. Vide Livi. XXII. c. 36. Confer tamen Plutarch. in vita Marcelli, p. 299. citante Drak. Adde Leonard. Aretin. de Bello Gallico, p. mihi 79: ubi ſepties centena millia peditum: equitum verò ſeptuaginta millia numerantur, præter copias hoſtium qui Romanis adverſabantur. Quæ ſpectant Geographiam in ſequentibus, habebis in meo indice gallico, cum recentioribus locorum nominibus. Præterea quæ non movebo hæc pro certis habe. Nam liber mihi non parvæ molis fuiſſet ſcribendus ſi abſurdas antiquorum librorum lectiones adferre voluiſſem. Has tamen in meo exemplari infinitas prope notavi. Ut Homerus, Virgilius, Statius, Lucanus, enumerat copias poëta, in eo quantivis pretii, quòd Geographiæ multo peritior quàm cæteri.

360. *Lanuvium.* C. Col. Tell. R. 2. Non *Lavinium.*

362. *Tepido.* Duo ſcripti R. 2. Aliis *trepido.* Forte hoc ſenſu in Ovidio *lubricus Almon*, qui in Lucano, I.

600. *parvus.* In c. T. legitur *Albone.* Equidem *Almon* fuit civitas in Theſſalia a Scythis condita : ſed etiam fuerunt *Albones* in Illyria quæ gens Slavica, a Scythis quoque oriunda; ut Phryges, qui hoc nomen in Italiam cum Cybeles cultu tranſtuliſſe dicuntur. Adjiciam Germanis quoque ſollemne fuiſſe Deam *Hertam* (Terram), immo currum ejus, veſtes, fluvio quotannis lavare. Terra autem eadem ac *Cybele.* At Germani a Sarmatis & hi a Scythis oriundi. Hinc videre eſt quàm ab origine primævæ gentes inter ſe conveniant.

376. *E celebri.* Propter Auguſtum qui hîc natus. Sic D. Heynſ. Aliis *incelebri.*

387. *Icti*, &c. Locum editoribus nimiâ eorum præcipitantiâ impervium facile erat reſtituere. Premo reliquias veterum. *Icti* in ſecundo caſu, ut in Gellio, l. IX. c. 13. e Q. Claudio quem nuncupat puriſſimum ſcriptorem. Gallice *à la vue de ce coup. Species* hoc ſenſu in Virgil. II. 407. Ib. *Finire.* Scribe, ut in antiquis male lectum, unâ voce *ſpeciefinire*, poteris etiam legere *ſpecieſinire*, ubi ſ pro f: divide ut ignari librarii *ſpecieſ inire;* hinc labis origo patebit : ſed recte divide, & habebis *ſpecie finire :* & hunc textum reddent antiqui : præſertim c. Col. quod nemo intellexit -- Dein habebis *hoc magiſtro bella.* Nempe finire bella, Mucio docente Porſenam quid ipſe timendum a Romanis conjuratis habebat. Vox *magiſtro* conſtantiſſima eſt in omnibus vel integre vel compendioſe *mgro.* Non licet ergo ipſam mutare. Inverſio quidem regiminis eſt hîc : ſed nil frequentius in Silio. Sic « armat contemtu pectora divûm, l. XIII. 91 ». Dic ergo, Porſena tunc effugiens feliciter ardentem dextram Mucii cernitur ſpecie icti finire bella, hoc magiſtro, docente ſcilicet quid timendum habebat. *Magiſtro* dicit ut alibi *pennâ magiſtrâ* de augurio ab avium volatu. Mirum eſt quantùm a mente poëtæ, & a veritate hiſtoricâ diſceſſerit hîc magnus vir Burmann. Dein vult *miniſtri* pro *magiſtro :* ſed tum ſcribendum foret

Tunc *icti* ſpecie finire hæc bella *miniſtri*,

&c. atque ita ne minimum ab hiſtoriâ receſſiſſet. Quid autem ſignificat *furere in fera bella* in Burmanni emendatione? Placet mihi admodum hic verſus, ſed nimium differt *miniſtri* a *magiſtro.* Saltem fuiſſet *miniſtro* vel in uno antiquo, & in textum vocaſſem. Ab antiquis ergo ne recedamus. Rem tradit Livi. l. II. c. 13. vel Flor. I. c. 10.

404. *Regia.* Ciceronis ſtirpem deducebant quidam a Tullo Attio, Volſcorum rege.

410. *Eloquio.* Sic antiqui. Fruſtra Drak. ſcribit *elo-*

quii e ſolâ *Parm.* Male in c. P. *eloquium*, a finali *o* quæ ſæpe mutatur in *u* a librariis : tum additâ notâ *ū* factum *um*.

414 *Caſperia.* C. Col. recte. In aliis *Caſperula.*

421. *Proprio.* Tres ſcripti. Aliis *patrio.*

423. *Quid que.* Sic tres ſcripti R. 1. 2. & alii quidam, Male *&* *qui* aliis.

425. *Pars.* E Virgil. X. 427. Confer Sil. l. X. 223. Ib. *verſo.* Sic omnes, & recte. E Virgil. V. 141. Ineptit doctiſſime hîc Heynſius, quum vult *verno*, ſilente Drak.

428. *Imitatur.* Confer Senec. *Medeam.* v. 214. & Hippolyt. v. 397. Nec audi Heynſium qui iterum ineptit.

438. *Hoc picus.* Recte c. Col. nempe *hoc nomen.* Aliis *vepicus*, *vopicus*, *ut Picus.* Error ab omiſſa littera *H* initio verſûs; ut ſæpe video.

441. *Et ſparſit.* Vid. Virgil. VII. 191.

444. *Aſiſos.* Recte Scaliger. Vide meum indicem gallicum. Male *Aſilos* aliis.

447. *Lavant.* Recte Drak. Nec audi Heynſium.

452. *Claſis*, ſive *Claſius.* Recte Cluverius hîc. Alius eſt *Clanis.*

455. *Lætis.* Tres ſcripti. R. 2. Aliis *latis*, ut l. VI. 645. Dixit *cavo campo* Propert. l. IV. El. I. 123.

460. *Camers.* C. T. R. 2. Drak. ut Virgil. In c. Col. P. *Camars.* Ib. *dives.* In c. T. *ditis.*

463. *Puer*, *pulcherque*, &c. C. Col. R. 2. In c. Put. *puer*, *puerque.* Aliis *puer puerique*, & ſic Huëtius ſcribebat. Ib. *habitum.* C. Col. In R. 2. *habitu*, & ſic plures. An forte Silius habuit ob oculos Virgil. « notos pueri » puer indue vultus »? Offerebat Burmann. « ora puer, » puerоſque habitu, ſed corde ſagaci æquabat ſenium ». Quod certe non diſplicet, recte perpenſis ſequentibus.

465. *Pictis.* De parmâ vel clypeo intellige. Propert. l. IV. El. 1. 32. præſertim El. 11. 21.

466. *Gemma.* Vid. Claudian. III. conſul. Honor. v. 203. In Seneca « niveus lapis Indici donum maris ». Hippolyt. 390. Ib. *Arſacid.* Perſarum.

469. *Orditur.* In c. Col. *orditor.* Forte ſolus vere. Dictum in præterito *orſus*, *orditus*, teſte Priſciano. Quod non advertit Drak. qui vellet *orſor.* Tum *genus orditor* foret elegantia græca : probabat Modius, nec immeritò. Notabo tamen *or*, *ur* ſæpe mutari. Sic *conditor* fit *conditur*, v. 511. in R. 2. c. Tell. Ib. *illuſa.* In c. Col *inluſa*, recte : Veterum more. Sæpius video *in* integrum (in ſcriptis) quàm mutatum in compoſitis, ut *inpellit*, &c. Abſurde hinc *incluſa tauro* in aliis. Nec meliùs *inviſa* in Drak & primis edit. Accipe *illuſa* quo ſenſu in Propert. II.

Eleg. 32. *corrupta;* & in Terentio *ludificatus eſt* virginem. *Suppoſita* nempe tauro fuerat in vaccâ ligneâ, Virgil. VI. 24; & ſic *illuſa*. In aliis ſcriptum *incluſa*, ut l. XI. *inclyta* in c. Col. pro *inlita*, *illita*. Ineptit hîc Drak. cum Barthio.

472. *Graviſcæ.* C. Col. *Grabiſcæ.* Sic alibi *Gravii*, *Grabii.* A Sarmatis, ſive Scythis deducenda nomina.

473. *Haleſo.* C. Col. R. 2. malim *Aleſo.* Littera *H* ſæpiſſime addita a librariis ignaris. Sic barbare *Harundo*, *Harena* in Drak. Melius *arundo* a voce Celticâ *rod*, *rud*, id eſt, *canna*, *juncus;* inſerto *n* ut ſæpe, & præpoſito *a*, ſpiritu leni. Ita *arena* ab *areo*, *areſco*, ut *aridus*.

488. *Mixti.* C. Col. prope in c. P. R. 2. *mixta* a librariis propter cohors. Hinc pejus *juxta* in aliis.

492. *Cudone.* De galeâ, e corio crudo. Homer. X. 257. Sil. XVI. 93. Vox Orientalis, quæ *galeam* in Æthiopico idiomate, *lanceam* in Arabico; & *loricam* in Hebræo, I. Samuel. c. XVII. v. 16. niſi *ab humeris* illic intellexeris ex Homero, Il. V. 738. Apud Mauros *citona* eſt *parma.* Flaminio fuit de pelle phocæ, l. V. 132. Caput ſimiliter pelle tegebant Sarmatæ, & eorum progenies Germani.

Ib. *Capiti.* C. Col. Ox. R. 1. Mediolan. In c. P. *capidi.* Aliis *caput his.*

493. *Sat.* C. Col. Aliis *ſtat*, errore frequenti.

494. *Marſica.* Vide Plin. l. VII. c. 2. p. 89. edit. cl. Brotier. Genio ſuo indulget hîc poëta in origine Marſorum deducendâ. Gens fuit Scythica, ut patet ex Herodoto.

502. *Phrygias – crenas.* De innumeris fontibus fluviorum qui in Mæandrum influebant, accipe. Male Drak. *crenos.* Vox Græca eſt, minus nota Librariis qui hinc *trenas*, *trenos*, *threnos*, *frenos* finxerunt in ſcriptis. Nec audio Salmaſium. *Cr*, *tr* ſæpe alternant. Vide tamen quæ docte promit in Solin. pag. mihi 833, ſeq. & Harduin. in Plin. ubi rejicitur Salmaſius.

506. *Alba.* Marſorum, alia ab *Albâ* Aſcanio conditâ.

510. *Sidicinus.* Recte c. Col. Aliis *vicinus.* Vide Virgil. VII. 727. Putidus eſt hîc Buzio. De *Teano Sidicino*, cui proxima *Cales Threïcia*, ſive a Scythis condita, l. XII. 525.

511. *Parvus.* Sic tres ſcripti, R. 2. Beneſ. Parm.

Ib. *Urbi.* Scripti duo, R. 1. Aliis *urbis.*

514. *Haud ullo levior.* Scripti tres, R. 2. Aliis *illo.*

517. *Aviæ.* Recte Heynſius, e Cluverio. *Abella* Campanorum eſt.

520. *In pugnam offertur.* Recte ſcripti omnes & R. 2. ut Scipio *obtulit* vel addidit pila ſuis cohortibus, v. 547. Incaute Drak. rejicit hîc omnes meliores libros, ut legat

in

in pugna fertur. Sparus autem vox eſt Celtica quæ adhuc apud Belgas *ſpeer*, de *lanceâ.*

530. *Cyme.* Scripti Heynſii, R. 2. Aliis *Cume.*

531. *Aptus.* Hic verſus & ſequens multum torquet editores & geographos. Legitur hîc *acta* in c. Col. In aliis antiquis *apta.* Sed Cellarius, geograph. antiq. t. 1. p. 671. edit. 1731, ſcribit *aptus*, & ita Lloyd in voce *Nuceria*, h. l. edebat.

Illic Nuceria, & Gaurus navalibus aptus
Prole Dicarchæâ: multo cum milite Graio
Illic Parthenope; & Pœno, &c.

Tum intelligendum vel *Nuceriam*, vel incolas Gauri ejuſdem eſſe originis ac Puteoli. Non is eſt ſenſus poëtæ. Sed dividendum cum puncto poſt *aptus.*, & intelligendum Puteolos Neapolimque eſſe ejuſdem originis, a Cumiſque repetendæ. Ordo eſt, illic fuit Graïa Parthenope ex eadem prole ac Dicarchæa, multo cum milite. Vide quæ notavi ad *auxilia Europâ*, l. I. v. 221. Sed Puteoli deducuntur a Samiis. Ad hoc reſpondet Lloyd, (in voce *Puteoli*,) « Primos quod attinet oppidi con» ditores, quia id, Strabone teſte, navale fuit Cuma» norum, ab his conditum videri poterat », & hanc traditionem ſecutus videtur poëta, qui aliter nunquam hîc intelligetur. Fuerat quoque prope & ante Neapolim alia civitas Palæpolis a Cumis oriunda, de quâ Livius, VIII. c. 22. Quod Gaurum pertinet, non tantum ejus latera fuêre vinetis conſita, ſed denſiſſimis ſcatebat ſylvîs. Hinc ligna navalibus apta cædebantur.

534. *Contemtæ.* Quia ſæpe inundaverat agros. Hîc agitur de Acerrâ Campanorum. Alia fuit in tranſpadanâ regione. Nec confunde Clanium Campanorum, cum *Clanio* vel *Clani*, meliùs *Claſi* Etruriæ. Clanius dicitur etiam & Liris & Liternus. Vide *Birr.* Lexic. R. Steph. voce *Liris.*

539. *Typhœa.* L. XII. ait *Japetum*, v. 149.

545. *Lætos.* C. Col. Ox. Sic c. P. T. in quibus *lectos*; ſed *c* ſubnotatur puncto in c. P. & ductu calami deletur in c. T. ut falſa lectio. Jam verò *le* eſt pro *læ*, ut ſemper antiqui. Ineptit hîc Buzio.

Ib. *Rectoris.* C. Ox. P. Aſulan. Marſus ſecundus, recte. Aliis *rectores.*

547. *Domo – geſtabant.* Nil muta. Ineptit docte hîc Heynſius. Dic, ſoliti erant geſtare *domo*, pro *domi.*

549. *Aclydis.* Vide l. III. 363.

551. *Tramittere ſaltu.* Idiotiſmus Virgilii, IV. 154.

563. *Batulum, Nucras.* In Virgilio *Rufas*, *Batulum* videre eſt, l. VII. 759. ubi *Batalum* in ſcriptis, ut hîc in Silii c. Col. Ox. Ubinam autem *Batulum* aut *Batalum*

Nucræ, vel Mucræ quæritur adhuc. In c. Col. legitur *Nucras*, nempe in Samnio, qui locus ignotus etiam illic.

Ib. *Metunt*. Sic ſcripti tres, R. 2. & in Marſo *metſit*, a Typis. Aliis *colunt*.

564. *Exagitant*. C. Col. ut l. IV. 304. Aliis antiquis *fatigant*: an *veſtigant*? Quidam *exercent*, ſed nil muta.

569. *Tergo*. R. 2. *terga*.

577. *Scopulis*. Sic c. T. Aliis antiquis *populis*, quod meritò rejicitur. Inſula hæc *ſcopuloſa*. Corripit ſecundam in *Leuco*, ut Ovid. Metam. XV. 708. notante Drak. Vide Salmaſ. iu Sol. p. m. 68. (In alterâ edit. 49).

Ibid. *Pæſto*. Drak. R. 2. Aliis *peſte*.

578. *Cerillæ*. Tres ſcripti, R. 2. Aliis *Carillæ*, primâ, in utraque voce, correptâ.

587. *Acciſæ*. C. Col. R. 1. Prope c. Ox. *acciſciæ*. Gloſſa in aliis *attritæ*, *actritæ*. Abſurde in c. P. *metite*. Vide l. II. 392.

593. *Aonio*. C. Col. R. 2. Male aliis *achino*, *achivo*; vel in c. T. *Andino*, aut in R. 1. *Aſcreo*. Agitur de Heſiodo qui Bœotus vel *Aonius*, & quem imitatus eſt Virgilius.

600. *Proſcindunt*. Sctipti tres, R. 2.

603. *Superfluit*. Tres ſcripti, ut l. XIV. 208. *affluxit*, & in Livio, XXI. c. 38. *magis affluxiſſe*. In aliis antiquis prope *ſuperfuit*. Male recentioribus *perfurit*.

604. *Vagenni*. C. Col. qui Plinio *Vagienni*. In R. 1. 2. *Bageni*, Notat Heynſius *Bagitenni* in tabulâ itinerariâ. In c. T. *Bareni*, male. In c. P. *Bageñ*.

609. *Rigoris*. Duo ſcripti. Aliis antiquis *vigoris*.

613. *Expertos*. In c. P. & R. 2. *expertus*. Ib. *Fidus*, In R. 2. *fidos*. Scilicet expertus fidos ſagittæ. Dixit *fidum enſem* hoc ſenſu Virgil. VI. 524. Quare ſilet Heynſius de c. P.?

614. *Næ*. Quod in ſcriptis rectius forte *ne*, teſte Priſciano. Sic Horat. ſapiens, *ne* etiam, &c. Aliis & Drak. *non*. Vide Virgil. X. 173.

Ib. *Lætos gignere*. Incaute deſerit hîc Drak. codicem Col. qui ſolus verus. Prope in c. Ox. *gingere*, a Librario. Male aliis *cingere*. In c. T. quoque *letos* pro *lætos*. Vide v. 545. Dein idem *tingere*, nec male. Antea ſcriptum in eo *angere*, quod deletur. In c. P. *ingere*. Vide l. IX. 223.

617. *Ignôſſet*. Sic Heynſius & Drak. Id eſt, *ignoviſſet*; omnes tamen libri *ignoſcet*, nec damnare poſſum. Ex atticiſmo intelliges quo futurum pro optativo adhibetur. Sic recte reſtituit cl. de Villoiſon νομίσεις in Longi Paſtoral. initio lib. I, ubi male aliis νομίσαις.

621. *Cannas.* Vide Livi. XXII. c. 44.

623. *Jamque.* Recte in omnibus. More poëtarum tranſponitur. Vide l. VIII. 217. Fruſtra offertur *jamjam.*

632. *Immerſus tenebris.* Sine ſenſu Drak. *immenſis tenebris* : nec melius *emerſis* Heynſius. Vide l. VIII. 45. l. XI. 121. l. XII. 659, & Virgil. VI. 267.

634. *Apium.* Vide Livi. XXI. c. 46. Lucan. VII. 161. In omnibus antiquis vitioſe *abſunt, abſum.* Recte *apium* pro *apum* revocarunt docti. De hac forma plurali in *ium* pro *um* plura notarunt critici ad varia loca Juſtini.

635. *Ceſſârunt aquilis.* C. Col. edit. princip. & quidam. Male aliis *ceſſâruntque aquilis.*

639. *Adjunctos.* Recte omnes, id eſt, *proximos.*

641. *Manes.* Sic c. Col. R. 2. An ergo R. 2. citat hîc Heynſius, vel R. 1. mala fide ? nam in hac *viſi e buſtis rupêre nitores*, ut ipſemet vidit Drak. Ita etiam c. T. P. & quidam alii : ſed R. 2. ſequitur Beneſſa. An forte

« Gallorum ſævi e buſtis rupêre nitores »,

ſed meliores libros ſequare, ut l. VI. 180. Cognatum quod in Homer. Il. XI. 53.

643. *Flumen.* Sic Beneſſa. Nil mutat c. Col. & recte tuetur ſervatque Drak. Male *fulmen* proponit Heynſius, licet ita legatur in tribus aliis ſcriptis, R. 1. 2.

645. *Patris.* In c. T. *præſens.*

650. *Ruptus.* In R. 2. *rumpens*, intranſitive : placet admodum.

652. *Cautibus.* Drak. R. 2. Nil mutat. c. Col. Prope in R. 1. *caucibus*, ubi *c* pro *t*, ut ſæpe. Hinc aliis *faucibus.* Ib. *Ætneos.* Vide Virgil. III, 554. Gelli. l. XVII. c. 10. Juſtin. l, IV. c. 1.

653. *Veshius.* Prope c. Col. T. *Lesbius.* In c. P. *Lerbius.* Aliis *Lemnius.*

655. *Præſagus.* Confer Lucan. I. 618. Val. Flacc. I. 207 = 240.

658. *Acervis.* Sic omnes antiqui, niſi c. P. *acervus*, ubi *us* pro *is* errore ſollemni. *Deficere* cum tertio caſu habes in Ovidio, Triſt. l. V. Eleg. XIII. v. 28. « *ſermoni* deficiente die ». Sic Cæſar de *Bello Gall.* l. III. c. 5. « ſed etiam tela *noſtris* deficerent ». An hi ſcriptores *optimi ævi ?* Reſpondeat Heynſius qui vult *acervos.* Occurrit quidem ſæpe *deficere* cum quarto caſu, ſed hîc ſtandum libris.

660. *Currus.* In c. P. *currum.* Male ab *currū*, id eſt, *currus.* Cave ne legas *curſus* cum Heynſio & Drak. Dic *trahentem currus*, &c. An forte euphoniæ causâ pluraliter *currus* pro *currumque citatum ?*

661. *Artus.* Recte Marſus, Beneſſa. Aliis *artes*, *ar-*

ces, *arcis*, a Librariis. Fruſtra offert *acies* Heynſius. Vide l. I. 53.

665. *Quò.* C. P. *quos.*

667. *Pons.* In R. 1. c. T. Marſ. *rogus*, male. *Pons* eodem ſenſu in pluribus locis Livii ubi de ſtrage.

668. *Reicit.* C. Col. vel triſyllabo *reïcit.* Nec audiendi alii in quibus *iacito*, *tacito*, *tacitus*, *tacita.* In Beneſſa *iactoque cadavere fumat.*

Ib. *Fumans.* In tribus ſcriptis, R. 1. At R. 2. *fūdēs.* In c. T. *fundans.* E ſimili errore *fundit* in aliis. Proponebat aliquis – tumiduſque cadavera fundit --; ſed nil muto.

670. *Geſtat.* Nota propter l. X. 639.

673. *Hoc etiam:* In c. P. *hæc.*

674. *Lævæ.* Vide Gelli. l. X. c. 10. de hujus annuli origine, & ita de antiquâ anatome apud Ægyptios.

LIBER IX.

VERSU 6. *Segnitie.* Tres antiqui, id eſt, *ſegnitiei.* Vide quæ l. III. 88. Aliis *ſegnitiæ.*

10. *Jam.* Duo ſcripti, Drak. Aliis *nam.*

25. *Siccine*, *ſic.* C. Col. Aliis *ſiccine*, *nunc.*

29. *Deripe dextris.* Recte Heynſius. Aliis *dextras.*

32. *Ne morem.* Id e. ne exſpectate, pro conſuetudine, ſignum pugnæ, &c.

33. *Rapito.* C. Col. In c. T. *rapito*, & *capito* ut aliis.

Ib. *Primus.* Sic tres antiqui & Aſulan. Vide Virgil. VI. 255. Val. Flacc. V. 332. At tres ſcripti *primis*, & ita Drak. in textu. Non ſequor.

35. *Propere.* Sic omnes antiqui, non *primus.*

39. *Deleto.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *dilecto.*

50. *Arvis.* Recte Drak. Male aliis *armis*, quæ ſæpe & in ſcriptis & typis mutantur.

52. *Fluant.* Vide Stat. VII. 682. & hîc infra v. 120.

55. *At quos.* C. Col. Prope R. 2. *aut quos.* Aliis antiquis *haud quos.* Drak. *at quo*, errore Typorum forte. Vide Livi. XXII. c. 44, in medio.

57. *Cymæa.* C. Col. *Cumæa.* Alibi in eodem ſemper *Cymæa.* Confer Livi. XXV. c. 12. In ſcriptis *Crimea*; *Crinea* in R. 2. Aliis *Grynea.*

77. *At.* C. P. R. 1. Aliis *ac* ut Drak.

83. *Nam.* Sic omnes antiqui. Aliis *quia.*

98. *Necopina.* Una voce recte Drak. Sic l. XIV. 188. Stat. l. VI. 778. *necopinum.* In Livio, XXVII. c. 33. *in necopinatam.* Sic ſcribe una voce, l. XIV. 273. *necmajor*, & l. XVI. 604. *nectimidos.* In his ſui oblitus eſt Drak.

111. *Sum.* Sic cum omnibus antiquis, niſi C. Col. *ſim.* Ita Modius ſcribit *fatear* infra; at ſcribo *fateor:* quem idiotiſmum elegantem probavit Burmann.

116. *Spirante.* In R. 1. *ſpectante.*

118. *Sepulcro.* Id eſt *cenotaphio*, ut moris erat: tum etiam nomine ſuo mortuos vocabant. Ad hæc alludit Stat. XII. 161. Vide Bernart. *ibid.* Confer Scalig. *Lect. Auſon.* l. I. c. 8. Sic Scipio vocat patrem & patruum, l. XVI. 607.

138. *Cohibete.* Sic ſcripti, R. 2. Aliis *prohibete.*

144. *Tremebundis.* Drak. In c. T. R. 2. *tremebundus*, nec male.

145. *Attonitoque timens.* Sic ſcripti Heynſii & omnes mihi antiqui. Recte gloſſa c. T. *nato timens*, ut in Terentio *Andr.* I. 3. 6. « ejus vitæ timeo ». Vide hîc infra 439. Temere admodum rejicit h. v. & ſeq. Heynſius. Imitatio eſt Homerica, Il. XVIII. 32. ubi Antilochus tenet manus Achillis, timens, &c. δείδιε. Non erant rejiciendi verſus, ſed caſtigandi. Verbum *ſanare* ſic refertur ad *pudorem* Clytæmneſtræ, Senec. Trag. v. 130. -- Vox *verbis* refertur ad ea quæ ſequuntur; quod non intellexit Heynſius.

161. *Imperditus.* C. Col. Drak. Huët. Prope R. 2. *impertitus*, ubi *t* pro *d*. Aliis male *impercitus.* E Virgilio, X. 430. Supra *agnoſcere;* in R. 2. *adnoſcere*, vetus forma, & forte ſola vera.

164. *Iniquis -- Superis.* Malebat aliquis *iniqui -- Superi!*
Ib. *Celare.* C. Col. Male aliis *tolerare.*

175. *Fuge.* Hæc concinnata e Livi. XXV. c. 12.

185. *Japygas.* Sic Heynſius. Aliis *Japygis.*

192. *Pleſque.* Scripti; R. 2. Aliis omittitur *que.*

193. *Sat verò.* Scripti duo, R. 1. 2. Recte *ro* corripitur, ut in Stat. II. 187. Sic in eodem *ſerò*, I. 596. Male ergo aliis *vera.*

195. *Quidquid.* Vide Livi. XXI. c. 45. in medio.

196. *Et Ætn.* Servo vulgat. Solet poëta tollere præpoſitionem quæ olim margini ſcripta, in textum irrepſit. Hinc aliis *in Ætn.* ut libri antiqui; non ſequor. In c. P. *eſt in* nempe pro *& in*, quod incertam lectionem indicat.

199. *Ductor.* Scripti, R. 1. Aliis *victor.* Sic alternant Stat. l. XI. 205.

204. *Byzacia.* C. Col. Prope c. T. P. *Byzatia;* ſed

ʒā notatur ſigno compendii; male a Librario ignaro. Hinc aliis *Byʒantia*. In R. 1. 2. *Byrantia*; nec melius *Buxentia* in vulgatis. De *Byʒacio*. vide Hendreich. Republ. Carthag. p. 42. & quæ Drak.

206. *Præmia*. C. Col. recte. Aliis male *prœlia*.

208. *Captivis*, &c. Sic recte c. Col. R. 2.

209. *Externo*. Recte c. Col. Aliis *extremo*. Ib. *Sanguine*. Sic tres ſcripti, R. 2. Aliis *cardine*.

212. *Gargani*. Servo vulgat. Nil mutatur e c. Col. Sic quoque R. 1. Aliis *Garganus*.

215. *Hîc hodie*. Sic c. Col. R. 1. & tres alii antiqui. Aliis *hæc hod*.

218. *Locorum conſilio*. Recte ſic omnes. Nec audi Heinſium qui vult *loc. conſimilem*, ineptiſſime.

227. *Dextrâ*. Vide quæ ad v. 268.

230. *Hausêre*. C. P. Temere admodum hîc ſe gerit Drak. qui ſcribit *auxêre*, ſine ullo ſenſu. *Hausêre* idem ac *implevêre*, *occupavêre*, ut in Virgil. VI. 712. tanto complêrint agmine ripas. Sic variant *hauſiſti*, *auxiſti*, l. XII. & *ib*. l. XII. v. 83. *fexàs* pro *feſſas* in c. P.

240. *Mobilis*. Sic omnes antiqui. Male *molibus* e ſecundo Marſo, in aliis.

242. *Citos*. Sic vulgat. & poëta, v. 275. *volucrem*: nec muto. In c. Col. *vagos*, non male. In c. T. *graves*. Aliis *giros*. Accedit ad c. Col. quod ait Polyb. l. III. Hiſt. c. 72. σποράδην; in Drak. Elige.

247. *Quâ dextrâ*. Imitat. Lucan. VII. 287.

251. *Laxabat*. Confer Lucan. III. 16. ſeq.

262. *Ferte*. Stat. VII. 679.

268. *Quaque*, &c. Graviter lapſus eſt hîc in notis Drakenborch qui ait Silium eadem tradere ac ſcriptores de ordine hujus aciei. Legatur Livius, l. XXII. 46, & poeta a v. 220 = 244. videbitur quàm immane diſcrepant, & poëtam pro ſuo ingenio aciem ordinaſſe. Quia die illâ Varro imperabat, illum ad dextrum cornu Romani exercitûs collocat, Paullum verò ad ſiniſtrum: quod nemo obſervavit. Sic itaque ſibi conſtabit poëta, v. 274. ubi male legitur *dextro* pro *lævo* in aliis.

280. *Strepitantibus*. C. Col. Aliis, *trepidantibus*, *crepitantibus*.

282. *Sic ubi*. Vide Homer. Il. XIV. 394.

287. *Sævo turbine*. Duo ſcripti, R. 1. Aliis *ſævo in turbine*; non ſequor. Vide v. 196.

289. *Cœlo*. Sic omnes antiqui. Aliis *cœlos*. Confer Petron. de *Bello civili*, finem verſûs.

-- Omnis regia cœli
In partes diducta ruit, &c.

304. *Tollitur.* Vide Livi. XXII. c. 47.

305. *Effudit.* Errore Typor. in Drak. *effundit.*

311. *Nimbus -- effuſus.* Recte Drak. ſervavit. Aliis *nimbis -- effuſis*, vel *nimbis -- effuſus*; nil muta.

312. *Cupidæ.* R. 2. Drak. nec mutatur e c. Col. Aliis *rapidæ*, *rabidæ.*

314. *Ac priùs -- quam.* Feliciter ità Burmann. Id eſt, ac priuſquam ventum fuerit ad *exſertos enſes*, ut legendum, l. XII. 384, collato Homero, Iliad XVII. 530. Sil. l. XII. 651. l. XVII. 408. & Livio XXVIII. c. 2. « Poſt emiſſa tela, res gladiis geri cœpta »; telis nempe pugnari cœptum eſt, & jam telis plurimi fuerant interfecti, priùſquam comminùs gladio certaretur. De hac emendatione, ſic confirmatâ, nullum ampliùs dubium ſuperſit.

320. *Cœptet.* C. Col. Ox. R. 2. Aliis *tentet.*

321. *Spatium.* Vide Lucan. l. II. 201. l. IV. 781.

322. *Flictu.* Confer Virgil. V. 324. IX. 808. XI. 615. 632. Sed hæc ex Homero, Il. XI. 150. XIII. 130.

335. *Non ullum deſit.* C. Col. R. 2. Aliis *ullum nec*, vel male *nec ullum.*

339. *Interdum*, &c. Antiqui ut Drak. & ſic Huëtius. Male tranſponitur Aliis ſeq. ante h. e R. 1.

348. *Deis.* Sic antiqui, niſi c. P. *dies.* Male Buzio *Deos.*

362. *Acer.* C. T. vulgat. In R. 1. Parm. Beneſ. *acris.* Aliis *acri.* Nil muto. Sic *acer*, v. 386.

365. *Nigro.* Sic omnes antiqui, niſi c. Col. *nigri.* Aliud malim « torrens ſanguinis exundat turbine nigro; graphicè rem exhibet.

366. *Unâ.* C. Col. R. 1. Beneſ. Aliis *imâ*, male.

370. *Certamine.* Sic c. Col. Ox. In omnibus meis libris *certamina -- aſpera.* Non ſemel pleonaſtice *certamen pugnæ*, in Silio & aliis.

378. *Ni decori ſat ſint.* Sic Heynſius e c. Col. ubi *ni decoris aſſint.* Propiùs in R. 2. c. T. *ni decoriſadſint*; *d* pro *t* ut ſæpe.

Ib. *Pariendo.* Sic c. Col. P. Nondum tamen diſplicet in R. 1.

« Abſit, ni decores pereundo tempora leti ».

Solus Beneſſa,

« Ni decus huic atri ſuperârit tempora leti ».

Sed ſequor veſtigia c. Col. T. Nec Burmannus audiendus, ſine libris. Alium poſtea addit Nicander verſum ſpurium & omnibus ignotum, ante Juntinam editionem. Meritò damnatur omnibus criticis.

381. *Trunco.* Intellige e Virgil. XI. 5. ſeq. de tropæo.

384. *Appetit.* Conſentiunt hîc antiqui in *appetit.* Mallim *oppetit.* Vide quæ ad l. V. 526. Confer infra hîc 520.

390. *Serò.* C. Col. P. R. 2. Aliis male *ferro.*

396. *Depulerat.* C. P, Magna lis de hac voce. Non agnoverunt Homer. Il. XIII. 138, χειμάῤῥοος ὤσῃ. Male ergo *detulerat* aliis. Fruſtra adfert Drak. Val. Flac. II. 522. Stat in Homero etiam Lucanus, l. II. 666.

403. *Patrium -- paupertas*, ut *triſte lupus ſtabulis*, nempe χρῆμα. Sic, ni fallor, Callimach. μεγα χρημα Λακαιναν, magnum negotium Lacænarum.

416. *Repararet.* Pro *reparaſſet*, ut in Horatio, « non » ego hoc *ferrem* conſule Planco », pro *tuliſſem*. Incaute Heynſius vult *reparârat.*

429. *Cœpta in ſeſe.* Male antiqui *incœpta ſeſe*, vel *incœpta ad ſeſe*, ut in R. 1. Mediol. In Beneſſa *incœpta ſeſe ad*, contra leges metricas, errore Typorum.

434. *Educti.* Id eſt, *nati*, vel *educati.* Sic l. XIV. 289. Ib. *In.* Sic tres ſcripti, R. 2. Male aliis *ab.*

435. *Quantos.* Scripti. Prope *quantas*, R. 2. errore Typor. Male *quanto* aliis.

438. *Diſſiluêre.* Sic mihi omnes antiqui, quod non intellexit Drak. ſcilicet diverſi huc Mavors, illuc Pallas e nube irruunt in campum. In c. Col. *deſiluêre*, quod nec Cellarius recepit. Admiſit Drakenb.: vix tutum credo.

442. *Gorgoneo.* Ex œconomiâ Homericâ, l. V. 738. ſeq. Vide tamen Virgil. VIII. 435. qui etiam locat caput Gorgonum in pectore Palladis, nempe in ipſâ loricâ: & ſerpentes in ægide. Sic etiam Silius, l. X. 435. Homerum ſequitur Senec. Hercul. Fur. v. 902. Sed in his variârunt antiqui. Vide Eudociam Ion. p. 4. lin. 4.

445. *In caſſide.* Sic mihi antiqui & Drak. In c. Col. *e caſſide.*

447. *Proturbans.* C. Col. Aliis *perturbans*, non ita apte.

452. *Audere eſt.* C. P. R. 1. Drak. In R. 2. *audiere*, pro *audere*, errore Typor. Aliis *auderet*, vel *audere &.* In Beneſſa *auderent*, quod probabat Huëtius, ſed ſine libris.

453 *Senſêre.* Confer Virgil. IX. 660.

455. *Detorſerat.* Homer. Il. V. 853.

458. *Doctus.* Male c. P. *ebetus*, non *edoctus*, ut ait Heynſius.

459. *In pugnam.* Sic l. VIII. 520. In antiquis fuerat certe *pugnā*: hinc ſcripti *pugnas*, editi *pugna.*

466. *Rapido.* In c. T. R. 2. indicatur etiam *rapide.* Non vidi *rabido*, quod optabat Drak. propter ſeq. *furibunda.*

467. *Horrentia.* Scripti tres R. 2. Aliis *hærentia.*

471. *Irim.* Homer. IV. 55.

474. *Germano.* C. Col. id eſt, in *Martem.* Aliis *germanæ*, ſine ſenſu.

478. *Ægida.* Recte vidit Drak. Aliis *ægide.*

480. *Diu.* Recte omnes. Fruſtra vult *ſui* Heynſius.

487. *Fuſos.* C. Col. Prope c. T. R. 2. Marſ. ſecundus *fuſor.* In R. 1. *fuſas.* At c. P. *furor.* Error a littera *r* quæ prope eadem ac *s* in ſcriptura curſiva antiquorum. In vulgat. *fuſam.*

488. *Acri--pugnæ.* Sic c. Col. Etiam *acri* in tribus ſcriptis & R. 2. Sed male in his *pugnam.*

491. *Quum.* Scripti tres R. 2. Aliis *tum.* Male vult *cui* Heynſius. Dic *quum* -- *effrenat.*

495. *Ætolis.* Heynſ. Drak. & Cluverius feliciter : aliis *Æoliis*, vel *Æolus*, ſine ſenſu. Vide Livi. XXII. 46. de *Vulturno*, vel *Euro*, ut vocat Senec. *Quæſt. natur.* V. c. 16.

497. *Ecce.* Hinc incipe in loco omnibus huc uſque deſperato, cujus ordinem ducibus antiquis, variè variantibus, tandem revocavi. Longior forem ſi omnes librariórum ineptias hîc perſequi vellem.

504. *Clamante.* Nota propter l. XIV. 365.

505. *Ore.* Sic omnes. Offerebat Heynſius *ori.* Nempe Romanorum; ſat acute. Adfert Gelli. II. 22. de *Cercio : buccam* implet, &c.

509. *Juſſâ lætatur.* C. Col. In Parm. Beneſ. *juſſâ bacchatur.* In aliis *juſſâ laceratur*, vel *lacerantur.* Hinc Huëtius legebat *juſſâ alacer agitur.* Ego *juſſâ alacer fertur.* Sed tutior ſcriptura c. Col. Alias igitur conjecturas doctorum prætereo.

512. *In tergum cadit :* Barthius. Sic Stat. l. VII. 932.

Per quas modo fugerat auras
Venit arundo retro.

Male ergo in antiquis *interdum*, ſine ſenſu.

520. *Compreſſo mœret hiatu.* Quid hoc? Nemo dixit. Nugas agit hîc Drak. Vox *præcluſus* mihi Livium in mentem revocavit ubi *intercluſiſſe*, l. XXII. 51. in fine. Senſum habe igitur ex his « *inventi ſunt quidam*, &c. & confer quæ ad Sil. l. V. 526.

523. *Vibravit.* C. T. R. 2. Beneſſa & plures. Nec mutat c. Col. In aliis *libravit ;* quod errore in meo textu. Ex Heynſio admiſerunt *libavit* Cellarius & Drak.; ſed non intellexerunt. *Vibrare* idem ac *contorquere :* ſic in Virgilio, XII. 100. *vibrare ferro crines*, pro *criſpare*, *torquere.* Ita dictum *criſpare haſtile*, pro *vibrare.* Agitur autem de *turbine* qui irruit in criſtas Martis, & ipſas im-

d v

pete bis *torquet*, ut ventum videmus ſæpiſſime cacumina arborum contorquentem, immò ſic terræ adfligentem. Nil aptius dixiſſe poterat poëta. Fumum vendidit ergo Heynſius quum ſine libris legit *libavit.* Quæ ab eo loca adferuntur non ſunt parallela : in his de turbine nullum exemplum.

527. *Quantos.* Homer. V. 757.

531. *Longi.* Virgil. V. 608.

538. *Diſcute.* Non mutat c. Col. & ſic c. Tell. R. 1, pluresque. In Cæſare de Bello civil. l. II. c. 9. *lateritium* (murum) *diſcuterent* : & in Sil. l. VI. de ſerpente « diſ- » cuſſit trabs acta caput ». Parum tute ergo mutat Drak, *disjice*, ut c. Ox. P. R. 2. in quibus *diſſice*; quod non damno. Sed recte ſtat vulgat. & magis graphice rem exhibeant.

543. *Fatis.* Ex œconomia Homer. XX. 302.

545. *Juvenis.* Livi. XXI. c. 46. & alibi « juvenis fa- » talis dux hujuſce belli ».

546. *Laurum.* Vide quæ ad l. VI. v. 610, & l. XV. 120.

556. *Liber.* Homer. VI. v. 1. οἰώθη. V. ſeq. *laxatus.* Ingens enim limes fuerat utrimque datus, ut cum Statio loquamur, IX. 183.

564. *En.* Recte ſtat locus. Supple *te* : pronomen more ſuo omittit poeta. Sic l. V. 633. omittit *his* ante *inciderat.* Ne alia plura congeram. Fruſtra offerunt *te egit*, vel *ten'*. Potius foret legendum *t'en* : nam *ten'* abſurdum eſt cum *quis*. Sed nil muta.

572. *Lucas boves*; a *Lucania*, ubi primum elephantos viderant Romani Plin. l. VIII. c. 6.

575. *Immane. Ne* producitur ante *ſtr.* Sic l. III. v. 111. ante *ſc.*

583. *Derecta.* Tres ſcripti. Aliis male *dejecta.*

587. *Tadio.* C. Col. Nomen certe Romanum ut probat Drak. Sine ſenſu aliis *radio.*

588. *Lini.* De *lineo thorace.* Vide Ferrar. de re veſtiariâ, part. II. l. IV. c. 11. notante Drak. Huc refer quæ Dauſq. ad l. III. 272.

599. *Spargi.* Scripti R. 2. Alii *ſpagere.*

600. *Victor.* Recte ſervat Drak. illic tum erant victores Romani. *Ductor* non vidi in antiquis; placet tamen.

603. *Raptus—fertur.* Sic vulgat. c. T. nec muto; licet in c Col. *paſtus.* Indicatur etiam *paſtus* in c. T. vitioſe *partus*, ut in aliis. Confer Lucan. III. 501.

611. *Propiora.* E Virgil. X. 712. Vide Sil. l. V. 442.

613. *Huc*, &c. H. v. eſt in omnibus ſcriptis, R. 2. Deeſt in aliis.

614. *Adſidet.* Tres ſcripti R. 2. In R. 1. *aſpidet* pro *aſſidet.* Alis *obſidet*, ſic Val. Flac. *adſidet*, l. V. 536, & ſcripti Virgil. XI. 304, ubi in vulgatis *obſidet.* Variant ſæpe *adſidere*, *obſidere*, *inſidere.* Vide Stat. XII. 550, ubi verè editio princeps *inſeſſis.*

631. *Adflixit.* C. Col. recte. Forte ex Ovidio, Metam. XIV. 206, notante Drak.

635. *Staturum.* Male laceſſitur hæc vox, contra fidem veterum. Recte ſe habet textus, ſive a *ſiſtere*, ſive a *ſtatuere.* Non ſine exemplo incipit verſus ab ïambo. Aliud eſt *ſtatura*, l. XVII. 82. a *ſtare.* Non vidi *acturum* hîc in antiquis. Vide quæ Erythr. in Virgil. c. 8. Talia in Homer. Vide cl. Villoiſon, *Diatrib.* p. 85. *lin.* 38.

637. *Dirâ.* Recte vulgat. R. 1. Beneſſa ſic *dirum ſidus* in eodem. Aliis *dura.*

640. *Præcipites.* Drak. id eſt, in præceps ruentes, quo ſenſu in Tullio « impellit præcipitantes ». In aliis *præcipitis*; an *is* pro *es* pluraliter? C. Col. *præcipiti*, male Vulgat. *præcipitans.*

641. *Ante oculos.* In c. Col. *atque oc.* Iterando atque ùt in Virgilio videre eſt. Tum erit *atque in oculos ductoris.* Nota in h. v. inverſionem regiminis. *Ib. cunctas.* Sic omnes. Vani ſunt hìc Heynſ. Drak. in voce *junctas.*

645. *Diducto.* Id e. *aliorſum abducto*, &c. *Ib. convertit.* Id eſt, convertit equum, manuque illum inflectens: is eſt ordo hujus idiotiſmi frequentis in Silio, qui unum regimen duobus verbis adjungere videtur, ſic l. X. v. 182. « vomit effundens rivum ». Dic, vomit rivum, illum effundens. Ne alia ſexcenta congeram. Sapit importunè hîc Drak. qui alibi ſapere ita debuerat, l. VI. 327. Sed *convertit* non idem hîc atque *convertit ſe* vel *convertitur.* Fucum ipſi fecit Heynſius. Vide l. X. 55.

655. *Fugiam.* Ex œconomiâ Virgilii, l. XII. 645.

LIBER X.

VERSU 1. *Increbreſcere.* Virgil. XII. 407. In c. T. *increbeſcere.* Sic Heynſius in editione Virgilii. Etenim ut a *ruber*, *rubeſcere*, *rubuit.* Sic a *creber* debet forte ſcribi *crebeſcere*, *crebuit*, *percrebuit*, non *percrebruit.* Sequor plures & Drak.

2. *Fera.* Virgil. IX. 551. Stat. VII. 670.

12. *Parthi.* Lucan. I. 230. Propert. II. VIII. 44. Juſtin. l. XLI. c. 2.

14. *Fetus Gradivo.* Sic feliciter Heynſ. quem ſequitur Drak. Male in antiquis *Pœnis*, *Penus*. Non abludit *plenus* e conjecturâ aliâ Heynſii. *Ib. mentem Cato.* Sic Beneſ. Heynſ. recte. Aliis *mentem cito*, & recentioribus *mente cito*, abſurde.

15. *Denſus.* Sic omnes, niſi male *denſis* in c. Col. Offert *denſens* Heynſ. : collato Virgil. XI. 650. – *ſpicula denſet*; ubi contra codices *denſat*. Sed *ſpicula denſus*, helleniſmo ſtabit.

23. *Sanguis*; ubi *guis* producitur, ut notat ex Ovidio Drak. Metam. X. 459.

29. *Atque alter.* Sic c. Ox. Put. Tell. In Beneſ. *jam alter.* In aliis omittitur *que*. Nec forte male. Sic in Virgil. *& ſuccus pecori & lac*, ſine eliſione. Hîc imitatur Virgil. XI. 285. Vide Sil. l. VII. 148.

32. *Ocres.* Sic recte Marſ. ſecundus in notis. Sed textus *acres*, ut male plures. Legitur etiam *arces*, male.

37. *Corno.* C. Col. de haſta recte, ut v. 121. Aliis *cornu*, quod de *arcu* dicendum.

38. *Cæſis.* Tres ſcripti. Quidam *cæſi.* In R. 2. *cæſus.* Vulgat. *cæſo.*

39. *Inguina.* Confer Homer. XIII. 568.

48. *Spes unica.* Vide ad v. 260. Hîc quidam *ſpes ultima*, ut R 1. Beneſ.

49. *Que moves.* C. Col. Drak.

54. *Certare Tonanti.* Ex Homer. l. V. 362. 457. Item l. IX. 237.

58. *Hanc.* Emphaſis elegans. Inepte *huc* in c. Col. & Drak.

62. *Carpe.* Homer. IX. 40, 43.

67. *Sinit.* Sic mihi omnes libri. Id eſt, e v. 57. *datur*, *conceditur* a Pœno. In c. Col. prope *ſunt*, a librario. Male hinc deducit *furit* Heynſius. Certe *ſinit* propius eſt voci *ſunt* quam *furit*, ut in recentioribus.

70. *Viro.* In c. Col. *Virûm* : non tanti eſt ut mutemus.

77. *Bellicus.* Sic recte c. Col. In c. T. *Belicos.* Hinc forte meliùs *Belicus.* A regione Galliæ ubi antiquiſſima urbs *Belica*, *Bellium*, *Belley.* Aliis *Belgicus.* Sed qui refert canes Gallos Oppianus, nil habet de Belgicis, nec alii. Refert quoque canes anglos, *agaſſæos* dictos : an ita forte intelligeretur *Belgicus*, q. d. *Anglicus* : nam Belgæ quoque fuerunt ii Angliâ : videant docti. Sed in priori ſententiâ ſto. Canes Gallici apud plures antiquos jactantur.

79. *Merſâ.* Ineptiſſime Heynſ. *terſâ.* Non cepit.

84. *Iræ.* C. Col. In Horat. *deſine irarum*, *deſine querelarum.*

86. *Avocat ignarum* ſævo a certamine. C. Col. recte. Beneſ. *advocat hinc navum*. Aliis male *advocat ignavum ſæva ad certamina.*

104. *Agmine.* Tam de *impetu* quam de *turmâ* accipe. In c. Col *agmina*, male.

107. *Galeâ.* In R. 2. *galeæ.*

112. *Vocantis.* Recte Heynſ. In c. Col. prope *vacantis.* In c. P. *vocantes.* Vide Virgil. II. 338, & XII. 127. Sic in Stat. Sylv. l. V. *Protreptr.* Criſpin. v. 148. Notat Heynſ. *vacantibus* pro *vocantibus.*

113. *En medias*, &c. Locus deſperatus aliis & Drak. Scribo *en*, indicantibus tribus ſcriptis & edit. principib. ubi *&*; quæ ſæpiſſime mutantur. Dein *haſtâ* in ſexto caſu. Nempe velox prætervolat auras cum haſtâ. Cujus idiotiſmi plura ſunt exempla in poëta. -- Imitat. Virgil. IX. 51. Putidus eſt hîc Nicander qui locum magis corrupit addito verſu :

« Stridentem gelidis vibrabit viribus haſtam,
» Quæ medias raptim velox prætervolat auras ».

Sed *raptim* non exſtat in antiquis, at *haſta*, quam cum aliis accepit in primo caſu, turpiter. Nec magis ſapit Drak.

115. *Senium.* Imitat. Virgil. II. 543. ſeq. ex Homero.

124. *Libycâ ſetam*, &c. Sine ſenſu Drak. *Lybicam ſetâ tellure*, e c. Col.

126. *Rabidi.* Recte c. Col. Ox. R. 2. Aliis *rapidi.* Ibi *jamdudum* : id eſt, *extemplo.*

140. *Tranſegit.* Scripti & R. 2. Niſi c. P. *tranſadigit*, ut Virgil. l. IX. 431. Sed vide Sil. l. V. 473, l. XIII. 229.

146. *Plenam.* Confer Stat. VIII. 699.

162. *Demiſit.* C. Col. P. Aliis *depreſſit.*

165. *Cognita.* Sic omnes & recte, non *conſita*, ut vult hîc Heynſ.

169. Sic Sarpedon ut vaſta quercus cadit in Homero, XVI. 482.

175. *Triſti.* C. Col. recte. Aliis *triſtis.*

176. *Hunc.* Sic omnes. Male Drak. *hinc*, ſine fide.

181. *Utrâque* In c. Col. *utrique* : hinc forte veriſſime legebat Heynſ. *coxæ* -- *utrique.*

182. *Super : vomit.* Sic recte c. Col. Prope c. Ox. diviſim *ſuper vomet.* Male aliis *ſupervomit* vel *ſupervenit.*

184. *Subit.* Quo ſenſu Lucret. VI. 1244. *ſubire letum.*

185. *Coorti.* Recte ſic omnes : id eſt, *irruentes*, magno hoſtium terrori. Sic Livi. XXI. 32. coorti in pugnam, &c. L. VII. 3. *omnibus in eum coortis.* L. XXII. 46. Vultur-

nus coortus in Romanos. Fruſtra ergo vult hîc Burmann. *coacti*. Nam in Livio, XXI. 25. *irruendo multùm terroris ac* tumultus fecerunt. Pejus Heynſius *rapido terrore coorto*.

186. *Averſo*. C. Col. *everſo*, male. Confer Livi. XXII. 48. *averſam adoriuntur*, &c.

192. *Viro*. Recte omnes. Fruſtra vult *virum* Heynſ. Vide quæ ad l. VIII. 668. *acervis*.

200. *Occurentis*. Sic c. P. R. 2. Beneſ. nec muto. Aliis *accurrentis* : ſic Drak.

201. *Proſperus auſis*. C. Col. eleganter, ut C. P. R 2. Aliis *proſper in auſis*.

208. *Finis erat*. Sic Homerus in præterito τέλος -- κάλυψε, l. V. 553. φθῆ σε, l. XI. 451. φάνη, l. XVI. 787. *Finis erit* in c. Col.

227. *Obtendit*. Hypallage ; pro *obtendit luci pulverem* : Nec muta. Non adverterunt Heynſ. Drak. qui volunt *obtundit*, inepte ; vel *obtexit*, ſine fide. Sic dixit poëta, l. IV. 7/9. *ſubdita facibus* per hypallagen regiminis. Vide *not*. In c. T. R. 2. *abtendit*.

230. *Cetra*. Confer l. III 348. Sic *ſcuta* in Livio, XXI. c. 28.

231. *Vitalia*. Nempe, qua *fata celerrima* Virgil. XII. 507. Confer Lucan. VI. 194. 197.

233. *Relictum*. In c. Col. *relictum eſt*.

236. *Caſſidis æra*. Confer Lucan. VI. 193.

239. *Vulnere*. Scripti, R. 2. Aliis male *pulvere*.

243. *Teli impatiens*. Recte Heynſius. Aliis *teli patiens*, quod factum a *teli ĩpatiens*, in antiquis ; & a librario *telipatiens* male ſcriptum unâ voce : dein diviſim *teli patiens*. Ib. *fremebundus*. Recte idem. Aliis *tremebundus*.

247. *Incumbunt*. Duo ſcripti R. 2. Male *incubuit* aliis.

252. *Subrectâ*. Male in c. P. T. R. 1. *ſubjectâ*.

255. *Cernuus -- armo*. Virgil. X. 894. Ib. *effuderat* Beneſ. *effunditur*.

256. *Recidiva*, &c. Imitat. Homer. l. XXI. 55. Vide Sil. l. I. 106. ibi, ut hîc, quidam ſcribunt *rediviva*. Sed vide not.

260. *Violatus*. Sic omnes, & recte tuetur Drak. adverſus Heynſium. Imitat. Virgil. XII. 261.

266. *Ætoli*. Sic feliciter Heynſ. Vide ſupra 184. Aliis frigide *& totum*, &c.

273. *Unice rerum*. Male carpit & vult mutare Burmann. Dic tu qui *unicus* nobis in rebus feſſis, ut in Virgil. XII. 653. *in te ſuprema ſalus*. *Unice* refertur ad nobilius genus ut *ſola ille mora*, l. VIII. 33 ; & *dextera, quem* hîc l. X. v. 306.

277. *Macte.* Vide Livi. l. XXII. c. 49.

285. *Mori.* Virgil. XII. 677. *Ib. feror.* C. Col. eleganter pro *ferar*, ut male mutant c. Ox. & alii. Prope in duobus antiquis *furor. Ib. quantive.* In c. Col. T. *quantine.* Nil muto : recte ſtat textus. Fruſtra Heynſ. *quanti heu.*

291. *Eripe.* Virgil. II. 619. Nec admitto c. Col. ubi *erige. Ib. quadripedem.* Sic etiam alibi c. Col. R. 2. non *quadrupedem.* Vide quæ l. I. 162. atque ita Pierius in membranis optimis Virgilii.

297. *Rictibus.* Feliciter Heynſius ; & admiſi. Aliis *ictibus*, ſine ſenſu.

300. *Defixerat.* Id eſt, penitus fixerat. *De* emphaſi. C. Col. *deflexerat* : non ita male ut putat Drak.

301. *Circumſpectabat.* Paullus ſæpe occurrit Hannibali : Livi. XXII. c. 49.

302. *Cedentem.* Optime c. T. ubi indicatur *certantem*, ut male in aliis. *Ib. dextrâ.* Virgil. I. 102. Confer Sil. *not.* l. II. 705.

305. *Hic.* Quibuſdam *hæc.* De hoc diſcrimine. Vide Gell. l. XIII. c. 19. Sic Virgil. II. 554. Sed ſequor meos libros.

306. *Dextera, quem.* Nota *quem* relatum ad nobilius genus ; & quæ ſupra v. 273.

311. *Furit.* Recte. In c. Col. *fremit.* Nil muto.

317. *Transfixi clypei, galeæ*, &c. Sic omnes antiqui. recentiores a Nicandro *transfixos clypeos galeaſque*, &c. male.

318. *Derepta.* C. Col. In c. T. *dejecta* a librario. Aliis *direpta*, male certe. Vide infra v. 599. & l. XI. 375.

319. *Tumidas -- undas.* Sic omnes antiqui ante Nicandrum . qui mutavit *tumidis -- undis.*

320. *Furens.* Non male offerebat *ferens* Heynſ. Mihi placet idiotiſmus frequens in poëta, *reddit ferens.* Sic infra v. 220. *ferentis* eſt *furentis* in R. 2.

321. *Lagæa*, id eſt, *Ægyptia* ; a Ptolemæo Lagi. *Ib. inſula.* Imitat. Virgil. VIII. 701.

322. *Illiſit.* Supple *eam*, more Siliano : nec opus diviſione Heynſii, « conſpecta illiſit ſcopulis, ubi nubifer « Eurus naufragium ſpargens operit freta, jam », &c.

332. *Nudi.* Verſus deſperatus, notatus que aſteriſco in Drak. ubi legitur *Hortatur nondum*, &c. ut in omnibus antiquis. Sed facile fuerat emendaſſe collatis Livio, l. XXI. c. 32. *nuda auxiliis* ; & alibi *defenſoribus nudum.* Stat. l. IX. 20, « illis nuda odia, feritas non eget armis ». Homer. XXI. 50. γυμνὸν, &c. Sic Fabius ad Scipionem,

l. XVI. *ſeptem denudas arces.* Dic ergo « ſed mens, &c. » ſtimulat, hortatur intraſſe portas Quirini nudi auxilio » poſt tantam cladem ».

338, *Inſcia.* C. Col. Aliis *neſcia.*

342. *Inviti.* C. Col. P. R. 2. ut certe ex Homero finxit locum poëta, Il. XIV. 248. Vide *ibid.* v. 233. ſeq.

347. *Nocte.* Scripti, R 2; niſi c. P. *morte;* ſed fruſtra. V. ſeq. *nova:* id eſt, gallicè *étranges.*

353. *Atque ubi.* C. Tell. Aliis *aſt ubi.*

365. *Per auras.* Sic omnes niſi c. Col. *per aures:* quæ ſæpe alternant. Vide l. IV. 260.

368. *Scindere.* Recte omnes. Fruſtra *ſcandere* Caſaubon ſine fide, in Drak.: nec audiendi qui mutare volunt.

372. *Motus.* Sic omnes: nec muta. Vult *monitus* ſine fide Heynſius. *Ib. vanos.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *varios.* Sed præter mentem autoris, ut patet v. 368, *non dabitur.* Ineptit hîc Büzio.

373. *Caſtra.* Vide Livi. XXII. c. 52.

375. *Menſas.* In Livio Maharbal, non Mago, l. XXII. c. 51.

383. *Quænam tam -- deſtituis fato.* Locus nemini adhuc perceptus & de quo ſilent omnes. Legunt *quonam*, &c. Sed recte R. 1. 2. *quenam* ut ſemper fere, pro *quænam.* Verſus eſt e Lucano deſumtus, l. VII. 107.

Placet hæc tam proſpera rerum
Tradere fortunæ?

Ergo *fato* in Silio idem quod *fortunæ*, & *deſtituis* quo ſenſu *tradis.* Jam verò *quænam tam* proſpera, idem idiotiſmus qui in Silio, l. I. 443. *quænam te furiæ paternæ.* L. IV. 648. *quænam iſta rabies*, &c. L. XIII. 870. *quibus Phlegetontis in undis.* Non ergo dicit poëta « quonam fato negligis, &c. ſed perpende quam proſperos » ſucceſſus committis fortunæ ».

384. *Patriam ne moreris.* A librariis *que* pro *ne* hîc ſcriptum, & ita turbata ſententia. *Moreris*, id e. diu hærentem in Italiâ militem Patriæ detinebis ne? Confer l. XI. 367. Cognatum quod in Stat. III. 651. « quid vota virûm » meliora moraris? »

388. *Canuſina.* Vide Livi. XXII. c. 52.

397. *Pugnacibus.* Duo ſcripti, R. 2. Male aliis *pugnantibus.*

400. *Perfoſſus.* In c. T. *perfuſus*: ut ſæpe variatur in his vocibus.

405. *Pariter, ceu.* Helleniſmo ὁμοίως ὡς, quod non perceptum Burmanno qui malebat *graviter, ceu;* ſed incaute.

406. *Præſagia.* Sic Barthius. Aliis *præſentia.*

407. *Menti.* Sic e v. 56. ſupra. Aliis *mentem.*

410. *PrædUcere.* Sic Scaliger, Heynſ. Drak. recte. Aliis *producere.*

414. *Silus.* Sic c. T. Marſ. Aſulan. In aliis antiquis *ſtilus*, qui murex, chauſſetrappe. Sed *ſilus* vox eſt celtica & orientalis de *acie*, vel *acumine.* Supereſt apud Suecos *ſyl*, gallice *poinçon*, & *skoſyl* vox compoſita de *ſubulâ*, alêne. Ita apud orientales *ſil*, *ſilon*, de *ſpinâ*, a pungendo: apud Græcos σίλω σίλλω *pungere.* Quia verò vox fuit ignota Librariis, ſcripſerunt in autoribus *ſtilus*, ut video in meis ſcriptis. Sed non me movet criticorum autoritas, ſive oſcitantia.

417. *Jactabat.* Scripti. In R. 1. Parm. Mediol. *raptabat.*

420. *Ex illo - Marte*, ſive *ex illâ pugnâ.* Sic Heynſ. Aliis *exilio*, & ita l. XIV. v. 18. *ex illo*, ſcribitur *exilio* in R. 2.

Ib. *Metellus.* Vide Livi. XXII. c. 53.

421. *Mala.* Sic c. Ox. Beneſſa, Gronov. In c. Col. *mana.* Hinc in aliis *ismara* pro *is mala*; immò *hiſmara*, quod in c. T. gloſ. « *Hiſmara*, montes in Thraciâ, ubi » optima vina & omnes accolæ Bacchantes ». Prô veſaniam Librariorum! Per *mala* accipe *ignavia.*

426. *Scipio.* Sic Camillus oppoſuit ſe poſt pugnam ad Alliam, Livi. V. c. 49.

434. *Italicis.* C. Col. Accedit forte c. T. ubi obſcurè ſcriptum *Iticis.* Aliis *Iliacis.* Sed vide l. XI. 26.

436. *En per.* Locus deſperatus aliis, ubi *inter.* Sed quomodo dicetur poſtea *perque caput?* Vox *ſponte*, per emphaſim, ut *ultrò*, *volens*, frequentiſſima poëtis. Sic *volens vos Turnus adoro*, Virgil. X. 677.

444. *Moriere.* Duo ſcripti, R. 2. in c. P. *morere.* R. 1. Ben. Mediol. *periére*, & aliter aliis abſurde.

453. *Præbebat.* Scripti. In R. 1. Mediol. *pendebat*; hinc *pandebat* Heynſ.

455. *Exhalabat.* Recte ſcripti, R. 1. Beneſ. Mediol. Huëtius. Aliis *exhalârat.* In R. 2. *exhalatat*, errore Typor.

456. *Murmure.* Ut Stat. X. 435. Sic Gronov. Probant Heynſ. Drak. qui incaute reliquit *munere* ut in aliis.

462. *Mulcata.* Sic duo antiqui & Heynſius. Aliis *multata*, *mulctata.*

464. *Submiſſus.* Sic recte plures antiqui. In Marſo *ſubnixus.* Sic variat hæc vox in Stat. l. VII. 346. *ſubmiſſam*, *ſubnixam.* Legitur autem in Stat Achill. I. 124. *imos ſummiſſus in armos*, id eſt, *ſtans*, *&c.*

469. *Porrectus.* Sic verè cum autore lege. Aliis *pro-*

jectus, *protectus*, *pretectus*. Ad hæc recte obſervat Interpres Anglus : « This kind of recreation formerly in uſe » among the Romanes is now common among the » Turks, who teach their horſes to kneel, and receive » them on their backs, and in full carrier, to leap » from one horſe to another, *to ly along upon them*, » or to ſtand upright on their naked backs, while they » run at full ſpeed : and this to be done frequently in » the Hippodrome at Conſtantinople ». Stat hinc vox *porrectus*.

470. *Volucris*. Scripti omnes, R. 2. In R. 1. Mediol. Ben Parm. *volucri*.

477. *Adverſis*, *& tum*. Sic recte c. Col. Prope in c. Ox. *adverſi ſat*, malâ diviſione. Ita vitioſè in pluribus antiquis, ubi etiam *tum* vel *tunc* omittitur. Vocem *qui* non vidi in antiquis. Dele parentheſim poſt *arma*, & transfer poſt *ovanti*, in meo textu.

489. *Cùm fœdere*. Sic plures antiqui. Aliis *tum fœdere*.

494. *Et pignora*. Offerebat Heynſius *in pignora ;* ſic Beneſſa, ſed nil muto cum Drakenb. Quidam *pignore*, male. Hiſtoriam vide in Livio, II. c. 13.

501. *Huic eſt*. Sic duo ſcripti, & edit. princip. Beneſ. In c. P. *hīc*. Male *hinc* arceſſunt. Deeſt *eſt* in R. 2.

02. *Memorandum a virgine*. Duo ſcripti. Deeſt *a* in aliis & R. 1. 2. Ben.

507. *Heu quis*. Imitat. Virgil. II. 274.

512. *Saxi! unum*. Locus anceps, variè corruptus. Sequor Barthium, quem carpit & ſtatim approbat Heynſ. e loco Ovidii, *unumque erat* omnia vulnus. Confer Sil. l. V. 333. Certe *unum* eſt in c. T.

513. *Quem*. Duo ſcripti, R. 2. Aliis *quæ*. Non ſequor.

526. *Acervos*. Confer Livi. VIII. 30. de Fabio magiſtro equitum.

527. *Juſſa* Imitat. Homer. XXIII. 110. ſeq. Confer Val. Flac. III. 163. Virgil. XI. 135.

528. *Sparſo*. Sic omnes antiqui. Male aliis *ſparſos*.

531. *Alma*. C. Ox. quem ſequor. Heynſ. *alta*, ſine fide. At in R. 1. 2. *alba*, & antea *altæ* pro *albæ ;* atque ita -- *altæ* populus *alba* comæ : ſic quoque plures Eligat lector.

532. *Condita*. Sic omnes, quo ſenſu ἔκτισε *condidit* pro *ſevit* in Hymno Pſeudhomerico. Vide III. 350, *not.* Fruſtra ergo vult *conſita* Heynſ. quod idem eſt. Otiatur etiam hîc Drak.

533. *Pinum*. De ſeptimâ ſpecie *pini*. J. Bauhin. Theatr. Botan. Zwingeri. p. 158.

550. *Læti*. In antiquis *leti*, *letho*, *leto*.

561. *Stramine.* Confer Virgil. XI. 65. Ib. *Dona.* Confer Homer. Il. XXIII. Stat. l. VI. 201 = 236. Bernart. ad h. l. Adde quæ D. Heynſ. in Crepundiis, & quæ notavi ad Sil. l. XIII. v. 532.

564. *Laceri.* Imitat. Virgil. XI. v. 9.

568. *Exuviis nudo.* Sic Ben. Drak. In c. P. *exuviis nudæ.* Legebat *nudas* Heynſ. Aliis edit. & c. T. *exſequiis nudo;* & legebat Burmann. *omnib. exſeq. nudo namq.* &c. optimo ſenſu.

569. *Sat decori.* Male Drak. *decoris.* Ib. *Pingui.* id eſt, intenſe rubro.

582. *Auſoniam.* R. 2. Martini Herbipol. & vulgat. rectiſſime. Aliis. *Auſoniæ*, *Auſonium.*

587. *In ſtrage.* Marſ. confirmat gloſſa c. T, ubi *perierant* legitur, & in textu *n ſtār.* In R. 2. *in ſtare.* Hinc aliis *inſtare*, *aſtare.* Sic *ſtare*, *ſtrage* variant l. XI. 526.

592. *Sed verò, ſed en.* Scripti, R. 2. Ben. In R. 1. *ſed non, ſed en.* ubi *non* ex *nō*, pro *uō*, ut ſæpe erratum. Sic iterum in R. 1. *ſi non* pro *ſi vero*, v. 620. Vide Livi. XXII. c. 55. ſeq.

596. *Armatis -- muris*, ut l. XI. 75. Aliis *muros.*

599. *Deripite.* Non *diripite*, ut vulgat. Confer l. I. 617. l. IV. 10. Stat. III. 580.

601. *Noſtro -- pavor.* Nil muto. In tribus ſcriptis, R. 1. 2. *noſtræ;* an *Patriæ?* fruſtra. Non admitto *noſtri* cum Barthio, ſine fide.

610. *Tendant ve, negent ve.* C. Col. Aliis *ne -- ne, ne -- ve.*

611. *Jactato.* In c. P. *luctato.*

617. *Ferri.* Recte c. Col. Sic in Plauto *exanimor, feror, differor*, &c. Aliis *frangi*, gloſſa quam male admiſit Drak.

629. *Urbi.* Vide *not.* l. II. 594. Vide Livi. XXII. c. 61. ubi hoc de Varrone.

633. *Renovare.* C. Col. & Livi. XXII. c. 61. citante Drak. *renovavit*que memoriam, &c. Aliis *revocare.*

638. *Nullo lictore.* Locus deſperatus. In antiquis *multo.* Sed *nullus*, *multus* non raro mutantur in ſcriptis. E verſu 391, « non Conſulis altum imperium ». E verſu 622, « ſine armis ». E l. VIII, geſtat Agenoreus lictor ſecures Conſulis; ergo certe ſine ullo lictore intrat urbem Varro. Putidum eſt quod in vulgatis & Drak. *muto lictore:* nec ille felicior aliis. Sed & ipſe Varro aſpernabatur honorem damnatum a Superis; ergo iterum ſine ullo Conſulis honore intrat. Vide l. XIII. 705. *not.*

641. *Juventus.* Miras Tragœdias hîc agunt editores,

in re leviſſimâ. Dic, ſervi qui fuerunt *juventus delecta*: nam *ſervitia* pro *ſervis*, ut *matrimonia* pro *uxoribus*, *clientela* pro *clientibus*, nota ſunt. Ait Livius, *juvenes* ex ſervitiis, vide l. XXII. c. 57. Sic habetur *delecta juventus*, in Virgil. l. IV. 130. Male Burmann. vult, « delecta jubentur ſervitia armari ». Certe non fuerunt juſſi, ſed *rogati ſunt vellentne militare*, in Livio, ibid. Jam verò ſic Athenis poſt cladem apud Mitylenas actum. Vide locum Juſtin. l. V. c. 6. ubi digna lectu.

644. *Parcarum*. Romani ab Æneâ. Jam intelliges ex Homero, l. XX. v. 302 307.

652. *Prodere*. Vide Livi. XXII. c. 61. atque ibid. antea c. 58 = 60.

656. *Siculos*. Vide Livi. 25. c. 16.

LIBER XI.

VERSU 2. *Verterit*. Vide Livi. XXII. c. 61.

9. *Fata*. C. Col. Drak. recte. Aliis *facta*. Vide Gell. l. X. c. 3.

11. *Quietis*. Confer l. XII. 726. Drak. *quieti*, ut c. Col. Aliis *quietem*.

12. *Dira*. Tres ſcripti, R. 2. Aliis *dura*.

14. *Adegit*. Scripti, R. 1. 2. In c. T. gloſſa *adjunxit*. Aliis *abegit*.

23. *E more*. Barthius, Drak. id eſt, ut ſolet fieri. In ſcriptis duobus *errore*. In c. T. *in Marte*; ſic Beneſſa. Hinc male Heynſ. *in morte*. Ita variant *Marte*, *more*, l. XVII. 588.

26. *Italûm*. Scripti omnes. Aliis *iterum*, male. Ib. *Vetereſque doloris* Sic c. T. P. Male aliis *veteriſque doloris*. Vide l. IV. 531. l. XVII. 292.

31. *Nomadum*. Sic feliciter Gronov. Heynſ. Aliis *nondum*, ſine ſenſu.

41. *Maribus*. Sic feliciter Gronov. quod confirmo e l. XIII. 353. *virûm de corpore veſtes femineæ*. Purpureæ autem erant hæ veſtes & manuleatæ, armilliſque brachiis cinctæ. Ita C. Cæſar prodibat *manuleatus* & *armillatus*, in Suetonio. Confer Senec. de *Conſtant*. c. XVIII. Gell. l. VII. c. 12. Stat. l. VII. 657, & Bernart. Virgil. IX. 616,

44. *Quin etiam*. Meritò huc referebat hos verſus Barthius, ad uſque *pocula*, &c.

Ib. *Cæde.* Confer Livi. IX. 40. finem verſùs. Athenæ. l. IV. c. 13, notante Drak.

49. *Læta.* Recte c. Col. Nec certe vitioſum eſt, ut nugatur Drak. Aliis *lacera.*

50. *Pubis*, id eſt, *juventutis.* E Barthio, Drak. Aliis *pubes*, ſine ſenſu.

54. *Pacuvio.* Verſum loco ſuo deturbatum nemo vidit. Legitur in aliis poſt *certus* v. 58. Idiotiſmus autèm idem eſt ac l. X. 93. Criſtæ nomen erat, &c. Nomen *Pacuvius* revocatur e Livio, XXIII. c. 8. ut infra v. 313 legitur *Pacuvio* in c. P. & Beneſ. ubi vitioſè in aliis, ut hîc, *Paculo*, *Pactulo.*

56. *Has.* Sic omnes antiqui, id eſt, *juventutem* & *ſenectutem.* Fruſtra *hæc* in Barthio.

57. *Quæ.* Sic c. T. P. R. 1. 2. in quibus *que* pro *quæ*, ut ſemper. Sic Marſ. *quæ*, & recte. Aliis male *quia.* Sic ſæpe turbatum. Vide l. XIV. 296. Id. *Nullâ ſorte.* Nullatenus. *En nulle ſorte*, ait Huëtius.

59. *Depoſcere.* Hoc non certum. Livi. XXIII. c. 6.

69. *Incendit.* Male offerebatur *intendit.* Vide Virg. IX. 500. X. 895. Stat. VIII. 264. & hi ex Homero.

77. *Adferre.* In c. T. *offerre.* R. 2. *efferre.*

81. *Adportabat.* Sic e c. Col. T. R. 1. & quibuſdam. Aliis *aſport.*

87. *Rapidum.* Scripti omnes & edit. princip. Drak. *rabidum*, ſine fide veterum.

90. *Prô.* Sic c. Col. R. 2. non *proh.*

94. *Alias*, nempe *ſortes.* Recte c. Col. Neglectus a Drak. qui cum aliis *alios.*

100. *Tam.* Duo ſcripti. Aliis *quam.*

112. *Acta.* Servo cum vulgatis & c. T. Aliis *illa* vel *ipſa.*

117. *Agas.* Tres ſcripti, R. 1. 2. Sed c. Col. *agis*, nec male.

126. *Referet.* Sic antiqui, niſi in c. T. & R. 1. *referret*, a Librariis. Vulgat. *referat.*

127. *Pœna.* Vide Livi. XXVI. c. 34 & Dauſq. ad h. l.

130. *Facta.* Tres ſcripti, R. 1. 2. & plures. Aliis *fata.*

133. *Arma, arma.* Sic ſcripti; R. 1. In R. 2. ſemel *arma*, & deeſt *ſibi*, quod in recentioribus ſine fide. Sic Marſ. ſecundus Aſul. omittunt *ſibi.*

135. *Vicerit.* Non muto. Sic c. P. R. 2. Marſ. Male ergo dicit Drak. Marſum primum ediſiſſe *ruperit*, quod non damno in aliis. Alpes pro *incolis* Alpium quos vicit teſte Silio. Dixit alibi *domitas Alpes.*

140. *Ut.* In R. 2. Aſul. *&.*

145. *Annis.* In c. T. P. *armis* & *annis.* Duplex lectio occurrit.

148. *Adtactum* nullis telis. Jactitant hoc præter fidem: Vid. Sil. l. I. 535. Livi. l. XXI. c. 6. & c. 57.

150. *Faſtus exſanguis.* Sic c. Col. P. Beneſ. Scaliger, Huëtius. In R. 2. & aliis *faſtus & exſanguis.* Forte *faſtum & exſ. pop. van. que.* ſcripſerat autor; *&*, *que*, correlata ſic fuerunt. Mihi certe placet.

154. *Ut fugit*, id eſt, *quoniam fugit*, *a quo tempore fugit.* Sic recte ſolus c. T. Aliis & Drak. ſine ſenſu, *ut fugiat.* Ironia e Livio concinnata, l. XXIII. c. 5. *invenerunt Conſulem*, &c.

158. *Decius.* Vide Livi. XXIII. c. 7.

162. *Recti?* Pars ſententiæ, licet abſoluta ſtet.

163. *Magnam.* Ineptit hîc ineptiſſime, &, fas ſit dixiſſe, ignariſſime Drak. cum Heynſio, dum a veteribus omnibus diſcedit. Vox *magnam* legitur in c. T. P. R. 1. Beneſ. Aſul. & compendioſe ſcripta certe in c. Col., Pomponii (ex quo R. 2.), ſecundo Marſo *magna* pro *magnã*, omiſſâ notâ a Librariis. Nefas a tot autoribus diſcedere. Per interjectionem, poſt interrogationem, dicit poëta, *oſtentare!* Quaſi *an oſtendetis* adverſam fidem Romanis, quæ fides magna, id eſt, ſacra, & in ſacris vel magnis poſita ſemper fuit inter privatos & inter ipſas omnes gentes. Sequor igitur Beneſſam cum quo conſentiunt omnes veteres. Jam idiotiſmus *in magnis poni*, eſt in Cicerone. Sic in Plinio, *poni in admirandis*, & alia id genus multa. Male ergo Drak.

Magnum utique in magnis rebus populiſque viriſque
Adverſis ſervare fidem.

Quæ in nullo antiquo leguntur. Contra, *adverſam oſtentare fid.* exhibent, niſi in c. P. *oſtendere.* Minus audiendi ſunt Heynſius & Burmann. Simpliciſſima & optima eſt ſententia, ut ex antiquis ipſam reſtituo. Nec magis mirum *magnam atque in magnis*, &c. quam in Lucretio *graviter magno magni*, per emphaſim.

167. *Locus officio.* Ut Stat. XII. 302.

171. *Cannas.* C. Col. optimè. Id eſt, ſtragem Cannenſem ſuſtinere poſſunt. Aliis *Cannæ.*

176. *Terrore expulſo.* Ut in Senecâ, de *vit. beat.* c. 5. *expulſis terroribus*, & Sil. l. XII. 740. *demto terrore.* Neſcio quid mendi videat hîc Heynſius. An legeretur *Tyrrheno expulſo*, e Livii l. XXIII. c. 5. ubi *Etruſci* inter alios nuncupantur? Confer Flor. l. I. c. 16–17. De bello Sidicino multus eſt alibi Livius, l. VII. l. VIII.

177. *Additis.* E Virgilio, IX. 149, & ſic recte Drak.

Ex c. Ox. R. 1. Mediol. ſic c T. Beneſſa. Male in c. Col. *auditis*; c. P. R. 2. *odiſtis.*

188. *Poteſtas.* Ita Antoninus & alii Stoïci, quorum e numero Silius ſic ſponte vitâ exceſſit.

190. *Jungebat.* Scripti R. 2. Fumum captat Drak. cum *jungebant.* Sic mox *aderant* ſcribit. In ſcriptis R. 2. *aderat*, recte. Licet *aderant* hîc poſſit ſtare propter *Autololes*; ſed dic aderat numeroſa cohors, quæ Autololes.

198. *Obſtructas replete.* Ut in Virgilio *incenſum inflammat*, ad emphaſim.

207. *Mole.* Vide Virgil. X. 771.

208. *Minacia.* C. Col. Aliis *minantia.* Sic videmus *pugnacibus*, *pugnantibus*, v. 397.

214. *Rapite*, *ite.* Scripti R. 2. In R. 1. &, hinc, aliis *inde*, pro *ite*: male.

215. *Pateat ne – explorare libet*, *nova*, &c. Sic Modius, Heynſ. & duo ſcripti. Aliis & R. 1. 2. *pateatque*, &c. Sed male, ut in vulg. textu.

218. *Uni.* Falſum. Galli ante Hannibal. illac tranſiverant. Vide Juſtin. & Petron de Bello civili, *dum Gallos*, &c. Illic erat ara, ut notat e Petronio, de Bello civili, Barthius. *Alpibus aeriis -- eſt locus Herculis aris ſacer*, &c. ob memoriam certe tranſitûs. Sed hinc origo hujuſce fabulæ detegitur. Nempe Galli colebant Herculem, cui aram, Alpes tranſeundo, dicârunt; & hac occaſione nata fabula de tranſitu Herculis.

220. *Rictus ſpumans.* Scripti Heynſii, c. T. In editis *rictu ſpumans*, male hîc. Mox *verſabant*, ſic recte omnes antiqui.

222. *Invectus.* C. Col. R. 2. Marſ. Aliis *ingreditur.* Sic Beneſ. Aſul. Mox *toto*, c. Col. Ox. P. Aliis pluribus *tanto.* Sic l. IV. v. 309. occurrit in *toto*, in *tanto*, quod ultim. in Drak.

228. *Non illum.* Livi. XXIII. c. 7. *Nec quo timorem*, &c.

232. *Illatus.* Huc refero quatuor verſus tranſpoſitos a male feriatis Librariis, atque ita nulla amplùs lacuna poſt v. 246, & abiguntur falſi duo verſus Nicandri antiquis ignoti. Nec ipſe Drak. fraudem Librariorum ſuboliecit.

235. *Prendens.* Sic cum Homero λαβών. Il. XVII. 61. Vide Val. Flac. II. 458. Male Drak. *pendens*, contra numiſmata quæ adfert. In his non pendet leo.

236. *Pedibus.* Vide Livi XXIII. c. 10.

245. *Magnanime o miles.* Sic c. T. R. 1. Mediolan. Beneſ. Drak. Aliis *magnanimo miles*, vel *magnanime miles.* Bentleius *magnanimo*, miles, meritas, i, necte catenas; quod multum placet, ſed ſine libris.

246. *Dixerat.* Hæc jam cohærent cum ſequentibus

ſine falſis verſibus Nicandri quos vide in vulgatis, ante v. 232. *illatus*, &c. In vulg. 243.

252. *En dextra.* Vide Livi. XXIII. c. 10.

253. *Intrati.* Scripti omnes, R. 1. 2. & plures. A Marſo *intranti.* Habetur *intrata ſacerdos*, l. XII. 323.

255. *Mihi -- ſub umbris* : nempe *verſanti*, feret fama, &c. Sic omnes antiqui, niſi c. Col. *ſub umbras.* Nil muto.

257. *Obnubitur.* Livi. XXIII. c. 10.

260. *Spectandis.* Livi. XXIII. 7. in fine.

262. *Auctor.* E Virgil. l. VIII. 134. quod nemo vidit. Sic Juſtinus de Piſis, « Græcos *auctores* habet », l XXII. c. 1. In Sil. l. II. 654. eſt *parens.* Male Drak. & aliis *qui muris ſator*, mala diviſione Librariorum. Ineptit hîc Burmann.

263. *Argenti, æris.* Sic c. Col. Ox. R. 1. Certe *æris* inter hoſtium ſpolia non rara mentio in antiquis. Vide Livi. X. c. 46. l. XXXIII. c. 37. & alibi. Aliis autem *auri* pro *æris*, & varie variat ordo verſûs. Vide vulgat.

265. *Capitolia*, id eſt, *arcem*, ita nuncupatam tranſlatione nominis arcis Romanæ. Vox compoſita binis vocibus Celticis & Punicis *cap* petra, & *tol* vel *tal*, alta. Sic omnis arx poterat dici capitolium.

268. *Heſperus.* In c. T. R. 1. 2. Parm. Mediol. *Heſperos*, forma Græca, ut Zacynthos, Saguntos, in ſcriptis paſſim. In c. T. gloſſa, « pro *Heſperus* ».

269. *Infuſâ.* Sic omnes & recte, quidquid obganniat Heynſius. Vide l. V. 678.

270. *Epulas.* Vide Livi. XXIII, c. 8. *cœperunt epulari*, &c.

273. *Præcipuus.* Optime R. 2. E Virgilio, VIII. 177. quod nemo vidit; & hoc a Græcis : nempe τιμάοχος, Hymn. Vener. v. 81. & in Pſeudhomerico Hymno in Cererem, edente cl. Ruhnken. 348. qui recte explicat, « qui primum locum tenet ». Male ergo Drak. & aliis *præcipuis*, quaſi *toris*; quod hîc longe a mente autoris.

276. *His adolere.* Confer Stat. l. I. 515 = 526.

277. *Aſpera.* Nempe ſignis & artificio, ut Virgil. V. 267., & Sil. l. II. 432. Ovid. Metam. XIII. 701.

279. *Eripiunt.* Stat. I. 520. Sed hîc locus totus ex œconomiâ Virgilii, I. 731. ſeq. & VIII. 282. ſeq.

285. *Donec pulſ.* Sic antiqui, non *at cum pulſa.*

286. *Frontis.* Scripti omnes. R. 1. Parm. Beneſ. In R. 2. *fronte.* Aliis *fronti* ut in Drak. Ib. *Reddita.* In c. P. R. 2. *dedita.*

288. *Teuthras.* Ad imitat. Iopæ. In Virgilio, I. 740.

291. *Jamque.* Recte c. T. R. 1. 2. & plures. Hîc enim incipit Muſicus.

297. *Capys.* Vide Sueton. Jul. Cæſar. §. 81. Sed hoc ex antiquo commento.

300. *Auguſto.* In c. T. *auguſti*, q. d. *nominis* aut *numinis.* Fortè pro more quem innuit Stat. Sylv. IV. Hercul. Epitrap. v. 60. Sed refer *auguſto* ad *ritu.*

Ibid. *Libat.* Virgil. I. 740. Confer Sil. VII. 750. Adde iterum Virgil. VII. 133. VIII. 278, ſeq. & quæ D. Heynſ. in *Crepundiis*, & Drak. in *not.*

307. *Mens una.* Vide Livi. XXIII. c. 8.

310. *Tam ſacra.* Drak. Heynſ. R. 1. Mediol. Beneſ. Aliis *cum*, *tum.*

311. *Pacuvio.* C. P. Ben. Parm. Aliis male *Pactulo*, *Pattulo.*

312. *Oneratum.* Ita Salluſt. in Jugurthâ; & Curtius *mero oneratus.*

323. *Lapſo.* C. T. Sic l. XVII. 427. *labenti ævo.* Aliis hîc v. 323. *laſſo*, ſine ſenſu. Ordo eſt, ſi ſenectus tua tremit ab incœptis majoribus, in hoc tuo ævo lapſo.

324. *En tu ſecurus conſide.* Abſurde alii, *& tu ſecurus concede.* Certe jam erat in penetralibus domûs, ſive Penatibus; ergo illuc *concedere* nequibat. De Penatibus, vel *ſecretis ædibus*, ut l. XVI. 277. vide quæ ad l. I. 668. Jam *conſidere* habes, l. IV. 824. l. XV. 525. Virgil. Eclog. V. v. 3.

325. *Quòd credis.* Quia credis, & ſic recte tres ſcripti, R. 1. Mediol. Ben. Male R. 2. omittit *quòd.* Aliis *tu* ut in vulgatis.

332. *Per ſi.* Vide Livi. XXIII. c. 9.

343. *Armat.* Huc refert exemplum de Mario Drak. In Lucan. II. 75.

348. *Deſine velle cui: dic velle id cui.* Nil intellexerunt hîc Drak. Heynſ. qui nugas agunt, dum volunt *belli.* Pronomen omittit poëta more ſuo. Sic l. X. 410. *quos premit*, adde *hi* ante *firmant*, v. ſeq. Ita quoque l. XVII. 358. *quîs eſt fixa*, adde *ea* ante quîs eſt, &c. alia ſexcenta adferam.

356. *Namque hœc.* C. Col. R. 2. Aliis *namque hoc*, frigide.

361. *Servatus.* Sic Romani ſcribebant Pyrrho, « *te* » *ſalvum* velimus, ut eſſet quem vincere poſſimus ». Gell. l. III. c. 8.

370. *Rapido ſummis.* C. Col. Mala diviſione in aliis *rapidos omni* vel *omnis.*

381. *Pelléa.* Vide Livi. XXIII. c. 10.

389. *Tacitas.* Virgil. l. IV. 67.

394. *It nullus.* Sic Heynſ. probante Drak. In Virgilio, XII. 51. *ſequitur*, Ovid. Heroid. III. v. 146. — *ſanguis, eat.* Val. Flacc. l. VI. 724. *it cruor*, ubi tamen errore in editione Heynſii *& cruor.* Sic in Silianis *&, eſt, ſanguis.*

399. *Immiſſis.* Sic mihi omnes antiqui, niſi *in miſſis* in c. T. R. 2. veteri formâ. Male vulgat. *emiſſis.* Ita erratum v. ſeq. in c. T. ubi *elapſos* pro *illapſos.*

402. *Pugnet.* Sic ſcripti, R. 2. & plures. Gloſſa fuit *nitet* pro *uitet*, in R. 1. & Mediol.

404. *Jactatus.* Recte c. T. ut Burmann conjiciebat. Aliis *jactator. Jactato*, a Librariis. Antea *educere.* In c. T. *abducere.*

429. *Diſtinguere.* In c. T. *deſtinguere.*

438. *Olores.* Hoc non credidit Plinius, l. X. c. 23. & meritò.

439. *Menſæ.* Poſt hunc verſum alium ſpurium de ſuo inſerit Nicander, ignotum omnibus antiquis.

442. *Muris.* Recte c. T. R. 1. Ben. Ib. *Volentia.* Optime c. Col. Inepte aliis *volantia.* Nimii ſunt Drak. Heynſ. in re notiſſimâ.

449. *Jam, quæ.* Sic recte Dauſq. & Burmann. De alterâ enim chely hîc agitur. Male Drak. *nam q.*

Ib. *Formabat.* C. Col. Ox. R. 1. Marſ. Parm. Beneſ. Mediol. at in c. T. R. 2. vulg. *frenabat.* In c. P. *firmabat.*

455. *Diſciſſet*, pro *diſcidiſſet.* C. Col. Drak. In R. 1. Mediol. Ben. Gronov. *diſcuſſet*, ſed fruſtra. In c. P. *diſcuſſe.*

456. *Locaſſet.* Duo ſcripti. Aliis & R. 1. 2. *ligaſſet.* In Manilio, « tellus mediam ſortita cavernam ».

459. *Nervi.* C. T. Ox. R. 1, 2. In c. Col. *nervis*; c. P. *verbis.*

461. *Cœlo.* Scripti, R. 2. per fictam κατάστρασιν. Aliis male *plectro.* Ib. *Emerito*, pro ſimplici *merito.*

465. *Modulante.* In c. P. *moderante.*

469 *Pagaséa.* Sic recte Aſul. Drak. de nave Argonautarum. Vide Juſtin. l. XXXII. c. 3. *Argo* autem ſignificat *longam navem.* Sic Hercules ivit ad Amazonas *longis navibus*, Juſtin. l. II. c. 4. Confer Lucan. VI. 401. & Eudociam.

Ibid. *Nondum.* Confer Lucan. III. 193.

470. *Terrigenis.* Vox genuina de hominibus, in Lucret. l. V. 1410, 1426. Generatim aliter intelligitur apud poëtas, ut ait Eudocia in voce ἐλάρης — τοὺς τερατώδεις κατὰ τὸ σῶμα, γῆς εἶναί φασιν. Vult hîc *terrenis* Heynſ. ut in Lucan. VI. 402. *terrenum.* In R. 2. *terrene.* Aliis antiquis pejus *Tyrrhene.*

472. *Vidit.* Sic recte Burmann. In R. 2. *vetat.* Aliis *venit.*

477. *Utrâque.* Scripti duo, R. 2. Aliis *utrinque.* Dic *utrâque parte.*

484. *Magonem.* Vide Livi. XXIII. c. 11.

493. *Celebrant.* In duobus ſcriptis *celebrat.*

495. *Moniti.* Sic in luctu monebantur pueri. Vide Lucan. l. VII. 38. Stat. X. 53.

503. *Pars.* Virgil. II. 6.

511. *Magnum Latio.* Eleganter c. T. Similis idiotiſmus, l. VI. 416. *quo majus numine*, id eſt, *numen quo*, &c. & in Horat. Epod. I. v. 15. tuum labore quid juvem meo : nempe *laborem.* Sic Sil. magnum nomen Latio inter nomina : jam *magnum Latio*, ut *Auſoniis terror* : ut infra v. 541.

518. *Immugit.* Sic c. T. Hunc verſum turbaverant Librarii, quos male ſequitur Drak.

519. *Cæde.* Sic tres ſcripti, R. 1. 2. Ben. & plures. Aliis *ſtrage.*

526. *Strage.* Recte Dauſq. Drak. Male in antiq. *ſtare.* Vide l. X. 587. *not.*

530. *Si talis red.* C. Col. T. Ib. *Populis ſis.* C. Col. ſine *certe*, quod in vulgatis.

531. *Colare.* Aſul. Gryph. Drak. In antiquis *colere*, in futuro ; & forte veriùs, mutatione modi, ut frequens.

532. *Teſtes.* Vide Livi. XXIII. c. 12.

539. *Et pateant.* In c. Col. *ut pateant.* Dic tum *ita ut pat.* Sed nil muto.

540. *Bello.* Ad bellum. Duo ſcripti, R. 2. Aliis *bellis*, ad bella.

541. *Fatigant ;* nos penuriâ. Fruſtra Burmann. *fatiſcunt.*

544. *Ductori.* Nempe *in*, *adverſus* ductorem. Recte c. Col. Quo ſenſu *infenſus*, in Virgil. XI. 337, eodem *pravum* in Silio qui, l. II. 277, dixit *infeſtans* ductorem odiis. Non ergo *ſtudio ductoris* hîc, ut ſcribit Drak.

545. *Jamne.* C. Col. Male aliis *jamque.*

547. *Dedi.* Livi. XXIII. c. 12. *jube dedi*, &c.

549. *Exorata.* Recte c. Col. In c. T. *exoraata*, prope. Aliis *exornata*, vel in R. 1. Benef. *exornate.*

550. *Dextra en*, *en.* C. Ox. R. 2. Aliis *dextra hæc*, *en*, minus recte.

551. *Dabas* : volebas dare. Sic *recludis*, pro vis recludere, vel ut *recludam*, l. XIII. 523. Hebraïſmus eſt.

553. *Alebat.* C. Ox. P. R. 2. Aliis *habebat.*

Ib. antea *Haud.* In R. 2. *ā.* Hinc patet origo falſæ lectionis *an* pro *haud*, in c. Col. l. II. 299 ; & confirmatur textus dubius.

558. *Qui ne.* Recte antiqui, more Siliano. Sic l. I. v. 40. *quæ læta.* Innumera exempla pronominis hujuſce ſic incipientis ſententiam habes in poëta. Ita quoque Cellarius. Male ergo Drak. *quin, ne,* e ſolo Marſo.

559. *Orandum.* Eleganter c. Col. Aliis *orandam.* Sic mox *reponendum* etiam in R. 1. Mediol. Ben. Parm. & l. XV. 105. nec *bona cenſendum.*

563. *Claſſes.* Scripti, R. 2. Huët. In Marſo Aſulan. *claſſis* pluraliter, forte, ut ſæpe alibi poëta.

564. *Victus.* Sic ſcripti tres, R. 1. 2. Ben. & plures. Aliis *victo,* ſed fruſtra. Si victus fuiſſem, &c. E Livio, XXIII. c. 12. ſtaret forte *victo;* « ſi eſſes victus ».

567. *Tandem.* Deeſt hic v. in R. 1. Mediol. Parm. eſt in ſcriptis, R. 2. Ben.

586. *Juſſi.* Scripti, & in c. T. *nos* gloſſa. Sic R. 1. 2. Ben. & quidam. Aliis *juſſu.* In c. P. *juſſit,* a Librario.

589. *Regnum.* Antea dixit Hannibalem *regem,* v. 355. ut Stat. Sylv. l. IV. *Hercul.* Epitrap. v. 75.

597. *Tuâ.* Tres ſcripti. In c. T. R. 1. 2. Ben. Mediol. *tuæ,* ſed male: non Dido perfida, ſed Carthago.

602. *Diverſa vol.* Vide Livi. XXIII. c. 13.

603. *Haud ulli.* C. T. *haud ullis.* Conf. Lucan. VIII. 370.

604. *Iræ.* Sic omnes. An forte *irâ,* collato Val. Flac. l. III. 510. en odiis caput inſuperabile noſtris; & l. III. 648. haud ullis unquam ſuperabilis æquis. Malim e Virgilio intelligere, l. X. 716. juſtæ quibus eſt Mezentius iræ.

608. *Teſte.* In c. P. *corde.* Non audio.

611. *Adjutas.* Sic omnes antiqui, niſi *ui* pro *iu* in c. P. R. 2. *aduitas.* Fruſtra Heynſ. offert *ad juſtas;* fumus eſt *ad juſtas ductorem,* &c.

LIBER XII.

VERSU 2. *Auſtrifero.* Sic omnes, niſi R. 1. *aſtrifero.*

9. *Spondente.* C. Col. T. R. 2. & gloſſa c. T. *tempus,* de *die,* ſive de anni tempore, ὥρα. Male Drak. *ſplendente.*

15. *Vigor.* Vide Livi. XXIII. c. 45.

23. *Clypeive.* C. P. T. Huët. Aliis ſine *ve,* forte licentiâ non inſolenti in poëta de quâ dixi. Vide l. X. 598.

31. *Nunc.* C. Col. T. Ox. Marſ. Aliis *huc, hinc, nam.*

34. *Parthenope.* Vide Livi. XXIII. c. 15.

51. *Incœpti.* Marſ. recte in notis. Sic l. VII. v. 131. Aliis *incepta* vel *incœpta.* Ib. *Primâ.* Nempe *obſeſſâ.* Recte ita Heynſ.

53. *Pluebant.* Sic hinc Petrarcha, l. VI. & Stat. l. VIII. 417. Heynſius. Aliis *fluebant.*

60. *Cumarum.* Vide Livi. XXIII. c. 36.

61. *Deſeſſum ſubiit.* Male *deſeſſus* in aliis, a nota *deſeſsū.* Jam *ſubiit* e c. Col. Præter mentem auctoris habet Drak. *deſeſſus ſubigit*, ſine ſenſu.

65. *Portus.* Optime c. Col. Non *ſedere portis*, ut inepte aliis.

75. *Tenet heu.* Sic mihi omnes, nec muto. Per emphaſim iterat *tenet*, & omittit pronomen ut ſolet. Mutavit Librarius in c. Col. ubi *tene* pro *tenet.*

77. *Nunc auſum.* Male c. Col. & alii omnes *non auſum.* Certe *eruptio facta*, e Livio XXIII. c. 37. Sic *nunc*, l. VII. v. 310. eſt *non* in c. P. & hîc l. XII. v. 24. *non* ſcribitur etiam *nunc* in c. T. & v. 493. *nunc* eſt *non*, in Beneſſa. Ita variatur in Lucano, l. III. 244. Ineptiſſime igitur ſervat *non* Drak. contra fidem hiſtoriæ : ſed Heynſ. ſilet. *Nunc*, *nam* ſæpe etiam alternant, ut ſupra v. 31. in c. T.

82. *Pectora.* Sic omnes antiqui, non *pectore* ut e Marſo alii.

86. *Virrius.* Inter alios Proceres Capuæ. Ib. *Immitis.* Sic omnes recte. *Immitia* certe Romanis, immo aſperrima fuerat minatus, e Livio XXIII. c. 6.

89. *Bella timeret.* C. Col. Aliis *regna* : ſed *timeret* eſt in omnibus ſcriptis, R. 2. Aliis *teneret; tenerent*, ut Beneſſa.

91. *Sequenti.* Peſſime h. l. verterunt Anglus & Italus. Dic, & *ſigna ſuæ* fugæ per orbem non dare Minoi eum inſequenti. Sed hanc fabulam de inſequente Minoe confutat Val. Flac. licet Virgilius eam admiſerit : l. VI. 14. Vide meum indicem gallicum.

106. *Cœpta.* Recte Heynſ. Sic in Livio XXIX. c. 35. *irrito incœpto.* Infra v. 405, *vani cœpti.*

107. *Dicarchæâ.* Vide Livi. XXIV. c. 12.

118. *Diſcidit.* Sic antiqui. Nempe *aggere*, *χώματι*, quo traduxit boves Gerionæ. Aliis *diſpulit*, male.

119. *Victor.* C. Col. Aliis *vector.*

127. *Voragine.* C. Col. *voramine*, a *vorare.* Sic infra, v. 144. *ſpiramine*, a *ſpirare.*

130. *At juxta caligantes, longum.* C. Col. R. 2. niſi in eâ *juſta*, errore Typor. Prope c. P. Librario corruptus *at mixta caligantis locumq.* Sed deeſt in eis *ſitu.*

135. *Oſtentant.* Drak. c. T. In c. P. *obſtentant.* In c. Col. Ox. R. 1. 2. *oſtentat.*

138. *Exſibilat.* Mirum quàm ineptiunt hîc Barthius & Heynſius, contra teſtium experientiam. Poëtæ non poteſt objici quod ait Lucretius, l. VI. 677.

« Maxima quæ vidit quiſque hæc ingentia fingit ».

140. *Fretis.* Duo ſcripti, R. 2. Prope c. T. P. *fletis.* Malo aliis *foras.*

145. *Minantur.* Omnes antiqui. Male *minatur* recentioribus.

152. *Veſvina.* Drak. In c. Col. prope *Beſvina.* Sed c. P. *Veſuvina*, non *Veſvina* ut refert Heynſius.

153. *Stratus.* Drak. optime. In c. P. *ſtatus.* Sic variant *ſtatuis*, *ſtratuis*, v. 285. infra in c. T. Aliis *fractus.*

154. *Fatis.* Nil muta. Sic omnes recte.

166. *Marcellus.* Vide Livi. XXIII. c. 16.

168. *Ferri.* Scripti, R. 2. ſed *ri* notatur ductu calami in c. T. At R. 1. *fere*, & hinc aliis *ferre.* Mox *nubem.* Sic quatuor antiqui. Aliis *pubem*, ut hinc in vulgatis.

169. *Capite.* Tres ſcripti, R. 2. Sic mox *capit*, Drak. Aliis *rapit.*

179. *Revellere.* C. Col. R. 2. Aliis *evellere.*

180. *Irrumpere.* Scalis admotis. Male Drak. *tentabant rumpere.* Vide XIII. 79.

184. *Incita portis.* Sic c. T. R. 2. In c. P. *undique portis*, quod a Librario. Nec crede Henyſio. Pro *portis*, in c. Col. *turmis*, a Librario, e v. ſeq. Vide l. IX. 35.

185. *Turbine.* Sic certe tres ſcripti, R. 1. 2. Non vidi *flumine* Heynſii in ullo veteri. E Virgilio ſumſit poëta, l. X. 603. Staret tamen *flumine* e Virgil. XII. 444. *turba fluit caſtris.*

189. *Torrente – niſu.* Eleganter & graphice c. Col. Confer l. XVI. 248. *torrentibus*, &c. In Virgil. *rapido niſu*, apte ad rem de quâ agitur illic, l. XI. 852. Hîc non eſt comparatio *torrentis aquæ*, ut male Drak. adfert Virgil. X. 602. In c. P. R. 1. *torrente* etiam, ſed c. P. *viſo*, R. 1. *viſu*, ut aliis. Male etiam *terrente* in vulgat. e R. 2. Senſus eſt ergo, Hannibal dejectus vehementiſſimo impetu Romanorum, non valet ſperare.

195. *Sta.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *ſtat*, male.

197. *Cæde.* C. Col. Aliis pluribus *e cæde*, a Librariis. Drak. *a cæde*, ſine fide.

208. *Lævo.* Recte Heynſius. Aliis *ſævo.*

220. *Aonio.* C. Col. recte. Probat Drak. & ſervat *Aonios*, errore Typor. Vox *Aonio* repetitur ab *Aoniâ* ſive Bœotiâ, quæ priſca Muſarum ſedes.

227. *Ora.* Sic omnes antiqui, niſi c. P. *ore*, ut l. I. 151.

230. *Ebur.* Vide Martial. l. VII. Epig. 12.

231. *Undis.* Scripti. Quibuſdam *Indis.*

236. *Tune.* Vide Virgil. XII. 947.

245. *Violata.* Sic omnes, & recte. *Cervix*, pars pro toto de *capite labanti.* Fruſtra Heynſ. cfiert tum *lactea cervix.*

247. *Cythereius.* Vide l. VII. 639. Homer. Il. V. 6. Virgil. VIII. 589.

253. *Magno ſociûm.* Sic omnes antiqui. E Nicandro *mag. ad ſocios*, in recentioribus.

258. *Rapta*, id eſt; *rapienda.*

264. *Non hunc*, &c. Virgil. X. 781. Ib. *Tranſabiit.* Virgil. IX. 432.

267. *Ferens.* In nullo vidi *furens*, ut Heynſius promit e ſcriptis: & parum tute mutatur in *furens.* Idiotiſmus eſt ſolentiſſimus auctori. Cur Heynſio non fidam frequens mihi cauſa. Saltem nomine ſuo adtuliſſet unum codicem.

273. *Primus.* Livi. XXIII. 16.

285. *Jam turpi.* Recte *jam* in R. 1. 2. Ben. Marſo ſecundo. Ib. *Turpi.* Scripti, R. 2. Imitat. Virgil. X. 681. ubi *dedecus*: & v. 668. Male ergo *tam triſti*, vel *tam turpi.*

296. *Recreata.* C. Col. T. R. 2. Aliis *recreare.*

299. *Pigra.* Vide Livi. XXVII. c. 11.

302. *Fœdera.* Vide Livi XXII. 61. Gell. VII. c. 18.

305. *Metelli.* Vide Livi. XXVII. c. 11. Ib. *Meditati.* C. Col. Prope c. P. *meditari*; a Librario. Aliis *meditaturi*, *meditantûm*, *meditatum.*

306. *Ceſſat.* C. Col. P. R. 2. Aliis *ceſſit.* Sic variatur, l. II. 505.

321. *Læta.* Vide Livi. XXIII. c. 11.

323. *Intrata.* Recte. In ſolo c. P. *intacta.* An *inſtincta*, ut Lucan. V. 150. Sed nil muto. Confer Stat. Achill. I. 513. In Virgilio *afflata*, VI. 50.

324. *Graviores.* Virgil. VIII. 40.

331. *Labores.* Virgil. VI. 56. Nec admitto *miseraſſe* pro *minuiſſe*, ab Heynſio, ſine fide.

335. *Violentus.* C. Col. T. R. 2. Aliis *violenter*, *violentis.*

337. *Atque ea.* C. Col. Aliis *aſt ea.* Ib. *Parnaſi.* Sic omnes antiqui, non *Parnaſſi.*

343. *Sardoas.* Livi. XXIII. c. 40, 41.

347. *Hoſtus.* C. Col. Sic R. 2. v. 403. In R. 1. *Hoſtis*, a Librario: & v. 413. *Hoſto*, in R. 2. c. T. in quo

etiam *Hoſco*. In Livio eſt *Hioſtus*, XXIII. c. 40. Male ergo *Oſcus* in vulgatis.

348. *Pacis*. Eleganter R. 1. Ben. ut in Stat. VII. 26. *lenis belli*, in veteri exemplari, non *bellis*. Similia habet Drak. infra, v. 424.

353. *Compendia*. Cui opponitur *diſpendia fugæ*, Stat. I. 320.

354. *Virgulta*. Tres ſcripti, R. 2. Quod e Salluſt. fragment. hiſtor. probat Drak. Aliis *occulta*.

356. *Faſtigatur*. C. Col. optime. Ex aquis nempe verticibus altiſſimis eminet inſula. Aliis *caſtigatur*; non ſequor. Male hanc vocem neglexit Drak.

370. *Ac viduata*. In c. Ox. *inviduata*. C. P. & *viduata*.

373. *Pallida*. Sic omnes & recte. Fruſtra *ſquallida* Heynſ. Ait Drak. ſe non intelligere quid *pallida*. En locum Plinii, l. II. c. 30. *pallore anni continuo*. Nempe triſte illic cœlum quia ἀὴρ ἐνταῦθα θολέρος ὡς ἐπίπαν, ut ait Pauſan. loco cit. a Drak. An mirum ergo ſi *pallida* illic arva, ubi ſol vix puro ſplendet lumine?

379. *Qui, poſtquam*. Recte omnes. Ineptit hîc Drak. cum Heynſio.

384. *Exſertos*. Sic Homer. « veniſſent *ad exſertos* enſes niſi », Il. XVII. 530. Vide *not.* ad l. IX. 314, & infra, v. 651. l. XVII. 408. Stat. X. 450. Simile in Livio, XXVIII. c. 2. *res gladiis geri cœpta*. Stet ergo lectio Heynſii. Male aliis *expertos*.

385. *Dira*. C. Col. R. 2.

391. *Ut ævo*. Sic ſcripti, R. 2. Aliis *in ævo*.

395. *Vitis*. Centurionum inſigne ait Marſus. Vide Lucan. VI. 146. & Sil. infra, v. 465.

399. *Cyzicus*. De rege accipe.

404. *Viribus*. Ut Virgil. IX. 431.

408. *Hauſiſti*. Male c. T. R. 2. *auxiſti*. Sic l. IX. 230. *auxêre*, in Drak. pro *hausêre*.

422. *Acerras*. Livi. XXIII. c. 17.

424. *Nuceriæ*. Livi. XXIII. c. 15.

426. *Caſilina*. Livi. XXIII. c. 17. l. XXIV. c. 18.

431. *Petilia*. Livi. XXIII. c. 20. 30.

434. *Tarentus*. Livi. XXV. c. 8, 9, 11, 15, 22. l. XXVI. c. 20. 39. Mox *ſedebat*. Livi. XXVI. c. 15.

438. *Faucibus*. Livi. XXV. c. 11.

440. *Infundit*. C. Col. In R. 2. *diffundit*. Aliis *effundit*.

444. *Plauſtris*. Livi. XXV. c. 11.

451. *Amet*. Scripti, R. 1. Marſ. Aliis *avet*.

453. *Adſeſſos*. Recte antiqui plures, niſi quidam *adſeſſos*, a Librariis. Sic ſcripti Virgil. l. XI. 304. *adſi-*

det, vel *aſſidet*. Vide quæ ad l. IX. 624. Adi Livi. XXV. c. 15.

456. *Immani.* Refer ad *motu*, non ad *irâ*, ut male Drak. Certe non cohæret ita cum rapidiſſimo curſu tigridis. Vide Stat. IV. 16.

46.. *Faciliſque pericli.* Eleganter c. T. Aliis *periclis*, ut alibi poëta cum tertio caſu, l. XVI. 111.

477. *Gracchus.* Livi. XXV. c. 16.

480. *Sat ſtabat.* Sic cum Dauſq. Aliis *aſtabat.*

487. *Inſidit.* C. Col. Prope Ben. *inſedit.* Aliis *inuadit*, *incedit*, *incidit.*

489. *Tot.* Vide Livi. XXV. c. 22, 23. l. XXVI. c. 4, 5, 6.

490. *Negari.* Nota audaciam trium militum, in Val. Max. l. III. c. 2. §. 20.

493. *Init nunc.* C. Col. Aliis *huic nunc*; *huic non* in Beneſ.

502. *Turbatum.* Recte Drak. Aliis *turmarum*; *turbarum.* Ib. *Heſperio.* Recte Beneſſa, Parm. & hinc Drak. Aliis *Heſperior*, *expertor*, barbarè.

506. *Romam.* Livi. XXVI. 7. Juſtin. l. XXXVIII. 4.

508. *Non exſpectato.* Ablativ. abſol. Sic l. XVI. 219. *audito.* In Ben. *non exſpectatum.*

514. *Stravêre.* Duo ſcripti. Aliis *ſtatuêre*, male.

518. *Inſtincti.* In c. T. R. 2. *inſtructi.* Sic quidam recentiores cum Marſo, ſed male.

522. *Alno.* C. Col. T. Male aliis *alvo*, quaſi *alveo.* Error ab *u* pro *n*, ut ſæpe.

527. *Inamatus.* C. Col. P. R. 1. Parm. Ben. In c. T. R. 2. *inãatus*; ubi *ã* pro *am.* Aliis *inaratus.* Sic Horat. l. II. Od. VI. v. 18, Aulon *amicus* Baccho.

532. *Fruſino.* Hinc Fruſinates in Plinio. Vide Livi. XXVI. c. 9.

540. *Sine murmure.* Nempe quum influit in ipſum Tyberim. Alibi rapidiſſimus, niſi ubi notat Stat. Sylv. I. Tiburt. Manl. v. 20.

546. *Matres.* Conf. Lucan. I. 480=497. Livi. XXVI. 9.

559. *Ipſe.* Scripti, R. 2. Aliis *ille.*

567. *Lentus.* Scripti duo. Aliis *lætus.* Prius malim cum Heynſ. Drak.

572. *Inflexit.* Sic omnes antiqui, licet in R. 1. *inflixit*, a Librario. Prave *ſuffixit* a Nicandro. Fruſtra Burmann ſine fide *ſubduxit.*

573. *Spectanda.* C. P. ut l. XI. 260. *ſpectandis.* Male Drak. *ſpectata*, ut alii.

579. *Vobis ite* pares. Ex Homeri Il. IV. 264. collatis *ib.* l. VI. 112. l. XV. 734. Sic certe c. Ox. T. R. 1. In R. 2. *uobis ue pares*, ubi *ue* pro *ite*, a Librario,

– Aliis *votis* ite p. ut c. P. In Dauſq. *vobis ne* p. ubi *ne* pro *ite*, a Typis. Confer Sil. XV. 446. *qualis aſſueras*, &c.

596. *Motis*. C. Col. Aliis *junctis*. In c. P. *uictis* pro *iūctis*, ut ſæpe erratum.

598. *Plangor*. Recte Heynſ. Drak. Aliis *clangor* cum antiquis.

600. *Fulvius*. Livi. XXVI. c. 8, 10. Mox *fugit*. Nota verba Fabii, Livi. XXVI. c. 8.

605. *Jupiter*. Fictione Homericâ, Odyſſ. I. 22.

607. *Cœlicolis*. Vide locum Propert. not. l. III. v. 591.

609. *Nutu*. Locus deſperatus aliis qui *cuncta* habent, & ineptiunt. Sic *nutu* infra, v. 724. Adi Livi. XXVI. 1.

612. *Tremuêre*. Homer. Il. I. 530. Stat. VII. 3.

619. *Fluit agmen*. Mavult *ruit* Heynſ. quod vix placet. Habetur in Lucretio, ſenſu oppoſito, *fluit agmine dulci*.

625. *Liquefacta*. Confer Lucan. VII. 159.

633. *Hiemis*. Tempeſtatis.

636. *Infrendens*. Scripti, R. 2. In R. 1. Mediol. Ben. *accenſus*; errore *miſcendus*, in c. Ox.

640. *Summiſſas*. Surſum elatas. Vide l. IV, v. 410.

645. *Concidat*. Confer Homer. Il. VI. 306. & hinc Virgil. XI. 484. ſeq.

647. *Abſtulerat*. Virgil. III. 199.

650. *Caſtris*. Recte omnes. Nempe ibant contra Hannibalem. Nec audi Burmannum qui vult *clauſtris*.

658. *Quod tremat*. C. P. R. 2. eleganter. Prope in c. T. *quot*, a Librario. Sic certe Horatius. Aliis *quo tr*.

660. *Bella*. Ut v. 725, ſed c. T. *regna*.

662. *Cunctantem*. Sic ſcripti, R. 2. In R. 1. *contantem*. Hinc male Nicander *conantem*.

669. *Cœli rabiem*. E Virgil. V. 802. Non emergit Drak., quidquid tentet. Prope acceſſerat Dauſq. *cœlo rabiem*. Non dicit poëta *non venturam e cœlo rabiem*, ſed *cœli rabiem*; quod aliud eſt. Reliquit, ſine ſenſu, Drak. *crebroque diem*. Dixerat antea poëta *cæli ruinam*, v. 630.

672. *Latuiſſe*. C. Col. Aliis *jacuiſſe*.

679. *Quâ vobis*. C. Col. R. 2. Parm. Aliis *nobis*.

686. *Accepit*. Livi. XXI. c. 11.

695. *Fuerit*. Nempe *fas*, ut l. VI. 604.

707. *En age*. Confer Virgil. II. 604.

709. *Vocitata*. Vide not. l. IV. 59.

710. *Plena, tumet, en*. C. T. *pl. tumet &*. *Tumor* de irâ recte, ut in Homero, Il. IX. 642. οἰδαίνεται κραδίη. Sic Val. Fl. VI. v. 2. Virgil. VIII. 40. Frigide in Drak. & aliis *tenet &*. Certe ſi intendat arcum, debet illum *tenere*; nec opus id dixiſſe.

719. *Quantus.* C. Col. T. R. 2. In c. P. *quantos*, male. Aliis *quantùm.*

743. *Coronant.* Scripti, R. 2. Beneſ. In R. 1. Marſo ſecundo male *decorant.*

744. *Pandunt.* Imitat. Virgil. II. 27. ſeq.

749. *Hannon.* Tres ſcripti, R. 2. In Ben. *Hanno.* Male c. P. *Amon.* Marſ. *Hammon.*

752. *Feſtam.* Scripti R. 1. 2. Ben. ut l. XI. 272. Male in Marſ. *feſta* pro *feſtâ.*

LIBER XIII.

VERSU 2. *Torvos -- vultus.* In Mediol. *torvo - vultu*, forte rectiùs.

4. *Nullâ - ripâ.* Rivulus nempe ſine alveo, ut innuit poëta: mirum quot incaſſum loca hîc cogerunt Heynſ. Drak. ut contra veteres ſcribatur *nulla radens.*

5. *Tutia.* Sic c. T. R. 2. Livius in veteri libro Sigonii, XXVI. c. 11. Aliis antiquis *Tucia*, *Tuſcia*: recentioribus *Turia.*

12. *Exiſteret.* Sic omnes. Vide l. I. 585.

24. *Perrupit calculus.* E Senecæ Quæſt. Natur. I. c. 8.

30. *Agyrippæ.* Recte ſolus c. Col. Aliis antiq. *Agrippæ*, non *Agrippa*, ut in recentioribus. Ib. *pravum*, c. Col. recentioribus *haud parvum*, vitioſe: ſed *haud* deeſt in omnibus antiquis. Ergo recte *pravum* in c. Col. *Pravus*, *parvus* ſæpe alternant, a Librariis.

32. *Ætoli, Daſio.* Sic feliciter extudit Heynſ. e c. Col. ubi *Autolidas id.* In R. 2. *Ætholidas.* In vulgatis *Œtolidas inter.* Sed *inter* deeſt in ſcriptis. Jam de *Daſio* vide Livi. XXIV. c. 45. & XXVI. c. 38. Idem idiotiſmus hic qui l. XI. 58. *Pacuvio fuit.* Vide not. nec audiendi alii libri. Ducebat originem Daſius a Diomede filio Tydei cujus pater Œneus rex Calydoniæ. Alter quoque nuncupatur Daſius Brunduſinus in Livio, XXI. c. 48.

44. *Ledæ nomen*, id eſt *Helenam.*

48. *Molitus.* Recte omnes. Nec audiendus Drak. Id eſt *perrupit* impetu facto. In Livio, VI. 33. nec Romanos -- *molientes* obices portarum arcere poſſunt; & hoc ſenſu Silius. Sic Tacitus, annal. 189. concurſu ad januam facto *moliuntur fores.*

50. *Male.* R. 2. Ita conjiciebat Heynſius: aliis *mala.* De Palladio vide Eudociam in vocibus *Palladium*, & *Pallas.*

51. *Nam.* Hîc veluti *en*, *ecce*, ut non rarò in Virgilio; quod notandum.

60. *Nobis.* R. 2. *vobis.*

62. *Vittas.* C. Col. T. R. 2. Sic Huët. Drak. Aliis *mitras*, *intra.* Ib. *caſtum.* C. Col. R. 1. Ben. Parm. Sic *caſta minerva* in Horatio. Male aliis *captum*, *caſtrum.* Ib. *penetrale.* Vide quæ l. I. 668. & Ciceron. *Natur. Deor.* II. c. 27.

67. *Caſtra.* Eſt hîc verſus in omnibus antiquis: nec video quare exturbaretur.

68. *Pignora.* Solus c. Col. *pignore.*

76. *Inermes.* C. Col. T. R. 2. Aliis male *inertes.*

80. *Neque*, &c. De hoc Livii commento, vide *not.* l. IV. 151.

81. *Aras.* C. Col. Ox. R. 2. Aliis *oras.*

84. *Feronia.* Livi. XXVI. 11.

86. *Fani.* C. Col. ſic l. III. v. 18. Aliis *fauni*, male.

89. *Pavore.* Virgil. VII. 60.

94. *Haud lentus.* Sic Heynſius. In Livio, XXVI. c. 12. *Repentino adventu.* Male aliis *lætus.*

97. *Miſeris.* Scripti, R. 1. Beneſ. Ib. *movebat.* Scripti, R. 1. 2. & plures.

114. *Offulſit.* Recte c. Col. Aliis *effulſit.* Sic male legitur in vulgatis pluribus Virgilii, IX. 731, ubi in ſcriptis *effulget.*

115. *Cerva.* Imitat. Virgil. VII. 483.

118. *Mollitus.* In R. 2. *molitus.* Sic variatur l. 15. v. 16. *molliri*, *moliri*, & l. II. v. 70, ubi vide *not.* Volebat etiam hîc *molitus* Heynſius. Accederet Ovidius de *arte amandi*, l. II. 319. ubi *molire animum* dicitur; & is ſenſus eſſet in Silio. Certe mihi placet. Forte non rejeciſſet Burmann. ſi hunc locum meminiſſet.

123. *Revocare.* C. P. R. 1. Ben. & plures. Aliis *renovare.*

124. *Famulam.* Vide Virgil. V. 95. Val. Flac. III 458. & meum indicem gallic. voce *Genius.* Confer D. Heynſ. in *Crepundiis.*

129. *Nox.* Scripti tres, R. 1. In R. 2. *mox*, errore typor. Aliis *mors.* Sic variatur l. II. 574, ubi recte *nocte* in c. Col. Ox. R. 2. Aliis *morte.*

136. *Tibi*, *tibi enim hanc*; e Virgilio, VIII. 84. Male *hac* in Drak.

141. *Indaginis.* Vox venatoria. Virgil. IV. 121. Vide Sil. XIV. 368.

143. *Taurea.* Vide Livi. XXIII. 8. « Tauream inſignem » bello virum ».

145. *Dabat ſup.* Id eſt, fatebatur Hannibal Tauream præſtare, &c. quod non cepit Heynſ. nec ipſe Drak.

147. *Violenter.* In R. 1. Beneſ. *violentus* : forte veriùs.

148. *En.* Locum ſine ſenſu reliquit Drak. qui non vidit & in c. Col. P. R. 2. ſcriptum fuiſſe pro *en*, ab ignaris librariis. Pejus *ac* in aliis.

149. *Huc.* Recte c. P. Aliis *huic*, ut male v. 151.

154. *Juſque.* C. Col. In c. T. R. 1. 2. Ben. *uſque.* Sed *juſque* ſcribebat Huëtius : Sic Drak.

155. *Prævetit.* Sic c. Col. R. 2. Ben. Non audiendi alii in quibus *prævehitur*, ut etiam in c. P. Mox in iis *namque & capita*, vel *e*, *&*, *ex capua.* In Ben. *prævetitum pœnâ capitis* : ſic male Dauſq. Sed recte c. Col. P. *namque & capital.*

163. *In omni.* In c. T. R. 1. Ben. *ab omni.* Drak. *& omni*, non meliùs. Nota *omni* pro *toto.*

166. *Tranſigit.* Vitioſe in c. P. R. 2. *transfigit.* Aliis *tranſiit.*

168. *Deripit.* C. T. ſic in Virgilio *deripit*, *eripit*, ex Homero, Il. XII. 190. XX. 284. In Drak. & aliis *detegit* ; frigide.

171. *Levior.* Nota pro *leviſſimus* : ſic v. 227. -- Ib. *perdere.* Sic c. Ox. R. 1. 2. Marſ. Aſul. Prope c. P. *pergere* : a librario. Fumus eſt in Modio *prendere*, contra mentem auctoris. Dic « & Rutulus leviſſimus non perdebat, perdit » terga, &c. » ubi *infinit.* pro *indicativ.* ut ſolet poëta. Id eſt, *terga ejus premebat*, ut l. XVI. 457. Senſum dat Virgil. V. 524. l. II. 530. l. XII. 754.

180. *Animi.* Romanorum, exemplo Rutuli, ſive Claudii.

182. *Aſcendunt.* Nil capit hîc Drak. & dicit *videant acutiores.* Certe facile fuit vidiſſe Virgil. quem imitatur Silius *Æn.* IX. 568.

Tædas alii ad faſtigia jactant.

Sic Romanorum haſtæ *aſcendunt turribus.* Non agitur de obſeſſis, ſed de obſidentibus. Sanus locus eſt, & ita in omnibus antiquis. Miror hîc inſignem Burmannum.

183. *Nec pronum.* Male laceſſitur h. v. a Burmanno. Senſus eſt « nullus vult ut ab alterius virtute ſua ſuperetur » virtus ». Ib. *virtute.* Sic c. P. Ben. Huët. Drak.

188 *Et*, *ſuper*, *eſſe*, *fortunam*, *ſibi*, &c. Locus deſperatus aliis ; & tamen ſanus. *Super* hîc accipe quo ſenſu *præter* ; Id eſt, « & præter fortunam faventem, quem- » que ſibi eſſe ducem ». Sic Virgil. XII. 714. *fors & virtus miſcentur in unum.* Nec aliter Livi, l. XXII. c. 5. *fors conglobat*, &c. -- Nil correlatum cum hoc verſu habet Gellius, l. I. c. 13, ubi de unicâ voce *ſupereſſe* agit : fruſtra ergo adfertur ab Heynſio.

199. *Aptabat*. In c. T. *actabat* : an vere? & hinc *actitare* ; ut *jacere*, *jactare*, *jactitare*. Certe mihi placet *actabat* : deſidero exemplum : ni ſit vox μονηρης in Silio. Offert Burmann. *armabat*. Sed, utrumvis admittas, erit antecedens pro conſequenti. Nempe aptabat & *vibrabat*.

202. *Pugnas*. Heynſius *pugnam*, melius quam *pugna* in Drak. a *pugnā* in duobus antiquis.

221. *Subſidere*. Vox venatoria. Sic antiqui. Fruſtra *ſubſiſtere* offertur a Barthio, Huëtio. Adfert recte Drak. *ſubſeſſor* e Senec. Hippolyt. v. 51.

223. *Deducere*. Ad terram deprimere.

224. *Aliquâ*. Feliciter Modius e c. Col. ut Virgil. Eclog. III. 15. *aliquâ nocuiſſes*. Supple *ratione*, ut ſæpe Lucretius. Male in aliis antiquis *oblique*, *obliquo* ; a librariis.

235. *Effundit*. Sic duo ſcripti, R. 2. & recte. Aliis *effudit*.

246. *Dejectum*. Confer Virgil. IX. 770.

249. *Obſeſſis*. Nempe qui extra urbem exiverant. Tum redeunt, rogant ut aperiantur portæ. Hærent ſocii qui in urbe, vix audentes aperire, ne ſimul admittant hoſtem, ut in Virgil. XI. 883. Aperitur : *in urbem compulſi* fugiunt. Livi. XXVI. 6. Pauci, clauſis portis, extra urbem relinquuntur, c. 5. Locus hic male fuit exceptus a librariis, qui v. 250 ſcripſerunt *que* pro *ne*, ut ſexcentis in locis video ; tum *ſocios* regimen verbi *excludere* crediderunt : ſed ſubintelligitur *eos* more ſollemni poëtæ. Lego igitur *excludant ſocii*, ut in c. T. interrogative : atque ita cum fide hiſtoriæ ſtat poëta.

252. *Torquent*, &c. Imitat. Homer. XXI. 537. Ib. *ſera*. C. Col Ox. P. R. 2. Aliis male *ſeræ*.

255. *Rabido*. Variant antiqui. Aliis *rapido*.

257. *Movit*. C. Col. In c. P. *nôrit* & *novit*, ut in omnibus aliis.

262. *Virrius*. Vide Livi. XIII. 14.

268. *Nec -- afuit*. C. Col. Male aliis *hoc -- affuit*.

273. *Vinctus*. Eleganter & vere Heynſius. Aliis *victus*.

283. *Auras*. Scripti tres, R. 2. Aliis *aures*.

287. *Tenui*. Sic c. P. R. 2. quod apte explicabat Drak. Adductis exemplis : nec tamen lectionem noverat in Silianis. Aliis *tenues*.

292. *Ut abdita*. Male *& abdita* in Drak. *Et* vel *ut* deſunt in c. P. Hæ voces ſæpiſſime alternant. Sic l. VIII. 263. *ut*, *&*, *ad*, *ovantia* legitur.

294. *Stygio -- pocula tabo*. Figurate. Sed κατὰ λέξιν vide quæ docte de *Stygiâ aquâ* traduntur a Jacob. Nicolao Loenſi, l. III. c. 10. Miſcell. Epiphillid. in Criticis Jani Gruteri ; & Cl. Brotier in Plin. l. XXX. c. 16. T. V. p. 445. Confer *ib.* Plin. l. XXXI. p. 296. Adde l. II. c. 103.

298. *Jungentûm.* C. Col. Male aliis *jungere tum.*
Ibid. *Subici.* Tres ſcripti, R. 2. Huët. Aliis *ſubjici.*
302. *Pandunt.* Livi. XXVI. c. 14.
308. *Innixi pilis.* E Virgil. IX. 229.
310. *Propexis -- barbis.* Sic de Caligula mœroris impatiente, *barba capilloque* promiſſo. Sueton. §. 24. Calig. & *propexa barba* in Ovid. Faſt. I. 259.
319. *Traxiſſe.* Tres ſcripti, Parm. Ben. & plures. In R. 1. 2. *tranſiſſe.* In c. P. *ſtruxiſſe ;* a librariis.
327. *Imo.* C. Col. T. In c. T. etiam *uno ,* ut in aliis, ſed male.
330. *Feſtâ.* Inepte Heynſ. *feta.* Non id *fetum* quod impregnat, ſed quod impregnatur.
333. *Aures , ſimo.* Sic feliciter Heynſ. Littera *s* omiſſa, ut ſæpe, a librariis vicinio *s* præcedentis. In c. Col. *imo :* aliis *ſummo.*
337. *In quam.* Male Drak. *in quâ*, ut alii.
349. *Stantes.* Livi. XXVI. c. 16. *urbs ſervata eſt.*
351. *Auro.* Livi. XXVI. c. 14. in fine, c. 34. in fine.
354. *Feminæ.* Vide *not.* l. XI. v. 41. Ib. *menſæ.* Vide Petron. de Bello civili ; & quæ docte obſervat Cl. Brotier in Plin. l. XIII. c. 15. Accedant quæ Tacit. annal. l. III. 53. in fine. De luxu Romanorum, vide etiam quæ Senec. Benef. VII. c. 9.
363. *Auctor.* Sic Virgil. XI. 339, Scaliger. Heynſ. Drak. Aliis ut in omnibus antiquis *fautor.*
364. *Lanuvio.* C. Col. illic colebatur Juno ſopiſta. Aliis *Lavino.*
367. *Sontes.* Livi. XXVI. c. 15, 16.
369. *Probârim.* Drak. Heynſ. In c. P. R. 2. Ben. Aſul. *probatum.* C. Col. *precarim.* Aliis *precatur.* In c. T. *prãtũ.* Sic a notis multa corrupta.
372. *Majorem.* Livi. XXVI. c. 15, 16.
374. *Vobis.* C. Col. Aliis *uobis.* Sic vice verſa v. 578. *nobis ,* eſt *vobis* in c. P.
379. *Decernet.* Ex Homero, Il. XXII. 365. Confer *ib.* XX. 435 : Virgil. X. 743. In R. 1. Ben. *decernat.*
380. *Juſſa.* Scripti, R. 1. 2. Ben. Parm. Male *juſta* a Nicandro.
385. *Tum.* Recte Heynſius. In R. 2. *cum.* Aliis *dum.* Sic infra variatur v. 517. *tum , dum.*
400. *Cymæam.* C. Col. recte quod *Cumæam.* Aliis male *Cri --* vel *Grynæam.*
401. *Tripodas.* Quid *tripus ?* Adi Bernart. in Statio, l. I. 509 : & not. Strigelii in Juſtin. l. XXIV. c. 6. edit. varior. Sed nec certi quidquam in his video. Fateor me ignorare quid fuerit illîc *tripus.*

406. *Sub lucem*. Id eſt, & imminente aurora, & ad ſolem orientem. In ſequentibus imitatur Homer. Odyſſ. XI, & Virgil. VI. 255. ſeq. Vide quæ D. Heynſ. in Crepundiis, ad ea; & Drak.

425. *Inviſus - ſpecus*. C. Col. Specus tria genera admittit in auctoribus.

432. *Fundunt*. Verſum in locum revocavi.

443. *Tendent*. Recte Heynſ. e ſcriptis. Aliis *tendunt*.

444. *Diſſice*. C. Col. R. 2. In c. P. *diſice*. In R. 1. *diſyce*. Aliis *disjice*, *diſcite*. Sic variant *diſſicit*, *disjicit*, in Stat. l. I. 590, & l. I. 85. *diſſiciant*, *diſſiliant*. Recte probat *diſſiciant* Bernart.

449. *Turbatus*. E ſcriptis Heynſ. ſic R. 2. Aliis *turbatur*.

460. *Cura*. Sic antiqui, Huët. Drak. at c. P. *curant*. Aliis *curat*.

464. *Putres*. Recte Heynſ. In c. Col. R. 1. 2. *patris*, forte pro *putris* pluraliter. Hinc male aliis *patriis*; *patrios*.

466. *Clauſi*. Nempe *Attæ Clauſi*, qui & *Appius Claudius* poſtea. E Sabinis Romam migravit. Ab eo *gens Claudia* Not. Drak.

469. *Diſcrimen*; & ſequentia e Lucretio, l. III. 883 = 906.

472. *Vultur*. L. III. 343. Juſtin. l. XLI. c. 3. Not. Bernec. Voſſ. edit. var.

475. *Odorato*. In c. T. *odoratu*. Ib. *ſaxo*. Sic omnes. Offertur *taxo*, *gypſo*, ab Heynſ. Burmanno. Nil muta.

478. *Medicata*. C. Col. In Vulgat. *myrrhata*. Aliis antiquis *mercata*, ſine ſenſu. In c. T. *mercata*, *moricata*.

485. *Urere*. At Romani ante Sullam *ſepeliebant* mortuos, non *cremabant*. Vide Plin. VIII. c. 54. Sepeliebant quoque veteres Perſæ.

491. *Quantùm -- plus*. Sic omnes. Nil muta quidquid jactitent Barth. & Heynſ. Sic infra 683. *multùm ditior*; 608. *multùm majora*.

494. *Anus*. In parœmiam venit ejus Senium. Propert. II. El. 2. 16.

505. *Properatum*. Sanus locus, licet non capiant. Dic, video tibi, id eſt, a te properatum fuiſſe ut peteres oracula, &c.

508. *Creditus -- martem*. Nempe ut l. XVI. 686. puero *credita bella*; qui puer credebat teneræ dextræ prœlia, l. IV. 426. Junior erat Scipio ut conſul crearetur quum ivit in Hiſpaniam: ideo hac victâ & pacatâ non triumphavit, qua Privatus enim eam recuperaverat. Poſt creditum ipſi bellum Hiſpanicum, majus ad imperium vocatus

ſuit, ut ait poëta 511, atque victo Hannibale triumphavit quia tum non ut privatus, ſed qua conſul bellum geſſit. Nil intellexit hîc Drak. qui legit *marti*, ut vulgati libri. Certe ſcribitur. In c. P. R. 2. *martē*: at omiſſâ notâ, ut ſæpe, ſcriptum eſt *marti*, in aliis.

515. *Quod poſt hæc.* Scripti Heynſii: ſic c. P. In c. T. R. 2. q. p. *hoc*. Ib. *decus hoc*. C. P. In c. T. *hoc* ſcribitur ſuper *decus*, & deeſt in R. 2. errore Librarii. Ib. *carebit*. Sic c. P. R. 2. In c. T. *carebit*, & *carebis*. Vulgata lectio derivatur e R. 1. Marſo. Ben. Rem vide in Val. Max. l. V. c. 3. n°. 2.

523. *Recludis.* Recte. Id eſt, *vis recludere*, ut *recludantur*: ut l. XI. 551. *dabas* pro *dare volebas*. Fruſtra *recludi* ab Heynſio, licet ſæpe verbum *eſt*, *ſunt* ſubintelligatur, ut v. 613. *tempus*, q. d. *tempus eſt*. In c. T. -- *dis* & -- *dit*: in c. P. -- *des*.

524. *Habitant.* Scripti Heynſii, R. 2. In c. P. *hītāt* quod idem. Aliis *agitant*. Ib. *umbras*. C. P. *auras*.

526. *Inane.* Senec. Hercul. Fur. 673. act. 3. ſc. 2.

527. *Aër.* Scripti Heynſ. c. T. Aliis *æther*.

532. *Crematos.* Supra 484. Homer. VII. 333. XXIII. 165. ſeq. Lucan. l. VIII. 727. ſeq. Virgil. XI. 187. ſeq. Habebis quæcumque fiebant in exſequiis ſi addideris D. Heynſ. in Crepundiis ad Sil. l. X. 562: ad l. XIII. v. 473, 475, 693; l. XV. 390. Stat. l. II. 254, l. VI. 195. 201 = 237; & quæ Bernart. l. IX. 900: quæ notavi ſupra v. 469, 473.

537. *Artes.* Virgil. VI. 663.

539. *Carmina.* Virgil. VI. 662.

546. *Liventes.* Sic c. T. R. 1. 2. Marſ. Ben. & plures. Male *umentes*, *uventes*, *viventes*, in aliis. Error a forma litteræ L quæ in ſcripturâ curſivâ accedit ad V inclinatum.

547. *Ad funera.* L. II. 184. malebat tamen amicus *in funera*. Forte faveret locus Juſtini, l. XXXVIII 9. « verſo » ſtudio ab epulis in exſequias, » ſed ſecum conſentit poëta, e locis parallelis. Nil muta, contra libros omnes.

548. *Paſſis.* Sic ſcripti R. 1. 2. Ben. & plures. Aliis male *paſſim*. Vet. edit. ſupra *verſis ad fun. tædis*, ſine ſenſu.

554. *Contermina fonti.* Scripti. Male R. 1. 2. *certamina*.

555. *Potat.* C. P. *potant*, nempe *turba*, forte veriùs Virgil. VI. 713. ſeq.

558. *Mille.* Virgil. VI. 748. ſeq. & v. 680. Vide hîc infra v. 851.

560. *Has.* In c. T. *has*, *hac*. C. Col. *hac*.

569. *Jurari.* Vide quæ de perjurio Divûm adfert ex Heſiodi *Theog.* Bernart. ad Stat. VIII. 30.

573. *Lentus.* Forte *raptus*, e Senec. Hercul. Fur. 714.

574. *Potat.* Tres ſcripti, R. 1. 2. Ben. Parm. Mediol. Fruſtra pugnat Dauſq. pro vulgato *optat.*

576. *Hinc ſitit.* Scripti; & gloſſa c. T. *ab hoc fluxu*, confirmat. Etiam *hinc* R. 1. 2. Ben. & alii. Male vulg. *hic*, quod ab *hīc.*

579. *Quanta.* Scripti, R. 2. E R. 1. *quarta* in vulgatis. Ib. *atria.* c. Col. T. R. 2. Male aliis *avia.*

588. *Briareus.* Virgil. VI. 287.

595. *Dextrâ.* Scripti Heynſii. R. 2. Vulgat. *dextera*; inepte.

596. *Taxus.* Senec. Herc. Fur. 690. hinc locus Silii expreſſus. In Virgil. *ulmus*, l. VI. 283.

597. *Cadavere.* C. P. *cadavera.*

600. *Sævit.* Sic antiqui ante Nicandrum a quo *nutat.* Errore in c. P. *ſævis.*

601. *Conjux.* Stat. l. VIII. 21. ſeq. ad v. 29.

607. *Ad ſuperos.* Id eſt, *apud.* Juſtin. l. XVII. c. 2. not. Grævii. Virgil. VI. 481.

610. *Subigit.* C. T. R. 2. *ſubicit.* In Ben. *ſubjicit.* Sic variant v. 709. Ib. *ſaxum.* De Siſypho vide Homer. Odyſſ. XI. 595. -- Ib. *contra*: ſcripti. In aliis *perque.*

612. *Letiferis.* In c. P. *lætiferis*, non *faciferis*, ut ait Heynſ.

615. *Jovis.* C. T. *Jovi.* Placet.

618. *Junonis.* In c. T. *Junoni*: an ergo *inſidiis anteire Junoni*; idiotiſmo Ciceroniano? Quo ſenſu in Virgilio, « capere ante dolis, » I. 677. Nil tamen muto. Inſidiæ Junonis notæ ex Homero, Il. XIV. 197. δολοφρονέουσα.

620. *Iliacas.* C. P. *Italicas.* Antea *Sidonis*, ut Heynſ. Aliis *Sidonia.*

629. *Partum.* Omnes antiqui, helleniſmo: aliis *partu.*

631. *In oras.* Scripti, R. 2. Aliis *ad oras.*

635 *Tollere.* C. P. T. R. 2. *attollere.* Sed recte ſtat ſimplex, ut l. I. v. 1.

640. *Coruſcum.* In c. Col. *coruſcas*, hinc *coruſcans* Heynſ. Vulg. *coruſcâ.*

649. *Ter.* E Virgil. VI. 700.

660. *Campo.* Vide Roſin. antiq. l. VI. c. 11.

663. *Ipſa.* Stoïcus erat Silius.

664. *Gratia vitæ.* Scripti, R. 2. *Gratia facti*, in Virgil. l. VII. 232. *Factorum*, in Tacit. Annal. III. 53.

665. *Durat.* Scripti, R. 2. Aliis *duret.* Ib. *nec edunt.*

Scripti, R. 2. Male dividit hîc Drak. *nec edunt* dicitur, quaſi *tum non edunt*, &c.

675. *Renata.* Vid. Livi. XXIV. c. 4, l. XXVIII. c. 39.

682. *Aſdrubal.* Livi. XXV, c. 33.

685. *Non ſegnis.* Livi. *ib.* c. 34, 36.

693. *Cremaverunt.* Verſus ex Homero, Odyſſ. XI. 74. Vide D. H. Crepund.

705. *Mutâ.* Quia umbra corporis ſepulti, vel cremati, nec biberat ſanguinem. At umbra Appii, qui non ſepultus, poterat loqui, non epoto ſanguine, ſupra v. 448; quod non vidit Drak. Jam verò *muta* erat *umbra*, ut in Virgilio, VI. 264. *umbræ ſilentes.* Alternant non rarò *mutus*, *multus*, *nullus*, ut monui l. X. 639. Aliis *multa*, inepte. Sic *muta* eſt *multa* in R. 2. l. XV. 615. Dic, in ſuâ umbrâ *mutâ*, quia tot vulneribus confoſſus fuerat, ut ni locutus fuiſſet non agnoviſſet eum Scipio. Dein ſcribo *at*: ſic omnibus priſtinus nitor redditur.

708. *Nocti.* C. Col. Prope alii ſcripti, R. 2. *noſti*, a Librario. Aliis male *nunc te.* Sic legitur infra v. 759. *deſcendiſſe Erebo;* & *intrare puppi*, l. VI. 498.

709. *Subigit.* C. T. R. 2. *Subicit*, & *ſubiit* in c. T.

710. *Cui.* Tres ſcripti. In c. Ox. *qui.* Aliis *quem.*

716. *Lacrymans.* R. 1. *lacrymas.* Sic forte amaſſem e l. XIII. 387, ni in Virgil. VI. 686. ploraret etiam Anchyſæ umbra.

722. *Superos.* Scripti, R. 2. Marſ. in notis. Ib. *æquantem.* Tres ſcripti. In c. T. R. 2. *æquantū* a Librariis. Sed legitur *æquantem Superos* de ſenatu, l. I. 611. *Superis æquatum*, vel *æquandum*, non vidi in antiquis.

726. *Viſûs orbus:* vel ut Ovid. in Faſtis *lumine captus erat.* De Appio cæco.

728. *Ponte.* De Horatio Cocle.

730. *Inclytus ille.* Tres ſcripti, R. 2. Ben. In c. T. utraque lectio *inclytus*, *medius*, ut *medius* in R. 1. Vulg. *martius.*

733. *Morte.* Beneſſa. Nec mutat c. Col. In R. 1. *nec cæde.* Aliis *nec veſte*, *nec in hoſte*, *nec meſte*, & aliter non meliùs.

737. *Miti.* In R. 2. *mitis.* In c. T. deletur *s.* Aliis *miti*, ut Drak.

739. *Atque.* C. P. Aliis *aut.*

746. *Licitum nec.* Ordo *nec licitum.* Male c. P. *placitum;* non intellecto ſenſu mutavit Sciolus.

751. *Celſus.* Alludit ad Virgil. I. 409. Hinc forte in c. P. *inceſſit* pro *receſſit.*

754. *Piræo.* De Decemviris. Ib. *leges petitas a litore Pyræo*, ſive *Athenis.* Vide Flor. l. I. c. 24. hæc peſſime

vertit Buzio. Ib. *Italis*, nempe pro *Italicis legibus.*

762. *Juvenem.* Alexandrum. C. Col. T. Aliis *juveni*, nempe Scipioni.

764. *Curſu.* Sic omnes antiqui, non *curſim.*

766. *Sua mœnia.* Alexandria Ægypti. Plures aliæ.

770. *Fare.* C. Col. T. Aliis *ſcire*, ſine ſenſu.

773. *Artis.* C. Col. Fruſtra in aliis *aſtris.* Dic, rebus ex artis emerſit.

776. *Crœſi.* Propert. l. III. El. 4. v. 17. V. ſequens deeſt in R. 1. & Marſo ſecundo.

779. *Juvenis, caſtæ cui.* Sic *caſtæ* recte in omnibus. Nil hîc intellexerunt editores dum volunt *caſti*, vel invitis membranis. Dic *effigiem, cui caſtæ effigiei*, &c. -- Non emergit Drak. qui edit *caſtam* ſine fide. *Effigies* autem eſt *umbra.*

784. *Quàm.* Optime c. Col. Ox. Aliis *quem.*

790. *Cerneret.* Ea non vidit niſi poſt mortem; deſcripſit ante mortem.

792. *Perſultans.* R. 2. ut in Virgilio *pererrat*, l. IV. 363. Aliis *perluſtrans.*

796. *Æacida.* Sic omnes, & recte adſtruit Drak.

798. *Graſſantum.* Locus huc uſque luxatus, ut aiebat Heynſius. Nec eo felicior Drak. reliquit *gratantûm*, ut in aliis. Alludit ad Virgil. VI. 710 = 712, & 305, 318. *ruunt nempe magno concurſu.* Mox *accipit*: id eſt, *videt*, *novit* quæ ſint umbræ. Mox *ecce.* Inepte Drak. cum aliis *inde*: in antiquis *ire*, a Librariis. Certe latebat in his verſibus ulcus Chironium, ut fatebatur Heynſ. & ipſe diu dubius hæſi antequam auctorem in ipſo auctore detegerem.

803. *Ithacum. Ulyſſem.* Ib. *Peleïa.* Achillis.

805. *Alternam.* Homer. Odyſſ. XI. 302.

814. *Intravitque caſæ.* C. Col. ſic l. VI. 498. *intrare puppi.* Aliis *inſtravit*, *luſtravit.* Ib. *revocavit.* De mulieribus Sabinis.

817. *Tetigit.* E Cicerone. Senſus eſt eam non omnia ceciniſſe; ſed leviter quædam tetigiſſe. Male Heynſ. *cecinit* offert.

824. *Virginia.* Vide Flor. l. I. c. XXIV.

839. *Tondetur.* Sic omnes antiqui: non *tundetur*, ut in quibuſdam ſcriptis, & vulgatis Virgilii, l. VI. 598. *tundens*: cum pluribus ſcriptis malim *tondens*, Græcorum eſt ἀνακείρω, κατακείρω, depaſco, abſumo.

845. *Orthrus.* C. Col. Canis frater Cerberi. Græci variant ſcribendo *Orthros* & *Orthos.* Sic forte *Orthus* in Silio e c. P. ubi *Orchus*, *c* pro *t*, ut ſæpiſſime. Aliis *Orcus*, fruſtra.

847. *Pollutam.* Male retulerunt Librarii ad *ungue.* Vide *not.* l. VI. 491. De Minuciâ *pollutâ* loquitur poëta. Vide Livi. VIII. 15. De aliis pollutis Veſtalibus alibi iterum Livi. ut l. XXII. c. 57, &c. Non emergit hîc Drak. qui reliquit *polluto.* Ineptit Heynſius.

851. *Oblivia.* Vide ſupra 558.

852. *Enumerare.* Variant antiqui. Aliis *enumeraſſe.*

854. *Tibi.* Nota Helleniſmum, vel Gallicifmum propter l. XVII. 295.

863. *Stelligerum.* Alludit ad cometem qui viſus Romæ Cæſare interfecto. *Not.* Drak. Vide Sueton. Cæſ. §. 88.

864. *Quantas moles.* C. P. *quãtos mõtes*, corrupte a Librario qui *moles* credidit compendium vocis *montes*, & genus adjectivi mutavit.

865. *Hanc.* C. Col. ſolus, verè. Aliis *hac*, omiſſâ notâ, pro *hãc.* Vide quæ l. I. 268.

878. *Macetum.* C. Col. R. 2. l. XIV. v. 5. In Marſo ſecundo *Macetu*, omiſſâ notâ *ũ.* Sic l. XVII. 632. Aliis *Macedum.* Vide Juſtin. l. VII. c. 1. *not.* Berneceeri. Regio *Macetia* dicta.

879. *Deſertis.* C. P. *deſertus.*

886. *Falſus.* Duo ſcripti, Beneſſa. Aliis *faſſus*, a Librariis.

889. *Imbelli.* Vulgat. *imbellis*, in R. 2. *in bellis*, quod *inbellis*, formâ veteri. Sic *ævum* abſolute foret recipiendum pro ſenectute, ut aliquando. Ib. *Altera.* Nempe primùm apud Antiochum, dein apud Pruſiam.

893. *Solvet.* Vide Virgil. Eclog. IV. 14.

894. *Retulit.* Tres ſcripti, R. 1. 2. In c. Col *reddidit.*

895. *Lætus.* Scripti, R. 2. Aliis *lætos.*

LIBER XIV.

VERSU 6. *Tingere.* R. 2. In c. Col. *tinguere.* Aliis *cingere*, ut *c* pro *t*, errore ſollemni.

8. *Ve diem.* Sic ſcripti tres, R. 2. Aliis *que diem.*

16. *Diſcidit.* Scripti, R. 1. 2. Male *disjicit* aliis. Vide Virgil. III. 418. Negat hoc Valguerner in tractatu de primis Siciliæ incolis. Affirmat Fazellus cum omnibus poëtis.

17. *Convulſis.* Sic tres ſcripti, R. 2. Aliis *convulſas.* Confer Lucret. VI. 589.

23. *Fœnus.* C. Col. Vitioſe in c. Ox. *ſeuus*, in c. P. *ſcimus.* Aliis *ſemen.*

24. *Oleâ*. R. 2. Ben. Nec mutat c. Col. Aliis *Deâ*, *Deæ*, *Deo*.

28. *Digna*. Scripti, R. 1. 2. Ib. *venerabere*. Sic recte in Drak. Antiquis pluribus male *venerabile*. Ib. *vatum*. Steſichorus, Theocritus, &c.

33. *Cyclopia*. C. Col. Prope c. P. *ceclopia*. Aliis *cyclopea*, vel – *peia*.

39. *Nec Cres*. Feliciter Heynſius. Antiquis *nec res*; omiſſo *c* a vicinio *c* antea. Ib. *duxerat*. C. Col. T. R. 1. Ib. *actum*. In c. P. *actus* ab *actũ*, *actum*. In aliis *actos*, *arctos*. Sed de *accola* recte ſingulariter *actum*.

40. *E centum*. Recte Heynſ. ut in Virgil. III. 106: in c. Col. *eventum* vitioſe; ſed prope. Aliis *eteretum*, *etecretum*, *herentum*, *heronium*, a Librariis. Quidam hinc legebat *e Curetum*. Sed tutiùs Virgilium ſequi, cum Heynſ. Hunc locum peſſumdedit Nicander in vulgatis, inſerto ſpurio verſu omnibus antiquis ignoto. Ib. *Minos*. Veriùs hæc tradit Val. Flac. l. I. 704 = 708: non inſecutus eſt Minos. Error a nomine urbis *Minoa*, quæ non a Mino rege, ſed ſic appellata a Phœnicibus apud quos ſonat *habitatio*, Hebraïce *Minoa*, vel *Minva*. Dicta etiam hæc urbs *Makera*, a *ker*, *kir*, Celtice *Caer*, urbs. Inepte Græci omnia turbârunt.

41. *Pœnam*. Sic omnes antiqui quorum plures *penam* ubi *e* pro diphthongo, ut fere ſemper; Marſ. Ben. Male a Nicandro *pennam*.

53. *Receptat*. Scripti, R. 2. Aliis *recepit*.

58. *Ætna*. Vide Gell. XVI. 10. Lucret. I. 723. Virgil. III. 571.

65. *Profluat*. C. Col. Aliis *perfluat*, *perfluit*. Antea *exæſtuet* recte c. Col.

66. *Cana*. Nempe *Ætna*: a nive quæ longiſſime conſpicitur prope verticem montis. Vide Senec. Epiſt. 79. Hunc montem nuper luſtrans pictor meritiſſimus *Houel* eadem omnino vidit & pinxit quæ tradit Silius.

70. *Æolio – nomine*. Nomen pro re, id eſt, *Æolo*.

76. *Terris*. Scripti Heynſii *terræ*, ſic R. 2.

79. *Placide*. Sic antiqui. Male *placido* aliis, & Beneſ. Vide Livi. XXIV. c. 41. de Hierone.

88. *Præditus*. Sic omnes. Offert Heynſ. *proditus*, id eſt, *declaratus*. In c. Col. *perditus*.

89. *Caligare*, &c. pro *caligabat*.

90. *Fluxis*. In c. P. T. R. 2. *flexis*.

92. *Regi*. In c. T. *regni*; ſic quidam alii.

97. *Nam jungit*. In antiquis omittitur *nam*. Quod factum ab *a* antecedenti: fuit certe in his *mora ã jungit*: hinc omiſſum *nam* & verſus claudicans. Emendat Heynſ.

conjungit. Burmann. *mora fit ; jungit.* Sed probabilius quod trado : & ſic Huëtius.

98. *Cederet.* Vide Livi. XXIV. c. 5.

101. *Diris* C. Col. Aliis *duris*, in c. P. *dictis.*

103. *Coquebat.* Virgil. VII. 345.

104. *Obtruncant.* Livi. XXIV. c. 6. Mox *femineam.* Livi. *ib.* c. 24, 25.

108. *Volunt.* Livi. XXIV. c. 27.

113. *Marcellus.* Livi. XXIV. c. 20, 26.

122. *Decimo.* De fluctu decumano, ſive *immenſo.*

125. *Leontinos.* Livi. XXIV. c. 29.

126. *Diro.* Scripti Heynſ. ſic c. P. R. 2. Aliis *duro.*

130. *Cereri.* Livi. XXIV. c. 28. Ib. *placitos.* C. Col. R. 2. Marſ. Aliis *placidos*, male.

139. *Viſo -- hoſte.* Sic omnes. Fruſtra laceſſitur h. l. Gronov. & aliis.

141. *Môrunt.* Sic Heynſ. adductis pluribus exemplis. Omnes antiqui *nôrunt*, ut in vulgatis Livii, l. VII. c. 40. » nec præter externa *noverant* bella ; non *moverant* : quod debuiſſet non tacere Drak.

152. *Beryæ.* Sic C. Col. Pœnus miſſus a Carthagine ad Hieronymum fœderis firmandi cauſâ ſe addiderat Leontinis in hoc bello.

161. *At.* C. Col. & plures antiqui. Aliis *ac.*

162. *Ceu ſede.* C. Col. P. R. 2. In c. Ox. prope *cui ſede.* Aliis *tum ſede.*

167. *Effudit.* Quidam antiqui *effundit.*

179. *Quieto.* A nullis hoſtibus jam *laceſſito.*

181. *Syracoſias.* Livi. XXIV. c. 32.

185. *Metum.* Non abſimile quod Galli in Juſtino, l. XXIV. 5. *Brevi ſenſurum*, &c. Nemo autem Marcello moderatior. Vide Val. Max. l. IV. c. 1. § 7. Ib. *Servatur.* Fruſtra otiantur in hac voce Drak. & alii. Locus clarus deſumitur e Livii verbis, XXIV. c. 35. « ne, » fruſtra aſſidendo ſpectandoque obſidionem, ſociorum » tempus tereret ».

Ibid. *Omiſſa.* Ubi *o* breve ut in Horat. Satyr. l. II. Serm. V. v. 26. & alibi. Sic Ovid. Amor. l. II. Eleg. I. v. 17. Cave ergo ne credas hinc cum Beneſſâ, *Epiſt.* 2. Silium *ultimam manum ſuo operi non impoſuiſſe.* Ter Silius corripit *o* in hac voce.

187. *Fronte.* C. Col. & plures. In c. Ox. *frontem.*

188. *Necopina.* Unâ voce. Vide *not.* l. IX. 98. l. XVI. 608.

200. *Arbuſta.* Sic ſcripti, R. 2. Dixit Plinius amœnum *arbuſto agro.* Servavi *palmis* cum vulgat. In duobus antiquis *palma.* Hinc vult *palmæ* Heynſius, & ità

Drak. forte ut *undæ lamoſus Helorus :* ſed non muto ſine fide. Recte ſtat textus.

203. *E vertice.* Non video *& vertice* in antiquis, ut edit Drak. fide Heynſii.

207. *Agyrena.* Sic Gronov. Heynſ. a civitate *Agyrium.* Aliis *Agathyrna ;* ſed hæc favebat Pœnis, v. 259.

208. *Adfluit ;* ut in c. Col. *affluit.* Sic *ſuperfluit,* l. VIII. 603. ubi male *ſuperfuit,* ut hîc *affuit* in pluribus. – Ib. *Altor.* C Col. Drak. Aliis *altus.* Ib. *Turmam.* C. Col. T. Ox. In P. *turbam.* Aliis *turmas.* Senſus eſt, Agragas qui nutrit equos rapit turmam mille equorum. Ib. *Inania.* Sic feliciter Gronov. Drak. Aliis *mœnia.*

218. *Halæſa.* C. Col. & hanc civitatem agnoſcit Marſ. in Comment. ad v. 253. Aliis venit *& Heſa,* nomen ignotum.

219. *Palici.* Vide indicem meum gallicum. In Virgil. IX. 585. legitur *placabilis – Palici ;* ubi alii *implacabilis,* quod forte verius, collato Stat. XII. 156. ubi *citiùs Siculos licebit exorare Deos.*

229. *Vage Chryſa.* C. Col. Literâ tranſpoſitâ in R. 2. *vage Chirſa.* In c. P. *vage craſſa.* In R. 1. *vage druſa,* a Librariis. De Chryſâ Cicero quartâ in Verrem, c. 44. Vide Drak. Influit in *Simœthum.* Inepte *vagedruſa* aliis quod barbarum & ignotum. Putidus eſt hîc Buzio.

230. *Hipparim.* C. Col. Prope c. T. R. 2. *Hipparē,* id eſt, *Hipparem ;* c. P. *Iparem.* Aliis *Hypatem,* male.

232. *Camœnâ.* De Steſichoro.

237. *Umbræ.* Sic ſcripti, R. 2. Aliis *umbra,* ut l. VI. 649. *dites prædæ ;* non *dives,* ut abſurde Heynſius & Drak.

244. *Egit in illicitas.* Heynſ. Drak. e ſcriptis. Aliis *illicitas egit,* &c.

245. *Flexit.* Sic veteres, niſi in c. P. R. 1. *ceſſit.* De hoc raptu vide Claudian. & Hymnum Pſeudhomericum, a cl. Ruhnkenio editum.

249. *Enguion,* aut *Engyon ;* hodie *Gangi.*

250. *Ergetum.* C. P. Drak. Forte meliùs in c. T. R. 2. *Hergetum.* Aliis *Ergentum, Ergetium.*

251. *Calacte.* De quâ Herodot. l. VI. Diodor. l. II. Ignota eſt *Melacte,* ut in antiquis. Nil de Calacte ſupereſt.

257. *Movebat.* Sic omnes. Fruſtra offertur *fovebat* ſine fide.

260. *Phacelina.* E R. 2. ubi *Phacetina.* In c. Col. *Facelina.* Ea eſt quæ Servio Phacelitis. In fragmento Lucilii laudato ab Heynſio, habetur *Phacelinæ – Dianæ ;* ſed

ſed *p* occurrit iterum in falſis lectionibus, *Placentina*, R. 1 c. T. igitur ſervo *Ph.* Putidus eſt Buzio, qui contra veteres vult cum vulgatis *Faſcellina*; ſed & ſcribitur recte *Dianæ* in c. Col.

261. *Panormos.* C. Ox. *Panhormos*, ut numiſmata quædam. *H* etiam occurrit in falsâ lectione c. T. *Panhorphos.*

262. *Sectere.* C. Col. R. 2. Male *ſectare* in quibuſdam. Mox *verrere.* Sic plures antiqui, non *vertere.*

266. *Menæis.* Sic ſcripti, R. 1. 2. Male *Nemæis*, aliis.

272. *Tabas.* In Beneſ. *Thabas.* Aliis vitioſe *Tubas*, *Thebas.*

273. *Necmajor.* Unâ voce; id eſt, *æqualis.* Vide quæ ſupra, v. 188. de his compoſitis. Helleniſmus eſt.

Ib. *Mute.* Sic omnes & recte. Hinc *Mutini*, *Mutienſes*, in variis auctoribus.

281. *Hoſti -- intratos.* Ut dixit Ovid. non intelligor ulli, in tertio caſu, non in ſexto.

Ib. *Arces.* Male dividit hæc Drak. qui certe non intellexit. E contextu ſubintellige *refert*, vel aliud quid.

286. *Athenas.* Confer Juſtin. l. II. c. 15. l. IV. c. 5. Livi. XXV. c. 24. *Athenienſium claſſes*, &c. C. Nepotem, in Miltiade, c. 5. in Themiſtocle, c. 2, 4.

289. *Eduxerat*, id eſt, & *genuerat*, & *educaverat.* Vide Livi. XXIV. c. 6. de Epicyde & Hippocrate.

296. *Quæ.* Nil intellexit hîc Drak. errante quoque Heynſio. Vitioſi antiqui in quibus *quia*, *qui*, *quis*; *qui a ſponte*, *que a ſponte*, a Librariis. *Que* fere ſemper pro *quæ* in ſcriptis omiſſâ diphthongo. Sic erratum l. XI. 56. Senſus eſt, hoſtis induit Marcello arma quæ ipſe Marcellus diu ſponte *diſtulit* ſumſiſſe: atque id ſat ſignificat *invitum*, quod e Virgilio XII. 581.

300. *Turris.* Imitat. Virgil. IX. 530 = 542. Confer Sil. infra v. 417. ſeq.

302. *Umbras*, id eſt, *arbores.*

307. *Adjutus.* Solœcam orationem tuetur hîc Drak. qui vult *adjuto.*

309. *Toties.* C. Col. R. 2. Ben. Ib. *Creſcentia.* C. Col. Aliis *naſcentia.*

310. *Rapidis.* In c. P. R. 2. *rapidus.* Ibid. *Crepitantia.* In R. 2. *trepidantia*: hinc ita recentiores.

316. *Miſeris.* Vide Livi. XXIV. c. 33.

320. *Trabs trabe*, &c. Sequor c. P. de *tollenone*, gallicè *baſcule.* Requiruntur certe duæ trabes. Aliis *trabs fabre teres atque eraſis.* Vox *atque* inepte a Librariis addita jam corrupto verſu. *Deraſis* autem ut in Virgil. X. 5. *deciſis undique ramis.*

334. *Clam fundere.* Sic cum Burmanno. Aliis *cum fundere*, *confundere.* Supra *foramina.* In Virgilio, *feneſtræ*, IX. 534.

336. *Nec ſine.* Sic Beneſ. Nil mutant c. Col. Ox. Aliis antiquis omnibus *tum ſine.* Sed Marſ. legit *nec* in notis.

340. *Stabat.* Vide Lucan. III. 453. ubi *hærere* pro *ſtare.*

341. *Vir.* Archimedes. Livi. XXIV. c. 33.

351. *Vana fides.* Sic Virgil. IV. 12. Val. Flac. V. 75. Fruſtra in c. Col. P. *una fides.* Sic erratum in c. Col. V. 126.

352. *Femineâ.* Vide cl. Dutens, *Origines des découvertes des Anciens*, &c. t. II. p. 207.

354. *Adnabat.* Hæc pugna navalis ficta a Silio, e dictis Livii, XXV. c. 27. Multa habet Silius e Lucano, ſed non abſurdus ut Lucanus, quem vide l. III. 510=774.

365. *Et clamat*, &c. Verſus elegantiſſimus diſplicuit Heynſio dormienti. *Clamare* pro *reſonare*, ſollemne apud antiquos. Sic l. IV. 525. l. IX. 514. Confer Virgil. V. 150.

370. *Artabat.* C. P. De mente Lucani *cinxêre*, l. III. 532. Aliis *arctabat.* In c. Col. *arabat.* Offert Heynſ. *arquabat*, id eſt, *arcuabat*, ſed fruſtra.

373. *Incubuere.* An *increpuere*, de mente Gronovii? ut l. V. 188. l. XVI. 129. Virgil. IX. 504.

381. *Latere.* C. Col. R. 2 Prope c. P. *lattere*, a Librario. Male *lacere*, hinc *laceræ* in aliis.

391. *Si pulſa.* Non intellexerunt Heynſ. Drak. qui volunt *ceu pulſa*, contra omnes libros. Dic, hæc puppis, quæ ſuperbiebat quum omnes flatus velo capaci hauriret, non niſi lente ſe agebat, progrediebatur, ſi ſolis remis ageretur; tanta erat moles.

393. *Audiviſſe.* Lucan. l. III. 594.

407. *Gubernacli.* R. 2. Beneſ. nec mutat c. Col. Aliis *gubernandi.* In c. T. *gubernandam.*

410. *Puppi vicina.* Male excipit h. l. Drak. Dic, Dione vicina celſæ puppi erat numen hujus navis. *Lucrina* in Heynſio pro *vicina*; nugæ.

412. *Subſedit.* Vide Lucan. III. 630.

413. *Clamantûm.* Sic antiqui, niſi errore ſcripturæ curſivæ *damnatū*, in R. 2. ubi *cl* in *d* coaluerunt, a Librario; & ita erratum in Comment. Marſ.

416. *Irâ.* Sic omnes, non *iræ.*

422. *Amentante.* C. Col. eleganter. Homericum ἀνεμοτρεφὲς, Il. XI. 256. & Tertull. in Marcion. l. IV. *Amentavit hanc ſententiam*, in Bernart. ad Stat. XI. 441. Dic ergo, veluti *amento* contorti ignes. Fruſtra aliis *adventante.* Confer Lucan. VI. 221.

427. *At.* R. 1. Ben. Aliis antiquis *ac.* Vulg. *&.*

429. *Intulerat.* In c. P. *impulerat*, non male; ſed ab hoc ſolo non admitto.

434. *Lychæi vulnere*, id eſt, a Lychæo illato vulnere. Exempla hujus idiotiſmi refert Drak. ſed tacet ſe exſcripſiſſe Lloyd. lexicon, in voce *Ægates.* Vide ergo Gell. l. IX. c. 12. Melam. II. c. 7. Virgil. II. 436.

442. *Agmine.* Impetu.

444. *Urgebant.* C. Col. Supple *hi.* Aliis *urgebat*, ab *urgebāt*, neglectâ notâ.

445. *Glomerârat.* Virgil. IX. 539.

454. *Exire.* Cum quarto caſu, ut Lucret. V. 1329. VI. 1215. Virgil. V. 438.

466. *Intra paſtores.* Fruſtra Heynſ. *inter. Intra* notat *habitum*, vel perpetuum quid. Non tantum erat inter paſtores, ſed & paſtor ipſe intra paſtores. In Celſo, Præfat. p. 17. edit. Krauſe. « medicina *intra* uſum eſt, – ipſi *intra* profeſſionem, &c. Male Drak. probat Heynſ.

475. *Lentus -- audivit.* Ineptit hîc Heynſ. *Lentus*, ut in Virgilio, *lentus in umbrâ.* Sic Cyclops in ſcopulis audiebat jubila Daphnidis. Confer l. VII. 440. Quidam *lætus*; ſed hæ voces ſæpe mutatæ.

479. *Oiliades.*, Scripti, R. 1. Aliis e R. 2. *Olides*, vel *Oliades* in c. P.

481. *Alni.* Sic tres ſcripti, R. 2. Huët. id eſt, *teli.* Male *alno* aliis.

484. *Roſtro.* In c. P. *ferro.*

487. *Senis.* C. Col. In aliis antiquis *ſeuis* pro *ſenis.* Hinc male *ſævis*, recentiorib. Vide Lucan. III. 535.

490. *Truncatur.* Lucan. III. 612.

493. *Ephebos.* Scripti, R. 2. Marſ. Male aliis *Ephebis.*

500. *Neſſum.* De nave accipe.

505 & 509. *Qualem -- decuêre.* Locus corrupte relictus in Drak. *Qualis -- docuere*, c. Col. Alia in parentheſi clauduntur, quia verò *qualem* diſtat a *decuere*, mutârunt Librarii in *qualis.*

511. *Fata.* Scripti. Gronov.

519. *Steterunt.* In c. P. *Sternunt*, fruſtra. Hoc e Lucan. l. III. 566. vel e Livio, XXVI. 39. *proræ inter ſe*, &c.

521. *At glad.* Male Drak. *& glad.*

523. *Vaſtâ ſed mole*, id eſt, ſed hortatur ſocios abrumpere *vaſto niſu*, &c. Nil perceptum hîc Drakenborchio qui ſcribit *vaſtas & mole*, &c.

530. *Vultus in irâ.* Recte omnes. Fruſtra Heynſius *multus in ira.* Hypallage.

536. *Affixet*, id eſt, *affixiſſet*.

539. *Denſentur.* Scripti, R. 2. Aliis *denſantur.* Vide l. IV. 159. & adi Lucan. l. III. 647. ſeq. quem imitatur.

548. *In vulnera.* Scripti, Heynſ R. 1. Beneſ. In Lucano, *in pugnam;* quem vide l. III. 674. ſeq. Reliquit tamen *vulnere* Drak. forte errore Typor.

550. *Intrat.* E Lucano, l. III. 660.

552. *Amplexibus.* E Lucano, l. III. 694.

554. *Morte.* Vult Heynſ. *mole*, ſed refert Lucanum *mori*, l. III. v. 696.

558. *Remorum*, &c. Hunc v. revocat Mod. e c. Col. Adeſt in aliis ſcriptis, R. 2. ubi *fluctu* pro *ſlictu*, male. Jam *ſlictu*, e Virgil. IX. 667.

559. *Bello.* C. P. *ferro.*

567. *Pinnata.* Fœdam labem hîc reliquit & tuetur Drak. ſcribendo *pennata. Penna* pro *plumâ* generatim de avibus, *pinna* de piſcibus, quod recte de Sirene, monſtro thalaſſio. Atque ita diſtinguit Quintilianus; ſed & *pinna* de avium alis & caudâ. Sic etiam Cupido *pinnatus* non *pennatus.* Hoc ſenſu intelligendus locus Licinii in Gellio, l. XVII. c. 21. in fine, de Muſis.

570. *Priſtim.* Fruſtra nugatur hîc Drak. Repugnant duo veteres. Aliis *piſcem.*

572. *Python.* C. Col. In R. 2. *Piton.* Aliis antiquis *Phiton* vel *Phyton.*

575. *At vinclis.* C. Col. Aliis *& vincl.*

582. *Peſtis*, &c. Vide Livi. XXV. c. 26. Confer Lucret. l. VI. 1136. = ad finem. Thucydid. l. II. Adde ſi vis Ovid. Metam. VII. 524 = 615. Manil. l. I. Virgil. Georg. III.

583. *Labore.* Sic omnes. Offert Heynſ. *vapore.* Nil mutandum. Ita *labor*, l. XV. 179.

585. *Æſtiferis.* C. Col. recte. In aliis, ſine ſenſu, *aſtriferis.*

590. *Craſſus.* Sic omnes, nec muta in *craſſæ*, cum Gronovio. Idem qui *craſſatus*, ſive craſſus factus, in Amm. Marcell. l. XIX. c. 4.

609. *Succubuit.* E Lucretio, Ovidio, vel Thucydide. Ibid. *Acervo.* Sic omnes, ut *aggere* ſe tollunt. Fruſtra *acervi* in Scaliger. poët. & Heynſio.

611. *Deſerta jacent.* Vide Livi. XXV. c. 26.

613. *Serpit*, &c. Ineptit Barthius. Nulla eſt hîc tautologia.

618. *Latios.* In c. P. *Latio.* Ibid *Dura.* In Ovidio *dira*, Metam. VII. 524. Ib. *Clades.* Scripti Heynſii *cladem.*

622. *Minuêre.* Sic antiqui. Placet tamen in vulgat. *poſuêre*, vel invito Heynſio, ut in R. 2. Beneſ Marſo.

627. *Circumſtant al. ſig.* Sic ſcripti, R. 2. Ibid. *Auditiſq.* C. Col. R. 2. In c. T. *audis*, compendioſe. Hinc male *avidis* in aliis antiquis.

630. *Sorte.* C. Col. Prope in c. T. *forte.* Aliis *morte.*

634. *Quam – placet.* Nota hebraïſmum, ut in Homer. Il. I. 117. Juſtin. l. VI. c. 1. *ut* differant bella *quàm* gerant : ſupple *magis.* Ita in Plaut. & aliis. Vide not. Juſtin. edit varior.

642. *Æquaſſent.* Livi. XXV. c. 31.

653. *Mites -- opes.* Tres ſcripti, R. 2. De his opibus ait Livius XXV. c. 30. *quarum fama major quàm res.*

655. *Juvabat.* Hic locus huc uſque impervius editoribus. Premo veſtigia ſcriptorum. In tribus ſcriptis, R. 1. 2. *juvabant*, ſed a Librariis qui addiderunt, ut ſæpiſſime, notam in *juvabat.* Hinc *juvabāt*, *juvabant.*

Ibid. *Quæſiſſe ex Ephyre.* In ſcriptis duobus *quem ſcire Ephyren.* Jam reſtituerat Burmann *ex Ephyre*, ut video in duobus veteribus. In vulgatis, *quæ ſcirent Ephyren.* Senſus eſt, Syracuſanos non iviſſe quæſitum æra Corinthum, quia apud ſe tam pretioſa habebant ; tanta erat induſtria, peritia ſuorum artificum.

Ibid. *Fulvo haud certaverit ;* ut l. XV. 195. Dein ſupple *certaverit* in ſequentibus Nempe, non *certaverit* veſtis referens vultus quos Babylon cælat radio ; non *certaverit* Tyros læta murice picto ; non *certaverint* quæ variata per artem ſcribuntur in aulæis Attalicis, aut in telâ Memphitide : quæ clariſſima licet, nemo tamen intellexit. Mirum ſanè quot quantaſque ineptias, nugas congerit hîc Drakenborch. De ære Corinthiaco vera dixit Burmann.

664. *Depexa vellera.* Vide l. VI. v. 4. meum indicem gallicum in voce *Seres.* Adde Simplici. in Epictet. n°. 46. edit. Salmaſ. & quæ Salmaſ. in Solin.

670. *Nimium juris.* R. 1. Mediol. Beneſ. & ſic Drak. recte. In R. 2. & ſcriptis, *nimiumque uiris.*

675. *Plauſit.* Tres ſcripti. In aliis & R. 2. *planxit.* Errore ſollemni, *n* pro *u* & *x* pro *s*, ut ſæpiſſime.

676. *Lacrymas.* Livi. XXV. c. 31. « ægre id Marcellum tuliſſe ».

679. *Ignarus.* Offerebatur *te ignarus*, ſed ſat per ſe intelligitur locus. Tollit pronomen poëta, ut de Minucio, l. XII. 564. ne alia plura exempla pronominis ſubintellecti adferam. Lacunam hîc ſupponit Drak. ſed immeritò. Præterea exſtat hic verſus in duobus antiquis. De laudibus Archimedis quas hîc deeſſe ſupponit Drak. ſat dixerat poëta ſupra, v. 341. ſeq.

LIBER XV.

VERSU 1. *Carpebat.* Livi. XXVI. c. 37.

5. *Tarteſſia.* In R. 2. *Tarteſia.* C. T. *Tartheſia*, & c pro *t* in c. P. *Carcheſia;* hinc in R. 1. *Cartheſia.* Fruſtra Drak. putabat his variis lectionibus inductus poſſe legi, l. XIII. 674. *Carpeſia*, vel *Cartheïa.* Noti ſunt quidem *Carpetani* in Livio, ſed *Tarteſſia* deſignat hic totam Hiſpaniam. Nec de Carteïâ agitur peculiariter, neque cum Tarteſſo confundi debet. Vide Mappam cl. Geographi noſtratis Danville.

7. *Patres.* Sequor Heynſ. Aliis *Patrum.* Sic v. 367. *turba volucris -- Nomades.*

9. *Laceris.* Sic omnes & optime. Fruſtra Burmann offert *vacuis.*

12. *Reputans.* Livi. XXVI. c. 18.

22. *Virtus.* Hæc e Xenophonte depromta egregiè adornavit meritiſſimus doctiſſimuſque Anglus Shaftes'ury.

25. *Quâ.* Sic tres ſcripti, R. 1. Parm. Mediol. Beneſ. Marſ. ſed vulgat. *quam*, & ita R. 2. Nec mutat c. Col. Mihi placet *quam* præ *quâ.*

37. *Atlantica.* Scripti, R. 2. in quâ *paras ad Atlantica.* In aliis veterib. *Atlantia*, quod male tacet Drak.

39. *Deſine.* Dixerat Tibull. I. 10. 33. « quis furor eſt » atram bellis arceſſere mortem ».

42. *Hæc Decios.* Male legitur hic poſt ſequentem in Drak. & vulgatis.

46. *Tramite.* Sic duo veteres. Aliis *limite*, ut in Drak. quæ ſæpe alternant.

47. *Decurrat.* Scripti, R. 2. Aliis *decurret ;* quia mox *abrumpet :* ſed mutatio modorum frequens in poëtis.

52. *Parti.* Sic omnes. Nugæ ſunt *paſti labores*, in Heynſio, e falſa lectione libri IV. 724.

62. *Torvi.* Scripti duo, R. 2. Aliis male *torva.*

65. *Ferre ſub umbras.* Confer Propert. l. III. El. 4. v. 13. ſeq.

74 *Minores.* Male *minore* in c. P. ſine ſenſu ; & jugulat ſe Drak. adducto Oppiano, -- *μούνοισι δ' ὑπείξομεν ἀθανάτοισι*, ſolis autem Diis cedimus, id eſt *minores* ſumus. Pro mente autem Silii Heroes ſolis Diis ſunt minores. Recte ergo *minores Deo* in Silio, e R. 2.

78. *Cœli porta patet.* Confer egregium locum Senec.

Hercul. Œt. in fine v. 1982. nunquam Stygias fertur ad umbras inclyta virtus; & quæ ſeq.

79. *Amphytrioniadem.* De eo vide Lucret. V. 22.

84. *Celſos.* In Ovid. *os homini ſublime*, &c. Metam. I. 84.

85. *Finxerit.* In c. Col. *fixerit* pro *fīxerit.*

87. *Straviſſet.* In R. 2. *traxiſſet.*

92. *Quo.* In c. Ox. P. *quæ.* R. 1. 2. *que*, a Librariis.

95 *Animis illapſa.* E Virgil. III. 89. In c. Ox. *animas illapſa.*

100. *Producit.* C. Col. recte. In c. P. *pducit.* Aliis *perducit*, ſed mox occurrit.

105. *Cenſendum.* Sic optime c. Col. R. 2. Aliis ſine ſenſu *concedunt*, *conſcendunt.* Ib. *Fors*, non *ſors.*

Ibid. *Dediſſe.* Aliis male *dediſſet.*

107. *Infra te.* Nugatur hîc Drak. in voce *intra*, quæ vitioſè extat in veteri. Quemnam enim ſenſum haberet *intra?* Sic nugabatur doctus qui volebat *intra* in hoc Statii verſu IX. 783. *iramque relinqueris infra.*

117. *Fragrantis.* Sic recte Huët, Heynſ. Prope in c. T. *fraglantis.* Aliis male *flagrantis.*

119. *Lacerum.* Vide *not.* l. VI. 610. Adde l. IX. 546.

130. *Juſſæ.* Scripti Heynſ. c. P. R. 2. Aliis *viſæ.*

134. *Vireſcere.* Tres ſcripti, R. 1. 2. Mediol. Ben. Male Marſus *reviſere.* Fruſtra emendabat Huët *ſe viſere.* L. VIII. 225. habetur *vireſcens.*

135. *Inſtinctis.* C. Col. Non capit Heynſius. Tertius caſus eſt; terror ſubrepit illis inſtinctis pectora, quæ ægra erant periclis: non *inſtinctis periclis*, ut ipſe ait.

Ibid. *Tacitus.* C. Col. Legitur in vulgatis;

Sed quanquam tacitus magnis tamen ægra periclis.

Tutius c. Col. ſequi. In R. 1. c. P. Ben. pro *quanquam* legitur *poſtquam.*

147. *Atque iret.* In c. Col. ſolo *ac iret.*

151. *Iſſe ſub*, ut l. IV. 64. Sic probabant Dauſq. Drak. in quo locus Lucani, *quamvis comes iſſet in arma*, l. IX. 21. ubi codices Pulmanni & Berſmani *iſſet*, *eſſet;* ut hîc in Silio *eſſe.*

155. *Iſthmo incurvatam*, &c. Sic l. I. 472. *curvatis undis tramittit Cycladas.* Confer Stat. XI. 438. Male Drak. cum vulgatis, *Iſthmon curvatâ ſublime ſuberigit undâ.* Error a notâ Librarii *Iſthmo īcurvatam*, & dein omiſſo *ī.* Non *ſuberigit* certe Iſthmon, ſed undam quam incurvatam Iſthmo, ſive in Iſthmum effert. Viderat errorem Heynſius.

159. *Tridentipotens.* Scripti, R. 2. Aliis *tridente potens.*

161. *Pia bella.* Livi. XXX. c. 31. Nobis pia ac juſta induerunt arma. L. VIII. c. 6. *pium* movete bellum.

168. *Graiis.* C. Col. Aliis antiquis omnibus *Graïo.*

170. *Barbarus.* De Gallis. Vide Lucan. l. III. 403.

172. *Armiferas.* Scripti tres, R. 2. Aliis *armiſonas.*

177. *Tarraco.* Livi. XXVI. c. 19, 41.

182. Deeſt hic & ſeq. verſ. in c. P.

187. *Diducunt.* Vox Liviana, l. XXVI. c. 41. Sic Sil. l. XIV. 515. Male *deducunt* in antiquis. Hæc ſæpe mutata, notante quoque Grævio, *not.* in Juſtin. l. XV. c. 4. ne alios advocem.

188. *Manum.* Sic omnes antiqui; non *manu*, ut in vulg. e Marſo ſecundo.

190. *Tergeminâ.* Unâ voce, ut R. 1. 2. Male dividit Drak. *ter gem.*

193. *Nomine.* C. Col. In c. P. *nomīe.* Aliis *nomen* Carthago. De hac vide Livi. l. XXVI. c. 42, 43, 47.

195. *Opibus.* Vide Livi. XXVI. c. 47.

207. *Certamina.* Nempe non ludi ſacri certamine, ut male accipit Drak. ſed certamina quæ ſunt ludi ſacri reſpectu funerum.

211. *Non ſolum*, &c. Recte h. v. ante ſeq. legunt Drak. Heynſ. Sic veteres mihi, niſi c. T. in quo deeſt hic 211.

212. *Currum.* Sic omnes veteres, non *currit.*

229. *Æterno.* Sic veteres, niſi male R. 1. *Etneo.*

231. *Scandere.* Līvi. XXVI. c. 45.

232. *Aris.* Scripti, R. 1. & quidam alii libri. Aliis *Arris*, e R. 2. Ib. *Artis.* C. P. R. 2. Drak. quod in aliis *arctis.*

233. *Præſepſerat.* Prope in c. Ox. P. *preceſſerat.* At R. 2. *pceſſerat.* In R. 1. *protexerat*, ut legebat Barthius. In c. T. *pteſſerat.* Fruſtra laceſſitur hic locus a Burmanno.

241. *Tacite innitens.* E c. P. R. 2. ubi *taciti nectens*, a Librario, pro *tacite īnitens.*

Ibid. *Informidatus.* Qui ab hac parte urbis non timebatur.

246. *Victa.* Sic duo ſcripti, R. 2. Duo alii, R. 1. & quidam *vincta*, quæ ſæpe alternant, ut l. V. 654. & alibi. Verùm non male reciperetur *vincta.* Tautologia foret in auctore, non ſine elegantiâ, ut dixit Virgil. *incenſum inflammat*; & in Silio *ſpernor contemta.* In Silio autem talia frequentiſſima: videant docti. Jam de Magone hæc, vide Livi. XXVI. c. 46.

255. *Phaleris.* Ornamentum viris ſtrenuis conceſſum, collo appenſum in pectus pendebat. Plura docebit Birr. Lexic. R. Steph.

257. *Coronæ.* Vide Gell. V. c. 6. aut ſi mavis Paſchal. *de coronis.* *Torques* autem Sarmatarum, Germanorum, Gallorum, immo Canadenſium fuit ornamentum, quod ſæpe plurimis verſibus (*rangs*) conſtabat.

262. *Ut meritum.* E Livio XXVI. c. 48. « prout cuique meritum ». Sic Sil. l. XIII. 697. ut merita eſt. Virg. l. IV. 447. Male ergo alii *ex merito*, & *meritum.* Sequor ſcriptos libros, R. 2.

266. *Regum donis*, *Divûm*, &c. Sic dona vel munera mittuntur Regi Maſiniſſæ. Livi. l. XXX. c. 17. at in c. T. Marſo, *Regi donis Divûm*; & interpretatur *Regi Divûm*, Jovi Capitolino. An faveret quod in Livio, XXXIII. c. 36. *in Capitolio Jovi donum in æde poſitum!* Tum legendum foret *donat*, ſed nil muta.

268. *Regnator.* Livi. 26. c. 50.

282. *Phœbade.* De Caſſandrâ. Ibid. *Virgo.* Nempe *ſponſa*, v. 269. Non intellexit Barthius.

283. *Serebant.* Prope in ſcriptis, R. 2. *ferebant.* Male aliis *requirunt.*

286. *Ætola.* De his vide Livi. l. XXVI. c. 24 = 26. l. XXVII. c. 29 = 33. l. XXVIII. c. 5 = 8.

307. *Prægaudens.* C. Col. eleganter, ut alibi *præproperus.* Aliis *gaviſus.* Male *gaviſum* in c. P. a *gaviſū*, quod *us*, *um.*

313. *Oreſtes.* Macedonum gens; Livi. XXXIII. c. 34.

322. *Devicta.* Livi. XXVII. c. 15. Mox *cauti*, Livi. XXVII. c. 21.

326. *Exin.* De tranſpoſitâ hac voce, vide l. VIII. 217. Ib. *Sorori.* Ad ſororem. Sic antiqui, niſi c. Col. male *ſororis.* Dixit Virgil. *it clamor cælo*, quod in Homero ſemper ἐς οὐρανόν. Talia quoque ſunt *intrare puppi; deſcendere nocti; aſtris agere ſcopulos.*

334. *Averſos.* E Virgil. I. 572.

336. *Marcellum.* Livi. XXVII. c. 27. Mox *calido habitata Gradivo*, ſcripſi. Dixit Plinius, l. VII. 24. « Cæſar » ſolus tranſgreſſus Marcellum qui undequadragies di» micaverat ». Male in editis *valido* pro *calido.*

339. *Factura.* R. 2. & ita ſcribebant Huëtius, Heynſ. In cæteris Heynſium ſequor. Abſurde aliis, « heu quan» tum Hannibalem clarâ fractura ruinâ ».

347. *Geſtit.* Non abſimile quod Stat. l. X. 353. ſeq.

362. *Nunc his*, *his*, &c. Recte c. Col. quod turbârunt Librarii in aliis antiquis, ubi *uinclis*, *u* pro *n*, *in* pro *un*, & *l* pro *h*, male lectâ ſcripturâ curſivâ. Sexcenta exempla notavi e ſcriptis. Male recentioribus *victor*, ſine fide. Vide 375.

371. *Debeat.* Vide Virgil. XI. 52.

373. *Tortæ -- haſtæ.* In R. 2. *torvæ.* An forte, *tortâ -- haſtâ?*

375. *Enaſſet.* Tres ſcripti, Parm. Beneſ. In R. 1. *enoſcet*, a Librario. Aliis antiquis *euaſſet*, ubi *u* pro *n*.

387. *Alta ſepulcri -- ara.* E Virgil. VI. 177. De *rogo*, vel *pyrâ* in altum extructâ accipe, non de σήματι propriè, ut D. Heynſ. in Crepundiis; licet monimentum fuerit ſæpe ſepulcris impoſitum, ut recte ipſe probat. Addatur quod de alio Marcello refert Sulpicius, in Ciceron. l. IV. Epiſt. famil. Epiſt. 12. in fine; qui locus maxime notandus.

391. *Faſces.* Fuerant capti quinque Lictores. Livi. XXVII. c. 27.

396. *Negabo.* Tres verſus a ſe confectos addit Nicander meritò damnatus. In nullo veteri exſtant.

398. *Exanimum.* Letali vulnere mortuus eſt, Livi. XXVII. c. 33.

399. *Sed non & talis.* Variant antiqui *&*, *eſt.* Sed recte *&* admiſit Drak. qui idiotiſmum probat exemplis.

404. *Ceu Patria.* Nempe *patris* & *patrui.* Ita c. P. R. 2. In c. T. *ceu Patriæ*, a Librario. E R. 1. aliis, *Patriæ ceu*, iterum male.

407. *Rapuiſſe.* Vide Livi. XXVI. c. 48. Ibid. *Quâ.* Scripti Heynſii, c. T. R. 1. Aliis *qui*, *quo*, *quam.* Ib. *In terrâ.* Heynſ. e ſcriptis. Male *interea*, aliis. Mox *verterit*, id eſt, *everterit*; ut Virgil. XI. 264. *verſos Penates.* I. 24. *Verteret* pro *everteret.*

412 -- 413. *Hîc.* Scripti, R. 1. Parm. Aliis *hinc.*

420. *Gaudia.* Scripti, R. 2. E R. 1. *laurea*, in aliis.

425. *Puerum rapiebat.* Imitat. Virgil. V. 255.

426. *Librata.* Scripti, R. 2. E R. 1. *vibrata* in aliis, male.

428. *Manantia tabo.* Virg. III. 626. Ex Hom. Odyſſ.

430. *Fracta.* In R. 1. Mediol. *freta.* Hinc aliquis mihi offerebat *freſſa.* Alius in Drak. *fruſta*, forte ut in Virgilio, III. 632.

438. *Ceſſat.* In c. Col. *ceſſet.* Aliis antiquis *ceſſit*, *ceſſat*, ut l. II. 505. Variant antiqui. Non ſine piaculo interrumpi ſacra putabatur. Vide quæ adfert Drak. e Servio, ad Æneid. VIII. 110.

455. *Solverat.* Scripti duo. Aliis *ſolveret.*

456. *Mella.* Homer. Il. I. 249. Vide meum indicem gallicum, voce *Neleïa.*

458. *Ut cantu.* Sic antiq. Aliis e Marſo ſecundo, *& cantu.*

463. *Luce.* Clarus & ſanus locus quem recte Marſus intellexerat. *Lux* exponitur *vita* in c. P. Fruſtra in c. Col. *luci*, ni ſit ſextus caſus vocis *lux*, ut frequens

hæc forma *i* pro *e*, quod agnoſcit alibi Drak. Inepte ergo offertur *luco*, *luſtro*.

470. *Abſciſo*. Sic omnes antiqui, a verbo *cædo*, & *abſ.* Aliis *abſciſſo*.

480. *Volens*. Scripti Heynſii. Aliis male *volans*. In c. P. *volvens*, à Librario.

484. *Providerat*. C. Col. *providerit*.

488. *Abditur*. Scripti duo, R. 2. Parm. Aliis male *additur*, *aditur*.

490. *Retrò*. Vide Livi. XXVII. c. 20.

495. *Mercandi*. Vide Livi. XXVII. c. 9. 36.

496. *Præmiſſa*. Male c. P. R. 1. *promiſſa*. Vid. Livi. XXVII. c. 19.

502. *Adfectâ*. Prope ad finem vergente. De hac voce vide Gell. l. III. 16. l. XV. c. 5.

504. *Alpes*. Vide Livi XXVII. c. 36. 39.

515. *Strepuère*. Vide Livi. XXVII. c. 40. 44.

520. *Portâ*. Sic antiqui. Aliis *portæ*, ſine fide.

523. *Spernor contemta*. Sic antiqui. In Marſo explicatur *lacerata*, *diſtracta*. Ergo legit *contenta*, ſed nil muta. Sic Virgil. *incenſum inflammat*, emphatice, l. IV. 53. Simile de Athenienſibus, amiſſo imperio, lege in Juſtin. l. VI. c. 4.

536. *Hunc*. Recte c. Col. Aliis *nunc*. N pro H ut ſæpe initio verſuum.

551. *Tremant*. E Livio, XXVII. c. 43. *accedendum ac novandum*, &c.

558. *Abſcedens*. C. Col. Ben. Aſul. In c. P. prope *abſedens*. In c. T. *abſcendens*, ut in Buzio, e notâ additâ a Librario *abſcēdens*. Hinc male aliis *aſcendens*.

Ibid. *Viſa*. In R. 2. *juſſa*. Utrumque agnoſcit Marſus, « quidam codices, ait, habent *viſa* »; ergo admittebat *juſſa*. Senſus erit *paventem quæ jubebantur*, vel; ut Marſus, *timentem juſſa*. Tum *attrahere* valebit *attrahebat*, eleganter. Hanc variam lectionem non debebat ſilere Drak. cui notus Marſus.

564. *Legit*. Livi XXVII. c. 43.

572. *Ancipites*. In c. P. *anticipes*. An ut v. 656. *præripe*, & in Virgil. *ſpe præcipit hoſtem*, XI. 491. Etenim non anceps eſt qui affirmative dicit *damnavi*, &c. v. 557. Tum legendum foret poſtea, *Superi*, *en*, *ſtet*, &c. ſed recte ſtat textus ex aliis antiquis. Sequentia autem *in pedibus*, &c, ſumit ex Homero, σοὶ ἐν γούνασι κεῖται, ni fallor.

577. *En*, *mala*. Male in omnibus ſcriptis, R. 2. & *mala*. Vide *not.* l. VI. 480. Incaute ergo Drak. tollit utrumque *en*, *a*. Hîc eſt emphaſis elegantiſſima. Adi Livi. XXVII. c. 46.

587. *Imo.* Sic tres ſcripti, R. 1. Parm. Mediol. Marſ. Aliis *uno*, e c. P. R. 2. Aſul. male.

592. *Succedit.* Livi. XXVII. c. 46.

594. *Belliger is.* C. Col. T. R. 1. Prope c. P. *belligere is*, & *belliger his* in R. 2. a Librariis. Male aliis *belligeris*, quod rejiciebat quoque Huët.

596. *Læſus.* Livi. XXVII. c. 34.

597. *Secretis.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *ſecretus.* Ibid. *Ruris.* C. Col. recte, ut in Ovid. *ſecreta nemorum.*

600. *Donaverat.* Condonaverat culpam civium. Sic c. Col. T. R. 2. Marſ. in Comment. Male aliis *devoverat.*

601. *Latuere.* Livi. XXVII. c. 47.

603. *Movebant.* Duo ſcripti, recte. E Livio, *veterem ducem -- movit*, XXVII. c. 47. Aliis fruſtra *monebant*, ut *docuerunt*, l. IV. 94.

605. *Stricti*, &c. Recte h. v. refert c. Col. quem nefas neglexiſſe. Accipe de *coarctatione*, de quâ Livius, XXVII. 46. circa initium, potiùs quàm ad vocem *ſtrigoſiores*, c. 47. In eo fuit hæc coarctatio ſignum *properi* adcursûs, quod hinc videbantur Romani nondum ſat temporis habuiſſe ad caſtra more ſolito ponenda.

Ibid. *Bis*, &c. C. Col. Hæc iterum e Livio, XXVII. c. 47. Male vult mutare Heynſius: nec audiendi alii. Temerè Drak. deſerit c. Col. ut fumum captet.

614. *Erepit.* C. Col. R. 2. Prope *eripit*, in c. Ox. Pejus in c. P. *eripuit.* Aliis *erupit.*

616. *Illunem.* C. Col. Parm. Beneſ. optime. Aliis *in lumem*, *illumem*, ut male doctus Huët ſcribebat. Anacreontis eſt νὺξ ἀσέληνος, Od. III. notante Drak.

617. *Vitantque ſonos.* Recte c. Col. Aliis *vitant ſocios*, putide.

621. *Sinuoſis.* C. Col. Aliis *ſinuatis*, ut alibi poëta.

629. *Præmiſſa.* Sic ſcripti, R. 1. 2. Mediol. Ben. Marſ. Male *permiſſa* vel *permixta*, aliis. Res telis geri cœpta ſcilicet.

632. *Prenderit.* Recte c. Col. Aliis *prendidit.* Confer Livi. XXVII. c. 48.

634. *Conſtituunt.* Recte c. Col. Parm. Vox Liviana, pro *ſiſtunt.* Aliis *conſiſtunt.*

636. *Sidonius.* Livi. XXVII. c. 49.

644. *Veniat.* C. Col. R. 2. Aliis *veniet.*

648. *Et pœna &.* C. Col. Prope c. T. *& pœne &.* Aliis *& pœnæ*, e latebris, ubi e pro æ in R. 2.

651. *Et turpi.* Recte c. Col. Aliis *turpis.*

652. *Quid ceſſas.* Livi. XXVII. c. 48.

655. *Abducto liquiſti.* C. Col. *Abducto* e Livi. XXVII. c. 44. Male aliis *rupiſti.*

656. *Præripe.* R. 1. & hinc vulgat. Non muto. Scilicet rape hanc laudem antequam forte adveniat Hannibal. Aliis *præcipe;* ſed multo magis ad rem *præripe*, quovis ſenſu accipiatur.

671. *Intonſa.* De Gallis Liguribus accipe. Vide *not.* 109. l. VI. & indicem gallicum. Graviter, licet docte, lapſus eſt hîc D. Heynſ.

672. *Nabis.* Vox orientalis *Nabi*, quæ prophetam & ſacerdotem deſignat.

674. *Itala templis.* Sic tres ſcripti, R. 2. Aliis *improba terris*, abſurde.

678. *Accenderat.* Vide *not.* l. II. 166.

679. *Cornigera.* Recte omnes. Alludit ad cornigerum Hammonem. Quod recte aſſerit Drak. contra Heynſios, qui legebant *conigerâ.*

Ibid. *Inſula.* De hac voce vide quæ docte Bernart. in Stat. V. 678. Adde Lucan. V. 142.

680. *Divi.* Nempe Hammonis. Male Drak. *Divûm.*

686. *Tum quoque transf.* C. Col. R. 2. Aliis male *tanto transf.*

692. *Aſſilit.* Recte C. Col. Aliis *aſtitit*: a Librariis.

693. *Arabum.* Scripti, R. 2. & quidem. Aliis *Atabum.* Utrumque adfert Drak. e monimentis apud Gruter.

697. *Tepidos.* In c. P. T. R. 2. *trepidos.* Sic quidam alii.

700. *Canthus Rut. Canth.* p. h. Sic tres ſcripti, R. 2. Ben. Sequentia legit Beneſ. ut in c. Col. & ita indicantur in c. P. T. R. 2.

705. *Lentus in herbâ.* Conjecturam Heynſii firmant duo veteres. Aliis *lætus in umbrâ.*

708. *Noſcentes.* Sic omnes & recte. Fruſtra *poſcentes* Heynſio.

710. *Exiſſe.* Male c. Col. *exire*, quod incaute admittit Drak.

717. *Vis ſubita.* Tres ſcripti. Aliis *vi ſub.*

718. *Solis faciles.* Duo veteres, id eſt, qui *ſolem* vel calorem pati non poterant; ut de his dixerunt quoque Livi. Lucan. Juſtin. Aliis minus eleganter, *ſoli faciles.* Helleniſmus eſt ut *ægra timoris*, *aſper pacis*, *laboris anhelos*: & alia id genus multa quæ in ſcriptis recte leguntur.

721. *Thyrmis.* Vox Gallica quæ fulmen ſignificat. Recte ſic c. Col. In R. 2. vitioſe *Thirius*: aliis *Tyrus*, *Thyrrus*, *Tyrrus.*

722. *Sagittâ.* Recte vulgat. Eum jam læſum ſagittâ, deturbat ſuâ lanceâ. Male *ſagittæ* Drak. & pluribus.

727. *Deripit.* Sic e ſcriptis in quibus male *diripit.* Vide

not. l. I. 525; l. II. 92. 96. & alibi: gloſſæ in aliis *disjicit*; *decidit.*

730. *Vibrabat.* In duobus ſcriptis, R. 2. *vibrarat.* Male c. T. *vibrat.*

733. *Ceſſavit.* Id de mente Livi. XXVII. c. 34, *magnoque id damno*, &c.

743. *Annis.* Duo ſcripti. Prope c. T. *amnis*: aliis *armis*; quod mox ſequitur.

747. *Belo adn.* Recte Heynſ. In vulgat. *bello numer.* Sed *Belus*, *bellum*, *bolus* de eodem occurrunt in ſcriptis, quod debuiſſet notare Heynſius.

752. *Ablatus.* Vide Livi. XXVII. 49.

757. *Præſtrinxit.* Ex Homero, ἐπιγράψας. Sic ſcribe non *perſtrinxit*; quod a notâ male intellectâ in ſcriptis *pſtrinxit.*

761. *Cornua.* De irâ muliebri, caſſâque, accipe.

767. *Demerſa.* C. Col. T. Ox. Aſul. In c. P. *demenſa*, prope. Male aliis *diverſa.*

773. *Turba ruit*, &c. Tres verſus addit ineptiſſimos Nicander a ſe fictos, ſed omnibus antiquis, ante eum, ignotos, meritóque a doctis rejectos.

777. *Gratam.* C. Col. R. 2. Male *& latam*, *tunc latam*, aliis.

786. *Saucia*: nempe *fame.*

790. *Elabere.* Quomodo Neronem eluſit, vide in Livio, XXVI. c. 17. Errat hîc Cellarius.

798. *Referri.* Imitat. Virgil. II. 547.

801. *Utere marte tuo.* Vide Virgil. XII. 932.

806. *Tranſverberat.* Livi. XXVII. c. 49. Ib. *mortis.* Tres ſcripti, R. 2. Ben. Aſul. Gryph.

809. *Vias.* Tres ſcripti, R. 2. At R. 1. Marſ. *vices* quod in c. T. *vicens*; e notâ addita Librario *vicẽs*, ut ſæpe. Placebat quoque vulgat. Drakenborchio.

813. *Portans.* Livi. XXVII. 51.

814. *Penſavimus.* Livi. XXVII. 49.

LIBER XVI.

VERSU 1. *Bruttia.* Livi. XXVII. c. 51. in fine.

5. *Taurus.* Vide Oppian. de *Venat.* l. II. v. 42. ſeq. Virgil. Georg. III. 220.

9. *Rabidus.* C. Col. Aliis *rapidus.*

11. *Hauſurus.* Sic c. Col. & quatuor antiqui qui *h* omittunt : a Librariis. Aliis *hauſturus.* Vide C. Nepot. in *Hannib.* c. 1.

13. *Ac ſtare.* Feliciter ſic Huëtius : & ita Gronovius. Male *agitare* in antiquis. In Statio, eodem ſenſu, l. I. 315.

19. *Hannibalis.* Vide Livi. XXVIII. c. 12. Ib. *diſſona.* Sic Homer. Il. IV. 437.

26. *Mago.* Hic dicitur Germanus ſive frater Hannibalis, l. XIII. 678. Livio, filius Amilcaris. Graviter ergo lapſus eſt C. Nepos, in Hannibale, c. 8. quod nemo notavit. Non rediit in Africam Mago. De eo vide Livi XXVIII. c. 2, 12, 16, 36, 46; l. XXIX. c. 5; l. XXX. c. 18, 19; & hinc intellige fragmentum ſequens, e codice Biblioth. Reg. Pariſ.

28. *Sed poſtquam.* Fraudulenter Fr. Petrarcha *hic poſtq.* Ib. *pronus.* Fruſtra Petrarchæ *Pœnus.*

32. *Altæ.* Male Petr. *alte eſt*, ſecutus vitioſam lectionem *altee.*

35. *Sed finis.* Male Petr. *& finis.*

38. *Incauta.* In codice & Petr. *incerta*; ſed e ſequenti verſu, a Librario, ut ſæpe errârunt.

39. *Incerta.* Sic codex. Male Petr. *heu certa.*

40. *Sat.* In cod. & Petr. *ſtat.* Quæ ſæpe alternant, ut l. XII. 589. occurrunt *ſtant* in c. P. *Stat* in R. 2. c. T. pro *ſat* : & l. VIII. v. 493. *not.*

Ib. *Heu! ſortis.* Nota elegantem helleniſmum, ignotum in toto poëmate Petrarchæ.

41. *Animantia.* In cod. *aiatia.* Petr. *animalia.*

44. *Somnia.* Abſurde Petr. *lumina.*

47. *Quos.* In cod. *quot*, a Librario. *Quos* recte in Petr. Ibid. *Tranſire.* Vox Ciceroniana pro *omittere.*

48. *Quo – loco.* Vide l. I. 598. Virgil. IX. 723.

49. *Potenti.* Sic recte Petr. In c. *petenti*; quod falſum. *Bellum* ipſe Hannibal intulit.

50. *Mundo.* Recte codex. Vide *not.* 37. l. I. Male Petr. *mundi.*

53. *Sic diro.* Vide l. VI. 302. Hæc obſcure in codice a

ubi quaſi *ſub dino* vel *duio*. Male Petr. *in pelago*, mutavit.

55. *Quanta paras animis*. In cod. *quantas parax ais*. Sic *aios* pro *animos* in c. T. l. IV. 36. Confer Sil. XII. 555. l. III. 59. l. I. 136. Antea *frater* : ſimilem proſphoneſim habes, l. XVII 260.

57. *Æquis*. Sic recte Petr. In c. *aquis*.

58. *Deſpiceret*. Recte Petr. In c. *diſpiceret* : ſed vide l. XII. 488.

59. *Ante diem*. Nempe violentâ morte, non *fato concedens*, ut loquitur Tacitus. Vide inſignem locum Virgilii, IV. 620.

60. *Excidia*. C. Abſurde in Petr. *excitata*. Ib. *annis*. Sic c. In Petr. *armis*, quod placebat. Hæc enim ſæpiſſime alternant in ſcriptis.

61. *Suoſque ſimul*. Omittitur *que* in cod. ut ſæpe in ſcriptis. Sic l. XIV. v. ultimo legitur in c. T. *terras fretum* : requiritur *terraſque fr*. Errorem hîc emendavit Petr. in quo recte *ſuoſque ſimul*.

62. *Uno*. C. Col. Aliis *primo*, *parvo*, *tanto*.

63. *Hannon*. Vide Livi. XXVIII. c. 2. De alio *Hannone* agitur in Livio, *ib*. c. 30.

79. *Operis*. Scripti, R. 1. 2. Beneſ. Aliis *operæ* e Nicandro.

88. *Reflexus*. Male Drak. *reflexum*.

93. *Cudone*. Vide *not*. l. VIII. 492.

95. *Dejecta*. Ut alibi *detorſerat haſtam*. Male *ejecta* Drak.

102. *Concors*. Recte omnes. Male *conſors*. Heynſ.

113. *Aſdrubalem*. Livi. XXVIII. c. 14 = 16.

118. *Protrâxtis*. C. Col. In c. Ox. P. R. 2. *protractis*, prope. Aliis *protractus*. Habes ſimile quid in Virgil. *direxti* pro *direxiſti*, VI. 57.

122. *Haud me*. Sic plures antiqui. Recte cum *præſcia*. Male Drak. *aut me*.

131. *Auſter*. De eo vide Gell. l. II. c. 30.

137. *Haud ſtrages*. Sic omnes. Male Drak. *aut ſtr*. ſine fide.

144. *Viro*. Tres ſcripti. Aliis *foret*, mala gloſſa pro textu. Mox *en* quod in tribus antiquis *&*, ut ſæpe : & ita male Drak.

145. *Vulnere*. Scripti. Aliis *pondere*.

147. *Avectus equo* : quod e Livio. Ita recte Heynſ. Aliis *evectus*.

152. *Dura*. Recte omnes. Cave ne admittas *cruda*, ab Heynſio.

154. *Fulſit*. Vide Virgil. II. 682; & Livi. de Marcio, l. XXV. c. 39.

159. *Sic ſit.* C. T. R. 1. & quidam alii. Aliis *ſic ſic.*

165. *Fatis.* Sic mihi omnes antiqui, & recte. Id eſt, communia fata habebis cum Româ : atque ita Lucano, III. 308. -- Male Modius *faſtis.*

Ib. *Nomina*, id eſt *nomen* pro *re;* pro *Maſiniſſâ*, ut ſæpe apud veteres.

168. *Jamjamque*, unâ voce pro ſimplici *jam.* Vox *que* induxit Nicandrum in errorem. Hinc verſum finxit quem meritò rejiciunt docti. Habes in Virgilio, l. XII. 940. *& jamjamque.*

171. *Tendit ad.* C. T. Non mutat c. Col. Alii omnes antiqui *tendit in.* Vide Livi. XXVIII. c. 16, 35.

185. *Jam gemino.* Offert Dauſq. *tergemino* pro *terno.* Tredecim anni erant ; hinc placet conjectura hæc, ſi *luſtrum* pro quatuor annis accipias, ut diſerte affirmat Plinius. In c. P. *tam gemino.* Vide infra 248.

199. *Animi.* C. Col. recte. Aliis *animum, auum;* in quo ultimo reperitur *animi.*

205. *Quo.* Recte antiqui. Id eſt, *a quo.* Inepte *quoi* pro *cui* Heynſ. Vide Livi. XXVIII. c. 17.

222. *Tollit.* Livi. XXVIII. c. 18.

223. *Oculos.* Imitat. Virgil. VIII. 152.

234. *Qui cedere.* A Sibilo litteræ *c* factum *quis cedere* in ſcriptis ; & hinc turbatus ſenſus : quod vidit Heynſius. Scribo pluraliter quod ipſe ſingulariter *noſtro -- jaculo.* In vulgatis *quis cedere noſtra non nôrunt jacula.* Sed potiùs debet laudare rex quàm contemnere, ut recte monet Heynſius. De jaculis hiſce vide l. XVII. 65.

235. *Magiſtros.* Vide Livi. XXIV. c. 47.

238. *Atque ego.* Sic R. 2. Aliis *aſt ego.* Ib. *veſtro.* Parm. Beneſ. Drak. nempe *Patri.* Aliis *noſtra, veſtra.*

242. *Habe intrare.* Elegans idiotiſmus, quem aſſeruit Drak.

243. *Adfert.* C. Col. Ox. Drak. Aliis antiquis *hūit*, *habuit*, *abeſt*, *abiit.*

249. *Bis quinos.* Offerebat *ter quinos* Dauſq. Placet quoque. Verius fuerit ſi demas unum annum, quàm ſi tres habeas addendos. Nam erat fermè quartus & decimus annus hujus belli : fruſtra obnititur Drak.

255. *Medius.* Virgil. VII. 536.

257. *Vanique abſiſtere.* C. Col. recte. Aliis *namque illum abſ.*

269. *Nutrire.* C. Col. Aliis *nutriſſe.* Vide l. I. 406. l. II. 440.

280. *Gentibus.* In R. 1. Mediol. *montibus*, ut l. XV. 504. *domitas Alpes.*

286. *Extenta.* Sic omnes. Offerebat Heynſius *prætenta* e Virgil. VI. 60.

289. *Junctâ.* C. Col. recte. Aliis *invicta.*

298. *Fugiens.* Similia in Virgil. II. 223. Lucan. VII. 165. Stat. XI. 228.

302. *Vitta.* De *vittis* vide Bernart. Stat. V. 678. Confer Senec. *Thyeſt.* v. 702.

309. *Portum.* Vide Livi. XXVIII. c. 18.

311. *Concurrêre.* C. Col. P. R. 2. Aliis *concurrunt.*

318. *Neſcire pati.* Livi. XXVII. c. 19.

324. *Excideret.* C. Col. Aliis *occideret.*

328. *Favete*, &c. In Virgil. V. 71. *ore favete :* Horat. *favete linguis.* Confer quoque D. Heynſ. in Crepundiis. Imitat. Virgil. V. 304. ſeq. Homer. Il. XXIII. 350. ad finem. Plurima hîc Silius ex Homero & Virgilio, quæ non notabo. Hæc cuique nota. Confer Stat. VI. 262. ad finem. Sed de his ludis cogitavit forte poëta e Livio, XXVI. c. 51, l. XXVIII c. 21.

335. *Nec – diſcedet.* Virgil. V. 305.

345. *Canere, & venerari.* Sic Heynſ. e c. Col. ubi *caneret* vitioſe. Elegans certe modorum mutatio non inſolens. Aliis *canit, & veneratur :* quod a Librariis.

348. *Fremitu*, &c. Virgil. V. 148.

358. *Præcipites.* Ut l. VIII. 280. *& præceps*, &c. Infra v. 417. *præcipitem*, &c. Sic Heynſius. Aliis *præceptis*, ſine ſenſu.

363. *Nobile nomen antiqui ſtab.* Confer Stat. Sylv. l. V. XI. v. 21. ſeq.

367. *Raptoque.* Heynſius probante Drak. Aliis *rapidoque.*

371. *Prærepto.* Scripti, R. 2. Niſi c. T. *præcepto.* Confer infra 424. *erepto.* Ib. *limite.* Sic antiqui; non *limine.*

373. *Vires.* Scripti tres. Prope R. 2. *viris.* In c. P. *iuris.* Aliis *voces.* Confer v. 532.

388. *Cinyphio*, &c. Feliciter emendavit hunc locum Modius e c. Col. Confirmatur c. Ox. Deerat præterea verſus *Tertius æquata*, &c. in R. 2, & ſpatium vacuum relictum : quod arguit fidem Pomponii.

402. *Tyde.* Urbs a Sarmatis condita. Vide meum indicem gallicum.

404. *Tradebant.* C. Col. In c. T. *ducebant.* Aliis *credebant, cedebant.*

407. *In ſpatio.* Scripti, R. 2. Aliis *in ſpatia.* Sed meliores ſcripti Virgilii *in ſpatio* etiam exhibent, Georg. I. 513.

415. *Senſit ut.* C. Col. T. R. 2. Aliis *ſenſit &.*

420. *Pendens.* L. VIII. 280. Virgil. V. 147.

427. *Qui ferat.* Nempe non reſtat hianti ſpiritus qui ferat illum ad metas. Peſſime Drak. *quem ferat.*

436. *Artes.* Sic tres ſcripti, R. 2. Aliis antiquis *artus.* Fruſtra *aſtus* offert Heynſius. Recte adfert Drak. Plinii locum, l. VIII. 42. *artes hominum ab equis vinci*, &c.

465. *Pavore.* Sic omnes antiqui. Quod recte defendit Heynſ. contra Gronovium cui placebat *favore.* Vid. Virg. Georgic. III. 106.

466. *Elapſo.* Ut Diomedi in Homer. Il. XXIII. 384.

474. *Metis.* An *metæ ?* ut in Horat. *meta -- evitata.* An vero *metis* plurariter de ſeptem curſibus? De quibus vide Bernart. in Stat. VI. 440, 469. Sed opinor *metæ* fuiſſe Librariis *metis* a Sibilo litteræ *c* ſequentis *certus.*

486. *Honor eſt.* Sic recte Heynſius.

Ibid. *Atlanta.* Male *Atlantis* in Drak. Mox *accitum* ſcripti tres, R. 2. Aliis male *attritum*, quæ ſæpe alternant. Vide l. II. *not.* v. 392.

502. *Mox ſubit adſperſus*, &c. Revocavit h. v. Modius e c. Col. ubi *aſperus*, ut in c. Ox. At in c. T. *adſperus.* Sed c. P. *aſperſus* recte. In R. 2. *aſperſas*, a Librariis. Antea pro *mox* legitur *nox* in c. P. & *hos* in c. T. Certum tamen hunc verſum eſſe genuinum; licet fuerit omiſſus in aliis.

504. *Haud parvo certamina læta.* Recte c. Col. Aliis *haud parco*, *pacto*, *parto*, ſine ſenſu. *Parvo* autem quo ſenſu *parvi æſtimare.*

512. *Pectora.* Scripti, R. 2. Aliis *corpora.*

530. *Currens.* Scripti tres, R. 2. Aliis *curſus*, *curſum*, *currus.*

539. *Quem.* Dic *is quem*, de *Heſpero.* Ib. *prima* : de *Euryto.* Ib. *venientibus* : de *Therone* celerrime currenti.

555. *Tardatum -- juvenem.* Sic innuebat Drak. in notis. Jam *juvenem* legitur in R. 2. *Juvenes* a *juvenē* in c. P. Igitur confidenter admitto conjecturam Drak. Sic *evadere* cum quarto caſu, l. I. 595. l. VII. v. 71. & alia plura quæ refert Drak. Aliis *tardato -- juvene.*

556. *Præmia.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *prælia.*

565. *Hi crevêre.* C. T. Vitioſe in R. 2. *hic crevêre.* In c. P. *hi eruere.* Alii *ii crevêre.* Virgil. XII. 709. *cernere ferro.*

567. *Gemini.* Livi. XXVIII. c. 21.

570. *Sceptro.* Confer Lucan. I. 92. Stat. XI. 655. ſeq.

582. *Diſſiluit.* Confer Lucan. I. 551. Stat. XII. 436 = 457.

589. *Nitenti.* Deſunt ſequentia in c. Col. : hinc ad finem uſque mutilo.

593. *Burnus*, &c. Hunc v. & duos ſequentes accurate

exhibet c. T. ut in Drak. Confirmatur c. Ox. P. R. 2. Parm. Non agnoſcunt ſpurium verſum.

Accola Burnus avis majorum & ſtemmate clarus. Qui verſus a Nicandro non fictus, ut ait Drak. Nam exſtat in Beneſſa. Non minùs autem rejiciendus : in nullo enim antiquo legitur. Sed agnoſcit Beneſſa *Burnus avis pollens*, &c. quæ in antiquis non video.

598. *Indibilis*. R. 1. Marſ. Beneſ. Aſul. Nomen nobiliſſimum in Livio. XXV. c. 34. Aliis male *Ludibilis*.

602. *Eſt donum*. Deſunt hîc quinque verſus in c. Ox. T. R. 1. Marſo, qui tamen eos exponit in commentario. Adſunt licet minùs ſinceri in c. P. R. 2. Beneſſa. Parm. Recte Drak. *eſt donum*. In antiquis *& donum*, *& Damum*, *eſt Damum*, *Sidonium*.

603. *Ad quem proxima honore*. In c. P. recte *ad quem*, ut v. 494. *cui proxima : ad*, *at* ſæpe alternant ; ſic v. 614. *ad majora*, legitur *at maj*. in R. 2. & ita alibi.

Ib. *Honore*. Sic c. P. R. 2, Parm. In Beneſſa *at quem -- honorant ;* & ita hinc recentiores.

605. *Puero*. Nempe *puero cui ludus*, &c. Hæc peſſime dividit Drak.

608. *Nectimidos*. Unâ voce. Vide *not*. l. XIV. 188. 273.

611. *Vocant*. Nota hunc morem, de quo Scaliger. Lection. Auſon. l. I. c. 8. Bernart. ad Stat. l. XII. 161.

620. *Haſta volans*. Confer Ovid. Metam. XV. v. 561.

623. *En latam ſpargunt*. Sic fide antiquorum lege locum quem fruſtra tentârunt docti.

628. *Famâ ducente*. Sana hæc, licet non intellecta Heynſio. Fama nempe ſola fuit triumphus Scipionis, quia Privatus, non Conſul Hiſpaniam recuperaverat. Vide Val. Max. l. II. c. 8. *de jure triumphi*, n°. 5.

631. *Frigens animis*. In R. 2. *ſed non par animis*. An hoc e Livio XXI. c. 55. *par animis*, *magis quàm viribus*. Nil muto. In c. T. *fugiens*.

635. *Detur*. Livi. XXVIII. c. 40.

650. *Parem*. Nempe Hannibalem parem, dignum te. Livi. XXVIII. c. 44.

653. *Hoſti*. Confer v. 671. Male Drak. *hoſtes*. Accipe *feſſos* de Romanis.

654. *Proditor*. Sic omnes antiqui. Male aliis *protinus*, ut in Beneſſa.

658. *Quanti eſt cedas*. Additum primo *ut*, dein ſcriptum *quanti ut* in pluribus.

659. *Emerito*. Ut in Stat. III. 591. Accipe de *Sene Fabio*. Ib. *aſt*. Sic c. Ox. R. 2. Marſ. Aſul. Aliis *eſt* inepte, ut Drak. Ib. *tanto*. In R. 2. *tacito*. Ib. *percuſſi*.

C. Ox. R. 2 : in c. P. *perculſi*, ut quidam alii recentiores. Male ait Drak. *percelli* majus eſſe quàm *percuti*.

678. *Fremebant*. Virgil. I. 563. v. ſeq. vide Livi. XXVIII. c. 43.

684. *Nubem*. Virgil. X. 809.

685. *Cœlo*. Ut l. XVII. 252. Aliis *telo*.

688. *Sub numine*. Virgil. IX. 247; & *id*. II. 703. Aliis male *nomine*.

694. *Ante -- priùs*. Sic recte Parm. Beneſ. Ineptit hîc ineptiſſime Heynſius. Pleonaſmus Terentianus eſt « neque eum ante uſquam conſpexi priùs ». Male *auri* pro *ante* in ſcriptis, R. 1. 2. & Drak.

699. *Hannibali*. De ipſo Hannibale ſeneſcente, ut v. 722, & formidante Romanos accipio; licet aliter ceperit Drak. Simulabat ſuos timores, quos certe noverant Romani : ideo poſt *timores* divido. De ſenatoribus timentibus accipit Drak. eligat lector.

710. *Si ſegnes*. C. T. R. 2. In c. P. *ſi ſegne*, a Librario. Aliis *ſegnia ſi*.

714. *Depoſcere*. Sic omnes antiqui, & recentiores. Male duce Barthio mutat Drak. in *depaſcere*. Dixit poëta -- *depoſcat hiatu*. l. II. 202. Nec tutum ſine fide aliter ſcribere.

725. *Avertam*. Nempe ex Italiâ *ad ſedes Patriæ*. Male *advertam* in ſcriptis, R. 2. & Drak. qui aliud probat.

727. *Secura*. Virgil. XII. 558.

728. *Audiat*. Recte R. 2. Prope Marſ. *audeat*; & ſic Aſul. Hinc etiam eleganter *bellârit*, non *bellabit*.

734. *Dederunt*. Livi. XXVIII. c. 45.

LIBER XVII.

VERSU 2. *Sibyllæ*. Euboïcæ ſcilicet, ait Ovidius quem vide Faſt. IV. 255. Hunc lege a v. 210 = 369. Confer Livi. XXIX. c. 10, 11.

5. *Exciperet*. Sic mihi omnes antiqui. Ita bis in Livio, XXIX. c. 11. In c. Ox. *acciperet*; ut etiam in Livio, c. 14. *eam de* nave *accipere*; & v. 14. *accepit*.

8. *Cybele*. Male Drak. *Cybelen*.

9. *Innocuus*. In omnibus antiquis *inomnis*; a Librariis: quæ vox corrupta, male mutata fuit in Mediol. ubi *intrepidus* : aliis recentioribus *in trepidis*, quia Editor neſcivit quid vellet *inomnis*. Sed finis *is* pro *us* frequentiſſime occurrit in ſcriptis. Sic alternant *cannis*, *canius* in

R. 2. v. 164. Infra. Recte vidit Barthius in hac voce corruptâ latere epitheton Scipionis Naſicæ : at quid id eſſet non dixit. Jam verò innocuus is eſt de quo Livius ait, « judicaverunt in tota civitate virum bonorum optimum » eſſe ». Vide Plin. l. VII. c. 34.

Ib. *Cenſente.* Recte Heynſ. ut *judicaverunt* in Livio Aliis *cedente*, *ſedente*, *accedente* : fruſtra.

23. *Vota.* Sic ſcripti & alii antiqui. Beneſ. A Marſo, *nota.*

34. *Mala.* Vide Ovid. Faſt. IV. 305.

38. *Gubernat.* Sic R. 2. Beneſ. Nec ſequor c. P. T. in quibus *gubernăt* hinc in c. Ox. R. 1. *gubernant.*

51. *Innabant.* Vide Livi. XXIX. c. 27. Virgil. V. 238.

58. *Litora.* « Pulchrum promuntorium, » ait Livi. XXIX. c. 27.

59. *Tantâ.* Vide Livi. XXIX. c. 22, 25.

62. *Syphax.* Livi. XXIX. c. 23.

75. *Dotalia.* Dos dicebatur id quod ſponſa ſponſo, & quod ſponſus ſponſæ conferebat.

77. *Miſſique minantur.* Nempe *homines miſſi.* Idem idiotiſmus eſt qui in Livio, l. XXII. c. 24. in fine; *miſſique interfecerunt.* Hunc Silii locum peſſime excepit Drak. Idiotiſmo non intellecto ſcriptum & editum fuit *minentur* in antiquis. Hinc occaſio Nicandro textum adulterandi. Hæc acta in Siciliâ, ait Livius, l. XXIX. c. 24.

78. *Pacta.* Livi. XXIX. c. 24.

88. *Intexta.* In c. P. prope *intecta.* Sed Livi. XXX. c. 3. *arundine textis*, &c. In aliis *intorta.*

90. *Furtum.* Scripti, & plures editi antiqui. Aliis male *furtim.* Vide Livi. XXX. c. 5, 6.

92. *Conjecti.* Heynſ. probante Drak. Aliis *collecti.*

94. *Frenos.* Sic omnes antiqui mihi. An locus hic corruptus? An verò *frenos propellunt*, ut in Virgil. V. 662. « furit immiſſis habenis Vulcanus ». Sanum locum judico. Dixit Horat. I. Epiſt. X. 38. *depellere frenum.* Hinc metaphora traducta in Silio ad ignem qui *frenos propellit longe*, & *furit*, ut in Virgilio. Fruſtra offert Burmann. *Pœnos propellit.*

101. *Fluit.* Recte antiqui. Fruſtra offertur *furit.*

104. *Albenti.* Scripti, R. 2. Recte ut Virgil. III. 574. *candentem.* In aliis *ardenti.*

113. *Adflata.* Vide Livi. XXX. c. 6.

119. *Flatus.* Id eſt, *ſuperbiam.*

120. *Properabat.* Sic recte Beneſ. In R. 2. *properebăt* a Librario. In c. P. *properăt.* Aliis *properantur*; non melius. Confer Virgil. X. 813.

125. *Nava.* Recte in notis, Drak. In antiquis *uaua* pro *naua*, ut ſæpe. Male *ſana* in textu Drak. & aliis.

127. *Ut in agmine primo. In* omittitur in c. P. Ox. T. At Beneſſa edit *ut ab ag. primo.* Aliis, *ait agmine primus :* ſed *ait* a Librariis. Recte aſſeruit h. l. Heynſ.

133. *Prima.* Ineptit ineptiſſime in hunc verſum Barthius, more ſuo. Recte obſervavit Drak. poëtam, pro licentiâ poëtis conceſſa, e tribus pugnis duas tantùm feciſſe.

138. *Vanumque fugæ.* Sic duo antiqui, ut in Virgil. X. 631. *veri vana ;* & hîc infra *notus fugarum.* Quæ a Græcis repetenda. Aliis antiquis *unam* vel *vanam q. fugam.* Vide Livi. XXX. c. 12.

139. *A vulnere.* Sic antiqui. Non *e vulnere.*

149. *Truncatis.* Livi. XXX. c. 16.

155. *Sulcant.* Livi. XXX. c. 9.

156. *Patriæ.* Sic omnes antiqui, non *Patrum.* Ib. *monentis.* Heynſ. Drak. In R. 2. *moventes.* In aliis *monentes.* Poſtea addit duos verſus Nicander, ſed ſpurios, nec in antiquis, Beneſſâ, notos. Jure hos neglexit Drak.

163. *Ruere.* Vide l. II. 704. Propert. l. III. Eleg. 2. v. 11.

169. *Rapidis.* Recte ſcripti, R. 2. Non ergo primus ita edit Wolfius, ut ait Drak.

171. *Legati.* Livi. XXX. c. 19.

175. *Agitârit.* In c. T. R. 2. *agitabat*, ut vulgat.

180. *Detracturum*, &c. H. v. & ſequentem recte exhibet Drak. expulſis ſpuriis Nicandri.

184. *Ægram.* Sic recte c. T. ſive ad curam Carthaginis, ſive ad Hannibalis referas. Aliis *ægrâ -- curâ.*

189. *Invidia.* Livi. XXX. c. 20.

199. *Vertentur.* Sic omnes antiqui. Beneſ. Aſul. Non *vertantur.*

203. *Cedentûm.* C. T. R. 2. Marſ. vulgat. Drak. In aliis antiquis Beneſ. *redeuntûm*, ſcilicet in Patriam. Inepte *cedenti* Heynſ. Vide Livi. XXX. c. 21.

213. *Viſus.* Pluraliter, ut in Lucano *lumina*, l. III. 4.

216. *Patriam.* Livi. XXX. c. 20.

221. *Infrendens.* Livi. l. c. « in ſe quoque, &c.

225. *Quin*, &c. Drak. *quid*, minus apte.

240. *Et, rupe, proc.* Ita omnes antiqui, Ben. Non *e rupe proc.* ut in vulgatis.

246. *Auſter.* Vide Lucan. I. 498. Gell. II. 30.

249. *Acer.* Duo veteres, Drak. Aliis *ater.*

255. *A puppe.* Heynſ. probante Drak. Vide Virgil. III. 130. Stat. III. 29.

258. *Trementia.* Sic omnes antiqui. Nec muta. Non timidus hîc Hannibal, ſed mortem in aquis, quæ miſerrima, fœdaque habebatur, timebat.

260. *Felix.* Imitat. Virgil. I. 98. ſeq.

264. *Ubi illæ.* C. P. R. 2. recte. Aliis *& illæ.*

267. *Tarpeio.* Sic tres ſcripti, R. 2. Aliis *Tarpeii.*

273. *Pependit.* Vide Virgil. I. 107=111.

280. *Gaza.* Virgil. I. 123. -- Mox *ducis;* malim *duci*, id eſt, *a duce :* ut infra v. 241. eodem idiotiſmo, *Sarris Amano ſternitur* in tertio caſu, id eſt, ab Amano.

291. *Propellunt.* Nil deeſt hîc certiſſime, quidquid dicant Barth. Heynſ. Drak. Non ſcribit *itinerarium*, vel *diarium* poëta. Dic *fluctus* propellunt agmina obvia caſtris Scipionis; neglecto a poëta longiori intervallo quo tum diſtabat uterque exercitus. Leptim appulit claſſem Hannibal, Livi. XXX. c, 25.

295. In vulgat.

Tu mihi Flaminii portas rorantia caſi.

Et ita Drak. at quomodo adferre potuit caput quod nuſquam inventum poſt pugnam, diligenter licet fuerit indagatum? Origo erroris fuit pronomen *mihi* adhibitum eleganti helleniſmo Librariis non percepto. Vide l. I. v. 46. not. Sic *tibi*, l. XIII. 854. qui locus recte intellectus Drakenborchio. Confer præſertim hîc l. XVII. 323. *nunc mihi, qui*, &c. Sic ergo *mihi* capiendum v. 295. Deinde omiſſa fuit vox *in*, ut ſupra v. 127 : vide not. Tandem male intellectum *portas :* quod hîc pro *impete ruis; te fers.* Confer l. V. 645. Nam de Ducario hîc agitur. Verbum *portare*, de *vi intenſâ*, occurrit in Lucretio, VI. 581. Eo autem faciliùs erratum a Librariis quod dixerit poëta, v. 308. de Servilio quæ ficta fuerunt hîc de Flaminio -- Quidquid ſit conſentit mea emendatio cum hiſtoriâ : abſurda autem ſunt quæ in aliis leguntur.

306. *Cecidit me tu comitare per hoſtes* qui, &c. Sic Drak. vulgat. At non dubito quin ſolus Beneſſa verum textum exhibeat : cui ſi una ex edit. princip. acceſſiſſet, ſcripſiſſem

Cecidit, me tum comitante per hoſtes;
Qui nobis, &c.

Etenim vox *comitante* in omnibus antiquis legitur non *comitare.* Dein voces *tu tum*, nempe *tu tū* ſæpiſſime alternant in ſcriptis. Vide inſignem locum, l. VIII. 310. not.

317. *Veniant ad.* Sic omnes antiqui. In vulgatis *veniant ſi ad*, ut in c. P.

318. *Stetis turmæ.* Sic c. Ox. T. R. 2. Marſ. In aliis antiquis *ſteteris turmæ ;* male recentioribus *ſtetis prope me*, ut Drak. ſine auctore Siliano : quia non intellexit vocem *ſtetis* hîc ſumendam, ut in Homer. Il. XII. 44. ἀντίοι ἵσταντai, & in Virgilio, V. 414. *contra ſtetit.* Sic infra hîc, v. 326.

319.

319. *Quas juga calcantes*, &c. Elegans hyperbaton hîc neglexit Drak. Certe legitur *quas* in c. P. R. 2. Dein *calcantes* fuit *calcaſtis*, Librariis, ut ſæpe alternat participium præſens cum variis verborum perſonis aut nominibus, in ſcriptis. Sic ſupra, v. 306. *comitante*, *comitare*. L. I. v. 104. *mulcens* eſt *mulcetis*, in c. P. & *ib*. v. 425. *geminat* factum *geminum*, *genuinum*: ne alia ſexcenta quæ notavi adferam. Senſus eſt igitur, « turmæ » quas vidi volitare per ſummas Alpes, calcantes juga » certantia cœlo ». Sine fide veterum habet Drak.

Cum ſtetis prope me. Vidi, certantia cœlo
Cum juga calcaſtis, ſummas volitare per Alpes.

324. *Fulmina*. Vide L. XII. 617 = 630.

326. *Hæc*. Peſſime *ac* in Drak. Ib. *Jubebas*. In R. 2. *videbas*, forte rectius.

328. *Deleta eſt -- Saguntos*. Octodecim vicibus occurrit hoc nomen in Silio, & ſemper eſt alibi feminini generis. Ineptit ergo Drak. qui vult hîc *neutrum genus*, deceptus a Librariis qui *Saguntū* ſcripſerunt *Saguntum*; ſed eſt *Saguntus*; Græcâ formâ, ut alibi, *Saguntos*. Sit neutrius generis in aliis auctoribus & Græcis, concedo; ſed non ſequor in Silio.

336. *Libye*. In primo caſu. Deeſt hic v. in c. P. Scilicet nobis *altera Libye* non reſtat. Male *Libyæ* in quibuſdam antiquis.

337. *Dominum*. Livi. XXX. c. 32.

341. *Speculantem*. Tres ſcripti, R. 2. Aliis *ſpectantem*.

343. *Adfatus*. Imitat. Virgil. XII. 792 = 805.

351. *Toleraſti exer*. Sic Heynſ. probante Drak. In c. P. *tuleris tu exer*. In c. Ox. *tuliſti exer*. In c. T. *tuliſti excita*. In R. 1. Parm. *ipſa tuliſti exer*. In R. 2. ita, *quam pro te Cadmea tu exercita gente tuliſti*, vitioſe. Hinc forte Marſus, Beneſſa ſuum textum habuerunt, tollendo *te*. Quia verò in ſcriptis finis verſûs eſt *exercita gente*, ſequor Heynſium. Locus hic ad mentem Virgilii expreſſus fuit, l. VII. 309.

356. *Claudenda*, ſine *&*, cum R. 2. Aliis *& claud*.

357. *Neque ego mut*. In c. P. *neque ego hoc mut*. In R. 2. *hec*, nempe *hæc* pro *hoc*. Sed gloſſa fuit ante pronomen *quibus*. Jam ſolitum Silio pronomen ante relativum *qui quæ* &c. omittere. Recte ergo omiſit pronomen *hoc*, q. d. *hæc*, ante *quis*, ut alii libri.

358. *Pendenti nube*. In c. T. R. 1. Parm. Mediol. *pendenti in nube*. Aliis ſine *in*.

359. *Bellumque*. In c. P. T. R. 2. *bellumve*. *Ve*, *que* ſæpiſſime alternant.

360. *Quando mihi gratia.* Totus hic locus ex œconomiâ Virgilii, l. X. 612. ſeq.

363. *Trojæ.* C. P. R. 2. Marſ. Drak. Aliis *Latii.*

366. *Vitam.* Scripti duo, R. 1. 2. Marſ. Parm. Ben. & quidam. Aliis *vitæ.* Dic, ipſi *vitam concedas.*

372. *Percipe.* Scripti, R. 2. Male *præcipe* in aliis; quidquid ineptiat Drak.

379. *Bello.* Sic recte duo ſcripti, R. 2. ut infra 447. *feta veneno.* Aliis *belli.*

381. *Poſthac.* C. T. In R. 2. *poſt hac.* In ſcriptis aliis *poſt hæc*

383. *Ne, ſi.* Imitat. Homer. Il. XX. 293. ſeq.

386. *Invadunt acies.* Id eſt, exercitus invadunt pugnam. Inepte Heynſ. *acres* pro *acies.* In Virgil. XII. 712. *invadunt Martem.* Vide not. l. IV. 228.

388. *Patria.* Sic ſcripti, R. 2. Gryph. Aliis *paria*, errore; ut *pario*, v. 418. pro *patrio*, in R. 2. Dic, *arma ſuæ Patriæ.*

399. *Virorumque.* Sic duo ſcripti, R. 1. 2. & plures. Aliis *virûmque.*

401. *Favor ut ſubig. pleroſque.* Sic duo ſcripti.

403. *Credunt.* Scripti, R. 2. Parm. Aliis *eſſent.* Hinc *cenſent*, forte; quod nec Heynſio placuit.

407. *Æthera.* In c. T. *æquora*; id e. *campum.*

412. *Bibit.* R. 2. Marſ. Beneſ. In aliis *videt*, *vidit.*

Ib *Inviſa.* Sic omnes antiqui. Admiſit Drak. *invita*, ab Heynſio, ſine fide. *Inviſa* autem Diis, quia tam ſæpe *fœdifraga*, ut v. 349. *inviſa* quoque Romanis. Nec video quare lectio conſtans & bona mutaretur. Sic Saguntos *inviſa Junoni*, l. II. 526. Aſdrubal *inviſus* Marti, ſupra 147.

416. *Cærulus.* Vide Propert. l. II. Eleg. 18. v. 23. 30.

419. *Intentis.* Ut in Homer. Il. V. 300. πρόσθε δορὺ ἴσχεν. Virgil XI. 606. *haſtas protendunt* Sine ſenſu Drak. *innixis.* In antiquis *innitis*, *innictis*, *inuixis.* Sed dixit iterum poëta, *intento* eleganter, infra v. 478. Nec aliud innuit locus Livii Drak. laudatus, « prælongis haſtis velut vallum ante clypeos objecit », l. XXXI. c. 39.

420. *Facti.* Livi. XXIX. c. 12. 42. Quidam veteres male *facti.*

424. *Mole ruinæ.* Eleganter. Sic omnes. Male Burmann *more ruinæ.*

426. *Ambo.* Scripti, R. 2. Fruſtra *ambos*, in aliis.

427. *Labenti -- ævo*; ut l. II. 323. *lapſo ævo.* Locus locum invicem probat. Ineptit hîc Drak. cum Heynſio.

432. *Latios.* Nempe *Bruttios.* Turpiter conjicit hîc Drak. contra veteres. Adi Livi. XXX. c. 33.

443. *Conſona.* Placet multùm in R. 2. *conſcia.*

444. *Nudantes.* Feliciter Heynſ. e Virgil. V. 586. In antiquis vitioſe *nutantes.*

Ibid. *Fugæ.* C. T. R. 2. Marſ. ut in bonis Virgilii ſcriptis. Aliis *fugâ*, ut in vulgat. Virgil.

458. *Pleminius.* Recte R. 2. Beneſ. ut e conjecturâ Drak. Prope c. P. *Fleminius.* *F* pro *p*, ut v. 420. *facti* pro *pacti.* Aliis male *Flaminius*, *Flamminius.*

460. *Averno.* Sic Heynſius, & forte veriſſimè. Vitioſè omnes antiqui *vero*, e quâ lectione nil aliud expiſcari valui. Sequor Heynſ. donec meliora inveniantur.

466. *Æternùm.* C. T. D. Heynſ. Buzio. Huet. Antiquis aliis *æternâ*, *ætherea.*

476. *Ob ora.* R. 1. Beneſ. Parm. Aliis antiq. *ab ora*, *ab orta*, *ab horâ*, vitioſè. Mox *viritim*; gallicè, *en perſonne.*

480. *Miſcebat.* In R. 2. *miſceret.* Prope c. P. *miſeret.*

484. *Aſt hos.* C. Ox. T. R. 2. Parm. Ben. Aliis *atque hos.* Ib. *Projecit.* C. P. T. R. 2. Marſ. Aliis *dejecit.* Jam turpiſſimum erat facie pronâ cadere.

489. *Actam*, id eſt, *concretam.* Sic quidem c. P. Ox. R. 2. recte. Aliis *auctam.*

497. *Polluerant* Sic omnes. Fruſtra Heynſius vult *polluerunt*, e correpto. Mutatio temporum frequens poëtis. Dixerit poëta *profuerunt*, l. V. 264. *e* correpto, a licentiâ non poteſt trahi exemplum, ni libri accedant. Præterea recte hìc ſtat *polluerant.*

500. *Temerata.* Vide not. l. III. 499.

501. *Reſeraſſe.* Sic omnes antiqui, Beneſ. Parm. & alii. Male *preſſere* in Drak. & aliis vulgatis.

506. *Culmina.* Tres ſcripti, R. 2. Aliis *nubila.*

507. *Erumpit.* In R. 2 *rumpit.*

515. *Profectum Latio.* Sic omnes ante Nicandrum.

524. *Effigiem.* Hæc ex œconomiâ Homeri, Il. V. 449, -- XX. 347. -- XXI 600. Virgil. X. 635. -- XII 468.

528. *Adicit.* C. Ox. Prope R. 2. *adiicit.* Aliis *addit.*

535. *Sperans.* Probo Heynſii *ſpirans.*

548. *Numine.* Sic ſola R. 2. & Heynſ. ita caſtigabat. Aliis *lumine*, Imitat. Homer. XX. 344.

555. *Subito occultæ.* In tribus ſcriptis *ſubito*, recte. Male in antiquis *occulta.* Recte emendavit Heynſ. quem non debebat negligere Drak.

566. *Secuti.* Virgil. X. 672.

572. *Armis.* In c. P. *arma.* An ut v. 432. Latios, Bruttia ſigna ? mutatione ad nobilius genus.

576. *Paſtori.* Recte c. T. Aliis *paſtoris.*

578. *Saltu*, id eſt, *ſaltui*, in tertio caſu, de ſylvâ. Fruſtra Heynſ. offert *vaſti -- ſaltûs.* Ib. *Superantem*, C. T.

R. 2. Marſ. Ben. Male *properantem*, *preparantem*, in aliis, e c. P. R. 1.

588. *Sine more.* Sic feliciter Heynſius, Bentley. In antiquis *morte*, *Marte*.

590. *Hi Tart.* Male Drak. *Ac Tart.* ut libri antiqui.

595. *Monſtrum -- Seres.* Hyperbole condonanda poëtæ, ut in Val. Flacc. IV. 507. notantibus Huëtio & Heynſio.

602. *Strage virûm.* C. T. R. 2. In Ben. Parm. *ferâ.* In aliis antiquis *verâ*, abſurdè.

6 3. *Reſident.* Id e. tranquilli ab armis abſtinent victi.

616. *Rapitur.* Adrumetum nempe. Vide Livi. XXX. 35.

619. *Jura improba.* Id eſt, poteſtatem quidvis nefariè moliendi, contra pacta, fœdera.

620. *Inciſæ leges.* Verè de legibus pacis, a victore indictis, & aere inciſis, intellige. Ita tertii fœderis inter Carthag. & Rom. leges tabulis æneis, latinè Romæ, punicè Carthagine, fuerant inciſæ. Vide Leonard. Aretin. de bello Punico primo, paginâ mihi 31. Ineptit hîc Drak. Non fuit autem autonomia Pœnis his legibus ademta; ſed leges pacis erant ut, traditis elephantis alios non domarent, externa bella ampliùs non molirentur, &c. Vide Livi. XXX. c. 37. 44.

629. *Syphax.* Ipſius imago: nam Tybure obierat ante Scipionis triumphum.

632. *Macetûm.* Sic duo ſcripti, R. 2. Marſ. recte. Aliis *Macedûm*.

644. *Fugientis.* In R. 2. *ſubientis.*

649. *Mole.* Eleganter & graphicè. Male *lite* in c. P.

FINIS.

L'Approbation & le Privilége ſe trouvent à l'édition latine & françoiſe.

Typis CHARDON, viâ *vulgo* Galande. 1781.